

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
EĞİTİM EKONOMİSİ VE PLANLAMASI PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM POLİTİKALARI ÜZERİNE
HEGEMONYA MÜCADELESİNDE İKTİDAR,
SENDİKALAR VE EĞİTİMCİLERİN SİYASAL
KONUMLANIŞLARI**

DOKTORA TEZİ

REMZİ ONUR KÜKÜRT

**ANKARA
ARALIK, 2020**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
EĞİTİM EKONOMİSİ VE PLANLAMASI PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM POLİTİKALARI ÜZERİNE
HEGEMONYA MÜCADELESİNDE İKTİDAR,
SENDİKALAR VE EĞİTİMCİLERİN SİYASAL
KONUMLANIŞLARI**

DOKTORA TEZİ

REMZİ ONUR KÜKÜRT

DANIŞMAN: PROF. DR. HASAN HÜSEYİN AKSOY

**ANKARA
ARALIK, 2020**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Remzi Onur KÜKÜRT adlı öğrencinin hazırladığı “Türkiye’de Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinde İktidar, Sendikalar Ve Eğitimcilerin Siyasal Konumlanışları” başlıklı bu çalışma Eğitim Yönetimi ve Politikası Ana Bilim Dalı / Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Doktora Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan		
Üye		
Üye		
Üye		
Üye		

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından .../.../20... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

.....

(Unvan Adı ve SOYADI)

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapılara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Remzi Onur KÜKÜRT

ÖZET

TÜRKİYE'DE EĞİTİM POLİTİKALARI ÜZERİNE HEGEMONYA MÜCADELESİNDE İKTİDAR, SENDİKALAR VE EĞİTİMCİLERİN SİYASAL KONUMLANIŞLARI

KÜKÜRT, Remzi Onur

Doktora Tezi, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Hüseyin AKSOY

Aralık 2020, xvi + 363 Sayfa

Bu araştırma, Türkiye'de 2000'li yıllarda uygulanan "Eğitimde Dinselleşme" ve "Eğitimde Özelleştirme" politikalarına yönelik hegemonya mücadelesinde rıza üretme ve direnme süreçlerinin nasıl işlediğini, siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlerin siyasal konum ve söylemleri çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Siyasal İktidarın sendikalar aracılığıyla topluma ve uygulayıcılara yönelik rıza üretme sürecinin bir hegemonya inşa süreci olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, değilse nasıl bir siyasal karakteri olduğu, bunun yanı sıra bu siyasal mücadelede sendikalar ve onlara üye olan ve olmayan öğretmenlerin nasıl bir "siyasal öznel" ortaya koydukları post-yapısal bir siyasal bağlam içerisinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, 32 sendika üyesi ve herhangi bir sendikaya üye olmayan 6 öğretmen ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Söz konusu iki eğitim politikasına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerini içeren derinlemesine görüşmelerden elde edilen ses kayıtları, ayrıca siyasal iktidarın ve sendikaların internet sayfalarından ve basılı dökümanlarından, konuyla ilgili metinler ve dökümanlar Laclau&Mouffe'çu söylem kuramı çerçevesinde analizi politik bağlama oturtan "Post-yapısal Söylem Analizi"(PySA) ve dile ve anlama odaklanan "Eleştirel Söylem Analizi"(ESA) birlikte kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular politik bağlam içerisinde birbirleriyle ilişkilendirilerek “popülizm”, “neokorporatizm”, “hegemonik alt/üt fraksiyon”, “kimlik inşa stratejileri”, “eklemleme ve eklemleyici pratikler”, “tikel siyasal özneleşme” şeklindeki analiz kategorileri

çerçevesinde yorumlanmıştır. Araştırma, genel olarak, eğitim politikalarına yönelik hegemonya mücadelesinde, siyasal iktidarın ve sendikaların kendi görüşleri çerçevesinde rıza üretme ve kendi kitlelerini oluşturma çabalarının çeşitli politik stratejilerle sürdüğü; sendikalara üye tikellikler için, politikaların detaylarına ilişkin yeterli bilgi sahibi olmadan, "popülist tabiyetler" yoluyla "pasif rıza" süreçlerinin işlediği; bu nedenle siyasal iktidarın ve sendikaların hegemonya projelerinin çoğunlukla "pasif devrim" stratejilerine doğru kayma yaşadığı; bu süreçte, toplumsal tikelliklerin kendi özgül politik özne pratikleri sayesinde "politik proje" ile "uygulama" arasında "politik sapma"lar oluştuğu; bu anlamda, yapısal siyasete eşlik eden bir post yapısal siyasal işleyiş zemininde, yapıların yanı sıra tikelliklerin politik özne konumlanışlarının hegemonya mücadele sürecinin temel belirleyicisi olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Bu araştırmada, bulgulara dayanarak ortaya konulan ve yapısal perspektiften bakınca gözden kaçabilen, yapısal siyasetin uzanamadığı mikro politik süreçleri ve bu süreçlerde gerçekleşen, kendine özgü tikel politik faillik biçimlerini açıklamak amacıyla "Popülist Tabiyet", "Pasif Rıza Faillliği", "Aktif Rıza Faillliği", "Anti Rıza Faillliği" gibi yeni kavramların ve "Politik Sapma", "Moleküler Direniş", "Post-Yapısal Siyasal İşleyiş" gibi bu araştırma bağlamına özgü anlamlara sahip bazı kavramların kullanımına ihtiyaç duyulmuş ve bu kavramların bazıları, alan yazına bu araştırma tarafından önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hegemonya Mücadelesi, İktidar, Sendikalar, Eğitim Politikaları, Pasif Devrim, Popülist Tabiyet, Postyapısal Siyasal İşleyiş.

ABSTRACT

THE POLITICAL PLACEMENT OF THE POLITICAL POWER, TRADE UNIONS AND EDUCATORS IN THE STRUGGLE OF HEGEMONY OVER THE CREATION OF THE EDUCATIONAL POLICIES

KÜKÜRT, Remzi Onur

PhD, Department of Educational Administration and Policy

Advisor: Prof. Dr. Hasan Hüseyin AKSOY

December, 2020, xvi + 363 Pages

This study aims to analyze how the processes of manufacturing consent and resistance functioned in the struggle of hegemony among the political power, trade unions, and educators over the 2000's policies of 'religionization of education' and 'privatization of education' from the perspective of their political placement and discourses. To do this, we analyzed from post-structural perspective, whether the process of consent manufacturing from the society and the practitioners via trade unions can be considered as a process of hegemony construction, as well as the political characteristics this process might have, and how the trade unions and their member and non-member educators performed political agency in this process.

The study adopted a qualitative research method analyzing the interviews of 32 union member and 6 non-member educators about their perspective on two educational policies under question. Besides, the webpages and the printed documents of the political power and the trade unions on the question under discussion were analyzed from the post-structuralist discourse analysis perspective of Laclau&Mouffe and from the critical discourse analysis perspective that focuses on the language and the meaning. The findings have been located into a political context and analyzed into the categorizes of 'populism', 'neocorporatism', 'hegemonic fractions', 'identity construction strategies', 'articulation and articulatory practices' and 'particular political agency'.

The findings of the present study demonstrated that in the process of hegemony struggle over the educational policies, (i) the political power and the trade unions used a

variety of strategies of manufacturing consent and building their own masses, (ii) the trade union members of the political power were assimilated into the policies of their unions via the methods of ‘populist subjection’ and ‘passive consent’ without having enough information, consciousness and educated perspective about the policies of their unions, (iii) the political power and the trade unions merge towards the strategies of ‘passive revolution’, (iv) there exist a gap and a ‘political deviation’ between the political project and the application because of the unique political agencies of the social particularities, thereby showing that there is an accompanying post-structural political process to the structural process, and the political agencies of the social particularities besides the structures act as a main determinant of the the process of political hegemony.

To define the unique praxis of the political agencies of the social particularities that have been observed on the basis of the present study, this research has proposed the following terms: "Populist Subjection", "Passive Consent Agency", "Performative Consent Agency", "De-consent Agency".

Key Words: Struggle of Hegemony, Power, Unions, Educational Policies, Passive Revolution, Populist Subjection, Post-structural Political Process

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye'de eğitim politikaları üzerine siyasal iktidar, sendikalar ve eğitimciler arasında süren hegemonya mücadelesini ele aldı. Eğitim politikaları üzerine süren bu hegemonya mücadelesindeki aktörlerin siyasal konumları, amaçları, mücadeleleri, bir birleriyle ilişkileri ve örgütlenme süreçlerinin detaylarına inildikçe hem siyasal iktidarın ve sendikaların kendi politikalarına rıza üretmek ve kitle inşasını sürdürebilmek adına nasıl siyasal stratejilere başvurdıkları, hem de sanki sadece yapılar arasında sürüyormuş gibi görünen siyasal mücadelenin en önemli siyasal öznelerinin yapıların bünyesinde ya da dışında yer alan toplumsal tikellikler olduğu ortaya konulmuş oldu. Zira, yapısal siyaset her ne karar alırsa alsın, o kararları uygulayacak olanlar gerçek kişilerdi. Bu nedenle yapısal siyaset, özneleri görmeyen ezici işleyişini sürdürse de, onun uzanamadığı mikro politik süreçlerde siyasal özneleşme olumsaldı. Tikel moleküler siyasal özne pratikleri, yapısal hegemonya projelerini boşa çıkarıyordu. Bu anlamda tarih politik sapmalarla ve başarısız politik projelerle doluydu.

Başarısız politik projelere çözüm bulmak, daha güçlü siyasal "yapı"lar oluşturmakla mı mümkün olur? Zira zaten siyasal mücadeledeki başarının önündeki en önemli engel bizzat bu hiyerarşik yapılanmalar değil midir? Yapı hiyerarşiyi ontolojik olarak çağırır. Moleküler işleyiş ise kendinde yapıbozumsaldır. Bu nedenle tikelliklerin yapıbozumsal özneleşimi görmezden gelinmemelidir. Her yapısal örgütsel karar, hiyerarşik ise, Derrida'cı anlamda ~~üstü çizili~~ anlaşılmalı, anlamı mutlaklaştırıcı iktidar pratiğinin sorgulanabileceği bir politik algılayış, bir görecelilik batağı olarak değil, yapılar içerisindeki hiyerarşiyi ve iktidar odağını parçalama olanağı olarak görülmelidir. Zira, bu çalışma göstermiştir ki, yapısal siyaset, eğitim politikaları vasıtasıyla bir politik proje ortaya koysa da, sendika bünyesinde olan ya da olmayan tikelliklerin, öğretmenlerin, sendika içerisinde ve okullardaki eğitimsel süreçlerde sergiledikleri kendilerine özgü politik davranışları vesiyasal özneleşme pratikleri sayesinde politik projelerde ve bu projelerin bütünleştiği hegemonya projelerinde politik sapmalar meydana gelmekteydi. Bu nedenle siyasal iktidar ve sendikalar gibi yapıların karar ve pratikleri ile yönlendirdiği bu hegemonya mücadelesinin tek siyasal aktörünün yapılar olmadığı, öğretmenlerin de özellikle politika uygulama esnasında, eğitimsel süreçlerde, dahil

olabildiği, hegemonya mücadelesinin bir parçası, hatta görünenin ötesinde temel belirleyicisi olabildiklerisiyasal özneleşmelerin açığa çıktığı, bu araştırmayla bir kez daha ortaya konulmuş oldu.

Direnme pratiğini, toplumsal veya özel alanda her nerede olursa olsun açığa çıkarabilen siyasal özneler ve kişilerin aktif siyasal özneleşmelerine olanak veren, demos ilkesine dayalı ve kendilerine içkin iktidar odaklanmalarını sürekli yapıbozuma uğratabilen birlikteliklere özlemle hazırlamış olduğum bu çalışma, elbette ki hayatımdaki bir çok önemli insanın birlikte katkılarıyla ortaya çıkabildi. Bu çerçevede, öncelikle araştırmamın her aşamasında gerek kuramsal, gerekse yöntembilimsel açıdan katkılarını esirgemeyen ve insana daima yanında olduğunu hissettiren, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli Hocam Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tez izleme komisyonunda ve Tez Jürisi'nde yer alarak tezin oluşmasında görüş ve önerileriyle desteklerini esirgemeyen hocalarım, Prof. Dr. Kasım Karakütük'e, Prof. Dr. Hasan Ünder'e, Prof. Dr. Adnan Gümüş'e ve Doç. Dr. Ayhan Ural'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, tezin oluşmasında ve düşüncelerimin şekillenmesinde katkıları olan, teze birlikte başladığım ama sonrasında bilimsel çalışmaya üniversite dışında devam etmek zorunda bırakılan hocalarım Prof. Dr. Nejla Kurul ve Prof. Dr. Nur Betül Çelik'e teşekkürlerimi sunarım. Teorik tartışmalarımızda tezin felsefesini besleyen Prof. Dr. Zeynep Direk'e ve görüşme sorularımın hazırlanmasında önemli katkıları olan Prof. Dr. Naciye Aksoy'a teşekkür ederim. Gerek, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca felsefi anlamda yetişmemi ve Felsefe bölümünde düşüncelerimin şekillenmesini sağlayan tüm Felsefe hocalarımı temsilen merhum hocam Prof. Dr. Ahmet Cevizci'ye, gerekse doktora sürecimde Eğitim Politikası bölümünde yetişmeme ve felsefe ile empirik araştırmayı buluşturabilmeme katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Ve tabi ki, bir insanın bir şey başarabilmesindeki en önemli katkının arkadaşlarından geldiğini düşünürüm. Yanımdan bir an bile ayrılmayan, daima bana kendimi güçlü hissettiren ve tezin her aşamasında, özellikle araştırma metodolojisinin saptanması ve uygulanmasında çok önemli katkıları olan, başka bir çok çalışmayı birlikte sürdürdüğüm can ve yol arkadaşlarım Ebru Eren ve Yeşer Torun'a özel bir teşekkür sunuyorum. Ayrıca, arkadaşlarından bulduğu moral destekle beslenen biri

olarak yaşamımdaki tüm dostlarıma ve çalışmanın her anında bana rehber olan kardeşim Doç.Dr. Duygu Özge'ye teşekkür ederim. Değerli görüşleriyle çalışmaya katkı sunan tüm sendika yetkililerine, üyelerine ve öğretmenlerimize çok teşekkür ederim.

Ayrıca, orjinalinde 516 sayfa olarak hazırladığım, felsefî tartışmaları, kuramsal dayanakları ve bulgulara dayalı yorumları oldukça kapsamlı olan bu çalışmanın, hacmini küçültmek zorunda kalmak ve bilimsel çalışmalara sayfa sınırı getirilmesi üzüntü verici olsa da anlayışından dolayı Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Son olarak, doktora eğitimimin ve tezimin tüm kahrını çekerek bana katlanan ve varlıklarıyla yaşam veren kızım Defne Kükürt ve arkadaşım Çiğdem Gökdemir'e teşekkürü bir borç bilirim.

Remzi Onur KÜKÜRT

Ankara, 2020

Kızım Defne Kükürt'e sevgiyle ve Annem Zerin Kükürt'e özlemle

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xv
KISALTMALAR.....	xvi
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	15
1.3. Önem.....	16
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	18
1.5. Tanımlar	19
BÖLÜM 2	21
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	21
2.1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	21
2.2. Hegemonya ve Sivil Toplum	23
2.2.1. Hegemonya Kavramının Kısa Tarihi	23
2.2.2. Gramsci'de Sivil Toplum ve Hegemonya	25
2.2.2.1. Pasif Devrim	33
2.2.2.2. Genişletilmiş Devlet	36
2.3. Hegemonya Mücadelesinde Kimlik ve Kitlelerin Politik İnşası: Post-Yapısal (Yapıbozumsal) Bir Yaklaşım	39
2.3.1. Post-Yapısal Siyasal Ontoloji	39
2.3.2. Hegemonik Siyaset ve Siyasal Kimlik Bağlamında Halkın İnşası	56
2.3.3. Popülizm ve Hegemonya	65
2.3.4. Kapitalist Hegemonya, Hegemonik Alt Fraksion ve Türkiye Örneği.....	68
2.3.5. Neokorporatizm, Sendikalar ve Hegemonya	69
2.4. Türkiye'de Sivil Toplum Devlet İlişkisi ve Sendikalar.....	75
2.4.1. Sivil ve Siyasal Toplumun Kavşağında Dünya ve Türkiye'de Sendika ve Sendikacılık.....	75
2.4.2. Türkiye'de Sivil Toplum	78
2.4.3. Türkiye'de Sendikalar ve Neokorporatizm	82
2.4.4. Türkiye'de Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinin Yapısal Aktörleri.....	85
2.4.4.1. Adalet ve Kalkınma Partisi: Dayanakları ve İktidar Süreci.....	85
2.4.4.2. Eğitim Bir-Sen	91

2.4.4.3. Türk Eğitim Sen	91
2.4.4.4. Eğitim Sen	92
2.4.4.5. Eğitim İş	92
2.4.5. İlgili Araştırmalar	93
BÖLÜM 3	99
YÖNTEM	99
3.1. Araştırmanın Modeli	99
3.2. Çalışma Grubu	100
3.3. Veri Toplama Teknikleri ve Araçları	101
3.4. Verilerin Toplanması	103
3.5. Verilerin Analizi	103
BÖLÜM 4	111
BULGULAR ve YORUM	111
4.1. Siyasal İktidar, Sendikalar ve Üye Olan/Olmayan Öğretmenlere İlişkin Genel Betimleyici Özellikler	111
4.1.1. Siyasal İktidar	111
4.1.2. Eğitim Sendikaları	112
4.1.3. Sendika Üyesi Olan/Olmayan Katılımcılar	113
4.2. Eğitim Politikaları Üzerine Rıza ve Mücadele Süreçleri: Talepler, Söylemler, Eklemlenici Pratikler	115
4.2.1. Türkiye'de Din Eğitimi Politikası ve Eğitimde Dinselleşme	115
4.2.1.1. Siyasal İktidar ve İslami Hegemonya Projesi	115
4.2.1.2. Eğitim Bir-Sen ve Siyasal İslam'a Politik Teyelleme	125
4.2.1.3. Eğitim Bir Sen, Tikellikler, Popülist Tabiyet ve Pasif Rıza	138
4.2.1.4. Türk Eğitim Sen, Laiklik ve İslami Popülizm İkilemi	153
4.2.1.5. Türk Eğitim Sen, Siyasal Öznellikler ve Politik Sapma	158
4.2.1.6. Eğitim Sen ve Laik Karşı Hegemonya Bloğu	168
4.2.1.7. Eğitim Sen, Politik Öznellikler ve Aktif Rıza Failliği	174
4.2.1.8. Eğitim İş, Laik Rejim ve Sol Popülizm	183
4.2.1.9. Eğitim İş, Tikellikler, Sol ve Milliyetçi Atatürkçülük Antinomisi	188
4.2.1.10. Öğretmenlerin Din Eğitimine Yönelik Siyasal Konumlanışları	196
4.2.2. Türkiye'de Eğitimde Özelleştirme Politikaları: Yapısal Konumlanışlar ve Politik Öznellikler	198
4.2.2.1. Siyasal İktidar, Hegemonik Alt Fraksiyon ve İslami Kapitalizm Projesi	198
4.2.2.2. Eğitim Bir Sen, Kapitalizmle İlişkide İslami Çelişki ve Hegemonya Krizi	210
4.2.2.3. Eğitim Bir Sen, Tikellikler, Pasif Rıza ve Pasif Devrim	219
4.2.2.4. Türk Eğitim Sen, Konjonktürel Mücadele ve Neokorporatizm	229
4.2.2.5. Türk Eğitim Sen, Popülist Tabiyet ve Karmaşık Politik Öznellikler	241
4.2.2.6. Eğitim Sen ve Sosyalist Karşı Hegemonya	248
4.2.2.7. Eğitim Sen, Kamusal Eğitim Söylemine Aktif Rıza Öznelliği	256
4.2.2.8. Eğitim İş ve İslami Kapitalizme Karşı Atatürkçü Blok	263

4.2.2.9. Eğitim İş, Tikellikler ve Kamusal Eğitim Talebi	270
4.2.2.10. Öğretmenlerin Özelleştirme Politikalarına Yönelik Siyasal Konumlanışları	278
4.2.2.11. Tüm Sendikalara İlişkin Genel Bulgular	280
4.3. Türkiye'de Eğitim Politikaları Üzerine Süren Hegemonya Mücadelesinde Tikel Direnişler: Yapısal Siyasal İşleyişin Yapıbozumu	285
4.3.1. Araştırmada Ortaya Çıkan Kavramlar	292
BÖLÜM 5	295
SONUÇLAR ve ÖNERİLER	295
5.1. Sonuçlar	295
5.1.1. Eğitimde Dinselleşme Politikası Üzerine Hegemonya Mücadelesine İlişkin Sonuçlar	296
5.1.2. Eğitimde Özelleştirme Politikasına Yönelik Hegemonya Mücadelesine İlişkin Sonuçlar	307
5.1.3. Sendikalara Üye Olmayan Öğretmenlerin Eğitimde Dinselleşme ve Eğitimde Özelleştirme Politikalarına Yönelik Konumlarına İlişkin Sonuçlar	316
5.1.4. Eğitimde Dinselleşme ve Eğitimde Özelleştirme Politikalarına Yönelik Genel Verilere İlişkin Sonuçlar	317
5.1.5. Türkiye'de Eğitim Politikaları Üzerine Süren Hegemonya Mücadelesinde Tikel Direniş Süreçlerine İlişkin Sonuçlar	318
5.2. Öneriler	320
5.2.1. Politika Önerileri	320
5.2.2. Araştırma Önerileri	321
KAYNAKLAR	323
EKLER	345
Ek 1 Görüşme Formu ve Soruları	341
Ek 2 Tablolar	348
Ek 3 Görüşülen Kişiler ve Kodlanmış Kişisel Bilgiler	349
Ek 4 Etik Kurul Onayı	357
BENZERLİK BİLDİRİMİ	359
ÖZGEÇMİŞ	361

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. Eğitim Sendikaları Üye Sayıları	112
Tablo 2. Araştırma Katılımcı Sayıları	113
Tablo 3. Sendika Üyelerinin Hükümet ve Sendikaların Eğitim Politikalarına Erişim Kaynakları	114
Tablo 4. Sendika Üye ve Yöneticilerine İlişkin, Kıdem, Branş, Okul Türü ve Öğrenim Düzeyleri Bilgileri	352
Tablo 5. Sendikalara Üye Olmayan Öğretmenlerin, Kıdem, Branş, Okul Türü ve Öğrenim Düzeyleri Bilgileri	352

KISALTMALAR

Eğitim Bir-Sen(EBS)	Eğitimciler Birliği Sendikası
Türk Eğitim-Sen(TES)	Türk Eğitim Sendikası
Eğitim Sen	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
Eğitim İş	Eğitim ve Bilim İşgörenleri Sendikası
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
Memur Sen	Memur Sendikaları Konfederasyonu
Ak Parti- AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
PySA	Post-yapısal Söylem Analizi
ESA	Eleştirel Söylem Analizi
ERG	Eğitimde Reform Girişimi
EDP	Eğitime Destek Platformu
TÜGVA	Türkiye Geçlik Vakfı
AB	Avrupa Birliği
Kamu Sen	Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu
Birleşik Kamu İş	Birleşik Kamu İşgörenleri Sendikaları Konfederasyonu
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem

Türkiye'de 2000'li yıllarda, özellikle 2004 yılı itibariyle eğitim alanında birçok reform denemesi gerçekleşti. Bu çerçevede aşamalı olarak ilköğretim programları (2004 yılından itibaren) ve ortaöğretim program reformları (2006-2007 yılından itibaren) da dahil olmak üzere eğitim öğretim alanı pedagojik, ekonomik ve sosyal anlamda birçok anlayış değişikliğine sahne olmuştur (Öztürk, 2009; Erdoğan ve diğerleri, 2015). Milli Eğitim Bakanlığı yayınladığı raporda bu değişimi şu şekilde duyurmuştur: "Millî Eğitim Bakanlığının 'değişen felsefesi' doğrultusunda müfredatları geliştirme, yenileme ve güncelleme çalışmaları 2005'te 'yeni bir rayda' başlamış, 2015-2016 eğitim öğretim yılında tamamlanmıştır" (MEB, 2017, 3). 2004 yılı itibariyle¹ başlayan ve süregelen

¹ Türkiye Cumhuriyetinde eğitim reformlarına ilişkin bazı dönüm noktalarının mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bunları şu şekile sıralayabiliriz: 1- Cumhuriyet'e geçiş ile birlikte 1924 tevhidi tedrisat kanunu; 2- 1950'lilerde başlayan ilk ve orta öğretim programları oluşturma girişimleri, 3- 1973-74 Dünya petrol krizi sonrası Keynesyen refah devletinin sona erışı ve neoliberal ekonomiye geçiş, 4- 1980 askeri darbesi sonrası neoliberal yapısal uyum politikalarının eğitim alanına yansımalarındaki artış, 5- 2001 ekonomik krizi sonrası 2002'de siyasal iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2004 yılı itibariyle eğitimde ilk ve orta öğretim programları ile başlayan, yoğun özelleştirme politikalarıyla süren ve 2010'lu yıllarda askeri vesayet rejiminin tasviyesi olarak duyulan ve demokratik hamlelerin olduğu, ancak onla tezatlık taşıyacak şekilde giderek dinselleşme sürecinin yaşandığı bu köklü dönüşüm dönemini, eğitim tarihindeki bazı dönüm noktaları olarak sıralayabiliriz. Eğitimde 2004 reformları olarak da belirtilen bu süreç, Türkiye'de eğitim alanında bir çok anlayış değişiminin yaşandığı 2004 yılında başlamış olup, halen sürmekte olduğu söylenebilir. 2004 yılı itibariyle, programda öğrenci merkezlik, demokratiklik ve iktisadi gelişime uygunluk gibi anlayış değişikliklerinin yanı sıra IMF ve Dünya Bankası gibi küresel kapitalist kuruluşlar ile ortaklaşa yürütülen eğitim projelerinin hız kazanması, bu doğrultuda eğitim alanında yapısal ekonomi ve özelleştirme politikalarının (kamu özel ortaklıkları, yatırımcı teşvik sistemleri, krediler, öğrenci teşvikleri, dershanelerin kapatılması ile birlikte temel liseler projesi, dini vakıflar ile eğitim anlaşmaları, hizmet satın alımları vb.) ivme kazanması, Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında uluslararası kültürel entegre projelerinin eğitim alanında yer alması, ayrıca 2010'lu yıllarda bir yandan demokratikleşme paketinin eğitime yansımaları (demokratik okul, anadilinde eğitim, serbest kıyafet, öğrenci meclisleri vs.) gerçekleşirken, bir yandan da 4+4+4 eğitim sistemiyle birlikte, eğitimde Cumhuriyet tarihi boyunca eşine rastlanmamış ölçüde ilk ve orta öğretim müfredat programlarında dinselleşme ve dini eğitimindeki artış ve İmam Hatip okullarının yaygınlaşması gibi köklü değişimler

öğretim programı, ders içerikleri ve pedagojik yöntem değişikliklerinin yanı sıra bir yandan Avrupa Birliği kültürel entegrasyon politikaları (AB Genel Sekreterliği, 2011) bir yandan da demokratikleşme başlığı altında eğitim alanında "başörtüsü" kullanım serbestliği (2013 yılı yönetmelik değişikliği ile), din eğitimi (2012'de 4+4+4 Eğitim sistemi kanunu ile) ve özelleştirme uygulamaları (1980 sonrası yeniden yapılanan, 2003 itibariyle neoliberal yapısal uyum politikalarıyla hızlanan ve 2015 sonrası dershanelerin temel liselere dönüştürülme kararıyla yeni bir ivme kazanan özelleştirme politikaları) gibi sosyal ve ekonomik kapsamlı birçok eğitim politikası uygulanmaya çalışılmıştır (Gökçe, 2013; Eğitim Sen, 2018a). Bu, eğitimde dönüşüm girişimlerini içeren politikaların bir kısmı (yapılandırmacı yaklaşım, öğrenci merkezilik, demokratik okul vb.) pedagojik ve teknik gerekçelere dayandırılırken, "din eğitimi" ve eğitim alanının "özel sektörün yatırımlarına açılması" gibi politikaların uygulama kararları alınırken pedagojik gerekçelerin yanı sıra siyasal gerekçelendirmeler de sunulmuş ve tartışılmıştır (Eğitim Sen, 2018a; ERG, 2011; Gökçe, 2013). Öyle ki bu başlıklar Türkiye gündeminde tartışmalı konular olduğu için farklı siyasal çevrelerce farklı tepkilerle karşılanmış ve neticede bu politikalar, ancak siyasal iktidar, muhalefet partileri, Milli Eğitim Bakanlığı, sendikalar, çeşitli sivil toplum çevreleri, öğrenciler ve veliler gibi farklı aktörler arasında geçen bir siyasal mücadele sonucunda ve süre gelen tartışmalar arasında uygulanmaya başlanabilmektedir.

Bakıldığında, Türkiye'de Siyasal İktidar, özellikle 2004 yılı itibariyle, sadece eğitim alanında değil, sosyal, kültürel, ekonomik, dinsel vb. toplumun tümünü ilgilendiren pek çok konuda birçok politika değişikliğine gitmiş, toplumun muhalif kesimlerinin itirazlarına rağmen, hedeflediği bu politikaların çoğunu kısmen ya da tamamen uygulamaya koymayı başaramıştır. Siyasal İktidar tarafından üretilen politikaların birçoğu, örneğin "Özelleştirme Politikaları", "Kürt Sorunu", "Baş Örtüsü", "Din Eğitimi", "Askeri Vesayet Yapılanmasının Düzenlenmesi", "Anayasa Değişikliği", "Yargı Sistemi" vb.(ERG, 2010, ERG Siyasal Reformlar, 2011; 2012) gibi büyük tartışmalara yol açacak ve toplumca üzerinde uzlaşması çok zor başlıklardan oluşmaktaydı. Bu siyasal, sosyal, ekonomik ve eğitimsel anlamda yoğun reformların

dikkat çekmiştir. Bu nedenle halen süre gelen tüm bu köklü değişimlerin hızla yaşanmaya başladığı 2004 yılını Türkiye Eğitim reformlarındaki dönüm noktası tarihlerden birisi olarak kabul etmek mümkündür(Gökçe, 2013; Akpınar&Aydın, 2007, Eğitim Sen, 2018, ERG, 2011; Öztürk, 2009; Erdoğan ve diğ. 2015, Meb, 2017).

yapıldığı 2000'li, özellikle 2004 sonrası yıllarda yer alan siyasal iktidar, yıllara göre yaklaşık olarak toplumun %50'sinden seçim desteği alması, ancak geriye kalan en az %50'sinden seçimlerde destek alamamasına rağmen, pek çok tartışmalı konuda yeni uygulamalar gerçekleştirmeyi denemiştir. Bu politikaların birçoğunun Siyasal İktidara muhalif olanların, hatta bir kısmı dönemin Siyasal İktidarının kendi siyasal tabanının bile, görüş ve beklentileriyle tam örtüşmemesine rağmen uygulamaya konulabildiğini görmekteyiz (Bora, 2017). Bu anlamda Siyasal İktidarların bu denli tartışmalı politika konularında zor kullanmanın ötesinde toplumun gerekli çoğunluğunu "ikna etmeyi" başarıp başaramadığı ya da nasıl başarabildiği ele alınması gereken önemli bir soru olarak karşımızda durur.

Tartışmalı konuların topluma iknasında ya da politikalara "rıza üretilmesi"nde genelde siyasal iktidarların bir takım siyasal taktik ve stratejiler denediğini görebiliriz. Örneğin popülist siyaset üretilmesi ve buna eklenilen, popülist dili yeniden üretmek koşuluyla rıza üretimine dahil olan siyasal partiler, sendikalar ya da sivil toplum alanındaki diğer toplumsal gruplar bu toplumsal ikna mekanizmasının birer parçası olarak ortaya çıkabilirler (Pitkin, 2014; Miessen 2013; Tilly, 2014). Farklı siyasal tabanlardan gelen bileşenlerden bazılarının, kendine özgü bir işlevle, toplumun somut politikalara ikna edilmesinde sürdürülen iktidar stratejilerine dahil olduğunu ve siyasal iktidarın politikalarını şekillendiren söylemlere eklemlediklerini ileri sürebiliriz (Laclau, 2007). Bu çerçevede Türkiye içinden örnek verilecek olursa 2000'li yıllarda Siyasal İktidar, "Kamusal alanda başörtüsü yasağının kaldırılması" konusunda MHP'li milliyetçi kesimden, "Kürt sorununun çözümü" ve "Anayasa değişikliği" konularında bazı sol kesimlerden, "özelleştirme politikaları" meselelerinde CHP'li Atatürkçü kesimlerden destekler almayı ve zaman zaman da üretilen popülist dile ortak bulmayı başarabilmiştir (Bora, 2017; Yetkin, 2010). Bu bakımdan Siyasal İktidar bu politikaların her birisini uygulamaya sokarken kendisine muhalif olanlara rağmen kısmen de olsa başarı sağlayabilmesinde, kendi tabanının yanı sıra temelde kendisine muhalif, ancak geçirilecek politika konularının içeriğine göre tavır alan kesimlerin de desteğini soğurabilmesinin etkisi olduğu ileri sürülebilir.

Türkiye'de 2000'li yıllarda Siyasal İktidarın uygulamaya çalıştığı birçok politikaya yönelik olarak toplumun önemli bir bölümünde rıza üretmediği ve bir direnç ve mücadele ile karşılaştığı da görülmektedir. Ancak, bir iktidar için, sivil toplumun bir

bölümüne karşı bir mücadele yürütmenin en önemli yolu yine sivil toplumun bir başka bölümünden destek alarak, politikalarını meşru göstermeye çalışmasıdır (Neocleous, 2015). Bu nedenle, toplumun her kesiminden devşirebildiği kadar rıza devşirmek önemli bir siyasal strateji durumundadır (Jessob, 2008). Birçok politikanın uygulanması yönünde atılacak adımların aslında kendi muhafazakâr siyasal tabanı tarafından bile kabul edilmesinin zor olduğu konularda dahi, hem kendi tabanını hem de bazı muhalif kesimleri ikna etme çabasını anlamak genel olarak "siyasal iktidar" kategorisinin politikalara rıza üretme yoluyla hegemonya inşa sürecini nasıl sürdürdüğünü anlamak açısından önemlidir.

Siyasal İktidarların uygulamaya koymaya çalıştığı politika konuları üzerinde toplumu oluşturan tüm "bireylerin" görüş ve taleplerinden ziyade pek çok kesimin somut taleplerini toplayıp dile getiren, bu bireyler adına açıklama yapan siyasi parti, örgüt, sendika ve dernek gibi "yapıların" açıklamaları ve siyasal mücadeledeki aktörlükleri görünür konumda olmaktadır. Siyasal İktidarın politikalarına ilişkin olarak farklı kesimlerin ikna olup olmadığını, yani bu politikalara rıza gösterip göstermediklerini, kişiler yerine gruplardan öğreniyorsak, toplumun görüşlere ya da politikalara ikna olup olmamasında yapıların, yani parti, örgüt, sendika ve dernek gibi sivil ve siyasal toplum birlikteliklerinin bir rolü olduğunu görebiliriz. Bu durumda milyonlarca tek tek bireyin aynı ölçüde ikna olup olmamasının aslında önemini yitirdiği görülmekte ve siyasal süreçte bireyleri aradan çıkararak, yapısal siyasetin kararları ile siyasetin yürütülebileceği düşünülmektedir (Miessen, 2013). Zira onlar adına görüşleri dile getirecek, grup denilen oluşumun söz konusu politikalara ikna olması yeterli hale gelmektedir. Siyasal alanda buna temsil ilişkisi de denilebilir (Pitkin, 2014). Ancak politikaların uygulanması bireylerden bağımsız olamayacağı için kararların alınmasında görmezden gelinen bireylerin uygulamada doğal olarak siyasal mücadeleye dahil olan birer siyasal aktör olarak karşımıza çıktığını görebiliriz.

Laclau'nun (Laclau & Mouffe, 2008; Laclau 2007, Laclau, 2003) bize sağladığı kavramsal çerçeveye bakıldığında, sivil toplum birlikteliklerinde söz konusu onay ya da ikna sürecinin kişisel değil aksine kitlesel olarak gerçekleştirilmeye çalışıldığını görebiliriz. Ancak alınan bu politika kararlarının uygulayıcılarının ise bireyler olduğu düşünüldüğünde, yapıların bireyleri görmezden gelerek yaptıkları siyasetin karşısında bireylerin de özne olarak dahil olduğu ve yapısal siyasetin sıradüzenini sekteye uğratan,

post-yapısal bir siyasal işleyiş ortaya çıkmaktadır. Örneğin başörtüsü ya da din eğitimiyle ilgili bazı talepleri bulunan bireyler ya da bireysel siyasal özneler, ait hissettikleri veya kimliksel bağ ile bağlı bulundukları grubun evrensel söylemlerine ya da bu evrenselliklerle biçimlenmiş popülist söylemlere eklemlenerek kendilerini artık onların söylemlerinin adı altında tanımlamaya başlayabilmektedirler(Laclau & Mouffe, 2008; Laclau 2003). Bir başka deyişle bireylerin, siyasal öznelerin ve üyelerin talepleri yaşamsal, ancak aldıkları kararlar, söylem ve uygulamalar siyasal olabilmektedir. Bu nedenledir ki bireylerin ve üyelerin taleplerinin, grupların ise söylemlerinin öne çıktığını görmekteyiz. Zira bireylerin söz konusu kararların dayandığı söylemler etrafında bir araya gelişi politik bir inşa çabası sürecine işaret eder (Laclau, 2007). Ancak inşa sürecinin, tek taraflı bir süreç olmadığına, aksine bir inşa "çabası" olarak anlaşılmasına, aslında sürecin bireylerin de dahil olduğu bitimsiz bir mücadele süreci olduğuna işaret eder. Zira yapılar inşa çabasında, bireyler ise onay ya da itiraz halindedir. Bu durum, bu süreci "tek taraflı bir inşa" değil bir mücadele süreci halinde algılamamızı gerektirir (Laclau & Mouffe, 2008).

Eğitimin tek taraflı salt bir iktidar uygulamasını göstermeyen bir siyasal süreç olduğu düşünüldüğünde, gerek iktidarın, sivil toplumdan destek alarak eğitim politika ve uygulamalarını yerine getirilebilmesi için, gerekse bu politikalara karşı direnişler örülebilmesi için sivil toplum birlikteliklerinin hegemonya çabaları siyasal mücadelenin kaçınılmaz boyutunu oluşturmaktadır (Crouch, 2016). Bu anlamda iktidar için "hegemonya", ve muhalefet için "karşı hegemonya" en çok, kitlesel destek sunabilen, sivil toplum birliktelikleri aracılığıyla inşa edilmeye çalışılır (Panitch, 1977). Bu çerçevede, hegemonya mücadelesi sürecinde, eğitime ilişkin hedef, politika ve uygulamaların gerçekleştirilebilmesi ve tüm bunlara karşı çıkılabilmesi yönünde sendikal birlikteliklerin siyasal mücadelelerinin önemli bir rolü bulunduğunu ileri sürebiliriz. Bu bakımdan bir siyasal alan olarak eğitim, kendi öznelerinin iktidar yanlısı, karşıtı ya da politikalara yönelik pratiğe sahip olarak siyasal özneleşimlerine açık bir alan olarak durmaktadır. Bu siyasal özneleşme ise giderek daha belirgin bir taraf olma biçiminde işlemektedir (Faas, 2010). Örneğin eğitimin en önemli öznelerinden birisi olan öğretmenlerin bir kısmı sınıf (derslik) içerisinde gerçekleştirdikleri özgürleşme pratiklerini, siyasal konumlanışlarını ya da eğitimden beklenti ve taleplerini gözeterek oluşturdukları eğitim görüşleri doğrultusunda, kendi talep ve görüşleriyle örtüşebileceğine inandıkları bir siyasal söylemsel bütünlüğe eklemlenerek, örneğin bir

eğitim sendikasının söylemsel çatısı altında kümelenerek gerçekleştirme eğiliminde olmaktadırlar². Bu süreç eğitimin öznesi olan öğretmenlerin bir kısmının sınıf içerisinde, okul ve eğitim sürecinde, bir siyasal özne olma çabalarını giderek bir eğitim sendikası altında örgütlü bir noktaya taşıma eğilimlerini oluşturmaktadır (Fidan ve Öztürk, 2015; Karaman ve Erdoğan, 2016).

Ancak öğretmenlerin önemli bir kısmının ise yapısal siyaset alanının dışında kalarak yani herhangi bir sendika çatısı altında olmayı seçmeden eğitimin siyasal doğası içerisinde iktidar uygulamalarını ya hiç sorgulamayarak, bu uygulamaları bilinçli ya da bilinçsiz yerine getirerek ya da bu uygulamaları yerine getirmeyi reddedip kendi alternatif uygulamalarını seçerek aslında bilinçli ya da bilinçsiz, aktif ya da pasif olarak siyasal mücadele sürecinin bir parçası olmayı sürdürmektedirler. Ancak öğretmen bireylerin toplumsal alanda bu mücadelenin aktörleri olarak seslerini duymak pek de mümkün olamamaktadır. Toplumsal alanda, bireylerin siyasal söylem ve uygulamalarını gündelik olarak seslendirip topluma duyurabilecekleri herhangi bir mekanizma bulunmamakta ya da bireyler (son yıllarda sosyal medya dışında) topluma hitaben seslerini duyuracak (medya gibi) mekanizmaları genelde kullanamamaktadır. Bu nedenle bireylerin kendi eğitim anlayışları ve dünya görüşleri doğrultusunda daha çok uygulama sahasındaki eylemlilikleriyle siyasal alanın bir parçası olduğu görülebilir. Bu bakımdan örneğin eğitim alanında eğitimin öznesi olan tüm bu bireysel siyasal aktörlerin, kendi özgün talep ve görüşleri yerine ona az çok benzeyen ve çoğunlukla sivil toplum birliktelikleri ya da kurumlar ve iktidar temsilcilikleri tarafından dile getirilen söylemleri izlediği, onlara az çok katıldığı ya da katılmadığı söylenebilir (Miessen, 2013).

Bu nedenle bu tip bireysel siyasal özneler azımsanamayacak kadar çok olmalarına ve siyasal eylemlerini pratik alanda, okulda, sınıfta daima yerine getirebilme potansiyellerine rağmen, herhangi bir siyasi partide, bir sivil toplum kuruluşunda, sendikada ya da iktidar çatısı altında siyasetin aktif bir parçası olmayı seçmeyebilirler. Bu nedenle de siyasal alanda alınan kararların, iktidar uygulamalarının, iktidara karşı çıkışların vs. daima gerisinde kalmak durumunda olabilirler. Kendilerini bu siyasal mücadelenin bir parçası, eylemlilikleriyle bir siyasal özne olarak görmelerine rağmen,

² Bu anlamda Tuğal gibi sivil toplum devlet ilişkisine odaklanan araştırmacılar, sendikalar gibi sivil toplum birlikteliklerini, aslında devletin sivil toplumla bağını kuran ya da bu bağa karşı konumlanan, siyasal toplum oluşumları olarak görmeyi önermektedirler (Tuğal, 2014).

alınan kararlara katılma ya da onların önüne geçme bakımından iktidar ya da ona taraf ve karşıt sivil toplum birliktelikleri tarafından hegemonize olmaya açık oldukları söylenebilir. Fikirlerini kendileri adına açıklama yapan bir grup sözcüsünden öğrenebildiğimiz milyonlarca bireysel siyasal özne için geriye kalan şey; şu veya bu söyleme eklemlemek, uzaktan taraf olmak, kararları uzaktan izlemek, onları eleştirmek ve kendisine uygun bulduklarını uygulayıp, uygun bulmadıklarını da reddetmek gibi görünmektedir (Miessen, 2013). Dolayısıyla bireysel siyasal özneler ile iktidar ya da sivil toplum birliktelikleri arasında da hegemonik ilişki olumsal bir karakter taşır. Bireysel siyasal özneler (grubun üyesi olsun olmasın) de asla kendileriyle tam olarak örtüşmese de iktidar yanlısı ya da karşıtı bir bütünün uygulamalarının temsili üzerinde alabilirler (Laclau, 2007). Bu bakımdan örneğin eğitim alanında tüm toplumu ilgilendiren kararlar alınacağı zaman iktidarlar bu kararları almak için tüm eğitim öznelerine danışmak yerine, onları temsil ettiğine inandıkları ve çoğunlukla güdümlenerek kurulmuş olan birkaç sivil toplum birlikteliğinin görüşlerini alma ya da iktidar karşıtı sivil toplum birlikteliklerinin taleplerini dinleyip ve sonunda bireylere danışmaya gerek kalmadan, yani bireyleri aradan çıkararak "yapılar" üzerinden, istedikleri kararlara varma stratejisini kullanmaktadırlar (Norval, 1996). Bu durum herhangi bir politikanın toplumun yararına mı yoksa zararına mı olduğu hiç göz önünde bulundurulmadan geniş kitleler tarafından kabullenilmesine yol açabilir. Sivil toplum birliktelikleri üzerinden sürdürülen bu işleyiş, özellikle de bu birliktelikler içerisinde geniş katılımlı demokratik bir yapılanma oluşmamışsa, toplumu aktif kılmak yerine karşımıza, toplumu kendi sorunları üzerine pasif konuma itmekle sonuçlanan bir öznel problem çıkarır. Bu anlamda iktidarlar örneğin eğitim alanında sivil toplum birliktelikleri üzerinden hegemonya kurmayı denediklerinde sadece sivil toplum birlikteliklerinin üyelerini değil aynı zaman da tüm toplumu kapsayacak bir hegemonya inşa çabasını ortaya koymuş olurlar (Panitch, 1977).

Örneğin belirli bir politikanın topluma iknasında, ikna edenin gruplar, ikna edilenin de bireyler olduğunu görebiliriz. Hegemonya kuramı çerçevesinde bakarsak, bireylere yönelik bu ikna süreci, belirli bir konuda farklı söylemsel bütünlüklere sahip grupların toplumu oluşturan tikelliklerin siyasal liderliğini üstlenebilme olgusunu gerçekleştirebilmesiyle, yani başarılı bir hegemonya projesinin oluşturulabilip oluşturulamadığı konusu ile doğrudan ilgilidir (Jessob, 2008; Çelik, 2009). Öyleyse hegemonya oyununun detaylarını, yani bireylerin grupların görüşlerini nasıl

benimsedikleri, üstlendikleri ya da onlara nasıl “eklemlendiklerini” (articulation) anlamak ve açığa çıkarmak gerekmektedir. Bu bakımdan, herhangi bir tip hegemonya projesinde, toplumun politikalara, örneğin Siyasal İktidarın politikalarına, ikna olmasında (ekleme kararı almasında) "Sivil Toplum Birliktelikleri"nin bir rolü, bir etkisinin olup olmadığı ya da nasıl bir etkisi olduğunu anlamak önemlidir.

Öyleyse, devletin ve sivil toplumun dahil olduğu tüm bu ikna ya da rıza üretme süreçleri, hegemonya inşa çabası olarak ve bu çaba sonucunda farklı toplumsal güçlerin belirli bir “söylemin” siyasi önderliği altında örgütlenmesi ya da birleşmesi ise (asla kusursuz olamasa da) başarılı bir hegemonya projesi olarak nitelendirilebilir (Gramsci, 1986; Jessop, 2008; Cohen&Arto, 2013; Laclau, 2007). Böylece, "bir söylemsel bütünlük toplumsal taleplerin ortak dili olabildiği ve bütün söylem alanı (örneğin eğitim alanını) kendi evrenselliği altında tanımlamayı başarabildiği sürece hegemoniktir" (Çelik, 2009).

Hegemonya sürecinin önemli parçalarından birisi olarak devlet ile sivil toplum alanının örneğin sendikal birlikteliklerin neokorporatist tarzda pazarlık ve katılımlarını içeren bir işbirliği sürecinin de etkisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, siyasal iktidarın, sivil toplumu kendi söylemlerine ekleme yani kitleyi inşa çabasını sürdürmede ne ölçüde kolaylaştırıcı olabileceğini anlayabiliriz. Söz konusu ekleme, kitle inşa ya da hegemonya sürecinde, özellikle demokratik, tabandan bilinçli örölmüş ideolojik örgütlenme tıkanığında, yani "hegemonya krizi" olduğu durumlarda (Gramsci, 2012), hegemonyanın tutunması için popülizmin eklemleyici bir siyasal pratik olması bakımından merkezi siyasal kategorilerden birisi olduğu ve eklemenecek popülist söylemlerin merkezi rolü de gözden kaçırılmamalıdır (Laclau, 2007). Bununla birlikte postyapısal ya da yapıbozumsal bir siyasal kavrayışın ontolojik zemininde düşündüğümüzde sivil toplum alanını mutlak ve pürüzsüz bir biçimde hegemonize etmenin olanağı olamayacağı ve geriye daima bir toplumsal artık kalacağı içindir ki (Butler&Zizek&Laclau, 2009) bu çabaların, farklı dünya görüşleri arasındaki siyasal mücadele biçiminde gerçekleştiğini ve bu mücadelede, iktidarın ve karşı hegemonya girişimlerinin önemli bir ayağının, yine sivil toplum birliktelikleri aracılığıyla gerçekleşmekte olduğunu söyleyebiliriz (Gramsci, 2012).

İktidar için ya da ona karşı bir hegemonya inşa çabasından bahsedeceksek, iktidarın sivil toplum birliktelikleri, sivil toplum birlikteliklerinin de bireyler üzerinde birbirini

modelleyen hegemonik siyaset sürecini sürdürüyor olduklarını ileri sürebiliriz. Nitekim sendikalar gibi sivil toplum birliktelikleri de temsil ilişkileri ile işleyen hiyerarşik yapılanmalara sahip olmaktan kurtulamamaktadırlar. Bu bakımdan Türkiye'de 2000'li yıllarda, özellikle 2004 yılı sonrası, Siyasal İktidarın hedeflediği tüm politikalara toplumu ve tabi ki bu politikalara ilişkin önemli bir uygulayıcı kitleyi ikna etmek için sürdürdüğü çabaların hegemonik bir karakterinin olup olmadığını bir soru olarak ortaya koyabiliriz. Tüm bu siyasal sürecin hegemonik bir karakteri olup olmadığı, hegemonya inşasının başarılıp başarısız olduğu, başarı sağlamış bir hegemonik proje süreci değilse bu sürecin başka nasıl (örneğin "pasif devrim" vs.) (Jessop, 2008; Tuğal, 2014) açıklanması gerektiğini anlayabilmek için, bu sürecin önemli tüm bileşenlerini ele alıp, onların kendi iç hegemonik ilişkilerini göz önünde tutarak, bu süreçte nasıl bir rolleri olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bu nedenle, süren hegemonya çabalarının bileşenleri olarak "Siyasal İktidar", "karşı ve taraf sivil toplum birliktelikleri" ve onlara kimlik çatısı sunarak bir kitle olarak inşa etmeyi hedefledikleri "bireylerin" bu siyasal mücadeledeki konumlanışlarını anlamak, kitleyi inşa edebilmek için ne tür siyasal stratejiler kullandıklarını ortaya koymak gerekmektedir. Bu tür siyasal stratejiler arasında, küresel politikalar ile ilişkilerin, yani bir üst hegemonya projesine bir alt fraksiyon olarak konumlanmanın nasıl bir yeri olduğu, ya da siyasal iktidarın sivil toplum birliktelikleriyle örneğin sendikalarla ne tür bir neokorporatist işbirliği içerisinde olduğu ve bu işbirliğinin pazarlık, demokratik katılım ya da yönetim gibi sistemin sivil toplum alanını içirme ve böylece de yönetme stratejilerinin nasıl kullanıldığı (Schmitter, 1974; 1981), ayrıca sendikaların, iktidarın popülizmine ve genel siyasal diline karşı konumlanışlarının nasıl olduğu ve popülizmin nasıl kullanıldığını ortaya koymak hegemonya sürecinin nasıl gerçekleşiyor olduğunu anlamak bakımından önem arz etmektedir.

Bu tespitlerden hareketle Türkiye'de Siyasal iktidarın bazı tartışmalı eğitim politikalarının uygulanmasına ilişkin olarak sürdürdüğü çabaların bir hegemonya projesinin bir parçası olarak değerlendirilebilip değerlendirilemeyeceğini, siyasal iktidar, sivil toplum ve bireylerin katıldığı bu mücadele sürecinin siyasal açıdan nasıl bir olguya karşılık geldiğini ve bu sürecin nasıl detaylara sahip olduğunu ele almak gerekmektedir. Siyasal iktidar 2000'li yıllarda farklı zamanlarda "başörtüsü", "din eğitimi", "eğitimde özelleştirme" başlıklarındaki eğitim politikalarıyla ilgili düzenlemeleri yürürlüğe koymaya çalışmış, kimilerini tümüyle, kimilerini ise kısmen

uygulamaya koyabilmiştir. Her bir politika başlığının uygulamaya konmasından önce bunlarla ilgili olarak kamuoyu oluşturmaya, her bir uygulama konusunu bir takım evrensel söylemler dolayımında savunmaya çalışmıştır. Türkiye'de Siyasal iktidar bu politikalara rıza gösterecek kitleyi oluşturmak için parlamento ve medya gibi süreçlerde sürdürdüğü propagandaların haricinde eğitimin kendi bileşenlerinden, özellikle de öğrenciler, aileler ve öğretmenlerden oluşan büyük gruptan onay alma yoluna gitmiştir. Zira, özellikle, bilince dayalı bir onay alındığında toplumsal talepler, bir siyasal söylem altında toplanabilmiş olmaktadır.

Gramsci'nin hegemonya kavramı ile açıklanabilecek bu süreç, söz konusu kitlelerden alınacak onayın kurulması ya da kabullenişin sağlanabilmesine, yani rıza üretme sürecine işaret etmektedir. Söz konusu grupların onaylarının alınması ya da onların ikna edilmesinde, her birisinin ayrıca oluşturduğu sivil toplum kuruluşlarının aracılığı önemli bir noktadadır. Bu nedenle sayıları milyonlara ulaşan tek tek tüm eğitim özneleri yerine öğrenci birlikleri, aile dernekleri ve eğitim sendikalarını ikna etmek iktidarın kendi politikalarını uygulayabilmek için en önemli ve kolay adımlarından biri durumundadır (Miessen, 2013). Ancak siyasal arenada iknanın, yani rıza üretme süreçlerinin nasıl işlediği, araştırmaya değer bir olgudur. Hegemonya inşa sürecinin bir parçası olarak ikna süreci nasıl işler? Kitle inşa sürecinde üye olmayan siyasal özneler eşdeğerlikler zinciriyle bağlandıkları ve üyeler ise organik olarak bağlı bulundukları grupların kararlarını nasıl üstlenirler? Bundaki temel motivasyonları nedir? Bir başka deyişle kitleler nasıl inşa edilir (Norval, 1996)? Bu gündelik yaşamdaki sıradan bir ikna süreci mi, yoksa dolaylı bir kabulleniş midir? Kitlelerin eklemlendikleri grubun kararlarını kabul etme süreçlerinde hegemonik siyasetin ve ona içkin popülist siyasetin rolü nedir? Siyasal iktidar nasıl bir "popülist" siyaset ve dil üretmektedir? Ve bu dilin hegemonya inşasındaki rolü nasıl olmaktadır (Laclau, 2007)? Sivil toplum kuruluşlarının siyasal iktidarın belli boş gösterenler ya da politik kodlar etrafında üretmiş olduğu popülist siyaset dilini sürdürüşü ya da ona karşı konumlanışı da göz önüne bulundurulduğunda sivil toplum kuruluşlarının toplumun iknasında nasıl bir aracı konumu bulunmaktadır (Howarth, 2000)? Sivil toplumun, toplumun iknasındaki rolü açısından düşünüldüğünde bu aracılığın işleminde devlet ile sivil toplum birliktelikleri arasındaki neokorporatist işbirliğinin nasıl bir rolü bulunmaktadır (Schmitter, 1974; 1981)? Sivil toplum alanındaki birlikteliklerin ulusal siyasal iktidara ve ulusal siyasal iktidarın ise küresel iktidara göre konumlanışının yani siyasal öznenin bir üst siyasal

fraksiyona (ya da kapitalizme) eklemelenişi (Jessop, 2008) ve bağının toplumun iknası açısından nasıl bir rolü bulunmaktadır? Dahası bir politika ya da bir "Eğitim Politikası" nasıl ve hangi siyasal süreçlerle tesis edilmektedir?

Eğitim politikalarını topluma kabul ettirme uğraşını bir hegemonya inşa çabası olarak görürsek, Siyasal İktidarın politikalarına yönelik olarak, geniş kitlelerin ve politika uygulayıcılarının, Siyasal İktidarın ve söylemlerinin politik önderliğini kabullenip kabullenmediklerini (Jessop 2008; Çelik, 2009), öğrenci, veli ve eğitimci bireylerin tek tek kendilerinden değil de bu bireyler adına açıklama yapan grupların görüşlerinden anlayabildiğimizi belirtmiştik. Bu bakımdan bu (Sendikalar, öğrenci birlikleri, veli dernekleri, siyasi parti ve örgütler gibi) grupların söz konusu politikaların uygulanmasına yönelik iknanın oluşmasında ve inşa için hedefledikleri kitleye yönelik rıza üretilmesinde nasıl bir rolleri bulunduğunu anlamak gerekmektedir. Bu nedenle ikna sürecinde medya gibi önemli bir gücün belirleyiciliğinin yanı sıra sivil toplum birlikteliklerinin de rolü bulunduğunu söyleyebiliriz. Genelde iktidarın ve ona karşı çıkanların, özelde de Türkiye'de eğitim reformlarının yoğunlaştığı 2000'li yıllarda siyasal iktidarın ve muhaliflerinin her birisinin kendi dünya görüşleri, söylemleri ve bunlara dayanarak amaçladıkları politikaların toplumca kabul görmesi amacıyla kıyasıya bir siyasal mücadele içinde oldukları göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu dünya görüşleri ve yaşam biçimlerinin benimsetilmesi amacıyla arzulanan değerlerin topluma en kolay ve etkili aktarıldığı alan olan eğitim alanında, bu alana dahil olan tüm bileşenlerin siyasal mücadelede konumlandıkları ve bir siyasal özne olarak siyasal mücadelenin bir parçası (Ranciere, 2007) olup olmadıkları ya da nasıl bir parçası oldukları ele alınmalıdır.

Bu bakımdan eğitim alanı üzerinde, birçok bileşenin dahil olduğu bir hegemonya mücadelesinin sürdüğünü görebiliriz. Ancak hegemonya mücadelesinde konumlanan bireylerin talep ve görüşlerinin grupların görüşlerine dönüşerek dile getirilmesi, sivil toplum birlikteliklerinin söylemleriyle kişilerin görüşleri ve ikna oluşları arasında nasıl bir ilişki olduğunu anlamamızı gerekli kılmaktadır. Toplumun iknasında etkili olabilecek, eğitime ilişkin sivil toplum birlikteliklerine bakıldığında öğrenci birlikleri, veli dernekleri gibi genelde sadece veli ve öğrencileri ilgilendiren derneklerden daha ziyade, görüşleriyle veli ve öğrencileri de etkileyen ancak daha çok eğitim politikalarının uygulayıcısı olmakla eğitim üzerine süren siyasal mücadelenin tarafı olan

eğitimcileri bir araya getiren "eğitim sendikaları"nın eğitim üzerine sürdürülen siyasal mücadelede daha fazla görünür oldukları ve daha belirleyici oldukları söylenebilir.

Türkiye’de Siyasal İktidarın 2000’li yıllarda uygulamaya çalıştığı eğitim politikalarının uygulanmasını sağlayarak ya da onlara karşı çıkıp başka politikalar önermeyi amaçlayarak, eğitim politikaları üzerine hegemonya mücadelesi sürdüren farklı siyasi geçmişlere ve söylemlere sahip birçok eğitim sendikası bulunmaktadır. Çalışmamız için bu sendikalardan dördü hem siyasi geçmişlerinin önemi ve Türkiye tarihindeki yeri, hem de kitlesellikleri bakımından diğerlerinden daha öncelikli ve ele alınmaya değer bir konumda bulunmaktadır. Bunlar Eğitim Bir-Sen, Türk Eğitim Sen, Eğitim-Sen ve Eğitim-İş sendikalarıdır. Eğitim politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinde, bu sendikalarla birlikte iktidarın varlığını da katarsak, hegemonya mücadelesinin bir iktidar, bir de sivil toplum (sendikalar) tarafı olduğunu görebiliriz.

Çalışmamız eğitim politikaları üzerine hegemonya mücadelesinin nasıl sürdüğünü ve politikalara rıza üretme sürecinin nasıl işlediğini anlamaya çalıştığı için siyasal mücadelenin en yoğun olduğu, tüm bileşenlerin katıldığı en tartışmalı, aynı zamanda siyasal mücadelede "güncel" olanı yakalamaya çalıştığı için halen tartışılmaya devam eden yakın geçmişin, yani 2000’li yılların eğitim politika konularının üçü, "başörtüsü", "din eğitimi" ve "özelleştirme" politikaları araştırmamızın odağını oluşturmaktadır. 2000’li yıllarda, araştırma için seçtiğimiz bu tartışmalı eğitim politikalarının uygulamaya konulduğu dönemdeki siyasal iktidar ise hegemonya mücadelesinin en belirleyici tarafını oluşturmaktadır. 2000’li yıllarda hegemonya mücadele sürecinde iktidar tarafı olarak “Siyasal İslam” ideolojisine sahip olan “Milli Görüş” temelinden gelerek kendilerini “Muhafazakâr Demokrat” olarak tanımlayan (Bora, 2017; Ak Parti-2023 Vizyonu, 2015) ve Türkiye’de İslamcı ya da dinsel politikalarla neoliberal politikaları uzlaştırarak “yeni sağ” ya da “yeni muhafazakâr ” ideolojiyi temsil eden Adalet ve Kalkınma Partisinin varlığından söz edebiliriz (Tuğal, 2014; Yaşlı, 2014). Söz konusu siyasal iktidarın yanında ve taraf olarak konumlanan sendikalardan en büyüğü ve temsil gücü en yüksek olarak görünen yetkili sendika “Eğitim Bir-Sen” sendikasının, Siyasal İktidarın politikaları çizgisinde hareket eden ve muhafazakâr siyasal kimliği sahiplenen, eğitim politikalarını dinsel söylemler etrafında temellendirmeye çalışan bir siyasal eğilimde olduğunu görmekteyiz (Eğitim Bir Sen, 2019a; Gündoğdu, 2015). Bir diğer güçlü sendika olarak ise sol geçmişe sahip genelde

Marxist ideoloji çerçevesinde bir araya gelmiş, ezilen sınıfların ve kimliklerin haklarını savunduğunu belirten, siyasal olarak Siyasal İktidarın ve Eğitim Bir-Sen sendikasının karşısında konumlanan bir “sol” sendika olarak “Eğitim-Sen” sendikası bulunmaktadır (Eğitim Sen, 2019a, Altunya, 1998). Türkiye’deki eğitim politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinde taraf bir diğer önemli sendika ise daha çok, özelleştirme ve neoliberal politikalara açıktan karşı konumlanmayan bir Türkiye sosyal demokrasisi çizgisinde hareket eden, buna rağmen, özelleştirme ve neoliberal politikalara taraf olmayan, Atatürkçü bir ideoloji etrafında kümelenen, Siyasal İktidar ve Eğitim Bir-Sen sendikasına özellikle laiklik çerçevesinde karşı konumlanan “Eğitim-İş” sendikası yer almaktadır (Eğitim İş, 2020; Altunya, 1998). Bir diğer taraf sendika ise Türkiye’de Milliyetçi ideolojiye sahip, farklı tikellikleri Türk Milliyetçiliği kimliği altında inşa etmeye çalışan ve eğitim politikaları konusunda çoğunlukla (özellikle 2016'ya kadar) Siyasal İktidar ve Eğitim Bir-Sen sendikasına karşı konumlanan “Türk Eğitim-Sen” sendikası bulunmaktadır (Türk Eğitim Sen, 2007).

Bu farklı sendikaların kendi tikelciliklerine geçici de olsa evrensel bir temsil işlevi yüklemek için kıyasıya yarıştıklarını görebiliriz (Laclau, 2003). Çünkü sahip oldukları ideolojiler ve kurmak istedikleri toplum çerçevesinde savundukları eğitim politikalarına toplumu ikna etmek ya da bu konuda siyasal önderliği ve temsiliyeti sağlayabilmek doğrultusunda, gerek iktidarın hegemonya çabası için, gerekse ona karşı hegemonya süreçlerinin işleyebilmesi için siyasal kimlikler çerçevesinde politik özdeşliklerin ve böylece de kitlelerin inşasına ihtiyaç duydukları söylenebilir. Söz konusu hegemonya mücadele sürecinde süreci tersten okuduğumuzda yani eğitimcilerin varlığını ve konumlanışlarını da göz önünde bulundurduğumuzda, eğitim politikaları üzerine süren bu siyasal mücadelede yer alan eğitimci bireylerin farklı siyasal söylemlere "eklemlenerek" konum almaları ve bu konumlanışa göre ya da yapısal politikaları aşırp birer siyasal özne olarak uygulanmak istenen politikalara yönelik pratikler geliştirmelerinin, kitlelerin inşasının bir diğer sacayağını gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle gerek Siyasal İktidar için kendi taraftarı sendikalar oldukça önemli olmakta, bunların üye sayılarının artırılması ve iktidar söylemlerine eklemlebilmeleri için çabalanarak, gerek “sendikalar” kendi dünya görüşleri çerçevesinde öne sürdükleri söylemselliklere bireyleri eklemleyerek, eğitim politikalarına yön vermek açısından, gerekse de eğitimin öznelerinden birisi olan politika uygulayıcıları, yani öğretmenler, bir siyasal mücadele içerisinde bulunmaktadırlar. Bu bakımdan, Siyasal İktidarın

uygulamaya çalıştığı eğitim politikalarını desteklemek ya da karşı çıkmak amacıyla toplumun, özellikle de politika uygulayıcılarının (eğitimcilerin) ikna edilmesinde (eklemlenme kararı almalarında) en etkili olan bu söz konusu eğitim sendikalarının bu etkiyi nasıl sağladığı ve nasıl bir rolleri olduğunu, buna karşı öğretmenlerin yapısal politikalara yönelik nasıl bir tutum aldıklarını anlamak gerekmektedir.

Bu çerçevede araştırma konusu olarak Türkiye'deki siyasal iktidar, eğitim sendikaları ve öğretmenler (tikellikler) arasındaki hegemonya mücadelesini ele alan bu çalışma, siyasal iktidarın, sivil toplumla ilişkisi, sivil topluma içkin sendikal yapıların siyasal iktidarın hegemonya inşa çabalarındaki rolü ve öğretmenlerin bu yapısal siyaset çabaları karşısındaki konumu ve pratikleri konusunda analizler yapmaya çalışacaktır. Bu bağlamda siyasal iktidarın eğitim politikalarını uygulamaya koymayı nasıl başardığı, bunun için hangi stratejileri nasıl kullandığı, bu süreçte sivil toplumun (sendikaların) nasıl bir rolü bulunduğu ve bireyler de dahil tüm bu siyasal aktörlerin siyasal mücadelelerini nasıl sürdürdüğünü açığa çıkarmak, bir hegemonya mücadelesindeki siyasal süreçleri anlamak bakımından önemli olacaktır.

Bu kuramsal hedef motivasyonu ile özelleştirilen bu çalışmada, Siyasal İktidarın, Türkiye siyasetinde tartışmalı olan "Eğitimde Dinselleşme"(Din Eğitimi) ve Eğitimde Özelleştirme(piyasalaşma) konularında uyguladığı eğitim politikalarına taraf ya da karşı olarak süren, toplumu ve uygulayıcıları ikna çabalarının ya da rıza üretme süreçlerinin hegemonik bir karakteri olup olmadığını ya da nasıl bir siyasal karakteri olduğunu anlamak amacıyla bu ikna ya da rıza örgütlenme sürecinde ikna kaynağı, ikna eden ve ikna edilen bileşenlerin siyasal mücadelede rolleri, konumlanışları ve görüşlerinin ne olduğunu ele almak gerekmektedir. Eğitim politikaları konusunda iknanın kaynağında Siyasal İktidar, en etkin ikna mekanizmalarından birisi olmaya aday, farklı siyasi eğilimlere sahip eğitim sendikaları (Eğitim Bir-Sen, Eğitim-Sen, Eğitim-iş, Türk Eğitim Sen) ve ikna edilen grubun içerisinde bu eğitim sendikalarının, kendilerinin görüş ve taleplerini bir araya getirip dillendirdiği politika uygulayıcıları, yani öğretmenlerin, bu siyasal mücadelede rolleri, konumlanışları ve görüşleri önem kazanmaktadır.

Bu bakımdan, bu araştırmanın *problemi*, "Türkiye'deki eğitim politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinde, "siyasal iktidarın", "eğitim sendikalarının" ve "öğretmenlerin" görüşleri, siyasal konumlanış ve pratikleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak, politikalara yönelik rıza üretme sürecinin nasıl işlediği ve bu çerçevede siyasal

iktidar, sendikalar ve öğretmenlerin rolleri ve sürdürdükleri siyasal mücadelenin nasıl bir siyasal karakteri olduğudur".

1.2. Amaç

Araştırmanın amacı, Türkiye'de "Eğitimde Dinselleşme" ve "Eğitimde Özelleştirme" politikalarına yönelik hegemonya mücadelesinde rıza üretme ve direnme süreçlerinin nasıl işlediğini, siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlerin siyasal konum ve söylemleri çerçevesinde analiz etmektir.

Bu genel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

1. "Eğitimde Dinselleşme" ve "Eğitimde Özelleştirme" politikalarına yönelik siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenler arasındaki hegemonya mücadelesi ve politikalara rıza üretme süreci nasıl işlemektedir?

a) "Baş Örtüsü", "Din Eğitimi" ve "Eğitimde özelleştirme" politikaları üzerine siyasal iktidar nasıl siyasal söylemler kullanmaktadır?

b) Söz konusu eğitim politikaları üzerine sendikalar nasıl siyasal söylemler kullanmaktadır?

c) Eğitim Sendikaları, siyasal iktidarın söz konusu politika ve söylemleri karşısında nasıl bir siyasal tavır göstermektedir?

d) Söz konusu eğitim politikaları üzerine öğretmenlerin talep, görüş ve siyasal konumları nelerdir?

e) Söz konusu eğitim politikalarına ilişkin rıza üretme sürecinde Siyasal iktidar ve sendikaların öğretmenlere (tikelliklere) yönelik kitle inşa çabası nasıl işlemektedir?

f) Türkiye'de söz konusu eğitim politikalarına rıza üretilmesi ve direnç örülmesi sürecinde, siyasal aktörlerin popülist siyaseti kullanışları ve buna karşı konumlanışlarının nasıl bir rolü bulunmaktadır?

g) Türkiye'de söz konusu eğitim politikaları çerçevesinde siyasal iktidar ile eğitim sendikaları arasındaki neokorporatist ilişkiler hegemonya mücadelesi bağlamında nasıl değerlendirilebilir?

h) Söz konusu eğitim politikalarına yönelik öğretmenlerin talepleri ile siyasal iktidar ve sendikaların söylemleri arasındaki ilişkinin siyasal karakteri nasıl betimlenebilir?

i) Eğitim politikalarına yönelik süren hegemonya mücadelesinde siyasal aktörlerin alt/üst fraksiyonel konumlanışları ve dünya görüşlerine göre dayandıkları bir üst hegemonya projesi bulunmakta mıdır?

2-) Öğretmenler, siyasal iktidarın ve eğitim sendikalarının siyasi konumlanışları karşısında nasıl bir siyasal öznellik sergilemektedirler?

1.3. Önem

Bu çalışmada, eğitimde dinselleşme ve eğitimde özelleştirme politikalarını topluma kabul ettirme çabalarının nasıl işlediğini, bu sürecin bir hegemonya çabası olup olmadığını, Siyasal İktidarın amaçladığı politikaları geçirmek veya rıza üretmek için hangi siyasal strateji ve taktikleri kullandığını, bu süreçte sivil toplum birlikteliklerinin nasıl bir rol oynadığını, grup kimliğinin ya da hegemonya sürecinde kitlelerin nasıl inşa edilmeye çalışıldığını ortaya koyan analizler yardımıyla; başta bir eğitim politikasının nasıl tesis ediliyor olduğuna, siyasal iktidarların politikalara yönelik rıza üretme süreçlerinin nasıl işlediğine, kitle inşasının nasıl gerçekleştiğine, sivil toplumun rolüne ve politikalar etrafında dönen hegemonya mücadelesinin nasıl işlediğine yönelik olarak gerek eğitim bilimleri gerekse siyaset felsefesi ve siyasal bilimler literatürüne özgün bir katkı sunmaya çalışmıştır.

Araştırmada, Siyasal iktidarın, sendikaların ve öğretmenlerin görüş ve söylemlerine yönelik ortaya konulan analizlerin ve hegemonya inşa girişimleri, hegemonya mücadelesi, kitle ve siyasal kimlik inşası ve pasif devrim gibi süreçleri açığa çıkarmak adına ortaya konulan tespitlerin, Türkiye'deki siyasal iktidar ve eğitim politikaları konusunda daha spesifik çalışacak, ayrıca eğitim bilimleri, eğitim politikaları, eğitim felsefesi, siyaset felsefesi, sosyoloji ve siyasal bilimler alanlarında iktidar, sivil toplum birliktelikleri; devlet, toplum ve birey ilişkilerini, hegemonya inşa sürecine dahil olabilecek popülizm ve neokorporatizm gibi siyasal süreçlerin nasıl işlediğini, hegemonya mücadelesi, siyasal kitle ve kimlik inşası, siyasal özneleşme, örgütlenme ve

mücadele süreçlerini anlamaya çalışacak araştırmacılar için de bir katkı sunması hedeflenmiştir.

Eğitim Bilimleri, özellikle de Eğitim Politikası, Ekonomisi ve Planlaması alanı çerçevesinde düşündüğümüzde siyasal iktidarın uygulamaya çalıştığı eğitim politikalarına rıza üretme süreçlerinin temel karakterini anlama çabası, bu politikalara dayalı yapılan ya da değişen "planlamaların" ve sonuçta ortaya çıkan ekonomi politik ilkelerin neler olduğunu ve olabileceğini öngörmek açısından önemli bir adım olmaktadır. Eğitim Bilimleri alanında eğitim politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinin siyasal süreçlerini çözümlemeye yönelik bu tip bir çaba ister istemez ve mutlaka "disiplinlerarası" (interdisciplinary) bir çaba olmuş ve ele alınmış konuya ilişkin tek bir perspektif yerine, bilgiyi ve araştırma konusunu bütünsel (çok perspektifli) olarak anlamaya çalışan bir noktada durmaya çabalamıştır. Bu anlamda bu çalışma da eğitim politikalarını ve eğitim siyasetini anlamak adına eğitim bilimleri, siyaset felsefesi, siyaset sosyolojisi, siyaset bilimleri, eğitim felsefesi ve eğitim politikası alanlarının bakış açılarını ve yöntemlerini birlikte bütünsel olarak kullanma çabası olmak bakımından önem arz etmektedir.

Ayrıca bu çalışma genelde iktidar mantığının nasıl işlediği, özelde de Türkiye'nin 2000'li yıllarına damgasını vurmuş siyasal iktidarın hedeflerini gerçekleştirmek için sürdürdüğü siyaset sürecinin nasıl bir iç mantığı olduğuna ilişkin akademik çıkarımlar yapabilmemize olanak sağlayabilecek olması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca bu çalışma, varmak istediği amaçlara, Siyasal İktidarın ve ona eklemlenen ya da karşı hegemonya kurmaya çalışan söylemsel bütünlüklerin politikalarını analiz ederek ulaşmaya çalışacağı için, bir hegemonik güç olmayı başarmış ya da başaramamış bir iktidar süreci olarak Siyasal İktidarın projesinin kapitalizmle ilişkisi, yani uzun vadede ekonomik hakim sınıf olarak kapitalizmin fraksiyonu olmaktan başka bir ana amacının olup olamayacağı ya da bu hegemonik projenin altında yatan asıl hedef ile görünür hedefler arasında bir fark olup olmadığına ilişkin çıkarımlar yapabilmemizi de sağlayacağı için toplumsal değeri olan bir bilgi üzerine düşünmek bakımından da önem arz etmektedir. Ayrıca bu çalışmada yer alan hükümet politikalarının uygulamaya geçirilme süreci, toplumsal mücadele, örgütlenme ve örgüt içi ilişki süreçleri gibi konularda ortaya konulan veriler, sendikalar gibi siyasal mücadele veren sivil toplum kuruluşlarının kendi uygulama sahalarındaki pratik süreçlerinde nasıl bir siyasal

mücadele, ne tür örgütlenme ve örgüt içi siyaset süreçleri yürütmeleri gerektiğine yönelik uygulamaya ilişkin çıkarımlar içermesi bakımından da önem arz etmektedir.

Bununla birlikte bu tez çalışması, yapısal siyasal aktörlerin dominasyonunda sürdüğü gözlenen bir hegemonya mücadelesinde, yapısal belirlenim (altyapı-üstyapı, burjuvazi-işçi sınıfı, devlet-sivil toplum, siyasal örgüt- ve onun üyeleri gibi birbirini karşılıklı olarak zorlayan, mücadele eden ve belirlemeye çalışan) ilişkilerinin işlemediği ya da hükmünün artık geçerli olmadığı noktaları anlamayı ve böylece tikelliklerin siyasal mücadeleye katılarak siyasal öznellik sergileyebilip sergileyemedikleri, yani yapısal olanla eş zamanlı bir post-yapısal siyasal işleyiş bulunup bulunmadığını sorgulayabilmek adına da sıra dışı bir çalışma olmayı denemiştir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırlılıkları şunlardır:

- a- Türkiye'de uygulanmaya çalışılan eğitim politikaları üzerine yapılacak analiz, reform girişimlerinin yoğunlaştığı 2004 yılı sonrası ile,
- b- Araştırmada ele alınan politikaları kitlelere ulaştırabilme potansiyeli bakımından üye sayısı onbin'in üzerindeki eğitim sendikalar,
- c- Türkiye'deki dört büyük eğitim sendikasının, halen kamu okullarında çalışan, 10 kıdem yılı üstündeki yönetici ve üyeleri,
- d- Türkiye'de resmi ilk ve orta öğretimde halen çalışan ve hiç bir sendikaya üye olmayan 10 kıdem yılı üstündeki öğretmenler,
- e- Türkiye'deki dört büyük eğitim sendikasının web sayfalarındaki veya basılı yayınlarındaki konuyla ilgili resmi politikalarına ilişkin metinsel dokümanları,
- f- İktidar partisi web sayfası, basın bildirileri, politikaları tanıtıcı kitapçık veya proşürleri, bakanlık basın bildirileri ve meclis komisyon tutanakları.

1.5. Tanımlar

Hegemonya: Belirli bir yaşam şekli ve düşüncesinin tüm kurumsal ve özel görünümüyle tüm topluma yedirildiği sosyopolitik durumu oluşturabilmek ve sürdürebilmek için, daha çok politik araçlarla, rıza örgütleyerek, bir önderlik ya da hakimiyet tesis edebilme siyasal olgusuna hegemonya adı verilebilir.

Pasif Devrim: Krizde hegemonya durumu. Bir hegemonik sınıfın ya da yönetsel unsurun (devlet, parti ya da bir başka kurumsal yapı), yönetimi ele geçirmek ya da varolan hegemonyasını sürdürebilmek amacıyla, yönetim sürecinde demokratik ve bilinçli katılıma dayalı tabandan örgütlenmeler yerine, giderek tepeden kendi bürokratik egemenliğini geliştirmeye, popüler liderliği tahakküm veçhesi olarak kullanmaya, bürokrasi, popülizm, kimlik stratejileri, popülist tabiyet, pasif rıza süreçleri ve giderek zor aygıtları sayesinde ulaşabildiği muhalif unsurları soğurmak da dahil, kitlenin tutunmasını sağlayacak, demokratik hegemonya siyasetinden uzaklaşan stratejilerin iş gördüğü siyasal süreç.

Pasif Rıza: Gramsci'de, tabandan gelen her müdahale dışlandığı, Devlet'in bürokratik ilişkiyi hakim kılıp, rızayı araçsallaştırdığı, "pasif ve dolaylı" rıza üretme biçimi. Bu çalışmada, politikaların içeriğine ilişkin kararlara katılmayan ve ideolojik bilince dayalı olarak örgütlenmiş bir işleyişe dayanmayan ve popülist tabiyet gibi pasif öznellik biçimleriyle ortaya çıkan rıza üretim süreci.

Antagonizma: Uzlaşmaz çelişki, çatışkı ya da karşıtlık gibi anlamlara gelen antagonizma kavramı, bu araştırmada, iki ya da daha çok şey (doğal, toplumsal, düşünsel, dilsel ya da ontolojik kategorik şeylerin tümü için geçerli olmak üzere) arasında birbirine indirgenemeyen karşıtlık ya da çelişkiyi ve bu karşıtlığa dayalı örtüşmezliği ve uyuşmazlığı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu çerçevede bu çalışmada antagonizma kavramı, postyapısal bir bağlamda zaman zaman düşünce ve gerçeklik, düşünce ve dil, dil ve gerçeklik, evrensellik ve tikellik gibi ontolojik kategoriler arasındaki örtüşmezliği ve indirgenemezliği zaman zaman sözcükler ve nesneler, gösteren ve gösterilen gibi linguistik kategoriler arasındaki farkı (difference) ve indirgenemezliği; zaman zaman da politik hegemonya projesi-toplum, evrensel söylemler-tikel görüşler, devlet-sivil toplum, birey-toplum, evrensel politik söylemler-tikel siyasal öznellikler, kimlik-kişi, özne-iktidar, burjuvazi-işçi sınıfı gibi diğer toplumsal gruplar ya da hegemonya mücadelesinin siyasal bileşenleri arasındaki

örtüşmezlik sorunu, çatışkı ve siyasal mücadele gibi siyasal kutuplaşmaları ifade etmek için kullanılmıştır.³

Toplumsal Tikellikler: Toplumu oluşturan bireyler (kişiler) anlamına gelmektedir. Mantık biliminde tikel(particular) bir önerme, ne tümel(universal) önerme gibi evrenin tamamına ne de tekil(individual) önerme gibi münferit bir tek kişiye işaret eder. Aksine tikel önerme, bu münferitlikten kurtulmak adına "bazı" kişileri, yani birden fazla bireyi ilgilendiren bir kapsama sahiptir.

Yapısal Siyaset: Devlet, parti, örgüt, sendika ve stk gibi kurumsal yapılanmaların sürdürdüğü siyaset biçimi.

Post-Yapısal Siyasal İşleyiş: Yapısal siyasal işleyişteki politik sapmaların kaynağında olan, yapısal siyasetin uzanamadığı uzamda hareket eden ve politik tasarı ile toplumsal gerçekliğin örtüşmesini engelleyen, tikelliklerin özgüllüğünden kaynaklanan siyasal işleyiş. Post-Yapısal siyasal işleyiş, çoğunlukla toplumsal tikelliklerin determine edilemeyen, kendilerine özgü politik davranışları sebebiyle tasarı ile gerçekliğin (politik tasarı ile toplumsal gerçekliğin) tam örtüşmesini engelleyen, yapıbozumsal tikel siyasal pratikler sürecine işaret etmektedir.

³ Bu çerçevede antagonizma ile diyalektik kavramları arasındaki ilişkiye değinilebilir: Buna göre her diyalektik sürecin aynı zamanda bir antagonizma barındırması kaçınılmazdır. Tez asla anti tez'e dönüşmez, asla bir ve aynı şey olacak kadar özdeş olamazlar, aralarında daima bir ontolojik fark, bir anlam artığı ya da bir örtüşmezlik bulunacaktır. Bu anlamda diyalektik antagonizmayı giderebilen bir şey değil, içeren bir şeydir. Anti tez, tez ile çatışır, onunla savaşı, onun yerine geçse bile onunla özdeş olamaz, tez ile antitezin antagonizması olsa olsa yeni bir şey doğuracaktır, o da "sentez"dir. Ancak her sentez yeni bir tez olacağı için, diyalektik daima antagonizma barındıracaktır. Bu nedenle antagonizma, diyalektik sürecin partikülleri ya da momentleri olarak görülmelidir.

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın kavramsal ve kuramsal felsefi çerçevesine yer verilmiştir. Bu çerçevede ilgili araştırmalar ve yayınlar sunulmuştur.

2.1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Bu çalışma temel tezlerini, eğitim alanının bir siyasal mücadele alanı olduğu ön kabulünden hareketle ortaya koymaya çalışmıştır. Tüm dünyada özellikle eğitim politikalarının belirlenmesinde ve onun uygulanmasında taraf olan tüm bileşenlerin eğitim hakkındaki görüş, amaç ve pratikler bakımından farklı uçları temsil eden bir siyasal mücadele yürüttüklerinden bahsedebiliriz. Bu siyasal mücadelenin bir tür hegemonya mücadelesi biçiminde sürüp sürmediği ve bu mücadelede iktidarların ne ölçüde başarılı hegemonyalar kurduğu konusu tartışmalıdır (Laclau, 2007; Jessop, 2008).

Bir dünya görüşünün doğal bir yaşam biçimine dönüştürülebilmesi ve buna dayalı politikalara toplumun önemli bir kesimince ikna olunması durumunu açıklayacak en temel kavramlardan birisi "Hegemonya" kavramıdır. Hegemonya inşa süreci için en temel kavramlardan birisi sivil toplum kavramıdır. Bu tez çalışması, kültürel, politik ya da zor'a dayalı bileşenden ziyade "sivil toplum" bileşenine odaklanacaktır. Sivil toplum alanının hegemonya inşası için, bir dünya görüşü ya da politikanın topluma iknası için araçsallaşması, devlet ve siyaset dışı görülen veya gösterilen sivil toplum birlikteliklerinin aslında nasıl da genel hegemonyaya katkı sunan bir siyasal mekanizma, ya da karşı hegemonya biçiminde bir direniş imkanı, haline dönüştüğünü göstermektedir. Bu anlamda sivil toplum alanı siyasal olandan azade bir alan olarak düşünülmemelidir. Bununla birlikte sivil toplum alanı içerisinde sivil toplumu devlete bağlama işlevi gören siyasal parti ve sendikalar gibi siyasal karakterli (sivil ve siyasal topluma birlikte dahil olabilecek) ara örgütlenmeler vardır ki, bu birliktelikler büsbütün siyasal alanın içerisinde yer alırlar ve sivil toplumu devlete bağlama ya da hegemonya ve karşı hegemonya sürecinde önemli bir işleve sahiptirler (Tuğal, 2014; 48).

Bu çerçevede devlet-sivil toplum-siyasal toplum ilişkileri bağlamında düşünüldüğünde bir hegemonya inşa sürecinin bütünlüklü bir şekilde işlenmesini sağlayan bir takım siyasal süreçlerin var olduğunu iddia etmek mümkündür. Sivil Toplum kavramına ek ama bir yandan da ona içkin gerçekleşiyor olan, Hegemonyaya dahil siyasal süreçlerin neler olduğu düşünüldüğünde bunlardan bazılarının; toplumu ikna eden bir siyasal dil ve söylem, bir siyasal örgütlenme stili ve stratejisi, kitleleri inşa edecek bir kimlik politikası, politik inşa mekanizmaları, siyaset tarzı, propaganda, siyaset stratejileri ve sivil toplumla işbirliğini ve müzakereyi içeren stratejiler ve mekanizmalardan bahsedilebilir. Bu tez çalışması bu tip mekanizmaları hegemonya inşa çabasının birer siyasal alt süreci olarak görmektedir ve bu süreçleri hegemonya sürecini anlamaya dahil etmeyi önermektedir. "Hegemonya Kuramı"na dahil edilebilecek alt kavram seti ve siyasal süreçler, devletin sivil toplum ile, ve sivil toplum aracılığıyla toplum ile ilişkisinden doğan süreç ve stratejilerdir. Siyasal iktidar ve sendikalar arasındaki hegemonya mücadelesi ve iktidarın hegemonya inşa çabasında onunla işbirliği ya da pazarlık halinde olan birer sivil toplum kuruluşu olarak sendikaların rolüne odaklanan bu çalışmada, söz konusu kavram seti; 1- sendikaları sivil toplum alanını masseden bir bileşen olarak gördüğü için öncelikle "sivil toplum kavramı" ve sivil toplumun hegemonya sürecindeki rolü, 2- Bu sivil toplum birlikteliklerinin "kitleyi ve kimlikleri inşa" edişlerinin ve hegemonik siyasetlerinin detayı, 3- "Popülizm"in rıza üretme ve kitle inşasındaki rolü 4- İktidar ve sendikaların kapitalizmin ile ve bir birleriyle "alt ve üst hegemonik fraksiyon" ilişkilerinin hegemonya inşasındaki rolü 5- Siyasal iktidar ve sendikalar arasındaki pazarlık ve "neokorporatist" tarzda oluşan yasal işbirliğinin hegemonya sürecindeki yeri, şeklindeki farklı süreçler çerçevesinde bütüncül bir hegemonya kavrayışı oluşturmak amacıyla belirlenmiştir. Bu nedenle bu tez çalışmasında, hegemonyaya içkin ve tamamlayıcı olan ve hegemonya kavramını bütünlüklü bir biçimde anlayabilmek amacıyla; "sivil toplum", "kitlelerin politik inşası", "neo-corporatism", "popülizm" ve "üst/alt hegemonik fraksiyon" kavramları önerilmiştir. Bu nedenle bu çalışmanın ele alacağı Eğitim Politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinin siyasal süreçleri de bu beş kavram çerçevesinde analiz edilecektir.

Türkiye'deki bir hegemonya mücadelesini ele aldığımızda, Türkiye'de siyasal iktidarın hegemonya çabasının sivil toplum birliktelikleri aracılığıyla nasıl işlediği, sivil toplum örgütlerinin birbirleriyle oluşturduğu hegemonya mücadelesi ve bu örgütlerin kendi iç hegemonik siyaset biçimleri ve toplumsal tikelliklerin bu hegemonya

mücadelesindeki rolleri de hesaba katılarak anlaşılmalı çalışılacaktır. Öyleyse, kuramsal ifadeyle söylersek, Siyasal İktidar, sendikalar ve politika uygulayıcısı tikeliklerin dahil olduğu bu çok bileşenli hegemonya mücadelesi Gramsci ile Laclau'nun kuramsal kesişim noktasından doğru post yapısal bir siyasal zemin çerçevesinde anlaşılmalı çalışılacaktır.

2.2. Hegemonya ve Sivil Toplum

Bu bölümde, hegemonya kavramı ile hegemonya inşa süreçlerinde temel öneme sahip kavramların ilişkilendirilmesine yer verilmiştir.

2.2.1. Hegemonya Kavramının Kısa Tarihi

Hegemonya kavramı, iktidar toplum ilişkilerini, kitlelerin istenilen yönde inşa edilmesini, istenilen yaşam biçiminin tesisini ve toplumun siyasal amaçlara yönelik gösterdiği uyum ya da tepkiyi, topluma siyasal ve kültürel öncülük edebilme mekanizmalarını, kısacası günümüz siyasetinin inceliklerini anlayabilmek ve açıklayabilmek için gerekli olan en temel kavramlardan birisidir. Hegemonya kavramının anlam yolculuğunu kısaca serimleyecek olursak; “Hegemonya” teriminin Gramsci’den önce uzun bir tarihi olduğunu görürüz. Etimolojik kökeni itibarıyla “lider” anlamına gelen ve Yunanca karşılığı olan “hegemon” sözcüğünden türeyen hegemonya, geleneksel olarak otorite, baskın olma, liderlik, rıza ve tahakküm kavramlarının bir kombinasyonuna gönderme yapar. Hegemon kavramı antik Yunancada tahakküm kavramından ziyade kontrol sahibi olabilmeyi ya da etkide bulunabilecek durumda olmayı işaret etmektedir. Hegemonya kavramı kültürel üstünlük, liderlik unsurlarıyla birlikte askeri üstünlük unsurunu da içermesine rağmen hegemonyanın kaynağı doğrudan açık zorlama tehdidine dayanmaz. Bu kavramı on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Georgi Plekhanov burjuvazi karşısında “sınıf hegemonyası” şeklinde kullanmıştır. Hegemonya kavramı Gramsci’den sonra eğitim, sinema, popüler kültür, ideoloji ve gündelik yaşamın yönetsel örgütlenmesine kadar genişlemiştir. Hegemonya kavramı Gramsci’de bir rıza örgütlenmesi teorisine dönüşmektedir (Ives 2011; Sassoon 2012), Sassoon, Gramsci’nin kavramını şöyle özetler: hegemonya; “Belirli bir yaşam şekli ve düşüncesinin tüm kurumsal ve özel görünüşleriyle tüm topluma yedirildiği

sosyopolitik durumu” ifade etmektedir. Gramsci’de hegemonya kavramı bir uzlaşmalar ilişkisi olarak kullanıldığında örneğin bir sınıfın hegemonyasından bahsettiğimizde bu, tüm toplumun “evrensel” çıkarlarını temsil etme ve kendisini bir ittifaklar grubuyla birleştirme yeteneğine bağlıdır (Sassoon 2012). Bunun yanı sıra Gramsci için Hegemonya kavramı salt işçi sınıfının önderliği üzerinden anlaşılamaz, bunun yerine kavramın sınırları genişleyerek, burjuva sınıf hegemonyası ve devlet hegemonyası olarak anlaşılmaya başlanır. Buna göre devlet halkın etkin rızalarının kazanılmasını sağlayarak, egemen sınıfın hâkimiyetini tesis eder ve hegemonya işlerliğini hem devlet hem de sivil toplum aracılığıyla gerçekleştirir. Yani kavramın uygulanışı işçi sınıfından burjuva sınıfına geçmiştir ve sivil toplum ve devletin çeşitli kültürel, entelektüel ve ahlaki kurumlarını da içereceği gibi rıza mekanizmasının yanı sıra baskı mekanizmasını da birlikte içermeye başlar (Neocleous, 2015).

Hegemonya kavramı E. Laclau’da ise liderlik, rıza örgütlenmesi ve temsil kavramları çerçevesinde bir boyutta kullanılır. Laclau’ya göre hegemonyanın oluşmasının koşulu; “tikel bir toplumsal gücün kendisiyle örtüşemeyecek bir bütünün temsilini üzerine almasıdır” (Laclau, 2008). Yani bir söylemsel bütünlüğün kendisine eklenilen tikelliklere önderlik etmesi ya da tikelliklerin önderlik iddiasıyla ortaya çıkan söylemselliklere bilinçli eklenmesi kastedilmektedir. Bu çerçevede Gramsci ve Laclau’yu da içerecek şekilde hegemonya kavramını şu şekilde tanımlayabiliriz: *Belirli bir yaşam şekli ve düşüncesinin tüm kurumsal ve özel görünümleriyle tüm topluma yedirildiği sosyopolitik durumu oluşturabilmek ve sürdürürebilmek için, daha çok politik araçlarla rıza örgütleyerek, bir önderlik ya da hakimiyet tesis edebilme siyasal olgusuna hegemonya adı verilebilir.* Böyle bir önderlik tesisi, bir tikelliğin evrensel bir önderlik söyleminin temsilini tam olarak üzerine alamayacağı, yani evrensel söylem ile tikelliğin farka dayalı varoluşu asla örtüşemeyeceği içindir ki, asla tam olarak mümkün olamayacaktır. Bu nedenle hegemonya tesis edilebilen değil, çabalanan bir süreçtir. Ayrıca hegemonyanın tesis edilme çabası tikellikler ya da bir başka siyasal aktör üzerine olacağı içindir ki, hegemonya tesis edilme çabasına rağmen bir tesis eden özne ve bir de tesis edilen nesne şeklinde tek taraflı bir egemenlik biçiminde algılanamayacak, ancak olsa olsa her unsurun bir siyasal özne olabildiği bir mücadele şeklinde anlaşılması gerekecektir.

Genel siyaset felsefesi literatüründe Hegemonya kavramı farklı "sınıf-ilişkili" güçlerin belli bir sınıfın siyasal, entelektüel ve moral liderliği altında çağrılması ve örgütlenmesine işaret eder. Buradaki temel nokta, tikel çıkarlarla genel çıkarlar arasındaki çatışmalara çözüm getirebilecek özgül bir hegemonik projenin geliştirilmesidir (Jessop, 2008, Coşkun, 2007). Faklı toplumsal sınıflar açısından olduğu gibi iktidar açısından düşünüldüğünde de bir "söylem toplumsal taleplerin ortak dili olabildiği sürece hegemoniktir" (Çelik, 2009, 75). Başarılı bir hegemonya, farklı toplumsal güçlerin ya da grupların belirli bir sınıfın (veya fraksiyonunun) siyasi, entelektüel ve ahlaki önderliği altında örgütlenmesi ya da daha kesin bir biçimde bu önderliğin politik, entelektüel ve ahlaki sözcülüğünde çağrılmasına işaret eder (Jessop, 2008).

Örneğin devlet iktidarının kendisine ait bir söylemsel bütünlük etrafında, amaçladığı toplumsal düzeni ve yaşam biçimini yaratma ve tanımlama girişimi hegemonya kurma girişimidir; proje, düzeni tanımlama girişiminde başarılı olduğu müddetçe hegemoniktir (Çelik, 2009). Bunun yanı sıra hegemonya oyununun yapısı gereği, iktidar karşıtı siyasal yapılanmaların da yine kitlenin rızasının örgütlenmesine ihtiyaç doğmaktadır. Bu nedenle hegemonik siyaset, iktidarın, iktidar yanlısı ya da iktidar karşıtı tüm siyasal ve sivil toplum birlikteliklerinin ve bu uygulamalara dahil olan bireylerin siyasal mücadele sürecini oluşturmaktadır. Bu anlamda siyasal mücadelelerini sürdürebilmeleri bakımından siyasal nitelikli olsun olmasın tüm sivil toplum birliktelikleri, iktidar için olduğu kadar muhalefet için de çok önemli bir konumdadırlar.

2.2.2. Gramsci'de Sivil Toplum ve Hegemonya

Gramsci'nin hegemonya düşüncesini anlayabilmek için bu düşüncenin temelinde yatan sivil toplum ve devlet anlayışını ve sivil toplumun devlete göre konumu hakkındaki düşüncelerini analiz etmek gerekmektedir. Gramsci'nin sivil toplum devlet ilişkisine bakışı oldukça çetrefillidir ve adeta bir labirenti andırır biçimde iç içe geçmiş düşüncelerden oluşur. Onun, devlete ve sivil toplumun konumuna ilişkin görüşü ilk bakışta Hegel ile Marx arasında bir noktada konumlandırılabilir. Hegel, devleti evrensel amaçların bir uğrağı olarak üstün bir konuma yerleştirmiş ve sivil toplumu siyasal devletten ayrı ama devletin nihai amacının bir parçası yani devletin etik içeriği olarak

evrensel devlete içkin bir konuma yerleştirmişti. Marx için ise devlet burjuva sivil toplumunun bir egemenlik aracı konumunda algılanarak, sivil toplumun ekonomik altyapısal ilişkileriyle belirlenen ve araçsallaşmış bir üst yapı kurumsallaşması olarak belirmişti. Gramsci'nin devlet anlayışı ise kimi yönlerden Marx'a kimi yönlerden Hegel'e yakın ancak kendine özgü bir noktada konumlanmaktadır. Gramsci için devlet, Hegel'deki gibi evrensel çıkarları temsil eden ulu bir amaç ya da üstün bir varlık değildir. Daha çok Marx'taki gibi toplum tarafından koşullandırılan ve nihayetinde tarihin bir noktasında bir komün toplumda aşılması ve ortadan kalkması gereken bir kurumsal yapıdır. Bu anlamda Marx'a yakın olan Gramsci, bunun yanı sıra, bir siyasal toplum olarak devleti, bir üst yapı kurumu olarak araçsal bir konuma yerleştirmek yerine daha çok Hegel'ci bir çizgiye yaklaşarak sivil toplumla diyalektik bir ilişkiyle - onunla bütünleşen, ondan etkilenen, onu etkileyen ama onun bir aracı konumunda da olmadan- bütünleşerek kendinden menkul bir güç olarak ortaya çıkan bir konuma yerleştirmiştir. Bu anlamda Gramsci devleti ve sivil toplumun devlete göre konumunu Hegelci anlamda yorumlamış ve sivil toplumun, özellikle hegemonya içeriği açısından düşünüldüğünde, devletle oluşturduğu bütünlüğü bir üst yapısal alan olarak saptamıştır. Bu anlamda Gramsci, Marx'taki gibi salt sivil toplumda gerçekleşen alt yapısal ilişkilerin bir "araçsal aygıtı olarak devlet" kuramı yerine, sivil toplumla bütünleşerek kendinden menkul bir hegemonik güç oluşturmayı başarmış bir "kapitalist devlet" anlayışına daha yakındır. Gramsci'nin söz konusu devlet anlayışı burjuva sınıfının tüm hegemonya arayışını devlete havale ettiği anlamına gelmemekle birlikte, temelde burjuvazinin hegemonya arayışında zaman zaman ona destekçi, ama zaman zaman da özerkleşerek ve olanakları gereği zor zırhını da kuşanarak topluma kendince politik önderlik etmeyi başarabilmiş bir hegemonik güç olarak devlet anlayışı karşımıza çıkar. Bu anlamda burjuvazinin, onunla karşılıklı eklemlenen devletin ve bunun karşısında işçi sınıfının hegemonya arayışındaki siyasal mücadelelerinin içeriğini anlamlandırabilmek için Gramsci'nin devlet ve sivil toplum anlayışının ışığı gerekmektedir.

Gramsci'nin sivil toplumu, üst yapısal alana yerleştirmesi Marxist teori açısından derin bir kuramsal yenilik getirir. Zira bu kuramsal hamle sivil topluma, devlete ait (zor zırhına bürünmüş) bir hegemonya işlevinde ya da bir sınıf önderliğinin tesisinde, önemli bir rol atfederken, toplumsal değişimi "salt" alt yapısal ekonomik belirlenimle açıklamak yerine üst yapısal kurumsallaşmaların da topluma ve tarihe yön vermedeki rolünü öne çıkarır. Gramsci'ye göre "başlıca iki üst yapısal düzey saptanabilir: Biri

"sivil toplum" denebilecek, yani genellikle özel diye adlandırılan organizmalar bütünü, diğeri ise "siyasal toplum" ya da devlettir. Bu iki düzey, bir yandan egemen grubun tüm topluma uyguladığı hegemonya işlevine, diğeri yandan devlet ve yasal hükümet aracılığıyla uygulanan doğrudan egemenlik ya da yönetim işlevine tekabül eder" (Gramsci, 1986). Bu anlamda Gramsci için sivil toplum kavramı, Hegel'deki gibi devletin etik içeriğini anlatmakla birlikte, bir toplumsal grubun, toplumun bütünü üzerindeki siyasal ve kültürel önderliğini, yani hegemonyanın tesisindeki rolü göstermesi bakımından çok önemlidir (Bobbio & Texier, 1982).

Gramsci'nin devlet görüşü ve siyasal anlayışının merkez kategorisi ise "hegemonya" kavramıdır. Bir sınıfın hegemonyası ise, "tüm toplumun evrensel çıkarlarını temsil etme ve kendisini bir ittifaklar grubuyla birleştirebilme" yeteneğine bağlıdır (Sassoon 2012; 116). Gramsci, Hegelci anlamdaki siyasal devlet, yani parlamento ve devlet bürokrasisi anlamındaki "siyasal toplum" ile devletin yönetsel mekanizmalarının ve yasal uzantılarının denetiminde ve kontrolünde oluşan devlet dışı özel birliktelikler alanı olarak "sivil toplum"un birlikte oluşturduğu bütünsel yapıyı devlet olarak tanımlar. Bu çerçevede, yani "sivil toplum+siyasal toplum= devlet" bütünselliği, Gramsci'nin "bütüncül devlet" ya da "genişletilmiş devlet" nosyonuna işaret eder (Anderson, 1976; Thomas, 2010). Anderson'a göre, bu nosyon, nihayetinde Gramsci'nin "güncel gerçeklikte sivil toplum ile devlet bir ve aynı şeydir" iddiasında somutlaşan devletle sivil toplumu özdeşleştirmeye yönelik bir eğilime işaret eder (Anderson, 1976; 2007).

Bu düşünce, bir sınıfın ya da yönetici grubun toplumun geneli üzerinde önderlik geliştirebilmesinde yani hegemonyanın inşasında sivil toplum ile devletin uyumlu bir ilişkisinin ne denli önemli olduğuna işaret eder. Gramsci'ye dayanarak tanımlarsak; sivil toplum alanında önderliğe yönelik geliştirilen bağlılığa "rıza", bir önderliğe, rızaya eşlik ederek devlet alanında (asker, polis, cezaevi vb. gibi şiddet ve ceza aygıtlarınca) oluşturulmaya çabalanan bağlılığa ise "zor" mekanizması adı verilir. Başarılı bir hegemonya projesi, rıza ve zor dengesini mümkün olduğu kadar rıza'dan yana kaydırmayı başarabilmesine bağlıdır. Bu da hegemonyanın daha çok, temsil araçları iyi işleyen bir sivil toplum mekanizması sınırları içerisinde kalarak gerçekleştiriliyor olmasına bağlıdır. Ancak Gramsci açısından bakıldığında da şu unutulmamalıdır ki, rıza mekanizması, sivil toplum içerisinde başarılı bir demokratik temsil ilişkisine dayanarak işliyor bile olsa, tüm bu işleyişte devletin elinde bir "zor" sopasının olduğu tüm

toplumsal unsurlarca a priori bilinir. Bu anlamda hegemonya kavramına, sadece rıza üretme süreci değil, mutlaka belli ölçülerde de olsa bu rızanın üretiminde "zor"un ya da tahakkümün rolüyle birlikte bakılmalıdır. Bu anlamda iyi işleyen sivil toplum daima hegemonik sınıf ya da devlet için çok güçlü örölmüş siper rolünde olmaktadır. Devleti dolaysız saldırılara karşı koruyan şey, sivil toplumun üst-yapılarıyla oluşturduğu, modern savaşın siper sistemlerine benzeyen yapısıdır (Thomas, 2010).

Siyasal toplum ve sivil toplumun birlikte diyalektik işlerliği ve oluşturdukları bütünsel devlet mekanizması, Gramsci'nin hegemonya düşüncesinin anlamında da bir takım kaymalara sebep olmuştur. Nitekim Gramsci, hegemonya terimini, ilk olarak burjuva sınıfının ve kapitalist devletin önderliği üzerine değil, aksine, bir yandan Rusya'da meydana gelen Ekim devriminin nasıl başarıldığı, proleterya devrimi öncesinde ve sonrasında işçi sınıfının toplumun geri kalanına nasıl kültürel ve politik önderlik etmeyi başarabildiği üzerine, bir yanda da dönemin Avrupası'nda faşizmin yükseldiği noktalarda liderlerin kitleleri nasıl da kendilerine eklemlenmeyi başarabildikleri üzerine düşünerek geliştirmiştir. Gramsci, özellikle (Rusya'da 1917 işçi sınıfı devriminden esinlenerek) işçi sınıfının diğer sınıflarla nasıl ittifak geliştireceği ve önderlik kurabileceği üzerine düşünmüştür. Gramsci, ilk olarak, Ekim devrimi öncesi koşullarda proleterya önderliği üzerine düşünürken proleteryanın, sermayenin baskısına karşı verilen ortak mücadelede diğer sömürülen gruplarla, hepsinden de önce köylülükle girdiği sınıf ittifaklarına işaret ederken hegemonya kavramını kullanmıştır (Thomas, 2010). Devrim öncesi dönemde sınıf önderliği üstüne düşünürken hegemonya kavramı sivil bir hegemonya, sivil toplum alanında işçi sınıfına özgü bir tür sınıf önderliği anlamında kullanılmaktaydı. Ancak devrim sonrasında işçi sınıfının liderliğini nasıl sürdüreceği, bir yandan Troçki'ci sürekli devrim, bir yandan da proleterya diktatörlüğü kavramlarıyla karşılanmaya çalışılıyordu. Gramsci devrim sonrasında da proleteryanın toplumun geri kalanından rıza elde edebilmesini, sınıf önderliğini sosyalist devlet mekanizmasının yardımıyla sürdürebilmesine bağlayarak, bir yandan proleterya diktatörlüğü ve sürekli devrim tezleriyle örtüşebilecek bir yandan da onları (rıza mekanizmasıyla) aşabilecek bir hegemonya düşüncesi ortaya koymaya çabalamıştır. Tabi ki Gramsci, "proleteryanın kendi sınıf müttefiklerine yönelik önderlik rolüyle, kendi sınıf düşmanlarına karşı uygulamak durumunda olduğu diktatörlük arasında bir ayrım" yapmıştı (s.108). Ancak yine de kimi yorumculara göre hegemonya ve proleterya diktatörlüğü nosyonları birbirlerini tamamlamaktadırlar ve giderek

Gramsci'de hegemonya doktrini, güç olarak devlet teorisinin bir tamamlayıcısı olarak inşa edilmeye başlanmıştır (Anderson, 1976; 2011).

Nitekim hegemonya kavramı burjuva egemenliği ve burjuvazinin kapitalist devlet ile girdiği işbirliği çerçevesinde genişletilerek kullanılmaya başlandığında, kavram artık sadece sivil toplum alanında kalan bir sınıf önderliğini gösteren sivil hegemonya olmaktan çıkışmaya ve devlet mekanizmasıyla birlikte düşünüldüğünde rıza işlevinin yanı sıra zor işlevini de birlikte taşımaya başlamıştır. İşte bu nedenele Gramsci'nin "Bütüncül Devlet" düşüncesi, hegemonya kavramının salt sivil toplum alanında rıza üretmeye dönük gerçekleşmediğini ama aynı zaman da devlet zoruyla da birlikte düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak bu düşünceden "sivil toplum=rıza", "devlet= zor" alanı mutlak düşüncesi çıkarılmamalıdır. Tabi ki, devlet zor tekeli elinde bulundurmaktadır ve sivil toplumda, örneğin burjuva önderliğine rıza üretebilmek için zor aygıtını devreye sokabilir. Ancak bu devletin salt zor aygıtıyla iş yaptığı anlamına da gelmez. Nitekim Gramsci'nin devlet düşüncesi - özellikle aydınlar rolüyle- epistemik hakikat rejimini elinde tutarak, devletin de rıza üretme mekanizmasını sürdürdüğünü ve bunu zaman zaman salt bir sınıf egemenliği için bir araç olarak değil, kendi bürokratik egemenliği için bile yaptığını gösterir. Böylece hegemonya terimi, önce burjuva önderliğini ardında da sivil toplum+siyasal toplum=devlet bütünselliği bağlamında devlet mekanizmasının kendisine içkin önderliğini kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Böylece hegemonya kavramı ne salt proleterya hegemonyası, ne salt burjuva hegemonyası, ne salt devlet hegemonyasına işaret eder. Hegemonya spesifik bir sınıfın ya da devletin egemenliğine işaret etmekten ziyade tüm bunlarda ortak anlamda kullanılabilecek kategorik bir "toplumsal iktidar formu" olarak karşımıza çıkar. Böylece Gramsci'nin hegemonya kavramına işaret edildiğinde, tek bir toplumsal grubun iktidarına işaret etmekten ziyade herhangi bir toplumsal grubun toplumun geri kalanı üzerine kurduğu önderlik mekanizmasından, ya da hem burjuva, hem proleterya, hem de devlet mekanizması için ilkesel olarak uygulanabilecek kapsayıcı bir düsturdan, genel kategorik bir iktidar formu olarak bahsediliyor demektir (Thomas, 2010). Nitekim Gramsci işçi sınıfı hegemonyasından yola çıkmış olsa da netice de buradan elde ettiği hegemonya nosyonunu, bir iktidar kavrayışı olarak, burjuva hegemonyasının kapitalist devlet ile kurduğu bütünsel diyalektik ilişkisi içerisinde analiz eden çalışmalarla

birleştirmiştir. Burjuvaziyle ilişkisi içerisinde, giderek sivil toplumun en içteki derinliklerine nüfuz eden eklemelenmiş bir devlet aygıtı ortaya çıkacak ve modern demokrasinin geldiği bir nokta olarak hem devlet örgütleri(siyasal toplum) hem de sivil toplumdaki birlikler kompleksi biçiminde(yani sivil toplum ve siyasal toplumu belirli bir yaşam biçiminin tesisi için (devlet-sivil toplum bütünleşmesi) birleştiren) devasa bütünsel bir devlet yapısı ortaya çıkaracaktır. İşte hegemonya kuramı giderek böyle devletle ve burjuva değerleriyle bütünsel bir toplumsal yaşantının anlamlandırılması için kullanılabilecektir.

Gramsci'ye göre bürokrasinin işlevi, liderler ve takipçileri arasındaki ilişkiyi yapılandırma ve sabitleştirmedir. Gramsci, yapı ve üstyapı ile sivil toplum-devlet arasındaki ilişkilerin karakterini eleştirmiştir. Özellikle üstyapının memurları olarak aydınlar ve de bürokrasi tarafından yerine getirilen birleştirici işlevi kavramıştır. Bu temelde altyapı üstyapı arasındaki ilişkiyi, ekonomiyi örgütleyen sınıflar ve devletin başı çeken gruplar arasında kurulan, farklı aydın kategorileri ile bir arada tutulan toplumsal bir blok olarak "tarihsel blok" kavramı ile açıklamıştır. Buna ek olarak liderler ve onların takipçileri arasındaki ilişkileri de sivil toplum artı politik toplum olarak devlet kavramı, bürokrasi tarafından örgütlenen ilişkiler temelinde tanımlamıştır.

Devletin bürokratik işleyişi yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişki çerçevesinde hegemonyanın ne ölçüde rızaya ya da zor a dayalı olarak kurulacağını da belirler. Devlet mekanizması, sivil toplum bütünleşmesini ve temsil araçlarını demokratik ve sağlıklı biçimde işletebildiği ölçüde zor'a olan ihtiyacı azalarak rızaya dayalı bir hegemonyayı inşa edebilecektir. Özellikle brokrasinin katı işlemesi ve partinin devlet mekanizmasıyla bütünleştiği durumlarda totaliter bir siyasetin ortaya çıkma eğilimi göstererek rıza yerine zorun devreye girdiği gözlenir. Gramsci, bürokrasi için tarihsel bir temeli de siyasi partilerin kendisinde görmüştür: "Liderler ve takipçilerinin, yönetenler ve yönetilenlerin varolduğu ilkesi bir kez ortya atıldığında, partilerin şu ana kadar liderleri ve liderliği geliştirmedeki en etkili yol olduğu da ortaya çıkar" (Gramsci 1971, akt. Migliaro&Misuraca 2012). Bu anlamda Gramsci parti ruhunun devlet ruhuna dönüşümü üzerine düşünmüştür. Ona göre, "halkın ve tolumsal grupların evrensel-ulusal bir bilinç kazandıkları, yani bireysellik ve grubun ekonomik korporatif çıkarı gibi amaçları aştıkları yer partidir. Liderler ve devlet memurları da bu partide eğitilir ve partiler aracılığıyla sınıflar devlet" olurlar (s.84).

Devlet işleyişinde bürokrasinin hâkimiyeti temsil krizi ve neticede liberal devletin tarihsel krizi anlamına gelir. Bu kriz, burjuva sınıfının devlet projesinin başarısızlığına işaret eder, öyle ki bu sınıf, diğer sınıfları kendi biçimine dönüştürecek genel bir sınıf olmayı başaramaz. Gramsci'nin deyişiyle burjuva sınıfı çözülmeye başlar. Bu tam da kapitalist toplumun "organik kriz"ini oluşturan şeydir. Gramsci'ye göre, Devlet örgütlenmesinin temsili niteliği, bu temsil sistemi krizinin herşeyin ötesinde, temsili yönetim sisteminin işlerliğini sağlayan siyasi partilerin bir krizi olduğunu gösterir. Çünkü siyasi partiler eliyle sivil toplum alanını tabandan kateden demokratik bir temsil ilişkisi sayesinde rıza üretimine dayalı bir demokratik işleyiş yerine, bürokratik işleyişin egemenliği, temsil edilmesi amaçlanan kitlelerin temsil edilememesi sonucunu doğurur. Bürokratik egemenlik, devlet bürokrasisi, parti bürokrasisi ve hatta sivil toplum birlikteliklerinin kendi iç bürokrasisi şeklinde kendisini gösterebilir. İster devlet bürokrasinin, ister parti bürokrasisinin, isterse de sivil toplum örgütü bürokrasisinin egemenliği, tabandan işleyen demokratik bir rıza üretme mekanizmasını yerine totaliter bir dayatmacı ya da giderek zor aygıtını kullanan bir hegemonyaya bırakmaya başlar (Gramsci, 1986).

Temsil sisteminin krizinin, partilerin krizi, temsiliyetin ifade edildiği ve uzlaşının örgütlendiği kanalların bir krizi yani hegemonyanın krizi olarak ortaya konulmalıdır. Partiler, özellikle de egemen ve yönetici konumundaki partiler, kendilerini bürokratikleşme sürecine kaptırıp kristalleştiklerinde ve devlet bürokrasisini işgal etmeye başladıklarında, parti artık devlet olur ve "durum derhal hassas ve tehlikeli bir hal alır; çünkü çözüm için şiddete başvurma yolu açılmış, birer kurtarıcı sayılan karizmatik "yüce adamlar" tarafından temsil edilen, bilinmeyen güçlerin harekete geçmesine meydan verilmiş olur. Böylece, temsil edilenler ve temsilciler arasındaki bu çatışma durumları, partilerin alanından Devlet bünyesine, baştan başa sivil ve askeri bürokrasinin, finans çevrelerinin, dini kurumların ve diğer kurumsallaşmaların gücünü arttırarak yansır. Gramsci buna yönetici sınıfın "hegemonya krizi" adını verir (Gramsci, 1999).

Hegemonya krizi dönemlerinde sınıf veya kitleler korkuya kapılır ya da bir tür korku salınır. Halk, sınıfın ya da kitlelerin bütününe ihtiyaçlarını daha iyi temsil eden tek bir parti bayrağının altına normalden daha hızlı kümelenmeye başlar. Bu da Gramsci'ye göre tüm toplumsal sınıfın, yaşamın en büyük sorununu çözebilecek ve bir

ölüm tehlikesini savuşturabilecek nitelikte olduğu düşünülen tek bir önderlikte birleşmesi anlamını taşır (a.g.e). Krizler kendi organik çözümlerini bulamadığında ve bu çözümü bir karizmatik lider getirirse (ki bu bizi hegemonya krizlerinde popülizmin rolüne götürecektir (Laclau, 2007) lider figürü, mesihan bir kurtarıcıya ya da kahramana dönüşür. O halde "yönetici sınıf, uzlaşının oluşması için temsili sistemi ve partileri örgütler olarak artık kullanamaz. Kendisini, yönetici sınıf tarafından belirlenen yeni görevleri yerine getirme yeteneği taşıyan "tek parti" olarak ortaya koyan bürokrasinin etrafında birleştirip organize eder. Bürokratik sistemin organik tahakkümü böylece özetlenir" (Migliaro&Misuraca, 2012; 90).

Bu anlamda Glucksmann'nın belirttiği gibi, hegemonya ne ideolojiye ne de toplumsallaşmanın diğer biçimlerine indirgenebilir. "Hegemonya"yı bir politik ilke ve stratejik bir önderlik biçimi" olarak görmek gerekir. Hegemonya rıza üretme sürecidir ve asıl olarak bürokratik egemenlik yerine demokratik görünen temsil süreci iyi işlediğinde daha başarılı bir hegemonya süreci işliyor anlamına gelir. Bu da zor'a dayalı rızayı değil, katılıma dayalı bir rıza sürecini gerektirir. Yani hegemonya, kitlelerin "kendi örgütlülüğü üzerinden, sivil toplumdan başlayarak, fabrikadan okula ve aileye kadar tüm hegemonik aygıtlarda onların aktif rızasını almaya yönelik" bir stratejidir (Glucksmann, 2012; 124-125).

Bu çerçevede Gramsci, rızanın ya "pasif ve dolaylı" ya da "aktif ve doğrudan" olabileceğini söyler. İlk durumda tabandan gelen her müdahale dışlanır: Devlet rızayı araçsallaştırır, bürokratik ilişkiyi hakim kılar ve kitlelere "manevra içi kitleler" olarak davranır. Pasif rıza sürecinde politika her zaman egemenliği devletçi ve kurumsal alanla özdeşleştirir ve ortaya bürokratik merkezîyetçilik, otoriter paternalizm, Sezarizm, totaliterlik ve korporatizm gibi yönetim biçimleri çıkarır ve bu yönetim biçimleri içerisinde pasif rıza yeniden üretilir. Öte yandan aktif ve doğrudan rıza süreci ise yönetenler ve yönetilenler arasında gerçek bir rol değişimini gerektirir. Aktif ve doğrudanlık, rızanın yayıldığını gösterir ve liderler ve yönetilenler arasındaki herhangi bir bürokratik baskıcı ilişkiyi dışlar. Bu anlamda Gramsci proleteryanın öncülüğüne dayanan bir hegemonyanın aktif ve doğrudan olması, yani baskıcı değil, yayılmacı bir hegemonya olması gerektiğini vurgular. Bu anlamda başarılı bir hegemonya projesi kitlelerin aktif rızasını almaya çalışarak ulusal ve popüler kolektif bir siyasi irade ya da bir kolektif bilinç ve kolektif kimlik yaratmayı hedefler (Glucksmann, 2012).

Gramscien hegemonya'nın bu kollektif irade yaratma boyutu bizi Laclau'nun Hegemonya kavrayışını anlamaya götürür. Bu anlamda "rıza" üretme süreci bir politik inşa ya da bir tür kimlik inşa sürecidir.

Hegemonyanın rıza üretme süreci, bunun ise kolektif bir irade, bir politik topluluk yaratma süreci olduğu tekrar düşünüldüğünde, hegemonyanın güç anlamına gelmediği bir kez daha anlaşılabilir. Güç anlamına gelmediği gibi, bürokrasi meselesinde değindiğimiz gibi, gücün bileşenleri ne kadar egemen olursa, o kadar az hegemonya olacaktır. Örneğin, işçi sınıfı hegemonyası, dayatılan bir süreç olmamalıdır. "Özgül bir entelektüel ve ahlaki boyut aracılığıyla ve tüm topluma kolektif bir kimliğe dayalı bir pencere açmaya dayalı olmak zorunda olan politik ittifaklar üzerinden elde edilmelidir" (s. 126). Bu anlamda kategorik bir toplumsal iktidar formu olarak hegemonyayı ele aldığımızda, politik ve ahlaki önderlik olarak hegemonyanın, güç ve rıza dengesini ya da oranını rızadan yana kaydırmaya çalışmaya dayalı olduğunu söyleyebiliriz. Aksi halde zor'un rolü devreye girecek ve tahakküm ilişkileri yeniden üretilecektir.

2.2.2.1. Pasif Devrim

Pasif devrim süreci, kitlelerin demokratik girişimlerini geliştirerek sınıfsal ve tarihsel önderlik görevlerini çözümlmek yerine, birincil olarak devlete ve tahakküme dayanmaktaydı. Gramsci'ye göre bu şekilde pasif devrim sürecine işaret eden "hegemonyasız diktatörlük" durumunda devlet adım adım sınıfların yerini almaktadır. Kendi yönetsel, bürokratik ve hatta polis aygıtını yaratmakta, liderlik ise tahakkümün bir vechesi olmaktadır. İktidar bloğunun birliği, liderler ve yönetilenler arasındaki devletçi bağ üzerinden gerçekleştirilir ve bürokratik militer tip olarak kalmasına yol açar (Glucksmann, 2012).

Yeni bir toplumsal formasyon hedeflendiğinde hegemonik sınıfın devlet gücünü ele geçirmesi hegemonya inşasının hız kazanması için gerekli bir süreç olarak görülebilir. Ancak öncü sınıf, iktidarı ele geçirdiğinde bile halen eski toplumsal formasyonun kalıntılarını tam olarak ortadan kaldıramaz ve içerisine soğurmaya ya da kendi iktidarı için kullanmaya ve dönüştürmeye devam eder. Yeni ortaya çıkan ezilen halk kitlelerini ise kontrol altında tutmaya çalışır. Demokratik ve tabandan gelen bütünsel bir halk devrimi(yayılmacı bir hegemonya) olmadıkça gerekli koşullar oluşuncaya kadar devrimi

yapan küçük kitlenin hâkimiyetini yeniden üretecek koşulları düzenler. Devlet egemenliğini bir takım yönetim mekanizmalarıyla genişleterek kitleleri kontrol altına alarak ya da zor mekanizmasını devreye sokarak hegemonyayı işletir. Böylece aslında tüm toplumu dönüştürmeden devrimsiz devrim, devrim-restorasyon ya da pasif devrim süreci işlemiş olur. Gramsci pasif devrim kavramını açıklamak için İtalya'da Risorgimento sürecinin yanı sıra Fransız Devriminin Avrupadaki etkilerini de örnek verir. Feodal toplumdan kapitalist topluma geçişte önemli bir dönüm noktası olarak Fransız Devrimi'nin ardından eski feodal sınıflar belirli bir politik rol sürdürmüş, yani burjuva toplumunun içinde soğurularak ekonomik ve politik olarak egemen bir sınıftan, adım adım diğer bir sınıfın, yani burjuvazinin egemenliğine hizmet eden bir gruba dönüşmüştü (Sasson, 2012). Gramsci bunu şöyle açıklar: Eski feodal sınıflar, egemen konumlarından "yönetici" bir konuma geçerler, fakat ortadan kalkmazlar, organik bir bütün olarak onları tasfiye edecek bir girişim de olmaz, bir sınıf yerine, özgün kültürel ve psikolojik özelliklerle bir "kast" olurlar. Fakat egemen iktisadi işlevleriyle artık daha fazla varolamazlar (Gramsci, 2012).

Burjuvazinin rızaya dayalı hegemonya sorunu yaşadığında bir strateji olarak devreye giren pasif devrim süreci, salt eski feodal toplumsal sınıfları soğurmakla yetinmez, kendi yeni toplumsal formasyonunun içinden doğan işçi sınıfını da kontrol altına alıp güçlenmesini engelleyen bir taktiğe dayanır. Yani, bir yönüyle pasif devrim olgusu, bir egemen sınıfın kendi hasmının güçsüzlüğünü destekleyerek kendi iktidarını sürdürmesi sürecine dayanır. Özellikle hegemonya süreci zayıfladığında devreye giren pasif devrim sürecinde, aslında burjuvazinin manevra kabiliyeti kendi hasmına bağlıdır. Proleteryanın kendi alternatif hegemonyasını ortaya koymadaki yenilgisi, burjuvazinin kendi hegemonyasının güçsüzlüğüne rağmen yönetimi sürdürmesini sağlar. Burjuvazi mevzi savaşının kanallarını, çeşitli ideolojik aygıtları, sivil toplumun siperlerini kullanarak işçi sınıfı tarafından hegemonya yaratılmasının önünde durabilmek için pasif devrim stratejisini üstlenir. Pasif devrimin değişik biçimleri vardır. "Pasif devrimle burjuvazi, ya reformizm yoluyla işçi sınıfı hareketinin başını koparmaya çalışır ve böylece liderler, işçi sınıfının kolektif çıkarlarını koruyan ancak kapitalist toplumsal ilişkilerin mantığına karşı çıkmayan, hegemonik olmayan bir alanda kalırlar"; ya da diğer bir yöntem ise işçi sınıfının önderliğinin ve örgütsel özerkliğinin tümüyle saf dışı bırakıldığı faşizmdir (Sasson, 2012).

Pasif devrim bir yandan (burjuva) politik liderliğin hakimiyetinin sürmesi lehine (muhalif) kitlesel girişimleri etkisizleştirip "pasif" başka kanallara aktarırken, bir yandan da devrimsel bir amaçla toplumsal ilişkilerin yeniden örgütlenmesini içerir. Gramsci için pasif devrimlerin hayati unsuru, toplumsal ilişkilerin yeniden örgütlenmesi ya da yeniden yapılanmasının devletleştirilmesidir (Jessob 2008). Bu anlamda aslında pasif devrim, bir toplumsal formasyon içerisinde yer alan eski ya da yeni toplumsal güçlerin ya da muhalif sınıfların, hegemonyasını mutlaklaştırmaya çalışan hakim sınıf tarafından soğurulması ya da bastırılması ve bu sayede devletin ele geçirilmesi⁴ sürecine işaret eder (Tuhaf, 2014). Kısacası pasif devrim devletin ele geçirilmesi sürecindeki toplumsal değişimin demokratik işlemediğini gösterir. Değişim halkın içinden gelmemiştir daha çok "önderlerin halkın reddemeyeceği türden popülist politikalar önermesiyle" gerçekleşmiştir (Ives, 2011). Dolayısıyla pasif devrim ile tabandan gelen halk inisiyatifi bastırılabilir ya da yıkılabilir ve yöneten yönetilen ilişkisi süreklilik kazanır. Bu nedenle tamamen gelişmiş, demokratik mekanizmanın iyi işlediği tabandan gelen yayılmacı ya da "genişlemeci hegemonya" ile karşılaştırıldığında pasif devrimin, kitlelerin yararına hedeflerin izlenmesinde kitlelerin katılımı için gerekli dürtü ve fırsatları sağlayabilecek bir mütabakat programı olamadığı görülür. Yani pasif devrim, "belirli kitlesel çıkarların ulusal-popüler projeye entegrasyonundan ziyade mekanik bir uzlaşma oyunu yoluyla geliştiren bir konum savaşı aracılığıyla hakim güçlerin çıkarlarını halk kitlelerine dayatmaktadır" (Jessob, 2008; 286).

⁴ Gramsci pasif devrimin, bir strateji olarak işçi sınıfı tarafından kullanılabilip kullanılamayacağını da tartışmıştır. Lenin'e ve bolşevik devrimine dayanarak işçi sınıfı hegemonyasının devrim öncesinde ve devrim sonrası ya da devletin ele geçirilmesi sonrasında da sürmesi gerektiği görüşünü "karşı pasif devrim" kavramı bağlamında tartışmıştır. Genel olarak, Gramsci'nin pasif devrim yerine, yayılmacı bir hegemonya anlayışını işçi sınıfına daha uygun bir strateji olarak belirlediği söylenebilir. Nitekim Gramsci'nin literatüründe önemli bir yer tutan "manevra savaşı" ve "mevzi savaşı" kavramları da bu çerçeveden okunabilir. Buna göre "manevra savaşı" devlete yönelik bir cephe savaşını çağırıştır ve pasif devrim kavramıyla yakınlık kurulabilecek bir kavramdır. Mevzi savaşı ise sivil toplumun tabandan hareketine ve sivil topluma içkin politik hamlelere işaret eder ve demokratik bir yayılmacı hegemonya kavramıyla uyum içerisinde düşünülebilir. Manevra savaşı; silahlı çatışma, tahakküm ve hatta demokratik seçimler ve benzeri araçlar üzerinden olsun hükümet gücünü aktüel bir biçimde ele geçirmeye yönelik her türlü girişimi içerir. Mevzi savaşı ise; mücadeleye ilişkin diğer süreçlerin bir toplamını ifade eder. Mevzi savaşı, kitlelerin aktif rızasını elde etmek için yürütülen kültürel ve politik mücadeleler yolu ile hegemonyayı sağlamlaştırma ve nihayetinde bir manevra savaşına dönüştürerek devleti ele geçirmeye yönelik bir hazırlıktır. Dolayısıyla işçi sınıfı mevzi savaşıdan gelerek sivil toplum içerisinde aktif biçimde rıza örgütleyen ve tabandan demokratik bir hareketle manevra savaşına geçip devleti ele geçiren bir strateji yürütmelidir. Bu nedenle burjuvazinin kullandığı anti demokratik ve tepeden inme bir rejim dayatmasına dönüşen bir pasif devrim stratejisi yerine işçi sınıfının mevzi savaşının gereklerine uygun tabandan politik inşaya dayalı bir yayılmacı hegemonya stratejisini sürdürerek manevra savaşına geçmesi ve devleti ele geçirecek devrimi, demokratik bir komünizm fikrinin ruhuna daha yakışır biçimde, kitleleri pasifize etmeden gerçekleştirebilmesi gerekmektedir (Ives 2011; Sasson, 2012; Thomas, 2013).

Pasif devrim stratejisiyle, hakim sınıflar, belirlenmiş birikim rejimleri içerisinde, emekçi sınıfları parçalamaya ve bunları varolan toplum içindeki ekonomik-korporatif düzeye hapsedmeye yönelik stratejiler geliştirirler. Diğer yandan, madun sınıflar, pasif devrimin soğurucu mantığına direnebilecek hegemonik aygıtlar olgunlaştırmakta başarısız kaldıklarında pasif devrim kaçınılmaz olur. Böylece pasif devrim süreklilik kazanarak, toplumdaki madun sınıfların öncülüğünü öncelikle soğurma ve ardından da tümüyle dönüştürme gibi iki aşamalı bir biçimde işleyerek, bir yönüyle (devrim sürecinin ya da hegemonya inşasının başında ya da giderek hegemonya krize girdiğinde başvuru) bir hegemonya stratejisi olarak karşımıza çıkmaya başlar. Bu anlamda pasif devrim stratejisi de dahil burjuva hegemonyasını daha net anlama çabası, bizi kaçınılmaz olarak Gramsci'nin sivil toplum ile siyasal toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen, genişletilmiş ya da bütüncül devlet nosyonuna tekrar götürmektedir.

2.2.2.2. Genişletilmiş Devlet

Bu anlamda Gramsci'nin "hegemonya" nosyonu, proleterya önderliğini de kapsayan genel kullanımının dışında sadece kapitalist devletle ilişkisi içerisinde burjuvazinin iktidar tesisi biçiminde okunduğunda, pasif devrim sürecinin ve bütüncül devlet taktiğinin bir burjuva stratejisi olarak onun hegemonya inşa çabasında önemli birer uğrak olduğu ortaya çıkmış olur. Pasif devrim stratejisi de dahil, bütünsel bir "Burjuva Hegemonyasını" ya da kapitalist devletin hegemonya stratejisini kavrayabilmek amacıyla en kilit nosyonlardan birisi olan "bütüncül devlet"(genişletilmiş devlet) kavramıyla Gramsci'nin, siyasal toplum ile sivil toplumun birleşmiş ve bölünmez bir devlet biçimi içerisinde karşılıklı olarak iç içe girmelerini ve güçlenmelerini açıklamaya çalıştığını belirtmiştik. Bu çerçevede ele almaya devam edersek, bütüncül devlet kavramının, "devletin", hükümet mekanizmaları ve yasal kuruluşlarla(siyasal toplum ile) sınırlı olmadığını sivil toplum alanının da devletin bütünlüğünün bir parçası olarak görülmesi gerektiğini yani sivil toplum ile siyasal toplum uğraklarının diyalektik birliğine işaret ettiğini belirtebiliriz (s.200).

Gramsci 1848'den sonra, parlamentonun yanı sıra sendika ve partinin birbirini tamamlayan sistemlerinin kapsamının genişlemesinden ve yaygın devlet oluşumu sayesinde, örneğin partilere ve sendikalara ait özel-siyasetler gibi özel bürokrasilerin gelişmesinden sonra, devletin ve egemen sınıfların siyasal ve ekonomik hakimiyetini

güvenceye almak için örgütlediği güçlerin tümünün dahil olduğu geniş anlamda düzen güçlerinin örgütlenmesinde gerçekleşen dönüşümlere bağlı olarak modern siyasal tekniğin de genişleyerek başka bir forma dönüştüğünü vurgular (Gramsci, 2012). Neocleous'a göre bu vurgu, yalnızca "devletin genişlemesini değil aynı zamanda sivil toplum bileşenlerinin artan karmaşıklığını" da içerir. Böylece devlet hegemonyayı sivil toplum alanına çekerek, yalnızca egemen sınıfın haklılığını koruyan bir statik yapıdan, halkın etkin rızasını da örgütlemeye çalışan dinamik bir yapıya doğru genişleyerek dönüşmüş ve bir "sivil hegemonya" arayışına girmiştir (Neocleous, 2015). Bu, devletin topluma politik önderliğin yanı sıra kültürel ve ahlaki önderliğe de soyunduğunun göstergesi olmakla birlikte, kapitalist devletin salt burjuva çıkarlarına hizmet eden bir araç konumundan ziyade aynı zamanda, zaman zaman ondan özerk ve kendine özgü bir güce dönüştüğünün de göstergesi olarak okunabilir. Böylece hegemonya kavramı salt liderlik konusu olmanın ötesinde hem devlet hem de sivil toplum aracılığıyla iktidarın tesis edilme sürecine dönüşür. Böylece hegemonya inşa çabası hakim sınıfın, devletin veya siyasal toplumun yanı sıra sivil toplumun kültürel, entellektüel ve ahlaki tüm örgütsel alanına yayılarak ve onlar aracılığıyla iktidar tesis çabası anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "devlet hegemonyasının anlamı, onay momentinin sivil toplum içinde ele geçirilmesi ve devlette yoğunlaşmış baskının yanına yerleştirilmesi, yani bir yönüyle "baskı" ve "rıza"nın birleştirilmesi olarak görülür" (2015: s.71). Glucksman'ın da belirttiği gibi Gramsci ile birlikte "devlet kavramının genişlemesi, devletin kendisinin genişlemesini ve hegemonya ve onun aygıtlarının devletle bütünleşmesini" içerir (Glucksman, 2012).

Bu çalışma, iktidar tesisinde devletin rolünü gözden kaçırmayan ancak bu merkezilik içerisinde sivil toplumu da mutlak biçimde kontrol altında tutulabilen, özerk mücadeleden yoksun bir araç gibi pasifize etmeyen, topluma içkin sivil toplum birlikteliklerini de aşan, yani toplumsal tikelliklerin politik devinimine olanak sağlayacak toplumsal alanın tümünü siyasal alana dönüştüren postyapısal siyasal anlayışa uygun bir perspektife sahiptir. Kapitalist sınıf iktidarı ve kapitalist devlet tüm toplumu mutlak anlamda kontrol altında tutabileceği kitleyi inşa etmeye, tikelliklerin istenilen yönde bir siyasal kimliğe rıza göstermesine sivil toplumu da içerden kuşatarak çaba gösteriyor olabilir, ancak Laclau, Mouffe, Žižek, Butler ve Ranciere gibi düşünürlerin izindeki postyapısal bir siyasal kavrayışın ön görebileceği gibi toplumsal tikelliklerin oluşturduğu söylem alanının tümünü kat edebilecek mutlaklıkta bir

evrensellik eninde sonunda bir imkansızlık olacağı ve geriye daima hegemonize edemeyeceğimiz bir toplumsal artık kalacağı içindir ki absolute bir iktidar tam bir imkansızlıktır ve bu hegemonize edilemeyen "toplumsal artık" sayesinde siyasal mücadele daima olumsaldır.

Elbette ki sivil toplum alanındaki sendikalar gibi yasal kuruluşlar legal olmaları bağlamında bir hukuksal öznedirler ve bu anlamda devletin yönetsel mekanizması içerisine girme ya da onunla neokorporatist tarzda bir işbirliği sürecine sıkışma tehlikesine sahiptirler. Ancak bu absolute anlamda her sivil toplum kurumsallaşmasının muhalif özünü kaybedip, devlet ile bütünleşen ve sistemi yeniden üreten bir aygıt dönüşüyor olduğunu da göstermez. Bir hegemonya mücadelesi söz konusu olduğunda egemen sınıfın konumu, devletin konumu ve ezilenlerin sivil toplum alanındaki konumu ve özerkliği göz ardı edilmemeli, devletin genişlemesi ve sivil toplum alanında hegemonya inşa çabasının, Ranciere'ci bir siyasal kavrayışla, aynı zamanda bir direniş öyküsünü de beraberinde taşıdığı unutulmamalıdır. Bu nedenle devletin sivil toplum alanına yönetsel mekanizmalar dahilinde genişliyor olması aslında sivil toplum alanında yer alan tüm sınıfların, grupların hatta ona içkin tikelliklerin de bir direnişine ya da o alanda süren sınıfsal mücadeleye eşlik eden bir hegemonya mücadelesine işaret etmektedir.

Bu anlamda genişlemiş devlet olgusu düşünüldüğünde, sendikalar legal yapılarıyla, yani tüzel bir hukuksal varlık olmaları itibariyle, sivil toplum alanında devletin ya da sistemin bir parçası, neo korporatist tarzda ekonomik pazarlığa ya da bir işbirliği yapısına sıkıştırılan ve böylece de sistemi yeniden üreten çaresiz bir konumda mıdır? Yoksa sendikalar sivil toplum alanında devletten ve iktidardan bağımsızlaşabilen özerk ve devrimci mücadele yürütme özerkliği ve bağımsızlığına sahip birer gerçek siyasal özne olabilirler mi? Ve bu nasıl mümkün olabilir? Sivil toplumun devlet ile ilişkisine, sivil toplum birlikteliklerinin iktidarı yeniden üreten bir devlet mekanizmasının parçası konumunda mı yoksa devletten özerkleşerek bağımsız birer sivilleşme alanı ya da direnme mekanizması olarak mı algılanacağı sorusuna son dönemlerde yeni toplumsal hareketler çerçevesinde ortaya konulan yeni sivil toplum görüşleri sayesinde zihin açıcı bir perspektif getirilebilir. Bu nedenle gerek genel iktidar anlayışı, gerek devlet ve sivil toplum anlayışı, gerekse de bunlar arasındaki ilişkilere yönelik bir yeni bakış açısı, sivil

toplum kuruluğu olarak sendikaları ve devlet ile ilişkisini ele alan çalışmamız açısından da oldukça önemli bir bakış açısı sunacaktır.

2.3. Hegemonya Mücadelesinde Kimlik ve Kitlelerin Politik İnşası: Post-Yapısal (Yapıbozumsal) Bir Yaklaşım

Bu bölümde siyasal kimlik inşa stratejileri, popülizm, alt/üst-fraksiyon konumlanışları ve neokorporatizm çerçevesinde gerçekleşen kitle inşası strateji ve süreçleri ile birlikte hegemonya mücadelesinin zeminine oturduğu postyapısal siyasal süreinin ontolojik temellendirmesine yer verilecektir.

2.3.1. Post-Yapısal Siyasal Ontoloji

Ranciere'ci bakış açısı, siyasal olanı, yöneten ve yönetilenin ya da iktidar ve tabi olanın bir tür karşılaşması olarak açıklamıştı. Yani, yönetme sürecine bir tür müdahale ya da itiraz gerektiriyordu (Ranciere, 2007). Üstelik bu yöneten yönetilen karşılaşması, ki bu polis(yönetme) ve demos(halk) kutuplu bir tür iktidar tesis sürecine işaret eder, sadece büyük toplumsal ilişkilere içkin olarak değil, örneğin bir kadın-erkek, patron-işçi ya da bir öğretmen-öğrenci arasında, mikro ya da tikel ilişki süreçlerinde de gerçekleşebilir olarak belirtilmişti. Bu nokta iktidara ilişkin Foucault'cu nosyonu çağrıştırmaktadır: İktidar her yerde ise direniş de her yerdedir (Foucault, 2016). Böyle bir siyasal kavrayış, siyasal olanı, sadece devlet ya da sınıf erki gibi büyük "yapı"lar ile ona muhalif başka büyük "yapı"ları ilgilendiren bir süreç olarak değil aksine tüm topluma yayılan ve aile, okul, çalışma alanı hatta zaman zaman arkadaş ilişkilerinde bile açığa çıkabilen bir süreç olarak görmektedir. Bu anlamda günümüz "siyasal" kavrayışında sadece büyük yapılar arasında değil, tikel ilişki süreçlerinde de siyasal özneliğin açığa çıkabileceği savunulmaktadır. Örneğin, günümüzde önemli bir feminist slogan haline gelen "özel olan politiktir" (Hanisch, 1969) düşüncesini de bu bağlamda algılamak gerekmektedir.

Siyasal olanın toplumsal olana içkin gündelik yaşamı kapsayan biyosiyaset biçimine dönüşmesi artık siyasal ilişkinin salt "yapı"lar arası bir ilişki olmaktan çıktığını göstermektedir. Modernizmle birlikte, siyasal olanın devlete indirgenip sivil toplumdan koparılması siyasetin, devlet ve siyasal partilerden oluşan salt "siyasal toplum"un işi

olarak görülmesine sebep olmuştur (Keane, 1993). Siyasal toplum ise tüm modern dönem boyunca siyaseti elinde bulunduran dizgesel (sistemsel) yapılanmaların tekeline kalmıştır. Bu çerçevede siyaset, klasik hiyerarşik örgütsel yapılardan oluşan siyasi partiler, siyasal örgütler ve devlet yapılanmasının hegemonya mücadelesiyle sınırlı görülmüştür (Cohen&Arato, 2013; Heywood, 2010; 2014).

Bu çerçevede geç modernizmin siyasal mantığı siyaseti "yapısalcılık" ekolü içerisinde algılamaktadır. Örneğin Hegel, Marx ve Althusser gibi düşünürler büyük sistemler içerisinde devleti ve sınıfları konumlandırarak siyasal olanın devlet ya da büyük sınıfsal yapılanmaların mücadelesi içerisinde açığa çıktığını göstermiş olmaktadır. Örneğin Marxizm büyük kapitalist dizgesel yapılanma içerisinde burjuva sınıfına karşı işçi sınıfı mücadelesinin nasıl bir örgütsel yapı örmesi gerektiği arayışı içerisinde olmuştur (Marx&Engels, 1976). Elbette ki büyük kapitalist bir sistemsel fotoğraf içerisinde burjuva sınıfı ve devlet gibi büyük bir yapılanmanın karşısında işçi sınıfı gibi bir büyük yapılanmanın kurtuluş mücadelesi verme gerekliliği görmezden gelinebilecek ya da haksız bulunacak bir temellendirme değildir. Ancak siyasal olanı toplumun geneline yansımış içkin bir süreç olarak algılayacaksa, siyasal mücadeleyi salt yapılar arası bir mücadele gibi dar bir bağlamdan çıkarma gerekliliği de gözden kaçırılmamalıdır. Siyasal mücadele örgütsel yapıların tekeline bırakıldığında tikel siyasal öznellikler ortadan kalkmakta ve özne konumları dikey örgütlenme yapıları arasında buharlaşmaktadır.

Bu çerçevede post yapısal siyasal anlayış siyasal özneye yeni bir oluş imkânı arayışı içerisinde (Sarup, 2010; May, 2000). Postyapısal siyasal anlayış, genelde toplumsal ilişkileri yorumlarken sistemsel yanıtları, tarihsel bağlamı, ekonomik ilişkileri görmezden geldiği konusunda eleştirilmektedir (Eagleton, 2005; Öztürk, 2010). Oysa, Foucault'nunki gibi iktidarın tüm topluma yayılmış biyoiktidar biçimine gelişini ortaya koyup, merkezi iktidar anlayışından uzaklaşan düşünceler ortaya çıksa bile postyapısal siyasal bağlamın; devlet, sınıf iktidarı, işçi sınıfı gibi mekanizmaları "ısrarla görmezden gelen bir çerçeve"de algılanması zorunlu değildir. Post-yapısal siyasal anlayış yapıları görmezden gelme yerine özneleri yapılara ezdirmeyen, hiçbir yapıyı mutlaklaştırmayan, öznelere siyasal özne oluş imkanı tanıyan ve güncel yaşamı bile siyasal bağlama taşıyıp mücadele alanını genişleten bir çerçevede algılanabilir (Laclau, 2008, Zizek, 2008). Bu çalışma, bu tip yeni anlayışları, doğrudan karşı devrimci olarak yaftalayıp görmezden

gelmek yerine, mutlaklaştırılmış ve köhnemiş olabilecek örgüt içi iktidar yapılanmalarına karşı bir yapıbozum ve yeniden biçimlenme imkanı olarak önermeyi deneyecektir.

Bu çerçevede devlet ve sendikalar ilişkisini ele alan çalışmamız açısından, büyük yapısal örgütlenmelerin altında ezilmeyecek tikel bir siyasal öznellik arayışı, hegemonya sürecinde tikel öznelerin siyasal mücadele olanağını temellendirme çabası açısından çok önemli bir köşe taşı olacaktır. Öyleyse post yapısal siyasal bağlamı doğru bir konuma oturtmayı ve bize sunabileceği siyasal özne oluş imkanlarını, kuramın diğer tüm handikaplarına rağmen değerlendirmeyi tercih edebiliriz. Bu çerçevede bu siyasal kuramın ontolojik arka planının anlaşılabilmesi ve kuramın karşı devrimci olarak eleştirildiği bir noktadan devrimci bir konuma çekilebilecek arayışların ortaya konulabilmesi denemeğe değer görülebilir.

Öyleyse postyapısal siyasal ontolojinin ne olduğunu ortaya koymak gerekir. Aslında genel olarak özetlendiğinde Derrida'dan ödünçle kullanacağımız "yapıbozum"(deconstruction) kavramı postyapısal yaklaşımın genel eğilimini ortaya koymaktadır. En azından bizim çalışmamızın benimseyeceği postyapısal yaklaşım Derrida ve yapıbozum kavramı çerçevesinde olacaktır. Zira, bu çalışmada "postyapısal" kavramı, postmodernizimden ziyade, "yapıbozumsal" anlamında kullanılmıştır. Öyleyse sözkonusu olan bir yapı vardır ve bu yapıya karşı bir yapıbozum ortaya konulmaktadır. Bu açıdan "yapısalcılık" anlayışının ne olduğu ve onun yerine yapıbozum sürecinin neden gerektiği gözler önüne serilmelidir. Megill (2012), Nietzsche, Heidegger, Foucault ve Derrida gibi modern metafiziğe karşı yapı bozum uygulayan tüm bu filozofları analiz ederken yapı ve yapısalcılık kavramını haklı bir şekilde iki farklı boyutta ele alma gerekliliğini farkederek: "Yapı yapısalcılığı" ve "Gösterge yapısalcılığı". Buna göre yapı yapısalcılığı, modernizmin özne metafiziği ve özne merkezli düşünce yapısından tutun da siyasal sosyal hayatı yapılar çerçevesinde algılayan düşüncelere verilen bir sıfat iken, gösterge yapısalcılığı Fransız dilbilimci F. de Saussure'ün göstergeler ile kurulmuş dilsel dizgede ortaya çıkan anlambilimsel ve göstergebilimsel yapıya işaret etmektedir. Bu iki yapısalcılık biçimi sosyal siyasal hayatı, öğelerin birbiriyle ilişkisi içerisinde var olan büyük bir yapı olarak görme ve yapılar çerçevesinde algılama açısından birbirini besleyen iki yaklaşım olarak görülür (Saussure, 1976).

Yapı yapısalcılığı nitelemesiyle ele alınabilecek yaklaşıma getirebilecek eleştiriler her tür metafiziksel, toplumsal ve kurumsal yapıya ilişkin eleştirileri kapsamaktadır. Nietzsche, Heidegger, Levinas, Foucault ve Derrida gibi çağdaş felsefenin en büyük filozoflarının en önemli ortak noktalarından birisi modern metafiziğin kartezyen özne anlayışını, öznenin bilincine indirgenen dünya tasarımını eleştirmektir. Nitekim modern metafizik tüm yasaları özne tarafından bilinen ölü, donuk, nesneleşmiş bir dünya yaratırken bilinci bir "şey" olarak mühürleyip, ben merkezci ve egemen bir öznellik anlayışı doğurmuştur. Levinas'a göre modern metafiziğin özne tasarımı, "başka" olanı "ben" in bilincine indirgemekle, ben'in "başka" olana uyguladığı şiddetin göstergesi ve özne'nin totaliterizminin tesisi olarak görülmeliydi. Nitekim toplumsal yaşamda emperyalizm ve nazizm gibi etnosantrik ve ben merkezci görünümeler bu tip bir tahakküm ontolojisinin gün yüzüne çıktığı totaliter yapılanmalarda açığa çıkıyordu (Levinas, 1969; Direk, 2003).

Bu çerçeveden bakıldığında özne ontolojik anlamda iktidar konumundadır. Büyük bir evrensel sistemin ya da "yapı"nın merkezinde "kurucu" roldedir. Ancak bu düşünce sadece sözü edilen çağdaş filozoflarca değil modernizmin içinde kalan Spinoza, Hegel, Marx ve Althusser gibi bazı filozoflarca da eleştirilmiştir. Örneğin Hegel özneyi merkezden çıkararak büyük evrensel tinsel bir sistemin bir uğrağı konumuna yerleştirir. Tikel özne evrensel yapı içerisinde mutsuz bir bilince sahiptir; çünkü, kendisini gerçekleştirişi, evrensel tinin (Geist) gerçekleşiminin hizmetindedir (Hegel, 1986). Tikellikler evrensel yapı altında ezilir. Marxist açıdan bakıldığında da özneye bağlı idealizm eleştirilir. Özne gerçekliğin kurucusu veya tözsel bir merkezi olamaz. Özne olsa olsa tarihsel toplumsal koşullar içerisinde şekillenmiş bir birey olabilir. Tarihsel koşullar içerisinde alt yapısal üretim ilişkilerinin belirleyiciliğinde, üst yapısal, toplumsal ve sınıfsal ilişkiler içerisinde belirlenen öznenin tekil bir birey olarak çok da fazla bir etkisi yoktur. Kapitalist üretim ilişkilerinin oluşturduğu, medyasıyla, eğitimiyle, askeri ve polisiye gücüyle, sivil toplum stratejileriyle kapitalizm devasa bir ekonomik-sosyal bir sistemsel yapı oluşturmuştur. Bu yapı bireyleri manipüle etmekte ve kendisine tabi kılmaktadır. Burjuva sınıfının egemenliğini yeniden üretmeye hizmet eden bu devasa yapının karşısında ise örgütlü bir işçi sınıfı yapılanmasını büyütme ve sınıf savaşımında toplumun kurtuluşu için bir araya getirmek gerekmektedir (Marx,1992; Lenin, 1989; Neocleus, 2015). Burjuva sınıfıyla ve onun kapitalist devlet aygıtıyla mücadele sınıflar arası yapısal bir mücadele biçiminde sürmeli ve büyük yapı

tepesinden kuşatılmalı yani devlet aygıtı ele geçirilmelidir⁵. Bu nedenle de bireyler bir araya gelerek örgütsel mücadele yürütmelidirler.

Nitekim özneler, kapitalist ideoloji tarafından belirlenmekte olduklarından dolayı onun yerine işçi sınıfının önderlik ettiği bir sınıf bilinci ile birlikte sosyalist ideolojiyi ikame edecek bir hegemonya stratejisi yürütülmeliydi. Althusser, "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları" adlı eserinde ideolojinin merkezde olduğu bu yapının özneleri nasıl belirlediğine ilişkin tespitlerde bulunmuştur. Ona göre, "özne nosyonu; ancak bir pratik içinde, bir ideolojinin aracılığıyla ve bir ideolojinin içinde vardır. Ve bir ideoloji, ancak özne aracılığıyla ve özneler için vardır" (Althusser, 2002; 40-60). Ona göre özne kategorisinin kurucu bir kategori olarak görülmesinin sebebi aslında her ideolojinin işlevinin somut bireyleri özne haline getirmesindendir. Demek oluyor ki, "ideoloji bireyleri özneler olarak çağırır" veya adlandırır. İdeoloji özneliği öyle biçimlendirir ki özneler, bazı "kötü özneleri" dışarıda bırakırsak, devlet aygıtının baskısına bile gerek kalmadan kendiliklerinden yürürler (Althusser, 2002; 40-60). Birey ideolojik "yapı" tarafından biçimlenen özne kipinin içerisine girer adeta. Bu çerçevede kapitalist toplumda ideolojik sarmalda bireyler özgür özne olarak çağrıldıkları ama onları iktidara tabi kılan bir öznellik kategorisinin içerisine saplanmışlardır.

Foucault'nun-Althusser'den etkilenerek- özne iktidar ilişkisine ilişkin çok benzer bir saptaması vardır. Ancak önemli bir farkla. Althusser özneye yapı içerisinde neredeyse öznellik alanı bırakmaz. Bireylerin tarihsel ve toplumsal alanda fail olma imkanı sınıf bilicine ve sınıf ideolojisine dahil olarak büyük bir yapısal güç oluşturmakla mümkündür (Saygın, 2010; 17). Kapitalist ideolojinin karşısına sosyalist ideoloji konulmalıdır ancak nihayetinde ideolojinin dışında bir öznellik alanı bulunmamaktadır. Foucault ise-ki kendisinin de yapısalcı sayılabilecek yaklaşımları mevcut olmasına rağmen-bu yapısalcı özne anlayışına karşı yapıbozumsal bir müdahale yapar. İktidar kendisini öznedeki açarken iktidarı kurum ve aygıtlardan oluşan belli bir tarihsel ve yapısal merkezi bir konuma oturtmak yerine, bir ilişkisellik içerisinde her nerede bir öznellik kipi var ise orada iktidar ilişkisinin belirme olumsuzluğuna dikkat çeker. İktidarı toplumsal ilişkilerin bütününe yayılmış güç ilişkileri çokluğu olarak görür. "İktidar her

⁵ Sosyalist mücadeleye ilişkin bu kaygı nedeniyle, Gramsci, Lenin'nin stratejilerini ele alırken, pasif devrim metodu ile devletin tepeden ele geçirilme mücadelesi yerine işçi sınıfını sivil toplum alanı içerisinde topluma önderlik edeceği tabandan yayılan bir hegemonya mücadelesini önermektedir (Gramsci, 1999).

yerde hazır ve nazırdır, ancak her şeyi kapsadığından dolayı değil her yerden geldiği, her yerde belirlediği için her yerededir. İktidar belirli bir kurum, bir yapı değildir; belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır" (Foucault, 2015; 69). Bu nedenle siyaset, toplumun en derin hücrelerine kadar yayılmış bir biyosiyaset biçiminde (Agamben, 2013), toplumsal tikellikler arasında da beliren bir takım stratejik ilişkileri kapsayan bir "savaş" veya "siyasal mücadele" olarak algılanmalıdır.⁶

Foucault'a göre "iktidar ilişkileri, basit bir yasaklama ya da sürdürme rolü olan üstyapı konumunda yer almaz; var olduğu yerde doğrudan üretici bir rol oynar" (Foucault, 2015; 70). Özneyi kurar adeta, söylemsellik alanı içerisinde özneyi inşa eder (Direk, 2018). Ancak iktidar kipinin gerçekleşebilmesi için özneye ihtiyacı vardır; yani özne de iktidarın inşasında kurucu bir role sahiptir. "Foucault'nun teorisinde özne hem kurulan, belirlenen ve inşa edilen bir nesnelik düzlemidir; buna karşın, o hem de verili olanın içerisinde bulunduğu yerden sıçrama veya kopuş ile kendiliği kuracak olan faildir" (Baştürk, 2017; 51). Örneğin "erkeklik" öznelik kipi, biyolojik erkek bireyin, kendisini tanımladığı söylem alanı olmakta ve birey erkekliği yerine getirerek iktidarı kuran bir özneliğe kavuşmuş olurken, erkeklik söylemselliğine yayılmış iktidar ise kendisini özneye inşa etmiş olmaktadır. Yani iktidar her yerde öznelikler sayesinde gerçekleşir ve bir çeşit kiplik, bir söylem olarak kurucu bir role sahiptir (Butler, 2015). Bu anlamda özne ile iktidar arasında karşılıklı bir "kendini gerçekleştirme" ilişkisi vardır.

Bu durumda bireyler, özne olmak için iktidar kipine ihtiyaç duymakta iseler, bu durumda iktidar söylemsellikleri birer yapı olarak kabul edilmeyecek midir? Yani iktidardan kaçacak bir alan yoksa bu da yapısallık içersine sıkışmak olmaz mı (Butler, 2015)? Nitekim, Foucault'cu "iktidar teorisindeki kapanmaz boşluk, iktidarın hep "kurucu" vasıfla donatılması ve bu nedenle özneleşmenin biricik koşulu olarak düşünülmesidir". Bu, Foucault'nun bilhassa iktidara karşı geliştirmeyi umduğu direniş düşüncesinde açığa çıkar: Çünkü bir tarafta özneliğin kurucu biçimi olarak iktidar vardır, fakat diğer taraftan bu iktidara karşı dile getirilecek "karşı-özneleşmenin kendisi de – tam da özneleşmenin kurucu ölçütünün iktidar olmasından ötürü – özneleştirici iktidarın ağına yakalanmak zorundadır" (Baştürk, 2017). Bu önemli handikapa rağmen

⁶ Bu nokta post yapısal siyasal anlayış bağlamında Laclau'nun hegemonya kuramını oldukça etkileyen bir düşünceye işaret eder.

Foucault öznellik deneyimlerinin tekil süreçlerde yaşandığını, evrensel belirlenim altındaki yapılara sıkıştırılamayacağını vurgulayarak yapısallığı aşmaya çalışmıştır. İktidar alanı içerisinde insanın kendi eylemlerinin etik öznesi olarak nasıl kurulduğunu ele aldığımızda insanın kendisiyle olan ilişkisinde, kendi kimliğini tanımlama sürecinde, bireylerin kendilerini, örneğin deli, hasta, suçlu, erkek, kadın gibi tarihsel bir deneyimin öznelere olarak kurma, tanıma, kabullenme ya da reddetme pratiklerini ve bunu yaparken geçerli olan hakikat oyunlarını hesaba katmak gerekir. Öznellik kurulurken içinde bulunulan hakikat oyunu olumsal bir karakterdedir, hakikatlerin çizdikleri sınırlar aşılamaz değil ve -daha sonra Laclau'da da göreceğimiz gibi- bu sınırların dayattığı bireysellikler ve kimlikler dönüştürülebilir niteliktedir (Keskin, 2014; 12-15).

Dikkat edilirse, yeni toplumsal hareketlerde de görebileceğimiz gibi siyasal olanın yönü biyo siyasete ve topluma içkin bir alana doğru kaymakta ve bu tabi kılma biçimlerine ya da özneliğin boyun eğdirilmesine karşı mücadele ve kimlik mücadeleleri gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Foucault'nun analizi "devlet" ve "sivil toplum" yerine "iktidar" ve "toplumsal" kavramlarına doğru kayar. Devleti, yasaları ve kurumsal iktidarı merkezi olma konumunda algılamaz. İktidarı toplumsal ilişkilerin içerisinde özneliğin kurulumunda iktidar kipliğine ve söylemselliğine tabi olma ilişkisinde arar. Bu durum Foucault'nun devleti tümüyle görmezden geldiği anlamına gelmez, ancak devleti merkezi konumunda algılamamanın toplumsal ilişkilere içkin öznel ve tikel süreçleri görmemizi engellediğini savunmak anlamına gelir. İktidarın tikel ilişki süreçlerinde aranması yaşamı kontrol altına alan bir biyo iktidar düşüncesine işaret eder. Biyo-iktidar, "bireyin biyolojik yaşamı ve onun sahip olduğu güçleri sınırlamak ve en uç noktada yok etmek yerine daha da güçlendirmek, en iyi şekilde kullanmak, örgütlemek ve denetlemek" amacıyla olan yeni bir siyasallık biçimini, "biyopolitika" stratejilerini ve "dispositif"leri⁷ beraberinde getirmiştir (Keskin, 2014; 17).

Biyopolitika, iktidarın her yerde belirişine işaret eder. Ancak her nerede iktidar var ise orada bir direniş belirme olasılığı da var demektir. İktidar ilişkilerinin her yerde olması, bütün gücü ellerinde bulundurdıkları anlamına gelmez. İktidar ilişkilerinin

⁷ Şiddetin dışlanmasıyla birlikte beden iktidar tarafından kuşatılmasında tüm toplumsal bütüne yayılan yeni ve ince teknikler gerekmiş, bu teknikler Foucault'nun "dispositif" olarak adlandırdığı somut düzenlemeler biçimini almıştır. Dispositifler Foucault'ya göre söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari tasarruflar; bilimsel, felsefi, ahlâki önermelerden oluşan heterojen bütünler; bu söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu sistemlerdir (Keskin, 2014).

"çokluğu, kesişmeleri, kırılğanlıkları ve tersine çevrilebilirlikleri tüm davranış alanlarını tıkayan ve tek yanlı olarak yönlendiren" bir iktidarın var olmadığı anlamına gelir (Foucault, 2014). Bu anlamda iktidar ve siyaset yapıların dışına çıkmış ve topluma yayılmıştır. Bu nedenle de siyasal analizler sadece tarihselci ve yapılar üzerinden değil tikel süreçleri de gözeten ve tarihe yapıbozum uygulayan postyapısal bir analiz biçimini göz ardı etmemelidirler.

Özneler kurulur. Ancak "öznellik ortaya çıktığı ve kendisini sürdüren pratiklere bağlı tarihsel bir görüngü olması nedeniyle, yeni pratikler tarafından değiştirilir veya sona erdirilebilir" (May, 2000; 98). Bu anlamda soybilim bize verilmiş olan kimliklerin reddedilmesinin yöntembilimsel aracıdır. Foucault gerek soybilim yöntemi, gerek iktidar anlayışı ve gerekse mevcudiyet metafiziğinin eleştirisi bakımından Nietzsche'den oldukça çok etkilemiştir. Nietzsche öncelikle batı metafiziğinin, görünüşün ardında özsel bir gerçeklik arayışını şiddetle eleştirir. Mutlak, değişmez bir "mevcut" öz ya da hakikat yoktur, hakikat bizim yorumlarımızdan ibarettir. Gerçeklik bir yerde öylece kendinde şey olarak duran bir metafiziksel alan değil aksine oluş halinde olan tam bu nedenle sürekli yorumlarımızla inşa edilen bir alandır. Sürekli döngüsel bir oluş, ne doğada ne de tarihte çizgisel bir ilerleyiş ve zorunluluğa yer bırakmaz. Gerçekliği belirleme onu inşa etme çabamız bir tür savaşa dönüşür. Nitekim hakikat istencindeki temel motivasyon güç istencidir. Varolmak ve hayatta kalmak isteriz. Gerçekliği temsil ettiğimizi ve doğruları bulduğumuzu ilan eder, söyleme dönüştürürüz. Bu anlamda iktidarı salt üretim ilişkileri ve büyük yapılar arasında aramanın yanında güç istencinin motive ettiği tüm toplumsal alanda aramak gerekmektedir. Nitekim önümüze sunulan sahte doğrulukları, yasaları ve ahlak kurallarını zerdüşçe bir put kırıcı edasıyla yok etmek ve yeni değerler inşa etmek gerekmektedir. Doğrular gerçeği gizler ve kökeni görünmez hale getirir. Olmayan kökene doğru soykütüksel ve mecburen bitimsiz bir şifre çözme ya da yapıbozum gerekir (Nietzsche, 2003; Nietzsche, 2018; Dede, 2016; May, 2000, Megill, 2012; Öztürk, 2010, Sarup, 2010; Spivak, 2014).

Nietzsche'nin Batı metafiziğine, özcülük fikrine, tarihsel determinasyon ve zorunluluk fikirlerine karşı bu yapıbozumsal müdahalesi postyapısalcılığın erken habercisidir adeta. Özellikle dil, anlam ve mevcudiyet metafiziği üzerine görüşleri Foucault kadar postyapısal düşüncenin temel taşlarından birisi olan Derrida'yı da oldukça derinden etkilemiştir. Nietzsche'nin, Platon'dan başlayarak batı metafiziğinin bir

hastalığı olan varolan görünüşün ardında değişmez bir aşkın gerçekliğin gizlendiği ve tüm farklı görünüşlerin mevcut olan bir töze indirgenebileceği gibi bir totalizasyon mantığını reddetmesi Derrida'ya önemli bir kapı açar. Derrida'ya göre "Nietzsche'nin bütün felsefesi, ayırım'a (farka) karşı etkin bir kayıtsızlık, indirgeme ya da bastırma olan batı felsefesinin bir eleştirisidir" (Derrida, 1999; 56). Ona göre Nietzsche'nin de belirttiği gibi "batı metafiziği gerçeklerin değil mecazların⁸ ve düz değişmecelerin tarihidir. Varlık mevcudiyet olarak belirlenmiştir, öz, varoluş, töz ve özne olarak ilkeleri veya merkezi gösteren tüm kategoriler öteden beri sabit bir tözsel mevcudiyeti işaret ederler" (Derrida, 1967; akt. Spivak, 2014; 27). Kökensiz ve "yok mevcudiyet"e yolculuk Derrida'ya göre, kesintisiz göstergeler zinciriyle karşı karşıya bırakır bizi. Bu anlamda Nietzsche'nin -aslında göstergelerden oluşan- değer dizgelerini sınırsız bir metinsellik olarak yorumlaması tam da Derrida'yı önceler (s.33).

Nitekim Derrida'ya göre tüm batı metafiziği göstergeler oyunudur. Zira ister kendinde gerçeklik olarak varlığını farzettığımız "yok mevcudiyet"i, ister dış dünyayı ele alalım bize dilsel dolayımından geçmeden ulaşacak bir kendilik söz konusu değildir. Nitekim, Batı felsefesi mevcudiyetin özünü arıyor, onu ya dilsel dolayım olmadan kavrayabileceğine ya da dolayımın ardında yatan bir gerçeklik alanının mevcudiyetine inanıyordu. Oysa mevcudiyete yönelik her türlü anlamlandırma birer metafiziksel gösterimler yığınıdır ve gerçeklikle doğrudan karşılaşma olanağımızı daima erteler. Derrida, dilin dışında ve ardında yatan bir aşkın gerçeklik alanının varlığına da dış dünya ile ilişkimizde, şeyleri, kendilerini pürüzsüzce karşıladığına ya da temsil ettiğine inanılan "söz"ün anlam yükünü aşabildiğine inanan eğilime de karşı çıkar. Oysa söz bir temsildir ve asla nesneyi örneğin Wietgenstein'in (Wietgenstein, 2003) iddia ettiği gibi pürüzsüzce ve tam olarak resmedemeyecektir. Ayrıca, şeyler üzerine edinilecek her türlü anlam, sözcükler ile yani göstergelerin onları temsiliyle mümkün olduğuna göre göstergeler evreninden öte aşkınsal bir mevcudiyetin varlığı sorgulanmalıdır. Neticede gösterenler, yani sözcükler olmadan düşüneyiz bile ("we think only in signs"). Öyle ki "göstereni, yani temsilciyi indirgeyerek, işaret edilen şeyi, varlığının bütün ışıyla parlamakta serbest bırakan bir fenomenallik yoktur" (Derrida, 2010; 75). Çünkü Derrida'ya göre;

⁸ Nietzsche 1873 yılında kaleme aldığı bir yazısında mecaz'ı, aklın "hakikat" diye adlandırdığı şeyi doğuran süreç olarak betimler (Spivak, 2014).

İm(gösterge), şimdi burada olanı yokluğunda sunar. Onun yerini alır. Ne zaman ki burada olan şey kendini buradalık olarak sunmaz, o zaman imleme yoluna başvururuz. İmi işin içine karıştırırız. İşaret alır işaret veririz, işaret ederiz. Öyleyse işaret ya da im ayrım konmuş(differe) buradalık, ertelenmiş şimdi, yerinden ayrılmış burasıdır. İster sözlü ya da yazılı im olsun, seçimle ya da politik temsil ile ilgili olsun imlerin dolaşımı şeyin kendisi ile karşılaşabileceğimiz, onu ele geçirebileceğimiz, tüketebileceğimiz veya görüleyebileceğimiz anı erteler (Derrida, 1999; 52).

Öyleyse şeylerle karşılaşma biçimimiz ve onlara ilişkin edineceğimiz anlam dilin imkânına bağlıdır. Bu nedenle gerçekliği yakalama ya da dış dünyayı dil ile olduğu gibi resmetme bir imkânsızlıktan başka bir şey değildir. Dış dünyaya ve topluma ilişkin her söz bir çeşit çarpıtılmış gerçeklik ya da nesnelerin söze dönüşümüdür. Söylem denilen şey bu çarpıtmanın ta kendisinden türer. Derrida'nın Heidegger'den alarak verdiği örneği ele alalım. Dil nesneleri asla tam olarak karşılamayacağı ve aralarında daima bir yarıklık kalacağı için, örneğin varlık sözcüğünün anlamı elbette ne varlık sözcüğü ne de varlık kavramı olacaktır. Sözcük, anlamı tam olarak taşıyamayacaktır ama yine de bu anlam, sözcükler evreninin dışında bir hiç olduğundan, eninde sonunda sözcüğün imkanına bağlı olacaktır. Öyleyse şeylere ilişkin yargılarımızın anlamı şeyler ile onları temsil eden göstergeler arasındaki farktan (difference) ötürü, yani dış dünyaya dilsel dolayım olmaksızın anlam veremeyeceğimizden dolayı, verdiğimiz anlam aradaki bu ontolojik farkın kendini sunduğu kadar olacak ve anlam daima geç kalacaktır. Difference "burada olanın" asla sunulmayan sunuluşudur. Öyleyse kendisini asla tam olarak sunmamaktır. Çünkü nesneler sözcükler olmadan sunulamayacağı gibi sözcüklerden farkı (difference) ile sunulurlar bize. Öyleyse, sözcükler ve şeyler (ve hatta söz ile dil) arasında kusursuz bir temsil olamayacağı için, söylenen ya da yazılı her söz bir izdir, kullanmaktan başka çaremiz yoktur ama daima da eksiktir, bu nedenle daima üstü çizili (~~üstü çizili~~) dir. Bu nedenle "dil şeyleri pürüzsüzce karşılayan bir yapı değil, aksine bir izyapıdır. İz, dili silerken okunaklı bırakmayı, anlamı daima üstünü çizerek karşılamayı gerektirir. Akla çelişkili gelse de dilimizi kullanırken silmeyi öğrenmemiz gerekir"⁹ (Derrida, 2010; Spivak, 2014).

⁹ Nitekim üstünü çizerek kullanma ya da kullanırken silme işlemi sadece lingüistik bir yapıbozum olarak anlaşılmamalıdır. Bu tip bir silme her türlü toplumsal, kurumsal veya örgütsel yapılarda oluşan, kümelenmiş ve hiyerarşikleşmiş yapılanmaların içerisindeki anlam oyununda (ya da "dil oyunu"nda), söylemlerin üstü çizilerek kullanılması ve anlaşılmasını, yani yapılara ve iktidar yapılanmalarına karşı bir sürekli "yapıbozum" hamlesi olarak da anlaşılmalıdır. Bu bağlamda Derrida'nın bu yapıbozumsal "üstünü çizme" kavramı, postyapısal ontoloji ile birlikte, postyapısal siyasal geleneğe de kapı aralayan bir düşüncenin zeminine yerleştirilebilir niteliktedir.

Gerek dilin söz tarafından, gerekse de nesnenin gösterge tarafından kusursuz temsilinin imkansız olduğu bu sonsuz göstergeler oyununda anlam denilen şey ve hatta düşünmenin imkanı varolanın (ya da şey'in) salt orada olmasından değil ancak ve ancak orada bir "başka" şey ile "öteki" ile birlikte bulunuşundan kaynaklanır; zira anlam ancak "fark"tan doğar. Derrida, Levinas'ın (1969) "öteki" (başka) ve "başkalık" kavramlarından etkilenererek asla tam olarak giderilemeyen ve indirgenemeyen başkalıktan kaynaklanan "fark"ı (difference'ı), şeylerin sunuluşunun, yani bir şeyin başka bir şey değil de o şey, başka bir şeyi de başka oluşunun belirlenişinin ve onun üzerine düşünmenin, yani anlamın kaynağına koyar. Difference dolayısıyladır ki şeyler kendisini, bize sunuldukları gibi sunarlar, ve tam da bu farktan dolayı kusursuz temsil imkansız olacağı için anlam daima geç kalacaktır.

Yapısal dilbilimin kurucusu olarak kabul edilen F. de Saussure'e göre dil, doğadaki nesnelere birebir doğrudan karşılık gelen sözcüklerden oluşmaz. Aksine sözcük ile şeyler arasında bir kavramsal dolayım ya da zihinsel bir süreç söz konusudur. Bu nedenle sözcükleri oluşturan ses ya da "ses izi", nesnelere tekabül etmez aksine zihnimizdeki bir imgeye, bir kavrayışa, bu kavrayışın zihnimizde uyandırdığı resme tekabül eder. Yani sözcükler nesnelere değil, kavrama tekabül ederler. Saussure bu sözcüklere "gösteren"(signifier), tekabül ettiği kavrama "gösterilen"(signified), gösteren ve gösterilenin oluşturduğu bütüne ise "gösterge"(sign) adını verir. Gösterge "bir nesne ile bir adı birleştirmez; bir gösteren ile gösterileni birleştirir" ve gösterge "kendisi o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştıran birimdir" (Saussure, 1998). Gösterge ile nesne arasındaki bağ ise nedensiz ve uzlaşımsaldır. Yani adlar temsil ettikleri nesnelerin özlerini ve özelliklerini tasvir etmek zorunda değildirler.

Ancak, Saussure'e göre anlam, sadece nesneler ile göstergelerin tekabüliyetinden doğmaz. Aslında anlam göstergeler arasındaki farktan doğar. Ona göre "dilde yalnız ayrılıklar vardır". Evrende ne tek bir nesnenin tek başına bir anlamı vardır ne de tek bir göstergenin. Anlam dediğimiz şey nesnelerin başka nesneler ile birlikte olması, sözcüklerin de başka sözcükler ile birlikte olmasına bağlıdır. Yani anlam ancak bağlamda, bağlam içinde sözcüklerin birbirinden farkından dolayı ortaya çıkar. Derrida, göstergebilimsel yapıbozumu temellendirirken işte bu noktadan; Saussure'ün "dilde yalnızca ayrılıklar vardır" düşüncesinden etkilenmiştir. Derrida da ayrımları kabul eder ancak, tüm bu ayrılıklar oyunu içerisinde anlamın Saussure'ün söz ettiği gibi gösteren

gösterilen bütünlüğüne dayalı doğrusal bir çizgide oluşması fikri konusunda ondan ayrılır. Anlam ebetteki "başka" ile "aynı"nın yan yana düşmesinden filizlenen ayrılıklar oyunu içerisinde oluşan bağlamda açığa çıkar. Ancak bu anlam asla tam olarak kastedilen şey değildir. Tam da bu iç içe geçmiş, katmanlaşmış ayrılıklar oyunu ya da difference dinamiği sayesinde anlam sabitlenemeyecek ve diama ertelenecek ya da geç kalacaktır. Derrida'nın dil anlayışına göre, gösteren doğrudan doğruya gösterilene bağlı değildir. Daha doğrusu gösterenin bütünlüştüğü kavramın birebir tekabül edeceği sabit bir aşkın gösterilen yoktur. Gösteren ile gösterilen arasında birebir karşılıklılık ilişkisi de yoktur. Saussure'ün her göstergeye bir birlik gözüyle bakan düşüncesinin aksine Derrida için, ne sözcük ile şey, ne sözcük ile düşünce ya da kavram, ne de kavramlar, aşkın bir düşünce ya da (olmayan) tözsel bir kendilik ile birebir anlamsal karşılık taşırlar. Nitekim Derrida, gösterenin tuhaf varlığını bir ayırtma yapısı olarak görür; "bir yarısı asla orda değildir, diğer yarısı ise asla kendisi değildir" (Derrida, 2010). Gösterenin yapısı asla salt kendisiyle belirlenmez, gösterenle gösterilenin yekpare bütünlüğü olarak da algılanamaz, gösterge daima "öteki"ne, bir başka göstergeye bağlı olarak bir anlama kavuşacaktır. Ancak o "öteki" gösterge de bizi bir başka göstergeye gönderecektir. Göstergeler salınımı sonsuzca devam ettiği için, ötekinin izini süren anlam devinimi de sonsuza dek ertelenecektir. Tıpkı bir "sözlük"te bir maddeye başvurup anlam arıyormuşuz gibi sözlük bizi hep bir başka sözcüğe, o başka sözcük ise bir başka sözcüğe yönlendirecektir (Derrida, 1999; Derrida, 2010; Spivak 2014; Sarup, 2010). Böylece bu hiç bitmeyen difference yasası nedeniyle mutlak temsil tam bir olanaksızlık olacaktır. Temsil eden ile edilen arasındaki yabancılaşma öyle boyuta varır ki; "temsil edenin özerkliği absürde varır, her türlü temsil edilenle, canlı kökenle ipini koparmıştır"¹⁰ (Derrida, 2010: 461).

¹⁰ Mutlak temsilin olanaksızlığı, gerek dilin dünyayı temsili, gerek dilin düşüncüyü temsili, gerek düşüncenin dünyayı temsili, gerek toplumsal temsiller, gerek sanatsal temsiller, gerekse de siyasal temsiller için geçerlidir. Derrida, "of Gramatology" adlı eserinin farklı bölümlerinde tüm bu temsil ilişkilerine ve olanaksızlığına ayrı ayrı değinmektedir (Derrida, 2010). Temsilin olanaksızlığı fikri daha sonra, evrensellerin tikellikleri temsiline ne denli mümkün olduğu ya da olmadığı konusunda Laclau, Mouffe, Žižek ve Butler gibi postyapısal siyaset düşünürlerini etkilemiş ve (kusurlu) temsilin mümkün olması için ancak hegemonyanın işlenmesi gerektiği sonucuna varmışlardır. Temsil daima eksik olacağı için hegemonya da daima eksik kalacaktır. Temsil edilen ile temsil eden arasındaki kapanmaz yarı ya da antagonizma daima yeni bir olumsuzluk doğurur. Nitekim, Žižek bu yarıyı kapatma siyasal girişimine "ideolojik dikiş" adını verir (Žižek, 2008). Bu da hem anlamın hem de kimlikleri inşa etmenin olumsuzluğuna vardır bizi. Bu ise toplumda kimliklerin ve kitlelerin inşasında daima yeni bir eklemlenme olanağını ve böylece eklemlenme oyununu yani hegemonya mücadelesini doğuracaktır. Bu konudaki detaylı tartışmayı ve postyapısal siyasal ontolojinin nasıl bir güncel siyasal felsefe doğurduğunu bu tez çalışmasının bir sonraki bölümü olan "Hegemonik Siyaset ve Siyasal Kimlik Bağlamında Kitlelerin

Tüm bu yapıbozumsal düşünceler neticesinde elbette ki büsbütün iletişimden yoksun, asla herhangi bir anlamın oluşmadığı bir dünyada yaşadığımızı iddia edemeyiz. Anlam vardır, iletişim de mümkündür¹¹ ancak hep eksiktir ve asla mutlak değildir. Derrida daima (I never said exactly so) "asla tam olarak öyle söylemedim" der (Derrida, 1983). Nitekim bir şeyi tam olarak ne kendisi ifade edebilecektir ne de alımlayıcı tam anlayacaktır. Bu nedenle sözcükler daima üstü çizili kullanılmalıdır. Bize düşen ise sözcüklerin bıraktıkları izin peşinden gitmektir. Anlamın izi ancak izin peşine düşülerek sürülebilir. "Daima ertelenmiş, ayırım konmuş iz, hiçbir zaman kendini sunuşunda kendi değildir. Kendini sunarken siler, kendi çınlamasıyla sağır olur"(Derrida, 1999; 59). Dolayısıyla da ne dilsel yapı içerisinde ne de toplumsal, kurumsal yapılar içerisinde ne mutlak bir anlam sabitlemesi ne de bir kimlik sabitlemesi mümkündür. İz sürmek, anlamı sabitlemeyi değil aksine sabitlememeyi gerektirir. Dolayısıyla hem linguistik yapı hem de toplumsal ve örgütsel yapılar inşa edilmek ve sabitlenmek yerine daima sorgulanmak ve bozulmak zorundadır. Bu, her türlü dizgeye savaş açmak, her türlü sistemi bozmak anlamına gelir. Bu, ne öznenin ne de sistemin merkezde olduğu¹² her türlü mutlak iktidar tesisinin asla olamayacağı ya da tamamlanamayacağı bir dünya demektir. Bu nosyon, özneye yeni bir oluş imkanı sunar. Bu imkân kurucu değil, her türlü yapıyı sorgulayıcı, yıkıcı bir özne imkânıdır. Bu, iktidarın söylem ile sabitlemek istediği anlamı yıkıp yeni bir anlam sabitlemek, yeni bir iktidar inşa etmek ya da kurmaktan öte, bir "itiraz"dır. Bu iktidarı yıkıp yeni bir iktidar tesis etmek değil, iktidar denilen şeyin ontolojik yerini(space), "iktidar uzamı"nı yerle bir eden bir saldırdır (Newman, 2006; May, 2000).

Bu çerçevede dile getirecek olursak Difference, bir sürekli yapıbozumsal tetikte olma halini gerektirir. Bu nedenle de difference anlam alanında olduğu kadar, kimlikler

İnşası" adlı bölümde bulabilirsiniz. Ayrıca bu konuda detaylı tartışmalar için bkz. Butler, J & Laclau, E. & Žižek, S. (2009), "Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik", çev. A. Fethi, Hil yay, ist.

¹¹ Tabi ki ideolojik anlam, ideoloji ve ideoloji çevresinde yapılar kurmak da mümkündür. Ancak Derrida'nın savunusu, tüm bu anlam inşa etme, söylem oluşturma, söylemler çevresinde kitle inşa etme ve yapılar oluşturma girişimlerinin mutlaklaştırılmaması gerektiği ve her yapılanma, bir iktidar odağı ve dolayısıyla anlam sabitleme çabası doğuracağı için, bir sürekli yapıbozumsal hamle gerektirdiği şeklinde yorumlanmalıdır. O halde Foucault'cu anlamda iktidarın her yerde olduğu nosyonuna Derrida'cı cevap; 'iktidar her neredeyse yapıbozumsal bir bunalımın içerisinde' olacaktır. Zira o asla mutlak olarak tesis edilemez.

¹² Derrida bu düşüncesiyle hem özne merkezli Batı metafiziğine hem de öznenin yerine yapıyı geçiren iktidar temelli her türlü sistemsel yapılanmaya yönelik bir yapıbozum temellendirmektedir. Bu nedenle tam bir anarşizm içermektedir. Post-yapısallık argümanların anarşizm ile benzerliğine ilişkin detaylı bilgi için bkz. May, T. (2000). *Postyapısallık anarşizmin siyaset felsefesi*. çev. R.G. Ögdül, İstanbul:Ayrıntı

alanında da sabit bir belirlemenin imkânsız olduğu, olumsuzluğa açık kaldığı ve bu yolla sabit kimliklerin altını oyduğu için anti-otoriter düşüncenin bir aleti olarak görülebilir. Derrida'nın difference nosyonu ile temellendirdiği yapıbozum mantığı, metafizik öz ve mevcudiyet yapılarıyla, bunların mümkün kıldığı hiyerarşiler ve tahakkümler arasındaki ilişkileri sorgular. Rasyonel düzenleri, sıradüzenleri ve logosun yetki alanında yer alan her türlü hakikat belirlenimini altüst eder. Artık, "kaynakları logosun kaynağında bulunan bütün imlenişlerin(significations) yıkım(destruction), katmanlarını ayırma(de-sedimentation) ve yapısını sökme(de-construction) sürecinin yolunu açmaktadır" (Derrida, 2010; 20). Difference, belirli ya da merkezi, şu veya bu iktidara değil, onun da ötesinde iktidar denilen şeyin ta kendisine, "iktidar yerine"(space of power) bir saldırı, bir tür savaş ilanı (ya da Deleuze ve Guattari'den ödünç alınabilecek bir kavramla söylersek, saplanan ya da sabitlenen değil de devrimci "oluş" halindeki bir özneliğe işaret eden bir "savaş makinesi"(Deleuze&Guattari, 1988; 1990; 1993) olarak okunabilir. Derrida'nın aldatıcı yapısal bütünlükler görüntüsünün gerisindeki bastırılmış heterojenliklerin, antagonizmaların ve yoklukların maskesini düşürüp, birlikleri ve özleri bozan bir çözümleme tarzı olarak "fark"a dair bir savaş modeli kullandığı savunulabilir. Nitekim difference'ın kendisi ne bir kavram ne de bir "şey"dir; ne öz'dür ne de bir özü vardır. O bir farklar oyunudur, bir tür yapıbozumsal devinimdir. Kendisi mevcut olmadığı gibi tüm mevcudiyet konumlarının sıradüzenini de bozar. Yani hem hiçbir difference krallığı yoktur, hem de difference her türlü krallığın altüst edilmesi için kışkırtır (Derrida 1999; Derrida 2010; Newman, 2006; 185-213).

Görüldüğü gibi siyasal olanın Postyapısal (yapıbozumsal) temellendirilmesi adeta sırat köprüsünde yürümek gibi bıçak sırtı bir durumdur. Anlamın sabitlenemezliğinden dolayı her an postmodern bir göreceliğin kucağına düşme, toplumsal savunuları, mücadeleyi ve siyasal olanı absürde düşürme tehlikesi barındırır. Ancak buna rağmen siyasal olanın, yapıların tekelinin dışına taşma olanağının temellendirilmesi, yapısal hiyerarşiyi altüst etme olanağı sunması, yapıların ötesindeki tüm tikel durumlar için siyasal bir öznellik arayışını ortaya koyabilme ve direnişin her yerdeliğini savunabilme amacıyla denemeye değer bir çabadır.

Nitekim böyle postyapısal bir temellendirmenin en can alıcı ontolojik koyutu, dil ile dış dünya arasındaki kapanmaz yarığa dayanır. Gerek dilsel, gerekse algısal dolayım nedeniyle şeyleri tam da burada oldukları gibi kavrama olanağı bir muamma haline

gelir. Tam da bu nokta, gerçeklikle aramızdaki farka ve gerçeklik üzerine söylenmiş söze işaret eder. Söz söylemek kaçınılmaz olduğuna göre elimizde daima çarpıtılmış bir gerçeklik kalacaktır. Bu, artık, gerçeklik kavgasının siyasal boyutunun kaynağı olan "söylem" in doğuşuna işaret eder. Dış dünya ya da doğayla aramızdaki "ontolojik fark", toplumsal gerçekliğin algılanması söz konusu olduğunda büsbütün açılır. Geriye elimizde sadece söz kalacaktır. Nitekim hem Heidegger'in hem de Derrida'nın önerdiği gibi sözü daima üstü çizili olarak algılamak gerekir. Elimizde ondan başkası olmadığına göre söylenmesi kaçınılmaz ama daima üstü çizili bir anlama, yani bir "iz" e, "iz anlama" işaret eder.

Bu çerçevede "Söylem" toplumsal gerçekliğin bir yorumu da olsa, bu söz, söylenmesi saçma ya da anlamsız bir söz değildir. Gerçeklik evrenimize eşlik eden dilsel bir evrenin ötesinde elimizde başka bir ensturman yoktur. "Sözcükler mesnetsizdir ama gereklidir" (Derrida, 2010). Her türlü bilimi, felsefeyi ve politikayı dil ile yaparız. Dış dünyayı bilim ve felsefe ile yakalama çabamız çok yaklaşıp bile dilsel dolayım ya da göstergesel fark nedeniyle pürüzsüz bir tamlıkta olamayacaktır. Ancak bu yine de bilim ve felsefe yapmayı saçma bir noktaya düşürmez. Gerçeklikle aramızdaki ontolojik fark ya da antagonizma ona ilişkin her tutarlı yoruma her akliselim yaklaşım biçimine bir değer katar. Ki toplumsal gerçeklik söz konusu olduğunda bu antagonizma siyasal olanın da kaynağıdır (Laclau&Mouffe, 2008). Gerçeklik ile aramızdaki fark bir "açıklık" yaratır. Bu, her türlü olanağın ve yorumun açıklığı anlamına gelen bir "olumsallık"(contengency) anlamına gelir. Ancak olumsallık gerçeklikle dalga geçmeyi, onu hurafeler ile büyü ile ya da büsbütün absürd ilkel önermeler ile açıklama olumsallığı anlamına gelmemelidir. Postyapısal bir siyasallık, söylenen sözlerin kavgasına dayanır kuşkusuz ama bu sözler kavga etmeye değer nitelikte olmayan bir saçmalığın içinde boğulmak anlamına gelmemelidir. Bu nedenle postyapısal siyasal temellendirmeyi radikal bir göreceliğe düşmüş radikal bir postmodernizm olarak algılamamak gerekmektedir.

Söylenecek sözümüz olmalıdır hatta söylenecek sözü söylemekten başka çaremiz yoktur. Ancak bu ontolojik fark söylediğimiz sözü dogmatik bir noktada konumlandıramayacağımızı ve mutlak bir gerçekliği yakalamışız gibi bir küstahlığı yüzümüze vuran bir farktır. Her şeyi tam da oldukları gibi tarif edebiliyor olsaydık bilimsel yasalarda asla bir değişme olmazdı, dahası hiçbir konuda görüş ayrılığına

düşmezdik. Elbette görelilik söz konusudur. Ancak göreliliği kör bir batağa düşmek olarak görmemek gerekmektedir. Görelilik daima kurduğumuz yapıyı yeniden gözden geçirme, söylenen ya da söylediğimiz bir söz üzerine bir iktidar odağı oluşmasının bir sürekli yapıbozumu için akılda tutulması gereken bir ilke olarak görülmelidir. Son söz yoktur.

Bu çerçevede gerçeklikle, dahası toplumsal gerçeklikle aramızdaki ontolojik fark gerçekliğe yaklaşım biçimimiz üzerine bir olumsuzluk doğurur. Toplumsal gerçekliği konumumuza göre daima çarpıtır, söylem üretiriz. Dünyayı söyleme dönüştürürüz. Toplumsal gerçeklikle aramızdaki bu ontolojik antagonizma toplumsal dünyaya ilişkin yorumlarımız arasında da bir antagonizma, bir tür kavga doğurur. Bu kavga Nietzsche'ci bir güç istenci biçiminde algılanabilir ve Foucault'un söz ettiği gibi toplumsal alanın en derin hücrelerine kadar sızmış tikel ilişkiler içerisinde ortaya çıkan bir kavgaya da işaret eder. Nitekim bu antagonizma ve ondan doğan olumsuzluk, söylemi mutlak kılamayacağına göre, her yerde bir mücadele, her "polis" ilkesine karşı bir "demos" ilkesi (Ranciere, 2007), her söze karşı bir karşı söz, bir karşı söylem, her tahakküme karşı bir direniş, her hegemonya inşa çabasına karşı bir "karşı hegemonya" doğma olumsuzluğunu beraberinde getirir. Siyasal olan her yerde doğar. Özel olan bile politik hale gelir. İktidar her yerde ise kavga ve direniş ve hatta öznel kimliklerimizden soyunma mücadelesi de her yere yayılmış olur.

Böylece hegemonya tek taraflı işleyemez, daima bir karşı hegemonya çabasını karşısında bulur. Ve dahası bu hegemonya mücadelesi salt yapılar arası bir siyasete de indirgenemez. Post yapısal ya da yapıbozumsal bakış açısıyla siyaset yapıların ve tikelliklerin katıldığı toplumsal çokluğun ve o çokluğa için tikellikler arasındaki antagonistik bir hegemonya mücadelesi şeklinde işlemektedir. Hegemonya egemen tarafından tek taraflı tesis edilen bir süreç değil, mücadele halinde işleyen bir süreçtir. Bu antagonistik oluşum, siyasal alanda iktidar odağı kurmak isteyen her otoriter sözün yapıbozumsal sürecine işaret eder. Siyasal olanı postyapısal bir çerçevede algılamak iktidarı sadece kapitalizm gibi büyük bir sistemsel yapının içerisinde algılamayı yeterli kılmaz (Foucault, 2014), bu büyük, merkezi iktidarlara vardır kuşkusuz ve onlar ile daima mücadele edilir, ancak aynı zamanda iktidar içinde iktidar, ve iktidarla mühalefet eden yapı içinde de iktidarlara doğar (Arato& Cohen, 2013; Neocleus, 2015). Hegemonya mücadelesi, muhalefet, bir yapıya dönüşmeye başladığı anda, yani

muhalefet içerisinde bir iktidar odağı doğduğu anda muhalefet içerisinde de başlar. Zira, tikelikler de bir siyasal özne olarak işbaşındadır. Postyapısal (Yapıbozumsal) siyasal yaklaşım her türlü iktidar yapılanmasının yapıbozumunu gerektirecek bir demokrasi şeklinde işlemeyi gerektirir. Kişinin Foucault'cu iktidar-özne ilişkisindeki öznel kimlik kurulumunun bile queer bir parçalanmasını (Direk, 2018), yani kişinin kendi adıyla ve sanıyla, kısacası kendi kimliğiyle bir sürekli yapıbozumsal mücadelesini gerektirir. Olmayı parçalamak oluşu açmaktır. Kişinin kendi içsel hiyerarşisinin demokratik itirafıdır. Böyle bir siyasal kavrayış, her şeyden önce kişinin kendisiyle kavgasıdır. İkinci ve üçüncüye bile ihtiyaç duymaz çünkü kendilik asla ötekenden azade kurulamayacağı için kendinle mücadele bile siyasal açıya çıkarır. Benlik tanımınla, kendi kimliğiyle mücadele iktidar ile mücadele anlamına gelir. Ve bu yapıbozumsal siyasal kavrayış, öznel içkin yapıdan başlayarak dışa taşmak ve her türlü kurumsal yapının hiyerarşisini sekteye uğratmak anlamına gelmektedir.

Böylece kurumsal kimliği de sorgulama gerekliliği doğar, çünkü onlar da mitseldir, ve büyük merkezi iktidarı yıkmak için oluşan örgütsel yapılar içerisinde kendi iç demokratik işleyişlerine kavuşma zorunluluğu bir gereklilik haline gelir. Hiyerarşi, bir yapının işaretidir, bir iktidar yapılanmasıdır ve hiyerarşinin yapıbozumu gerçekleşmeden, her türlü muhalefet, her türlü direniş sözü, iki dudak arasına bırakılan bir sözün egemenliğine indirgenme tehlikesi yaşayacaktır. Bu nedenle postyapısal (yapıbozumsal) siyasal anlayış, birlikte karar almayı ve yatay örgütlenmeyi gerektirir ve lider kültürünü ortadan kaldırır (Hardt&Negri, 2011;2012). Bu bağlamda bu yaklaşım bir tür anarşizm olarak da görülmektedir (Newman, 2007; May, 2000).

Ayrıca, bu tür bir siyasal kavrayış, özneye yapısal siyasal uzamın hükmüne karşı mikro-politik koşullarda moleküler direniş imkanı sunacağı gibi, Deleuze ve Guattari'ci, yapısal katmanları yapıbozan, yersizyurtsuzlaştıran özyönetimsel bir siyasal özneleşme imkanı da sunar (Deleuze&Guattari, 1990).

Hegemonya mücadelesi Negri'ci anlamda bir çokluk biçiminde işlemeye başlar (Negri, 2011). Örneğin kapitalizm ile mücadele siyaseti, sadece yapısal olarak algılanmak zorunda değildir. Kapitalizm tüm toplumsal alanı öznelere yer bırakmayacak ölçüde kuşatan bir yapı oluşturamayacağı gibi tüm muhalif direniş alanı da salt bir evrensel söylemselliğin hegemonyasıyla sonuçlanamamaktadır. Bu nedenle postyapısal siyasal algılayış farklı kimliklerin mücadelesini olumsal ve bu ölçüde de oldukça

önemli, demokratik ve gerekli bulmaktadır. Ayrıca postyapısal siyasal yaklaşım, antagonizmanın kuruculuğuna ve buradan doğan hegemonya mücadelesine inandığı için işçi sınıfının hegemonya girişimini gereksiz bulamayacağı gibi oldukça önemli görmelidir. Aynı zamanda post yapısal siyasal algılayış, siyasal olanı ne salt burjuvazi sınıfı ve işçi sınıfı gibi sınıfsal yapılar arası mücadele olarak, ne de salt devlet ve ona karşı ve taraf siyasal veya sivil topluma içkin yapılar arası mücadele olarak da algılamaz. Bunun yerine siyasal olanı; sınıflar, devlet, sivil ve siyasal topluma içkin örgütler, partiler, sendikalar ve diğer sivil kurumların ve bunlarla birlikte yönetme yönetilme sürecinde siyasal olanın açığa çıktığı her momentte siyasal özne olabilen tüm tikelliklerin "birlikte" dahil olduğu, hatta tikelliklerin bunu kendi kimlikleriyle hesaplaşmayla başlattıkları bir mücadele süreci olarak görür. Yapıbozumsal siyasal anlayış, postyapısal siyasal ontolojik zorunluluk gereği radikal bir görelilik batağına düşmeden, çokluğa dayalı bir direnişe, hem toplumda hem de örgüt içi kurumsal alanlarda tikel ilişkiler içerisinde gerçekleşecek bir siyasal özneleşmeye yer bırakacak bir felsefi zemini sağlamayı amaçlamaktadır.

2.3.2. Hegemonik Siyaset ve Siyasal Kimlik Bağlamında Halkın İnşası

Sivil toplum aracılığıyla işleyen kimlik inşa süreci hem toplumda devlet ideolojisine uygun yaşam biçiminin hem de uygulanmak istenen politikaların gerçekleştirilmesinde gerekli rızanın üretilebilmesi için anahtar rolde görülmektedir (Faas 2010; Jessob 2008). Bu anlamda hem devlet yanlısı hem de devlet ideolojine karşıt sivil toplum örgütleri, kendi iç hegemonik siyasetlerinde işleyen kimlik inşa süreçlerine çok fazla önem verirler. Sivil toplum örgütlerinin kitle ve kimlik inşa süreçlerindeki başarısı toplumsal talepleri takip etme ve talepleri kendi söylemlerine eklemleme başarısına, dolayısıyla da öncelikle üyeleri ile ideolojik bağlarının ya da amaç birlikteliğinin sağlanmasına ve sonra da grubun büyüklüğünü ya da kitleselliğini sağlayabilme başarısına bağlıdır. Bu nedenle kimlik özellikle de siyasal özdeşlikler anlamındaki siyasal kimlik olgusunun siyasal inşa süreci iyi anlaşılmalıdır.

Bu çerçevede "kimlik"in genel olarak tanımına baktığımızda sözlük anlamı itibarıyla kimlik, “bir kimsenin, bir grubun bireyselliğini, ayırt edici özelliğini oluşturan, onun başkalarından ayırt edilmesini ve kendini kendi olarak bilmesini sağlayan sürekli ve temel özelliğidir” (Şen, 2004). Bir yandan birey ya da grup üyeleri

kendi ortak özelliklerini ortaya koyarken, diğer yandan kendisini “öteki(ler)”den ayıran hususları sıralamaktadır. Dolayısıyla kimlik, bu kimliğe sahip olanlar arasındaki benzerlikler ile ‘ötekilerden’ ayrıldıkları noktaların (farklılıkların) toplamından oluşmaktadır (Yurdusev, 1997). Kimliğin en belirgin özelliği karmaşık (kompleks) bir kavram olmasıdır. Kimlik farklı katmanlardan oluşmaktadır. Bu katmanlar farklı ve değişken düzeylerde birbiriyle etkileşim içerisinde bulunmaktadır (akt. Şen, 2004; Wintle, 1996; 5).

Kimliğin bu karmaşık yapısı onun nasıl oluştuğu sorusunu gündeme getirir. Aslında kimlik inşası, özellikle politik kimlik söz konusu olduğunda, kitlelerin inşa edilmelerinin bir moleküler süreci ya da bir parçası durumundadır. Bu konuda birçok kuramsal yaklaşım mevcuttur. Literatürde özellikle kimliğin toplumu ilgilendiren boyutunda en temel olarak özcü (essentialist) ve yapısalcı-postyapısalcı kuramların çatışmasından söz edilebilir (Cerulo, 1997). Özcü yaklaşım, kimlik oluşumunun temel olarak kültürel arka plan değişkenlerince şekillendirildiğini savunur. Diğer bir ifadeyle, hareket noktası olarak kültürel hammaddeyi kabul eder. Dolayısıyla siyasal kimlik mevcut olan kültürel hammaddeye bağlı olarak oluşur. Siyasal aktörler, kültürel (ya da etnik) ‘öz’ün belirlediği ve sınırlandırdığı alan içerisinde hareket etmek zorunda kalırlar ve mevcut hammaddeye göre bir çıktı üretirler (Smith, 2002). Yapısalcı ve postyapısalcı yaklaşımlar, kimlikte sosyal inşa ve yeniden inşa sürecine ve özcülüğün tam tersine, siyasete vurgu yaparlar. Başlangıç noktası olarak siyaseti kabul eder. Yapısalcılıkta, siyasiler ‘etkin’ konumdadırlar ve kültürel imgeler seçerek kimlikleri yönlendirirler. Kültürel sistemler çok boyutluluğu içlerinde barındırmaktadır. Bu yüzden etnik öz gibi tarihten gelen hazır unsurlardan ziyade hangi etnik farklılıkların seçilerek harekete geçirileceğini veya bastırılacağını belirlemek siyasal aktörlerin etkisi altındadır (Cederman, 2001).

Yapısalcı, özellikle de post-yapısalcı çerçevenin en önemli argümanlarından birisi de kimliğin oluşumunda “dil”in ya da “söylem”in rolüne vurgu yapmalarıdır. Foucault (2014; 2015) ve Derrida (1999) sosyal bağlamla etkileşimde olan bir bireysel “ben” düşüncesinden çok ancak söylemsel olarak üretilen bir “ben” in var olabileceğini “ben” in dil ile kurulduğunu iddia eder. Bu bakımdan post yapısalcı yaklaşımlar kimlik için bazı çoklu yapılanmalar ve kategorizasyonlar olduğunu ön görürler ve daha da önemlisi bu kategorilerin barışık olmadığının altını çizerek (Faas 2010; 8). Hatta kimlik çoklu

söylemlerin hegemonik mücadele sürecinde yeniden yapılanmaya açıktır (Laclau, 2003).

Bu düşünce, Laclau'nun kimliklerin özellikle de bir evrensel siyasal söylemle politik özdeşlikler kuran "siyasal kimliklerin", daima olumsal (açıklık) bir karaktere sahip olduğu düşüncesine işaret eder. Laclau'ya göre kimlikler özellikle politik özdeşlikler olarak düşünüldüğünde, asla tamamlanmış bir bütüne işaret etmezler ve daima yeni bir söylemsellik alanına dahil olma (eklemlenme) açıklığına sahip oldukları söylenebilir (Laclau ve Mouffe, 2008; Laclau 2003, 2005). Siyasal kimlikler söylem alanına eklemlenme biçiminde inşa edilir ancak bu inşa bütünüyle hiçbir zaman tamamlanamaz.

Söylem, siyasal alanın ve tüm toplumsal kimliklerin üst belirlenmiş, simgesel boyutunu kuran şeydir ve her söylem söylemsellik alanına egemen olmak ve bu doğrultuda bir merkez (iktidar) tesis etmek üzere bir girişim olarak kurulur (Laclau& Mouffe, 2008; 181).

Bu bakımdan toplumdaki gruplar sürekli bir hegemonya mücadelesindedirler (2003; 13). Bu nedenle Laclau'ya göre topluma yönelik bir "siyasal çözümlemenin merkez kategorisi hegemonyadır" (Laclau, 2008). Dolayısıyla Laclau'nun ele alış biçimiyle hegemonik ilişkiyi çözümlememiz ve bu bakımdan da bir hegemonik ilişkinin oluşma koşuluna ilişkin ontolojik bir soru sormamız gerekir. Laclau'ya göre bu aşkın sorunun cevabı, yani hegemonik bir ilişkinin olanaklı olmasının koşulu "*tikel bir toplumsal gücün, kendisiyle ortak bir ölçüsü olmayan bir bütünün temsilini üstüne almasıdır*" (Laclau, 2008; 12). Öyle ise hegemonik ilişkiyi "tikelin" "tümele", Levinas'ın (1969) vurguladığı şekliyle "başkanın" "aynıya" ya da karmaşık olanın basite indirgenmesi (Erdem, 2012) olarak felsefi çerçevede ifade edebiliriz. Bunun bir bakıma ortaçağ felsefesinde tartışılan "tümeller sorununa", dolayısıyla tikelin (individualite'nin) kendi gerçekliğini tümelden(universality'den, evrenselden) aldığını ve tek ve salt gerçekliğin evrenseller olduğunu söylemekle oluşan "tümeller sorununa" işaret ettiği söylenebilir.

Bu bakımdan hegemonik ilişkilerin kurulması bir takım evrenselliğe dayalı söylemsel bütünlükler üretme ve bu söylemsel alan içerisinde oluşturulan hegemonik evrenselliğe eklemlenme biçiminde gerçekleşir. Laclau'ya göre "eklemleyici pratikten doğan yapılaşmış bütüne söylem denmektedir" (Laclau& Mouffe, 2008; 169). Bu anlamda siyasal eklemlenme, yani hegemonik gücün, hegemonize edilen öğeleri kendisine eklemlenme süreci ancak söylem dahilinde gerçekleşmektedir. Bu anlamda

hegemonik özne aynı zamanda kendi söylemini de inşa eder ve eklemlenme sürecini başlatır. Bu bir hegemonya mücadelesidir. Hegemonik ilişkinin olanaklı olması aslında tikelliklerin, evrensellikler dahilinde üretilen söylemsel bütünlüklere eklemlenmesiyle mümkün olmaktadır. Bu da aslında söylemin tüm gerçekliği olduğu gibi kimlikleri ve siyasal özdeşlikleri de yeniden inşa ettiği düşüncesine işaret etmektedir. Aslında Laclau Evrenselliklerin göstergesi kavramların, tek tek nesnelerle aralarındaki temsiliyetinin sorunsal ilişkisini ve dilin gerçekliği nasıl da kurduğunu öne süren argumanını bir de Zizek'in ele aldığı bir başka felsefi probleme göndermede bulunarak ortaya koyar.

Laclau'nun Zizek'e yazdığı önsözdeki iddiasına göre “Her türlü betimleyicilik karşıtı yaklaşımın temel sorunu, nesnede betimleyici özelliklerinin ötesinde, onun özdeşliğini kuran şeyin ne olduğunu, yani değişmez adlandırıcının nesnel karşılığını oluşturan şeyin ne olduğunu belirlemektir”(s. 11). Bir başka deyişle nesnenin kendiliğinin ötesinde onu anlamlandıran, onun bir varolan olarak bir anlam bütünlüğünde tutan, onu kendisiyle özdeşliğinde tutan bir şey var. Zizek’ göre "Lacan’ın ünlü “arzuna boyun eğmeme” düsturu gerçek ile simgeselleşmesini birbirinden ayıran mesafeyi ortadan kaldırmamız gerektiğini anlatmak ister. Arzunun nesnesi-nedeni işlevini gören şey gerçek’in her türlü simgeselleştirmenin üzerindeki bu fazlasıdır" (Zizek 2008). Yani adlandırma, remz, nesnenin sembolü ya da nesnenin simgeselleşmesi, nesnenin kendisini yani gerçekliği asla karşılamaz, nesne hep bu simgeselleştirmenin ötesinde kalır. Hep bir arayış, bir bilinecek olan şey vardır. Asla yetinmeden bu bilinmeyi bilmeye çabalarız. Dilin asla örtemediği dilin dışında kalan artığı, anlam fazlalığını bilmeye yöneliriz. Tüm arzumuzun kaynağında da bu vardır (Kükürt, 2014). Bir yönüyle bu artıkla, nesnede adın karşılamadığı bu fazlayla uğraşmak demek, simgesel bütünleşmeye-çözölmeye direnen bir çıkmaz (antagonizma), bir çekirdek olduğunu kabullenmek demektir. Bütün simgeselleştirme girişimi, kökendeki yarığı dikme çabasıdır. (Zizek buna “ideolojik dikiş” der) ve son tahlilde tanım gereği başarısızlığa mahkûmdur (aksi gerçekliği olduğu gibi kavramak olurdu). Dolayısıyla her zaman bir ara mekânda ve ödünç alınmış bir zamanda yaşarız; her türlü çözüm iğreti ve geçicidir, bir bakıma temel bir imkânsızlığın ertelenmesidir (Zizek, 2008).

Bir nesneye isim vermek yani masaya masa demek ya da biraz daha genişlettiğimizde, örneğin bir eğitim süreci ya da medyada yer alan siyasi bir propaganda süreci içerisinde var olan toplumsal tikelliklerin tanımlanması bu türden bir

adlandırma şeklinde gerçekleşen bir söylemsel inşaya işaret eder. Bu, tikellikleri kuran, onun üzerine bir hegemonya inşasını gösteren ideolojik bir süreçtir. Nesnenin göstereni yani onun adı, onun kendiliğinden fazla bir şeydir. Bu fazlalık, anlam artığı nesnenin özdeşliğini kuran şeydir. "Nesnenin kimliğine dayanak olan şey adın kendisidir, gösterendir"(Zizek, 2008; 111). Başka bir deyişle "nesnenin özdeşliğinin çekirdeğini gösteren kurar"(s.115). Zizek bunu şöyle bir örnek ile açıklar: "Bir Yahudi son analizde "Yahudi" göstereninin damgaladığı birisidir; Yahudilerin empirik gerçekliğini değil, antisemitik bir Yahudi inşasında, salt yapısal bir işlevle karşı karşıya olduğumuzu gizlemeye yarar" (s.116).

Zizek'e göre "demek ki has ideolojik boyut, bir paralaks'a dayanır, yani belli bir perspektif hatasının sonucudur: Anlam alanı içinde saf göstereni temsil eden unsur - anlamın ortasında gösterenin anlamsızlığının fışkırmasını sağlayan unsur- anlamın aşırı bir doygunluğa ulaştığı bir nokta olarak, bütün diğerlerine "anlam veren" ve böylece (ideolojik) anlam alanını totalize eden nokta olarak algılanır" (s.116). Zizek'in savunduğu biçimde nesnelerin ve kimliklerinin inşa sürecinde toplumsal tikelliklerin kendisinin söylemsel inşa ile kurulduğu düşüncesinin ve dil ile dış dünya arasındaki ilişkiye dair Derrida'cı postyapısal ontolojik argümanların, Laclau'ya göre bir hegemonya ve siyaset teorisi için yarattığı sonuçları görmek zor değildir (Laclau, 2008; 12 in Zizek 2008). Judith Butler bunu evrensel ile tikelin toptan örtüşmesinin eninde sonunda olanaksız olduğu düşüncesiyle açıklar. Böylece "evrensel ile tikel arasındaki ilişkide temsil araçlarını kurucu yetersizliği nedeniyle bir tikellik kalıntısı yok edilemez" (Butler, 2009;69). Böylece Laclau'nun dediği gibi hegemonya koşulu ve bu bağlamda hegemonik eklemlenme bitimsiz olumsal bir süreç olarak devam eder. Örneğin bunun toplumsal-siyasal alandaki sürekli söylemsel hegemonya mücadelesi içinde kimliklerin inşa sürecindeki yansımaya baktığımızda Laclau'ya göre bu bağlamda,

Farklı toplumsal-siyasal gruplar kendi tikelciliklerine geçici de olsa evrensel bir temsil işlevini yüklemek için kıyasıya yarışır. Toplum, boş gösterenlerden oluşan koca bir söz dağarı üretir - bunların nasıl bir gösterilene/anlama kavuşacağı siyasal rekabet konusudur. Evrensel ve tikel arasındaki mesafeyi kapatılamaz bir uçurum haline sokan ve sonuçta, somut toplumsal faillerin omzuna demokratik etkileşim gibi imkansız bir görev yükleyen, Derrida'dan bildiğimiz nihai bir başarısızlıktır, şu, toplumun, kendini bir toplum olarak kurmaktaki - ya da farklılığı farklılık olarak kurmaktaki, çünkü aynı şeylerdir- nihaiyi başarısızlığı (Laclau, 2003; 93).

Tikel bir içeriğe sahip toplumsal gruplar, bizim çalışmamız için eğitim sendikaları, evrensel boş gösterenleri sahiplenme, böylece temsil edecekleri evrenselliğin anlamını domine etme mücadelesine girişmektedirler. Zizek'e göre tikel bir içeriğin evrenseli hegemonize etmesine sebep olan evrensel ve tikel arasındaki bu kısa devreye "teyelleme" adı verilir. Hegemonyanın müdahalesi, boş evrenseli tikel bir içeriğe teyeller. Tikel içerik na-mevcut evrenselin yerine geçerek işlevsellik kazandığında, evrensel'in kendisi tikel'in bünyesinde vücuda gelmiş olur, yani evrensel yalnızca tikeldeki yarık sayesinde işleyebilir. Bu bakımdan evrenselin kendi yerine geçen tikel içerikle bağının olumsuzluğu (yani siyasal bir hegemonya mücadelesi sonucunda ortaya çıkmış olması) evrenselin varlığını daima bir boş gösterene bağımlı kılar: Siyaset mümkündür, zira toplumun o kurucu imkansızlığı, kendisini yalnızca boş gösterenlerin üretilmesi yoluyla temsillendirebilir. Buradan hareketle Laclau, toplumsal kimliklerin ilişkisel karakterini vurgular: Siyasal kimliğin belirlenmesi, sonsuz sayıda anlamsal farklar arasında bir sabitleme oyunu, yani söylemin kuruluşudur.

Bu bakımdan toplumdaki bireyler daima mücadele süreci içerisindeki gruplara yeni bir eklemlenme pratiğine açıktır. Söylem alanı hiçbir zaman içine yeni bir kimliğe daveti kesen dikişsiz bir bütün olmamaktadır (Kükürt, 2014). Laclau "öğeler arasında kimlikleri değişecek her türlü pratiği eklemlenme süreci olarak tanımlar" (Laclau, 2008; 169). Toplumdaki bireyler özellikle siyasal alan içinde daima yeni bir eklemlenmeye yani yeni siyasal özdeşliklerle kendilerini tanımlamaya da açıktırlar. Bu açıklık eskisini bir tarafa atmayan daima yeni bir melezleşmeyi hatta kimlikte karmaşık ve çok boyutlu bir yapıyı getirir. Sonuç olarak ortada "iki zıt ve katıksız kimlik kutbu değil, değişken ve melez kimlikler vardır" (İnsel;12; içinde Laclau, 2003; Brah, 1996; 124, akt. Faas, 2010; 9).

Toplumda farklı dünya görüşleri temelinde siyasal söylemler üreten, zaman zaman bir birleriyle çatışan birçok grup vardır. Eğitim politikalarına ilişkin kavga alanında toplumu kutuplar yaratıp yönlendirecek evrenselleri işaret eden boş gösterenler, iktidarlarca ve ona eklemlenen sivil toplum birlikteliklerince yönlendirilir ve anlamları domine edilir. Halkı inşa etme yolu olarak tezahür eden bu mantığa Laclau "Popülist akıl" adını vermektedir (Laclau, 2007). Bu çerçevede özellikle Türkiye için gerçekleştirilen temel iktidar edimi vatan, millet, ümmet, demokrasi gibi boş gösterenlerin çağrıştırdığı anlamları belirlemek, bu yönlendirilmiş anlamlara olumlu

değerler yüklemek ya da bu değerleri yüceltmek olmaktadır. Dolayısıyla zamanla hedeflenen kitlede bu değerlerin destansı sunuluşuna dayalı duygulanımlar ve ona ait olmanın getireceği ayrıcalık ve üstünlük hissi beklenmektedir. "Duygulanımlar, bireylerde bu değerlerin işaret ettiği evrensellikler ile bir takım özdeşlikler kurulmasıyla ve hedeflenen tikelliklerin eşdeğerlikler zinciri biçiminde bir takım evrensellere eklemlenmesiyle sonuçlanır" (s.129).

Laclau söylemsellik alanın bu şekilde evrenselleri işaret eden boş gösterenlerle kurulduğunu iddia eder. Ve söylemsel süreç, inşa edilmesi istenen kimlik için ya da eklemlenilmesi istenen evrensellikler için değer biriktirmeye başlar (Laclau, 2007). Tabi ki değerlerin yüceltilmesi daima bir düşman öteki ya da bir başka kültürle aramızdaki fark etrafında gerçekleştirir. Laclau'ya göre toplumsal sahne farklara dayalıdır ama bu farklar yeniden üretilerek düşman kutupların yaratılması, ben ve bizi tanımlamak için gereklidir. Böylece bize ait tüm değerler yüceltilerek biz'in inşası ya da antagonist kampın biz kutbu sağlamlaştırılmış olur. Laclau ortak duygulanımla tikellikler arasında bir evrensel bütünün anlam yükü altında buluşmak üzere kurulan bağa "eşdeğerlik zinciri" adını verir (Laclau, 2007). Bu zincir asla tam olarak gerçekleşmeyecek bir hedefin altında birleşmekle ya da bir evrensele eklemlenmekle bir boş gösterenin anlam yükünü taşımaya başlar. Bu anlam yükü asla bir tikelin sırtına yüklenemeyecek ölçüde fazla olmasına rağmen bu adı taşımakla, imkansız görev daima eksik kalarak sürdürülmeye çalışılır. Laclau bunu halkın inşası olarak saptar ve bunu "olmayan tamlığa ad verme" süreci olarak tanımlar (Laclau, 2007; 104). Judith Butler'ın da dikkat çektiği gibi evrensel ile tikelin toptan örtüşmesi eninde sonunda olanaksız olduğu için (Butler, 2009), yani kavramsal araçlar toplumsal tikelliklerle (grup üyesi tikelliklerle) mutlak bir örtüşme sağlayamadığı için ikisi arasında oluşan bu antagonist yarılma kurucu bir özelliğe sahip olmaktadır.

Bu çerçevede önemli bir diğer odak nokta ise inşa edilen kimliklerin ve oluşan politik özdeşliklerin dayandığı temel söylemler ile grubun üyeleri ve grup dışı siyasal öznelerin talepleri arasındaki ilişkidir (s.91). Çünkü bireysel siyasal öznelerin ve üyelerin talepleri grubun, örneğin sendikaların, söylemlerine eklemlenerek işlerler. Bu ise kitlelerin ya da halkın inşa sürecinin bir başka boyutuna işaret eder. Bu nokta kitlelerin, kimlik inşa süreci dolayımında nasıl inşa edildiği ve onların taleplerinin nasıl yönlendirilerek rıza üretiminin sağlanabildiğini gösterebilmesi bakımından önemlidir.

Kolektif kimlikler, yani politik özdeşlikler ele alındığında örneğin bireysel siyasal özne olarak öğretmenlerin ve sendikaları oluşturan üyelerin toplumsal talepleriyle, yani taleplerin tikelliğiyle, talepleri birleştiren eşdeğerlik zincirinin ürettiği grup söyleminin evrenselliği arasındaki fark, üyelerin, grup kimliğinin evrensel söylemine eklemelenmesi, tikelliklerin evrensellerle grup tarafından adlandırılması anlamına gelir. Laclau'ya göre,

Toplumsal aktörlerin birliğinin toplumsal heterojenlikten doğması ancak, örneğin; demokrasi, (anti otoriteryanizm, yaşam biçimi özgürlüğü, yeşil dünya) gibi evrenselliğe dayalı, boş gösterenlerin üretilmesi, toplumsal aktörlerin tikel taleplerinin bu boş gösterenler ya da evrensel söylemler altında eşdeğerlik mantıklarının kurulması ve bir eşdeğerlik zinciri oluşturmaları süreçleri vasıtasıyla gerçekleşir (Laclau, 2007; 90-102).

Böylece bu süreç hegemonik eklemelenme, yani hegemonik evrenselliklerin adlarının artık siyasal öznelerin ve üye tikelliklerin kendi adına dönüşmesi, yani kimliklerin inşası süreci olarak nitelendirilir. Ancak "grubun evrensel söylemi, taleplerin tikelliğiyle asla tam olarak örtüşemeyeceği için siyasal özneler ve üyeler daima yeni bir söylemin evrenselliğine eklemelenmeye (hegemonik yeniden eklemelenmeye) olumsal" olacaktır. Bu bağlamda grup üyelerinin evrensel söylemle bilinçli ilişkileri ve bilinçli eklemelenmeleri hegemonya inşasının başarısını gösteren bir veri durumundadır.

Sivil toplum arenasındaki siyasal gruplar, örneğin örgütler ya da sendikalar, kendi tikelciliklerine geçici de olsa evrensel bir temsil işlevini yüklemek için kıyasıya yarışır. Farklı zamanlarda farklı toplumsal sorunlara ilişkin “temel başlıkları” kendi evrensel söylemlerine uygun biçimde anlamlandırmaya çalışırlar. Örneğin terör, vatan, demokrasi vb. temel başlıkları Laclau “yüzergezer gösterenler” olarak nitelendirir ve gösterenin herhangi bir sabit gösterilene işaret etmeyen bir “boş gösteren” olarak karşımıza çıktığını vurgular. Bu anlamda "toplum, boş gösterenlerden oluşan koca bir söz dağarı üretir - bunların nasıl bir gösterilene/anlama kavuşacağı ise siyasal rekabet konusudur" (Laclau, 2003; Laclau, 2007). Bu noktada sivil toplum örgütlerinin toplumsal sorunlara işaret eden boş gösterenlerin kendi arzuladıkları anlama kavuşması uğrunda çabaları ve propagandaları önemlidir. Sivil toplum birlikteliklerinin bu çabaları rıza üretmek bakımından önemli olduğu ve özellikle bu örgütlerin varlığının demokratik bir siyasal işleyişe de işaret ettiği için devletin kendi söylemine eklemelenen sivil toplum örgütlerinin varlığı için çabaladığı görülür. Demokratik işleyen söylemsel mücadele içerisinde hegemonya ve karşı hegemonya olanağı söz konusu olduğu için devlet kendi

aygıtlarının gücü ile kendi söylemine eklemlenerek oluşan sivil toplum örgütlerinin sayısal üstünlüğü için çabalar. Böylece söz konusu devlet ideolojisini üreten ve yayan sivil toplum örgütleri aracılığıyla sivil toplumun önemli bir bölümü devletin arzuladığı kimlikler altında kümelenirler.

Bu süreç sendikalar özelinde düşünüldüğünde, sendikalar devlet ya da egemen iktidar için çok önemli bir konuma gelmektedir. Devlet politikalarının ya da sermaye uygulamalarının bir işyerinde, yani politika uygulayıcıları tarafından kabul edilebilmesi ancak sendika söylemleri aracılığıyla yeterince rıza üretilebilmesine bağlıdır (Panitch 1977). Bu anlamda devletin hegemonya inşasını gerçekleştirebilmesinin en önemli süreçlerinden birisi, sendikaların kendi iç siyasetleri ile inşa ettikleri politik özdeşlikler ve üye olsun olmasın söz konusu siyasal mücadelenin öznesi olan tüm bileşenlerin giderek bu politik özdeşlikler etrafında kümelenen rızaya hazır bir kitleye dönüşümüdür. Kitlelerin, siyasal gruplar ya da sivil toplum örgütlerinin hegemonik söylem mücadeleleri ve kimlik oluşturma süreçleri çerçevesinde inşa edilmesi, devletin kuracağı hegemonyanın da temelinde bulunmaktadır. Çünkü devlet hegemonyasını inşa etmek için rıza gösterecek kitlelere ihtiyaç duymakta, kitleler ise sivil toplum aracılığıyla kimlikler dolayımında hazır hale getirilmektedir (Gramsci, 1986).

Bu nedenle bu çalışmada, Siyasal İktidarının hegemonik eğitim politikalarının temel mantığını çözümleyebilmek boş gösterenlere anlam verme mücadelesinin nasıl sürdüğünün izi sürülmeye çalışılacaktır. Böylece bireysel siyasal öznelerin ve sendika üyelerinin talepleri, sendikaların siyasal söylemleri ve Siyasal İktidarın söylemleri arasındaki ilişki anlaşılması önemlidir. Ayrıca bir siyasal iktidarın bahsedilen hegemonya inşa sürecinde, popülizm ve neokorporatizm gibi siyasal stratejileri kullanabilmesi hegemonya inşa sürecini sürdürmek için kullandığı siyasal stratejiler olarak göze çarpar. Öyleyse sivil toplum birliktelikleri ve bireyler Siyasal iktidarın kurduğu popülist dile ne denli eklemlenmekte ve nasıl bir konum almaktadırlar? Ve ayrıca sivil toplum birliktelikleri ile Siyasal İktidar arasında nasıl bir neokorporatist işbirliği süreci bulunmaktadır? Ele alacağımız olguda talepler ve söylemler arasındaki ilişkinin yanı sıra popülizm ve neokorporatizm gibi iki stratejiye ihtiyaç duyup duymadıklarının anlaşılabilmesiyle Siyasal İktidarın hegemonya çabası ve sendikaların hegemonya siyasetleri de anlaşılabilmiş olacaktır.

2.3.3. Popülizm ve Hegemonya

Yönetenlerin hegemonya inşa girişimlerini anlamaya ilişkin en temel politik süreçlerden birisi "popülizm" kavramı olarak görülebilir. Bu çerçevede, hegemonya mücadelesinin tarafları olan politik öznelerce özellikle söz konusu politik kimliklerin inşa sürecinde nasıl bir siyaset yürütüldüğü, nasıl bir siyasal stile ya da tarza sahip olduğu, ne tür taktikler kullandığı, özellikle tarihsel süreçte tabandan demokratik örülen bir hegemonya çabasının tıkanıldığı durumlarda halkın nabzına göre kodlanmış bir takım boşgösterenlerin nasıl kullanıldığı, popülizm kavramıyla ilişkilendirilerek anlamlandırılabilir.

Popülizm üzerine literatürün ortaklaşa belirlediği en önemli saptamalardan birisinin popülizm kavramının tanımlamaya gelmeyen, tıpkı kendisi gibi kaygan bir kavram oluşudur. Popülizm, halkçılı olarak çevrilebilse ve kökeninde halk kavramı yatıyor olsa bile, bir siyaset tarzı olarak kullanıldığında gerçek halkın gerçek çıkarını ne denli gözetip gözetmediği tartışma konusudur. Popülizm genelde yozlaşmış kurumsal ortamların, yozlaşmış siyasetin, seçkinciliğin, statükonun vs. oluşturduğu kriz ortamlarında, yani Mouffe'un "popülizm anı" olarak nitelendirdiği (Mouffe, 2019) momentlerde açığa çıkan ve bu verili işleyişe, siyasete ve kurumlara karşı halkı (ki bu Türkiye için "milleti") öne çıkaran liderlik mekanizmalarını öven bir siyaset yapma tarzı olarak göze çarpmaktadır (Taggart, 2004). Popülizmin, özellikle Türkiye'deki işleyişi, millet kavramını ve milletin bağrında doğmuş olduğu vatan kavramını öne çıkarma stratejisine dayanır. Taggart "popülizmi aşırı kriz duygusundan beslenen, çekirdek değerleri olmayan, idealleştirilmiş bir anayurt (vatan) ile özdeşlikler kuran, çelişiklere sahip, çevresinin renklerine kolayca uyum sağlayan bukalemunsu bir doğası olan bir ideoloji ya da strateji" olarak nitelendirir (s.3). Bu anlamda popülizmin temel ilkesinin ilkesizlik olduğunu ve siyasal alanda ya da toplumda değişmez ilkelerden hareket etmek veya ilkelerden ödün vermemek yerine gördüğü her türlü çatlağa sızarak siyaset yapan bir tarzı olduğunu söyleyebiliriz.

Popülizm halkın politik bir aktör olarak inşası bağlamında ele alınabilir. Statüko karşıtı bir söylem kullanarak, "politik uzlaşımı, "halk(millet)" ve "milletin ötekisi" arasında bir sembolik bölünmeye uğratar" (Panizza, 2005; akt. Çelik 2018; 59). Nitekim (milli) bütünselliği inşa edebilmesi için gerçek bir "dışarısı"na, dışladığı bir ögeye ihtiyaç vardır. Burada halkın ötekisi, "dışarı" denilen unsur, millete düşman olan her

türlü grup, kurum ya da seçkinciler için kullanılabilir. Halk'a(millete), ancak onun ötekisini tanımlayarak, öteki ile arasındaki difference mantığı dahilinde bir ad ve bir anlam verebiliriz (Çelik, 2018).

Popülizm halkın inşası olarak hegemonya projesinin özellikle tabandan örerek örgütlenme çabasının tıkanıdığı durumlarda halkı inşa etmenin önemli bir parçası konumunda görülebilir, bu yönüyle hegemonya inşa çabasına öyle ya da böyle hizmet de eder. Ancak Gramsci'ci anlamda tabandan demokratik örgütlenen gerçek bir hegemonya inşasının kullanacağı bir yol ile de karıştırılmamalıdır. Nitekim, benzer şekilde Poulantzas da Gramscien tarzda hegemonyayı devlet ya da sınıf egemenliğinin basit bir güç ve şiddet egemenliği olarak görmek yerine, "özel bir ideolojik ya da yönetme fraksiyonunu kapsayan ve egemenlik altındaki sınıfların etkin rızalarına dayanan bir tarihsel durum olarak sunmaktadır" (Poulantzas, 2014; 57). Etkin rıza tabandan politik örgütlenme ile önderlik mekanizmasının temsiline ikna olduğunda "etkin"dir. Popülizm ise halkın yararına temelden ödün verilmez ilkeler belirleyip tabandan bir demokratik örgütlenme modeli yerine, "vatan, millet, ümmet, terör, demokrasi" gibi bir takım "boş gösteren"ler etrafında düşman kutuplar yaratarak ve halkı ya da milleti bu boş gösteren kodlar altına sabitleyerek yani aslında adlandırılmaz olanı bu kodlarla adlandırarak ya da imkânsız temsili yine de bıkmadan bu kodlar ile deneyerek inşa etme yoluna gitmektedir. Bunu yaparken halkın nabzını tutan, popüler talepleri belirleyen ya da yönlendiren, çatlaklara sızan ve her yolu mubah gören bukalemunsu yapısını kullanan bir strateji izler. Bu çerçevede Gramsci'ci anlamda tüm söylemsellik alanını kat edecek biçimde topluma önderlik sağlayabilme geniş örgütlülüğüne dayanan tabandan bir demokratik örgütlenme stratejisi yerine popülizm, daha çok, kitlenin niceliğini arttırmaya yönelik, halkı ödün verilemez politik ilkelere ve politikalara inandırmak yerine bazı "boş gösterenler etrafında süren popüler siyaset yardımıyla kitleleri sabitleyerek kodlara bağlı bir eşdeğerlik zinciri yaratarak" (Laclau, 2007; 97) kitle inşa etmeyi amaçlayan ve bu yolla devleti tepe noktasından ele geçirme gücü bulup egemenlik inşa eden bir "pasif devrim" stratejisine daha yakın bir yöntem ya da bir politik mantık olarak nitelendirmek daha doğru olabilir (Tuğal, 2014). Bu çerçevede, benzer şekilde, Partha Chatterjee de "I am the people" adlı yapıtında popülizmi, özellikle hegemonya krize girdiğinde, toplumsal bölünme ve kutuplaşmadan beslenerek katılımcı bir demokrasi görünümünde, gerek burjuva gerekse otoriter devlet yapılanmalarını tesis etmeye çabalayan, popüler bir egemenlik stratejisine dayalı bir

"pasif devrim formu" olarak saptamaktadır (Chatterjee, 2019). Nitekim, Rhodes-Purdy (2015) de, Venezuela'da Hugo Chavez örneği üzerinden hükümetin katılımcı demokrasi programı yoluyla oluşturduğu "katılımcı popülizm" stratejisi ile kendi hegemonyasını güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, içerdiği politik mantık gereği popülizmin, nitel değeri yüksek, bilinçli bir kitle yerine kutuplaşmadan yararlanarak nicel değeri yüksek bir "kalabalık" yaratmaktan öte gidemiyor olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bununla birlikte Popülizmi, toplumsal gerçekliği anlamlandırma popüler mücadelesi olarak da nitelendirebiliriz. Çelik (2018)'in ifadesine göre, Popüler mücadele çoğul özne konumlarının bir politik sınır inşa edecek biçimde çoğul talepler etrafında eklemenebilmesiyle ortaya çıkacaktır. Popülizm, farklı içeriklerle ortaya çıkan söylemlerle, farklı eşdeğerlik zincirleri etrafında yapılanmış çoğul popüler mücadelelere dair bir adlandırma olarak görüldüğünde popülizmi sadece sağ siyasete ait bir etkinlik olarak saptamak yerine, biz ve onlar karşıtlığı üzerine kurulu "sol popülizm"lerin de var olabileceği iddia edilebilir (s.62). Bu anlamda popülizmin temel mantığını özetlediğimizde popülizmin, toplumsal antagonizmanın doğası gereği oluşan kutupları derinleştirerek boş gösterenler üzerinden kitle inşa etmeyi amaçlayan halka geçici çıkar sağlayan, halkın yararına "mış gibi" yapmayı, çelişkiye bile düşse sürdüren bir politik mantığa işaret ettiğini görebiliriz.

Bu çerçevede düşündüğümüzde geniş kitlelerin sivil toplum aracılığıyla inşasında popülist siyasetin ve popülist dilin nasıl bir yeri olduğu anlamak önemlidir. Özellikle sendikalar gibi siyasal karakterli sivil toplum birlikteliklerinin siyasal iktidarla işbirliğinde veya mücadelesinde popülist söylemlere eklemelenmesinin ya da ona karşı mücadelesinin nasıl bir rolü olduğu da anlaşılabilir. Halkı, halkın faydasına olduğu çağrıştırılan hedefleri göstererek bu hedeflerle ilişkili örneğin vatan, millet, Müslümanlık, demokrasi, güçlü devlet vs. gibi birtakım boş gösterenlerin altına sabitlemekle inşa etmeye çalışan popülist siyasete karşı sendikaların ve sendika üyelerinin nasıl bir tavır aldığı, popülist dili yeniden üretip üretmediği ya da ona karşı konumlanıp konumlanmadığı önem arz etmektedir. Bu anlamda hegemonik siyaset çözümlenmeye çalışıldığında siyasal iktidarın nasıl bir popülist söylem ürettiği ve sivil toplumun bu söyleme nasıl eklemlediği ya da onunla nasıl mücadele ettiği hegemonyayı temel alan bir çalışma için kavranması gereken önemli bir politik süreç konumundadır.

2.3.4. Kapitalist Hegemonya, Hegemonik Alt Fraksiyon ve Türkiye Örneği

Hegemonya kavrayışımızın en önemli bileşenlerinden birisi de alt/üst hegemonik fraksiyon kavramıdır. Buna göre bir hegemonya projesinin başarısı, evrensel bir üst hegemonyaya eklemlenerek gerçekleşip gerçekleşmediğine bağlıdır (Jessop, 2008). Yani bu bağlamda sivil toplumun kendi üyeleri üzerinde hegemonya inşası, üst bir yerel ya da ulusal siyasal iktidarın hegemonyasına bağlı olması, ulusal siyasal iktidarın toplum üzerine hegemonyası ise bir üst küresel iktidarın hegemonyasına bağlı olması koşuluyla daha köklü olabilmektedir. Bu anlamda sendikaların hegemonyası, Siyasal iktidarın hegemonyasına, Siyasal iktidarın hegemonyası da Kapitalist hegemonyaya eklemlenmesine göre başarılı bir proje olarak köklenebilmektedir. Bu çerçevede bu çalışmada hem sendikaların hem de akp iktidarının kapitalizme göre konum alışları önemli bir araştırma konusu durumundadır.

Yerel ya da ulusal bir hegemonya projesi üst boyutta bir küresel hegemonyaya eklemlenmeyip salt kendi iç dinamiğinden hareket ettiğinde tüm küresel güçlerin yalnızlaştırmasına ve ambargosuna maruz kalabilmektedir. Bir yönüyle ulusal hegemonya, ekonomik hegemonyaya ortak olması anlamına gelen bir birikim stratejisi izlemesi anlamında kendisini bir alt fraksiyon olarak konumlandırmaktadır. Nitekim "ekonomik hegemonya endüstriyel sermayenin endüstriyel olmayan bir fraksiyonun hegemonyasında bile sürekli genişlemesi" ile kazanılır (Jessop, 2008; 267).

Genel olarak hegemonya toplumdaki farklı güçlerin belirli bir sınıfın, grubun ya da devletin politik, entelektüel ve ahlaki önderliğinde örgütlenmesini içerir.

Böyle bir liderlik ise genel çıkar ile özel çıkar arasındaki çatışmayı çözebilecek bir hegemonik projenin geliştirilebilmesi ile mümkündür. Siyasal hegemonyanın ekonomik hegemonya ile ilişkisi çerçevesinde baktığımızda hegemonik sınıfın zaman zaman kısa vadeli çıkarlarının feda etmeyi ve hegemonya projesine eklemlenmek istediği toplumsal güçlere maddi taviz akışını dahi gerektirmektedir. Yani ulusal hegemonya kapitalizmin alt fraksiyonu olarak birikim süreci tarafından koşullandırılır ve sınırlandırılır (Jessop, 2008).

Hegemonik projeler tüm toplumsal güçler arasındaki dengeyi hesaba katan ulusal popüler projeler şeklinde de gerçekleşebilir (Tuğal, 2014).

Ancak yine de hegemonik projeleri başarılı kılabilen bazı önemli koşullar vardır. Jessop için bu koşullardan birisi,

Uzun vadede ayrıcalıklı sınıfa geri dönmek koşuluyla bazı toplumsal güçlere yapısal imtiyazlar vermek, bir diğeri ekonomik-korporatif çıkarları genişletecek olan ve bağımlı toplumsal güçlere hitab eden ulusal-popüler bir proje, son ve en önemlisi ise uygun birikim stratejisi ile uygun bir alternatif ekonomi stratejisini birleştirerek üst hegemonya projesi olan kapitalist hegemonyaya eklemlenme ya da onun alt fraksiyonu olarak konum almaya bağlıdır (Jessob, 2008; 282).

Nitekim Poulantzas hegemonya kavramını benzer bir açılımla açıklar. Ona göre

Hegemonik sınıf, halkın ya da ulusun genel çıkarlarını temsil etmek ve egemen sınıf ve fraksiyonlar arasında kapitalist devletle kurduğu özel ilişki yoluyla özgül bir egemenliğe sahip olmak gibi çifte fonksiyonu politik düzeyde kendisinde yoğunlaştıran sınıftır (Poulantzas, 2014; 161).

Yani hegemonik sınıf toplumun genel çıkarlarını temsil ettiğini iddia ederken bunu kapitalist devlet ile kurduğu ilişki dahilinde gerçekleştirir. Kapitalist devletin ya da otoriterleşmiş herhangi bir özerk devlet yapılanmasının özgül hegemonyası söz konusu olduğunda ise bu hegemonyanın bir üst küresel hegemonyaya eklemlenmeyi seçtiğinde başarılı bir proje haline gelebildiğini görebiliriz.

Konu Türkiye özelinde düşünüldüğünde Türkiye'de Siyasal İktidarın muhafazakâr ideolojik hegemonyasını, kapitalist hegemonyaya eklemlenerek kapitalizmin alt fraksiyonu olarak konumlanarak inşa etmeye çalışmaktadır. Nitekim AKP iktidarının politik programı muhafazakârlık iken, ekonomik programı tam da küresel kapitalizmi yeniden üretecek neoliberal yapısal politikalara dayanmaktadır (Boratav, 2009; Bora, 2017). Öyleyse bir hegemonya projesinin başarısı, evrensel bir üst hegemonyaya eklemlenerek gerçekleşip gerçekleşmediğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu anlamda sendikaların hegemonyası, Siyasal iktidarın hegemonyasına, Siyasal iktidarın hegemonyası da Kapitalist hegemonyaya eklemlenmesine göre başarılı bir proje olarak köklenebilmektedir. Bu çerçevede bu çalışmada hem sendikaların hem de akp iktidarının kapitalizme göre konum alışı önemli bir soru konumundadır.

2.3.5. Neokorporatizm, Sendikalar ve Hegemonya

Hegemonya inşasının en temel siyasal sürecinin sivil toplum aracılığıyla gerçekleştiğini belirtmiştik. Sivil toplum alanındaki siyasi partiler ya da sendikalar gibi siyasal nitelikli birlikteliklerin ya da çok çeşitli dernekler ve örgütler gibi sivil birlikteliklerin siyasal iktidarın hegemonya inşasında nasıl bir rolü olabilir? Bu rol,

devrimci olsun ya da olmasın tüm bu birlikteliklere yasal bir statü vererek sistem tarafından içerilmesi ve devletle pazarlık ya da işbirliğine yönelmekten öteye gidemeyecek bir mekanizmaya bağlanarak devletin bir parçası konumuna indirgenmesi çerçevesinde tartışılmaktadır (Neocleus, 2015). Bu anlamda bu çalışmanın hegemonya kavrayışının bir diğer önemli ayağı, tüm bu sivil toplum birlikteliklerinin sistemle pazarlığını ya da yönetim sürecine katılımını sistem içi ve sistemi yeniden üreten bir işbirliği şeklinde açıklayabileceğimiz "neokorporatizm" kavramı bağlamında olacaktır. Neokorporatizm kavramını, sistemle pazarlık ve/veya işbirliği içerisindeki işleyiş içerisinde siyasal iktidarın söylemini yeniden üretme sürecinin bir parçası biçiminde anlamak, onu hegemonya inşasının bir parçası olarak okumak anlamına gelmektedir (Olson, 1986). Bu çerçevede neokorporatizm bir tür "politik temsiliyet aracılığıyla devlet müdahalesine eklenme" biçimi olarak anlaşılabilir (Jessop, 2008; 153). Bu anlamda özellikle sendikaların, ya siyasal iktidarın yönetim mekanizmasına katılma biçiminde ya da doğrudan pazarlık biçiminde devlet ile kurduğu işbirliğinin biçimini ve söylemsel ortaklığını, neokorporatizm kavramı (Schmitter, 1974) çerçevesinde yorumlamak hegemonya sürecini anlamak açısından önemli bir nokta durumundadır.

Aralarında farklar olsa da korporatizm kavramı kapitalist sistemle ilişkilendirildiğinde neokorporatizm kavramıyla benzer çerçevede kullanılmaktadır. Devlet teorisi açısından düşündüğümüzde kapitalist devletin en temel özelliklerinden birisinin parlamenterizmin yanısıra korporatizmi de kullanarak temsil ilişkilerini sivil toplum birliktelikleri aracılığıyla iktidardan yana düzenleme stratejisini kullanmak olduğunu görürüz. Tikel çıkarları bütünleştiren bir temsiliyet sistemi olarak korporatizm politik temsiliyetin ve devlet müdahalesinin özel bir bileşimi olarak anlaşılabilir. Bu anlamda bir yönüyle, talep ve desteklerin eklenmesi ve lider seçiminde devletin kontrolünde olarak temsil yetkisi verilmiş çıkarların temsiliyetine işaret eder (Jessop, 2008). Korporatizm, "devlet tarafından yaratılan, tanınan ya da yetkilendirilen, işlevsel açıdan farklılaşan ve aynı zamanda sistemi oluşturan alt birimlerin, tek, zorunlu, rekabetçi olmayan ve sisteme hizmet eden hiyerarşik bir düzen oluşturduğu, talep ve desteklerin eklenmesi ve lider seçiminde belirli denetimlere uymaları karşılığında temkinli bir temsil yetkisi verilen bir çıkarların temsiliyet sistemi olarak tanımlanabilir" (Schmitter, 1974; 95). Schmitter korporatist temsil sistemini oluşturan alt birimlerin devlet ile hiyerarşik dizilişlerinin tüm ulus devletlerde benzer gerçekleşmediğini de vurgular. Kimi ülkelerde ve tarihsel dönemlerde hiyerarşik ve otoriter bir "devlet

korporatizmi" görülürken kimi ülkelerde daha demokratik katılımcı ve çoğulcu bir yeni korporatizm biçimi karşımıza çıkar. Schmitter, örneğin Avru Birliği yapısındaki çoğulcu(pluralistic) sivil toplum yapısının olduğu Euro-Corporatism'in, devlet korporatizmi yerine karar alma mekanizmalarına demokratik katılım ile işleyen bir sivil toplum bütünleşmesi sağlayan neofonksionalizm çerçevesinde işlevlenen bir neokorporatizm ya da toplumsal korporatizm biçimi olduğunu ileri sürmektedir (Schmitter & Streeck 1991; 142). Benzer şekilde gerek Offe & Preuss (2006), gerek Crouch(2006) Avrupa Birliği'nin sivil toplum bütünleşmesi ya da temsili katılım yoluyla demokrasinin işletilmesi neticesinde oluşan bir neo-corporatist yapılanmanın sistemi, sırtını demokrasiye de yaslanmanın güveniyle, güçlü bir şekilde tutabildiğini vurgulamaktadır. Bruszt'a (2006) göre, korporatizmin sivil toplumun çoğulcu katılımına dayanan bu yeni biçiminin oluşturduğu demokratik görünüme dayanan bir siyasal strateji ile, yani demokrasi yardımıyla, kapitalizmin, kendisiyle uzlaşılabilir, geçimi kolay bir sistem, bir tür şirin kapitalizm oluşturulmayı denemektedir.

Hegemonya kuramı açısından düşündüğümüzde devletin bir yandan parlamento, bir yandan da medya aracılığıyla rıza ürettiğini görebiliriz. Bunun yanı sıra rıza üretme mekanizmasının bir diğer önemli köşe taşı daha vardır ki o da sivil toplumdur. Devlet gücü önünde onunla eşit olmayan bir toplumsal gruba devlet, söz hakkı sunar, daha doğrusu söz hakkını lütfetmiş konumda olur. Burada katılımcı bir demokrasinin işlemeye başladığı savunulur. Sivil toplum birlikteliklerinden temsilciler karar alma süreçlerine katılır ve karar mekanizmalarının bir parçası durumuna gelirler. Devlet de yönetimi işteş hale getirmiş ve bir yönetim mekanizması kurmuş olur (Bayramoğlu, 2002). Burada devlet, sivil topluma, devlet önünde eşitlik ve temsilcilikleri aracılığıyla siyasi iradenin oluşumuna aktif katılım hayali sunmuş olur (Cohen&Arato, 2013; 132-150). Ancak devlet(siyasal toplum)-sivil toplum dikotomisini ortadan kaldırmış görünen bu katılımcılık fikri, yani demokratik hamle, aslında bir yönüyle de sivil toplumun devlet alanının içine çekilmesini, içerilmesini, yani Habermas'ın "devletin sosyalleşmesi" vurgusu (s.232) biçiminde, kararlara düşmanca yabancılaşması yerine, sahiplenip kabullenmesini, neticede gerçek kamu yararı dışına çıkan bir karar alınsa bile birlikte müzakere ile katılımın bir ürünü olarak alınmış olmaya bir ikna oluşu da beraberinde getirmektedir. Bu durum iktidara muhalif ve taraf olan guruplarda başka başka sendromlarla açığa çıksa da muhalif gruplar için bile legal varlık olmanın getirdiği sistemsel uzlaşıya dahil olma ve Neocleous'un sözünü ettiği, (sendikalar,

dernekler gibi kuruluşların) bir takım yönetsel mekanizmalar dolaymsallığıyla gerçekleşen "genişlemiş devlet" sorunsalını beraberinde getirir (Neocleous, 2015). Devlet ile ister tarafgir bir işbirliği olsun ister muhalif bir pazarlık süreci olsun sivil toplum birlikteliklerinin, örneğin sendikaların, bu tip bir karara katılım mekanizmalarına dahil olmaları, siyasal içerilmeyi ve netice de devlet ile ideolojik entegrasyonu sağlamayı yeniden üretmiş olabilmektedir (Cohen&Arato, 2013). Korporatizmin bu yeni demokratik biçimine yani demokratik yollardan katılım bağlamında gerçekleşen "sivil toplum işbirliği ilişkisi"nin neokorporatizm olarak karşımıza çıktığını görürüz.

Neokorporatizm kavramını tabi ki korporatizm ile ilişkisi içinde anlamak gerekmektedir. Genel olarak bakıldığında korporatizm, liberalizm ve sosyalizm dışında üçüncü bir yol vaat eden, çeşitli sosyo-ekonomik boyutları içeren politik bir projedir. Devlet merkezli ekonomik disiplini yüceltir, bütünlüklü bir siyaset ve toplum modeli inşa etmeye çabalar. Devleti, siyasi parti, hükümet, sendikalar, şirketler, kooperatifler ve dernekler gibi kendisiyle işbirliği içerisinde bütünleşen leviatan tipi devasa bir yapı olarak görür. Bu model ile sivil toplum devlet tarafından denetlenir ve homojenleştirilir. Devlet bu işlevsel alt öğeleri ile bir bütündür ve hiyerarşik ve devlet otoritesine dayalı bir biçimde örgütlenmiştir. Bu yönüyle faşizm ile ortak yönler barındırmaktadır. Korporatizmin bu biçimine klasik devlet korporatizmi denilirken, liberalizm ve parlamenterizm ile uyumlu, demokratik katılım ile sivil toplum bütünleşmesini deneyerek sistemin devamlılığını sağlamayı amaçlayan çağdaş biçimine ise neokorporatizm adı verilmektedir (Öztan, 2015; 519). Yani neokorporatizm geniş anlamda bir toplum-devlet ilişki modeli olarak görülürken, dar anlamda çıkar gruplarının örgütlenme ve devlet ile ilişkide bir temsil modeli olarak görülebilir (Cizre, 1992; 30). Bununla birlikte neokorporatizm, siyasal alanda liberalizm gibi bireyi öne çıkarmak yerine politik faaliyetin esas birimlerini, karar alma mekanizması içerisinde önemli bir yeri olan korporasyonlar olarak görür. Neokorporatizm, "bir devlet şemsiyesi oluşturur ve altında faaliyet gösteren korporasyonların işlevleri bozulursa, örneğin burjuva sınıf birliktelikleri edilgense, çıkar grupları dışa bağımlı ise, demokratik zeminde müzakere ve ittifak kurma alışkanlığından yoksun ise korporatist uygulamalar otoriter politik projelere dönüşme riski barındırır" (Öztan, 2015; 517- 542).

P. Schmitter 20. yüzyılı halen korporatizm çağı olduğunu ileri sürmüş ve sivil

toplum devlet bütünleşmesinin devletin sınırlarını genişletir şekilde yeniden biçimlenişini neokorporatizm olarak nitelendirmiştir (Schmitter, 1974). L. Panitch ise Marxist teorisyenlerce sivil toplum birlikteliklerinin, özellikle de sendikaların kapitalizmin yeni biçimi tarafından nasıl içerildiklerini gösteren bir devlet teorisi kurmakta henüz yetersiz kaldığını ileri sürmektedir (Panitch, 1981; 23). Panitch'e göre "korporatizm, kitlesel düzeyde hareketliliğin sosyal kontrolünü sağlamak amacıyla temsil sistemi ve liderlik düzeyinde karşılıklı işbirliği aracılığıyla sosyo ekonomik grupların gelişkin kapitalizme entegre oldukları bir politik yapıdır" (s.24). Schmitter ise artık politik geleceğin bir devlet korporatizminden ziyade sendikacılık dahilinde iş gören bir yeni korporatizm biçimine dayanacağını ileri sürer (Schmitter, 1974). Bu çerçevede devlet tarafından bilinçli bir şekilde örülen korporatist yapılanma işçi sınıfını ulusal ya da sermayeye ait çıkarlara feda edecek bir yasallık ve yönetsellik mekanizması olarak konumlandırılmıştır (Panitch, 1981; 40). Bu noktada sendikalar için hayati önemde olacak nokta kendilerini özerk ve devletten bağımsız işçi sınıfına ait bir yapılanma olarak koruyup koruyamayacakları, bu bağlamda da sistemi yeniden üreten ve devlet korporatist yapılanmasının bir uzantısı konumuna düşüp düşmeyecekleri durumudur (s.27).

Sendikalar gibi sivil toplum birliktelikleri hesaba katıldığında sistemin yasal bir parçası olarak sendikaların özerk ve hem ekonomik hem organik anlamda bağımsız olabildikleri ölçüde korporatizm yoluyla kapitalizmi yeniden üretmek yerine onunla gerçek bir mücadele sürdürebilecekleri beklenebilir. Ancak yine de korporatist model içerisinde özellikle devrimci muhalif sendikalar oldukça hassas bir dengededirler ve muhalif konumda olmalarına rağmen sistemi yeniden üretecek bir pozisyona düşmeleri işten bile değildir. Burada sendikalar için kritik konum alış sistemin içine çekilmiş olmalarına rağmen sistemle içerden gerçek bir mücadele sürdürebilip sürdüremeyeceği noktasındadır. Muhalif sendikalar zaman zaman sistemle işbirliği yapıp sistemi yeniden üretmişler, zaman zaman da kararlı bir duruş sergileyip tehdit olarak algılanmış ve kapatılma noktasına kadar gelmişlerdir. Kapitalizmin sivil toplumu içermeye stratejisi olarak kullandığı neokorporatist model içerisinde sendikalar sistem karşıtı bir konum alıp sistemle bağlarını koparmak, hiç değilse grev yoluyla baskı oluşturmak yerine sistemle salt "müzakere" konumunda kalırlarsa muhalif de olsalar iktidarı yeniden üreten bir konumun ötesine geçememe tehlikesini barındırırlar. Zira, muhalif sendikalar tarihinde bu tip örneklerle rastlamak çok mümkündür (Panitch, 1977).

Avrupa Birliğinin ekonomik, siyasal ve kültürel entegrasyonu sivil toplum bütünleşmesi dahilinde oluşturduğu katılımcı işbirliği ağıyla gerçekleştirmeye çalışmasının yeni demokratik hegemonya biçimlerinin ve taktiklerinin ne denli ileri boyutlara geldiğini görmemiz açısından da önemli bir örnektir. Türkiye'de 2003 yılı sonrası AKP döneminde sivil toplum kuruluşlarının sayılarının önceki yıllara oranla iki katından fazla artış göstermesi de Avrupa Birliğine benzer bir strateji ile bir sivil toplum bütünleşmesi sağlanmak istendiğini ve hegemonya inşa sürecinde neokorporatist işbirliği stratejisinin oldukça önemsendiğini görebilmekteyiz. Zira, neokorporatizm, sendikalar gibi merkezi emek örgütlerinin sistemle bütünleştirilerek burjuvazinin siyasal egemenliğini sarsmayacak taleplerde bulunmasını sağlamayı amaçlayan bir sosyal kontrol aracı haline gelmektedir.

Neokorporatist modelde sendikaların faaliyet alanları, temsil ettikleri üyelerin nitelik ve sayısı, çıkarların kapsamı, içeriği ve ifade edilış biçimi devlet tarafından denetlenir. En önemlisi bu yapılar, sorumluluğunu paylaştıkları kamusal kararlar ne denli çelişkili olursa olsun bunları üyelerine şu veya bu biçimde benimsetme taahhüdünde bulunurlar. Bu örgütler devletin yardımı ile diğer rakip örgütler arasından sıyrılarak tekelci temsil hakkı edinirler. Merkezi ve bürokratik bir yapıya, zorunlu üyelik hakkına kavuşurlar, doğrudan üyelerini ilgilendiren kamu iktisadi politikalarının kararlarının verildiği ekonomik ve toplumsal kurul, komite ve konseylere katılırlar (Cizre, 1992a; 31).

Bu çerçevede sendikalar ile siyasal rejim arasında siyasal faktörlerin belirlediği bir teşvikler-sınırlamalar dengesi kurulmakta olduğu görülebilir. İçleyici (inclusive) korporatizm, içerdii "demokratik dinamikler sayesinde popülist-otoriter rejimlere meşruluk ve etkinlik kazandırabilme gücüne sahip olabilmektedir"(s.35). Bunun yanı sıra askeri, bürokratik otoriter devlet tiplerinde sendikaların siyasal konumlarına göre ya çok kontrollü ve çoğulculuktan uzak ve tek'e düşürölmüş bir şekilde korporatist sistemde yer bulmalarına (nitekim 1960-1980 aralığında özellikle 70 sonrasında Türkiye'de Türk-iş sendikasının tekeleştirilmesi buna örnektir) ya da tümüyle baskılanıp (1980 darbesi sonrası Türkiye örneğindeki gibi) siyasal yaşamdan dışlanıp kapatılmalarına da tanık olabiliriz (Cizre, 1992b; 46-55). Sivil toplumun kapitalist devlet tarafından içerilerek kontrol altında tutulmaya çalışılması aslında bir tür "sanayi demokrasisi"nin varlığına işaret eder. Sanayi demokrasisi sivil toplum kuruluşlarını ve sendikaları hükümetlerin karar alma mekanizmalarına dahil edip yeni bir "yönetişim" anlayışı oluşturarak sermayenin birikim stratejilerini çoğulcu bir yolla uyulamaya çalışmanın önünü açmaktadır. Aslında bunu ardında yatan asıl önemli amacın sivil

toplum aracılığıyla toplum üzerine kontrolü kurup, hegemonyayı sürdürmek olduğu görülebilir. Nitekim, Touraine'e göre "sanayi demokrasisini en iyi açıklayan şey, birçok Avrupa ülkesinde sendikaları işveren konumundaki hükümetin toplumsal yardımcısı konumuna getirerek demokratik ilkeyi ekonomi alanına yayan ve ekonomik bir yurttaşlık hedefleyen büyük bir toplumsal güvenlik sistemi yaratılmasıdır" (Touraine, 2011; 137).

Sivil toplumun neokorporatizm gibi stratejiler yardımıyla kapitalist devlet tarafından içerilme çabalarına karşı, muhalif ya da devrimci sivil toplum birlikteliklerinin, örneğin sol sendikaların tutumu, iktidarın hegemonya inşasının gerçekleşimi bakımından oldukça belirleyici bir noktada olduğu söylenebilir. Nitekim, Claus Offe'nin de ileri sürdüğü gibi iktidarın çeşitli stratejiler ile sivil toplum alanına doğru genişlemesi, yani sınırlarını genişletmesi bir yandan iktidar için bir atılım iken bir yandan da direnişin, iktidarın tam da kalbinde sürekli ve yeniden doğmasını da beraberinde getirmektedir. Tam da bir yandan Ranieri'nin, bir yandan da Hardt ve Negri'nin saptadığı gibi egemenlik tek taraflı gerçekleşen bir edimsellik değildir, egemenlik ister istemez egemen olunan kutbu da içermek zorunda olacağı için egemen olunan kutbun sözü bitmeden egemenlik sürecinde son söz söylenmiş olmayacaktır.

2.4. Türkiye'de Sivil Toplum Devlet İlişkisi ve Sendikalar

Bu bölümde, Türkiye'de Sivil Toplum, Devlet İlişkisine ve Sendikaların rolüne ve hegemonya kavramı ile ilişkilendirilmesine yer verilmiştir.

2.4.1. Sivil ve Siyasal Toplumun Kavşağında Dünya ve Türkiye'de Sendika ve Sendikacılık

Sivil toplum kavramıyla ilişkisi içerisinde sendikalar, tarihsel süreçte işçi sınıfının sivil toplumun bir üyesi olarak kabul edilmeye başlamasıyla ortaya çıkmış ve ilerlemiştir. Tarihsel süreçte sivil toplum burjuva toplumu olarak tanımlandığı için Hegel ve kısmen Marx için "işçi sınıfı" sivil toplum içerisinde yer almamaktaydı. Ancak Marx için işçi sınıfı sivil toplum içerisine yerleştirilmemekle birlikte tarihin motoru ve devrimin öznesi olan bir devrimci "sınıf" olarak saptanmaktaydı. Tarihsel süreçte işçi sınıfının hak mücadelesi sürdükçe elde etmeye başladığı kazanımlar, özellikle

İngiltere'de 1830'lu yıllardan başlayarak yoksulluk yasası vb. bir takım yasal düzenlemeler ile işçi sınıfı giderek sivil toplumun bir parçası olarak kabul görmeye başlamıştır (Neocleous, 2015).

Bakıldığında, sendikalar, diline, dinine, rengine, siyasi görüşüne bakmaksızın bütün işçileri kapsayan kitle örgütleri olarak kabul edilir ve işçinin birliğini etkin bir güce dönüştüren mekanizmalar olması amacıyla kurulmuşlardır. Ancak "sendikaların iş yeri içinde gerçekleşen kurumsallaşmalar olmanın ötesinde özellikle 1880'den sonra İngiltere'de gelişen "yeni sendikacılık" hareketi ile bugün bilinen anlamıyla şube, genel merkez, konfederasyon vb gibi örgütsel yapılar haline gelmesiyle oluşan "işçi aristokrasisi" ve "sendikal bürokrasi"nin de etkisiyle sendikalar kendi iç hiyerarşisini ve karar alma biçimlerini oluşturmuşlardır" (B.Metal-İş, 2003; Aydoğanoglu, 2011).

Tarihsel süreçte işçi sınıfının hak mücadelesi sürdükçe elde etmeye başladığı kazanımlar, özellikle İngiltere'de 1830'lu yıllardan başlayarak yoksulluk yasası vb. bir takım yasal düzenlemeler ile işçi sınıfı giderek sivil toplumun bir parçası olarak kabul görmeye başlamıştır (Işıklı, 2003). İşçi sınıfının yasal özne olarak tarih sahnesinde görülmeye başlaması ve hukuksal statü kazanması bir yönüyle büyük bir kolektivite oluşunu yasal siyasal zemine bağlarken bir yanıyla da işçi sınıfını devrimci özelliğini soğuran ve devrimci işçileri, sendikalar, meslek birliktelikleri vb. örgütler aracılığıyla devletin yasal düzenlemelerine tabi hale getiren bir takım yönetsel ve korporatif yapıların içine sıkıştırarak ya da sistem içine dahil ederek ¹³ kontrol altında tutulabilmesiyle sonuçlanan bir mekanizmanın da doğuşuna fırsat vermiş olduğu söylenebilir (Neocleous 2015; Jessop, 2008).

İşçi sınıfının bu denli yasal özne olarak hukuksal statüde bir takım yönetsel birliktelikler aracılığıyla kontrol altında tutulma çabası, devlet sivil toplum ayrımında bir ara mekanizma olarak siyasal toplum kavramının, devletin sınırlarını aşarak sivil toplum alanını kateden ve sivil toplumu massederek siyasal topluma ve bu yolla da devlete eklemlememeyi hedefleyen bir yapı olarak gündeme gelmesine neden olmuştur (Tuğal, 2014). Bu çerçevede, sendikaların işçi sınıfı lehine devrimci bir mücadele sürdürmeleri için devlet ile neokorporatizme kayabilecek ilişki ya da bağlarını gözden geçirecek ve bağımsız ve demokratik örgütlenme çabasını sürdürerek bir sendikal

¹³ Nitekim Marksist mücadele içerisinde sıklıkla devrim mücadelesinin ancak devletin tüzel yapısının dışında kalmakla yani legal olmayan yollardan gerçekleştirilebileceği savunulmaktadır.

örgütlenme ve mücadele krizinden çıkma noktasında kendilerini gözden geçirmeleri gerektiği tartışılmaktadır (Müftüoğlu, 2008: 92-96). Bakıldığında sendikalar, çalışma yaşamının belirlenmesinde işverenin tek taraflı yetkisine ortak olan sivil toplum kuruluşlarıdır (Öztürk, 2007). Siyasal nitelikli bir sivil toplum birlikteliği olarak sendika kendi iç bürokrasisi ve hiyerarşik örgütsel yapılanmasının da etkisiyle örgüt içinde siyasal ilişki bakımından hegemonik siyasete açık hale gelmiştir. Sendikalar işçi ve emekçi örgütlenmesi olarak birçok üye ve bu üyelerin seçtiği yöneticilerden oluşmaktadır. Sendika içinde işleyen demokrasi her ne kadar tüm üyelerin katılımcılığını teşvik etmeyi amaçlasa da üyeler, yani işçiler ve emekçiler ile onların taleplerini dillendiren ya da hak savunularını yönlendiren seçilmiş sendika yöneticileri arasında bir tür bürokratik fark ve hiyerarşi oluşturmaktadır. Aslında bu hiyerarşiden doğan fark işçiler ve emekçilerden oluşan sendika üyelerinin doğrudan çalışma koşullarının, yani yaşamın içinden doğan talepleri ile bu talepleri toplayıp, bir hak arayışına, bir siyasal isteme dönüştüren sendikaların resmi siyasal söylemleri arasında da bir fark oluşmasına sebep olmaktadır. Yani kısaca sendikaların örgüt içi siyasetlerini işçiler, emekçiler yani üyeler değil, sendika yöneticileri yönlendirmektedir. Bu nedenle işçi ve emekçilerin çalışma hayatları ile ilgili herhangi bir konuda oluşan birincil taleplerinin karşılanıp karşılanamaması ancak bağlı bulundukları sendikaların yönetici elitinin yürüteceği siyasete bağlı olmaktadır (Panitch, 1981; Urhan 2017; Lordoğlu, 2004).

Türkiye'de sendikaların kitlesel örgütlenme krizi yaşamalarının en önemli sebeplerinden birisi sendika içi demokrasi ve devletle bağımlı neokorporatist ilişki sorun yaşıyor olmasının yanı sıra, tabi ki Türkiye'de sendikalar üzerine yapılmış baskıların da örgütlenme sürecindeki tıkanıklıklarda önemli bir rolü bulunmaktadır. "Özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile sendikalar, askeri yönetimin baskı, şiddet ve yasaklamalarına maruz kalmış, daha sonra sendikal faaliyet serbest kalmasına karşın, oluşturulan yeni yasal düzenlemelerle, sendikaların 1980 öncesi sahip oldukları hak ve özgürlükleri büyük ölçüde elleriden alınarak, yasaklara dayalı işleyiş kurumsallaştırılmaya ve sürekli kılınmaya çalışılmıştır. Bu dönemde özellikle Türk-İş dışındaki işçi konfederasyonları kapatılarak, işçiler Türk-İş'e bağlı sendikalar ve Türk-İş çatısı altında toplanmaya mecur bırakılmışlardır" (Sazak, 2008; 12; 2007; 20-21). Bu dönemde tüm devrimci unsurlar dışarda bırakılarak, tüm işçilerin Türk-İş konfederasyonu altında toplanması, işçiler ile Türk-İş arasında temsil krizine sebep

olmuş ve "sarı sendikacılık" da denilen bir sıfatla, kitleler halinde rıza üreten bir politikaya teslim olan Türk-İş'i devlet ile neokorporatist işbirliği sürecine itmiş ve böylece sendikalar aracılığıyla kitlesel rıza üretiminin en belirgin örneklerinden birisinin daha, tıpkı 80 öncesinde olduğu gibi, yaşanmasına sebep olmuştur (Cizre, 1993).

Bununla birlikte, Türk-İş'teki neokorporatist işbirliği süreci, özellikle sendika içerisinde yer alan sol siyaset tarafından oldukça eleştirildi. 1991 yılında DİSK'in yeniden açılmasını ve 1995 yılında KESK'in kurulması izledi (Işıklı, 2003). Ancak özellikle küresel politikaların arttığı 2000'li yıllarda devrimci sendikalarda bir örgütlenme krizi ortaya çıkarken (Sazak, 2007), devlet ile neokorporatist ilişkide olan ve desteklenen sendikaların üye sayılarında önemli artışlar gözlenebildi. Bu çerçevede, ortaya çıkan örgütlenme krizini sadece baskı ile açıklamak yerine sendika için yapılanma ve siyasal iktidar stratejilerine karşı yeni tip örgütlenme modellerini oluşturmama gibi kaynaklarda da aramak gerektiği ileri sürülebilir.

2.4.2. Türkiye'de Sivil Toplum

Genel olarak sivil toplum, özelde de Türkiye'de sivil toplum üzerine düşünüldüğünde konuya Liberal ve Gramsci'ci olmak üzere iki farklı yaklaşımın varlığından bahsedebiliriz. Liberal yaklaşım modernist eğilimin de etkisiyle sivil toplum-devlet karşıtlığı tezi üzerine inşa edilmiş ve sivil toplum alanı, ekonomik girişim özgürlüğü de dahil olmak üzere, genişledikçe devletin iktidar alanının daralacağı ve bu nedenle STK'lar geliştikçe ve hükümet ile işbirliği içerisinde karar alma mekanizmalarına katıldıkça demokrasinin de alanın genişlemiş olacağına inanmaktadır (Keane, 1993; Cohen&Arato, 2013). Bunun yanı sıra Gramsci perspektifinden sivil toplum kavramına yaklaşırsak, sivil toplumun, sınıf ya da devlet hegemonyası için bir araç olarak kullanıldığına ilişkin bir olgu okuması yapabiliriz. Nitekim, korporatizm fikri ve devletin yönetsel dolayım kurumlarıyla sivil toplumun kontrol altında tutulduğu düşüncesi, "daha çok toplum daha az devlet" düşüncesini gerçekleştirmek yerine, devletin temsil ilişkileri yardımıyla sivil toplum birliktelikleriyle ilişkiye girmesi yoluyla "genişlemiş devlet" olgusunu yani devletin sivil toplum alanına sızışını da beraberinde getirmektedir (Neocleous, 2015). Geline nokta iktidar alanı genişledikçe siyasal olanın alanının genişleyeceğine ve tahakküm her neredeyse direnişin de oradan

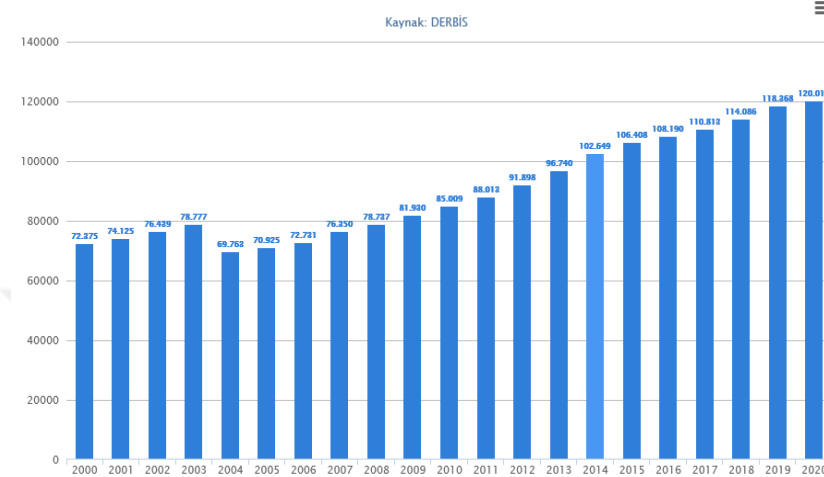
doğacağına ilişkin Offe ve Foucault'nun yaklaşımlarını da akıldan çıkarmayarak, Liberal ve Gramsci'ci perspektiflerinin karşılığında Türkiye'de de sivil toplum olgusuna hem olumlu ve demokrasinin bir gereği, hem de olumsuz ve devlet iktidarının genişlemesi gibi farklı perspektiflerden bakış açıları geliştirilmiştir.

Türkiye'de sivil toplum, 1990'lı yılların sonlarından başlayarak 2000'li yıllar boyunca, giderek çeşitli ekonomik, toplumsal ve siyasal işlevleri olan geniş bir alan içindeki örgütsel yaşam olarak algılanmaya başlanmıştır. (Keyman ve İçduygu, 2005; Keyman, 2006). Ancak Sivil toplumun önemini vurgulayan aktörlerin, sivil toplumun niteliksel etkiye dönüşmesine katkıları tartışmalıdır. Ayrıca tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sivil toplum olgusu, birbirlerine çok zıt ideolojilere ve toplum vizyonlarına sahip aktörler tarafından da kullanılmaktadır. Bugünkü literatüre ve kamusal söyleme baktığımız zaman, dünyada neoliberaler, cumhuriyetçiler, sosyalistler, milliyetçiler, İslamcılar, çevreciler gibi birçok grup sivil toplumun öneminden bahsetmektedirler. Keyman'a (2006) göre bu aktörler, sivil toplumu, onun kalkınmasına katkıdan ziyade, kendi ideolojilerini toplum içinde meşrulaştırmak, kendi ekonomik, siyasal güçlerini maksimize etmek bağlamında kullanmaktadırlar. Bu da sivil toplum alanının da devletin genişleme düşüncesinin yanı sıra aslında hem Gramsci'ci anlamda hem de Laclau'cu anlamda nasıl da bir hegemonya mücadele alanı olduğunu göstermektedir.

1980'lerin ikinci yarısından itibaren Dünyadaki gelişime paralel olarak sivil toplumun Türkiye'de de geliştiğini görebiliriz. Bu süreç içinde, Türkiye'de STK'ların toplum içinde yaygınlaştığını, sayılarının giderek arttığını, sivil toplumun öneminin arttığını, sivil toplum söyleminin siyasi partiler, hatta devlet aktörleri tarafından sürekli kullanıldığını görüyoruz. 2020 Yılı itibariyle 120 binin üzerinde dernek, 6 binin üzerinde vakıf, 500'ün üzerinde sendika, 90'ın üzerinde siyasi parti bulunmaktadır. Bu rakamlara kooperatifler ve meslek odaları gibi STK'ları da eklersek Türkiye'de 160.000'i aşkın STK'nın var olduğu görülebilir (Siviltoplum.gov, 2020). Bu sayıyı ağırlıklı olarak dernekler oluştururken, hemşeri örgütleri, vakıflardan, meslek odaları, düşünce kuruluşları da sivil toplum içinde yer alıyor. STEP (Sivil Toplum Endeksi Projesi) 2011 Raporu'na göre ise Türkiye'de 2011 yılı itibariyle yaklaşık 150.000'i aşkın sivil toplum kuruluşu bulunmaktaydı (Step, 2011; 18). 2020 yılına gelindiğinde ise T.C İçişleri Bakanlığı Dernekler Genel Müdürlüğü "Derbis" verisine göre kayıtlı dernek sayısı

120.010 iken, aynı veride 2020 yılı itibariyle Türkiye'deki işçi, memur ve işveren faal sendikaları toplam sayısı 555, işçi sendikaları sayısı 236, Kamu Görevlileri sendikaları sayısı 245 iken, 20 adet de işçi, memur ve işveren sendikaları konfederasyonu bulunmaktadır (Derbis, 2020).

Yıllara göre faal dernek sayıları ise aşağıdaki grafikte belirtilmektedir.

Grafikte (Siviltoplum.gov, 2020) de gördüğümüz gibi, Türkiye genelinde sivil toplum kuruluşu sayıları AKP iktidarının göreve geldiği yılın sonunda yani 2004 yılında hızlı bir düşüş yaşamış ve ardından 2019 yılına kadar yıl yıl artış eğiliminde olmuştur. Nitekim, Kasım 2002 milletvekili seçiminin ardından AKP Hükümeti'nin Türkiye'nin yapısal sorunlarını çözmede katılımcı demokrasinin önemini vurguladığı deklarasyonu, Türk siyasetinin sivil toplumun demokratik konsolidasyon sürecinde etkin ve önemli rol oynayacağı yeni bir döneme girdiğinin işaretidir (Kalaycıoğlu, 2002; Keyman, 2006; Toprak, 1996).

Bu bağlamda, AKP'nin siyasal iktidara geldiği 2002 yılı sonrası yıldan yıla sivil toplum kuruluşlarının sayısındaki artış göze çarpmaktadır. Nitekim, Siyasal İktidarın 2023 Vizyonunda da STK'lara özel bir önem verilmekte, yönetim stratejisi yardımıyla sivil toplumu içerecek yönetsel mekanizmaların geliştirilmeye ve amaçlanan ekonomipolitik projelere sivil toplumu ortak etmeye çalışıldığına işaret olacak ifadeler ortaya konmuştur. Kalkınma Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu On Birinci Kalkınma Kalkınma Planı (2019-2023) Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları Raporu'na göre(Kalkınma Bakanlığı, 2018), "Kalkınma planları; Türkiye'nin makro politikalarına yön veren temel politika metinleri olarak hazırlanmaktadır. Söz konusu planlar;

ekonomik büyüme ve uluslararası alanda rekabet edebilme becerisi, insani gelişmişlik ve hukukun üstünlüğü, sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık, kurumsallaşma ve bölgesel gelişmeleri içeren çok yönlü anlayışla oluşturulmaktadır. Kalkınma planlarında STK'lara kalkınmanın önemli bir paydaşı olarak özel önem verilmiş, birçok faaliyet ve hizmetin yürütülmesinde STK'ların rolü ve kamu-STK iş birliği vurgulanmıştır. 2019-2023 yıllarını kapsayacak olan Onbirinci Kalkınma Planı; güçlü, çeşitli, çoğulcu, sürdürülebilir bir sivil toplum için uygun ortamların oluşturulması ile sosyal ve ekonomik kalkınma süreçlerine toplumun tüm kesimlerinin daha etkin katılımının sağlanmasını hedeflemektedir" (s.2).

Aynı raporda, devletin sivil toplum bakışını ortaya koyacak şu ifadelere yer verilmektedir:

Yerel, ulusal ve uluslararası meselelerin çözümünün kamu, özel ve STK arasında iş birliği gerektirdiği aşikârdır. Devletin yetersizlikleri, gönüllü kuruluşların yetersizlikleri ve özel sektörün yetersizlikleri iş birliğini mecburî hale getirmiştir. Bazı dezavantajları olmakla birlikte (eşit standartları koruma zorluğu, kamu kontrol ve hesap verilebilirliğinin kaybı, izleme maliyeti vs.), özel sektör, devlet ve STK'lar iş birliği yapmak için haklı gerekçe ve saiklere sahiptir. İş birliğiyle her bir aktörün tek başına üretebileceğinin ötesinde bir katma değer üretebileceğine inanılmaktadır. Bu iş birliği, devlet ve özel sektör, özel sektör ve STK ve STK ve devlet arasında ya da üçü bir arada gerçekleşebilmektedir (s.15).

Rapor'da ilişkiden farklı olarak, kastedilen işbirliğinden ne beklendiği şu şekilde ortaya konulmuştur: "İlişki iki şey arasındaki karşılıklı ilgi, bağ ve münasebeti ifade ederken iş birliğinde ortak amaç ve çıkar, faydalar, karşılıklı taahhütler, sözleşmeler, yükümlülükler, sorumluluklar, süreklilik ve çıktılar mevcuttur" (s.15).

"STK ve devlet iş birliği, devlet için STK'ların uzmanlık ve kapasitesini kullanabilme, STK'lar için ise ihtiyaç duydukları finansmanın temini anlamına gelmektedir. STK ve devlet arasındaki iş birliği aynî ve nakdî akışlar (hibeler, sözleşmeler, tesisler, aynî mal ve hizmetler), düzenlemeler ve sorumluluklar içermekte olup farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. STK ve devlet ilişkisi yaygın kanaatin aksine çatışmadan ziyade iş birliğiyle şekillenmektedir. STK ve devlet, iş birliği yoluyla birbirini tamamlar, birbirlerini güçlendirir ve zayıflıklarını telafi ederler"(s.17). Aynı raporda STK'ların genel olarak Avrupa ve Dünyada politik projeler için nasıl bir araç olarak kullanıldığına da şöyle değinilmektedir:

AB'deki karar mekanizmalarında ve geleceğe yönelik tartışmalarında STK'lar her alanda yer almaktadır. Bu nedenle aday ülkelerde de bu diyalogu geliştirmek için "Avrupa Birliği Sivil Toplum Diyalogu" projesi başlatılmıştır. Sivil diyalog AB'nin genişleme ve bütünleşme süreçlerini sağlayacak temel unsurdur. STK'lar, küreselleşmenin önemli aktörlerinden birisi olduğundan, küresel güçler tarafından çok ciddi bir şekilde kullanılan araçların başında gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları gerek devletin gerçekleştirdiği uygulamalara gerekse piyasa ekonomisinin bazı mekanizmalarına karşı koruyucu bir işlev görmektedirler (s.48).

Bununla paralel olarak Türkiye'de de "On Birinci Kalkınma Planı süreci ve gelecek 15 yılda Türkiye ve Dünya'da değişim ve dönüşümün hızlanacağı, ilişkilerin karmaşıklaşacağı, enformasyonun yoğunlaşacağı, nüfusun artacağı, bununla beraber sorunların ve beklentilerin daha çok sesli olarak ifade edileceği ve katılımcı çözüm arayışlarının daha çok gündeme geleceği bir dönem beklentisi bulunmaktadır. Bütün bu gelişmelerin ve zorlukların üstesinden etkili, katılımcı ve engelleri kaldıran bir anlayışla gelinebilecektir. Yeni dönemin, STK'ların daha çok tartışıldığı, öneminin anlaşıldığı, geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiği bir dönem olması beklenilmektedir (s.51).

Bu çerçevede Türkiye'de de sivil toplum birlikteliklerinin, neokorporatist modele uygun biçimde ve Dünyadaki yeni yönetim modeli kapsamına uygun olarak devletin projelerine sivil toplumu ortak etme mekanizmalarının önemini kavrandığı ve bu yönde Türkiye'de artık sivil toplumu destekleme "demokrasi" stratejisinin, bir iktidar stratejisi olarak sergilenmeye çalışıldığı 2023 Vizyon hedeflerinden de kolayca anlaşılabilmektedir.

2.4.3. Türkiye'de Sendikalar ve Neokorporatizm

Türkiye'de sendikacılık hem tarihsel bir gerçek hem de güncel bir vaka olarak yeterince gelişmemiş, toplumda ve özelinde işçi sınıfı içinde yüksek düzeyde kabul görmemiş, neredeyse kronikleşen bir temsil ve meşruluk krizi içinde varlığını sürdürmüştür (Öztürk, 2006, s.2). Genel olarak Türkiye'deki sendikal gerilik, genellikle sanayileşmedeki gecikme, buna bağlı olarak işçi sınıfının niceliksel ve niteliksel cılızlığı ve bugünkü konjonktür içinde küreselleşmenin dayattığı yeni emek piyasası koşulları bağlamında ele alınmaktadır. Türk siyasal kültürünün örgütlü toplumun gelişmesini geciktirdiği iddia edilebilir. Türkiye'de devlet ilke olarak her türlü özerk örgütlenmeye şüpheyile bakmakta, sivil toplumcu unsurlarının kendi çizdiği sınırlar içinde hareket etmesini siyasal bir gereklilik olarak dayatmaktadır. Bu nedenle diğer sivil toplum

kuruluşlarından çok da farklı olmayan bir şekilde sendikalar da devlete bağımlıdır. Devlet sendikalarla bütünleşme stratejileri aramış ve sendikalar devletçi bakışın meşrulaşmasına yardım eder pozisyona getirilmiştir. Kaldı ki devletin sendikalara bakışı oldukça araçsaldır. Siyasi iktidar sendikalarla dönem dönem işbirliği yapmış (işbirliği daha çok ulusal ve uluslararası kapitalizmin çizdiği çerçeve içinde gerçekleşmiştir), kendisiyle işbirliğine yanaşmayanları ise cezalandırmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi ise özellikle DİSK'e ağır darbe vurur ve kapatılmasına yol açarken, HAK İŞ ve MİSK(Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) gibi İslami ve Milliyetçi sendika konfederasyonlarının giderek güçlenmesine olanak tanımış ve siyasal iktidar sendika neokorporatist ortaklığına yeni bir boyut katmış olmaktadır. 1980 darbesinden normalleşmeye dönmek on yıl kadar süre almış ve 1991'de DİSK ancak yeniden açılabilmiş ve 1995'te KESK(Kamu Emekçileri Konfederasyonu) kurulmuştur. Bununla birlikte 90'lı yıllar sol siyasete dayalı memur sendikaları ve konfederasyonlarının yanı sıra Milliyetçi ve İslami siyasete dayalı Memur sendika ve konfederasyonlarının da kuruluşuna sahne olmuştur. MİSK ve Türk-İş gibi Milliyetçi işçi sendikalarının memurlar arasındaki siyasal uzantısı olarak 1992 yılında Kamu Sen Konfederasyonu, Hak-İş gibi İslami işçi konfederasyonlarının memurlar arasındaki uzantısı olarak 1995 yılında Memur Sen Konfederasyonu kurulmuştur. DİSK'in tarihsel mirasının memurlar arasındaki uzantısı olarak da KESK(Kamu Emekçileri Konfederasyonu 1995 yılında kurulmuştur. Sosyal demokrat memur sendika ve konfederasyonlarının kurulması ise 2000'li yıllarda KESK'in içerisinde ayrılarak gerçekleşmektedir (Işıklı, 2003; 84-112; Cizre, 1993, DİSK 1978).

Türkiye'de işçi ve memur sendikalar ve büyük sendika konfederasyonları bu şekilde bir tarihsel seyir izlerken bu tarihsel seyir esnasında Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren öğretmenler ya da eğitimciler de gerek dernek, gerek meslek kuruluşu, gerekse küçük çaplı da olsa sendikal girişimlerde bulunarak örgütlenme süreçlerini devam ettirmişlerdir. Cumhuriyet tarihinde, ilk yıllarında Muallimler Birliği ile başlayan öğretmen örgütlenmesi süreci 1940'lı yıllarda Köy Enstitüleri kökenli öğretmenlerin öncülük ettiği birliktelikler ile devam etmiş, ülke genelinde birçok yerel öğretmen derneği kurulmuş ve 1948'de bu dernekler tek çatı altında toplanarak Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu(TÖDMF) ile üst birliğe dönüşmüş ve nihayet 1961 Anayasasında yer alan sendika kurma hakkının da etkisiyle 1965'te TÖS (Türkiye

Öğretmenler Sendikası) kurulmuştur. Bu öğretmen örgütlenmelerinde daha çok sol ve sosyal demokrat siyasetin hakim olduğu söylenebilir. TÖS'e göre hakça bir düzen olmadan hakça bir paylaşım olmayacaktır. "Devrimci eğitim" ve "devrimci öğretmen" kavramları TÖS tüzüğünden doğmuştur. Ancak buradaki devrim kavramının içinin bir boşgösteren olarak nasıl doldurulacağı konusunda TÖS içerisindeki Atatürkçü ve Marxist siyasetlerin hegemonya mücadelesi söz konusu olmuştur. Ancak, 1971 Askeri darbesi ile TÖS kapatılmış ve sendika hakkı kaldırılmış, öğretmenler yeniden birçok dernek kurarak mücadelelerine devam etmişlerdir. Bunlardan en büyük ve önemlisi 1971'de kurulan TÖB-DER olmuştur. Bu dönemde Türkiye'de sağ ve sol siyasetin hakim olduğu yelpazede bir çok öğretmen derneği kurulmuş olduğu ve hem haklar mücadelesi hem de bir birleriyle siyasal hegemonya mücadelesi sürdürdükleri dikkat çekmektedir. 12 Eylül 1980 Askeri dairesi ile tüm bu dernekler kapatılmış, ancak 1988 yılında tüm eğitimcilerin birliğini hedefleyen bir sol siyaset girişimi olarak EĞİT-DER kurulmuştur. 28 Mayıs 1990'da ise bugünkü Eğitim-Sen ve Eğitim İş sendikalarının ve sol ve sosyal demokrat siyasetlerinin bir arada yer aldığı EĞİTİM-İŞ sendikası kurulmuş, kısa süren birlikteliğin ardından Atatürkçü ve Sol siyaset arasındaki görüş farkı nedeniyle sol siyasetin ayrılmasıyla 13 Kasım 1990'da ise Eğitim-Sen kurulmuş, daha sonra bu her iki sendika yeniden uzlaş ve birliktelik arayışıyla 23 Ocak 1995'te bugünkü Eğitim-Sen'i kurmuşlardır (Altunya, 2015; Eğitim Sen, 2020). On yıl kadar süren bu birliktelik, özellikle anadil meselesi nedeniyle 2005 yılına kadar sürmüş ve 17 Ekim 2005 tarihinde Eğitim Sen içerisindeki Atatürkçü öğretmenler ayrılarak bugünkü Eğitim-İş sendikasını kurmuşlardır. Böylece sendika içi siyasal mücadele, bir kez daha bu iki siyasal grubun yollarının ayrılmasıyla sonuçlanmıştır.

Sendikal hareket ve öğretmen örgütlenmesi içerisinde, sol ve sosyal demokrat siyasetin yanı sıra, işçi sendikalarında olduğu gibi, Milliyetçi Muhafazakâr ve İslami Muhafazakâr öğretmen sendikalarıydı. Genelde Türk-İş ve Hak-İş'in devletle uzlaşmacı ve nekorporatist tarzda işbirliğini benimseyen stratejilerini sürdürmeyi denedikleri söylenebilir. Bu sendikalardan Türk Eğitim Sen sendikası, 1989 yılında memurlar arasında milliyetçi bir örgütlenme hedefiyle kurulan Türkiye Kamu Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı(Türkav) devamı olarak 18 Haziran 1992'de kurulmuş ve "Türk milletinin birliğine, dirliğine ve bütünlüğüne saldırmayan" milliyetçi temelde sendikaları bünyesinde toplayan Türkiye Kamu Sen Federasyonu içerisinde yer almıştır. İslami söylemsel zeminde kurulan Eğitim Bir Sen sendikası ise 14 Şubat 1992

yılında kurulmuş ve 2001 yılında tüzel kişilik kazanmıştır (Kamu Sen, 2008; Eğitim Bir Sen, 2019a).

Araştırmamıza konu olan Eğitim Bir Sen sendikası, Türk Eğitim Sen sendikası, Eğitim Sen sendikası ve Eğitim İş sendikasının siyasal tarihsel arka planları kısaca bu şekilde özetlenebilir. Bu çerçevede bir sonraki bölümde, tarihsel arka planına değindiğimiz ve araştırmamıza konu olan eğitim politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinin de siyasal aktörleri konumunda olan bu sendikaların ve siyasal iktidarın siyasi konumları genel hatları ile ele alınmaktadır.

2.4.4. Türkiye'de Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinin Yapısal Aktörleri

Türkiye'de eğitim politikaları üzerine siyasa hegemonya mücadelesini kurumsal olarak sürdüren yapısal aktörler arasında eğitim sendikaları ve siyasal iktidar bulunmaktadır. Toplumsal tikelliklerin haricinde yapısal siyaset sürdüren ve siyasal mücadelenin farklı kutuplarını oluşturan siyasal aktörler şunlardır: "Eğitim Bir Sen", "Türk Eğitim Sen", "Eğitim Sen", "Eğitim İş" sendikaları ve siyasal iktidar olarak Adalet ve Kalkınma Partisi.

2.4.4.1. Adalet ve Kalkın Partisi: Dayanakları ve İktidar Süreci

Adalet ve Kalkınma Partisi, bilindiği gibi 1970'li yıllarda Türkiye'de ortaya çıkan Milli Görüş Hareketi'nin parlamentodaki izdüşümü olan Necmettin Erbakan'ın liderliğini yaptığı Refah Partisi'nden koparak oluşturulmuş ve temelinde bahsedilen Milli Görüş Hareketi'nin yaşamsal ve ideolojik motiflerinin olduğu, İslami düşünce ile modernizmi ve kapitalizmi uzlaştırmayı amaçlayan İlmli İslam modeli olarak bilinen bir entellektüel zeminden gelmektedir (Yavuz, 2005). AKP'nin içinden doğduğu Milli Görüş Hareketinin kaynağını araştırdığımızda Anadolu'da 1490 yıllarında ortaya çıkan ve farklı kollara ayrılarak günümüze kadar gelen Nakşibendi tarikatının varlığı dikatimizi çeker. Osmanlı imparatorluğu boyunca önce nefis terbiyesi ve kültürel bir yaşam biçimi olarak İslam'ın anlaşılmasına ve Kuran'ın yorumlanmasına odaklanan bir Sufi tarikatı olarak Nakşibendi geleneğe ait tarikatların sonraki yıllarda İslam dinine ait kuralların dünyevileştirilmesinde önemli fonksiyonları olduğu ileri sürülmektedir (s.16).

Özellikle kapitalizmin gelişmesi ile piyasa şartlarının değişmesi üzerine Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan esnaf ve ahilik derneklerinin ağırlıkta olduğu dinsel, sosyal, kültürel ve ekonomik ağlardan oluşan bu tarikatlar, piyasa baskısına karşılık kendisini sadece ahiret yaşamına odaklanan dinsel birlikler olmaktan çıkarıp, rekabetçi, giderek kapitalizmin ve modernizmin değişen koşullarına bir yandan kültürel olarak direnen, ama bir yandan da ekonomik olarak uyum sağlamaya çalışan, resmi olmayan, dinsel temelli eğitim ve kültür birliklerine dönüşmeye başlamışlardır. Modernizm ve kapitalizm gelişmesi İslami birlikteliklerde bir yandan dini dünyevileştirerek, akıl ve piyasa kurallarına uyum refleksi doğurdu, bir yandan da batılı modernizme ve piyasa kurallarına karşı direnç ve önlem refleksi ile birlikte İslam'ın siyasallaşmasında bu tarikatlara öncülük rolü sağladı. Yavuz'un "içsel dünyevileşme" ya da "içsel sekülerleşme" olarak nitelendirdiği bu kavrama göre, Müslümanlar ve sosyal değişim aktörleri olarak İslami hareketler, piyasa, girişimcilik, dayanışma, adalet, eşitlik, hürriyet, demokrasi, ulusçuluk ve laiklik gibi modern kavramlar etrafında, ahirete odaklı bir hayata nazaran, dinsel uygulamaları aklileştiren ve kutsalın evrensel kabulünü yeniden dizayn eden ve tüm enerji ve aktivizmlerini giderek artan biçimde bu dünyaya sarf edilmesi sürecine uyum sağlamak ya da yönelmektedirler (Yavuz, 2005;15-18).

Siyasal İslam'ın gelişmesinde ayrıca bir yandan Fransız devrimi sonrası Avrupadaki ulus düşüncesi ve yayılan ulusçuluk akımları, Osmanlı imparatorluğundaki farklı din ve dile sahip toplulukların imparatorluktan kopmaya başlamasıyla Türkçülük akımının bir siyasal nitelik kazanması gibi imparatorluğu bir siyasal kimlik altında koruyup daha fazla erimesine mücadele etmemek üzere Siyasal İslam düşüncesinin yani İslamcılık(ya da ümmetçilik) fikrinin yeşermeye başladığını görebiliriz. Dini tarikatlar bu çerçevede sadece İslam dinini, onun yorumlanmasını, öte dünya tasarımı ve hazırlığını yönlendiren değil, aynı zamanda artık İslam'ı bir dayanışma ve mücadele biçiminde yürüten ve Siyasal İslam'ı da kontrol ve koordine eden ve İslami kimliği bu siyasal birliktelik üzerinden tanımlamaya çalışan öğeler haline gelmektedir. Örneğin Nakşibendîler, bir yandan kendi ağ sistemleri yardımıyla piyasa koşulları ile ekonomik olarak mücadele ederken ve dolayısıyla aynı zamanda uyum sağlarken, bir yandan da batılılaşmaya karşı bir noktada durarak Tanzimat Islahatına karşı çıkmış ve İslami hukukun yeniden ve tam olarak yürürlüğe konulmasını istemişlerdir. Bu nedenle bu tarikatların bir yandan kapitalizmle uyumlu olma, bir yandan modern kavramlarla İslam'ı yeniden yorumlama ama bir yandan da siyasal İslam'ın kimlik bütünlüğü için şariat

hukuku ve yaşam kuralları etrafında hegemonik bir tutunma sağlama çabasında olduğunu görebiliriz. Nitekim genel olarak İslami hareketlerin İslam anlayışı Allah'ın buyruklarına dayalı bir siyasal topluluk fikrine verdiği önem yüzünden devleti ve toplumu dine göre düzenleme fikrine elverişli olarak kabul edilir (Toprak, 2013; 363). Zira, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte devlet kademelerinden ve bir yandan da toplumsal hayattan elimine edilen İslamcı ulema sınıfı ve genel olarak İslami hareket cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Kemalizmle, laiklikle ve Atatürk tipi batılılaşmayla düşmanlık ve mücadele içerisinde bir süreç geçirmiştir. Bu laiklik-dincilik antagonizması Türkiye Cumhuriyetinde hem Atatürkçülüğün hem de İslam'ın daha da siyasallaşıp keskin hizip ideolojilere dönüşmesine ve cumhuriyet tarihi boyunca Scheler'ci anlamda "hınç"(ressentiment) ilkesinin (Scheler, 2015) güdülediği bir siyasal hegemonya mücadelesinin büyümesine katkı sunduğu söylenebilir (Bora, 2017, Tuğal, 2014, Toprak, 2013).

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk yıllarda kapatılan ve özellikle tek partili rejim dönemi sonrasında yeni siyasi partilerle entegre biçimde yeniden canlanan tarikatların, sadece kendilerinin dönüştüğü(ya da dünyevileştiği ve kapitalistleştiği) söylenemez, aynı zamanda dönüştürücü rolleri de ortaya çıktığı görülebilir. Yani siyasal İslam ile birlikte tarikatlar ve İslami hareketler kendi dönüşümlerine ek olarak devletin ve piyasanın İslamileşmesini ve yeni yeşil bir burjuva sınıfının doğuşunu da beraberinde getirdiği görülebilir. İslami hareketler için artık, bir yönüyle piyasa uyumlu, bir yönüyle İslam'ı kültürel bir yaşam biçimi, bir yönüyle de siyasal İslam'ı muhafazakârlık ekseninde bütünleştiren bir İslami Kimlik anlayışının taşıyıcısı olarak Türkiye Cumhuriyeti parlamentosunda bir temsilci ihtiyacı bu şekilde ortaya çıkmaktaydı. Nitekim Siyasal İslam'ın Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi devlet kademesinde kendisini gerçekleştirmesi ya da devletin İslamileşmesi gerekiyordu. Bu amaçla bazı Nakşibendi tarikatları etrafında Milli Görüş Hareketi kuruldu ve bu tarikatlar, bir grup tüccarı da seferber ederek 1969 yılında Necmettin Erbakan'ın Konya'dan TBMM'ye girmesini sağladı. 1980 Askeri darbesi sonrası ortaya çıkan Türk İslam sentezi bir toplum yapılanması ve kapitalizm uyumlu yapısal ekonomi politikalarını gerçekleştirecek yeni siyasal ortamda yine bir Nakşibendi tarikatı geleneğinden gelen Turgut Özal başbakanlığı ile bir yandan neoliberal politikalar uygulanmaya bir yandan da neomuhafazakâr çerçeveye uygun bir İslamileşme sürecinin Türkiye toplumu ve siyaseti üzerinde giderek yerleşmeye başladığını söyleyebiliriz. Birçok dini tarikatın bu

dönemde yeniden güç kazanıp hem kültürel, hem sosyal, hem ekonomik hem de siyasal olarak örgütlenmelerini güçlendirdikleri görülebilir (Bora, 2017; Cangızbay, 2013; Toprak, 2013).

Bununla birlikte 1990'lara gelindiğinde, neoliberal piyasaya uyum sürecinin ve ortaya çıkan yeşil sermayenin de etkisiyle Türkiye'de İslamcılık anlayışında Batı ile tedbirli bir uyum sağlama eğiliminin de ortaya çıktığını belirtmek gerekir. 1990'larda Necmettin Erbakan'ın lideri olduğu Refah Partisi içerisinde AB ile ve kapitalist piyasa ile uzlaşmayı savunan eğilimlerin parti içerisinde tartışmalara yol açtığı görülmektedir. Nitekim Yavuz, İslami grupların Türkiye'nin Avrupa Birliği(AB) ile bütünleşmesini desteklemeye iten dört olgudan bahsetmektedir: 1- Ekonomik açıdan liberal, sosyal olarak dinsel değerleri benimsemiş yeni bir Anadolu burjuvazisinin doğuşu. 2-Kemalist bir Türkiye Cumhuriyetinde dinsel hürriyetlerin, AB içerisinde, ordu tekelindeki Türkiye anayasasından daha iyi korunacağı inancı, 3-Avrupa'daki Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesini teşviki. 4- Yeni Müslüman ve Siyasetçi kuşağın artan nüfuzunun etkisi (Yavuz, 2005; 336). İşte bu koşullar altında Refah Partisinde bulunan ve bu sayılan fikirleri benimseyen ve aralarında Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç gibi isimlerin bulunduğu bir grup siyasetçi, 28 Şubat vesayet darbesi olarak nitelendirdikleri ve Refah Partisi'nin kapatılmasıyla sonuçlanan siyasi ortamın da yardımıyla ve Nakşibendi ve diğer dini tarikat kökenlerine sahip Nurcular, Süleymancılar, Menzilciler vs gibi birçok dini tarikatın da uzlaşp destek vermesiyle Adalet ve Kalkınma Partisini (AKP) kurmuşlardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi siyasal ve entelektüel köken olarak Nakşibendi tarikatına bağlı Milli Görüş hareketinden doğan ancak kendilerini bir yandan kapitalizm ve piyasa koşullarının ve bir yandan da demokrasi ihtiyacının gereği olarak hem ABD kapitalizmi ile hem de AB ile uyuma içerisinde, hem dine dayalı hem de batılı olmayı sentezleyen Muhafazakâr Demokrat olarak tanımlayan bir parti olarak doğmuştur. Bu çerçevede AKP kendisini, Milli Görüş'ten kopmuş bir hizip olarak değil, sosyal açıdan muhafazakâr Müslüman-Türk ve ekonomik açıdan da liberal olmayı öne çıkaran ve merkez sağ seçmenleri kapsayacak dinamik bir güç olarak tanımlamaya çalışmıştır (Yavuz, 2005;337). AKP'nin seçim başarısında dini cemaat ve tarikatlarla bağları dahilinde mobilize olan, kırsal kökenli ve ortak İslami değerler sistemini benimseyen yatay olarak bağlantılı dayanışma gruplarından oluşan yeni kentli sınıfın önemli bir rol

oynadığı söylenebilir. Zira AKP kendisini kültürel olarak temellenmiş halk ağlarını, kişiliklerini ve kültürel çerçevelerini kullanarak kendisini, seçmenin yüzde 99'u Müslüman olan bir ülkenin partisi olarak sunmuştu. Nitekim AKP kendisini laik elitler tarafından ezilen geleneksel dindar kesimin sesi olarak sundu ve geleneksel dindar kesim için AKP kendi kamusal alanlarını genişlenmek için bir fırsat iken, yeni yetme İslami burjuvazi için ise önemli bir saadet kapısı olarak görüldü. Bu çerçevede halk tabanından burjuvazisine kadar örülen bir saadet zincirinin ortaya çıktığı ve AKP'nin popülizminin "millet" vurgusu yaparak sürekli bu saadet zincirine ya da onu düşmanlardan korumaya dönük olarak doğduğunu görmek mümkün olabilir. Zira AKP hem yeni yeşil ve hem de aynı zamanda eski laik burjuvazi için sosyal barışı sağlayabilecek, daha fazla iş sahası üretebilecek ve Türkiye'yi AB ile bütünleştirmek için ekonomik fırsat alanlarını genişletecek bir söylem geliştirerek küresel kapitalizmin alt fraksiyonu olmaya oynamakta ve popülizmini bu yönde geliştirerek, geniş kitlelerden destek almayı denemekteydi (Gerger, 2012; Yaşlı, 2014; Yetkin, 2010).

Bu çerçeveden bakıldığında AKP'nin Siyasal İslam anlayışı ve geniş bir coğrafyayı hedefleyen İslami kimlik anlayışı onun geçmişten bugüne evirilen İslami gelenek tarihindeki dönüşümler dikkate alınarak anlaşılabilir. Bu çerçevede Türkiye toplumunda ve dolayısıyla eğitimde bir dinselleşme politikası izlenmesi girişiminin ülkede bir şeriat hukukuna hazırlık olarak mı değerlendirileceği yoksa ülkedeki ve bölgedeki kaynaklardan nemalanacak bir İslami burjuvazi ve devlet iktidarı için bir kitlesel bütünlük ihtiyacı olarak mı değerlendirileceği, ya da her ikisinin birlikte mümkün olabilme koşullarının mı aranıyor olduğu konusu, üzerine düşünmeye değerdir.

Aslına bakılırsa hem İslami, hem kapitalist batılı olma yönündeki çelişkiler sadece Ak Parti için geçerli değildi. Aynı zamanda İslami Tarikat geleneklerinin de geçmişten bugüne ahiret yaşamı ve bu dünya arasındaki bocalamaları ya da çelişkileri dikkat çekmekteydi (Mardin, 2015). AKP'nin bu çelişkiler mirasını devraldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim, bir yandan ahiret yaşamına hazırlık ve şeriat kuralları, bir yandan modern yaşamın getirdiği koşullara ait dünyevileşme çabaları; bir yandan batılılaşmaya karşı muhafazakârlık, ama bir yandan kapitalist piyasa koşullarıyla mücadele ve uyum; bir yandan laiklik gibi batı değerlerine karşıtlık, ama bir yandan batılı demokrasi ihtiyacı; bir yandan Atatürk tipi batılılaşmaya ve laikleşmeye karşı muhafazakârlık, ama bir yandan kendi dinsel geleneklerine uygun bir batılılaşma, AB

ve ABD yaşaması ve yeni bir laiklik tanımı; bir yanda nefis terbiyesi, bir yanda zenginlik hırsı; bir yanda doğu ve İslami gelenekler, bir yanda sermaye birikimi ve yeşil burjuvazi; bir yandan bu dünyanın geçiciliği, öte dünyanın gerçekliği, ama bir yanda ülkeye, bölgeye, dünyaya egemen olacak bir iktidar hırsı göze çarpmaktadır (Gerger, 2012). Tüm bu çelişkiler İslam'ın artık sadece bir din olarak yaşanmadığını göstermekte ve küresel kapitalizmin bir parçası olarak ondan bir pay elde etmeye çabalayan bir kitlesel bütünleşme stratejisi haline geldiğini söylemek mümkün olabilir.

AKP'nin İslami kimliğe önem vermesi ve bu kimliğe ait söylemsellik alanını tümüyle katederek hegemonize etme çabaları, yani 'kendisini İslami kimlik ile tanımlayan her bireyin kendisini aynı zamanda AKP'li olarak görmesi hedefini gerçekleştirme çabasıyla varılmak istenen hedef ancak İslami hareketlerin yaşadığı bu içsel çelişki ile anlaşılabilir. Dünya küresel politikalarında aktif rol alma çabaları, batılılaşma, AB ile bütünleşme girişimleri, yeni tip laiklik ve yeni tip İslam, kapitalistleşme, sermaye birikimi, zengin ve büyük bir İslami burjuvazi hedefi, bölgesel egemenlik çabaları gibi dünyevi çabalar göstermektedir ki, AKP tipi bir İslam anlayışında, öte dünya hazırlığından ziyade bu dünyada saadeti hedefleyen ve bir zincir halinde bu dünya nimetlerinden faydalanmaya çabalayan kapitalizm uyumlu büyük bir birliktelik hedefi daha ön planda gözükmektedir. Nitekim, Tuğal (2014), İstanbul'un İslami geleneklerin yoğun yaşandığı semtlerinde yaptığı araştırmaya dayalı olarak AKP'nin düzen kuruşunu ve AKP'ye eklemlenen radikal İslami muhalif geleneklere sahip kişi, topluluk ya da tarikatlerin günlük yaşamı, toplumu ve piyasayı yönlendirme ve devleti yönetme süreçlerinde nasıl organize olduklarını, "pasif devrim yoluyla İslami muhalefetin düzenle bütünleşmesi" olarak nitelemektedir. Bu çerçevede "AKP siyasal İslam'ı" için, İslam'ın bir amaç mı yoksa büyük bir zenginleşme ve iktidar için bir araç mı olduğu, ayrıca şeriat düzenine dayalı bir devlet yapılanması ile birlikte bir küresel kapitalist uyumlu bir şeriat devletinin mümkün olup olamayacağı konusu, üzerinde düşünmeye ya da araştırmaya değer olabilir. Bu çerçevede AKP'nin Türkiye toplumunun dinselleşmesi amacını, AKP kapitalizminden ve küresel kapitalizmin hegemonik bir alt fraksiyonu olma çabalarından bağımsız okumak çok doğru bir okuma anlamına gelmeyecektir.

2.4.4.2. Eğitim Bir Sen

Memur-Sen Konfederasyonu'na bağlı olan Eğitim Bir Sen (Eğitimciler Birliği Sendikası) kendisi de bir eğitimci olan, millet, ülke, devlet, hak, hukuk, emek, inanç, ümmet ve maneviyat gibi milli ve manevi değerlere sevdalı fikir ve hareket adamı olarak tanıtılan Mehmet Akif İnan tarafından 14 Şubat 1992 tarihinde kurulmuştur (Eğitim Bir Sen, 2020). 2001 yılında Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu ile memurların sendika kurma hakları elde etmesi ile Eğitim Bir Sen tüzel kişilik elde etmiştir. Genel olarak İslami söyleme dayalı muhafazakâr sendikacılığın bir örneği olarak Eğitim Bir Sen sendikası, siyasal iktidar ile güçlü iletişimi de göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de 2003 yılından beri gerçekleştirilen Eğitim Politikalarının hazırlanması ve uygulamasında önemli etkileri olan bir siyasal aktör olarak sendikacılık tarihinde yer edinmiştir.

2002'de üye almaya başlayan Eğitim Bir Sen; 2003'te 18 bine ulaşmış ve 2009'da 137 bin üye ile bakanlıkta yetkili sendika olmuştur. 2010'da 142 bin; 2011'de 195 bin; 2012'de 231 bin; 2013'te 251 bin; 2014'te 279 bin; 2015'te 340 bin; 2016'da 402 bin; 2017'de 420 bin; 2018'de 426 bin; 2019'da ise 433.787 bin üyesi ile Türkiye'nin genel yetkili ve en büyük sendikası konumundadır (Resmi Gazete, 2019: 58). Eğitim-Bir-Sen sendika hedeflerinden bazılarını, "eğitim çalışanlarının hak ve menfaatlerini en iyi şekilde korumak ve geliştirmek; toplumun kültür alt yapısını oluşturan milli ve manevi değerlerimize sahip çıkmak, insanımızın değer yargılarına saygılı olmak" olarak belirlemiştir (Eğitim Bir Sen, 2020; Eğitim Bir Sen, 2019a; Eğitim Bir Sen, 2019b).

2.4.4.3. Türk Eğitim Sen

Türkiye'de milliyetçi bir sendikal örgütlenme hedefiyle 1989 yılında kurulan Türkiye Kamu Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı'nın (Türkav), üç yıl içerisinde üye sayısını 100 bin'e, şube sayısını 200'ün üzerine ulaşması ve memurlara sendikal hak verilmesiyle 14 hizmet kolunun birleşmesiyle oluşan Türkiye Kamu Sen federasyonunun en çok üyeye sahip sendikası olarak Türk Eğitim Sen (Türkiye Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri Kolu Kamu Çalışanları Sendikası) Sendikası 18 Haziran 1992'de kurulmuştur (Türk Eğitim Sen, 2014). Türk Eğitim Sen sendikasının 2002 yılında 125 bin üyesi bulunmaktayken, 2016 yılında 210.951, 2017 yılında 201.282,

2018 yılında 201.474, 2019 yılında ise 207.256 üyesi bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2019: 58).

2.4.4.4. Eğitim Sen

Eğitim Sen sendikası(Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası) öğretmen emekçiler arasında sol siyasete dayalı bir hak arama ve örgütlenme amacı güden, 1948 Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF), 1965 TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası), 1971 TÖB-DER, 1988 EĞİT-DER, 1990 EĞİTİM-İŞ ve Eğitim-Sen örgütlenmelerinin oluşturduğu tarihsel öğretmen örgütlenme sürecinin bir devamı olarak 23 Ocak 1995 tarihinde kurulmuştur (Eğitim Sen, 2019a).

Adalet ve Kalkınma Partisin, siyasal iktidara geldiği 2002 yılında üye sayısı 149.393, 2003'te 166.515 olan ve dönemin yetkili sendikası konumunda olan Eğitim Sen, AKP iktidarı döneminde geçen 17 yıl içerisinde, diğer eğitim sendikalarında üye sayısı artışı yaşanırken, onlara oranla oldukça fazla üye kaybetmiş 2016 yılında 119.878, 2017 yılında 93.143, 2018 yılında 83.131, 2019 yılında ise 77.818'e düşmüştür (Resmi Gazete, 2019: 58).

2.4.4.5. Eğitim İş

Eğitim İş sendikası, Eğitim Sen sendikası içerisinde, genel olarak kimlik politikaları ve ulusal politikalar arasındaki uyumsuzluk nedeniyle, ayrılan bir grup sendikacı tarafından 17 Ekim 2005 tarihinde kurulmuştur. Genel olarak, Atatürkçü Sosyal Demokrasi söylemine dayalı bir sendikacılık anlayışı benimseyen Eğitim İş sendikası kuruluş misyonunu şu şekilde belirlemiştir: "Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, egemenliğini, ulus ve ülke bütünlüğünü, laik düzeni, demokratik ve ulusal eğitim değerlerini korumak ve sonsuza kadar yaşatmak için kurulan Eğitim-İş, eğitim çalışanlarının, tüm emekçilerin, günden güne yoksullaşan halkımızın ve karanlığa sürüklenen ülkemizin umudu haline gelmiştir"(Eğitim İş, 2020).

Eğitim Sen sendikası ile ortak bir geçmişi paylaşan Eğitim İş sendikası, Eğitim Sen'i oluşturan Kürt siyasal hareketleri de içeren Sol Sosyalist siyaset ile Atatürk'çü siyasetin sendika içi hegemonya mücadelesinde Atatürk'çü kanadı temsil etmekteydi. Eğitim İş sendikası(Eğitim ve Bilim İşgörenleri Sendikası) öğretmen emekçiler arasında

Atatürk'çü Sosyal Demokrasiye dayalı bir hak arama ve örgütlenme amacı güden, tıpkı Eğitim Sen gibi, 1948 Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF), 1965 TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası), 1971 TÖB-DER, 1988 EĞİT-DER, 1990 EĞİTİM-İŞ ve 1995 Eğitim-Sen örgütlenmelerinin oluşturduğu tarihsel öğretmen örgütlenme sürecinin bir devamı olarak 2005 tarihinde kurulmuştur (Eğitim İş, 2020).Eğitim İş sendikası kurulduğu yılın ardından 2006 yılında 3.919 üyesi bulunmaktayken, 2017 yılında 48.993, 2018 yılında 48.534, 2019 yılında ise 49.882 üyesi bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2019: 58).

2.4.5. İlgili Araştırmalar

Eğitim Bilimleri literatüründe, farklı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de "devlet" in, çeşitli küresel ve ulusal faktörler ve bağlamlar dolayımında sürdürmüş olduğu eğitim politikaları üzerine oldukça çok çalışma bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Çalışma Ekonomisi, Endüstri İlişkileri ve İktisat gibi disiplinler altında "sendikalar" üzerine de yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak Eğitim Politikası üzerine yazılmış literatüre yöneldiğimizde "eğitim politikaları" ile "sendikaları" ilişkilendiren, eğitim politikaları üzerine doğrudan ya da dolaylı sendikaların rolünü ele alan çalışmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Sendikalara yönelik yapılan çalışmalar ise ya iktidar-sivil toplum ilişkileri bağlamından kopuk olarak sadece sendikaları ele almakta ya da devlet-sivil toplum ilişkileri bağlamında sendikaların, devlet politikaları belirlenirken nasıl bir rol alıyor olduklarını kısmen ele almakta ve bu çalışmaların da çok azının eğitim bilimleri alanına dahil olduğu görülmektedir. Oysa devletlerin, özellikle Türkiye'de Siyasal İktidar'ın en tartışmalı ve en köklü değişimlerin olduğu politikaları arasında eğitim politikalarının yer aldığı söylenebilir. Bu bağlamda eğitim politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında devlet-sivil toplum ilişkilerinin, özellikle de eğitim sendikalarının nasıl bir rolü ve etkisi olduğu üzerine, devletin ve sendikaların bu politikalara rıza üretmek amacıyla yürüttükleri siyaset, kitle ve siyasal kimlik inşa süreçleri ile birlikte ele alan oldukça sınırlı bir bilimsel literatür bulunmaktadır.

Bu çerçevede tez çalışmamızın en önemli düğüm noktasını destekleyecek çalışmalar arasında devlet-sivil toplum ilişkileri bağlamında sendikalar ile devlet arasındaki ilişkiyi açığa çıkaran çalışmalar yer almaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de Devlet ile Sendikalar ilişkisini ele alan ilk çalışmalardan birisi Ümit Cizre'nin 1992

yılında Birikim Dergisi'nde yayımladığı "Korporatizm ve Türk Sendikacılığı" adlı makalesidir. Cizre (1992a; 1992b) makalesinde Türkiye'de devlet-sendika ilişkisini neokorporatizm bağlamında göstermeyi amaçlamaktadır. Makale, Türkiye'de Türk-İş örneğinin de gösterdiği gibi emek sektörünün korporatizm yoluyla denetim altında tutulduğu sonucuna varmaktadır. Benzer çizgide Türkiye'de siyasal iktidar ile sendikalar arasındaki korporatist işbirliği sürecini ele alan bir başka çalışma ise Akkaya'nın (1996) "Neo-Korporatizm ve Türkiye'de Sendikacılık" isimli doktora tez çalışmasıdır. Bu çalışma, sendikaların egemen sınıfın ve devletin iktisat politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak görüldüğü, bu nedenle devlet'in sendikaları elinde tutmak amacıyla sendikalara yasal düzenlemeler, maddi teşvikler, eğitimler, mali ve idari denetimler uygulamak yoluyla onları korporatist işbirliğinin bir parçası olarak kullanmaya çabaladığı sonucuna varmaktadır.

Sivil toplum-devlet ilişkisini eğitim bilimleri alanında ele alan çalışmalar da mevcuttur. Şirin'in (2009) "Sivil toplum örgütlerinin eğitime ilişkin karar alma süreçlerine katılımları üzerine bir araştırma" adlı çalışmasının sonuçlarına göre, aralarında sendikaların da bulunduğu Sivil Toplum Örgütleri; basın açıklamaları(protesto mitingleri, eylemler), toplantılar, bilimsel ürünler, lobi faaliyetleri, kültürel organizasyon, sergiler vb. ile kamuoyunu, bakanlığı ve hükümeti doğrudan etkilemeye çalışmaktadırlar. Literatürde, sendikaları, amaçlarını, örgütlenme süreçlerini ve sendikalara yönelik görüş ve tutumları ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Urhan (2005), "Türkiye'de Sendikal Örgütlenmede Yaşanan Güven ve Dayanışma Sorunları" adlı araştırma, "hem örgütlü hem de örgütsüz işçilerin Türkiye'deki sendikalara güvenmedikleri, işçilerin hak ve çıkarlarını koruyup geliştirmek için yeterince mücadele etmedikleri, sendika hareketinin liderlerini güvenilir bulmadıkları" sonucuna ulaşmaktadır. Sendikalara yönelik yapılan önemli çalışmalardan bir diğeri, Demirdizen ve Lordoğlu'nun (2013) çalışması yatay denetim mekanizmalarının bulunmaması, sendikaların genel merkezlerinin keyfi hareketlerinin önünü açmakta ve sendika içi demokrasi olgusunun oldukça sorunlu olduğu sonucuna varmaktadır.

Benzer şekilde yine Lordoğlu'nun(2004) "Türkiye'de Mevcut Bazı Sendikaların Liderlik ve Yönetim Anlayışları ve Bazı Sendikal Sorunlardan Örnekler" adlı makalesi, sendikaların merkezi yapılanmaları üyelerin ve şubelerin kararalarını ve görüşlerini ne denli dikkate alabildiklerine yönelik kuşkular olduğu sonucuna

ulaşmaktadır. Millioğulları Kaya'nın (2015) "Konfederasyonlara Göre İşçilerin Sendikal Tutumları Ve Sendikaya Bağlılıkları Üzerine Bir Alan Çalışması" adlı doktora sonuçlarına göre; işçiler, üyesi oldukları sendikalara yüksek bir bağlılık duymamaktadırlar. Bunun yanı sıra Türkiye'deki herhangi bir sendikanın, çalışanların hak ve çıkarlarını da korumadıklarını düşünmektedirler.

Çalışmalardan bir diğeri ise sendika ve üyeler arasındaki ilişkiler üzerinedir. Karaman ve Erdoğan'ın (2016) "Türkiye'deki Eğitim Sendikalarına Yönelik Bir İnceleme: Amaçlar, Beklentiler ve Sorunlar" adlı çalışmasına göre, eğitim sendika yöneticilerinin eğitime bakış ve beklentileri şu şekildedir: "Eğitim parasız(kamusal) olmalı ve anadilde eğitim verilmeli" görüşünü sadece Eğitim Sen yöneticileri dile getirirken, "Demokratik, çağdaş nitelikli eğitim verilmeli" görüşünü ise tüm sendikaların yöneticilerinin dile getirdiği görülmüştür. "Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı bir eğitim" beklentisini Türk Eğitim Sen ve Eğitim İş sendika yöneticileri dile getirmiş, "Toplumun beklentisi doğrultusunda eğitim verilmesi" gerektiği ve "çalışanların ve öğrencilerin kıyafetlerini özgürce kendileri belirlemesi" gerektiği görüşünü ise sadece Eğitim Bir Sen yöneticileri dile getirmiştir.

Eğitim sendikalarının üyeleri ile ilişkileri ve üyelerin sendikalardan beklentilerini ele alan bir başka çalışma ise Taşdan'ın (2013), "Eğitim İşkolundaki Sendikalara İlişkin Öğretmen Görüşleri; Nitel Bir Araştırma" başlıklı araştırma sonuçlarına göre üye olan ve olmayan öğretmenlerin öncelikle eğitim sendikalarından eğitim çalışanlarının tüm haklarının savunulması ve geliştirilmesini bekledikleri, sendikalarını işleyişleri bakımından demokratik bulmadıkları görülmektedir. Sendikalı öğretmenler demokratik olmamanın sebeplerini; tamamen politik amaçlı olmalarından, ideolojik davranmalarından, başka amaçları gerçekleştirmek için orada olmalarından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Araştırmada sendikalı öğretmenlerin genellikle faaliyetleri siyasi görüşlerine ve düşüncelerine uygun geldiği için sendikaya üye oldukları görülmüştür. Sendika üyesi olmayan öğretmenler, sendikalara üye olmama sebeplerini; sendikaların eğitimden çok siyasi görüşlere ayrılmaları, öğretmenlerin haklarını gözetmemeleri, olarak ifade etmişlerdir.

Eğitim bilimleri literatüründe öğretmenlerin sendikalardan beklentilerini ele alan bir başka çalışmada Fidan ve Öztürk'ün (2015), "Perspectives and Expectations of Union Member and Non- Union Member Teachers on Teacher Unions" (Sendika Üyesi Olan

ve Sendika Üyesi Olmayan Öğretmenlerin Eğitim Sendikalarına Bakışı ve Beklentileri) adlı makalesidir. Araştırma sonuçları siyasî ideolojinin, sendika üyesi olan öğretmenler için en önemli üyelik gerekçesi iken sendika üyesi olmayan öğretmenler için en önemli üye olmama gerekçesi olduğunu göstermektedir. Sendikalar üzerine yapılan bir başka çalışma ise Konca'nın (2012) "Denizli Merkez İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Sendikalarından Beklentileri ve Bu Beklentilerin Karşılama Düzeyleri" adlı yüksek lisans tezidir. Araştırma sonuçlarına göre; Öğretmenlerin sendikalardan beklentilerinde yönetici niteliklerine ilişkin beklentilerin önem derecesi en yüksek, sosyal beklentilerin önem derecesi en düşüktür; Sendikal yapıya ilişkin beklentilerin karşılama düzeyinde ise Eğitim-İş'li öğretmenlerin beklentilerinin karşılama düzeyinin Eğitim Sen'li, Türk Eğitim-Sen'li ve Eğitim-Bir-Sen'li öğretmenlerin beklentilerinin karşılama düzeyinden yüksek olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerin sendikalara bakışını ele alan bir başka çalışma ise Can'ın (2012) "Öğretmenlerin Örgütlenmeye Aktif Katılımının Engelleri" adlı makalesidir. Yöneticilerde ve öğretmenlerde mesleksi ve sivil örgütlenme bilincinin yetersizliği, sendikalara üyeliğin siyasi partilere-düşüncelere yakınlık olarak algılamaları yüksek düzeyde paylaşılmıştır. Eğitim sendikalarından Eğitim-Sen'i ele alan bir çalışma olan Aksoy ve Günbayı'nın (2016) "Eğitim Sen Üyesi Öğretmenlerin Sendikalarından Beklentilerine İlişkin Görüşleri" adlı makalesi Öğretmenlerin Eğitim Sen'e üye olma nedenleri olarak; düşünceye yakınlık,örgütlülüğe inanma, mesleki ve özlük haklarını koruma. Eğitim Sen'den beklentiler; ekonomik ve özlük hakları mücadelesi, demokrasimücadelesi, Sendikalar Yasası'nın kaldırılması, sendikal bürokrasininengellenmesi, yönetsel ve örgütlülük anlamında kendisini gözden geçirmesi,eğitimin özelleştirilmesine ve gericileşmeye karşımücadeleolarak ortaya çıkmıştır. Öğretmen emeği, örgütlenmesi ve politik özne olma durumlarına ilişkin çalışmalardan birisi ise, Buyruk'un (2013) "Türkiye'de öğretmen emeğinin tarihsel dönüşümüne ilişkin ekonomipolitik bir çözümleme" adlı doktora tezidir. Bu çalışma, emek süreçlerindeki değişimle birlikte kendi rollerine ilişkin kavrayışlarında önemli değişimler olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmen emeği üzerinde artan denetim karar alma süreçlerinin daha fazla dışına çıkmalarına yol açmaktadır. Ancak, öğretmenliğin daha eşitlikçi bir toplum yaratılmasında rol oynayabileceği, bunun da ancak bunu hayata geçirebilecek öğrenciler yetiştirmekle mümkün olabileceği anlatılarda vurgulanmıştır.

Yurt dışında da sendika siyaset ilikisini ve sendikaların eğitim politikalarına etkilerini ele alan çalışmalar mevcuttur. Bunlardan birisi Kudumo'nun (2011)"The participation and influence of teacher unions on education reforms in an independent Namibia" (Bağımsız Namibia'da Eğitim Sendikalarının Eğitim Reformları Üzerine Katılımları ve Etkileri) adlı çalışmasıdır. Öğretmen sendikaları bağımsızlık öncesi ve sonrası farklı politik bağlamlarda farklı roller oynadıkları görülmüştür. Bağımsızlık öncesi eğitim sendikalarının üyelerinin özlük haklarına yönelik çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Bağımsızlık sonrası süreçte Namibia'nın orta sınıf çıkarları ve parti-hükümet-öğretmen birlikleri işirliği tarafından şekillenen politik ve sosyal faktörler tarafından biçimlenmiş ve etkilenmiş oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak sendikaların iktidar ile ilişki içerisinde, özellikle kimi liderlerini parlamentoya girmeleri bağlamında sağladıkları imtiyazlar neticesinde değişen hiyerarşik politik kültürü yeniden üreten bir konumda oldukları sonucuna ulaşmaktadır. Sendikaların eğitim politikalarının belirlenmesi üzerine etkilerini ele alan bir başka uluslararası çalışma ise Seashore'un (2008). "Teacher unions, new unionism and shifting cultural metaphors" (Öğretmen Sendikaları, Yeni Sendikacılık ve Kültürel Metaforlarda Kayma) adlı çalışmasıdır. Araştırma, Amerika'nın Minnesota eyaletinde öğretmen sendikalarının eğitim ve okul reform çalışmalarında etkili aktörler olduğu genel kabul görmektedir.

Görüldüğü gibi, eğitim politikalarının neler olduğu ve dayandığı sebepler çokça tartışılmış olmasına rağmen, bu eğitim politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında devlet-sivil toplum ilişkilerinin, özellikle de eğitim sendikalarının nasıl bir rolü ve etkisi olduğu üzerine, devletin ve sendikaların bu politikalara rıza üretmek amacıyla yürüttükleri siyaset, kitle ve siyasal kimlik inşa süreçleri ile birlikte ele alan oldukça sınırlı bir bilimsel literatür bulunmakta olduğu görülmektedir. Bu çerçevede bu araştırmada, devletin eğitim politikalarına yönelik olarak sendikaların rıza üretme süreçlerindeki rolü ve çeşitli siyasal aktörlerin bu politikalara yönelik hegemonya mücadelelerinin nasıl siyasal süreçler izlediği ele alınacaktır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yaklaşımı, çalışma grubu, veriler ve toplanması, veri toplama araçlarının geliştirilmesi ve verilerin analizine yer verilecektir.

3.1. Araştırma Modeli

Türkiye'de eğitim politikalarının uygulanması sürecinin siyasal boyutlarını ve hegemonya mücadelesi sürdüren siyasal aktörlerin görüşlerini, varolan söylemleri üzerinden anlamaya çalıştığı için bu araştırmada "betimleyici tip araştırma"(descriptive) türü benimsenmiştir. Betimleyici (descriptive) tip araştırma,(keşfedici ve hipotez üreten ve test eden araştırma türlerinden farklı olarak) geçmişte ya da halen varolan bir olay, davranış ya da durumu varolduğu şekliyle anlamayı ve betimlemeyi amaçlayan bir araştırma türüdür (Lin, 1976; 8). Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bu araştırmada da siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlerin söylemleri, deney çalışmalarındaki gibi araştırmacı tarafından kontrol edilip üretilmek yerine, kendi koşulları ve bağlamında varolduğu şekliyle analiz edilmiştir.

Bu araştırmada siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlerin görüşleri, kendi toplumsal ve söylemsel bağlamı içerisinde, sayısal değerinden ziyade niteliği önemsenerek, derinlemesine ele alınmaya ve bütünlüklü yorumlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, bu araştırmada görüşlerine başvurduğumuz katılımcıların görüşlerinin kendi toplumsal ve söylemsel bağlamı içerisinde anlaşılmasına imkan verdiği için "nitel araştırma yaklaşımı" benimsenmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı, pozitivizmin nesnellik görüşüne antipozitivist, insan davranışının, ancak onun referans çerçevesini paylaşan araştırmacı tarafından anlaşılabilceğini öne süren yorumcu paradigma içerisine oturmaktadır (Balcı, 2018; 28). Nitel araştırmacılar, örnek olay ve bağlamların dilini kullanır, toplumsal süreçler ve örnek olayları kendi sosyal bağlamında inceler ve belirli ortamlarda anlam yaratımına veya yorumlarına bakarlar. Toplumsal yaşama birçok bakış açısından bakar ve insanların kimlikleri nasıl inşa ettiğini açıklarlar. Çok seyrek değişkenler kullanır veya hipotezleri test eder ya da toplumsal yaşamı sayılara çevirirler. Nitel araştırmacı veri toplama süreci sırasında kuram geliştirir. Nitel araştırmacı verilerle kuramın etkileşimde bulunmasına izin verir. Gerektiğinde

bir araştırma projesinin yönünü ve odağını değiştirebilir. Öznel bir boyutu vardır ama verileri kendi sosyal bağlamı içerisinde, bağlamından kopartmadan anlamlandırmaya çabalar. (Neuman, 2014: 232-233). Nitel araştırma yaklaşımında amaç ölçmekten ziyade ele alınan faktörlerin ve bunlar arasındaki etkileşimin ortaya çıkarılması ve yorumlanmasıdır (Böke, 2011). "nitel yaklaşım, kendi bağlamına özgül olayların ait olduğugerçeklik içinde temellendirilmesi ve toplumsal hayatınderinliğine ve bütünlüklü olarak kavranması için uygun bir zemin sağlar" (Punch, 2005: 229). Eğitim politikaları üzerine süren siyasal hegemonya mücadelesinin siyasal aktörlerinin sürdürdükleri siyasal mücadele sürecinin detaylarını derinlemesine ele almaya çalışan bu çalışmada, siyasal mücadelenin süreçlerinin ve söylemleri şekillendiren süreçlerin derinlemesine anlaşılabilmesi için metinsel dökümanlardaki görüşlerin ve katılımcıların görüşlerinin kendi toplumsal ve söylemsel bağlamı içerisinde anlaşılmasına imkan verdiği için nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu sendikalara üye olan 32 ve herhangi bir sendikaya üye olmayan 6, toplam 38 öğretmen oluşturmaktadır. Türkiye'de geniş kitlelere hitab eden dört büyük eğitim sendikasıdan 2'ser kadın ve erkek 4'er yönetici ve 2'ser kadın ve erkek 4'er üye toplam 32 sendika üyesi bu araştırmanın çalışma grubunun bir bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca, hiçbir sendikaya üye olmayan 3 kadın ve 3 erkek öğretmen bu araştırmanın çalışma grubunun diğer bir kısmını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, dört eğitim sendikasının yönetici ve üyeleri ve hiçbir sendikaya üye olmayan öğretmenlerle görüşmek amacıyla çalışma grubunun belirlenmesinde örneklem türlerinden, "olasılık dışı örneklem" türleri içerisinde yer alan "amaca yönelik" örneklem tekniği kullanılmıştır. "Örnekleme türlerinde her birinin örneklem seçilme şansı olasılığı bilinmediği ve örneklem türleri evrene genelleme amacı olmadığı için, temsil yeteneğini ancak bir dereceye kadar sağlanabilen "olasılık dışı" örneklem türlerine başvurulmaktadır. Olasılık dışı örneklem türlerinde, örneklem seçiminde yansızlık kuralına uymak yerine belli karakteristikleri taşıması aranır" (Balcı, 2018; 103-105). Bu çalışmada da çalışma grubunun seçiminde hangi sendikaların alınacağı ve sendikalarda yönetici ya da üye olma gibi karakteristik özellikler önemli olduğu için olasılık dışı örneklem yaklaşımı kullanılmıştır.

Bu çalışmada olasılık dışı örneklem türlerinden amaçlı örneklem kullanılmıştır.

Amaçlı örneklemede, araştırmacı örneklem seçerken kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır. Dolayısıyla bu yaklaşımda evrendeki her tabaka için bir kota konmaz, ancak her önüne gelen de örnekleme alınmaz. Bu örnekleme yönteminde kişi ve olaylar kümeler halinde seçilir (s.105). Bizim araştırmamızda da örnekleme kümesi oluşturulurken bir çok sendika arasından üye sayısı on binin üzerinde olan kitlesel sendikalar amaçlanmıştır. Daha sonra örneklem kümesi sendika üyesi olan olmayan, yönetici olan olmayan şeklinde araştırmanın amacına uygun olarak daraltılmıştır. Yani, örneklem seçimindeki kümeler belirli bir amaca yönelik seçilmiş ve bu amaca yönelik olarak kümelerin kriterleri belirlenmiştir. Bu çerçevede bu araştırmada, örneklem kümelerini belirlemek için politikalarıyla geniş bir üye kitlesine hitap etmesi açısından üye sayısı onbin'in üzerinde olan dört büyük eğitim sendikası belirlenmiştir. Bu sendikalardan katılımcıların kıdem yılı politikalara tanık olması açısından 10 yıl ve üzeri olanlar amaçlanmıştır. Bu dört sendikanın yönetici ve üyelerini görüşlerinin birbirleriyle karşılaştırılması açısından, her birisinden 4 yönetici ve 4 üye kriteri belirlenmiştir.

Seçilen örneklem kriterlerine uygun olarak görüşülecek kişilerin seçiminde ise, yansız sayılar tablosundan rastgele (random) seçim yapılarak belirlenen numaraların sendika yönetici ve üye listesinde karşılığı olan kişilere ulaşılmış ve kabul edenler ile görüşülmüştür. Cinsiyet değişkeninin görüşler açısından sayısal bir ağırlık oluşturmaması amacıyla Maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla kadın ve erkek katılımcılar eşit temsil edilecek şekilde belirlenmiştir. Görüşmeler veri doyumu sağlanana kadar sürdürülmüştür.

Sendikalara "üye olmayan" öğretmenlerin seçiminde ise, olasılık dışı örnekleme türlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle 4 öğretmenle görüşme planlanmış ve kartopu yöntemi ile ulaşılan 4 öğretmenle görüşülmüştür. Ancak, veri doyumu sağlanamadığı için veri doyumu sağlanana kadar görüşmelere devam edilmiş ve 6 öğretmenle görüşmeler tamamlanmıştır.

3.3. Veri Toplama Teknikleri ve Araçları

Bu araştırmada sendika yönetici ve üyelerin görüşlerini almak için görüşme formu, siyasal iktidar ve sendikaların kurumsal politikalarına ulaşmak için ise basılı ve internet doküman ve belgeleri kullanılmıştır. Bu çalışmada görüşmecinin yanıtlarını açmak adına açık uçlu sorulardan oluşan ve alt sorulara yer veren yarı yapılandırılmış görüşme formlarına

dayalı olarak derinlemesine görüşmeler yapılmış, elde edilen kayıtlar veri olarak kullanılmıştır. Bu araştırmada, ele alınan olguyu yüzeysel değil de özüne inerek derinlemesine ele almayı sağlayan bir teknik olduğu için derinlemesine görüşme kullanılmıştır (Kümbetoğlu, 2005: 72).

Üye olan/olmayan öğretmenler için ayrı ayrı hazırlanan görüşme formuna ilişkin soruların hazırlanması için çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle Türkiye’deki dört büyük eğitim sendikasının basılı yayınlarında ve web sayfalarında konuyla ilgili politika metinleri ve basın bültenleri ile İktidar partisi web sayfası, basın bildirileri, politikaları tanıtıcı kitapçık veya proşürleri, bakanlık basın bildirileri ve meclis komisyon tutanakları taranmış, ayrıca belirli sayıda katılımcı ile ön görüşmeler yapılmış, elde edilen verilere göre görüşme formunun sorularına son şekli verilmiştir.

Görüşme sorularının hazırlanması aşamasında araştırmanın nitel alt problemlerinin yanıtlanabilmesi için gerekli literatür taraması ve değerlendirmeler yapılmış, soru havuzu oluşturularak araştırmanın amacına hizmet eden sorular seçilmiş, belirlenen sorular, veri kaynaklarına yönelik ifadelendirilerek, alan yazında belirlenen sıralama ilkeleri dikkate alınarak düzenlenmiş ve alt sorulara (sondalar-probe) yer verilmiştir (Balcı, 2018: 171).Görüşme formlarının kapsam geçerliliği uzman görüşlerine başvurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, gönüllü katılım, uygun çevre ve araştırmacının konuya hakimiyeti gibi kriterler güvenilirlik sağlama amacıyla oluşturulmuştur.Bu derinlemesine görüşmeler araştırma grubumuzu oluşturan 32 sendika üyesi, 6 üye olmayan öğretmen ile gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada, sendika üye ve yönetici görüşleri ile karşılaştırmak açısından siyasal iktidar ve sendikaların söz konusu politikalara ilişkin kurumsal görüşlerini elde edebilmek amacıyla dökümanlar da analiz edilmiştir. Bu amaçla, siyasal iktidarın söz konusu üç politika uygulamasına ilişkin söylem ve görüşlerinin yer aldığı web sayfaları, politika metinleri, seçim bildirgeleri, basın bültenleri, kamu bilgilendirme yayınları ve meclis komisyon tutanakları taranmıştır. Ayrıca farklı siyasal yapı ve söylemlere sahip eğitim sendikalarının sahip oldukları internet sitelerinden söz konusu politikalarına ilişkin (toplantı, çalıştay ya da kurultay) raporları, basın bültenleri, broşür ve kitapçıklardan oluşan web ve basılı dokümanlar konularına göre sıralanıp gruplandırılarak veriler elde edilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada siyasal iktidarın ve sendikaların söz konusu dört politika uygulamasına ilişkin söylem ve görüşlerinin yer aldığı politika metinleri, seçim bildirgeleri, basın bültenleri, kamu bilgilendirme yayınları ve meclis komisyon tutanakları taranmıştır. Bu bilgiler ışığında, ayrıca bu çalışmada öncelikle belirli sayıda katılımcı ile ön görüşmeler yapılmış, elde edilen verilere göre görüşme formunun son taslağı hazırlanmıştır.

Ardından, önce pilot görüşmeler yapılmış. pilot görüşmelerin ardından görüşme sorularına ve formuna son şekli verilerek derinlemesine görüşmelere başlanmıştır. Derinlemesine görüşmelerin süresi yaklaşık olarak bir saat olarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde, sendika üyeleri ile yarı yapılandırılmış görüşme formuna dayalı olarak derinlemesine görüşmeler gönüllülük esasına dayanılarak yapılmış, izinli bir şekilde ses kayıtları alınarak ve transkript edilerek metne dönüştürülmüştür.

Bu araştırmada ayrıca, siyasal iktidar ve sendikaların ele alınan politikalarla ilgili basılı ve internet yayınlarından ve basın bültenlerinden dökümanları taranmış, bilgiler belgelendirilmiş, yayımları taranıp gruplandırılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

- Sendikalara üye olan/olmayan öğretmenlerin söz konusu politika konularına ilişkin geliştirdikleri talepler, görüşler ve siyasal söylemlerin neler olduğunu ve aralarındaki farklılıkları anlayabilmek amacıyla bu katılımcılardan elde edilen görüşme kayıtları üzerinde,
- Siyasal iktidarın basın bildirileri ve politika tanıtım metinleri, meclis komisyon tutanakları ve sendikaların internet sitelerinde ve basılı kaynaklarında söz konusu politikalara ilişkin bilgileri yansıtan yayınlarındaki yazılardan elde edilen tüm dokümanlar üzerinde,

Post-yapısal Söylem Analizi (Post-Structural Discourse Analysis)(PySA) ve Eleştirel Söylem Analizi(Critical Discourse Analysis) (ESA) tekniğinin birlikte kullanıldığı "çok perspektifli"(Multiperspectival) söylem analizi yöntemi ile analizler yapılmış, düşünceler ve görüşler derinlemesine taranıp bağlamsal olarak analiz edilmiştir.

Çok perspektifli söylem analizi, analiz edilecek metinde araştırmanın amacına uygun

çıkarımları ortaya koymaya yarayacak perspektiflerden hangisine ihtiyaç duyulursa -sadece biri veya bir kaç birliktelik- onun kullanılmasına olanak tanıyan bir yöntemdir (Jorgensen & Phillips, 2002; 3-15). Bu çalışmada ise, çalışmanın kuramsal dayanakları ile uyumu da göz önünde bulundurularak, veri analizinde, ağırlıklı olarak politik bağlama odaklanarak bir siyasal söylem analizi yapmaya çabalayan Postyapısal Söylem Analizi tekniğine başvurulmuş, linguistik analize ağırlık veren Eleştirel Söylem Analizi tekniği ise gerektiğinde kullanılmıştır. Söylem analizi sadece veri analizi olarak kabul edilmez, ontolojik, epistemolojik, sosyolojik ve siyasal kuramsal tüm bileşenleriyle teorik ve metodik bir bütünlük şeklinde ifade edilebilecek bir araştırma biçimi olarak da kabul görmektedir (s.4).

Postyapısal Söylem Analizi, Lacan, Foucault ve Derrida gibi düşünürlerin nesnelerle ve tabi ki sosyal olgularla dilsel dolayımından ya da dilsel döngüden (Linguistic Turn) azade bir karşılaşmanın olanaksızlığı nedeniyle şeylerle karşılaşımızın dilsel, metinsel, bağlamsal koşullarını göz önünde bulunduran postyapısal kuram çerçevesinden doğmaktadır. Bu nedenle sosyal olgular, öncelikle dilin pragmatik (kullanımsal), söz oynasal (Wittgenstein, 1958) ve söz edimsel (speech act) karakteri göz önünde bulundurularak yani kullanım içinde sosyal bağlamda bir "söyleyiş" biçiminde ve söylemin içerisine oturmuş biçimde anlaşıldığında, - anlam daima geç kalsa da (Derrida, 2010)- sosyal olguları anlamaya daha çok yaklaşabilecektir. Bu bakımdan postyapısal söylem analizi, dili, linguistik ya da metinsel bağlam ile dilin dışında kalan pragmatik sosyal bağlamın bir bütünlüğü olarak görür. Bu çerçevede dil sadece tümcelerden oluşmaz, aynı zamanda sözün bir etki ve edimsel boyut taşıdığı sözcelerden oluşur. Yani sözce ve onların birleştiği söylem sosyal boyutta kullanımsal (pragmatik) bağlamda, anlamını sadece dil diziminden almaz, sosyal bağlamda taşıdığı edimsellikten de alır. Bu edimsel sözlere sözce, sözceler zincirine sözceleme/söyleyiş (Enunciation) adı verilir. Yani bir söylem ele alınacaksa, sadece dili ya da cümlelerin dilbilimsel yapısını değil, onun zamansal, uzamsal ve koşullara dayalı sosyal bağlamı içerisinde enunciation'ı (söyleyiş-utterance) dikkate alınarak ele alınmalıdır (Angermuller, 2014: 2)

Bu farklı söylem analiz biçimlerinin ortaklaştıkları noktalardan birisi, dilin sosyal pratiklerin kuruluşunu temel elementi olarak görmeleridir. Toplumsal olan dilde inşa olur. Bir başka deyişle söylem toplumsal olanı inşa eden "sosyal bir pratiktir". Daha kapsamlı bir bakış açısından söylem analizi, açıklamalar ile hiyerarşi ve iktidar ile ideoloji arasındaki karşılıklı ilişkilere vurgu yapar. Bu düzeyde iktidar ve ideoloji ile bağlantılarını göstermek için, inşa

edilmiş açıklamaları parçalara ayırma anlamında yapıbozuma benzer. Birliğini cümlelerin ötesinde dilin açıklanmasında bulan, bağlam ve kullanımında dili etkileyen kültürel baskılarla ilgilenen, farklılıklarıyla geniş bir yelpazeye yayılan bir disiplin haline gelmiştir (Punch, 2016; 217).

Laclau&Mouffe'a dayalı Post-Yapısal Söylem Analizi (PySA) ve Eleştirel Söylem Analizi'ni (ESA), verileri toplama ve onları analiz etme çerçevesindeki kullanımları açısından da karşılaştırmak gerekmektedir. Eleştirel söylem analizi tek bir teorik çerçeveye ve metodolojiye sahip değildir. Farklı yaklaşımlarla kullanılabilir. Hangi yaklaşımla (sosyal ilişkiler, kültürel ürünler, ders kitapları, medya metinleri, politik metinler, yasalar vb) kullanılırsa kullanılsın, eleştirel söylem analizi, üç analiz düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek ve birleştirmeyi gerektirmektedir: e) asıl/gerçek metin, b) söylemsel pratikler (yaratma, yazma, konuşma, okuma, ve dinleme süreçlerini içeren), c) metin ve söylemsel pratiklerle ilgili daha geniş toplumsal bağlam (Fairclough, 1995).

Post-Yapısal söylem Analizi ise bilgi ile iktidar ilişkilerini yapılandıran hegemonya çözümlemeleri (Laclau&Mouffe; 2008), hegemonya mücadelesi veren aktörlerin gerçekliği kendi lehine kullanma yollarını aydınlatma için kullanıldığı politik bağlamı ve arka planı göz önünde bulundurarak boş gösterenlerin nasıl anlamlandırıldığına odaklanarak anlam dehlizlerine yolculuk yapmayı gerektirir. Bu bakımdan PySA bir context yani bağlam analizidir. Anlamın politik arka planla ilişkisini kuracak bağlamsal politik analize odaklanır. Kimliklerin politik inşasını, hegemonik mücadelenin ve grup mekanizmalarının doğasını siyasal bağlamda analiz etmeye çalışır (Howarth&Stavrakakis, 2000: 1-24).

Özellikle Laclau ve Mouffe'un söylem teorisi çerçevesinde uygulanan post yapısal söylem analizi, söylemin gerçekliği dönüştüren, doğal ve olumsallığa yer bırakmayacak şekilde yeni bir gerçeklik olarak yeniden inşa eden hegemonik pratikleri göz önüne almalıdır. Kavramlar ve onların bütünleştiği evrensel söylemler toplumsal gerçekliği nasıl hegemonize etmekte ve bize doğalmış gibi sunmaktadır. Bu nedenle araştırmacının bağlamı yakalaması, bunun içinde olguyu okuyacak teorik bilgisinin olması gerekmektedir (s.186). Bir söylem analizi, sağlam, kapsayıcı ve şeffaf yollarla uygulanmalıdır.

Analizci, sosyal olarak inşa edilmiş anlamlar sisteminin ve kültürün bir parçası konumunda olduğu için analizde yapacağı okuma bu anlamlar sisteminin çok ötesinde ve tamamen objektif olamayacaktır. Yani her söylem kendi iç sosyal bağlamına sahip olduğu gibi her analist de kendi sosyal konumunun penceresinden okuma yapması oldukça normaldir.

Dolayısıyla söylem analizinin nesnel bir süreç olmadığına farkında olmak gerekir (s.32). Post yapısal söylem analizi somut, belirlenmiş ve değişmez analiz basamaklarından oluşmasa da analizde şu basamaklar önemlidir:

- a) Metnin içinde eklenilen söylem nedir? Ana söylem nedir? Alt söylemler nelerdir?
- b) Hangi anlamlar inşa edilmiş? Hangi anlamlar dışarıda bırakılmıştır?
- c) Söylemin düğüm noktası (nodal point) nedir?(yani merkezi işaretler, merkezi kodlar ve kilit kavramlar nelerdir?)
- d) Farklı kavramlar bizi söylemlere bağlıyor mu? Farklı söylemler farklı yollardan bizi ana söylemin kilit noktasına bağlıyor mu?
- e) Farklı söylemler arasından çıkan farklı anlamlar var mı?
- f) Söylemsel olarak inşa edilen grup ya da kimlikler nelerdir? Hangi kimlikler için hangi kilit kavramlar vardır? Kimliğe ait kilit kavramlar ile söylemlerin düğüm noktaları kesişmekte midir (s. 162-165)?

Bu bağlamda Söylem analizinin tüm çeşitlerinde ortaklaşan bir takım çözümleme aşamalarının var olduğu görülmektedir. Genel olarak konuşmaların tümünün metne dökülmesi, ancak konuşmacının jest, mimik, ton ve vurgularına da dikkat edilmesi önerilir. Metin düzeyindeki bir söylem analizinde şu soruların yanıtları aranır:

- 1- Konuşan ifade etmek istediklerini söylerken hangi tür sözcükleri seçiyor? Konuşmacı hangi resmiyet düzeyini ya da metin türünü seçiyor?
- 2- Konuşanlar neden belirli bir konuyu seçmişler? Bu konu üzerine neler söylüyorlar? Ele almadıkları ya da konuşmayı seçmedikleri şeyler nelerdir?
- 3- Ana tümcenin konuları nedir? Bu ana tümcelerin konuları arasında bir ana konu oluşturacak bağ var mı? Yan tümcelerin konuları ana konuları destekliyor mu?
- 4- Metinde gösterim araçları ve kavramlar bağlamı oluşturmak için nasıl kullanılmış?
- 5- Açıkça söylenmeyen veya bağlamdan çıkarılabilen öğeler var mı? Dinleyiciler ne tür çıkarımlar yapmalı?
- 6- Metinde bazı öğelerin önem kazanması veya yitirmesi için ne tür sözcükler veya yapılar kullanılmıştır?

7- Öğeler arası bağ nasıl ve ne şekilde kurulmuş? Konuşmacı bağ oluşturunca sözcük ve yapıları amacı doğrultusunda nasıl kullanmakta?

Metinsel bağlamı çözümlerken ise şu sorulara dikkat edilmesi gerekmektedir:

a- Konuşanlar söyledikleriyle ne yapmaya çalışıyorlar?

b- Konuşmacı neden öyle söylemiş veya ifade edeceğini öyle söylemeyi tercih etmiş? Söylenen başka türlü de söylenebilir miydi?

c- Konuşan kendisi için nasıl bir kimlik oluşturuyor veya karşısındakinin kendini nasıl bir kimlikle kabul etmesini sağlamaya çalışıyor? Başkalarının kimlikleri için nasıl bir dil kullanıyor? Kendisini ve başkalarını kimlik açısından nasıl konumlandırıyor?

d- Kişi, grup ya da kurumlar ile ilişki kurmak, sürdürmek veya değiştirmek için ne tür sözcükler ve yapılar kullanılmakta?

Üçüncü aşamada ise, toplumsal bağlam etkileşimini incelerken şu sorulara odaklanılabilir:

1- Sözcükler ve yapılar toplumsal bir değeri yaratmak ve bunu bazı kişilere açmak ya da bazı kişileri engellemek için nasıl kullanılmış? Bu toplumsal değerden kimlerin yararlanabileceğine ilişkin görüş oluşturmak için nasıl kullanılmıştır?

2- Hangi toplumsal yapılar, değerler ve büyük anlatılar metinde yer alıyor?

3- Kişiler ve gruplar arasında hangi güç ilişkileri kuruluyor veya varsayılıyor?

gibi sorulara araştırmanın amacına göre sorular çıkarılabilir ya da yeni sorular eklenebilir (Gee, 2011, akt. Akar&Martı, 2015; 249-250). Görülebileceği gibi post yapısal söylem analizi de dahil tüm söylem analiz biçimlerinde ortaklaşılan çözümleme aşamaları mevcuttur. Yalnız, post yapısal söylem analizi bu linguistik ve toplumsal bağlamsal özelliklerden bağlamsal olanı, hatta daha çok politik bağlamı, iktidar ve mücadele aktörlerinin söylemleri, ideoloji ve kimliklere ait kodlar ile ilişkisi üzerinden tartarak görmeyi, kurmayı ve söylemleri bu bağlam içerisinde anlamlandırmayı denemektedir.

Örneğin çevre kirliliği konulu bir konuşma ya da röportaj metninde, katılımcının kullandığı, "çöpleri türlerine göre ayıklama", "organik ürün", "biyolojik olarak çözünürlü atık" gibi kilit kavramları savunur, önemser ya da öne çıkarır bir bağlamda kullandığında, doğrudan ifade etmese de biz o katılımcının "çevreci bir kimliğin" kavramlarına sahip olduğunu ve tarzının "ekolojik bir eylemliliğe" dayandığını, dolayısıyla "ekolojik söyleme"

eklemlendiğini çıkarsarız (Jorgensen & Phillips, 2002; 166). Bu noktada kavramların kendi metinsel bağlamlarında, metnin kendi sosyal bağlamında anlamlandırılmasının yanı sıra bağlamın kuruluşu, yeniden kuruluşu (Balcı, 2018:206) ve kilit kavramların bağlam içerisine oturtuluşu da önem kazanmaktadır. Kilit kavramlar ekolojik döngüye önem veren ve farkında olan bir bağlam içerisine oturtulmamış ise, kilit kavramları kullansa bile genel söyleme eklemlememiş olabilir.

Kavramların oturduğu bağlam, başka kavramlar sayesinde bir başka söyleme de taşınabilir. Aynı ya da farklı kavramlar aynı metinde farklı bağlamlara oturtulup kullanıldığında melez, iç içe geçmiş, karmaşık ya da antagonistik söylemler açığa çıkabilir. Söylem sabit, tek düze ve durağan anlamlar taşımak zorunda değildir (Jorgensen & Phillips, 2002:167). Yetkin bir postyapısal söylem analizi ancak, araştırmacının alan ve kuram bilgisi sayesinde bağlamı fark edebilmesine bağlıdır (167-171; 22). Bağlamları tespit etmenin, kavramları bağlamlara oturtmanın ve bağlamları söylemlere bağlamanın, post yapısal karakterinden dolayı, pozitivist çalışmalardaki gibi kesin anlamlara dayalı bir biçimde saptanması beklenmez, aksine ortaya yaklaşık bir anlam, bir yorum çıkacaktır (Howarth&Stavrakakis, 2000; 2).

Yine de Söylem analizinin geçerliliği için iki kriter saptamak mümkündür. Bunlardan birisi tutarlılık (coherence), diğeri ise verimlilik (fruitfulness). Yani bir söylem analizinde kavramları bağlama, bağlamları da söyleme oturtmak belirli bir iç tutarlılık (yani araştırmanın ve içindeki önermelerin kendi iddiası ile çelişmemesi) ve bir dış tutarlılık (yani alan bilgisi ve kuram ile tutarlı olma, örtüşme) sağlayabilmesi (Plausible) (Howarth, 2000) ve verimli (fruitfulness) olabilmesi, yani gerek kendi çalışmasının içinde, gerekse başka araştırmalarda kullanılabilecek yeni, tutarlı, mantıklı ve kullanılabilir bilgiler üretmesi (s.173).

Bu çalışmada PySA ve ESA, metnin (iktidar partisi, bakanlık ve sendikaların internet siteleri ve yayımlarından oluşan metinsel dokümanlar) ve konuşma kayıtlarının (görüşme kayıtlarındaki konuşmalar) her ikisinin analizi için de kullanılmıştır. Ancak, bu çalışmada, çalışmanın kuramsal dayanakları ile uyumu da göz önünde bulundurularak, veri analizinde, ağırlıklı olarak politik bağlama odaklanarak bir siyasal söylem analizi yapmaya çabalayan Postyapısal Söylem Analizi tekniğine başvurulmuş, linguistik analize ağırlık veren Eleştirel Söylem Analizi tekniği ise gerektiğinde kullanılmıştır. Bu çerçevede bu çalışmada söylem analizi, öncelikle genel bir tarama okumasının ardından oluşturulan temalar ve bu temalar

etrafında belirlenen bir takım başlangıç kodları, ve o kodların altında kümelenebilecek kilit kavramlar saptanarak uygulanmıştır.

Öncelike “açık kodlama” yöntemi ile temalar ve başlangıç kodları belirlemiştir. Bu kodlar altında kümelenebilecek kavramlar sıralanıp, tekrarlanma sıklıklarına göre nicel biçimde yüzdeleri verilerek gruplanmıştır (Neuman, 2014). Bu çerçevede, açık kodlama ile belirlenen temalar, başlangıç kodları şeklinde ortaya çıkan "analiz kategorileri" şu şekildedir:

Temalar: Rıza üretme süreçleri, Direnme süreçleri, Kitle İnşa süreçleri.

Başlangıç Kodları: “Popülizm”, “neokorporatizm”, “Hegemonik alt/üt fraksiyon”, “Kimlik İnşa stratejileri”, “Eklemlenme ve eklemlayıcı pratikler”, “Tikel siyasal özneleşme”.

Söylemsel Başlangıç Kodları: "Muhafazakar Söylem", "Milliyetçi Söylem", "Sol Söylem", "Atatürkçü Söylem".

Öncelikle, söz konusu analiz kategorileri ile ilişkili kilit kavramlar kendi metinsel bağlamları içerisinde yani Angermüller’in vurguladığı gibi söyleniş’i (enunciation) dikkate alınarak cümle içindeki ifadeyi bozmadan tekrarlanma sıklığına göre sıralanmıştır. Kimi kavramlar ise söyleniş içerisinde olmasa bile kendi başına bir bağlam taşıyabilmektedirler, bu çalışmada zaman zaman (varsa) böyle kavramlar da tekrarlanma sıklığına göre sıralanmıştır. Daha sonra bu kilit kavramların ve söylenişlerin (sözcelerin) hangi bağlamlarda kullanıldığı, yukarıda sıralanan analiz basamaklarında yer alan sorular dikkate alınarak, gerek sendikaların ve siyasal iktidarın politika metinlerinden gerekse bu siyasal söylemleri analiz eden alan yazından yararlanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra her bir "söyleyişin" oturduğu bağlamla birlikte (varsa) ara söylemlere ve ara söylemlerin de bir üst siyasal söyleme bağlanarak yorumsanması gerçekleştirilmiştir. Yorumların, gerek çalışmanın kendi iddialarıyla çelişmemesi açısından bir iç tutarlılığa, gerek eldeki dokümanlar ve alan yazındaki analizler ve yorumlarla karşılaştırılarak bir dış tutarlılığa sahip olmasına çalışılmıştır.

PySA ve ESA, çalışma konusu metnin ve konuşmanın anlamsal bağlamına odaklanmakla birlikte anlamsal bağlamı oluşturan politik bağlamı yani söylemin kendisini bütünsel olarak ele almayı gerektirmektedir. Bu nedenle bu çalışmada iktidar yayınları ve sendikaların web sayfalarındaki metinsel dokümanların içerikleri, sendika üyeleri ile yapılan derinlemesine görüşmelerin ses kayıtlarının içeriğini oluşturan anlamlar, bağlamı sarmalayan ideolojik ve politik çerçeve içinde incelenerek analiz edilmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın bulgularına ve yorumlarına yer verilmiştir. Bulgular, Türkiye'deki eğitim politikaları üzerine 2004 yılı sonrası siyasal iktidar'ın görüşleri ve sendikaların resmi görüşlerine dayalı döküman analizlerinden ve sendikalı ve sendikasız öğretmenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen nitel verilerin analizi ile elde edilmiştir. Bu bölümdeki araştırma planı sırasıyla "eğitimde dinselleşme"(din eğitimi) politikaları ve "eğitimde özelleştirme" (özel sektörün yatırımlarına açılması) politikaları konusunda elde edilen nitel veriler söylem analizi tekniği ile analiz edilmiş ve bulgular iktidar, sendikalar ve öğretmenler açısından birbirleriyle karşılaştırılarak ve ilişkilendirilerek hegemonya kuramı ve ona ilişkin kavramsal çerçeve ışığında yorumlanmıştır.

4.1. Siyasal İktidar, Sendikalar ve Üye Olan/Olmayan Öğretmenlere İlişkin Genel Betimleyici Özellikler

Araştırma konumuz siyasal iktidar, sendikalar ve üyelerin eğitim politikalarına ilişkin konumlarını ele almak olduğu için araştırma nesnelerimiz sırasıyla; siyasal iktidarın eğitim politikalarına ilişkin söylemleri, bu eğitim politikalarına ilişkin sendikaların söylemleri ve sendikalara üye olan olmayan öğretmenlerin görüşleri olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla bu bölümde siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlere ilişkin betimleyici ve demografik bilgiler verilecektir.

4.1.1. Siyasal İktidar

Türkiye'de araştırmamızın ele alındığı dönem olan 2003-2020 yılları arasında siyasal iktidar olarak Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) sürekli olarak iktidar partisi konumunda olup hükümet kurma yetkisini tek başına elinde bulunduracak milletvekili çoğunluğuna sahip olmuş bir kitle partisi durumundadır. AKP, 14 Ağustos 2001 yılında kurulmuştur. 2002 Genel seçimlerinde %34, 63 oy oranı ile 10,848,704 oy alarak 363 milletvekili ile Türkiye'de 1. parti ve tek başına iktidar olmuştur. 2007 Genel seçimlerinde oy oranını % 46'ya çıkararak 16,327,291 oy toplamış, 341 millet vekili çıkarmıştır. 2011 Genel seçimlerinde %49,83 oy oranıyla 327 millletvekili elde etmiş, 2015 genel seçimlerinde % 49,50 oy oranı ile 317 milletvekilini meclise göndermiş ve birinci parti olmuştur. 2018 yılı cumhurbaşkanlığı

seçiminde 52,5 oy toplamış ve 2018 genel seçiminde yine birinci parti olmasına rağmen oyları %42,56'ya düşmüştür (Sabah.com, 2020).

4.1.2. Eğitim Sendikaları

Araştırmada ele aldığımız Eğitim Bir Sen, Türk Eğitim Sen, Eğitim Sen ve Eğitim İş sendikalarına ilişkin üye bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1
Eğitim Sendikaları Üye Sayıları

Yıllar	Sendikalar			
	Eğitim Bir-Sen	Türk Eğitim Sen	Eğitim Sen	Eğitim İş
2002	18.028	125.863	149.393	
2003	33.531	145.873	166.515	
2004	48.517	135.224	154.524	
2005	58.372	127.846	139.429	
2006	78.300	139.282	122.760	3.919
2007	95.949	145.791	119.909	8.384
2008	119.046	146.127	112.366	15.970
2009	142.425	155.021	110.868	18.481
2010	148.950	155.738	109.833	20.101
2011	195.695	170.300	115.949	23.353
2012	231.472	205.724	125.316	29.872
2013	251.110	225.250	124.380	34.912
2014	279.722	230.994	129.259	41.050
2015	340.365	220.041	127.214	45.157
2016	402.171	210.951	119.876	49.542
2017	420.149	201.282	93.143	48.993
2018	426.645	201.475	83.131	48.534
2019	433.787	207.256	77.818	49.882
2020	428.571	213.496	74.785	51.574

Kaynak: (Resmi Gazete, akt. Memurlar.net, 2020)

Tabloda görüldüğü gibi, Adalet ve Kalkınma Partisi siyasal iktidara geldiği 2003 yılından sonra Eğitim Bir Sen sendikasının üye sayısı yıldan yıla olağüstü nitelendirilebilecek şekilde

artmış ve 2019 yılına gelindiğinde Türkiye'nin en büyük sendikası ve genel yetkili sendika konumuna gelmiştir. Türk Eğitim Sen sendikasının AKP iktidarı sonrası üye sayılarında olağan bir artış görülmüş, Eğitim İş sendikası da kurulduğu tarih olan 2005 sonrası üye sayılarını yıldan yıla artırmış, ancak Eğitim Sen sendikasında AKP iktidarı sonrasında yıldan yıla azalma olmuş, ancak Eğitim İş'in 2005 yılında Eğitim Sen içerisinden ayrılmasından sonra üye sayısı giderek azalmış, özellikle son yıllarda oldukça düşük bir seviyeye ulaşmıştır. Tüm sendikalar için sendikalaşma oranı artarken ve üye sayıları da artarken, 2002 yılı ile karşılaştırıldığında o yıllardaki üye sayısının bile gerisine düşen tek sendika Eğitim Sen sendikası olmuştur. Bu araştırmada, sendikalardaki nicel büyüklük özelliğinin, nitel bir örgütlenme sağlayıp sağlayamadığı, yani sendikaların üye sayılarındaki başarıya oranla öğretmenlerde kalıcı ve bilinçli bir örgütlenme başarısının ortaya çıkıp çıkmadığı, üye sayısı ile örgütlenme başarısı arasında bir doğru orantı olup olmadığı araştırmamız sonucunda daha iyi anlaşılabilecektir.

4.1.3. Sendika Üyesi Olan/Olmayan Katılımcılar

Tablo 2'de Araştırma kapsamına alınan sendikalardan görüşmeler yapılan sendika üye ve yöneticileri ile hiçbir sendikaya üye olmayan katılımcıların sayıları ve cinsiyete göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 2
Katılımcı Sayıları

Sendikalar	Eğitim -Bir-Sen	Türk- Eğitim-Sen	Eğitim-Sen	Eğitim- İş	Toplam
Sendika Yöneticisi Katılımcı Sayıları	4	4	4	4	16
Sendika Üyesi Katılımcı Sayıları	4	4	4	4	16
Sendika Üyesi Olmayan Katılımcı Sayısı	-	-	-	-	6
Toplam Katılımcı Sayısı					38

Tablo 2'de de görüldüğü gibi araştırmamız kapsamında derinlemesine görüşme yapılan toplam katılımcı sayısı 38'dir. Katılımcılardan sendika üyesi olanların %50'si sendikada yönetici olarak görev almayan "üye", %50'si ise aktif görev alan "yönetici" konumundadır.

Katılımcılardan hiç bir sendikaya üye olmayanların sayısı 6 iken, bunların %50 si kadın, % 50 si ise erkek katılımcıdır. Ayrıca sendikaya üye olan 16 ve yönetici konumunda çalışan 16 katılımcının %50 si kadın ve %50 si de erkek katılımcıdan oluşmaktadır.

Tablo 3

Sendika Üyelerinin Hükümet ve Sendikaların Eğitim Politikalarına Erişim Kaynakları

Erişim Kaynakları	SENDİKALAR			
	Eğitim-Bir-Sen	Türk-Eğitim-Sen	Eğitim-sen	Eğitim-İş
Hükümet Eğitim Politikalarına Erişim kaynakları	Sendika(5), Sosyal Medya(6), İnternet(6), Öğretmenler(3), Bürokrasi(1), Okul İdaresi(2), Okul İdaresi(1), Televizyon(1),	Sendika(7), Sosyal Medya(3), İnternet(3), Öğretmenler(3), Okul İdaresi(3), Televizyon(3), Diğer Arkadaşlar(1), Gazete(1)	Sendika(7), Sosyal Medya(7), İnternet(2), Öğretmenler(11), Okul İdaresi(2), Televizyon(), Gazete(3), İlgili Kitaplar(1), MEB(1)	Sendika(6), Sosyal Medya(3), İnternet(3), Öğretmenler(2), Okul İdaresi(), Televizyon(5), Diğer Arkadaşlar(), Gazete(5)
Sendikaların Görüş ve Etkinliklerine Erişim kaynakları	Afiş ve Broşürler(5), Sendika Akademik Dergileri(4), Sendika Aktüel Dergileri(1), Basın Açıklamaları(1), Sendika Okul Toplantıları(2), Sendika Sosyal Medya Sayfaları(2), Sendika Politika Kitapçıları(3), Basın Açıklamaları(4), Sokak Eylemleri(2), Sendika Web Sayfaları(1)	Afiş ve Broşürler(6), Sendika Akademik Dergileri(1), Sendika Aktüel Dergileri(3), Sendika Okul Toplantıları(2), Sendika Sosyal Medya Sayfaları(4), Sendika Politika Kitapçıları(2), Basın Açıklamaları(3), Sokak Eylemleri(2), Sendika Web Sayfaları(4), Yönetim Kurulu Toplantıları(1)	Afiş ve Broşürler(5), Sendika Akademik Dergileri(2), Sendika Okul Toplantıları(2), Sendika Sosyal Medya Sayfaları(2), Sendika Politika Kitapçıları(2), Basın Açıklamaları(2), Sokak Eylemleri(3), Sendika Web Sayfaları(4), Diğer Üyeler(1), Sendika Şube Toplantıları(2)	Afiş ve Broşürler(2), Sendika Akademik Dergileri(1), Sendika Aktüel Dergileri(1), Sendika Okul Toplantıları(1), Sendika Sosyal Medya Sayfaları(3), Sendika Politika Kitapçıları(2), Basın Açıklamaları(3), Sokak Eylemleri(3), Sendika Web Sayfaları(4)

Araştırmaya katılan sendika üyelerinin görüşlerine başvurmak için hazırlanan görüşme formuna dayalı olarak ortaya çıkan ve Tablo 3'te, Sendika Üyelerinin Hükümet ve Sendikaların Eğitim Politikalarına Erişim kaynaklarını gösteren bu verilere göre sendika üyeleri siyasal iktidarın eğitim politikalarına yönelik olarak bilgilennemelerini ağırlıklı olarak sendika üzerinden ve sosyal medyayı takip ederek elde etmekte olduklarını belirtmişlerdir. Bu

veriler, hükümet politikalarının bir tür sendika dolayımından, yani sendikanın söylemsel tezgahından ya da yorum sürecinden geçerek üyeler ile buluştuğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra sosyal medyanın eğitim politikalarına erişimdeki belirleyiciliği de üyelerin siyasal iktidarın eğitim politikalarına ilişkin olarak doğrudan resmi yazışma ve belgeleri takip etmek yerine sendika veya sosyal medya gibi dolaylı araçlara başvurduğunu, dolayısıyla politikalar hakkında görüşlerinin oluşmasında bu dolayımına araçlarının etkisi olduğunu söylemek mümkün olabilir.

4.2. Eğitim Politikaları Üzerine Rıza ve Mücadele Süreçleri: Talepler, Söylemler, Eklemleyici Pratikler

Bu bölümde yer alan alt bölüm başlıkları, bulgulara dayalı analizler sonrasında ortaya çıkan kuramsal ve kavramsal eğilimlere göre şekillendirilmiştir. Bu bölümde bulgular, "popülizm", "neokorporatizm", "hegemonik alt/üt fraksiyon", "kimlik İnşa stratejileri", "eklemleme ve eklemleyici pratikler", "tikel siyasal özneleşme"; "muhafazakar söylem", "milliyetçi söylem", "sol söylem", "Atatürkçü söylem" analiz kategorileri aracılığıyla yorumlanmıştır.

4.2.1. Türkiye'de Din Eğitimi Politikası ve Eğitimde Dinselleşme

Türkiye'de eğitimde dinselleşme sürecinin en önemli adımlarından bir tanesinin din eğitimi politikası olduğu söylenebilir. Bu çerçevede bu bölümde eğitimde dinselleşme süreci din eğitimi politikası çerçevesinde ele alınacak ve eğitimde dinselleşme, toplumsal ve siyasal boyutuyla ilişkilendirilerek anlaşılmaya çalışılacaktır.

4.2.1.1. Siyasal İktidar ve İslami Hegemonya Projesi

Türkiye'de 2000'li yıllarda gerçekleştirilen din eğitimine ilişkin düzenlemeler, Türkiye'de *Eğitimin Dinselleşmesi* politikasının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Türkiye'de eğitim müfredatının daha dinsel bir içeriğe kavuşturulması girişimleri her ne kadar uzun bir tarihsel öyküye dayanıyor olsa da özellikle 2012 yılında yapılan ve 4+4+4 adıyla bilinen yeni eğitim yapılanması ile önemli ölçüde hız kazandığı söylenebilir (ERG, 2012). Nitekim Türkiye'de ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki okul eğitiminde din eğitimi resmi olarak Din Kültürü

ve Ahlak Bilgisi dersi ile sürdürülmekte ve bunun haricinde ülkenin bu kademedeki din eğitimi politikası İmam Hatip okulları ve camilerde süren kuran kursları eliyle yürütülmekteydi. 6287 Sayılı kanun ile 11 Nisan 2012 tarihinde yürürlüğe giren 4+4+4 Düzenlemesi ile İmam Hatip okullarının ortaokul kısımları açılmış ve yeni bir müfredata kavuşturulmuş olmakla birlikte normal statüdeki tüm ilk, orta ve lise düzeyindeki okullarda din eğitimi dersleri artırılmış, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi zorunlu dersine ek olarak Kuran-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı gibi seçmeli dersler eklenmiş ve değerler eğitimi gibi müfredat konuları tüm derslerin içerisine eklenerek, ilk ve orta öğretim müfredatında din eğitimi daha yoğun biçimde verilmeye başlanmıştır (s. 4-5).

Türkiye'de 2000'li yıllarda siyasal iktidarın eğitimde dinselleşme ve din eğitimi artırma politikalarının doğru anlaşılabilmesi için genel olarak siyasal iktidarın hegemonya inşa çabasında din ögesinin rolü ve konumunu doğru bir bağlama oturtmak gerekmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'de, hatta Türkiye dışındaki İslam coğrafyasında bile, geçerli olacak bir İslami kimlik söylemsellik alanını genişçe kapsamaya çabalayan bir hegemonya politikası yürütmeye denediği söylenebilir (Gerger, 2012). Nitekim, bu tip bir hegemonya projesindeki amaç, kendisini Müslüman olarak tanımlayan, İslami bir kimliğe sahip olduğunu belirten tüm bireylerin kendilerini aynı zamanda AKP'li, AKP'ye yakın ya da sempatiyle bakan bir birey olarak tanımlaması sonucunu doğurabilecek bir çabadır. Üstelik radikal ya da dindar, dindar liberal ya da kendisini merkez sağa yakın hisseden farklı İslami yaşantı yelpazesindeki tüm bireyler için hedeflenen şey, böyle bir bütünlüğe, onları dahil edebilme başarısı olmaktadır. Peki, İslami kimliğe dayalı bir siyasal bütünlük ne ifade etmektedir? Neden istenmektedir? Kendisini "muhafazakâr demokrat" olarak tanımlayan AKP'nin çelişkilerle dolu olsa da modernizm ile gelenekçiliği; kapitalizm ile İslami anlayışı; dinsellik ile batılılaşmayı ve laikliği, kendi tarzında, dinsel zeminde uzlaştırmayı denediğini söyleyebiliriz (Tuğal, 2014, Yavuz, 2005). Nitekim AKP'nin kuruluşu ve siyasal iktidar olması ile oldukça büyüyen İslami Sermaye ve yeni yeşil burjuva sınıfı kapitalizmle uyumlu, küresel kapitalizmin nimetlerinden faydalanan yeni bir İslami yaşam tarzı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda siyasal iktidarın küresel kapitalizm ile uyumlu olması, neoliberal yapısal uyum politikalarını uygulama çabaları, İslami burjuvazi kadar, yabancı sermaye ve ülkedeki diğer laik burjuva eliti de fazlasıyla memnun eden politikalar olarak ortaya çıkmaktadır (Yıldırım, 2010). Bu nedenle İslami söyleme sahip bir partinin iktidar olması, neoliberal politikaları uygulamaya direnmediği müddetçe, burjuvazi ve İslamcı sermaye için oldukça memnuniyet verici bir gelişme olmaktadır (Gerger, 2012). Üstelik ABD tandanslı

küresel kapitalizmin Ortadoğu bölgesindeki İslamizasyon politikaları için de Türkiye'deki İslamcılaşıma süreci oldukça istenilir bir durumdaydı. Ülkedeki laik burjuvazi ise neoliberal politikaların hızla uygulanması beklentisiyle İslami bir partiye engel olmamıştı (Gerger, 2012; Savran, 2004).

Bu küresel, bölgesel ve ülkesel koşullar altında AKP'ye düşen ve ondan beklenen kitlesini büyütürken siyasal iktidarını sürdürmek ve hem yapısal hem de bölgesel politikalar için kolaylaştırıcı rolünü yerine getirmek olmuştur (Gerger, 2012). Bu nedenle AKP, sadece geleneksel dindar kesime değil, kendisini Müslüman olarak tanımlayabilecek ve siyasal hattın merkezine yakın tüm kesimleri İslami Kimlik şemsiyesi altına birleştirebilecek bir kitlesel parti olma stratejisi yürütmeye çalışmıştı (Yıldırım, 2010; Öncü ve Balkan, 2014). Üstelik AKP'nin siyasal iktidar oluşu, laik elitizm tarafından dışlanmış sıradan vatandaşların oluşturduğu geniş Müslüman kesim için de, hem kamusal alanlarını genişletme hem de İslamcı sermayeye ve devlet kademelerine tutunarak büyük saadet zincirinden bir pay alma olanağı doğurmuştu (Toprak, 2013, Yavuz, 2005). Bu çerçevede toplumun dinselleşmesi hem İslami Kimliğin alanını genişletmekte hem de dünya nimetlerinden faydalanmak isteyen İslami kesimlerin pay alanını genişletmekteydi. Bu çerçevede toplumu dinselleşmesi ve dinselliğe dayalı kitlesel büyümenin gerçekleşebilmesi için en önemli adım Eğitim'de Dinselleşme politikaları idi. Bu dinselleşme politikalarından bir tanesi başörtüsü serbestliği politikası iken bir diğer önemli adımı Din Eğitimi politikaları olmaktadır (Ünder, 2015). Bu çerçevede özellikle AKP tarafından ülkedeki laik elitist vesayet yapılanması olarak nitelendirilen yapılanmaların tasfiye çalışmaları sonrası 2012 yılında 4+4+4 eğitim sistemi ile hem imam hatip okulları hem de normal ilk ve ortaöğretim okulları daha dini bir müfredata kavuşturuldu.

Politika metinleri incelendiğinde din eğitimi politikasına yönelik en çarpıcı ifadelerin, "muhafazakar", "kutsal dini değerler" "demokrasi", "laiklik", "dindar", "İslam", "Kur'an" "din ve vicdan hürriyeti", "ihtiyaç", "İslamafobi" "horlandık", "28 Şubat", "Batıcı elitler", "millet iradesi" kavramları üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Bu çerçevede hem AKP'nin hem de onun liderlerinin din olgusunu gerekliliğini ve din eğitiminin yaygınlaştırılmasını nasıl temellendirdiklerini ele almak önem arz etmektedir. AKP'nin din'e bakışı, kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan, laiklik ve demokrasi gibi batı kültürüne, kalkınma ve girişimcilik gibi liberal ekonomiye ait değerler ile geleneksel İslami değerleri uzlaştıran ve

yeniden yorumlayan bir noktada durmaktadır. Nitekim AKP 2023 vizyonunda muhafazakâr demokrasiyi, laikliği ve din'e bakışını şu şekilde ortaya koymaktadır:

AK Parti, muhafazakâr ve demokrat bir partidir. Bizim muhafazakârlığımız eski olanın muhafazası değil, eskimeyenin muhafazasıdır. Her alanda değişimi ve reformu gerçekleştiren AK Parti için muhafazakârlık; sosyal ve kültürel ilkelerimizi ve değerlerimizi, bizi biz yapan, bize has özellikleri ve güzellikleri günümüzün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden üreten bir siyasettir (AK Parti 2023 Vizyonu; 47).

Görüldüğü gibi geleneksel değerler ile günümüz ihtiyaçlarını uzlaştırma vurgusu ile modernizm ve kapitalizm uyumlu bir İslam anlayışının geçmişten geleceğe doğru devam ediyor olduğu anlaşılabilmektedir. Nitekim bu noktada ortaya çıkacak dinselleşmenin de İslam'ın bir çeşit modernize edilmiş ve piyasa değerleriyle uzlaşa sağlayan haline tekabül edeceği de gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim, 2023 vizyon metninde, laiklik gibi aslında İslamcıların Cumhuriyet tarihi boyunca savaşım halinde oldukları bir kavramın bile yeniden yorumu göze çarpmaktadır.

Bu ilkeden hareketle AK Parti, laikliği toplumdaki tüm inanç ve görüşler karşısında devletin tarafsızlığı olarak görmektedir. AK Parti laikliği, dinsizlik veya din karşıtlığı olarak görmemekte, laikliğin din karşıtı gösterilerek örselenmesine karşı çıkmakta ve laikliği bütün dinlerin ve inançların teminatı olarak görmektedir. AK Parti, laikliği, din ve vicdan hürriyetinin, her türlü din ve inanç mensuplarının ibadetlerini rahatça icra etmelerinin, dini kanaatlerini açıklayıp bu doğrultuda yaşamalarının ve inançsız insanların da hayatlarını bu doğrultuda tanzim etmelerinin sigortası, bir özgürlük ve barış ilkesi olarak görmektedir (s.25).

Görüldüğü gibi AK Parti, tıpkı demokrasiyi savunduğu gibi bir başka modern batılı değer olan laikliği de din karşıtı bir konumdan çıkararak, dini teminat altına alan bir içerikle tanımlamaktadır. Bu çerçevede Yavuz'un (2005) İslami hareketlerin batılı modern kavramlarla tanışmasıyla hem kendilerinin dönüşüp dünyevileştiği hem de bu kavramları, bir "boş gösteren" olarak İslami biçime göre bükerek yeniden tanımlayıp dönüştürdüklerine ilişkin tespiti hak kazanmaktadır. AKP'nin tıpkı diğer İslami hareketler gibi toplumsal yaşamı massedip, içini kendisinin doldurmaya çabaladığı İslami kimlik söyleminin yörüngesinin, toplumda ve devlet kademesinde bir iktidar ağının örülmesi yönünde ilerlemesi ve bu bağlamda da AKP tipi İslam'ın, salt bir kültürel İslam olmadığı, daha ziyade bir siyasal İslam olduğu gerçeğini önümüze serer. Bu çerçevede İslam'ı gündelik yaşam formu olmaktan çıkarıp bir iktidar ağı haline getiren her Siyasal İslami girişimin, hiç olmasa bile, İslam etrafında kitle inşa etme ve bu kitle gücüyle iktidar olması bakımından bile olsa, a priori olarak dini araçsallaştıran bir noktada duruyor olduğu anlamına gelmektedir. Ancak olan

bitenin tam tersini savunma kıvraklığı gösteren popülist siyaset, bazen gerçekliğin üzerine örtülen çok şeffaf bir örtüyü, her şeyi yeterince gizleyebildiğini düşünerek örtme naifliği ile karşı karşıya bırakır bizleri. Nitekim yine 2023 vizyonunda din'in araçsallaştırılmasına oldukça sert bir karşı çıkışın, transparan olmasına rağmen, bir örtü olarak kullanılmış olduğuna şu sözlerle tanık olabiliriz:

AK Parti, kutsal dini değerlerin istismar edilerek siyaset malzemesi yapılmasını dinin siyasi, ekonomik veya başka çıkarlara alet edilmesini reddeder. Farklılıkların bir arada yaşatılmasını hedefleyen demokratik bir ülkede inançlarından dolayı insanları baskı altında tutmak, çoğulculuğu, birlikte yaşama arzusunu, hoşgörü ve diyalogu ortadan kaldıracaktır (s.25).

Ve bununla birlikte, vizyon belgesinde, laiklik ve demokrasi gibi batılı değerlerin güvencesi altında din'in toplumdaki yerinin sağlamlaştırılacağına müjdesi ile şu sözlerle karşılaşırız:

AK Parti, dindar insanları rencide eden tavır ve uygulamaları ve onların, dini yaşayış ve tercihlerinden dolayı farklı muameleye tabi tutulmalarını veya dini kullanarak farklı düşünen ve yaşayan insanlar üzerinde baskı kurulmasını kabul etmez ve bu tür yaklaşımları antidemokratik, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulur (s.25).

Görüleceği gibi dini yaşam biçiminin, dinsel bir toplumun ve din eğitiminin artırılması girişiminin Batılı, modern, liberal, hatta kısmen sol söylemler etrafında teminat altına alındığına tanık olmaktadır. Bu, bir yandan muhafazakâr, bir yandan da liberal, hibrid söylem girişiminin her yolu mubah gören tipik bir popülizm hamlesi olarak okumak mümkün iken, aynı zamanda İslami gelenekte küresel dünya ile tanışma sonrasında kökensel olarak meydana gelen dünyevileşme ve melezleşme sürecinin bir uzantısı olarak da okumak mümkün olabilir.

AKP'nin Siyasal İslam stratejisinin, İslam Dini ve ona dayalı İslami kimlik üzerinde kitle inşa etme üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Bu çerçevede "din eğitimi" bir toplumsal ihtiyaç olarak sunulmakta ve toplumsal talepleri yerine getirmeyi amaçlayan bir siyasal söyleme dönüşmektedir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer din eğitiminin artırılmasını toplumsal talep argümanı ile şu şekilde haklı kılmaya çalışmıştır:

Dini öğretimi 4 yılda tamamlamanız size yeteri kadar bilgi birikimi sağlamıyorsa onu daha uzun sürede almanız lazım. Bütün bunlar bu toplumda değişik kesimlerin ihtiyacı mı? Öyleyse bizim herkesin ihtiyaç duyduğu, kendi özel yeteneği varsa geliştirebileceği veya kendisinin bir tercihi varsa onu gerçekleştirebileceği eğitim altyapısını kurma zorunluluğumuz var. Bunun içinde Ortaokullar bu işin omurgasını oluşturacaklar. Eğer spora yönelmek istiyorsa ona fırsat veriyoruz. Eğer dini eğitim alacaksa, imam hatip okuluna gitmek istiyorsa, onu imam hatip lisesinin orta

öğrenime de devam edebileceği bir programa dahil edeceğiz. Çünkü 4 yılda iyi bir din adamı olma imkanı yok (Dinçer, 2012).

Ayrıca biz kitlesinin inşasında din eğitimi ile ilgili popülist momentin devreye sokularak kutuplaşma üzerinden oluşturulan dil, kamuoyuna şu şekilde yansımaktadır:

444 sistemi ile 28 Şubat döneminin eğitimdeki son izlerini de sildik. Artık okullarımızda Hz Peygamber'in hayattı ve Kur'anı kerim dersleri seçmeli olarak verilecek (Ak Parti Alınımının Akıyla 9,5 Yıl, 2012;57).

Görüldüğü gibi din eğitimi konusu AKP tarafından nitelendiği üzere laik vesayet rejimi tarafından yönlendirilen Kemalizm ile karşıtlık içerisinde verilen tepkiler çerçevesinde anlaşılmalıdır. Nitekim popülist kutuplaşma diline bakıldığında konunun sadece bir eğitim meselesi değil, yaşamsal ve toplumsal mesele olarak kurulduğunu görmekteyiz. Schmitt'çi (2006) dost-düşman kutbunun bir tarafında Kemalist elitist laiklik anlayışı, diğer tarafında ise İslam Dini yerleştirilerek, saldırı altındaki İslam Dini üzerinden bir kitle inşa çabası göze çarpmaktadır. Zira, Erdoğan, 5. uluslararası Din Şurası'nda yaptığı konuşmasında geniş İslami coğrafyada İslami kimliğe sahip tüm insanların toplumsal dışlanmaya maruz kaldığını, laik elitler tarafından dışlanan tüm kesimlerin AKP tarafından haklarının korunacağını belirterek, tüm mazlum ve mağdur milletin AKP şemsiyesi altına toplanmasını sağlamaya dönük, hem ülke içerisinde hem de ulus aşırı İslami coğrafyada İslami kimliğe sahip olanlara hitab eden bir önderlik mekanizması sağlamaya dönük eklemleyici bir popülist hamle ortaya koymakta, hegemonyasını sürdürmeye yönelik bir kitle inşa stratejisini şu şekilde sözcüklere dökmektedir:

En genel manada, önce Türkiye'de, ardından tüm mazlum ve mağdur milletler nezdinde yoksulun, mağdurun, mazlumun, haksızlığa, gadre uğramışın, garibin ve gurebanın, dindarın hakkını savunduğumuz için, milletin iradesini, sandığı savunduğumuz için, milletin hür iradesiyle vazife yüklendiğimiz için bizden rahatsız oluyor ve bizi hedef yapıyorlar (Erdoğan, 2014; 5. Din Şurası).

Erdoğan'ın konuşmasında, ortaya koymaya çalıştığı popülist kutuplaşmanın biz kutbunu ülke içi ve dışında İslami kimliğe sahip tüm kesimlere yaymaya çalışmakta ve hegemonik önderlik mekanizmasının hitap edeceği söylemsellik alanını İslamofobia kavramı üzerinden genişletmeye çalıştığı söylenebilir. Nitekim konuşmasının devamı şu şekildedir:

Filmlerde, romanlarda, hikâyelerde, karikatürlerde, bilim ve fikir dünyasında dindarlık ile cehalet hep eş tutulmuştur. Din ve dindarlık yoksulluğun nedeni olarak gösterilmiştir. Din ve dindarlık, yobazlığın, tutuculuğun, gericiliğin, baskının nedeni olarak lanse edilmiştir. Gerek Türkiye'de gerek tüm İslam coğrafyasında din hep terakkiye mani olarak anlatılmıştır. İslamofobi dediğimiz faşizmle

eşdeğer olan hastalık, sadece Batı'dan Doğu'ya yönelen bir sorun değildir. Türkiye'de ve İslam coğrafyasında bizzat içeride, idareciler, siyasetçiler, bilim insanları, düşünürler ve medya yoluyla İslamofobi sürekli körüklenmiştir. İslamofobiklere göre, İslam dünyasının geri kalmasının sebebi dindir. Bunlara göre İslam coğrafyasının kanla, gözyaşıyla, terörle anılmasının sebebi de budur. Bilimde ve teknolojiye geride kalmanın sebebi işte bu İslamofobiklere göre dindir (a.g.e).

Görüleceği gibi AKP kendi hegemonyasının temel taşıını İslam Dini olarak belirlemekte ve hegemonyasını sağlamlaştıracığı kitleyi de siyasal ya da kültürel olan tüm dindar kesim olarak belirlemektedir. Bu çerçevede İslam dinine mensup, İslami kimliğe sahip olanlar için, artık sadece dindarlıkla yetinmek değil, aynı zamanda gündelik yaşamı ve devlet kademesini hegemonize edecek bir siyasal İslam anlayışının benimsemesi gerektiği ortaya konulmaktadır. Din şurasındaki konuşmasının devamı bir yönüyle kitleyi "asıl meselelere" yani siyasal İslam'ın yayılmacı hegemonyasına katkıya davet eder niteliktedir:

Öyle bir taarruz yapılmış, öyle sistemli bir saldırı gerçekleşmiştir ki İslam dünyası, özellikle de İslam dünyasının münevverleri kendilerini savunmaktan, defansta kalmaktan ofansif bir hareketin içine girmemiştir, girememiştir. Asıl meselelere yönelmeye fırsat bulmamışlardır (a.g.e).

Erdoğan, İslam dinine karşı saldırılar gerçekleştiren "düşmanlar" imgesini ortaya koyarak, düşman saldırılarına karşı "biz" kutbunu "millet" olarak belirtmekte ve böylece Türkiye'de yaşayan millet'i de İslam Kimliği ile özdeşleştirmiş olmakta ve millet tanımlaması içerisine giren büyük kitlenin önderliğine oynamakta olduğu ileri sürülebilir. Nitekim, AKP Milletvekili Prof. Dr. Vedat Bilgin *milletleşme sürecimizin bir tanesi din, diğeri de Osmanlı imparatorlu olduğunu belirtmiştir. Türkiye'de Batıcı elitlerin yönetiminde kurulan ulus devleti bizim milletimiz siyaset yoluyla değiştirip milli devlete dönüştürmek istiyor. Kendi geleneğimize dönmek istiyoruz* şeklinde ifade etmektedir (Bilgin, 2016).

Bu çerçevede büyük bir hegemonya çabasının varlığı kendisini göstermektedir. Hegemonyanın gerek inşası ve yeniden inşası gerekse sürdürülebilip genişletilebilmesi için gereken en önemli politikalardan birisi, İslam Dini üzerinden bütünleşecek bir büyük toplumun inşa edilmesine bağlı olabileceği ortadadır. Bu çerçevede hedeflenen hegemonya projesi için din etrafında kümelenmiş büyük bir kitle ve bu büyük kitlenin eklemlenmeye hazır hale gelebilmesi için de din eğitimi politikasının gerçekleştirilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle Erdoğan'ın din eğitimi politikasını ortaya koyarken bunu sadece bir eğitim politikası olarak değil, Cumhuriyet tarihi boyunca bastırılmış ve artık gün yüzüne çıkma zamanı gelmiş büyük bir toplumsal proje olarak algılıyor olduğu görülebilir:

Bu ülkede, bu topraklarda kimi zaman Kuran'ın okunması, öğretilmesi, hatta bir dönem ezanın aslıyla okunması dahi yasaklanmıştır. Başörtüsü yasaklanmış, din eğitimi yasaklanmış, camilerin kapatılmış, kimi zaman camiler ahır olarak kullanılmıştır. Yasakların ötesinde, sakal bırakanlar, başörtüsü takanlar, aslıyla selam verenler, namaz kılanlar mütemadiyen horlanmış, tahkir edilmiş ve bazı imkanlardan da mahrum bırakılmıştır. ...Yakın geçmişte "dindar nesil" dediğim için, başörtüsü yasağını kaldırdığımız, eğitimde 4+4+4 modelini getirdiğimiz için, Kuran-ı Kerim ve Siyer-i Nebi derslerini seçmeli ders yaptığımız için çok ağır eleştirilere, hakaretlere, hatta saldırılara maruz kaldık. 'Zorunlu din dersini tartışıyorsunuz da zorunlu fizik dersini neden tartışmıyorsunuz?' dediğim için içeride ve dışarıda saldırıya maruz kaldık (a.g.e).

Erdoğan'ın bu sözleriyle benzer ve onu tamamlar şekilde 24. dönem AKP milletvekili Hüseyin Tanrıverdi 2015 yılında Eğitim ve Ahlak şurasındaki konuşmasında şunları söylemiştir:

İslam'ın adının, Kuran'ın sözünün geçtiğinde etrafına bir öcü gibi bakıldığı günlerden, başörtüsü meselesinin gündeme gelmediği, Kuran'ın ve Siyer-i nebinin ders olarak okutulduğu günlere geldik (Tanrıverdi, Eğitim ve Ahlak Şurası, 2015).

Bu çerçevede İslam dininin önderliğine soyunan AKP politikalarına katkı sunmak İslam'a hizmet, karşı çıkmak ise ihanet konumuna sokulmuş olmaktadır. Zira eğitimde dinselleşme politikası da bu keskin ikileme oturtularak toplumsal rızanın beğenisine sunulmaktadır. Bu çerçevede din eğitimi müfredatına karşı çıkmak İslam Dini'ne karşı çıkmak ile eş anlamlı olarak sunulmakta ve bir çeşit İslamofobia olarak yansıtılmaktadır. Böylece eğitimde dinselleşme politikasının topluma iknasında, İslam dinine antipatiyle bakmayan tüm kesimleri ya da büyük bir siyasal yelpazeyi bu politikaya rıza göstermeye açık hale getirebilmektedir. Siyasal İktidar'ın politika metinlerinden elde edilen bu bulgular, Türkiye siyasetinde popülizmin kitle inşa aracı olarak kullanıldığını gösteren Yetkin (2010 ve 2016) ve Toprak'ın (1992) bulgularıyla da örtüşmektedir.

Eğitim yoluyla dindar bir nesil yetiştirmek ve İslam dini etrafında büyük bir kitlesel birlik oluşturmak ile "hedeflenen geleceğin" ne olduğu konusu Türkiye'de yıllar boyunca tartışıla gelmiştir. Laik Cumhuriyete bağlı Atatürkçü aydın kesimler ve askeri yapılanmalar dindar bir toplumun şariat düzenine dayalı bir rejime geçiş için bir hazırlık olduğunu savuna gelmişlerdir (Mumcu, 1997). Marxist sol tarafından ise ülkenin şariat hazırlığında olduğu görüşü zaman zaman dillendirilse de daha çok, geline nokta artık AKP'nin ve İslami sermayenin kapitalizmin nimetlerinden yararlanmanın tadını çıkardıkları ve kitlesel anlamda güçlü bir konumda kalıp bu büyük ekonomik pastadan yararlanmaktan başka şariat gibi bir amaçlarının kalmadığını da savunan düşünceler bulunmaktadır (Kaynar, 2013). Ancak bu

seçeneklerin herhangi birinin, ya da her ikisinin birlikte gerekleşiip gerçekleşmeyeceği ya da her iki seçenek yerine başka bir senaryonun (örneğin sönümlenip tamamen yok olma) ortaya çıkıp çıkmayacağına ilişkin mutlak bir gelecek projeksiyonu ortaya koymak imkânsız olabilir. Ancak AKP lider kadrolarının zaman zaman yaptığı açıklamalar yardımıyla bazı öngörülerde bulunmak mümkün olabilir. Örneğin 4+4+4 yasasıyla birlikte İmam Hatip okullarının orta okul kısımlarının açılması ve din eğitimi derslerinin artırılmasına tepki gösteren CHP genel başkanı Kemal Kılıdaroglu'nun söylemlerine karşı Cumhurbaşkanı Erdoğan şöyle bir tepki göstermiştir:

Kemal Efendi, sen oraya(İmam Hatip okullarına) torununu cebren gönderme, cebir yok. Neden bundan rahatsız oluyorsun. Çünkü rahatsızlar, çünkü geleceği görüyorlar. Çünkü milletin ruh kökünde bu arayış var (Hürriyet, 2012).

Benzer şekilde 4+4+4 eğitim yasası meclis komisyonlarında görüşölür ve tartişılırken dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer ile dönemin CHP milletvekili Oktay Ekşi arasında komisyon görüşmelerinde geçen ve komisyon raporlarına yansıyan tartişma, Ekşi'nin, Dinçer'in "21'inci Yüzyıla Girerken Dünya ve Türkiye Gündeminde İşlam" sempozyumundaki bildirisinden yaptığı alıntıya dayanmaktadır. Alıntıya göre Dinçer'in düşünceleri aşağıdaki gibidir:

Müslüman kimliğini bırak, siyasi güçte karar mercii olarak yer al. İşlam bunu asla kabul etmez. Bu riyakâr bir tavidir ve kimlik bozulması demektir. (Yapılması gereken) Türkiye'deki kültürel öncelikli İşlami hareketlerle siyasi öncelikli İşlami hareketlerin karşılıklı ilişki ve etkileşimlerinin yeniden tanzim edilmesidir. Eğer bu iki hareket bütünleşmiş bir hâlde devam ettirilebilirse, Türkiye'de İşlam'ın hiçbir ölkede görölmemiş bir şekilde, sağlam bir temel üzerinde gelecek vaat ettiğini ifade edebiliriz. ...İktidara gelmek yolun sonu değildir. Yeni bir başlangıçtır. İktidara gelince yapılması gerekenler bitmiş gibi düşünölürse İşlam iktidara geliş aracı gibi kullanılmış, istismar edilmiş gibi olur. Sadece iktidara gelmek yeterli değildir, iktidarın kendi altyapısını, kadrolarını, insan malzemesini yetiştirmek gibi bir görevi vardır (Dinçer, "21'inci Yüzyıla Girerken Dünya ve Türkiye Gündeminde İşlam", akt. Ekşi 2012..., Meclis Komisyon Tutanakları).

Bu çerçeve de dinsel bir eğitim aracılığıyla dindar bir nesil yetiştirmek istenmesinin ve Siyasal İşlami tandansla donanacak ideolojik bilinçlerin eklemleendiği hegemonya projeleriyle asıl amaçlananın ne olduğu tartişılabilir. Ancak Dinçer'in belirttiğine göre "İşlami fikirlere ve İşlami nesile dayanarak iktidara gelmek yeterli bir hedef değildir. İşlam, Türkiye'de sağlam bir temel üzerine inşa edilecektir". Bu çerçeve de düşündüğümüzde dindar bir nesil istemek, mutlaka şeriat hukukuna bağlı bir toplum ve devlet düzeni isteneceği ya da hedeflendiği anlamına gelmese de İşlami temellere (ya da şeriata) dayalı bir toplum ve devletin asla

amaçlanmıyor olduğunu söylemek de bir o kadar imkânsızdır. Bununla birlikte, dindar bir nesil düşüncesi, bu neslin oluşturduğu kitleye sırtını yaslayarak, bu dünyada küresel kapitalizm ile uyum içerisinde büyük bir iktidar ve kapitalist sermaye birikiminden büyük bir pay elde etme, kapitalizmin nimetlerinden yararlanma anlamında da okunabilir. AKP'nin dini bir toplum hedeflemekle asıl amacının asla şeriatı dayalı bir devlet düzeni kurmak olmadığı söylenemeyebilir. Ancak geleneksel olarak İslami anlayışlardaki dönüşüm, İslami hareketlerin kapitalizm uyumlu bir şekilde düzenle bütünleşme sürecinde olduklarını da göstermektedir (Tuğal, 2014, Toprak, 2013; Yavuz, 2005). Ancak hem şeriat devlet düzenine sahip hem de küresel kapitalizmle uyumlu bir ülke ve toplumun asla mümkün olamayacağı da söylenemeyeceğine göre yakın bir gelecekte AKP ya da başka İslami hareketler için (ancak ve ancak sermaye birikimini laik bir rejime göre daha da artırabilmesi koşulu ile) kapitalist bir şeriat devleti hedefi mümkün bir hedef olarak ortaya konulması ya da dillendirilmesi çok da şaşırtıcı olmayabilir.

Bu çerçevede, Siyasal İktidarın dindar bir nesil oluşturma projesini hegemonyanın diğer ayağı olan Kapitalizm ile birlikte bütünlüklü olarak düşünmek gerekmektedir (Aksoy, 2017: 8; Gümüş, 2019). Yani bu hegemonya projesinin sadece dindar bir toplum üzerine kurulmak istendiği yorumu yanlış olacaktır. Nitekim dindar bir toplum, Türkiye'de uygulanan küresel kapitalist ve neoliberal politikaları ülkede uygulayıp bundan faydalanan kesimlerin (İslami bürokrasi ve İslami burjuvazi) kim olacağını garanti altına alan önemli bir politika adımı olarak görülmelidir. Oluşturulacak bir dindar toplum ile gelecekte radikal bir İslami hukuk ve devlet sistemi amaçlanıp amaçlanmadığı ise gerçekleşmesi olanaksız olmamakla birlikte halen bir soru olarak kalmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'de din eğitimi politikasının, sadece bir eğitim politikası değil, bir toplumsal proje olarak görüldüğü gerçeğini gözden kaçırmamak gerekmektedir. Dindar bir neslin, spiritualist bir eğitim anlayışı (Gümüş, 2019) ve din eğitiminin hakim olduğu bir Milli Eğitim sistemiyle oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. Dindar bir neslin oluşturulmaya çalışılmasındaki asıl neden veya nedenler bileşimi, aynı zamanda geleceği tanımlamaya çalışan birer kurgu olarak da ortaya konulabilir. Gerek diğer İslami hareketlerdeki dönüşüm, gerekse Ak Parti iktidarının kendi söylemleri etrafında düşündüğümüzde, dindar bir toplum yaratma hedefi, daha çok küresel kapitalizm ile uyumlu ve zenginleşen "İslami Sermaye"nin tekelleşmesini meşrulaştırmaya yarayacak ve sırtını yaslayacağı güçlü bir kitlenin inşa edilmesini amaçlayacak AKP tipi İslami hegemonya projesinin en önemli ayağı olarak ortaya

çıktığı söylenebilir. Küresel sermayenin ve küresel aktörlerin Ortadoğu ve Türkiye bölgesindeki Sünni İslam'a dayalı İslamileştirme politikaları için de aygıt oluşturabilen İslami Sermaye ve AKP yönetimi, neoliberal yapısal uyum politikalarına hızla adapte olmaya gönüllü olunca (Gerger, 2012), Türkiye'de "küresel politikalarca da desteklenen bir dindar toplum" olgusunun ortaya çıktığı söylenebilir. Tersten okunduğunda AKP'nin dindar bir topluma dayalı hegemonya projesinin, İslam ile Batı arasındaki geleneksel karşıtlığı artık hiç umursamayarak, kendisini küresel kapitalizmin bir alt fraksiyonu olarak konumlandığı söylenebilir.

4.2.1.2. Eğitim Bir-Sen ve Siyasal İslam'a Politik Teyelleme

Türkiye'de Ak Parti öncülüğünde kurulmaya çalışılan küresel kapitalizmle uyumlu İslami hegemonya projesinin sacayağını oluşturan birçok bileşenin varlığından bahsedebiliriz. Böyle, "AKP tipi bir İslami" hegemonya projesinin sağlam kurulabilmesinin en önemli ayaklarından birisinin kapitalizmin küresel politikalarıyla ve neoliberal yapısal ekonomi politikalarıyla uyum gösterebilmek, yani bir hegemonik alt fraksiyon olarak konum almak olduğu belirtilmişti (Jessob, 2008; 267). Bir diğer önemli sacayağı ise ılımlıdan fundamental'e çok geniş bir kültürel ve siyasal İslami hareket öncülüğünden destek almak, daha doğrusu birçok dini tarikat ve cemaatin hem kamusal, hem siyasal hem de ekonomik alanda kendisini var edebilecek alanları oluşturabilme ve genişletebilmeleri için AKP önderliği ile iş birliği yapmayı denemeleridir (Tuğal, 2014, Toprak, 2013; Yavuz, 2005).

Bir hegemonya projesi için hayati olan bu adımların (yani küresel ve yerel burjuvaziden ve belirli bir zümreden destek almanın) yanı sıra olmazsa olmaz en önemli adım ise Türkiye'deki sosyopolitik değişim için "toplumsal rıza"nın elde edilmeye çalışılması olmuştur. Ak Parti hükümetinin kendisine özgü bir model ile Türkiye'yi daha İslami bir çerçeveye oturtmak için uyguladığı (Bora, 2017), kendi deyimleriyle "sessiz devrim" reformlarının(Sessiz Devrim, 2015) tümü için en temel politik gereksinim, toplumun (ya da Ak Parti deyişiyle "milletin") bu değişime rıza göstermesiydi. Rızanın inşa edilebilmesi için en önemli adımlardan birisi ise bu desteği sunacak bir kitlenin politik inşasına bağlı idi (Laclau, 2007). Kitlenin başarılı bir şekilde inşası ise başarılı bir hegemonya projesinin olmazsa olmaz koşulu durumundaydı. Gerçek anlamda bir hegemonya inşa çabasından bahsediyorsak, tıpkı Gramsci'nin belirttiği gibi tabandan demokratik örgütlenmiş, ideolojik bilinç ve birlikteliğe sahip bir kitlenin oluşturulması zorunlu koşuldu (Gramsci, 2012). Böyle

bir tabandan örgütlenme ise Laclau'nun saptadığı gibi gerçek anlamda toplumsal taleplere dayanma, toplumsal talepleri eklemleyip siyasal söyleme dönüştürme ve toplumun da bu evrensel söylemleri bilinçle üstlenebilmesi ile mümkündür (Laclau 2003). Bu çerçevede Ak Parti'nin hemen hemen tüm reform girişimlerinde, kendisini millet'in taleplerini yerine getirme çabasında olarak sunması bu bağlamda bir stratejik hamle olarak görülmelidir.

Ak Parti'nin İslami Kimlik üzerine inşa etmeye çalıştığı büyük kitlenin ne denli tabandan örülmüş bilinçli bir ideolojik örgütlenmeye dayanıyor olduğu konusu ise tartışmalı bir noktadadır. Bu örgütlenmeyi zaman zaman başardığı kesim ve dönemler olmakla birlikte, analizlerimizde de gördüğümüz gibi ideolojik bilinç yerine popülist hamlelerle halkın nabzına göre oynanmış geçici birliktelikler ya da çıkar zincirine dayalı politik bütünlüklerin oluşturulduğu da görülmekteydi (Bora, 2017; Mouffe, 2019). Ancak hegemonya oyununun en önemli politik gereğinin ne olduğu biliniyordu. Başarılı ya da başarısız olursa da büyük bir kile inşasına soyunulacak, halkın taleplerine, gereksinimlerine, hatta duygularına yoğunlaşılacaktı (Bora, 2017). Zira değişim, ancak millete dayandığında geçerliydi. Ve toplumsal rıza elde etme sanatının en önemli inceliği toplumun zorla ya da oldubittiye getirilerek ikna edilmesi değil, aksine "talep" in ondan gelmesiydi. Talep toplumdan gelince talebi, yani değişim isteğini yerine getirmek politikacının görevi konumuna getirilmiş olmaktadır (Miessen, 2013). Bu çerçevede tam da Gramsci'nin saptadığı nokta ustalıkla devreye sokulmaya başlandı: "Sivil Toplum".

Her ne kadar sivil toplum, "toplumun tümü" demek değilse de hegemonya oyununun parçası olarak, tüm dünya, sivil toplum talebini, tüm toplumun talebi olarak algılama eğilimindedir. Nitekim sivil topluma içkin sivil ya da siyasal karakterli örgütlenmeler, tüm toplumsal tikelliklerin tümü adına taleplerde bulunurlar. Bu nedenle tüm toplum istemese de iktidarlar sivil toplum örgütlenmelerinin konuyu dillendirmelerine bakar, onların söylemlerini muhatap alırlar. Böylece bir politikanın uygulanmasında sivil toplum örgütlerinin talepleri ve ikna oluş süreci, en önemli "katılımcı demokratik" süreç olarak görülmeye başlanır. Böylece bir yandan "sivil toplum-devlet" ikiliğinde, sivil toplum devleti denetler bir mekanizma oluşturur görünürken, bir yandan da iktidar ile ister istemez neokorporatist bir iş birliği süreci kendiliğinden doğmuş ve iktidar politikaları sivil toplum eliyle uygulanmaya başlanmış olmaktadır (Neocleous, 2015).

Nitekim, Türkiye'de siyasal iktidarın bu hegemonya oyun kuralının inceliklerini çok iyi bildiği ve uygulamaya çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, 2000'li yıllarda

Türkiye'de siyasal iktidar teşviki ile, sivil toplum örgütlerinin sayısında olağanüstü bir artış gözlenmiştir (Keyman ve İçduygu, 2003; Keyman, 2006). Tarımda, sanayide, sosyal politikalarda, eğitimde vb. iktidar, aslında kendi yapmak istediği tüm değişimleri, bu alanlardaki sivil toplum örgütlenmelerinin talebini yerine getirme çabası olarak sunma fırsatı bulabilmişti. Tam da böyle bir dönemde iktidar ideolojisine yakın sivil toplum örgütlerinin sayılarının çoğalması ve üye sayılarının en yetkili konuma çekilmesi, politikaların geçirilmesi ve uygulanması açısından önemli bir işleve sahip olmaktaydı. Eğitim alanındaki reform girişimlerinde ise Siyasal İktidar'ın elini kolaylaştıran en önemli örgütlenme ise Memur Sen'e bağlı "Eğitim Bir Sen" sendikası olarak göze çarpmaktaydı. Hatta öyle ki, Siyasal iktidar, geçirmek istediği politikalara desteğinden dolayı Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı düzeyinde Memur Sen ve Eğitim Bir Sen'e şu şekilde sıklıkla teşekkür etmekteydi:

Türkiye'nin son yıllardaki tüm demokrasi hamlelerinde Memur-Sen hep kritik rol oynamıştır. Özellikle 28 Şubat'ta olduğu gibi. Sendika ağalarının siyasetçilere ayar verdiği o günler artık geride kaldı. Kritik dönemlerde vesayetçiler yerine milli irade yanında saf tutan Memur-Sen ülkemiz için önemli bir kazanımdır. Ben tüm Memur-Sen ailesine, Türkiye'de milli iradenin, demokrasinin yerleşmesine verdikleri destek için de şahsım ve milletim adına şükranlarımı sunuyorum. (Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2019)

O destanlardan biri, belki de en önemlisi hiç kuşkusuz Memur-Sen'dir. Akif İnan ağabeyimiz toprağa öyle bir tohum attı ki... geride bıraktığı eserleri daim olsun...(Erdoğan, 2014).

Kadınlara, engellilere, gençlere yönelik özel komisyonlarıyla her kesime hitap eden Memur-Sen, milli iradenin yanında ortaya koyduğu kararlı ve samimi duruşuyla da ayrıca takdiri, şükranı hak ediyor. 2007'de cumhurbaşkanlığı seçimi krizinde, AK Parti'nin kapatılma davasında, yine Memur-Sen hakkaniyet mücadelesinin ve hakikat mücadelesinin en ön saflarındaydı. Yeni Anayasa çalışmalarında, Çözüm Süreci'nde, 17-25 Aralık darbe teşebbüslerinde Memur-Sen yine mücadele safının en önündeydi. Eğitimde 4+4+4 projesinin hayata geçmesinde, kamuda görev yapan kadınlarımızın başörtü sorunlarının çözümünde sergilediği öncü rolle Memur-Sen hakkın, hakikatin, adaletin yanında olduğunu gösterdi. İmam Hatip okullarının katsayı mücadelesinde Memur-Sen onların yanında yer aldığını gösterdi. İmam hatip okullarının, meslek liselerinin orta kısımlarının kapatılması olayında yine hakkın ve hakikatin yanında yer aldı (Erdoğan, 2015).

Türkiye'de Siyasal İktidar-Sivil Toplum neokorporatist ortaklığının en önemli örneği olarak gösterebileceğimiz Mermur Sen konfederasyonu ve ona bağlı Eğitim Bir Sen Sendikası'nın, birçok eğitim politikası için toplumsal rıza üretilmesinde önemli bir köşe taşı durumunda olduğu söylenebilir. Üstelik bu rıza mekanizmasının işleyişi Eğitim Bir Sen'i, Siyasal İktidar'ın politikalarına lütfen ikna olan bir pozisyonda tutmak yerine, talep eden ve bizzat politikanın uygulanmasında hükümete baskı yapan demokratik katılımcı bir pozisyonda

konum almasını sağlamıştır. Bu bulgular, devlet ile sendikalar arasında korporatist bir ilişki olduğunu ve emek sektörünün korporatizm yoluyla denetim altında tutulduğunu gösteren Cizre (1992a;1992b), Akkaya (1996), Öztürk'ün (2007) araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca, neokorporatist ilişki çerçevesinde sivil toplumun devlet tarafından yönetim stratejisi ile yönetilerek devletin sınırlarının genişletilmiş olduğunu gösteren Bayramoğlu (2002), Güler'in (2003) bulgularıyla örtüşmektedir. Türkiye'de "din eğitimi" politikasının geçmesi ve uygulanmasında da Eğitim Bir Sen'in önemli bir işlevinin olduğu söylenebilir.

Politika metinleri incelendiğinde Eğitim Bir Sen'in din eğitimi politikasına yönelik en çarpıcı ifadelerin, "din", "Kur'an", "din eğitimi", "güzel ahlak", "demokrasi", "İslam", "ihtiyaç", "toplumsal talepler", "dini değerler", "dini toplum", "dini devlet", "İmam hatip", "hafızlık", "millet", "28 Şubat", "materyalist pedagoji" kavramları üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Eğitim Bir Sen Sendikası'nın, 2014 ve 2017 yılına ait belgelerde din eğitimine ilişkin resmi politikasını şu şekilde ortaya koyduğunu görmekteyiz:

İlkokul dördüncü sınıftan başlayan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi dörtte ne kadar gerekli ve niçin gerekliyse aynı şartlar ilkokul 1 için de gereklidir. İlkokul 1 den itibaren uygun müfredat ve ders programı yapılarak bu ders verilebilir. Bu dersi, diğer dinler ve inançlara ilişkin bilgiler vermesi ve mensubu olduğumuz dinin kültürünü de tanıtması açısından önemli buluyorum... ..İki yıl önce yürürlüğe koyulan, AİHM'in de evet seçmeli olmalı dediği "Kur'an, siyer, İslami ilimler gibi din eğitimi dersleri seçmelidir, evet bu seçmeli olması gerekir, o da zaten orta 1'den başlıyor, ilkokulda hiç yok. Ama din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin (zorunlu ders olarak) 1. Sınıftan neden başlamasın sorusunun da hiçbir mantıklı izahı yok. (Gündoğdu-Memur Sen- 2014).

2017 yılına gelindiğinde ise Eğitim Bir Sen, "Gecikmiş Bir Reform: Müfredatın Demokratikleştirilmesi" adlı raporunda din eğitiminin verilmesine ilişkin resmi politikasını şu şekilde özetlemektedir:

Türkiye'de zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, İslam dini ağırlıklı olmak üzere, diğer dinleri, inançları ve ahlaki öğretileri olabildiğince nesnel bir şekilde tanıtıcı bir üslupla sunulmalıdır. Bununla birlikte, seçmeli din ve değerler eğitimi dersleri ise, velilerin ve öğrencilerin talepleri göz önüne alınarak İslam dinini sevdirmeyi ve benimsetmeyi esas alan ve gerektiğinde uygulamaya da yer verecek şekilde yapılandırılmalıdır. OECD ülkeleri ile Türkiye'deki görülen en önemli farklardan biri de Türkiye'de din ve ahlak eğitimi daha geç başlamakta ve ilkokulda çok sınırlı bir oranda verilmektedir. Dünyada ise daha erken yaşlarda daha fazla bir oranda verilmektedir. Türkiye'de din ve ahlak eğitimi birinci sınıftan itibaren verilmelidir (EBS, 2017; 17).

Resmi politikasını bu şekilde açıklayan Eğitim Bir Sen sendikasının, 2012'de 4+4+4 sistemiyle başlayan eğitimin dinselleştirilmesi politikasını 2017 yılına gelindiğinde halen

yetersiz gördüğünü ve daha erken yaşlarda din eğitimi verilmesi gerektiğini, bunun gecikmiş bir reform olduğu ve demokrasinin gereği olarak din eğitimi derslerinin artırılması fikrinde olduğunu görmekteyiz. Eğitimin Dinsel bir içeriğe kavuşturulması politikasını, tıpkı siyasal iktidarın yaptığı gibi, yine toplumun ihtiyacına ve OECD ülkeleri ile kıyaslanarak oluşan nicel ihtiyaca dayandırmaya çalıştığını da görmekteyiz. Bu çaba ile, eğitimin dinselleştirilmesi konusunda ideolojik bir gerekçelendirmenin üstünün örtülerek, "reformu halk talep ediyor" izleniminin oluşturulmaya ve bunun demokratik bir hamle olarak gösterilmeye çalışıldığı yorumunu yapmak mümkün olabilir.

Özellikle 18. ve 19. Milli Eğitim Şura kararlarında eğitim sisteminde din eğitiminin yoğunlaştırılması ve daha dini bir müfredat içeriği oluşturulabilmesi için, yetkili sendika olmasının da getirisi ile belirleyici bir ağırlık ortaya koyduğu söylenebilir:

2010 yılında yapılan 18. Milli Eğitim Şurası'nda sendikamızın teklifleri doğrultusunda yeni eğitim sistemine geçiş, milli güvenlik derslerinin kaldırılması, kuranı kerim, siyer ve temel dini bilgiler derslerinin müfredata girmesi gibi önemli kararlar alınmış ve kısa sürede yapılan düzenlemelerle hayata geçirilmişti (Eğitime Bakış 2016, İzleme ve Değerlendirme Raporu'ndan akt. Eğitim Bir Sen Haber Bülteni, 2016; 12).

19. Milli Eğitim Şurası'nda ise, Programda değerler eğitime yer verilmesi, -İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflara da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin konulması, -Ortaokulda hafızlık eğitimi alacak öğrenciler için ara verme süresinin 1 yıldan 2 yıla çıkarılması ve ara verilen sürelerde öğrencilere dışarıdan sınav hakkı verilmesi, -Değerler eğitime öğretim programlarında etkin bir şekilde sarmallık anlayışla yer verilmesi, -Bilim ve medeniyet tarihimizde öne çıkan düşünür ve bilim insanlarının çalışma ve eserlerine ilkökul, ortaokul ve lise öğretim programlarında yer verilmesi, -Bütün ortaöğretim kurumlarında görsel sanatlar dersi çatısı altında geleneksel sanatlarımız olan Hat, Ebru, Tezhip ve Minyatür öğretim programlarının da uygulanmasına imkan verilmesi, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek liselerinin öğretim programları ve ders çizelgelerinden “Alkollü İçki ve Kokteyl Hazırlama” dersinin kaldırılması; alkollü içecek hazırlanan bölümlerde staj faaliyeti yapmalarının kaldırılması,-Kutlu Doğum Haftası ve Aşure Günü’nün Belirli Gün ve Haftalar kapsamına alınması (Eğitim Bir Sen Haber Bülteni, 2014; 17).

18 ve 19. Milli Eğitim Şura'sında Eğitim Bir Sen sendikasının sadece din eğitimi derslerine yönelik bir müfredat önermenin ötesinde İmam Hatip okullarından, hafızlık eğitimlerine, alkollü kokteyl hazırlama dersinden değerler eğitiminin tüm müfredata yedirilmesine kadar birçok konuda eğitim sisteminin tümüyle dinsel bir içeriğe kavuşturulması talebini oluşturmaya çabaladığını görmekteyiz. Sivil toplumun taleplerini uygulamakla yükümlü olan hükümetin toplumun diğer kesimlerinde ortaya konulan talepleri bir tarafa bırakıp çoğunlukla Eğitim Bir Sen'in taleplerine yönelmeye çalışması gözlerden

kaçmamaktadır. Bu bağlamda iktidarın genel anlamda dindar bir toplum yaratmaya dönük projesi için çok kilit politika hamlelerini sivil toplumun taleplerine dayanarak gerçekleştirme görüntüsünün de yerine getirilmiş olabildiğini görebiliriz. Böylece, Eğitim Bir Sen, Türkiye eğitim sistemini dönüştürmeye yönelik bu temel politika konularında doğrudan halkın talebini üst makamlara demokratik bir baskı oluşturma yoluyla iletme görevi üstlenmiş gibi bir görüntü oluşturmaktadır. Siyasal sistemin demokratik işlediği gelişmiş demokratik ülkelerde olması beklenen halk tabanından hükümete, karar alma süreçlerindeki demokratik baskı mekanizmasının sağlıklı işlediği görüntüsünün oluşturulmaya çalışıldığını görebiliriz. Bu bulgu, Eğitim Bir Sen sendikası ile Siyasal İktidar arasındaki siyasal fraksiyonel ilişkilerini gösteren Göktürk, Güvercin ve Seçkin'in, (2012) bulgularıyla örtüşmektedir. Bu tabandan hükümete talep akışının sağlıklı işlediği ve sadece görüntüden ibaret kalmadığının ise ispatlanması gerekmektedir. Oysa ki, "başörtüsü, din eğitimi, özelleştirme politikaları gibi önemli politika konularında sendika üyelerinin (yani tabanın) talep, beklenti ve itirazlarının neler olduğu sorulduğunda; Eğitim Bir Sen yöneticisinin yaptığı açıklama şu şekilde olmaktadır:

Ha üyemizden asla böyle bir soru gelmez. ...Çünkü bize nerelerde sıkıntısı olan, işte resen atanmış olan, ne bileyim şu anda açıkta olan, yani bir problem yaşanırsa, kişisel problem yaşayanlar bize gelir. Pratik konular. ...Yani böyle temel meseleler değil pratik meseleler geliyor bize. Teorik politika konuları gelmez. Hiç böyle bir şeye şahit olmadım. Ya ben şurada görevlendirilmek istiyorum, bize hep bunlar gelir. Mesela hiç özelleştirme politikası gibi bir sorunu bize taşıyan bir üyemizle karşılaşmadım. Böyle bir soru ile de karşılaşacağımı açıkçası düşünmüyorum (Leyla-Yönetici).

Bu çerçevede düşündüğümüzde Eğitim Bir Sen üyelerinin talepleri genel teorik politika konularından ziyade eğitim sahasındaki veya sosyal yaşamlarındaki sorunlara pratik çözümler bulma ya da bir takım mevki beklentilerini yerine getirme düzleminde kalmakta olduğu söylenebilir. Bu da Siyasal İktidarın, Eğitim Bir Sen gibi bir siyasal karakterli sivil toplum örgütü vasıtasıyla oluşturmaya çalıştığı kitlesel bütünlüğü, tabandan ideolojik örgütlenme yerine, bir tür çıkar ve beklenti zinciri üzerine inşa ediyor olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Nitekim, eğitim alanı dışındaki başka birçok konuda sivil toplum girişimlerinin desteklenip iktidar ile işbirliği içerisinde çalışmasının sağlanmaya çalışıldığı düşünüldüğünde (Cizre, 1993), eğitim alanındaki çıkar zincirine bağlı bu stratejik girişimin diğer politika alanlarında da benzer geliştiğini görmek mümkün olabilir. Bu çerçevede, Eğitim

Bir Sen'in üye örgütlenme çalışmalarında ortaya koyduğu, öğretmenlere vaat edilen pratik faydalar göz önünde bulundurulduğunda (Ayhan ve Esmâ yöneticiler) halk tabanı ile hükümet arasındaki talep aktarıcı demokratik sivil toplum mekanizması olarak Eğitim Bir Sen'in bu işlevini ne ölçüde yerine getirebildiği tartışmalı bir duruma gelmektedir.

Ortaya konulan siyasal söylemlerin tabanın taleplerine dayanıp dayanmadığı tartışmalı olmasına rağmen Eğitim Bir Sen'in, Siyasal İslam'ın egemen olabileceği bir toplum için talepleri siyasal söyleme dönüştürmeye çabaladığını ileri sürebiliriz. Bunlardan en belirginlerinden bir tanesi henüz uygulama olanağı bulunamayan karma eğitim (kız ve erkek öğrencilerin birlikte öğrenim görmesi) uygulamasının kaldırılması istemi olmaktadır. Buna göre Eğitim Bir Sen karma eğitimi şu şekilde algılamakta ve topluma sunmaktadır:

Yüzyılın Pedagojik Yanlışı Karma Eğitim Mecburiyeti, Türkiye Gündemine Oturdu Avrupa'da sorgulanan ve bilimsel araştırma sonuçlarıyla da yüzyılın pedagojik yanlışı olarak nitelendirilen karma eğitim mecburiyeti konusu, Eğitim Bir Sen, 1739 sayılı Temel Eğitim Kanunu'nda yer alan, "Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır" ibaresinin değiştirilmesi, karma eğitim dayatması yerine, demokratik, veliye ve öğrenciye seçme hakkı tanıyan bir düzenleme için şûra vesilesiyle konuyu gündeme getirdi (Eğitim Bir Sen Haber Bülteni, 2014; 16).

Görülebileceği gibi Eğitim Bir Sen sendikası tıpkı Siyasal İktidar'ın sıklıkla uyguladığı bir siyasal stratejiyi kullanarak her hangi bir politika konusundaki asıl siyasal amacı o politikanın doğrudan gerekçesi olarak sunmak yerine başka ("bilimsel", "pedagojik", "ekonomik" vs.) gerekçeleri öne sürmeye çabaladığını veya değişim ihtiyacını toplumsal taleplere dayandırma çabasını, popülizm ile süsleme yoluna giderek, reformun asıl gerekçesinin üstünü örtmeyi denediği söylenebilir. Örneğin, pedagojik olarak kız ve erkek öğrencilerin farklı bilişsel ya da öğrenme kapasitelerine sahip olduklarını (Eğitime Bakış, 2012) savunan bir "bilimsel" gerekçelendirme ortaya koymayı seçmektedir. Yapılan tüm reform girişimlerinin, siyasal iktidar tarafından daha sonra birer "sessiz devrim" (AKP Sessiz Devrim, 2016) olarak nitelendirilmesini de göz önünde bulundurursak, istenilen İslami toplum yönünde yapılan devrimsel değişimlerin, tıpkı Siyasal İktidarın yaptığı gibi, çoğunlukla asıl gerekçenin arkada tutulması ya da arkasından dolanılması stratejisi kullanılarak üstünün örtülmesi yoluyla gerçekleştirilmeye çalışıldığını görebiliriz. Bu, kartları açık oynamama, tüm siyasal hedefi açıkça toplumun huzuruna sunmayıp kısmen saklama refleksinin ardındaki nedeni, toplumun farklı kesimlerinden gelecek toplumsal tepkilerden çekinme düşüncesi ile birlikte, Siyasal İslam ideolojisine sahip çoğu siyasal hareketin Türkiye Cumhuriyeti tarihinde birçok kez askeri yollarla bastırılmış olmasının verdiği bir gizlilik mirasına da bağlamak

mümkün olabilir. Zira İslami bir hükümet siyasal iktidarda olmasına rağmen, halen birçok reform girişiminin, İslami buyruğa dayandırılmak yerine, ya popülist stratejiler ile sanki toplumsal bir ihtiyaçmış gibi sunulmakta olduğunu ya da uygunluğuna göre ekonomik, pedagojik vs. belirli başka gerekçelere dayandırılmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu strateji hem siyasal iktidarın hem de onunla açıktan neokorporatist yakınlığı bulunan Eğitim Bir Sen sendikasının birçok yeni politika girişiminin topluma kabulü için işlerini kolaylaştırdığını, birçok toplumsal tepkinin ve askeri müdahale riskinin bu yolla elemine edilemeye çalışıldığını söylemek mümkün olabilir. Bu bulgu, Türkiye siyasetinde popülizmin kitle inşa aracı olarak kullanıldığını gösteren Yetkin (2010 ve 2016) ve Toprak'ın (1992) bulgularıyla da örtüşmektedir.

Eğitim Bir Sen, ikna olan aktör değil de, aksine politika önermelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelişini yönlendiren, talepleri toplayıp kendi söylemine eklemek suretiyle hükümete demokratik baskı yapan bir pozisyon almayı seçmektedir. Örneğin zaman zaman "Milli eğitim şurasında alınan kararları görmezden gelmek şurayı değersizleştirmektedir" (Eğitim Bir Sen Haber Bülteni, 2016;12), söylemi kullanarak siyasal iktidar ile açık ideoloji ve politika ortaklığına rağmen MEB'i eleştiren ve ona baskı yapan "halk" imgesini korumaya çalıştığı da görülebilir.

Oysa birçok politika hazırlığının, resmi demokratik katılım ortamları haricinde, hükümet ile birlikte, üst yöneticiler nezdinde, zaman zaman kapalı kapılar ardında gerçekleştirilebiliyor olduğunu Eğitim Bir Sen yöneticisinin şu sözlerinden anlayabiliyoruz:

Yani, örneğin, 4+4'ü zaten ilk önce biz tavsiye etmiştik... Yaa! bizim kapılı kapılar arkasında yaptığımız kavgaları kimse görmüyor, bilmiyor, çünkü biz yani kimseye malzeme vermek istemiyoruz. Çünkü bunlar ortalığa döküldüğü zaman çok güzel manipüle edilebilecek şeyler. Yani biz kimseye malzeme vermek istemiyoruz. Kapalı kapılar ardında kavgamızı, dövüşümüzü yapıyoruz ne yapıyorsunuz siz diye falan vs..." (Leyla, EBS,Yönetici).

..Yani Bakanlıkta bürokratik düzeyde arkadaşlarımız var. Onlarda aynı serzenişte yani daire başkanın bile haberi olmadan bir şey(bir politika kararı) pat diye yukardan geliyor. Diyorum ki geceleri biri istiareye mi yattı, rüyasında mı gördü diyorum nereden aklına düştü. Yani gerçekten çok aceleci bir tavırla çok ani kararlar ve ani virajlar dönüyoruz ama biz çok hızlı giden bir arabayız yani hız kesmeden dönersek Allah muhafaza çarpabiliriz (Leyla, EBS,Yönetici).

Görülebileceği gibi hükümet üst düzey yetkilileri ile Eğitim Bir Sen üst düzey yetkilileri arasında diğer alt bürokratlar için bile tepeden inme kabul edilebilecek birçok politika hazırlığı yapılabilmektedir. Eğitim Bir Sen sendikasının yeni tip neokorporatist ortaklığı

sayesinde Siyasal İktidarın kendi hegemonya projesinin politika basamaklarını kolaylıkla gerçekleştirmesine katkı sağlıyor olduğu söylenebilir. Üstelik, bu politikalar için talebi dillendiren bir sivil toplum girişimi olunca, politikaların zemini ideolojik değil de sanki toplumsal ihtiyaca dayanıyormuş gibi bir meşru zemine kavuşabilmektedir. Örneğin dönemin Milli Eğitim bakanı Ömer Dinçer eğitimde din eğitimi konusunu şu şekilde taleplere dayandırarak temellendirmeye çalışmaktadır:

Piyano eğitimi almak istiyorsanız, spor eğitimi almak istiyorsanız erken yaşta başlamanız gerekiyor. ...Dini öğretimi 4 yılda tamamlamanız size yeteri kadar bilgi birikimi sağlamıyorsa onu da daha uzun sürede almanız lazım. Bütün bunlar bu toplumda değişik kesimlerin ihtiyacı mı? Öyleyse bizim herkesin ihtiyaç duyduğu eğitim altyapısını kurmaya ihtiyacımız var. Bunun içinde Ortaokullar bu işin omurgasını oluşturacaklar. Eğer spora yönelmek istiyorsa ona fırsat veriyoruz. Eğer dini eğitim alacaksa, imam hatip okuluna gitmek istiyorsa, onu imam hatip lisesinin orta öğrenime de devam edebileceği bir programa dahil edeceğiz. Çünkü 4 yılda iyi bir din adamı olma imkânı yok (Dinçer, 2012).

Benzer şekilde Eğitim Bir Sen sendikası başkanı ve yöneticileri de din eğitimi politikasının toplumun ihtiyacını karşılamak üzere düzenleniyor olduğunu şu şekilde vurgulamaktadırlar:

Din eğitimi, toplumsal talepler temelinde yeniden yapılandırılmalıdır. Velilerin ve öğrencilerin talepleri göz önüne alınarak İslam dinini sevdirmeyi ve benimsetmeyi esas alan şekilde yapılandırılmalıdır. Türkiye’de din ve ahlak eğitimi, OECD ülkelerinde olduğu gibi birinci sınıftan itibaren verilmelidir (Yalçın, 2017;14-17) .

Demek ki böyle bir talebi, din derslerini seçiyorsa, böyle bir talep var. Halktan gelen tepkiler doğrultusunda artırılmıştır, toplum istiyor, zorunlu olmalı, ..din toplumun direğidir. Toplumun demek ki böyle bir talebi olduğu için sıkıntı yaratmıyor (Mustafa, Yönetici).

Evet, din eğitimi derslerinin arttırılmasını olumlu buluyorum. ...Böyle bir şeye ihtiyacımız vardı. Ya bu ülke ki zamanında ölümlerini gömecek İmam’a ihtiyaç duyulurdu. Sonuçta %99’u Müslüman olan bir ülkedeyiz. Dolayısıyla dinini doğru bilen bireylere ihtiyacımız var (Leyla, Yönetici).

Eğitim Bir Sen sendikasının eğitime dini bir içerik kazandırılmasının önemini ve gerekliliğini, talepler yerine, daha derinlikli toplumsal projelere dayandırarak da açıkladığı olmuştur. Nitekim, bunlardan birisinde din eğitimi, bu kez felsefi bir kavram eşliğinde "ahlak" kavramına başvurarak temellendirmeyi denemiştir. Eğitim Bir Sen genel başkanı Ahmet Gündoğdu, 2015 yılı Eğitim ve Ahlak Şurası'nda yaptığı konuşmada Ahlakın ve Ahlak eğitiminin bir toplumun zeminine oturtulmasının gerekliliğini ve önemini vurgularken aslında dini temellere dayalı bir toplumun gerekliliğini şu şekilde ortaya koymaktaydı:

Güzel ahlak, iyi insana ve huzurlu topluma ulaşmanın olmazsa olmaz koşuludur. Peki, iyi insan inşası için gereken güzel ahlakı nereden ve nasıl edineceğiz. Hangi kaynağı referans alacağız? O referans elbette din ve dinin kurallarıdır. Bu anlamda güzel ahlak noktasında ilk verilerimizi, kurallarımızı, ilkelerimizi semavi dinler üzerinden edindiğimiz tartışmasızdır. Yaratıcı güzel ahlakın nasıl kazanılacağı ve neleri içerdiği "vahiy" yoluyla bildirilmiştir. ...Güzel ahlakı hakim kılarken de izlememiz gereken strateji nettir ve bu, güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiş ulu peygamberin hayat ve insanla buluşturduğu değerleri hakim kılmaktan geçmektedir (Gündoğdu, 2015: 36, Eğitim ve Ahlak Şurası).

Görüldüğü gibi Eğitim Bir Sen başkanı Gündoğdu Eğitim Bir Sen sendikası adına yaptığı resmi konuşmasında, bu kez toplumsal ihtiyaç veya pedagojik gerekçelendirme yerine din eğitiminin asıl gerekçesini, bir toplumsal proje, hatta küresel bir proje olarak ortaya koymakta ancak bunu, bu kez ahlak ve güzel ahlak kavramları etrafında çizilen bir temellendirme ile yapmaktadır. Ancak Eğitim ve Ahlak şurası konferansında gerçekleşen bu konuşmada çok açıkça da belirttiği üzere "ahlak", "güzel ahlak" olarak tanımlanmakta, güzel ahlak ise "din" olarak ortaya konulmaktadır. Güzel ahlakın kaynağı akla ya da insan iradesine değil, vahiy'e yani din'e dayandırılmaktadır. Üstelik toplumun ve eğitimin temeline koyacağımız bu güzel ahlakın kaynağındaki dinin, hangi din olacağına ilişkin referans ise "Ulu Peygamber'in", yani Hz. Muhammet'in dini İslam Dini olarak ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda Eğitim Bir sen sendikasının toplumun ve eğitimin temeline oturtmak istediği "güzel ahlak" düşüncesinin aslında "İslam Dini" olduğunu görebiliriz. Bu çerçevede aşağıda geçen ve yukarıdaki bu konuşmanın devamı olan metinde geçen tüm "güzel ahlak" kavramlarının yerine "İslam Dini" kavramı koyarak şu şekilde bir okuma gerçekleştirebiliriz.

Ahlak eğitimi şurası, Ahlakı(*din'i*), medeniyeti ve insanlığı merkeze alan, fikir, söylem ve eylemleriyle materyalizme ve materyalizmi küreselleştiren Batı uygarlığına karşı tavrı ve duruş sergileyen kurucu genel başkanımız Mehmet Akif İnan hatırasına atfettiğimiz şura...(s.33).

...Eğitim Ahlak ilişkisinde en önemli unsurun müfredatın, eğitim araçlarının, eğitim ortamının ahlaki(*dini*) duyarlılık içermesi olduğunu hatırlatalım. Bundan kastımız din kültürü ve ahlak bilgisi değil. Okul öncesinden üniversiteye ilköğretimden doktora öğrenimine kadar eğitimin bütün süreçlerinde güzel ahlak (*İslam Dini*) temel hedef olmalıdır (s.38).

Ancak, güzel ahlakı(*İslam Dinini*) bezenmiş birey ve ahlaklı bir toplum için bu derslerle sınırlı bir ahlak eğitimi yeterli ve doğru bir yaklaşım olarak görmüyoruz. Ahlakilik ve güzel ahlak(*İslam Dini*) terkihi; tüm müfredatın, bütün derslerin içeriğine ve ruhuna derç edilmelidir. ..Bütün derslerde buna ilişkin ders içeriği oluşturulmalıdır (s.39).

...Ülkemizin geçmişi yasaklar, sınırlamalar, baskı ve dayatmalarla dolu bir süreçte sahip.. Böyle bir siyasal düzen, ahlaklı(*dini*) birey ve güzel ahlak (*İslam Dini*) için gereklilikleri karşılayamaz. 27

Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül darbe ve muhtıraları ile 28 Şubat süreci bireyin ve toplumun güzel ahlakla(İslam Dini ile) arasındaki mesafeyi daha da açan uygulama ve mevzuatlarla büyük bir sosyal maliyet üretmiştir (s.41).

Birey ve topluma yönelik ahlak(*din*) eğitimi kadar ahlaklı(*dini*) fikir, ahlaklı(*dini*) düşünce, ahlaklı(*dini*) siyaset, ahlaklı(*din'i*) önceleyen devlet profilinin hakim olmasıdır (s.41).

Sistemin ve ilkelerin ahlakiliğini(*diniliğini*) tartışmak, yine sistemi şekillendiren anayasadan başlayarak yönetmeliklere kadar mevzuatın ahlakiliğini(*diniliğini*), güzel ahlakla (*İslam Dini'ne*) uyumunu konuşmak gerekiyor (Gündoğdu, 2015: s.41, Eğitim ve Ahlak şurası).

Görülebileceği gibi, Eğitim Bir Sen sendikasının da, tıpkı Siyasal İktidar gibi, din eğitimi konusunu bir eğitim politikası olarak görmenin ötesinde bir toplumsal proje olarak görmekte olduğu söylenebilir. Öyle ki, aslında ahlak kavramının ardına gizlense de, tüm eğitim içeriklerini, mevzuatları, hatta "devleti" İslam Dini'nin zeminine oturtma düşüncesi açıkça ortaya konulmaktadır. Bu çerçevede Eğitim Bir Sen sendikasının, siyasal İktidar'ın İslam Dinini egemen kılan dindar bir toplum oluşturmaya dönük hegemonya projesine doğrudan eklenilerek katkı sunuyor olduğunu görebiliriz. Bu çerçevede tıpkı siyasal iktidarın kullandığı 28 Şubat sürecine atıfta bulunarak bir strateji olarak popülist söylemler sayesinde, kutuplaşma içerisinde bir kitle inşasına yöneldiğini ve popülist söylemi bu şekilde siyasal iktidar ile aynı terminolojide kullandığını belirtmek mümkün olabilir.

İslami kimliğe dayalı bir "millet" hedefiyle yola çıkmış bir toplumsal projenin siyasal iktidar ayağı ile sivil toplum ayağının bu denli benzeşiyor olması, aslında Gramsci'nin "genişletilmiş devlet" kavramı ile açıklamaya çalıştığı düşünceye oldukça iyi bir örnek teşkil etmektedir. Devlet, ve devlet aracılığıyla egemen sınıf, talepler, çıkar zincirleri ve ideolojik örgütlenmeler çerçevesinde bağ kurduğu sivil toplum yoluyla kendi iktidar alanını genişletmekte ve sivil toplumu kendi ideolojisine uygun bir işbirliği pozisyonuna doğru çekebilmektedir. Böylece istenilen toplum için gereken politika değişikliklerine rıza üretecek kitlenin inşası devlet ve sivil toplum işbirliğiyle gerçekleştirilebilmektedir. Bu çerçevede devlet-sivil toplum bütünleşmesi çerçevesinde aynı konular üzerinde, örneğin din eğitimi ilişkin, Devlet ile Eğitim Bir Sen sendikası arasında çok benzer bir siyasal dilin varlığı dikkat çekmektedir.

Batılı Kültür emperyalizmini ithal eden laik elitlerce Eğitim sistemimizde modern ve bilimsel addedilen eğitim müfredatında tartışmasız doğru kabul edilen materyalist ideolojiler bulunmaktadır. Bizim yaklaşımımız insanın fitratına aykırı olan, ideologlarını tanrılaştıran bu yönelişten vazgeçilmesi yönündedir. Eğitim sistemimiz ruh ve felsefe olarak milli dokumuza uygun bir mahiyete sahip olmalı ve materyalist ideolojiden arındırılmalıdır (Selvi, 2016: 37).

Din karşıtı ve din dışı yönelişler için tüm yolları açan resmi ideoloji, dini yaşayış ve bunu teşvik eden her türlü girişimin önüne set çeken bir yaklaşım içerisinde olmuştur. İnandığı gibi yaşayamayan, inandığı biçimde kamusal alanda bulunmasına engel olunan, inandığının öğretisini gelecek nesillere aktarmasına imkan sağlanmayan insanların özgürlük alanlarının savunulması hususunda Eğitim-Bir-Sen kuruluşundan itibaren işlev üstlenmiştir. ...Cumhuriyet'le birlikte, bin yıllık birikimine tamamen sırtını dönerek zillete düşen genel gidişe karşı, net bir duruş ortaya koyan bir sendikadır (Eğitim Bir Sen, 2015; 210-252).

Görülebileceği üzere, Siyasal iktidarın kullandığı gibi din eğitimi politikasının topluma iknasında da "laik elitler" ve "Cumhuriyetçiler" olarak kastedilen Kemalist devlet kadroları ve toplumsal kesimleri ile onlar tarafından "ezilen" muhafazakâr, dini bütün toplumsal kesim arasında oluşturulan popülist kutuplaşma stratejisinin kullanıldığını, hatta ciddi bir düşmanlaştırma çabası ortaya çıktığını görebiliriz. Üstelik bu kez popülist kutbun düşman tarafının "dinsiz" olarak yansıtılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Böylece dinsizliği ima edilen eski statükocu eğitim müfredatının karşısında Yeni Türkiye'nin yeni müfredat ihtiyacı görkemli bir biçimde sunulmakta ve Eğitim Bir Sen'e ya da Siyasal iktidarın siyasal tabanına yakın olsun olmasın az ya da çok bir ölçüde dini değer ve inanışa sahip olan tüm kesimleri bu popülist kutuplaşmanın "biz" kutbu altında kümelenlendirmeyi hedefleyen bir "eklemleyici pratik" ortaya koymaktadır. Böylece toplumun huzuruna dinsiz eğitim müfredatı yerine dini değerleri önemseyen bir eğitim müfredatı, dahası dindar bir toplum hedefi koyarak bu yönde hedeflenen politika değişikliklerine "rıza" gösterecek bir kitlenin inşasına dönük bir hegemonya oyununun sergilenmekte olduğunu söylenebilir. Ayrıca, İslami Kimliğin kendini tanımlayacağı söylem alanını katetmek suretiyle dini değerler, hisler ve duygulanımları da kapsayacak Laclau'cu bir "eşdeğerlikler zinciri" (chain of equivalence) kurarak (Laclau, 2007; 95-102) dini değerlere ve duygulara sempatiyle bakan toplumsal tikelliklerin tümünü İslami Kimlik altında massedecek bir kitle inşası stratejisi ortaya koymaktadır. Bu yorum, siyasal alanda postyapısal bağlamda kimliklerin çok boyutlu ve söylemsel inşasını ele alan Faas'ın (2010)bulgularıyla da örtüşmektedir. Bu hegemonya stratejisi Tuğal'ın de belirttiği gibi siyasal karakterli sivil toplum görünümlü ancak aslında siyasal toplumun bir parçası haline gelmiş olan sendika gibi bir örgütün sivil toplumu massederek toplumu devlete bağlama (Tuğal, 2014) rolünü nasıl gerçekleştirmeye çalışıyor olduğunun da bir göstergesi gibidir.

Bu çerçevede İslami Kimliğin inşa çabasında ya da hazırda duran evrensel İslami Kimlik söylem alanını sahiplenme (hegemon olma) çabasında görebiliriz ki; Laclau ve Mouffe'un da belirttiği gibi "adlandırma" kimlikleri sabitlemenin ilk adımı olarak işlemektedir. Dini duyguyu hissedenden her bireyin kendisini tanımlayacak, adı belli hazır bir kimlik kalıbı

sunulmaya çabaladığı söylenebilir. Bu şekilde, Müslüman dini duyguları hisseden her bir tikelliğin kendisini artık "İslamcı", ya da "İslami" olarak adlandırmasının siyasal olanağı yaratılmış olmaktadır. Aslında bir yönüyle artık, Althusser'ci anlamda İslamcı ideoloji dini duygulara sahip toplumsal tikellikleri bir siyasal özne olarak çağırmaya başlar (Althusser, 1991). Bu çerçevede kişi, kendi özneliğini İslamcılıkta bulmaya ve inşa edilmeye çalışan kitleye eklemelenmeye yönelebilir.

Nitekim, 2000'li yıllarda inşa edilen İslami hegemonyaya dayalı burjuva sisteminin, Gramsci'nin saptadığı gibi (Gramsci, 1999), yarattığı kendi "organik aydınları" aracılığıyla her fırsatta "İslamcı" kimliğinin neliğini temellendirmeye, halkın huzuruna eklemelenilmesi gereken bir evrensellik olarak sunmaya çabaladığını görebiliriz. Örneğin 2000'li yılların başlarında AKP siyasal iktidarının tesisi ile barışık olan gazeteci-yazar Ali Bulaç, İslamcılık kimliğini şu şekilde tanımlamaktadır: *İslam'ın ana referans kaynaklarından hareketle 'yeni' bir insan, toplum, siyaset/devlet ve dünya tasavvurunu, buna bağlı yeni bir sosyal örgütlenme modelini ve evrensel anlamda İslam Birliği'ni hedefleyen entelektüel, ahlaki, ekonomik, politik ve devletlerarası harekettir* (Bulaç, A., 21.07.2012 tarihli Zaman Gazetesi'den akt. Bulut, 2013). Birbirinden farklarına rağmen düzenle bütünleşen bu organik aydınların¹⁴ bu tanımla az çok örtüşen ve Bulaç'ın dillendirdiği ortak bir teması söz konusuydu: *"Kitabın bir kısmına inanıp, bir bölümünü inkar etmeyi göze almayan 'her Müslüman' bittabi ve bizzarure(zorunlu olarak) 'İslamcı'dır"* (Bulut, 2013; 111). Görüleceği gibi, kendisini Müslüman olarak hisseden, dini duyguları içerisinde taşıyan her Müslüman için, çerçevesi belirli bir "evrensel ad"ın gereğini politik olarak sırtına yüklenmesi beklenmekteydi: Her Müslüman, İslamcıdır ve İslami kimliğin tanımı gereği "Siyasal İslam"a eklemelenmeye açıktır. Ancak, post yapısal bir çerçeveden bakıldığında, çokça başarılı olsa da, bu evrensel-tikel "mutlak bütünleşmesi"nin aslında olanaksız olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim, kendisiyle İslamcılık gibi "eşölçülemez" bir adın ya da evrenselliğin temsilini üstüne almasındaki imkansızlıktan doğan, tikel-evrensel antagonizmasına dayalı bir hegemonik ilişki, toplumsal tikelliklerin mutlak bir kimliğe saplanmalarını imkansız kılmakta olduğunu, başka kimliklere yeniden eklemelenme olumsuzluğunun olduğunu ve tam da bu yüzden karşımıza tek taraflı bir

¹⁴ Faik Bulut'un, Türkiye'de "İslamcılık" kimliğini temellendirmeye çalışan organik aydınların görüşlerini ele aldığı, "İslamcılık, Siyasal İslam ve İlmli İslam" adlı makalesinde, birbirinden farklarına rağmen "İslamcılık" kimliğini eklemelenmeye açan, Ali Bulaç, Abdulaziz Tantik, İsmail Kara, Hayrettin Karaman, Yusuf Kaplan gibi İslami çevrelerin bilinen isimlerinden oluşan organik aydın grubunun "İslamcılık" tanımlarını ele alan çalışması için bkz. Bulut, F. (2013), "İslamcılık, Siyasal İslam ve İlmli İslam", içinde. *Akp, İlmli İslam, Neoliberalizm*, ed. Fikret Başkaya, Ankara:Ütopya yay.

hegemonya inşası değil de bir "hegemonya mücadelesi" çıkıyor olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Ayrıca, bünyesindeki tikelliklerin sendika tercihi ve sendika içindeki konum ve düşüncelerine ilişkin bulgularımıza dayanarak, Siyasal İktidarın İslami Kimlik üzerinden sağlam örülmüş tabandan bir hegemonya inşası gerçekleştirebilmiş olduğunu ileri sürmek oldukça güç görünmektedir. Bunun yerine çıkar zincirleri ve popülist kodlar etrafında yoğunlaşan böyle bir inşa sürecini, aslında halkı kendisine bağlayamayan ya da geçici bir politik teyelleme ile geçici bir birliktelik oluşturmanın ötesine gidemeyen bir "pasif devrim" olarak nitelendiren araştırmacılara (Tuğal, 2014; Chatterjee, 2019) daha yakın bir siyasal eğilimin ortaya çıktığını söylemek mümkün olabilir.

Bu çerçevede Eğitim Bir Sen Sendikası'nın resmi politika görüşleri analiz edildiğinde görülmektedir ki sendikanın, söz konusu İslami Kimliğe dayalı kitle inşa stratejisinde Siyasal İktidar'ın Siyasal İslam'a dayalı evrensel söylemlerine eklemelenmekte ve tüm toplumun İslamcılık şemsiyesi altında massedilme ya da geçici teyelleme çalışmasında üzerine düşen neokorporatist işbirliği rolünü yerine getirmekte olduğunu ileri sürebiliriz. Sendikanın, Siyasal İktidar'a ve onun küresel kapitalist politikalarına eklemelenişi de göz önünde bulundurulduğunda, İslami kimliğe dayalı söz konusu toplumsal projenin ise Allah rızası için değil de küresel kapitalizmden nemalanabilecek bir iktidar, İslami burjuvazi, bürokrasi ve cemaat zümrelerinin sırtını yaslayabilecekleri bir büyük kitlenin sürekli sağlamlaştırılması için gerçekleştiriliyor olduğunu ileri sürebiliriz.

4.2.1.3. Eğitim Bir Sen, Tikellikler, Popülist Tabiyet ve Pasif Rıza

Çalışmanın bu bölümünde, bu evrensel söylemler ile karşılaştırıldığında, Eğitim Bir Sen sendika üyesi tikelliklerin görüş ve taleplerinin, iktidar ve sendikanın bu evrensel söylemleri ile nasıl bir ilişkisi olduğu ele alınacaktır. Bu araştırmada Eğitim Bir Sen sendikasıdan yönetici ve üye olmak üzere toplam 8 katılımcı ile görüşülmüştür. Eğitim Bir Sen'li yönetici ve üyelerin görüşlerine baktığımızda, ortaklaştıkları görüşler olmakla birlikte, siyasal iktidar ve kendi sendikalarından farklı düşündükleri kendine özgü tikel düşüncelerden oluşan görüşlerin de yer aldığını görebiliriz. Din eğitimi politikasına ilişkin olarak şu kavram ve ifadeler üzerinde yoğunlaşıldığını görebiliriz:

Yöneticiler: "Din eğitimi derslerinin sayısının artmasını olumlu buluyorum"(% 100), "zorunlu olmalı"(%50), "seçmeli olmalı"(%50), "Dayatma yapmamalı, zorlamadan öğretilmeli, sevdirmeli" (%75), "sendikamın politikasını net olarak bilmiyorum, hatırlamıyorum"(%50), "din derslerini devlet vermeli, merdiven altı cemaat ve gruplara bırakılmamalı(%75)", "15 Temmuz"(%75), "%90'ı Müslüman bir ülke"(%25), "din eğitimi bir ihtiyaç"(%100), "halktan talep var"(%50), "Hristiyan ülkelerde din dersi çok fazla, bizde de artmalı"(%50), "Ateizm korkusu"(%50), din eğitimi müfredatı yenilenmeli, müfredata yedirilmeli(%50), "Kendi çocuğum içi talep ediyorum"(%75), "Anadolu'da bir damar var; inançlı, muhafazakâr damar"(%25), "daha kalıcı din eğitimi vermeliyiz, ciddi anlamda inançlı bireyler yetiştirebiliriz, Müslümanlığın özünü anlatmalıyız"(%50), Milli ve manevi değerler(%25), dindar nesil(%25).

Üyeler: "Din eğitimi derslerinin sayısının artmasını olumlu buluyorum"(% 75), "ilkokulda zorunlu olmalı"(%50), "ilkokul sonrası seçmeli olmalı"(%50), tamamı seçmeli olmalı(%25), okullarda din eğitimi olmamalı(%25), "din eğitimi bir ihtiyaç"(%75), işlevsel(%75), "Hristiyan ülkelerde de var"(%50), Müslümanlar şeriatı korkmaz(%25), "Din eğitimi ile ilgili karar alınırken bize sorulmadı(%25), ideolojime uygun(%25), geç kalmış bir karar(%25) "sendikamın politikasını net olarak bilmiyorum, hatırlamıyorum"(%75), "Kendi çocuğum içi talep ediyorum"(%25)" "Fazlasını isteyen İmam Hatip'e gönderebilir"(%50), "Kendi çocuğum için istemiyorum, talep etmiyorum"(%25), "15 Temmuz"(%25), "Zorlamadan anlatılmalı, sevdirmeli"(%25), "hükümet kendi tabanına hitap etti, ideolojisi bu yönde"(%50), farklı dini ve mezhepsel inanışlara saygı duymak gerekir(%50), Milli ve manevi değerler(%25), "Desteklemiyorum, din eğitimi okullarda olmamalı"(%25), cami ve kuran kursları yeterliydi(%25), kendileri için asker yetiştirmek istiyorlar(%25), ihtiyaç yoktu(%25), Zorunlu seçtiriliyor(%25).

Eğitim Bir-Sen sendikası üye ve yöneticileriyle yapılan 8 derinlemesine görüşmenin bazı önemli verilerini toplam üzerinden oranlayacak olursak, 8 görüşmecinin % 87'sinin siyasal iktidarın ilk ve ortaöğretim müfredatında din eğitimi derslerinin artırılmasına ilişkin "din eğitimi politikasına" olumlu görüş bildirdiğini ve desteklediklerini görebiliriz. Bir üye öğretmen(%13) ise din eğitiminin zaten yeterli olduğunu, daha fazla din eğitimine ihtiyaç olmadığını belirtmiştir. Bu bulgular, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin sendikalarından beklentilerini ve eğitim anlayış ve taleplerini gösteren Karaman ve Erdoğan'ın (2016) bulgularıyla örtüşmektedir. Bu 8 üye ve yöneticinin %25'i zorunlu Din

Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine ek olarak seçmeli Kuran-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hayatı derslerinin de "zorunlu" olması gerektiği yönünde görüş bildirirken, görüşmecilerin % 25'i hali hazırda seçmeli olan din eğitimi derslerinin ilkokullarda zorunlu, ancak ortaokul ve liselerde seçmeli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece görüşmecilerin toplamda % 50'si en azından ilkokul seviyesinde tüm din derslerinin zorunlu olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan üye ve yöneticiler açısından ayrı ayrı değerlendirildiğinde, görüşme yapılan 4 yöneticinin %50'si şuan seçmeli olan Kuran-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Hayatı derslerinin "zorunlu" olması gerektiğini, yöneticilerin %50'si ise söz konusu derslerin "seçmeli" olması gerektiğini belirtmişlerdir. Görüşme yapılan 4 üyenin %50'si söz konusu din derslerinin "seçmeli" olması gerektiğini, geriye kalan %50'si ise ilkokulda "zorunlu", ortaokul ve liselerde "seçmeli" olması gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece üyelerin %100'ü Kuran-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hayatı derslerinin ilkokul sonrasında "seçmeli" olması gerektiğini belirtmiş olmaktadır.

Verilere bakıldığında görülebilir ki Eğitim Bir Sen üye ve yöneticileri Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersine ek olarak müfredatta din eğitimi derslerinin artırılmasına %90'a yakın bir oranda destek vermekte ve siyasal iktidarın din eğitiminin artırılmasına ilişkin politikasının kabul görmesinde destekleyici bir etkide bulunmaktadır. Ancak, katılımcıların neredeyse yarısı bu din eğitim derslerinin "zorunlu" bir şekilde müfredatta yer almasını sakıncalı bulmakta ve öğrencilere bu konuda seçme özgürlüğü tanınmanın önemine vurgu yapmaktadırlar. Bu çerçevede İslami bir kitle ve devamında dindar bir nesil yaratmayı amaçlayan siyasal iktidarın bunu başarabilmek için, müfredatta din eğitimi "zorunlu tutma" ya da seçmeli din derslerinin seçilmesi yönünde öğrencilere telkinde bulunulması gibi bir politik eğilim ortaya çıkarsa, bu eğilime sendika üye ve yöneticilerinin yaklaşık olarak yarısının olumsuz bir tutum takınma ihtimalinin olabileceği söylenebilir. Ancak, görüşme yapılan üye ve yöneticiler toplamının %90'a yakın oranda din eğitimi derslerinin artırılarak müfredatta girmesine destek vererek ve aynı zamanda %75 oranında kendi çocukları için de talep ederek, muhafazakâr bir eğilim sergiledikleri, böylece Eğitim Bir Sen sendikasının ve Siyasal İktidar'ın genel muhafazakâr söylemine eklenerek sendikanın genel muhafazakâr eğilimini koruduklarını ve yeniden ürettiklerini söylenebilir. Bir başka deyişle, sendikanın genel olarak din eğitiminin verilmesine ilişkin talepleri eklemeyi başararak söyleme dönüştürebildiğini söyleyebiliriz. Ancak din eğitimi verilmesine ilişkin genel talebin her tür (gerekirse radikal) İslami söylem için bir temel dayanak olarak kullanılamayabileceği, zira

taleplerin tikelliğindeki biriciklik ile söylemin genelliği arasında daima bir örtüşmezlik söz konusu olabileceği akıldan çıkarılmamalıdır. Nitekim hegemonik evrensellik tikel talepleri eklemleyebilse bile aslında tikellikler ile evrensellik arasında kapanmaz bir antagonistik artığın kalabileceği beklenebilir (Laclau, 2007).

Nitekim, sendikaya bağlı üye ve yönetici tikelliklerden ortaya çıkan bu muhafazakâr söylemin, özellikle din eğitimi derslerinin zorunlu mu yoksa seçmeli mi olması gerektiği konusunda bir bocalama yaşıyor olduğu ve bu nedenle de "Siyasal İslami" tarzda bir "İslamcılık" söylemine açıkça ulaşma, talep etme ya da bunu dillendirme konusunda bir tereddüt içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim, üyelerden Nur din eğitimi dersinin artırılmasına olumlu baktığını belirtmesine rağmen, bu derslerin seçmeli olması gerektiğini belirtmiş ve zorunlu olmasını şu şekilde sakıncalı bulmuştur: *"Şimdi şöyle desteklemem. Neden dersiniz, hani ülkemizde farklı dini görüşte insanlar da var ve onların çocuklarının böyle bir zorunluluk içine girmesini onaylamam. İnsanları istemediği şeyi zorla dayatırsak öcü haline getiririz"*. Düşüncesini dile getirmiştir. Böylece hem üyeler hem de yöneticiler bazında İslam dinine dayalı derslerin zorunlu olması gerektiğine ilişkin bir düşünce ortalama %50'yi geçmemiştir. Öyleyse, üye ve yöneticilerde din eğitimi derslerinin seçmeli ya da zorunlu olmasına ilişkin oluşan bu görüş farklılıkları çerçevesinde, politik bir konjonktür gereği siyasal iktidarın ülkede daha radikal bir Siyasal İslami tarz belirleyip uygulamaya geçmesi durumunda Eğitim Bir Sen sendikasının kılcal damarları olan tikelliklerden bulacağı desteğin çok da öyle tereddütsüz olmayacağı, yani Eğitim Bir Sen üye ve bazı yöneticilerinin Siyasal İslam'a yatkınlıklarının çok da belirgin olmadığını söylemek mümkün olabilir.

Bu noktada felsefe tarihinin kadim evrensellik-tikellik ilişkisi probleminin bu örnekte tekrar karşımıza çıktığını görebiliriz. Tikellikler evrensel olanın temsilini ne ölçüde sırtlarına yüklenebilirler. Siyasal alanda düşündüğümüzde tikel talep ve görüşlerin evrensel olanla örtüşmesi ne ölçüde mümkündür? Zira din eğitiminin seçmeli ya da zorunlu olmasına ilişkin bulgulardan ortaya çıkan tikel muhafazakâr eğilimin, potansiyel radikal bir siyasal İslami söyleme eklemelenmesi ne ölçüde mümkün olabilir ya da gelecekte böyle bir mümkünat ortaya çıkabilir mi? Aslına bakılırsa sağlıklı kurulmuş bir hegemonik ilişki ve tabandan bir hegemonya inşa çabasının yürüyor olduğunu kabul etsek, bu şartlarda ve bu ideolojik eğilimler ile bu Siyasal İktidarın, söz konusu muhafazakâr tabanı radikal bir Siyasal İslami söyleme eklemlemeyi, örneğin şeriata dayalı bir yönetim ve uygulama biçimine geçişe ikna etmeyi başarabilmesinin oldukça zor olduğunu düşünmemiz beklenirdi. Nitekim bu verilere

göre görüŖülen tikellikleri radikal İslami bir önderliğe ikna etme ve bu tikelliklerden radikal İslami bir kitle inşa etme gibi bir hegemonik inşa sürecinin ya tamamlanmamış ya da bu koşulların henüz oluşmamış olduğu söylenebilir.

Ancak, tikelliklerin ideolojik bilinç olarak böyle bir geçişe henüz hazır olmamaları ya da hegemonya inşası olarak bunun henüz başarılammış (ya da belki başarılmaya çalışılmamış) olması Siyasal İktidar'ın bugün, bu koşullarda, ani bir kararla, radikal siyasal İslami bir yönetim şekline geçmesi durumunda kendi muhafazakâr tabanından buna bir direnç ya da engel geleceğı anlamına da gelmeyeceğı ileri sürülebilir. Nitekim günümüzde yapısal kurumsal siyasetin işleyişı, özellikle karar alma süreçlerinde öznelerin yapıların içerisinde manipüle olup adeta kayboluşu, bazı örgütlenmelerin içerisinde daha çarpıcı boyutlara ulaşabilmektedir. Örneğın, bulgulara bakıldığında görüşme yapılan Eğitim Bir Sen sendikasına bağı üye ve yöneticilerin toplamının % 63'ü kendi sendikalarının din eğitimi derslerinin artırılması ve zorunlu veya seçmeli olması konusundaki resmi politikasına ilişkin olarak *"net bir şekilde bilmiyorum, hatırlamıyorum"* yanıtını vermişlerdir. Yöneticilerden % 25'i kendi sendikasının din eğitimi konusundaki resmi politikasını yanlış bilmekte ve yöneticilerden sadece 1 kişi yani % 25'i sendikasının din eğitimi konusundaki resmi politikasını doğru bilmektedir. Üyelerin ise %75'i kendi sendikalarının din eğitimi politikası görüşünü *"bilmediklerini ve hatırlamadıklarını"* belirtmişlerdir. Bu bulgular, sendika üyelerinin sendikalarına bağılılığının zayıflığını ve sendikal örgütlemeye yönelik bir yabancılaşma yaşadıklarını gösteren Millioğulları Kaya'nın (2015) bulgularıyla örtüşmektedir.

Görüleceğı üzere, sadece üyeler değı, sendikanın üst düzey yöneticilerinin dahi kendi sendikalarının resmi görüşünü bilmiyor ya da hatırlamıyor olması aslında Eğitim Bir Sen gibi bir siyasal örgütte (başka birçok siyasal ve sivil örgütte farklı derecelerde de olsa benzerini görebileceğimiz gibi) kararların nasıl alındığına, karar alınırken tikelliklerin siyasal özne olma durumlarının ne ölçüde gerçekleşebiliyor olduğuna ilişkin önemli bir veri ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede din eğitimi ile ilgili olarak alınan bir politika kararına ilişkin olarak Eğitim Bir Sen gibi bir yapının yöneticiler dahil üye bileşenlerinin aslında duyarsız, ilgisiz ya da sendikalarının aldığı kararın detayını önemsemiyor olabileceğini görmekteyiz. Sendika yöneticilerinin dahi, Eğitim Bir Sen sendikasının *"Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ilkokul 1. sınıftan itibaren zorunlu"*, *"Kuran-ı Kerim ve Hz Peygamber'in hayatı gibi din eğitimi derslerinin seçmeli"*(Memursen, 2014; EBS, 2013; EBS, 2017) olarak verilmesine ilişkin resmi politika ifadesini bilmiyor olmaları, bir yönüyle sendikanın karar alırken

üyeleriyle ve hatta sendika yöneticileriyle yeterince tartışılmıyor olabileceğini de gösterebilir. Bu çerçevede Eğitim Bir Sen gibi bir yapısal işleyişte, bir politika kararı alınırken yeterince demokratik tartışma sürecinin yaşanmayabildiğini ve üye ve yönetici bileşenlerin alınan kararlardan haberdar olmadığı için çıkan karara da tabi olmak durumunda olabileceklerini ileri sürmek mümkün olabilir. Bu bulgular, sendika siyaset devlet ilişkilerini ve sendika içi karar alma mekanizmaları ve demokratik işleyiş noksanlığını gösteren Demirdizen ve Lordoğlu (2013), Lordoğlu (2004) ve Urhan'ın (2005) bulgularıyla örtüşmektedir.

Bu durumda yapısal siyasetin en elit zirvesinin, belki de Crouch'un postdemokrasinin işleyişi olarak tariflediği biçimde kapalı kapılar ardında (Crouch, 2016), aldığı kararlara katılım gösteremeyen, göstermeyen, alınan kararlardan haberdar edilmeyen, haberdar olmayan ve giderek artık onları merak dahi etmeyen, onlarla ilgilenmeyen tikelliklerin, kendi siyasal akıllarını ve öznelliklerini kızığa çekmiş görünüp, sadece yapısal siyasete tabi olan bir öznellik sergiler görünmeleri bir yapısal siyasal örgütün karar almada ve uygulamada geçirdiği süreci görebilmek bakımından oldukça çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Bu noktada kurumsal siyaset sınırları içerisinde karar alma süreçlerinde oluşan bu siyasal özneliğin yok olması durumunun, öznelerin bir tercihi mi yoksa yapısal siyasetin artık en deforme biçimlerinin özneleri nasıl da görmezden gelerek kendilerine bir işleyiş mi tutturdukları ya da bunun, kişilerin kendi öznelliklerini tabi olmanın ötesine taşıyamadıkları bir tür ucube yapılaşmaya mı dönüşmüş olduğu konusu siyaset bilimi literatürü için tartışılmaya değer bir örnek teşkil etmektedir.

Siyasal kararlar alınırken tikelliklerin yok sayıldığı bu tip yapılaşmalar için kitleleri yönetmek (ya da öyle olduğunu sanmak), hele bir de siyasal iktidar ile neokorporatist bir ilişki içerisinde ise, artık çok kolay hale gelmektedir. Nitekim, Tuğal'ın (2014) de belirttiği gibi hegemonya inşa çabasında sivil toplumdaki bu tip sendika gibi siyasal karakterli birlikteliklerin "toplumu devlete bağlama" işlevini de göz önünde bulundurursak, Siyasal İktidarın kendi hegemonya inşası için uygulamayı hedeflediği politikalara yönelik aldığı her hangi bir karara destek oluşturmak için sendika içerisinde alınacak herhangi bir karardan ve bu karar dayalı olarak oluşturulan söylemden o sendikanın kendi bileşenlerinin dahi haberi yoksa tikelliklerin siyasal iktidara bağlanması durumu, hegemonik örgütlenme biçimindeki bir bağlanmanın değil, olsa olsa Gramsci'nin pasif devrim biçiminde tariflediğinin bile gerisinde kalarak gerçekleşen bir geçici teyellemenin yaşanıyor olduğunu gösterir. Bu durumda bir siyasal iktidar için kitleleri yönetmenin ve kendi siyasi amaçları için uygulamaya

soktuğu politikalara kitleleri ikna edebilmenin o hınzır formülü ortaya çıkmış olmaktadır: Tabandan gelen bir hegemonya örgütlenmesi sanısı yaratmak, yani halk tabanından talep ve üst makamlara basınç süsü verilmek suretiyle mikro pasif devrimler biçiminde ilerleyerek, makro bir pasif devrimi inşa etmek. Nitekim, halk tabanı olarak bilinen bir sivil toplum girişiminin aldığı siyasal nitelikli bir karara, kurumun bileşeni tikellikler, karardan hiç haberdar olmadan tabi olmakta ya da kendilerini tabi olmuş olarak bulmaktadırlar. Nitekim yöneticilerden Leyla'nın *"Yani böyle temel meseleler değil pratik meseleler geliyor. Ya ben şurada görevlendirilmek istiyorum, şu okulda görevlendirilmek istiyorum, Hiç böyle temel meselelerle karşılaşmadım. Böyle bir soru ile de karşılaşacağımı açıkçası düşünmüyorum"* ifadesive üyelerden Selim'in *"Yani politikanın içeriğindeki detaylar önemli değil. Önemsemiyorum. Genel yapısının ideolojik olarak bana uyup uymadığına bakıyorum"* düşünceleri bu işleyişi kanıtlar niteliktedir.

Görülebileceği gibi sendika siyasal iktidar işbirliğinde, sendika, bir halk talebi olarak, siyasal iktidarı destekleyecek bir karar aldığında o sendikaya bağlı "halk", kendi talebi olarak sunulan ama aslında ondan tam olarak haberdar olmadığı bir kararı almış ve siyasal iktidarı destekleyen politikalara rıza göstermiş vaziyete gelebilmiş olmaktadır. Bu durumda bu noktada, yaşanan sürecin bir hegemonya inşa süreci olarak adlandırılabilceğini ileri sürmek mümkün görünmemektedir. Zira tikellikler için, politika kararlarından haberdar olunamayınca politikalara yönelik rıza devşirme süreci de sağlıklı işleyemediği gibi, politikaların hedeflediği siyasal amaçlara yönelik bir önderlik mekanizmasının oluşumu da hegemonya siyasetinin bilinçli örgütlenme ve eklemlemeye dayalı (Gramsci'ci tabandan demokratik süreçle işleyen yayılmacı hegemonya) işleyişine uygun düşmemektedir. Zira geniş veya dar halk kitlesinin rızası şöyle dursun, karar alma sürecinin doğrudan muhatabı olan bileşenlerin bile razı olmaları gereken konunun detayına ilişkin bilgi sahibi olamayacakları şekilde yapılanmış olan işleyiş, orada geçen sürecin bilinçli bir rıza süreci, bir inşa ya da bir örgütlenme süreci olamayabileceğini, aksine siyasal kimliğin getirdiği genel şemsiye altında kümelenmenin yarattığı genel kabullenmişliklere bağlı olarak ortaya çıkan bir tabi olma süreci olarak işleyebildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle, "öyle ya da böyle (kimileri için çıkarlar, beklentiler; kimileri için geçmişlerinden getirdikleri ideolojik geleneğin gereği olarak) muhafazakârlık kimliğinin gerektirdiği üst şemsiye altında kümelenilmiş ise, (Nitekim üyelerden Selim'in; *politikanın içeriğindeki detaylar önemli değil. İdeolojik olarak bana uyup uymadığına bakıyorum*, dediği gibi)artık o şemsiyeyi taşıyan liderler, o çatı altında hangi kararları verdiklerinin önemi olmaksızın her karara *"koşulsuz tabi oluruz, gerisi teferruattır"*

gibi bir tabiyet durumunun ortaya çıktığı görülebilir. Sadece Eğitim Bir Sen örneğinde değil, başka birçok sağ ve sol örgütsel yapı içerisinde karşılaşılabileceğimiz bu işleyiş, hegemonya sürecinin sağlıklı işlemediğini dahası bu işleyen sürecin bilinçli bir örgütlenmeye dayanmadığı için bir hegemonya inşa süreci olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğinin tartışmalı olduğunu ileri sürebiliriz.

Nitekim, Gramscien açıdan yaklaşacak olursak, örgütlenmesi hedeflenen kitlenin aktif rızasına dayanmadan (zaman zaman zor aygıtı, anti-demokratik karar süreçleri ve popülist politikalar içererek) gerçekleşen dönüşümlerin hegemonya inşa süreci olmaktan öte bir çeşit "pasif devrim" süreci olarak nitelendirildiğini söyleyebiliriz. Gramsci'nin pasif devrim kavramına yüklediği anlamlardan bir tanesi, bu tip anti demokratik süreçler toplamında devletin ele geçirilmesi ve/veya iktidarın sürdürülmesini içerir. Bu çerçevede, Ives'a göre pasif devrim, devletin ele geçirilmesi sürecindeki toplumsal değişimin demokratik işlemediğini gösterir. Değişim halkın içinden gelmemiştir daha çok önderlerin halkın reddedemeyeceği türden popülist politikalar önermesiyle gerçekleşmiştir (Ives, 2011). Dolayısıyla pasif devrim ile yöneten yönetilen ilişkisi süreklilik kazanır. Bu nedenle Jessob'un yorumuna göre de, tamamen gelişmiş, demokratik mekanizmanın iyi işlediği tabandan gelen yayılmacı ya da "genişlemeci hegemonya" ile karşılaştırıldığında "pasif devrim"in, kitlelerin yararına hedeflerin izlenmesinde, kitlelerin katılımı için gerekli dürtü ve fırsatları sağlayabilecek bir mutabakat programı olamadığı görülür. Yani pasif devrim, belirli kitlesel çıkarların bir hegemonya projesine bilinçli entegrasyonundan ziyade mekanik bir uzlaşma oyunu yoluyla geliştiren bir manevra savaşı aracılığıyla hakim güçlerin çıkarlarını halk kitlelerine dayatmak olarak açıklanabilir (Jessob, 2008; 286).

Bu çerçevede Eğitim Bir Sen içerisindeki karar alma süreçlerini ve bu kararların birçoğunun da siyasal iktidarın hedeflediği toplumsal dönüşüm projesinin parçaları olan politikalara rıza devşirme süreçlerine işaret ediyor olduğunu göz önünde bulunduracak olursak pasif devrim kavramının (sadece devletin tepeden ele geçirilmesi sürecini değil aynı zaman da otoritenin etrafına bilinçten yoksun kümelenmeler sayesinde iktidarın korunması süreci olarak yorumlandığında) sendika içerisindeki mikro karar alma süreçlerinde gerçekleşen tabandan tepeye doğru değil de tepeden alınan, ancak tabanın haber dahi olamadığı hareket(sizliği)'e dayalı sürecin varabileceği sonucu açıklamak için kullanılabilecek bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim, üyelerden Selim, hükümetin ve sendikanın karar alma süreçlerine ilişkin şu düşünceyi dile getirmektedir:

Hükümetin aldığı büyük kararlar genelde tepeden inme oluyor. Niye yalan söyleyeyim. Dedğim gibi demokrasi çok uygulanmıyor. Genelden tepeden inme oluyor ve bize bunu açıklamaya çalışıyorlar, kabul ettirmeye çalışıyorlar. Bu şekilde kabul edildi, işte sizin görüşleriniz alındı şekline dönüştürülüyor...

Sendikalar öğretmenlerin fikirlerini... Üst takım gibi. Yani şimdi kurucuları biz daha akıllıyız, biz daha çok şey biliriz gibi bir takım değerleri, düşünceleri, fikirleri var. Onları Türkiye’de hep böyledir. Yukardan indirirler, size kabul ettirmeye çalışırlar. Biraz öyle yürüyor ne yazık ki. Sistem yanlış yani.

Aslında, yapısal siyaset söz konusu olduğunda tikelliklerin olan biten politika sürecine kayıtsız kaldıkları bu durum, tikelliklerin uzun uzun bilinçlenme yoluyla dönüştükleri bir sürece dayanmak yerine, bir siyasal iktidarın istediği yöndeki politika kararlarını esnek, kıvrak ve hızlıca alabildiği bir hareket serbestisini kullanarak önemli bir süre iktidarda kalabilmesi için bulunmaz bir fırsat durumunda olduğu/sanıldığı da ileri sürülebilir. Zira, bilinçli bir ideolojik örgütlenme yerine, vatan, millet, din, ezan gibi popüler üst kodlar etrafında yaratılan manyetik alana, toplumsal tikelliklerin kapılabileceği bir cazibe merkezi yaratarak üye sayısını artırıcı popülist siyasal söylemleri ve bu söylemleri çıkar zincirleriyle besledikleri bir siyasal stratejiyi yürütmeyi seçmektedirler. Nitekim AKP Siyasal İktidarının ve benzer şekilde Eğitim Bir Sen kurum içi iktidarının da sadece din eğitime ilişkin değil, geçirmeyi denediği birçok politika kararına yönelik niceliksel büyüklükteki kitleyi popülist stratejilerle pasif biçimde tabi kılacak karar mekanizmalarını yürüterek kabul oluşturmayı başarabildiğini ileri sürebiliriz. Bu nedenle din eğitimi politikasına yönelik oluşan kabulün, bir rıza üretimi değil, bir pasif tabiyet biçiminde ortaya çıkıyor nitelemesi yapmak daha doğru olacaktır.

Bu anlamda süreç sonucunda gerçekleşecek bir pasif devrimin adımları olarak karar alma süreçlerinin işlediği, çoğunlukla siyasal kimliğe verili popülist kodlar etrafında kitleyi tabi kılan, pasifize edici bu mikro siyasal olguyu, bu tez çalışması, "popülist tabiyet" süreci olarak adlandırmayı önermektedir. "Popülist tabiyet", tikellikler için, kümelenilmiş olan evrensellik içerisinde, politikaların içeriğine müdahil olan bir siyasal öznelik sergileyerek değil de kimliksel çatı altında olmanın pasif birlikteliğiyle ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, genel muhafazakâr üst kod altında birleşebiliyor olmasından kaynaklı olarak din eğitimi gibi tüm genel muhafazakâr tikelliklerden fazla tepki çekmeyecek bir konudan ziyade, pasifize "popülist tabiyet" sürecine giren tikellikler için, örneğin anadilde eğitim ya da özelleştirme gibi tartışmalı politika konularında, benzer bir pasif tabiyet sürecinin yaşanması

durumunda, ortaya konulan kitlesel birlikteliğin, aslında inşa sürecindeki bir hegemonya birlikteliği olamayacağı, onun yerine geçici kodlar etrafındaki geçici birliktelikler olarak oluşan ve çelişik kararlara tabi olmanın getireceği politik yabancılaşmayı daha fazla taşıyamayacak, dağılmaya namzet bir kümelenme birlikteliği olmanın ötesine geçemeyebileceği söylenebilir.

Bu tip popülist tabiyetler yoluyla sürdürülen (ve sonunda (ki nitekim bir pasif devrim formu olarak popülizmin varabileceği bir nokta olarak (Chatterjee, 2019) pasif devrime varan) işleyişlerin organik kriz ile ve devamında da toplumsal bir çözülme ile sonuçlanmasının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Bu anlamda Eğitim Bir Sen sendikası, sivil toplum ile siyasal toplum arası bir kuruluş olarak sivil toplum içerisinde rıza üretme ve sivil toplumu devlete bağlama (Tuğal 2014) neokorporatist işlevini(sendikanın hegemonya inşa sürecindeki rolünü), popülist tabiyet yoluyla ideolojik bilinçten ve demokratik süreçten yoksun geçici bir şekilde yapmakla, devlet toplum bağına kaçınılmaz bir şekilde organik krizle karşı karşıya bırakma riskini doğurmuş olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle bu tip bir geçici teyelleme yoluyla oluşan ve sürdürülen bir kümelenmenin ideolojik kökenli ve uzun soluklu bir toplumsal değişim ortaya çıkaramayacağını kolaylıkla söyleyebiliriz.

Bu çerçevede görüşme yapılan yöneticilerin %75'inin "Dayatma yapmamalı, zorlamadan öğretilmeli, sevdirmeli" görüşünde olduğunu görmekteyiz. Bu düşünce, tepeden inme stratejilerle pasif devrim biçiminde örgütlenen bir sivil toplum kuruluşunun, bir yönüyle eğitim aracılığıyla hegemonya tesisini çocuk yaşlardan itibaren din sevgisine dayalı olarak oluşacak bir ideolojik bilinçlenmeye dayandırmanın önemini kavramış görünmesinin getirdiği bir ironik durumu ortaya çıkardığını da söyleyebiliriz. Nitekim yöneticilerin yarısı (%50), *"din eğitimi müfredatı yenilenmesi ve diğer dersler ile iç içe geçecek şekilde tüm öğretim müfredatına yedirilmesi"*, gerektiğini savunmakta ve İslami kimliğin inşasını çocuk yaşlardan itibaren din sevgisinin kazanılmasıyla bağlanacağını düşünüyor olduklarını göstermektedir. Nitekim din eğitimi müfredatının yetersiz olduğu vurgulanmakta ve *"daha kalıcı din eğitimi vermeliyiz, ciddi anlamda inançlı bireyler yetiştirebiliriz, Müslümanlığın özünü anlatmalıyız"*; *"o temel referanslara inilerek müfredatın hazırlanıp çocuklara verildiğinde ciddi anlamda biz inançlı birey yetiştiririz kanaatindeyim. Yoksa dediğim gibi suyun üstüne yazı yazarız"*(%50) düşünceleri yöneticiler tarafından ortaya konulmaktadır. Bu da siyasal kimliğin inşasında tepeden inme popülist tabiyet stratejilerinin uzun soluklu işlemeyeceğinin anlaşıldığı ve tabandan gelen ideolojik bilinçlenmeye dayalı bir hegemonya inşası arayışında olunduğunu

göstermektedir. Nitekim siyasal iktidarın ortaya koyduğu ve Eğitim Bir Sen'in eklemlendiği dindar nesil düşüncesi bu çerçevede geniş bir hegemonya arayışı olarak değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte, yöneticilerin ve üyelerin %50'si "*Hıristiyan ülkelerde de var, biz de neden olmasın*" düşüncesini dile getirmekte ve yine, millet bütünlüğüne tehdit düşüncesine dayalı bir popülist hamle, olarak tüm dünyada "*Ateizm korkusu var*"(%50) ifadesini ekleyerek ve başka ülkeler ile karşılaştırarak bir meşruluk elde etme girişiminin oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu bulgu, Türkiye siyasetinde popülizmin kitle inşa aracı olarak kullanıldığını gösteren Yetkin (2010 ve 2016) ve Toprak'ın (1992) bulgularıyla örtüşmektedir.

Din eğitimi politikasına rıza üretme stratejilerinden bir diğeri ise, din eğitiminin, %90'ı Müslüman olan bir ülkede bir "toplumsal ihtiyaç" olarak sunulması ve bu biçimde meşrulaştırılmasının deneniş olmasıdır. Nitekim yöneticilerin %100'ü ve üyelerin %75'i "din eğitimi bir ihtiyaç" olarak görmekte ve yöneticilerin % 50'si buna dayanarak "halktan talep var" görüşünü dile getirmektedirler. Bu çerçevede yapılacak reformları tabandan gelen toplumsal talebin kaçınılmaz olarak yerine getiriliyor olduğu düşüncesine dayandırılmaya çalışıldığı ve bu yolla toplumsal değişimin demokratik işleyen bir süreç ile gerçekleştiriliyor olduğu izleniminin oluşturulmaya çalışıldığını söylemek mümkün olabilir. Bu sürecin tabandan gelen demokratik talep ile açıklanmasına rağmen, gerçekten bir talebin varlığı ve bu talebin sağlıklı ve demokratik bir mekanizma ile yöneticilere aktarılabilirdiği olgusu üzerine tartışma götürür bir durumdadır. Nitekim yönetici ve üyelerin büyük bir kısmı sendikasının resmi görüşünü bilmediklerini veya hatırlamadıklarını belirtmişlerdi. Yani halkın ve üyelerin taleplerini siyasal iktidara ve sendika üst yönetimine aktarabilecekleri sağlıklı ve demokratik bir yapısal siyasal işleyişin oluşmadığı bir ortamda toplumsal değişimi halkın ve üyelerin taleplerine dayandırma çabasının, yine popülist bir girişime endeksli bir rıza devşirme ve meşrulaştırma stratejisi olmanın ötesine geçemeyen bir noktada kaldığı ileri sürülebilir. Bu bulgu, sivil toplumun devlet tarafından yönetişim stratejisi ile yönetilerek devletin sınırlarının genişletilmiş olduğunu gösteren Bayramoğlu (2002), Güler (2003)'in bulgularıyla örtüşmektedir.

Din eğitimi politikasını meşru bir zemine oturtabilmek için ortaya konulan ilginç bulgulardan birisi ise, bu politika girişimin gerekliliğinin 15 Temmuz darbe girişimi olarak belirtilmesidir. Zira yöneticilerin %75'i, üyelerin ise %25'i 15 Temmuz darbe girişiminin, aslında Türkiye'de din eğitiminin, dini cemaatler yerine devlet eliyle ve devlet kontrolünde sürdürülmesinin önemini açığa çıkardığına vurgu yapmışlardır. Buna göre, birçok politika

konusunda Siyasal İktidarın kararlarına tereddütsüz eklenilen Eğitim Bir Sen sendikasının özellikle yöneticileri, devletin dini cemaatlere fazla güvenmemesi gerektiğini, din eğitimi devletin kendisinin gerçekleştirmesi gerektiğini ve bu nedenle de devlet okullarında din eğitimi müfredatının cemaatlerin de boşluğunu dolduracak şekilde yoğunlaşması gerektiğini ortaya koyarak 15 Temmuz sonrası devletin artık dini cemaatler ile mesafe koyması gerektiğini vurgulamışlardır. Nitekim, yöneticilerden %75'i "din derslerini devlet vermeli, merdiven altı cemaat ve gruplara bırakılmamalı" görüşünü dile getirmişlerdir. Yöneticilerden Ayhan bu görüşü şu şekilde dile getirmekte:

Biz devlet eliyle resmi şekilde din eğitimi vermez isek bu işi merdiven altı tarikatlar yapmaya başlıyor. Onda sonra şeyhinin emrini Allahın emri gibi adleden müritleri tepemizde bomba yağıdırıyor.

Bu yaklaşımla, ilk bakışta cemaatlere bir mesafe konuluyor gibi görülebilir. Ancak devletin, başkaca (sağ veya sol) sivil toplum girişimlerine uyguladığı ile benzer bir strateji ile, artık cemaat ve grupları dışlama ve eğitim hayatında dışarıda bırakmak yerine onlara birer yasal statü verip içirme(inclusion) yöntemi ile bu cemaatlerin uzantıları olan dernek ve vakıfları artık yasal olarak eğitim hayatımızın içine sokmuş olduğu söylenebilir. Nitekim 2018-2019 yılında birçok dini dernek ve vakfın bir araya gelmesiyle oluşturulmuş Eğitime Destek Platformu (EDP) ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında resmi din ve değerler eğitimi protokolleri imzalanmaya başlanmıştır (Erdoğan, 2019).

Yine de devletin, resmi kayıtlar ve denetim olmaksızın bağımsız bir din eğitimi ve Kuran kursu gibi bir girişime artık temkinli yaklaştığı söylenebilir. Ancak bu gelişmelere rağmen Siyasal İktidarın, dini bir toplum yaratma hedefinden vazgeçmediği, ancak artık tedbiri elden bırakmak istemediğini de söyleyebiliriz. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı, 13/12/2019 tarihli ve 840029 sayılı yeni yönetmelik ile *Vakıf ve dernekler de dâhil olmak üzere, Başkanlık dışında hiçbir gerçek veya tüzel kişi tarafından Kur'an kursu açılmaz* (Diyanet, 2019), maddesi ekleyerek Kuran kurslarını ve din eğitimi denetim altında tutmaya, bu kursları cemaatlerin bağımsız bir faaliyeti olarak uygulamaya izin vermemeye çalıştığını görebiliriz. Ancak artık bağımsız bir faaliyet olarak uygulanamayacak bu binlerce kursun bu şekilde diyanet kontrolünde sürdürülmesi ile ne amaçladığı, ciddiyeti ve sürdürülebilirliği tartışma konusu olurken,¹⁵ devletin artık yeni protokoller aracılığıyla din eğitimlerini kendi bünyesinde

¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Kuran Kursu açılma yönetmeliğinde yapılan bu değişiklik, İslami çevrelerin yazar ve akademisyenleri tarafından şu şekilde tartışılmıştır: İlahiyatçı yazar Ali Eren: Diyanet biz açamaz diyebilir. Siz açacaksınız da Diyanet'in açtıkları ile derneklerin açtıkları arasında uçurum var. Diyanet bir tane

vermeye niyetli olduğu, böylece cemaatlere mesafe koymak yerine onları resmi statüye çekerek, aslında yasal ve meşru bir konuma sokmuş olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Birçok konuda olduğu gibi din eğitimi konusunda da Siyasal İktidara tereddütsüz eklemelenen Eğitim Bir Sen sendikasının da benzer bocalamayı yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz. Bir yandan cemaatlere mesafe konulması gerektiğini belirten yöneticiler ve üyeler varken, bir yanda da cemaat dernek ve vakıflarıyla yapılan eğitim protokollerine destek veren bir resmi sendika politikası ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, dini cemaatlere karşı ortaya konulması gereken bu mesafenin, popülist bir korku ikliminin de yardımıyla Eğitim Bir Sen yöneticileri için din eğitimi artırarak devlet eliyle verilmesinin de meşru gerekçesi olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu konuda Sendika metinlerine yansıyan resmi politika söylemleri üye ve yöneticilerden şu şekilde farklılaşmaktadır:

Millet, 'ben Müslüman'ım ve çocuğumun din eğitimi almasını istiyorum' diyorsa bunun her türlü özel ve vakıf hali serbest olmalıdır. Veli 'din eğitimi benim çocuğuma devlet versin' diyorsa devlet İslam'ın kavı-i sabitlerini önceleyerek vermelidir. ...Din eğitimine özgürlük alanları genişletilerek sivil alana terk edilme süreci işletilmelidir (Eğitim Bir Sen, 2015; 234).

Zira, 2016 yılı sonrasında Eğitim Bir Sen sendikasının, Siyasal İktidarın Milli Eğitim Bakanlığınca başka yeni dinsel cemaatlerin vakıf ve dernekleri ile imzaladığı "din eğitimi" protokollerine destek verdiği ve hatta birçok protokole de bizzat katıldığı gözlenmektedir. Özellikle Cumhurbaşkanlığı tarafından bizzat yönlendirilen ve hatta genel koordinasyonu, Cumhurbaşkanı'nın oğlu Bilal Erdoğan tarafından yapılan ve farklı cemaat kollarını temsil eden "Tuğva", "Türgev", "İlim Yayma Cemiyeti", "İlim Yayma Vakfı", "Ensar Vakfı",

açılırsa dernekler 10 tane açıyor. Bu ne demektir? Devlet Kur'an kursu açarsa açar, açmazsa başka kimsenin açmasına müsaade edilmez. Bu kabul edilebilecek bir şey değil ki. Bunu engellemekte ki gaye ne? Hiç doğru dürüst gaye görmüyor. ...Engel olmak demek Kur'an öğretimini yüzde 80-90 engellemek demektir. Bunu eskiden tasvip etmediğimiz hükümetler yapıyordu ve biz onları tenkit ediyorduk. Kur'an kursu açıldığında resmiyetini müftülüğe müracaat ederek temin ediyordu. Kendi başına resmi makamlara müracaat etmeden eğitim yapması mümkün değil. Hocasını Diyanet tayin ediyor, kontrolünü Diyanet yapıyor. Eskiden böyle bir anormallik yokken şimdi açılmasını demek Kur'an kursu açılmasını demek olur. Cemil Kılıç: Kararın Süleymancılara yönelik olduğu görüşü ilk başta isabetli görünse de uygulanmasını zor görüyorum. Kur'an kurslarımız yasaklanıyor diye isyan edeceklerdir. Geçmiş tecrübelerden yola çıkarak söylüyoruz. Kararın uygulanması zor. Türkiye'nin yapısı ortada. Sonuçta zamanında Diyanet kendisi bizzat dini tarikatların tekelinden kurtarmak için kuruldu sonra bizzat tarikatların içinde örgütlendiği bir yapıya dönüştü. Bütün tarikat ve cemaatlerin Diyanet içinde uzantısı var. Yoksa karar bir cemaat devletin önüne geçmesin diye değil. Bunlar AK Parti'yi desteklemiyor diye hedefler. Süleymancılar iktidara tabi olursa yaşadıkları sorunu yaşamaz. Araştırmacı Yazar Müfid Yüksel:Fakat başka yerlerdeki Kur'an kursları ne olacak? Mesela kimi Doğu illerinde Kur'an kursları yok medrese adında kurumlar var. Onlar kapanacak mı acaba? Bu bölgede sıkıntıyla karşılanabilir. Denetim olmasın değil ancak bu kadar daraltılmış karar sivil toplum kurumu niteliğindeki kurumlara sıkıntı verebilir mi veremez mi bu tartışılır(İndipendent, 2019).

"Önder" ve "Türkiye Diyanet Vakfı" gibi 7 dini dernek ve vakfın birleşmesiyle oluşan "Eğitime Destek Platformu"(EDP) (Erdoğan, 2019) amaçlarını şu şekilde açıklamıştır:

- Türkiye'nin tüm illerinde yerelerde varlık sürdüren sivil toplum kuruluşlarını da eylem planına dahil etmek suretiyle ilçe ilçe, mahalle mahalle her ilde ve ilçede örgütlenilmesi.
- Gençliğe yönelik, faaliyetlerin Eğitime Destek Platformu'nun koordinasyonunda il, ilçe ve mahallelerde organize edilmesi.
- Özellikle 4-6 yaş grubu çocuklar için Kuran Kurlarının açılması.
- Türkiye genelinde İmam Hatip ortaokullarının yürüme mesafesinde her mahalleye açılması.
- İmam Hatip okullarının fiziki ve eğitim kalitesinin artırılması,
- Özellikle sivil ayak, sivil toplum kuruluşları üzerinden samimi çalışmalar ile bunların gerçekleştirilmesi.
- Tüm gençlerimize ulaşmak amaçlanarak gençliğe yönelik etkinlikler düzenlenmesi,.
- Ahlaklı ve değerlerine bağlı gençlerin yetiştirilmesine katkı sağlamak için tüm okul türlerinde okuyan öğrencilere yönelik faaliyetler yapılması.
- Türkiye genelinde ilçelerde EDP'nin oluşumu için çalışılması" (EDP, 2019a; EDP, 2019b).

Platformun Genel Başkanı olarak Bilal Erdoğan sözü edilen bu amaçları gerçekleştirmenin yolu ve önemine şu şekilde değinmektedir:

İl ve ilçelerde örgütlenecek İmam Hatip okullarımızın Türkiye çapındaki sayısal verilerine baktığımız zaman daha çok gayret göstermemiz gerektiğine inanıyoruz. Bunun içinde yapılması gereken şey aile birlikleri ile okuldaki öğretmenleri ile idarecileri de ve en önemlisi ise veliler ile birebir temas halinde olmak gerekiyor. Zira veli mutlak ikna edilmeli, çocuklarımızın eğitimden mahrum bırakılmaması konusunda İmam Hatip okullarına teşvik edilmeli, öncelikle İmam Hatip ortaokullarına teşviki arttırmalıyız. Akabinde de bu oranın büyük bir kısmının İmam Hatip liseleri'ne geçişini sağlamak için elimizden gelen gayreti göstermemiz gerekiyor. Bu manada İmam hatiplerle ilgilenirken bütün diğer liselerde ortaokul öğrencileri ile ilgilenmeniz gerektiğini de bilmemiz gerekiyor. Zira onlar da bizlerin evladıdır. Bu manada bununla ilgili yeni çalışma grupları oluşturulmalı bütün öğrencilere nasıl ulaşılması gerektiği konusunda gayret içerisinde olmak gerekiyor (Erdoğan, 2019).

Amaçları ve yöntemi bu şekilde açıklanan Eğitime Destek Platformunun, İl ve İlçelerdeki tüm örgütlenmelerine Vali, İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin yanı sıra Eğitim Bir Sen İl ve İlçe başkanları da katılarak çalışmaları koordineli bir şekilde yürütmeyi amaçladıklarını belirtmektedirler. Örneğin Bursa Valiliği'nin resmi web sayfasında yer alan şu haber

Türkiye'nin diğer illerinde yapılan EDP toplantılarına ilişkin haberler için tipik bir örnek niteliğindedir:

Eğitime Destek Platformu, İl Koordinasyon Toplantısı Bursa Valisi Yakup Canbolat, Yüksek İstişare Kurulu Üyesi Bilal Erdoğan, TÜGVA Başkanı Enes Eminoğlu, Ak Parti Bursa Milletvekili Efkân Ala, Ak Parti Bursa Milletvekili Osman Mesten, Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş, İl Milli Eğitim Müdürü Sebahattin Dülger, Ak Parti İl Başkanı Ayhan Salman ve Memur Sen sendika temsilcileri katılımı ile yapıldı (Bursa.gov.tr, 2019).

Görülebileceği gibi ne devlet kademeleri ne Siyasal İktidar ne de Eğitim Bir Sen ve Memur Sen sendikası tarafından dini cemaat, grup, dernek ve vakıflara yönelik olarak herhangi bir mesafe konulabildiği söylenebilir. Hatta, mesafe konulması şöyle dursun, onları birer merdiven altı cemaat görünümünden sıyırmak amacıyla, legal ve böylece meşru dernek ve vakıf yapılanmaları altında toplayarak, yeni protokoller yardımıyla yeni tür iş birliklerinin inşa edildiğini ve dindar bir toplumun inşası için halen birlikte çaba sarf edildiğini söyleyebilmek mümkün olabilir. 4-6 Yaş okul öncesi çağıdaki çocukların, üstelik mezbû öğretmenlerince değil de dini vakıf ve derneklerce din eğitime tabi tutulacakları düşünüldüğünde Türkiye toplumunun dindar bir nesil olması için hazırlanmasının ötesinde radikal bir siyasal İslam hazırlığının yapılmaya çalışılıyor olduğu ihtimalini ortaya koymanın çok da abartı bir yorum olmayacağı söylenebilir.

Nitekim, Eğitim Bir Sen üyesi Fatma, bırakın vakıf ve dernekleri, Siyasal İktidar'ın mezbû müfredatında din eğitimi derslerini artırmasının sebepleri hakkında bile şöyle düşünmektedir:

Yani kendi eğilimleri mi diyelim ya da kendi askerleri mi diyelim yani bilmiyorum o amaca yönelik hizmet ediyor zaten. ...Zorunlu seçtiriliyor zaten. Başka seçmeli ders yok çünkü.

Bununla birlikte, aslında dini cemaatlere gerçek anlamda bir mesafe konulmaması sebebiyle, 15 Temmuz sonrası korkuya dayalı kenetlenme ikliminin, o dönemde din eğitimi devlet okullarında artırmak için popülist bir gerekçe olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bir başka çerçeveden bakıldığında da aslında dini cemaatlere mesafeli bir duruşun gerekliliğine inanan azımsanamayacak sayıda yönetici ve üyenin varlığına rağmen, bu siyasal öznelerin kendi fikirlerini kızığa çekip, sendikalarının bu konudaki yeni kararlarına tabi olmaktan ya da adapte olmaktan başka çarelerinin kalmamış olma ihtimali de ortaya konulabilir. Bu noktada da tikellikler farklı düşünse bile kendilerini temsil eden evrensellik söylemi ile aralarında bir fark olduğu ve bu farka rağmen tikelliklerin düşüncesinin değil, yapısal siyasetin tikelliklerin özneliğini yutmasının bir örneği olarak, resmi politika olarak grubun sözünün geçtiğine tanık

olmaktayız. Din eğitiminin cemaat ve vakıflara bırakılması konusunda üye ve yönetici bireyler ile sendikanın resmi görüşü arasında gözlemlenen bu yarıklık, Eğitim Bir Sen sendikasının bu konuda kendi tikelliklerine yönelik hegemonya inşa sürecinde başarısız olduğunu gösteren bir örnek olarak ortaya konulabilir. Nitekim başarılı bir hegemonya evrensel söylem ile tikelliklerin talep ve görüşleri arasındaki örtüşmenin sağlanabilme başarısına bağlıdır. Zira, eğer yeterli demokratik tartışmalar ve birlikte karar alma süreçlerine sahip olunmuş olsaydı, sağlıklı bir ideolojik bilinçlenme ile oluşmuş bir hegemonya inşa süreci ortaya çıkar ve tikellikler ile grubun evrensel söylemi arasındaki ontolojik fark bu denli açık olmazdı. Bu anlamda sendikanın resmi düşüncesini tam olarak bilmeyen üye ve yöneticilerin, birçok konuda (örneğin din eğitiminin seçmeli ya da zorunlu olması, cemaatlere mesafe konulması gerekliliği vs. konularda) kendi sendikalarıyla farklı söylemler kullanmaları çok da şaşırtıcı görünmemektedir. Bu anlamda Eğitim Bir Sen'in sivil toplum içerisinde ortaya çıkardığı kitlesel birlikteliğin sağlamlığının da tartışmalı olduğu ileri sürülebilir. Bu sağlamlık sorunu, sağlıklı ve demokratik örgütlenme yollarıyla oluşturulmadığı için, Siyasal İktidar'ın sırtını dayadığı İslami kimliğe sahip kitle olgusunun da sağlamlığını tartışmalı hale getirmektedir. Zira, sivil topluma içkin kitle inşa sürecinin, ideolojik bilinçlenmeye ve birlikte karar almaya değil de belirli çıkarlar ya da popüler üst kodlar etrafında gerçekleşen "popülist tabiyetler" yoluyla oluşturulması, oluşan kitlenin sağlamlığı ve sürdürülebilirliği hakkında bir tereddüt oluşturmaktadır. Belki de tam da bu yüzden örgütlenmenin belirli çıkarlar ve üst kodlar etrafında gerçekleşen bir popülist teyelleme ile değil de tabandan bilinçlenme yoluyla olması gerekliliğinin fark edilmesi nedeniyledir ki bu süreç, kültürel bir dönüşüm için çocuk yaştaki öğrenciler hedeflenerek bir eğitim seferberliğine dayalı ideolojik kökenli kitle inşa çabaları olarak değerlendirilebilir.

4.2.1.4. Türk Eğitim Sen, Laiklik ve İslami Popülizm İkilemi

Milliyetçi Muhafazakâr bir ideolojik çizgiye sahip olan Türk Eğitim Sen sendikası, bir yandan milliyetçi ve bir yönüyle de Atatürkçülüğün Milliyetçi bir yorumuna sahip bir sendika iken, bir yandan da dini değerleri önemseyen ve ülkedeki İslam dinini uygulamaya koyan politikalara kimi zaman doğrudan, kimi zaman da çekinceli ve dolaylı olarak destek veren bir çizgide duran bir eğitim sendikası konumunda olduğu söylenebilir. Politika metinlerine bakıldığında, "yüce dinimiz", "doğru İslam", "Pergamber sevgisi", "Atatürk aşkı",

"vatanımızın birliği" "dinimiz", "Allah", "Millet", "merdiven altı dernekler", "devletin din eğitimi" kavramları ön plana çıkmıştır.

Türk Eğitim Sen, genel olarak dini değeri önemsemesine rağmen, 2016 yılına kadar AKP siyasal iktidarı ile özellikle İslam dininin siyasete malzeme edilmesi noktasında çatışma halinde olan bir muhalefet özelliği sergilemekteydi. Bu çerçevede genel olarak hükümet politikalarına, hem muhalefet edip hem de destek verir bir tutum sergiler çizgide olduğunu gözlemek mümkün olabilir. Zira genel olarak din eğitimi, Hz. Muhammed'in hayatı ve Kur'an-ı Kerim seçmeli din derslerinin müfredata girmesini, 2012 yılında TBMM meclis tutanaklarına yansıyan konuşmasında Türk Eğitim Sen genel başkanı İsmail Konuk şu şekilde desteklemiştir:

Din eğitimi konusuna gelince: Din eğitimi devlet eliyle yapılmalı, devlet kontrolünde yapılmalı. ...İmam hatiplerin orta bölümü açılmış. Açılın, eğer vatandaşlarımızın böyle bir talebi varsa açılın. Seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi konsun. İsteyen gitsin alsın ya. Bunu vermezseniz, ...din eğitimi merdiven altında yapılır. Yanlış mahfillerde öğretilen İslam'ı biz çocuklarımıza yıllardır öğrettik. İşte, A grubu başka İslam öğretti, B grubu başka İslam öğretti. Dolayısıyla bizim doğru İslam'ı öğretmek gibi devlet olarak da bir yükümlülüğümüz var (Meclis Komisyon Tutanakları, 2012).

Görüleceği üzere Türk Eğitim Sen sendikası din eğitimi derslerinin artırılmasını destekleyerek TBMM komisyonunda kabul edilmesi ve yasalaşmasına destek vermiştir. Ayrıca bu desteği görmezden gelip Türk Eğitim Sen'i din karşıtı gibi göstermek isteyen Eğitim Bir Sen sendikasına da şu şekilde tepki vermektedir:

Türk Eğitim-Sen'in din eğitimi konusundaki tavrı yıllardır bellidir ve açıktır. Türk Eğitim-Sen'in, Anayasal bir hüküm olan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yanı sıra ilk ve orta öğretimde Kur'an-ı Kerim derslerinin de okutulması teklifi TBMM Milli Eğitim Komisyonu tutanaklarında sabittir. Gerçek böyleyken, sendikamızı, din eğitimine karşıymış gibi gösteren açıklamalar yanlışır.

Böylece Türk Eğitim Sen sendikası o yıllarda bir muhalif sendika olmasına rağmen din eğitimi politikasının kabul görmesinde siyasal iktidarın bu politikalara yönelik rıza üretmesine katkıda bulunmuş olmaktadır. Bu durum, bir hegemonya inşa çabasında sadece kendi tabanından değil, farklı konularda farklı muhalif gruplardan da rıza devşirmenin olanaklı ve önemli olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede görebiliriz ki, Siyasal İktidar muhalif kitlelere onların popüler kodları ile seslenmeyi başardığında, bu popülist girişim sadece halkta değil, muhalif bir siyasal örgütte bile karşılığını bulabilmekte ve binlerce üyeye hitap eden bir

siyasal temsilcilik ikna olduğu için, geniş bir kitle de ikna olmuş sayılmaktadır. Nitekim nasıl "özgürlük" siyasal kodu Eğitim Sen üyeleri içerisinde başörtüsü özgürlüğüne kılık kıyafet ve inanç özgürlüğü şeklinde bakılmasını sağlayabilir ise, "yüce dinimiz" popüler kodu da Türk Eğitim Sen sendikası ve milliyetçi taban nezdinde karşılık bulabilmektedir. Bu durum siyasal iktidarların hegemonya inşa süreçlerinde toplumun farklı kılcal damarlarına hangi formlarda girmeyi denediği ve sivil toplumu kendi içinden kendi kodları ile nasıl masetmeyi denediğine bağlı olarak hegemonya alanının genişliğini belirleyebilmektedir.

Ayrıca Türk Eğitim Sendikasının, ideolojik gerekçeyi arkada tutup, politikayı halk talebine bağlama popülist stratejisine de eklenmiş olmakta olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, 15 Temmuz darbe girişiminden 4 yıl önce Koncuk'un din eğitiminin merdiven altı cemaatlara bırakılmaması gerektiği konusundaki uyarısı ile 28 Şubat sürecinde olduğu gibi din üzerine oluşturulan bir baskının daha da büyük bir tepki ile daha fazla sayıda örgütlenmeyi doğuracağı vurgusu dikkat çekicidir. Bu çerçevede Türk Eğitim Sen din eğitiminin verilmesini ancak devlet eliyle verilmesi gerektiğini düşünmektedir:

Ya ak ya da kara olmak, şart mıdır? Biz, Türkiye Kamu Sen olarak hem Atatürkçüyüz, hem de başörtüsü yasağının artık kaldırılmasından yanayız. Yüce dinimize saldıranlara da, din bezirganlarına da istismar alanı bırakmak, bu ülkeye yapılacak en büyük kötülüktür. İmam hatiplere karşı duranlar, yüce dinimizden nemalanan istismarcıların, 28 Şubat sonrasında her alanda zirve yaptıklarını hala görmüyorlar mı, hala ülkenin nereye gittiğinden habersiz, kendi dar dünyalarında yaşamaya devam mı edecekler (Koncuk, 2012; 2)?

Görüldüğü gibi Türk Eğitim Sen sendikası kendisini bir yönüyle Atatürkçü bir çizgiye bir yönüyle de dini hassasiyetleri olan muhafazakâr bir konuma oturtmakta ve siyasal iktidarın eğitimde dincileşme politikalarına yönelik hegemonya çabalarında kendisine bir siyasal konum tayin etmektedir. Bu "ara" konumuyla Türk Eğitim Sen sendikası, bir yandan Türkiye toplumunun İslamizasyonunu hedefleyen siyasal iktidarın bu yöndeki çabalarına destek vermiş olmakta, ama bir yandan da dindar toplum üzerine bir Kemalist baskının sakıncalarını, hatta bu baskıyı yapanların "ülkenin nereye gittiğinden habersiz"liğini vurgulamakta ve bir yandan da Türkiye'deki Siyasal iktidar ve çevresinin din istismarcılığına ve onların ülkeyi götürdüğü yere yönelik endişelerini dile getirmektedir. Bu siyasal konumu, özgürce dinini yaşayan insanların yaşadığı, ancak radikal bir siyasal İslam'a dönüşmeyecek, "milliyetçi-muhafazakâr-laik" bir Türkiye düşüncesinin bir siyasal söyleme dönüştüğü, her düşüncelyi biraz içeren bir konum olarak ileri sürebiliriz. Ancak bu konumun ne denli hassas ve ideolojiler arası geçişken bir konum olabileceği ve her an siyasal İslam'a eklenme

olanağının işten bile olmayacağını söylemek Türk Eğitim Sen sendikasının, bu Milliyetçi Muhafazakâr duruşlarını nasıl kodladıklarına bakıldığında mümkün olabilir:

Din bir milletin hayatındaki en önemli unsurlardandır. Millî ve dinî değerler bir milleti millet yapan etkenlerin başında gelir. Biz yüce dinimizi istismar etmekten Allah'a sığınıyoruz. Biz öyle bir anlayışın mensuplarıyız ki, dinimizi siyaset malzemesi olarak hiç kullanmadık. Ama gerektiğinde Allah için, millet için, dinimiz için canımızı seve seve veririz (Koncuk, 2015a; 6).

Görüleceği gibi Türk Eğitim Sen, bir yandan İslam dinine olan yakın konumunu belirtirken bir yandan da Siyasal İktidar'a olan muhalif konumunu dile getirmektedir. Burada dikkat çekici olan nokta, dinin siyasete alet edilmesi vurgusu ile birlikte "Allah için Millet için, dinimiz için canımızı seve seve veririz" ifadesini kullanırken, popüler kodlara yaslanarak, Koncuk'un eleştirdiği popülizme, kendisinin düşmüş olabilmesidir. Zira, Türk Eğitim Sen'in İslami kimliğe sahip kitleye seslenerek İslami kimliğin söylemsellik alanını kat etmeye ve bu söylemsellik alanına talip olmaya çalışarak kendi kitlesini İslam dini üzerinden büyütmeyi denediği yorumunu yapmak mümkün olabilir. Nitekim, Türk Eğitim Sen sendikasının yakın olduğu ve birçok yönden ilişkilendiği siyasal parti olan Milliyetçi Hareket Partisi'nde benzer bir tutum sergileyerek, İslam dini ve İslami kimliğin popülerleşmiş bir söylem alanı olduğunu keşfederek, İslam dini üzerinden büyütülebilecek bir potansiyel kitleye talip olmakta, İslam dinini en çok koruyan kollayan parti olma imalarını kullanarak İslami söylem alanında hegemonya mücadelesi sürdürmeye çalışmakta olduğunu söyleyebiliriz:

İmam Hatip okullarını orta kısımlarının açılması ve Hz Peygamberimizin hayatı, Kur'ân-ı Kerim ve din kültürü ahlak bilgisi derslerini konulması hususunda Milliyetçi Hareket Partisi olarak önerge verdik. Ama ne acıdır ki ...din istismarı ile ayyuka çıkmış bir siyasi iktidarın müntesipleri tarafından reddedilmiş; ama sonradan ...bizim desteğimizle bugünkü yasa haline dönüştürülmüştür (Erdem, 2015; 9).

Böylece MHP milletvekili Mustafa Erdem'in ve Türk Eğitim Sen genel başkanı İsmail Koncuk'un açıklamalarının aynı çalıştay içerisinde gerçekleşmiş olduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda hegemonya mücadelesinde sendika-siyaset ilişkisine bir örnek kabul edebileceğimiz bu yaklaşım ile Türk Eğitim Sen sendikasının, alt fraksiyon olarak ilişkilendiği siyasal partinin izinden giderek İslami-muhafazakâr söylemi kullanmayı seçmesinin tesadüf olmadığını ileri sürmek mümkün olabilir.

Ayrıca, söz konusu çalıştay raporunda, Türk Eğitim Sen sendikasının İslam dininin neresinde duracağına yönelik bir konum arayışında olduğu görülebilir. Bazı yaklaşımlarıyla Siyasal İslam'ın uzağında durmayı denediğini ancak bazı yaklaşımların ise dolaylı olarak da

olsa siyasal İslam'ın ideolojik zeminini besleyebildiğini görebiliriz. Nitekim, raporda bir yandan daha akli bir din anlayışı arayışı şu şekilde göze çarpmaktadır:

Karma eğitim, etkileşim aracıyla sosyal bir öğrenme modeli olarak korunmalıdır. İlahiyat fakülteleri dışlayıcı ve dogmatik dili bırakarak kuşatıcı ve olumlu bir dil kullanmalıdır (Türk Eğitim Sen, 2015; 30).

Diğer yandan ise, doğrudan dini dernek ve vakıfları kastetmese bile değerler eğitiminin verilmesine Milli Eğitim bakanlığı okullarının dışındaki aktörlerin dahil edilmesi tartışmalarının çok öncesinde bu düşünceye yol verecek bir bakış açısını şu şekilde ortaya koymuştur:

Değerler eğitimi sadece okulun yapacağı bir görev olarak algılanmamalıdır. Bu noktada, okul ile birlikte aile, toplum, cami, iletişim araçları vb gibi toplumun her kesiminin katılım ve desteği sağlanarak daha kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısı geliştirilmelidir (s.41).

Ancak, 2018-2019 yılına gelindiğinde Siyasal İktidarın dini cemaatlerin uzantıları dernek ve vakıflar ile din eğitimi, Kuran-ı Kerim ve değerler eğitimi konularında protokoller imzalamaya başlayınca, Türk Eğitim Sen sendikası, ilişkide olduğu MHP'nin Siyasal İktidar ile siyasal ortaklık sürecinde olmasına rağmen, Siyasal İktidar'a yönelik eleştiriler ortaya koymuş ve tepkilerini şu şekilde dile getirmiştir:

Değerler eğitim yapmak için okulları bilmem ne vakfına, cemaatine teslim ettiler. Okullarımız, 'Değerler Eğitimi' adı altında bilmem ne cemaatine/vakfına/derneğine teslim edilemez! Değerler eğitimi öğretmenlerimiz yapamıyor mu? FETÖ melanetinden gerekli dersi çıkarmadınız mı? Biz öğretmeniz. Biz çocuklarımıza sadece matematik, fen, biyoloji değil; aynı zamanda vatan sevgisini, millet sevgisini, peygamber sevgisini, Atatürk ve Cumhuriyet sevgisini, milli ve manevi kıymetlerimizi de öğretiyoruz. Öğretmenlerin derdi, davası öğrencilerine Peygamber sevgisini, Atatürk aşkını, vatanımızın birliğine, bütünlüğüne saygıyı öğretmektir (Türk Eğitim Sen, 2018a).

Görüleceği gibi, Türk Eğitim Sen sendikasının, alışlagelmiş Milliyetçi-Muhafazakâr söylemine ek olarak İslami-Muhafazakâr söylemlerinde bir artma gözlenmekte olduğu, bir yandan yeniden popüler bir trend olan İslami söylemi kullanarak popülist bir stratejiyle kitle inşa etmekten geri durmadığı, ama bir yanda da İslam dinin siyasal İslam'a doğru radikal bir dönüşüme uğraması yönünde de kaygılı olduğu, bu nedenle İslam dinine yönelik söylemlere ilişkin sürekli bir kendi balans ayarını yapma ihtiyacı hissediyor olduğu ileri sürülebilir. Nitekim, Türk Eğitim Sen sendikasının radikal bir siyasal İslami muhafazakarlığa karşı olduğunu, tüzüğünde laiklik ilkesinin yer almasından da çıkarsayabiliriz.

Türkiye'deki eğitim politikaları üzerine sürdürdükleri hegemonya mücadelesinde Türk Eğitim Sen sendikasının din eğitimi politikalarına yönelik olarak bazı noktalarda muhalif bir konumu koruma eğiliminin olduğu ve siyasal iktidara karşı hegemonya örmeye çabaladığı görülse de aynı anda aynı politikalara yönelik rıza üretme sürecine de oldukça önemli bir katkı sunmuş olduğu görülebilmektedir. Bu çerçevede, bir yandan siyasal İslam'ın yerleşmesinden kaygı duyma, bir yandan da siyasal İslam'ın yerleşmesi için gereken politikaların kabul görmesine destek olma durumu ile Türk Eğitim Sen sendikasının bir çelişki taşıdığı ya da bu çelişkiyi, bir oraya bir buraya oynayarak(hitap ederek), popülist bir strateji olarak, kendisi yaratıyor olduğu söylenebilir. Sendika metninden elde edilen bu yorum, Türkiye siyasetinde popülizmin kitle inşa aracı olarak kullanıldığını gösteren Yetkin (2010 ve 2016) ve Toprak'ın (1992) bulgularıyla da örtüşmektedir. Öyleyse Siyasal iktidar ve sivil toplumun dahil olduğu bir hegemonya mücadelesi açısından, sivil toplumun sadece devlet ile bir antagonistik konumunun olmadığını, onunla hem işbirliği hem de çatışma barındırdığını, sivil toplum birlikteliklerinin ise hem kendi aralarında hem de bir sivil toplum birlikteliğinin aynı politika için bile olsa kendi içerisinde kendi tutumlarında bile bir antagonizma taşıyor olabileceği çıkarımında bulunabiliriz. Bu çerçevede bir hegemonya mücadelesinin, birçok siyasal çatışma ve neokorporatist işbirliği ile birçok popülist stratejiyi, siyasal manevrayı ve kitle inşa stratejilerini içerisinde barındıran çok bileşenli ve karmaşık bir siyasal sürece işaret ettiği tespitinde bulunmak mümkün olabilir.

4.2.1.5. Türk Eğitim Sen, Siyasal Öznellikler ve Politik Sapma

Türk Eğitim Sen sendikasının din eğitimine ilişkin olarak politika belgelerine yansıyan resmi söylemi ile sendika içerisindeki yönetici ve üye tikeliklerin konuyla ilgili talep ve görüşleri arasında nasıl bir ilişki olduğu, Türk Eğitim Sen sendikasının hem kendi iç hegemonya inşa sürecindeki başarısı hem de siyasal iktidar ve diğer sendikalar ile girdiği hegemonya mücadelesindeki siyasal konumu hakkında çıkarımlar yapabilmemizi sağlayacaktır. Bu çerçevede 8 Türk Eğitim Sendika üyesi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde sendika yönetici ve üyelerinin din eğitime ilişkin görüşleri şu şekilde belirlenmiştir:

Türk Eğitim Sen sendikası yöneticilerinin %75'i din eğitimi derslerinin artırılmasını olumlu bulduklarını belirtirken, %25'i Din eğitimi derslerinin artırılmasını desteklemediğini belirtmekte. Yöneticilerin tamamı din kültürü dersi haricindeki din eğitimi derslerinin seçmeli

olması gerektiğini(%100), zorlama olmaması gerektiğini belirtmişlerdir(%100) Bunun dışında yöneticiler şu ifadelere yoğunlaşmaktadırlar; seçmeli olmalı, zorunlu olmamalı(%100), farklı inançlar ve inanmayanlara saygılı olunmalı(%75), din dersinin seçilmesi için yönlendirmeler oluyor(%75), aleviler de var(%50), din kullanılıyor, din istismar ediliyor(%50), din toplumsal bir ihtiyaç(%50), sağlıklı bir din eğitimi müfredatı olmalı(%50), okul dışında din dersi verilmemeli(%25), devlet kontrolünde olmalı(%25), doğru din eğitimi verilmeli(%25), cemaatleri, tarikatları geliştirmemeli(%25), 15 Temmuz(%25), hükümet eğitim sistemini berbat etti(%25), oy için din eğitimi dersleri artırıldı(%25), tribünlere oynanıyor(%25), veliler ikna edilip seçtirildi(%25), din kültürü ve ahlak bilgisi dersi yeterli(%25), dini konular prim yapıyor(%25), halka şirin gözükme için(%25), gizli bir ajandaları var mı bilmiyorum(%25), kendi çocuklarım için müfredat uygun ise talep ederim(%25), çocuğum için talebim onun kendi seçimini yapabilmesidir(%25), çocuğum için talebim yok, artırma talebim yok, din kültürü dersi yeterli(%50), sendikamın görüşünü net bilmiyorum, hatırlamıyorum(%75) sendikam din kültürü zorunlu, diğer din eğitimi seçmeli olsun diyor(%25).

Türk Eğitim Sen sendika üyelerinin ise %75'i din eğitimi derslerinin artırılmasını olumlu karşıladıklarını belirtmekte, %100'ü ise din kültürü ve ahlak bilgisi dersi dışındaki derslerin seçmeli olması ve zorlama olmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Üyelerin, yine %100'ü öğrencilerin din derslerine yönlendirildiği ve zorla seçtirildiğini belirtmektedirler. Aynı zamanda üyelerin %100'ü Dinin siyasi amaçla kullanıldığı ve dinin istismar edildiğini belirtmişlerdir. Bunun dışında Türk Eğitim Sen üyeleri müfredatta din eğitimi derslerinin artırılmasıyla ilgili şu ifadelere yoğunlaşmaktadırlar; Gerçek dini öğrenmeleri iyi bir şey(%50), din kültürü dersinin olması yeterli(%75), din kültürü dersi de ilk ve orta okullarda olmalı, liseden itibaren olmamalı(%25), seçmeli bilim dersleri olmalı- bilim dersleri artırılmalı(%50) , daha fazlasını isteyen imam hatip okullarına gidebilir(%25), din eğitimi devlet vermeli(%25), merdiven altı din eğitimi çok sakıncalı(%50),siyasal iktidar halkın nabzına oynuyor(%25), %90'ı Müslüman-toplumun ihtiyacı(%25), toplumu uyutmak-dinle korkutmak kontrol edebilmek için yapıldı(%25), kontrolü kolay nesil, itaat eden bir nesil(%25), çocukların topluca abdest alması bile bir keşmekeş yaratıyor(%25), dindar gençlik hedef deniliyor ama kindar gençlik yetişiyor(%25), cumhuriyetle savaş içerisinde bir nesil hedefleniyor(%25), cumhuriyet dine karşı imiş gibi empoze ediliyor(%25), Atatürk dinsiz gibi gösteriliyor(%25), din dersi zorunlu olursa felaket olur(%25), dindarlık değil bu dincilik(%25), ayrıştırıcı(%25), Talebim çocuğumun seçebileceği bir din dersi olması(%25),

din eğitimi yeterli kendi çocuğum için artırılсын talebim yok(%50), talebim din derslerinin kaldırılmasıdır(%25), sendikam din dersi artırılсын diyor(%25),, Sendikam din eğitiminin artırılmasını destekliyor(milliyetçilik ve din toplumun temel unsuru olduğu için sendikam destekler) (%25), Sendikamın din dersleriyle ilgili fikri olduğunu düşünmüyorum, fikir belirtmedi sendikam(%25), ama kısmen destekliyordur, sendikamı desteklemiyorum bu konuda(%25).

Sendika yöneticileri ile sendika üyelerinin görüşleri karşılaştırıldığında yöneticiler ve üyeler arasında din eğitimi derslerinin artırılmasına ilişkin olarak önemli bir görüş farkı olduğu gözlemlenebilir. Türk Eğitim Sen üyelerinin %75'inin din derslerinin artırılmasına olumsuz bir tutum takındıklarını görmekteyiz. Buna karşın, Yöneticilerin görüşlerinde, sendika resmi görüşüne paralel olarak din eğitiminin artırılmasına ilişkin %75'lik bir olumlu tutum oluştuğunu görebiliriz. Buna göre genelde Milliyetçi muhafazakâr çizgileri ile ön plana çıkan Türk Eğitim Sen'in görüşme yapılan yöneticilerinde İslam dinine duyarlı olma bakımından da bir muhafazakâr çizginin gözlemlenebildiğini, bu çerçevede muhalif görünseler de siyasal iktidarın din eğitimi politikasına yönelik temkinli de olsa bir rıza üretilmesine katkı sunmuş olduklarını söyleyebiliriz. Üyelerin ise dini bir muhafazakâr söyleme eklemlenmedikleri ve siyasal iktidarın din eğitimi politikasına rıza üretmediklerini söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, yöneticilerdeki bu muhafazakâr çizginin İslam dini ayağının oldukça temkinli bir şekilde dile getirildiği de gözlerden kaçmamaktadır. Zira, sendika yöneticilerinin tamamı (%100), din kültürü ve ahlak bilgisi dersi dışındaki din eğitiminin zorlama ve yönlendirme olmadan seçmeli olması gerektiğini ve inanmayanlar, Aleviler ve başka din ve mezhep mensupları gibi farklı kesimlerin hassasiyetlerini göz önünde bulundurma gerekliliği nedeniyle din eğitiminin zorunlu tutulamayacağını(%75), zorla seçtirildiğini(%75) ayrıca din eğitiminin merdiven altı tarikat ve cemaatlere bırakılamayacağını(%50) belirterek aslında muhafazakârlıklarındaki İslami çizgiye, yani İslami muhafazakâr lığa temkinli bir mesafede duruyor olduklarını da görebiliriz. Bunun yanı sıra, gerek yöneticilerin(%50), gerekse üyelerin(%100), "siyasal iktidarın dini siyasete alet ettiğini, kullandığını, dini istismar ettiğini" belirtmelerine dayanılarak, kendilerine ait bir muhafazakâr ve dini hassasiyetleri önemseyen bir bakış açıları olmasına rağmen, din eğitiminin artırılması politikası çerçevesinde siyasal iktidara muhalif bir siyasal konum seçmiş oldukları söylenebilir. Görüldüğü gibi üyelerin muhalif konumu çok net olarak ortaya çıkmasına rağmen,

yöneticilerin siyasal konumları tutarsızlık taşımaktadır. Zira, yöneticilerin % 75'i (sadece seçmeli olarak) din derslerinin artırılmasını olumlu bulduklarını belirtirken, aynı yöneticilerin % 75'i öğrencilerin (zorla ya da telkinle) yönlendirildiğini, %50'si ise siyasal iktidarın din'i istismar ettiğini söylemektedirler. Bu da yöneticilerin bu hegemonya mücadelesinde din eğitimi söz konusu olduğunda zaman zaman rıza üretilmesine zaman zaman da muhalefet ile karşı hegemonya örülmesine katkı sunuyor olduklarını göstermektedir. Bu durum yöneticilerin, Türk Eğitim Sen'in ikircikli duran din eğitimi resmi politikasına bu çelişkiyi taşımak bakımından yakın olduğunu gösterebilir. Bu bulgu, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin sendikalarından beklentilerini ve eğitim anlayış ve taleplerini gösteren Karaman ve Erdoğan'ın (2016) bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca, bu olgu, bir hegemonya mücadele sürecinde, dahası bir siyasal süreçte, siyasal aktörlerin muhalif ve destekleyici konumları bir arada gerçekleştirebildikleri karmaşık bir konumlanmaya sahip olabileceklerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Milli Eğitim Müfredatında yer alan din eğitimi derslerinin zorunlu ya da seçmeli olmasına ilişkin Türk Eğitim Sen üyelerinin görüşleri ise, Türk Eğitim Sen sendika yöneticileri ile paralellik taşımakta ve üyelerin tamamı (%100) din kültürü ve ahlak bilgisi dersi haricindeki din eğitimi derslerinin seçmeli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Din eğitimi derslerinin müfredatta zorunlu ders olarak yer almasına ilişkin bir seçenek gündeme geldiğinde her iki muhafazakâr sendika (EBS ve TES) yönetiminde görüşme yapılan yöneticiler toplamının %78'i zorunlu olma fikrine yönelik olarak olumsuz bakmakta, her iki sendikanın görüşme yapılan üyeler toplamının %75'i ilköğretim de dahil, %100'ü ise tüm okul türlerinde "zorunlu din eğitimi" seçeneğine olumsuz bir tutum göstermekte ve din eğitimi derslerinin seçmeli olması gerektiğini belirtmektedirler.

Veriler dikkate alındığında Türkiye'nin her iki kanat(milliyetçi ve dini) muhafazakâr halk tabanının çok büyük bir bölümünü temsil eden iki büyük sendikanın muhafazakârlık eğilimi hakkında bir yorum ortaya koymak mümkün olabilir. Buna göre, görüşme yapılan muhafazakâr eğitimcilerdeki eğilim, din derslerinin müfredattaki varlığını desteklemek bakımından muhafazakârlıklarının dini duyarlılığını ortaya çıkarmakta iken, din derslerinin zorunlu değil de seçmeli olması gerektiğine ilişkin ortaya çıkan bulgu, bu muhafazakârlığın radikal bir İslami muhafazakârlık yönünde bir eğilim taşımadığı yönünde yorumlanabilir. Bu çerçevede aslında Türkiye genelindeki bazı farklı dini tarikat ve cemaatlerce üslenilen radikal siyasal İslami muhafazakârlık eğiliminin, toplumun tamamına yayılmış olan iki merkezi

muhafazakâr sendika çerçevesinde baktığımızda, aslında çok da kabul görmediğini, nitekim muhafazakâr kesimin çoğunluğunda radikal bir İslami eğilim söz konusu olsaydı din eğitimi derslerinin zorunlu olması gerektiğine ilişkin daha net bir eğilimin beklenebileceği söylenebilir. Nitekim, Türk Eğitim Sen yönetici ve üyelerinin büyük bir bölümü hem dinde zorlama olmaması gerekliliği hem de aleviler, başka din mensupları ve inanmayanlar gibi grupların hassasiyetlerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin yöneticilerden Çağatay bu düşünceyi şöyle aktarmaktadır:

Türkiye sevdalısı biri olarak aynı zamanda İslami kimliğime de sahip çıkarak net söylüyorum; Din dersinin zorunlu olması taraftarı değilim. Neden? Bu ülkede inanmak kadar inanmamak özgürlüğünün de olduğunu düşünüyorum.

Görüldüğü gibi kendisini İslami bir kimlik altında tanımlasa da farklı kesimlere din derslerinin dayatılmaması gerektiği düşüncesi radikal İslam'a belirli bir mesafede durulduğunu gösterebilir. Türk Eğitim Sen yönetici ve üyelerinin tamamı bu ve buna benzer ifadelerle din dersinin seçmeli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durum, aslında İslami muhafazakârlıkta radikal bir boyutu kabul eden çoğunluklu bir kesimin var olmadığını, Türkiye muhafazakâr halk eğiliminin dini duyarlılıklara sahip, dinin kendi yaşamlarının bir parçası olmasına razı, radikal olmayan ortalama bir muhafazakârlık düzeyinde yer aldığını göstermektedir. Nitekim, Cumhuriyet tarihinde Türkiye'de yapılan genel milletvekili seçimlerinin hemen hemen hepsinde merkezi siyasal partilerin oy çoğunluğuna sahip oldukları (Bora, 2014), toplumdaki muhafazakâr eğilimin daima ağır bastığı ancak radikal bir İslami muhafazakâr bir eğilimin toplumun geneli düşünüldüğünde ağırlık kazanmadığı da gözlenebilmektedir.

Öyle ise, bu radikal olmayan muhafazakârlık eğiliminin, radikal bir İslami siyasal söyleme eklemlenmesi, radikal bir siyasal söyleme ve hatta yönetime razı olması ne ölçü de mümkündür? Türkiye'de 2000 sonrası siyasal iktidarın "ılımlı İslam", "Demokratik Muhafazakârlık" gibi söylemler etrafında oluşan merkezi muhafazakâr çizgisi göz önünde bulundurulduğunda, oluşmuş olan hegemonik projenin Türkiye muhafazakâr halk tabanının genel eğilimi ile uyumlu olduğu ve halkın çoğunluğunu hedef kitle yapan bir hegemonya projesi olarak oluştuğunu söyleyebiliriz. Ancak, Siyasal iktidarın giderek radikalleşmesi ve örneğin radikal bir siyasal İslami yönetim tarzı seçmesi gibi bir durum oluşursa, bu durumda dinin radikalleşmesine aslında razı görünmeyen merkezi muhafazakâr halk tabanının, örneğin görüşme yapılan ve radikal İslami duruşu kabullenmeyen bu eğitimcilerin, radikal bir İslami söyleme eklemlenmesi imkânsız mıdır? Bu soru, hegemonya projelerinde tabandan

örgütlenme yerine pasif devrimlerle işleyen siyasal süreçleri anlamak bakımından oldukça önemlidir. Zira, bu tip pasif devrimsel işleyişin hüküm sürdüğü siyasal ortamlarda, grup dinamiğinin, grup üyeleri söz konusu olduğunda, örgüt içerisinde, bilinçli örgütlenerek ve birlikte karar alarak değil de popülist tabiyetlerle iş görmesi tikelliklerin aslında "benimsemedikleri" düşüncelere sonuçta razı gelmiş olmaları sonucunu doğurmaktaydı. Bu nedenle imkânsız görünen bir eklemlenmenin bile üst kimlikle ilişkili bir "grup işleyişi" söz konusu olduğunda, mümkün bir eklemlenme olarak karşımıza çıkabileceğini söyleyebiliriz.

Nitekim, Türk Eğitim Sen yönetici ve üyelerinin de, tıpkı Eğitim Bir Sen sendikasında olduğu gibi, benzer bir "popülist tabiyet" biçiminde kendi gruplarının üst kimliğinde, ideolojik popüler kodlara olan bağlılıklar ile bağlanarak iş gördüğünü söylemek mümkün olabilir. Nitekim, Türk Eğitim Sen sendika yöneticilerinin %75'inin sendikanın resmi din eğitimi politikasını tam olarak bilmedikleri, üyelerin ise büyük bir bölümünün tahmini kestirmeler ile cevap verdiği, yani aslında sendikalarının din eğitimi resmi politikasını tam olarak bilmedikleri ya da bilmek ile çok da ilgilenmediklerini ortaya çıkarmaktadır. Bu bulgular, sendika üyelerinin sendikalarına bağlılığının zayıflığını ve sendikal örgütlemeye yönelik bir yabancılaşma yaşadıklarını gösteren Millioğulları Kaya'nın (2015) bulgularıyla örtüşmektedir. Örneğin yönetici olmasına rağmen Oğuz'un, "sendikanızın din eğitimine ilişki resmi politikası nedir?" sorusuna şu yanıtı verdiğini görmekteyiz:

Valla şu anda ona bir şey diyemiyorum. Dedim ya genel başkanımız ona en iyi cevabı verecektir.

Aynı yönetici Oğuz, Türk Eğitim Sen Sendikasını seçmesinin nedenini ise şu şekilde belirtmektedir:

Valla Türk Eğitim Sen'i tercih etmemde en büyük etkenlerden biri, bayrağıyla, işte diliyle, bölünmez bir bütünlüğe, Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünü savunduğu için, tercih noktasında en önemli etkendi.

Bu durumda, sendika üst elit yönetimince alınabilecek herhangi bir karar söz konusu olduğunda, aslında tikelliklerin kendi düşüncelerine ters de olsa ve bir ideolojik bilince dayanmasa bile sonuçta ona eklemlenme görüntüsünün bir sonuç olarak ortaya çıkması işten bile olmayacaktır. Örneğin sendikanın en elit üst yönetimi, siyasal iktidarın radikal bir İslami projesi ya da bu proje için atılacak politika adımlarına ilişkin olarak, neokorporatist bir çerçevede kapalı kapılar ardında bir işbirliği gerçekleştirse ve bu işbirliği sonucunda örneğin tüm okul türlerinde zorunlu din dersi sayısının artırılması kararına destek veren bir karar ortaya çıkarsa, kendisine üst popüler kodlar ve üst kimlik söylemine evrensel tabiyet

gereğince eklemlenen ve bu konuda aslında farklı düşünen tikelliklerin çoğunun (nitekim yönetici Oğuz'a göre "din öğretimi seçmeli olmalı"), ister istemez grupça hareket etmenin bir getirisi neticesinde aslında kabullenmeyecekleri bir karara yönelik rıza üretimini yeniden üretmiş olma sonucuyla karşı karşıya kalabilecekleri söylenebilir. Bu da imkânsız görünen her türlü politikanın uygulanmasını olası hale getirebilir. Ancak bu şekilde pasif devrimsel nitelikte de olsa bir politika uygulanmaya başlandığında bunun yine de tüm tikelliklerce gönülden kabul edileceği anlamına gelmemekte olduğu, aksine yapısal siyasetin hileleri ile oluşmuş her hangi bir politik konjonktürün aslında post yapısal siyasal işleyişin tikel direnişe olanak sağlayan genel bağlamı sayesinde, tikelliklerin de dahil olduğu bir hegemonya mücadelesinin daima sürmeye devam edebileceği yorumunu yapmamız mümkün olabilir.

Nitekim, Laclau, Mouffe, Zizek ve Butler gibi siyaset düşünürlerine dayalı bir postyapısal siyasal düşünce jargonundan biliyoruz ki, hegemonik bir evrenselliğin tüm tikellikler ile kusursuz bir örtüşme(eşölçülme) yaşaması tam bir imkansızlıktır. Yapısal siyaseti toplumsal bütünlük oluşturma hedefinden geriye, hele ki bu bütünleşme, Gramsci'ci tabandan yayılmacı ideolojik örgütlenmeye bağlı bir hegemonya sürecine dayanmak yerine popülist kodlar etrafında geçici bütünleşmelere ve popülist tabiyetlere dayalı bir pasif devrim süreci biçiminde işliyor ise, geriye daima bir toplumsal artık kalacaktır. Bu nedenle yapısal siyasetin toplumsal tasarımında oluşacak bir sapma ve ona karşı bir direniş daima olumsal (contingent) olacaktır. Daha basit bir dil ile söylersek işler asla yapısal siyasete dayalı unsurların, yani iktidarın ve kurumsal iktidar odaklanmalarının tasarladığı şekilde yürümez. Örgütsel işleyişte kararların çoğu, hiyerarşik ve tikellikler görmezden gelinerek, manipülatif bir biçimde alınmaya çalışıldığında, tikellikler ile yapısal tasarı arasında daima bir uyumsuzluk ve sapma ortaya çıkmasını bekleyebiliriz. Nitekim tikellikler yapısal yollar ile olmasa da mikro politik süreçlerde kendilerince bir direniş, hiç değilse alternatif uygulama yolları aramaktadırlar. Bunun da siyasal alanda yapısal işleyiş ile post-yapısal işleyişin bir arada bir antagonizma barındırıyor olarak süregeldiğine işaret ettiğini söyleyebiliriz.

Nitekim Türk Eğitim Sen sendikasının resmi söylemleri, yönetici görüşleri ve üyelerin görüşleri karşılaştırıldığında, evrensel söylemler ile üyelerin görüşleri arasında kimi noktalarda benzerlikler olsa da, birçok noktada önemli farklara dayalı bir "eşölçülemezlik" (incommensurability) (Laclau, 2007) görülmektedir. Örneğin, sendikanın resmi söylemine paralel olarak, yöneticilerin görüşlerinde, din eğitiminin artırılmasına ilişkin %75'lik bir olumlu tutum olduğu görülürken; üyelere din eğitimi derslerinin artırılmasına yönelik

olarak %75'lik bir olumsuz tutum ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu veriler, Türk Eğitim Sen sendikasının, özellikle İslami muhafazakârlığın tabanda algılanışının şekillenmesi bakımından ideolojik bilinçlenmeye dayalı tabandan örülmüş başarılı bir hegemonya inşa süreci geçirdiğini söylemenin güç olduğunu gösterebilir. Bu veri, ayrıca, muhafazakâr bir siyasal iktidarın muhafazakâr halk tabanının bir kısmının rızasını kazanmaya yönelik bir genel hegemonya sürecini de başarılı yürütemediğini gösterebilir.

Sendika içi hegemonya sürecinde din eğitime ilişkin bu ölçüde bir görüş farkı oluşması karar alma süreçlerinin tabandan, demokratik ve bilinçli örgütlenmeye dayanıyor olmasında bir aksaklığa da işaret edebilir. Nitekim, üyelerin sendikalarının resmi görüşlerine ilişkin tam bir bilgi sahibi olmamaları ve neticede bu konuda sendikalarından farklı düşünüyor olmaları, karar alma süreçlerinin demokratik katılıma dayalı değil, üst siyasal kimlik koduna (örneğin milliyetçilik) bağlılığın getirdiği bir popülist tabiyetle işliyor olduğunu gösterebilir. Örneğin üyelerden Esin, neden Türk Eğitim Sen sendikasını seçtiğini şu şekilde aktarmakta: "*Ben bir Türk milliyetçisiyim. Yani benim ruhuma daha yakın olduğunu hissettiğim için Türk Eğitim Sen'i seçtim*". Bu nedenle üyelerin, üst kimliğin gerektirdiği bütünleşmeyi gösterdikleri, ancak bunun başarılı örülmüş bir hegemonik bir bütünlük olarak görmenin tartışmalı olacağı söylenebilir. Bu nedenle Türk Eğitim Sen sendikası, tüm üyelerini temsilen din eğitiminin artırılma kararına rıza göstermiş olsa da, aslında bu rızanın çok da tabandan örülmüş bir rıza olmadığı aksine popülist tabiyet'e dayalı, dolaylı bir kabulleniş olduğu göstermektedir.

Öyleyse tikellikler için, kümelenilmiş olan evrensellik (ya da siyasal yapı) içerisinde alınan kararlar, devşirilmiş rıza ve oluşturulan siyasal proje, politikaların içeriğine müdahil olan bir siyasal öznellik sergileyerek değil de "kimliksel çatı" altında olmanın pasif birlikteliğiyle, ortaya çıkmaktadır. Yani, bu durumda olan siyasal yapılar içerisinde alınan kararlarda, tikelliklerin aktif bir siyasal öznellik sergileyemeyebileceğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede, kimliksel çatı altında popülist tabiyetlerle işleyen siyasal sürecin buharlaştırdığı bu öznellik durumunu anlatabilmek adına, bu tez çalışması "pasif rıza failliği" kavramını önermektedir. Bunun tersine, tabandan demokratik örgütlenmiş bir yapısal işleyiş içerisinde tamamen ideolojik bilinçle performatif eklemlenmiş tikelliklerin, politikaların içeriğine müdahil olarak ve karar süreçlerine katılarak sergilediği öznellik durumunu özetlemek için ise "aktif rıza failliği" kavramını önermek bu araştırmanın bir kavram ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, örneğin din eğitimi politikası bağlamında Türk Eğitim Sen içerisinde, "aktif rıza failliği"nin olmadığı durumlarda, kararlar neticede aslında uygulama

esnasında tikelikler arasında yeterli bir karşılık bulamayacağı, dini eğitimi hedeflerinin tutturulmasında tikel itirazlar oluşabileceği ve bu tikel itirazlar ya da direnişler sebebiyledir ki bir takım sapmalar olabileceği söylenebilir.

Nitekim Siyasal İktidara ve temkinli de olsa iktidara rıza sunmuş olan kendi sendikalarına rağmen üyelerin birer öğretmen olarak politikanın yaşam bulduğu uygulama sahasında din eğitim politikasının tam da siyasal iktidarın tasarladığı gibi kusursuz uygulanmasına pek de öyle rıza göstermelerinin mümkün olmadığı söylenebilir. Örneğin üyelerden Ural öğretmen, bu konudaki tavrını ve konumunu şu şekilde belirtmekte:

Valla şimdi, şimdi bence yanlış, çocukların bu okullarda din eğitimiyle ilgili bir şey almasına gerek yok... Valla nasıl uygulandığını söyleyeyim mi ben size. Okul idaresi diyor ki çocuklar şu dersleri seçecek şunu, şunu, şunu seçecek diyor. Çocuklarda onları seçiyorlar. Ama bak ne dedim ben sana, artmasının nedeni açık hapishane uygulaması yapıyoruz dedim.

Üyelerden Uğur:

Her ne kadar adı seçmeli olursa olsun öğrencilerin bunu seçmeye zorladıklarını görüyoruz hepimiz.

Üyelerden Esin'in din eğitimi görüşü ise şu şekildedir:

Din eğitimi derslerinin artırılmasını doğru bulmuyorum, Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi yeterli, daha fazlasını öğrenmek isteyen öğrenciler imam hatiplere gidebilirler. ...Din derslerinde çocukların topluca abdes alması bile bir keşmekeş yaratıyor. ...Cumhuriyet dine karşı imiş gibi empoze ediliyor. Atatürk dinsiz gibi gösteriliyor, bu doğru değil. Aslında Cumhuriyete düşman gençlik hedefleniyor. Dindar gençlik hedef deniliyor ama kindar gençlik yetişiyor. Cumhuriyetle savaş içerisinde bir nesil hedefleniyor. ...Dindarlık değil bu, dincilik.

...Derslerimde öğrencilerim, "öğretmenim Atatürk içki içermiş, dinsiz miymiş" diye sorduklarında, bunun böyle olmadığını anlatıyorum. Cumhuriyeti anlatıyorum. Ben öğrencilerime anlatırım. Yanlış söylerim ben hiç esirgemem.

Öğrencilere de öğretmenlere de yanlış yapılan bir şeyler(politikalar)varsa yüksek sesle söylerim. Hiç çekinmem. Hani Nazım Hikmet'in bir şiiri var ya; Sen yanmazsan, ben yanmazsam, biz yanmazsak, nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa. Birilerinin yanması gerekiyor yani, aydınlıklar için. Bir şeyler yapmak gerekiyor.

Görüleceği gibi muhatap toplumsal tikeliklerin(politika uygulayıcılar olarak öğretmenlerin), her ne kadar muhafazakâr üst kimlikte bütünleşiyor olsalar bile, bir takım itirazlara sahip olduklarını görüyoruz. Muhafazakâr bir toplumsal bütünlüğün içerisinde çıkıyor olsa bile, bu itirazları dile getirirken kullanılan söylemlerin zaman zaman "Atatürkçü", zaman zaman da "sol" söylemlere eklemlenir tarzda oldukları ve dolayısıyla siyasal iktidara

"karşı hegemonya" örüntüsüne katkı sunuyor olunduğunu görmek mümkündür. Tikelliklerin bu itirazları nedeniyle, din eğitime ilişkin politika hedeflerinin gerçekleşmesinde de, sorunlar ortaya çıkması ve bir "politik sapma" yaşanması kaçınılmaz görünmektedir. Öyleyse başarılı bir hegemonya projesi için, siyasal iktidarın, sadece yapısal siyaset unsurları olarak, temsil ilişkileriyle oluşmuş, sivil toplumun kurumsal yapılanmalarından değil, aynı zamanda sivil topluma içkin toplumsal tikelliklerin doğrudan önemli bir çoğunluğundan bilinçli bir rıza devşirebiliyor olması gerekmektedir. Aksi takdirde, neokorporatist ortaklıkta, kurumsal dolayım (Cohen&Arato, 2013) temsili bir rıza devşirme işlemi, tabana yayılmış gerçek bir hegemonya oluşumuna işaret etmek yerine, daha çok pasif devrimsel bir işleyişe işaret edecektir (Jessop, 2008). Böylece, siyasal iktidar tarafından politikayı belirlemek, onun için yapısal siyaset sınırları dahilinde sivil toplum içerisinden kurumsal anlamda rıza devşirme görüntüleri oluşturmak, sivil topluma içkin tüm tikelliklerin, hedeflediğiniz politikalara rıza gösterecekleri anlamına gelmediği gibi, bu politikalara yönelik itiraz ve hatta direniş olanağını da barındırdığı için yapısal siyasal iktidarın hedeflerinin tam olarak gerçekleşmesinin aslında bir imkânsızlık ve "politik sapma"nın daima olumsal olduğu söylenebilir. Söz konusu bu tikel itiraz ve direnişler bağlamında, bir eğitim politikasına yönelik siyasal sürecin, "tesis edilen" bir hegemonya "inşa" süreci olarak nitelendirilmesinden ziyade, bu siyasal sürecin sadece kurumsal ya da yapısal siyasal aktörler değil, toplumsal tikelliklerin de dahil olduğu ve bir siyasal özneliğe kavuştuğu bir "hegemonya mücadelesi" olarak nitelendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Türkiye'de nasıl bir eğitim ve dolayısıyla nasıl bir toplum anlayışının hüküm sürmesi gerektiğine ilişkin süren bu siyasal mücadelede ise, bu araştırmanın şu ana kadar analiz edilen verilerine dayanarak söylenilebilir ki, var olan siyasal kutuplaşmanın, bir birlerinden rıza devşiremeyen geçişsiz, katı sınırları yerine, kendi üst siyasal kimliğine rağmen farklı siyasal söylemlere (evrenselliğe) eklenilebilen, hatta birçok farklı siyasal perspektifi bir arada barındırabilen, çok geçişli ve karmaşık bir söylemsel ağın ve aynı ölçüde karmaşık ve determine edilemeyen tikel politik öznellik biçimlerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Bu bulgunu da, siyasal kimliklerin sabit ve değişken olmadığı, sürekli inşa olan, melez ve karmaşık bir yapıbozumsal süreç olduğu yönündeki post yapısal siyasal kimlik kuramını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

4.2.1.6. Eğitim Sen ve Laik Karşı Hegemonya Bloğu

Eğitim Sen sendikası, sol bir sendika olarak, siyasal iktidarın din eğitimi politikasına hem kurumsal hem de tikellikler açısından net bir karşı duruş sergilendiği görülebilir. Bu çerçevede, Eğitim Sen Sendikası, 2012'de 4+4+4 yasası kabul edilmeden önce de sonra da din eğitiminin okullarda zorunlu olarak okutulmasına karşı çıkmış ve din eğitimi politikasını resmi olarak şu şekilde ortaya koymuştur:

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi zorunlu olmaktan çıkarılsın; ...bir kültür dersine dönüştürülsün (Eğitim Sen, 2013; 26).

Zorunlu ve “zorunlu seçmeli” din dersi uygulamasına son verilmeli, devlet din eğitiminden tamamen çekilmeli, bütün inançlar karşısında tarafsız olmalıdır (Eğitim Sen, 2015a:19).

MEB kimi zaman çeşitli protokoller, kimi zaman da fiili olarak okul kapılarını dini vakıf ve derneklere açmaktan derhal vazgeçmeli... ...eğitimin yok olma noktasına getirilen laik, bilimsel ve kamusal niteliği güçlendirilmelidir (Eğitim Sen, 2019b; 7).

Eğitim müfredatının dini söylem ve kurallara göre değiştirilmesi, öğrencilerin kılık kıyafetlerinin dini referanslara göre belirlenmesi, din derslerini seçmeye zorlanması, din eğitiminin okulöncesine hatta kreşlere kadar indirilmesi, en donanımlı okulların imam hatip yapılması gibi uygulamalar “dindar nesil” hedefiyle hayata geçiriliyor (Eğitim Sen, 2015c;3).

Bakıldığında, 19. Meb Şura'sında Eğitim Sen, eğitim müfredatının dinileşmesi ve dindar toplum hedeflerine karşı duran, diğer sendikalar ve siyasal iktidar ile mücadele halinde olan bir siyasal konum seçerek siyasal iktidarın dinileşme politikasına yönelik bir karşı hegemonyayı şu şekilde söylem haline dönüştürdüğü görülmektedir:

Eğitimin dini kurallara göre biçimlendirilmesi, öğrencileri inanan ya da inanmayan, dindar ya da dinsiz gibi kategorilere ayırmaya başladı. Toplumda giderek derinleşen ve tehlikeli boyutlara ulaşan ayrışmalar eğitimin, bilimden çok dini kurallara göre düzenlenmesi ile daha da derinleşti. Bütün bu gelişmelerden cesaret alanlar, bilimsel, demokratik ve laik eğitimin en temel öğelerinden birisi olan karma eğitimin kaldırılmasını önerecek kadar ileri gittiler (Eğitim Sen, 2015c;4).

Böylece, Siyasal iktidar ve eğitimde dinselleşmeyi savunan diğer sendikalarla mücadele halinde örülen söz konusu karşı hegemonyanın temel evrensel söylemlerinden bazıları şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Dini kurallara dayanmak yerine "bilimsellik", "laiklik", "demokratiklik" ve inanan-inanmayan türündeki ayrışmalara karşı "toplumsal eşitlik ve dayanışma". Görülebileceği gibi bu evrensel söylemler sol-sosyalist söylemin şemsiyesi altına toplanabilir olduğu için Eğitim Sen'den gelen karşı hegemonyanın muhalefetin (Kemalist kanadından değil) sosyalist kanadından yükseliyor olduğunu söyleyebiliriz. Tam da bu

nedenle Eğitim Sen sendikası eğitim sistemindeki gericileşme, muhafazakârlaşma ve dinselleşmeyi sadece bir eğitim sorunu gibi görmek yerine daha kökensel tespitlere dayalı bir toplumsal sorun olarak ortaya koymayı denediğini görebiliriz:

Türkiye’de siyasi iktidar eliyle eğitimin ve toplumsal yaşamın “tek din, tek mezhep” anlayışı doğrultusunda dini kurallara göre biçimlendirilmesi uygulamaları eğitimin bütün kademelerinde ve toplumsal yaşamın her alanında etkilerini arttırmayı sürdürmektedir.

Siyasi iktidarın, kendi ‘inanç sistemi’ ve ‘dünya görüşü’ doğrultusunda bir nesil yetiştirme yönündeki uygulamaları, başta laik-bilimsel eğitim anlayışı olmak üzere, toplumun ve ülkenin geleceğine yönelik açık bir tehdit haline gelmiştir (Eğitim Sen, 2016b).

Buna göre Eğitim Sen sendikası da eğitimdeki bu dini içeriğin artışı, sadece bir eğitim politikası olarak görmemekte, "ülkenin geleceğini tehdit" vurgusu yaparak, bunu aynı zamanda toplumu giderek Sünni İslam temelli dini referanslara göre yönetmeye çalışan, bir toplumsal proje olarak görmektedir.

..eğitimi dini kurallara göre biçimlendirme, eğitim alanı ile dini inanç alanını iç içe geçirme adımları, çocuklarımızın ve ülkenin geleceği açısından tehlikeli boyutlara ulaşmaya başladı (Eğitim Sen, 2015c: 2).

2019 yılına gelindiğinde ise eğitimin dinselleşmesi sorunu Eğitim Sen'e göre gerçek bir toplumsal problem haline gelerek korkunç boyutlara ulaştı ve ülkedeki toplumsal yaşamı doğrudan tehdit eder duruma geldi:

Seçmeli derslerin belirlenmesinden, yarıyıl tatilinde öğrencilerin tarikat ve cemaat kamplarına taşınmasına, yarışma adı altında düzenlenen gerici faaliyetlere kadar çok sayıda pratik adeta eğitim alanını kuşatmış durumda. 2019-2020 eğitim-öğretim yılının birinci dönemi, MEB yönetiminin yaşananlara kayıtsız kalarak, duruma müdahale etmediği ve bundan dolayı da söz konusu tarikat ve cemaatlerin faaliyetlerini yaygınlaştırdığı ve artırdığı bir dönem oldu (Eğitim Sen, 2020:1).

..MEB’in eğitim alanını, Diyanet İşleri Başkanlığı başta olmak üzere, çeşitli dini vakıf ve derneklere açması son derece tehlikelidir. Devlet eğitimi ve toplumsal yaşamı örgütlerken bunu dini kurumlara, dini kurallara, söylemlere ya da referanslara göre yapmamalı, evrensel ve bilimsel gerçeklere, toplumsal ihtiyaçlara göre düzenlemelidir (Öğretmenlersitesi, 2019).

.. Adım Adım Şeriata Gitmeye İzin Vermeyeceğiz (Eğitim Sen, 2016 c).

Görüleceği gibi Eğitim Sen de eğitimde ve toplumdaki dinselleşmeyi bir şeriat tehlikesi olarak görmekte ve bu yanı sıra Eğitim İş sendikasının "rejim tehdidi" söylemi ile kısmen benzeşmektedir. Ancak bu noktadaki benzerlik, aralarındaki önemli bir farkı görmezden gelmeden tespit edilmelidir. Zira, Eğitim İş sendikası siyasal iktidarın dinselleşmesini bir

rejim tehdidi olarak ortaya koyarken daha çok, korkuya dayalı ve var olan Atatürkçü Laik temeller üzerine oturmuş bir toplumsal sistemi korumaya dönük bir refleks ortaya koyarken, Eğitim Sen Sendikası'nın, var olan sistemi korumaya dönük bir refleks yerine eşitçe, laik ve demokratik bir gelecek kurma hayalini tehlikeye düşüren bir siyasal iktidara karşı konumlanma söylemini seçmekte olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Eğitim Sen'in seçtiği popülist moment eşit ve özgür bir gelecek isteyenler ile buna karşı çıkan "onlar" kutbu arasındaki ayrıma dayanırken, Eğitim İş sendikası popülist kutuplaşmayı var olan Atatürkçü Laik rejim ile onu yıkmak isteyen irticai odaklar arasındaki ayrıma dayandırmaktaydı. Nitekim iki sendika arasındaki muhalefet yapma ve karşı hegemonya örme biçimleri, bu bakımdan bazı farklılıklara dayanmaktaydı. Örneğin Eğitim Sen'in toplumsal kaygıyı, statükoyu korumaya değil de, şu şekilde bir gelecek kaygısı ve idealiyle birlikte anmayı sürdürdüğü görülebilir:

Tecavüzü normalleştiren ve çocukları istismar eden çürümüş erkek egemen sisteme ve temsilcilerine rağmen çocuklar başta olmak üzere kadınlar ve tüm ezilenler için yaşanabilir bir dünya kurma mücadelemizden vazgeçmeyeceğiz (Eğitim Sen, 2016c).

Devlet eğitim sistemini dini kurallara göre değil, evrensel ve bilimsel gerçeklere, toplumsal ihtiyaçlara göre düzenlemelidir.

...Bilinmelidir ki, siyasi iktidarın tek tip toplum arzusunun önünde engel olduğu düşünülen insanlara yaşattığı zulüm ve ayrımcılık, bu arzusun önüne geçecek bir gücü de büyötmektedir. Bu topraklarda, tüm farklılıkların eşitçe ve yan yana yaşayabileceği, demokrasinin ve hukukun herkes için işleyeceği, çağın gerekleri üzerinden tüm çocukların eğitim hakkından eşitçe yararlanabileceği güne ve çocuklarımızı AKP'nin dayatmalarından kurtarana kadar mücadeleye ve doğruları söylemeye devam edeceğiz (Eğitim Sen, 2016d).

Görüleceği gibi Eğitim Sen'in siyasal iktidara yönelik karşı çıkışı bir statüko koruma değil, aksine hedefindeki ideal toplum gereğince benimsediği eğitim sistemini önermek, bu günün toplumundaki eşitsizliklerine vurgu yaparak geleceğin toplumu ve eğitim anlayışını bu günün karşısına koymayı denemektedir. Bu siyaset tarzı ve kullanılan ifadelerdeki "eşitlik", "ezilenler için yaşanılabilir dünya", "bilimsellik", "demokrasi" gibi vurgular çerçevesinde, Eğitim Sen sendikasının "sosyalist sol" bir evrensel söyleme dayanarak Siyasal İktidar ile hegemonya mücadelesi sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Eğitim Sen'in kendi ideolojisi gereğince özlemini çektiği tüm bu eşit, demokratik eğitim ve toplum düşüncesi temelinde sosyalist bir mevzi savaşı (Gramsci, 1971) tarzında örmeye çalıştığı karşı hegemonya, özellikle eğitimin muhatabı toplumsal tikelliklerden, kendi düşüncesine ve siyasal iktidarın politikalarına karşı çıkılmasını amaçlayan bir rıza devşirme süreci olarak da örölmeye çalışılmaktadır. Eğitim

Sen, kendi yapısal siyasetine eklemlemeye çalıştığı tikellikleri bir yandan hegemonyasını sağlamlaştıracak şekilde örgütlemeye çalışırken:

Eğitim sistemini ve toplumu kendi dünya görüşleri ve ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürmek isteyenlere karşı bütün eğitim ve bilim emekçilerini, öğrencilerimizi ve velilerimizi, Eğitim Sen ile birlikte, omuz omuza mücadele etmeye çağırıyoruz (Eğitim Sen, 2015b).

Bir yandan da yapısal örgütlenme faaliyetine aşkın, toplumsal tikellikleri siyasal iktidarın sıra düzenini sarsacak müdahalelere (Ranciere, 2007) şu şekilde teşvik ettiği görülmektedir:

...Ancak öğrenciler, ülkenin neresinde olursa olsun tercihlerini, iktidarın tüm çabalarına rağmen büyük çoğunlukla (dini okullar yerine) akademik eğitim veren okullardan yana kullanmıştır (Eğitim Sen, 2018b).

...Çocukların eğitiminden ve kişisel gelişiminden endişe duyan hiçbir öğrenci velisi, hiçbir eğitimci ileriki yaşlarda çocuklarda farklı kişilik sorunları ve davranış bozuklukları ortaya çıkarma ihtimali taşıyan bu tür uygulamalara onay vermemeli, çocuklarını 11-12 yaşlarına kadar bu tür kurslara göndermemelidir (Eğitim Sen, 2016b).

...asıl sorumluluk velilerimize düşmektedir. Velilerimize çağrımız, çocuklarını kim olduğunu, ne olduğunu bilinmedikleri kişilerin eline teslim etmemeleri, onların geleceğine, emeğine ve eğitim hakkına sahip çıkmalarıdır (Eğitim Sen, 2017b).

Görüldüğü gibi Eğitim Sen sendikasının sürdürdüğü bu siyasal yöntem, yapısal siyaset yürüten bir sendika olmasına rağmen, örgütlenme faaliyeti yürüttüğü bir yapısal siyasal işleyişin yanı sıra bir de toplumsal tikelliklerden, toplumsal yaşamın her neresinde olursa olsun siyasal iktidarın uygulamalarına itiraz edecekleri pratikler seçmeleri yönünde onları telkin ederek aslında bir yandan da tikelliklere siyasal öznelliklerini sergileyebilecekleri, yapısal siyasetin dışında, sivil itaatsizliklere dayalı bir siyasal işleyişin yönünü göstermeye çalışmakta olduğu şeklinde yorumlanabilir. Siyaset her ne kadar yapısal siyasal aktörlerin hükmü geçer şekilde kurgulanmış olarak sahne alsa da yapısal siyasetin tepesindeki kişilerin de, yapısal siyasetin tıkanma noktalarının, bireylerin itirazları sonucunda, birçok siyasal vizyonun çöküntüye uğraması olduğunun, farkında olduklarını göstermektedir. Nitekim alıntılara bakıldığında Eğitim Sen bir yandan eğitim emekçilerine Eğitim Sen sendikasında örgütlenme çağrısı yapan bir yapısal siyaset sürdürürken, bir yandan da velilere ve öğrencilere siyasal iktidarın uygulamalarına katılmamaları yönünde bir siyasal öznellik önermektedir. Ancak zaten bilinmektedir ki, yapısal siyasetin yönlendirmesinden bağımsız olarak siyaset denilen süreç, yapısal olanın sözünün bittiği yerde mikro politik süreçlerde de işler. Nitekim, projeler ortaya konulmuş, yasalar geçmiş, kararlar çoktan tepeden inme alınmış olabilir.

Ancak, bu noktada artık yapılar susmuş, rol bireylere geçmiştir. Kurumsal olarak yürütülen politikaların bireyler tarafından uygulanıp uygulanmayacağı ya da ne şekilde uygulanacağı, artık bireylerin inisiyatifindedir. Ve tam da bu nedenle tarih başarısız siyasal projelerle doludur.

Bununla birlikte Eğitim Sen sendikasının tabi ki yapısal ve kurumsal siyaset geleneği gereğince örgütsel düzeyde de, topluma seslendiğini ve kendi kitlesini inşa etmeye çabaladığını söyleyebiliriz. Örneğin siyasal iktidara karşı konumlanan siyasal mücadele dili şu şekilde basına yansımıştır:

AKP iktidarının kamuya ait olan bir tesisi, hiç tereddüt etmeden mezhepçi, dinci ve cihat meraklısı gruplara sunması, devletin ve kurumların geldiği noktayı da gözler önüne seriyor. Safa Vakfı'na bağlı Verenel Derneği'nin bu yıl ikincisini gerçekleştirdiği kampı da Gençlik ve Spor Bakanlığı ile birlikte yürütmesi 'din ve siyaset' ekseninde geldiğimiz yeri özetliyor (Birgün, 2016; akt. Eğitim Sen, 2016e).

Ayrıca, Eğitim Sen sendikası 19. Meb Şura'sında özellikle Eğitim Bir Sen sendikasının almış olduğu tavrı, hükümete politikalarında destek vermek ve eğitimin dinselleştirme politikasının siyasal iktidar ile mimarlığını yapmak çerçevesinde neokorporatist tarzda bir ortaklık olarak yorumlanabilecek bir işbirliği olarak nitelendirmektedir:

Eğitim Bir Sen, her zamanki gibi iktidarın “dindar ve muhafazakâr nesil” konusundaki toplum mühendisliği projesindeki görevini yerine getirme konusunda büyük bir gayret göstererek, şura gündeminde olmamasına rağmen, okul öncesinden başlayarak karma eğitimin kaldırılması gündemini tartışmaya açmaya çalıştı (Eğitim Sen, 2015b).

Görüldüğü gibi Eğitim Sen sendikası, Eğitim Bir Sen sendikasını siyasal iktidarın Siyasal İslam'a dayalı toplum hedefinin proje ortağı olarak görmek ile bir hegemonya inşa sürecinde siyasal iktidar ile sivil toplumun, yani bir sendikanın, nasıl da bir arada işbirliği içinde çalışabilir olduğu iddiasını destekler nitelikte tepkiler ortaya koymuştur. Ayrıca, bu karmaşık ilişkilenmelerin doğurduğu bu hegemonya mücadelesinde asıl ilgi çekici siyasal taktiklerden birisi, sivil toplumdan rıza devşirme işinin, taraftar bir sivil toplum kuruluşundan değil de bazen muhalif olan gruplardan bile elde edilebiliyor olmasıdır. Nitekim, Eğitim Sen, Türk Eğitim Sen ve Eğitim İş gibi muhalif görünen sendikaların bile sessiz kalarak hükümetin dinselleştirme politikasının geçmesine katkıda bulunduklarını belirtmektedir:

Her fırsatta laiklikten ve laik eğitimden dem vuran Eğitim İş vb. sendikaların “anamlı sessizliği” son dönemde içine girdikleri tutum değişikliklerinin bir tezahürü olarak komisyonlara yansıdı. Bu yansımanın en somut ifadesi olarak; ilkokulda zorunlu din dersine büyük bir uysallıkla ‘Zorunlu

değil, seçmeli olsun' ya da Osmanlıca dersi tartışmasında 'Biz de çocuklarımızın ecdadımızın dilini öğrenmesini istiyoruz ama zorunlu değil seçmeli olsun' demekti. Öte yandan Türk Eğitim Sen gibi sendikaların şurada varlıkları bile anlaşılmadı (Eğitim Sen, 2015b).

Görüldüğü gibi Eğitim Sen sendikası, diğer sendikalar ile hegemonya mücadelesi içerisinde, Türk Eğitim Sen sendikasının sessiz kalarak hükümetin eğitim sistemini dinselleştirme politikasının kabul görmesinde katkısı olduğunu, bunun yanı sıra ve daha da ilginç, Eğitim İş gibi, siyasal iktidarın dinselleşme uygulamaları nedeniyle laik Cumhuriyet rejiminin tehlikede olduğunu düşünen bir sendikanın bile Şura esnasında yeterli mücadeleyi göstermediği, kasıtlı bir sessizlik ile şura kararlarının geçmesine seyirci kaldığını vurgulamaktadır. Söz konusu bu örneğe ve bu sendikaların din eğitimi politikalarına ilişkin analizlerimize dayanarak söyleyebiliriz ki; bir hegemonya projesinin hayata geçirilmesinde, ya da bir hegemonya inşasında sivil toplum ile işbirliği yapmanın ve hatta sadece yandaş sivil toplum birliktelikleri ile değil, muhalif sivil toplum birliktelikleri ile de iş birliği yapabilmenin toplumsal rızanın devşirilebilmesi açısından oldukça stratejik bir hamle olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede söylenilebilir ki hem eğitim politikalarının toplumca kabul görmesinde, hem de onlara karşı çıkılmasında eğitim sendikalarının önemli bir rolü bulunmaktadır. Sendikalar, politikaların içeriğine bağlı olarak, siyasal iktidara karşı hegemonya örme çabalarında oldukları gibi, aynı zamanda siyasal karakterli sivil toplum girişimleri olarak temsil ilişkilerine dayalı yapılanmaları sayesinde milyonlarca toplumsal tikelliği çeşitli stratejiler (popülist, neokorporatist, çıkarlar vererek ya da oldubittiye getirerek vs.) ile mobilize ederek toplumu eğitim politikalarına ikna eder bir görüntü ortaya çıkarmakta, yani toplumu devlete bağlama (Tuğal, 2014) ya da milyonlarca tikelliğin iradesini geçici de olsa devletin mutlak amaçlarına teyelleme (Butler&Laclau&Zizek, 2009) rolünü yerine getirmiş oldukları söylenebilir. Ancak, böyle bir noktada yine önemli olanın, söz konusu sivil toplum birlikteliklerinin temsil ilişkileri vasıtası ile iradelerini ödünç aldıkları toplumsal tikelliklerin kendileri adına yapılan siyasal hamlelerden sonra uygulama sahasında karşılarına konulan politikalara nasıl bir tavır gösterecekleri konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, hegemonya girişimlerine bakıldığında, önemli olanın, hegemonya inşa sürecinin, tabandan yayılarak bilinçli örülmüş ve mümkün olduğu kadar genişlikte tikelikleri kapsayıcı bir örgütlenmeye dayanarak sürüyor olması olduğunu belirtmek gerekir.

4.2.1.7. Eğitim Sen, Politik Öznellikler ve Aktif Rıza Failliği

Eğitim Sen Sendikası'nın, Siyasal İktidarın "din eğitimi" politikasına ilişkin resmi sendika politikasının, tam bir karşı hegemonya örme çabası olması açısından oldukça bütünlüklü, tek ses ve net bir görünümde olduğunu söylemek mümkündür. Eğitim Sen sendikası bu kotada Siyasal İktidara karşı bir hegemonya inşa çabası içerisinde olmaktadır. Bu çerçevede Eğitim Sen sendikasının din eğitime ilişkin olarak politika belgelerine yansıyan resmi söylemi ile sendika içerisindeki yönetici ve üye tikelliklerin konuyla ilgili talep ve görüşleri arasında nasıl bir ilişki olduğu, Eğitim Sen sendikasının hem kendi iç hegemonya inşa sürecindeki başarısı hem de siyasal iktidar ve diğer sendikalar ile girdiği hegemonya mücadelesindeki siyasal konumu görmemizi sağlayacaktır. Bu çerçevede yapılan görüşmelerde sendika yönetici ve üyelerinin din eğitime ilişkin görüşleri şu şekilde belirginleşmiştir:

Eğitim Sen Sendika yöneticilerinin tamamı Siyasal İktidarın Din eğitiminin artırılması politikasına karşı olduklarını (%100), Sünni İslam'a dayalı bir toplum inşa edilmeye çalışıldığını(%100), Laik ve bilimsel nitelikli eğitimden yana olduklarını (%100) belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra görüşler şu şekilde belirginleşmiştir: Dindar nesil hedefleniyor(%100), Din dersleri zorla seçtiriliyor(%100), Zorunlu din dersi olmamalı(%100), Aleviler, başka din mensupları ve inanmayanlar da var(%100), İslami yeni bir rejim inşa ediliyor(%75), Tek tipleştirici ve anti demokratik bir uygulama(%75), "zorunlu ya da seçmeli tüm din derslerinin eğitimin içerisinde olmasına karşıyım"(%75), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi seçmeli olmalı(%25), sadece Akp ile başlayan değil, uzun geçmişi olan bir proje(%25), din kamusal alanın işi olmamalı(%25), din bir özel, kişisel alan faaliyeti olmalı(%50), din dersi okulda olmamalı(%50), dinci yandaşlar okul idarelerinde görev yapıyor.(%25), tüm maddi olanaklar imam hatiplere aktarılıyor, halk okullarına kaynak aktarılmıyor(%50), iktidar kendi siyasetini hegemonik hale getirmeye çalışıyor(%25), eğitim İslami ideoloji için bir araç olarak görülüyor (%25), karma eğitimi bile kaldırmak istiyorlar(%25), din eğitiminin tümünü zorunlu hale getirmeye çalışabilirler(%25), en önemli sorunumuz laiklik sorunu(%50), devlet cemaatleri besliyor (%25), Talep; seçmeli ya da zorunlu, okullarda tüm din derslerinin kaldırılmasını talep ediyorum (%75), Laik, bilimsel nitelikli eğitim istiyorum(%100) Sendikam: Eğitimin bilimsel, parasız, laik olmasını ister(%100), eğitimin muhafazakârlaşması, dincileşmesi ve gericileştirilmesine karşıdır(%100), din eğitiminin artırılmasına karşı(%100), zorunlu din dersleri kaldırılсын istiyor(%100), zorunlu ya da seçmeli din derslerinin her türlüüne karşıdır(%50), Sendika

içinde tüm din dersleri okullardan kaldırılсын diyen de var, zorlama ya da yönlendirme yapılmadan seçmeli olarak kalsın diyen de var (%25).

Eğitim Sen Sendika üyeleri ise şu görüşleri savunmuşlardır: Hükümetin din eğitimi politikasına karşıyım (%100), siyasal iktidar kendi dindar kitlesini yaratmak istiyor (%100), Muhafazakâr -Sünni bir anlayış empoze edilmeye çalışılıyor (%100), eğitim kendi ideolojileri için araç(%75), itaatkâr bir kitle (%75), zorla seçtiriliyor (%100), öğrenciler notla ya da telkinle manipüle ediliyor (%75), zorunlu ya da seçmeli tüm din derslerinin eğitimin içerisinde olmasına karşıyım(%75), belirli bir yaştan sonra seçmeli olarak isteyen din eğitimi alabilir(%25), tüm derslerin içine dini öğeleri yerleştirmeye çalışıyorlar(%25), gericici bir eğitim, gericici bir toplum(%75), farklı kültür ve inanışlara saygı(%50), padişahlığa gidiyoruz(%25), kapitalist sistemin devamı isteniyor(%25), bu öğrencilere yönelik bir tür şiddettir(%25), bilim ve sanat eğitimi olmalı(%25), Ortadoğu'da liderliğe oynamaya çalışıyor(%25), Talep: okullarda tüm din derslerinin kaldırılmasını talep ediyorum(%75), Küçük yaşlarda din dersi kaldırılсын(%25), Parasız, dini öğelerden arınmış, bilimsel eğitim istiyorum (%100). Sendikam; zorunlu din derslerinin olmasına karşı(%75), Din derslerinin müfredatta artırılmasına karşı(%100), Sendikam dinciliğe ve gericiliğe karşı laik eğitimi savunuyor(%100).

Verilerden de görüldüğü gibi, sendika yönetimi ve sendika üyelerinin tamamı, resmi sendika politika belgeleri ile tam örtüşür şekilde Siyasal İktidarın meb müfredatında din eğitimini arttırması politikasına karşı olduklarını, Sünni İslam'a dayalı bir toplum inşa edilmeye çalışıldığını, buna karşı olarak, laik ve bilimsel nitelikli eğitimden yana olduklarını net olarak belirtmişlerdir. Sendika resmi politikası ve üye-yönetici tikelliklerin savundukları bu görüşler, onların "sol sosyalist" bir evrensel söylem çatısı altında buluşuyor oldukları yönünde yorumlanabilir. Verilerden de görüleceği gibi "sendika resmi politikası", "yönetici görüşleri" ve "üye görüşleri" üçlüsünde din eğitimi politikasına ilişkin oluşan ana hatlarda tam bir örtüşme sağlanabildiği bulgulanmıştır. Bu çerçevede üye ve yönetici tikelliklerin sendika resmi söylemine eklemelenmeleri bakımından Eğitim Sen sendikasının hegemonya inşa sürecinde başarılı bir eklemleyici pratik ortaya koyabildiğini söylemek mümkündür. Ancak tikelliklerin evrensel sendika söylemine bu eklemelenişlerinin sağlam ve başarılı bir hegemonya inşa süreci olup olmadığı, tikelliklerin eklemelenişlerindeki temel motivasyonların gerekçelerine bağlı olarak yorumlanabilir. Bu bulgular, sendika üyelerinin sendikalarına

bağlılığının zayıflığını ve sendikal örgütlemeye yönelik bir yabancılaşma yaşadıklarını gösteren Millioğulları Kaya'nın (2015) bulgularıyla örtüşmektedir.

Görüldüğü gibi sendika yöneticileri ve üyelerinin tamamının Sünni İslam temelinde bir toplumsal proje için dindar bir nesil yaratılmaya çalışıldığı konusunda görüş birliği içerisinde oldukları söylenebilir. Yöneticiler bu düşüncayı şu şekilde dile getirmektedir:

Bu politika tamamıyla farklı inanç ve kültürleri yok sayan, aynı zamanda kendilerinin yaratmak istedikleri tınak içerisinde "demokratiksel" İslam cumhuriyetinin temellerini atan sadece mezhepsel anlamda Sünniliği gören, başka inançları yok sayan bir yaklaşım. Yani sonuçta muhafazakârlaşmanın ve İslamileştirme politikasının en iyi yolunu eğitim olarak görüyorlar(Aslı).

Kendi ideolojisi doğrultusunda şekillendirecek ki kendi sistemini yaşatabilsin ve bu niyetle bütün bu dinselleştirme politikaları. Dindar ve kindar nesiller yetiştirmek isteniyor (Duygu).

Bir rejim inşa ediliyor esasında bir eğitim sistemi değil bu, yeni bir rejim inşası...Bu rejimin kendisi toplam olarak onay alan bir rejim değil. Ilımlı İslam üzerinden Abd'nin ve küresel emperyalizmin bu bölgedeki çıkarlarının tesis edilmesi üzerine kurulu bir sistem. Türkiye'de de Akp'nin tesis etmeye çalıştığı yeni rejimin zeminleri derinlerdedir. Erbakan hocadan ayrılan bir grup daha idealist gencin oluşturduğu bir süreç değildi. Çok daha kökleri derinde çok daha kökleri eski de bir süreçtir (Umut).

Eğitim Sen'li yöneticilerin tamamı Siyasal İktidar'ın din eğitimi politikası ile Sünni İslam'a dayalı bir toplum inşa edilmeye çalışıldığını (%100) vurgulamışlardır. Bu çerçevede, yöneticilerin tamamı, dindar bir toplum yaratılmak istenmesine yönelik bir vurgu ortaya koymuştur. Ancak zaman zaman da, "İslam Cumhuriyeti", "kendi sistemleri", "rejim inşası" kavramlarını kullanarak, bunun sadece toplumda bir dinselleşme projesi değil aynı zaman da bir rejim değişikliği hazırlığı olduğu, yani ülkenin yönetim ve hukuk sistemini de kapsayan bir rejim hazırlığı olduğu (%75) vurgulanmaktadır. Bu açıdan yöneticilerin düşüncesi, Eğitim Sen'in resmi belgelerinde zaman zaman geçen "adım adım şeriata gitmeye izin vermeyeceğiz"(Eğitim Sen, 2016b) düşüncesi ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak yine de hem Eğitim Sen'in resmi belgelerinde hem de yöneticilerin söylemlerinde "şariat rejimi", ya da "rejim değişikliği" vurgusunun "dindar, İslami ve muhafazakâr toplum" vurgusuna göre çok daha seyrek olduğu söylenebilir. Bu nedenle, Eğitim İş sendikası ile karşılaştırıldığında, Eğitim Sen'in, Siyasal İktidar karşısındaki muhalif söylemini "rejim tehdidi" düşüncesinden ziyade, "Sünni İslamileştirilen, muhafazakârlaştırılan toplumun karşısında bilimsel zeminde, demokratik ve laik toplum" düşüncesi üzerine kurmaya çabaladığını söylemek mümkündür.

Bu bulgu, sivil toplumun devlet ile ilişki, mücadele ve zorlamalarını sürdürdüğü stratejileri gösteren Şirin'in (2009), Kudumo'nun(2011), Seashore'un(2008)bulgularıyla örtüşmektedir.

Bu çerçevede yöneticiler açısından bakıldığında Siyasal İktidara karşı çıkış noktası, ya da sorunun tespitini ortaya koyuş, "dindar muhafazakâr toplum" fikri ile "şeriat" karşıtlığı fikri arasında değişkenlik gösterirken, siyasal iktidarın böyle bir amacına karşı nasıl bir eğitim ve toplum olmalı düşüncesini dile getirirken, yani çözüm önerisini sunarken çok daha ortak bir bilincin ortak bir söylem haline geldiğini görebiliriz:

"Eğitim öğretimde dini argümanların olmaması gerekiyor. İnanç kişisel bir şeydir. Eğitimimiz tamamıyla bilimsel yöntemlerle, çocukların yeteneklerini ortaya çıkarabilecek yöntemlerle yapılmalı. Laik, bilimsel, kamusal, parasız, demokratik, anadilinde eğitim, savunumuz bu (Mert).

"Bilimsel, laik demokratik, kamusal, eşit, parasız, ana dilde eğitim mücadelesi sürdürülmelidir. Her zaman demokratik, laik, bilimsel eğitimden yanayız"(Umut).

Bu seneki en önemli sorunlarımızdan bir tanesi laiklik sorunuydu.

Bilimsel bir eğitim istiyoruz. Dini ağırlıklı eğitimle, bilimsel eğitim almış olur mu benim çocuğum? Velinin güttüğü kaygıyı ben de güdüyorum (Duygu).

Farklı inançlara saygı, yani farklı kültürler olmalı. Seküler yaşam ve bilimsel bir eğitimi savunuyoruz (Aslı).

Görüleceği gibi Eğitim Sen yöneticileri tıpkı Eğitim Sen sendikasının belgelere yansıyan resmi politikaları ile birebir örtüşür şekilde görüş bildirmektedirler. Bu görüşlerin "parasız", "kamusal", "laik" ve "bilimsel" kavramları çerçevesinde sol sosyalist bir üst söylem'e eklemlendiğini söyleyebiliriz.

Eğitim Sen sendika üyelerinin görüşlerine bakıldığında ise, benzer düşüncelerin savunulduğunu ve siyasal iktidara karşı hegemonya örülüşüne rıza sağladıkları söylenebilir. Zira üyeler ağız birliği etmişçesine Siyasal İktidarın din eğitimi politikasına kesin olarak karşı çıktıklarını(%100) dile getirmektedirler. Örneğin, üyelerden Yağmur din eğitimi politikası konusunda şöyle düşünmektedir:

Bu kararların, laiklik ilkesinin dışında çıkma yolunda olduğunu görebiliyoruz. Burada yani direk bir Sünni İslam anlayışının öğrencilere, nesillere empoze edilmesi düşüncesi yatıyor.

Yağmur'un düşüncesinde de görüldüğü gibi farklılıkları görmezden gelecek şekilde Sünni İslam anlayışının topluma dayatıldığı ve bunun laiklik ilkesi ile bağdaşmadığı vurgusu temelinde Eğitim Sen örgütü resmi politikası ve yönetici görüşleri ile bir örtüşmenin söz

konusu olduğu söylenebilir. Benzer şekilde düşünen üyelerden Defne, Siyasal İktidarın din eğitimi politikasına yönelik şöyle bir açıklama getirmekte:

Ak Parti'nin zaten ortaya çıkışı belli. ...Hmmm, hükümetin tamamen kendi politikaları ile ilgili, yani dindar bir nesil yetiştirilmeye çalışılıyor. Çünkü din insanları daha kolay yönetebilmek için kullanılan en önemli araçlardan biri.

Görüldüğü gibi, siyasal iktidarın din eğitimi politikasının sadece din adına, dindar bir toplum adına atılmış bir adım değil de, toplumu istenilen amaçlar için daha kolay yönetebilecek bir "kitle" yaratmak için, din eğitiminin bir araç olarak görülmesi vurgusu yapılarak, bu politikaya yönelik bir gerekçelendirme çabası göze çarpmaktadır. Bu gerekçelendirme denemesini, üyelerden Çağlar, biraz daha küresel bir vurguya dayanarak şu şekilde yapmakta:

Yetişen nesil çok dindar bir nesil olacaktır ve iktidar için de aslında istenen şey budur. Çünkü iktidar faşist bir iktidar. Dolayısıyla kendi kitlesini sürekli kendisine tabi haline getirmek ve kapitalist sistemi bu oy potansiyeliyle devam ettirmek istiyor. ...Bu kitlenin de muhafazakâr, itaatkar, gerici olması ancak antiemperyalist olmaması gerekir. Bunun yolu da bu din derslerinden geçiyor.

Görüldüğü gibi üyeler, Sünni İslam'a dayalı bir toplum ve dindar bir nesil yaratma tespitini yaparken Sendika resmi söylemi ve yönetici görüşleri ile örtüşmektedirler. Bu bulgular, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin ve üye olmayan öğretmenlerin sendikalarından beklentilerini, işlevlerini sendikaya üye olma sebeplerini ve sendikalarına bakış açılarını gösteren Fidan ve Öztürk'ün(2015) ve Taşdan'ın (2013) bulgularıyla örtüşmektedir. Ancak bu dindar nesil düşüncesini, ya "kolay yönetilen, itaat eden bir kitle", ya da "kapitalist sistemin sürmesi için kolay yönetilen bir kitle" gibi başka derin gerekçelere dayandırmaktadırlar. Ancak bu gerekçelendirmelere bakıldığında ve yönetici görüşleri ile karşılaştırıldığında, görüşme yapılan dört üyenin de "şariat" ya da "rejim değişikliği" kavramını hiç kullanmadıkları görülmektedir. Eğitim Sen yöneticilerinin % 75 oranında rejim değişikliği vurgusu yapan ifadelerine (hatta muhafazakâr bir sendika olan Türk Eğitim Sen üyelerinin %25 oranında rejim tehdidi vurgusuna) rağmen Eğitim Sen "üye"lerinin bu ifadeleri hiç kullanmamaları dikkat çekicidir. Bu nokta, Eğitim Sen üyelerinin, Siyasal İktidarın Sunni İslama dayalı dindar bir toplum ve nesil yaratma düşüncesini Şariat rejimine geçiş amaçlı bir hazırlık olarak görmediklerini, belki de şariat söylemini çok ciddiye almadıklarını, onun yerine kapitalist sistemden elde edilen çıkarların devamı için itaatkâr bir kitle amaçlandığı, İslam'ın amaç değil, araçsallaştırıldığı düşüncesine daha yakın oldukları

söylenbilir. Bunun yanı sıra Eğitim Sen üyelerinin, siyasal iktidara karşı oluşlarını, "rejim tehdidi" gibi bir popülist korku söylemi üzerinden kurmak yerine, muhafazakâr ve dindar toplumun yarattığı ayrımcılığın toplumsal yaşamı zedelemesi ve demokratik, laik ve bilimsel bir eğitim ve toplumsal yaşama duyulan özlemleri tehlikeye düşürmesinden kaynaklı bir muhalefet söylemine dayanıyor olduğu da söylenbilir. Bu da Eğitim Sen üyelerinin muhafazakâr toplumla karşıtlık içinde oluşmuş bir sol popülist momenti ideolojik bir bilinçle destekleyebildiklerini (Mouffe, 2019), boş bir tabiyet ile hareket eden gevşek bir hegemonik birliktelikten ziyade ideolojik olarak örülmüş bir bilince dayalı "aktik rıza failliği"nin sağlanabildiği bir birliktelik oluşturabildiklerini söylemek mümkün olabilir. Bu çerçevede üyelerin bu ideolojik bilinçle sağladıkları performatif eklemleniş, tersten okunduğunda, Eğitim Sen örgütünün, kendisi, yöneticileri ve üyeler arasındaki görüş farklılıklarına rağmen, sol sosyalist söylem etrafında ideolojik bir bilince dayalı Gramsci'ci anlamda tabandan örülmüş bir hegemonik birliktelik inşa etmekte başarılı olabildiği şeklinde yorumlanabilir.

Nitekim Eğitim Sen örgütünün, bünyesindeki toplumsal tikelliklerin taleplerini kendi evrensel söylemine başarılı bir şekilde eklemlayabildiği de görülmektedir. Yönetici ve Üye tikelliklerin taleplerine bakılacak olursa, "artırılan din eğitimlerinin azaltılmasını", "okullarda tüm din derslerinin kaldırılmasını", "parasız, dini öğelerden arınmış, bilimsel eğitim" talep etmektedirler. Bu talepler sendika tarafından "Laik, kamusal, bilimsel nitelikli eğitim" söylemine ve oradan da genel "sosyalist sol söylem"e bağlanmakta ve Laclau'cu anlamda hegemonik eklemleniş yerine gelerek hegemonya inşa süreci başarıyla sürdürülmektedir (Laclau, 2007).

Bununla birlikte, burada açığa çıkan söz konusu sol söylemi, Eğitim Sen'li yönetici ve üyeler zaman zaman başörtüsü kullanımında olduğu gibi, din eğitiminin bu kez inanç özgürlüğü politikası olmadığını, aksine bunun, Türkiye'deki her türlü etnik, dini ve mezhepsel farklılık görmezden gelinerek dinci bir toplumsal yaşam dayatması olduğunu vurgulamakta ve konuya sosyalist özgürlükçülük çerçevesinden yaklaşıldığında sosyalist sol bir duruşun bunu bir "gericileşme" olarak değerlendirmesi gerektiği fikrini savunmaya çalıştığını görebiliriz.

Bulgulara bakıldığında Eğitim Sen'in, din eğitimi politikasına ilişkin görüşleri net olmasına rağmen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin seçmeli değil de tamamen kaldırılması fikrini yüksek sesle dile getirmemesi ve yöneticiler arasında kısmi bir görüş farkı görüntüsü ortaya çıkmasının sebebini, örgüt içersinde, bu dersin seçmeli olarak yer alması ile tamamen kalkması arasındaki görüş netliğinin tam olarak sağlanamamış olmasına

bağlayabiliriz. Bu farka rağmen, yine de Eğitim Sen resmi din eğitimi politikasının yönetici ve üyeler tarafından büyük ölçüde biliniyor olması, diğer sendikalara oranla Eğitim Sen'de karar alma süreçlerinde demokratik bir nitelik olduğunu gösterdiği gibi, üyelerin ideolojik bilinç açısından sendika resmi söyleminden uzakta kalmadığını da göstermektedir. Bu çerçevede, Eğitim Sen'in, din eğitimi politikası konusunda başarılı bir hegemonya projesi yürüttüğü, kitle inşa etme ve bir hegemonik bütünlük oluşturmada, ideolojik tabandan örgütlenmeye dayanıyor olduğu için, diğer sendikalara göre daha başarılı olduğu söylenebilir. Bu bulgu, sendika üyelerinin sendikalarına bağlılığının zayıflığını ve sendikal örgütlemeye yönelik bir yabancılaşma yaşadıklarını gösteren Millioğulları Kaya'nın (2015) bulgularından farklı çıkmıştır.

Bunu yanı sıra, Eğitim Sen'in resmi söylemi ile yönetici ve üyeler arasındaki bu örtüşmeye rağmen, üyelerin birçok konuda kendi sendikalarını eleştirel ifadeler kullandığına da tanık olabiliriz. Bu da Eğitim Sen içerisinde eleştirel ve demokratik bir mekanizma işlediğini gösteriyor olabileceği gibi, karar alma mekanizmasına dair bazı sorunların varlığına da işaret ediyor olabilir. Örneğin sendikanın din eğitimi politikası hakkında büyük ölçüde benzer düşünen üyelerden Çağlar, yine de sendikayı (din kültürü dersi müfredattan kaldırılсын diyemediği ve tepkilerde geciktiği gerekçesiyle) şu açılardan yetersiz bulmaktadır:

Bu din dersleri ile ilgili şeylerde, biraz böyle gericileşmeyle ilgili ama, biraz ikircikli görüyorum Eğitim Sen'i. Bu ikirciklik durum siyasette de var, aman muhafazakârlara şey yapmayalım, muhafazakârları bize karşıt bir şekle koymayalım, onları da savunalım derken... Emek mücadelesi daha şey olmalıdır. Reel siyaset, reel politika. Ben bu reel kavramına zaten sinir olmaya başladım. Yani bugünün siyasetini yaparsan, o zaman beş yıl sonrasının siyasetini yapamazsın. Projeksiyon sunamazsın, Eğitim Sen aslında karşı koymaya çalışıyor, ama nasıl söyleyim sonuçta bir politika belirleyen bir merkez var, hani merkez yürütme kurulu var. Burada ya toplantılar çok verimli geçmiyor ya reel politika düşünülüyor. ..yani parmaklarla sayılacak kişiler yönetiyor...

Üyelerden Yağmur ise bu konuda şu şekilde düşünmekte:

Sendika tabi ki de laikliği savunan bir sendika zaten. Görüşleri doğru yani doğru yerden bakıyor ama politikaları konusunda eksiklikler var. Yani refleks yok çok fazla. Olaylar böyle hep oluyor bitiyor biz sonradan sokağa çıkıyoruz. Geç kalmış oluyoruz ve şu sokak eylemleri de artık çok bence çok yetersiz ve gereksiz olmaya başladı. Daha akıllı politikalar üretilmesi gerekiyor.

Görüleceği gibi Eğitim Sen gibi birçok yönden demokratik işleyiş göstermesi beklenen ve diğer sendikalara göre bunu daha iyi sağlayabilmiş bir örgütte bile, o örgütün toplumsal tikellikleri kendi örgütlerinin yapısal işleyişinden memnun olmadıklarını belirten düşünceler

ortaya koymaktadırlar. Tikellikler bu çerçevede, yapısal siyasetin işleyiş tarzından, karar alma noktasındaki hiyerarşik süreçten ve zaman zaman da alınan kararlardan memnun olmadıkları noktaların olduğunu, alınan kararlardan kendilerini sorumlu hissediyor görünmemekte ve bu kararların "parmakla sayılacak kişiler" in inisiyatifinde sürdüğünü düşünmektedirler. Bu bulgu, sendika siyaset devlet ilişkilerini ve sendika içi karar alma mekanizmaları ve demokratik işleyiş noksanlığını gösteren Demirdizen ve Lordoğlu (2013), Lordoğlu (2004) ve Urhan'ın (2005) bulgularıyla örtüşmektedir. Zira, yapısal siyasal işleyiş başarılı bir hegemonya inşa süreci işletebiliyor olsa bile temsili ilişkiler ile çoğunluğun inisiyatifini az sayıda yöneticinin inisiyatifine terk etmeyi gerektiren ve siyasal özne olma sorumluluğunu da tikelliklerin elinden almakla malul bir işleyiş tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim Sen sendika örgütü, içerisindeki toplumsal tikellikler ile yapısal siyasal işleyiş arasındaki gerilime bakarak, Eğitim Sen'in anti-demokratik bireylerden kurulu bir örgüt yönetimine sahip olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Tikellikler ile yapısal hiyerarşi arasındaki antagonizma hiyerarşik yapıya içkin olarak kendiliğinden vardır. Sorun örgüt yönetimindeki bireylerin zihniyetinde değil, yapısal siyasetin temsili ve hiyerarşik işleyişinin kendiliğinden ontolojik bir iktidar manyetik alanı(power space) doğurmasıdır. Bu nedenle yaklaşım biçimi, bu işleyişten kurtulmanın ancak, tikelliklerin müdahalesine izin veren yapıbozumsal süreci işleten bir yeni bakış açısı ile aşılabileceğini düşünmek olmalıdır.

4.2.1.8. Eğitim İş, Laik Rejim ve Sol Popülizm

Türkiye'de Siyasal İktidar'ın din eğitimi politikasına hiç bir taviz vermeden cepheden karşı konumlanan bir diğer eğitim sendikasının Eğitim İş olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim İş sendikası da tıpkı Eğitim Sen gibi Siyasal İktidarın din eğitimi politikasını sadece bir eğitim politikası olarak görmemekte, bunu, sosyal yaşamın İslam dinine göre biçimlendirilmeye çalışılan, dindar ve muhafazakâr bir nesil hedefleyen bir toplumsal proje olarak görmektedir. Nitekim Eğitim İş sendikası, eğitimde dinselleşme adımlarına her fırsatta karşı çıkmaktaydı. Nitekim; Eğitim İş sendikası başkanı Veli Demir, 2012 yılında, Sendikası'nı temsilen TBMM Meclis Komisyonu'na katılmış ve Sendikası'nın "din eğitimi" politikasına karşı konumlanışını ve resmi din eğitimi politikasını şu şekilde açıklamıştı:

Eğitimi 4+4+4 şeklinde kesintili hâle getirmek, aslında gerçek anlamda temel eğitimi dört yıla düşürmektedir. İlk dört yıldan sonra devam zorunluluğu ortadan kaldırılarak çocuklar imam hatip liselerine, Kur'an kurslarına, çıraklık eğitimine ve okul dışı her türlü eğitim alanlarına

yönlendirileceklerdir. Bu yasal düzenlemeyle Mustafa Kemal'in bir devrim yasası olan öğretim birliği yani Tevhidi Tedrisat Yasası ortadan kaldırılmaktadır; mektep, medrese ikilemi yeniden yaratılmaktadır (Meclis Komisyon Tutanakları, 2012:4).

Görüldüğü gibi Meclis Komisyon görüşmelerinde Eğitim İş sendikası, 4+4+4 yasa tasarısını, eğitim alanı sınırları içerisinde kalarak eleştirmiş ve bu yasanın öğrencileri okul dışında bırakma ihtimalinden dolayı Kuran kurslarına ve imam hatip okullarına yönlendireceği tespiti yapmıştır. Bu tespitten, ilk bakışta, (2012 sonrası yıllar geçtikçe hem Kuran kurslarının, hem imam hatip okullarının hem de dini tarikat ve cemaatlerin Milli Eğitim'in asli unsurları haline geldiği aşamaları henüz göremediğinden dolayı) sanki sadece okul dışında kalanların Kuran kurslarına ve imam hatip okullarına yönelme tehlikesinin bulunduğu öngörüsünün yapılmış olduğu sonucu çıkarılabilir. Öğrencilerin Milli Eğitim Sistemi'nin dışında kalarak okul dışı kaynaklara yönelmesinin ise Tevhid-i Tedrisat yasası ile çeliştiğini, olması gerekenin eğitim öğretimin birliği ilkesine dayanarak Milli Eğitim Sistemi içerisinde kalmak olduğunun iddia ediliyor olduğu söylenebilir. Eğitim İş'in bu tespiti ve önerisini dayandırdığı temel kaygıya bakıldığında, öncelikle, öğrencilerin dini eğitim alanına yönelişini tehlikeli bir alan, Milli Eğitim Sisteminin içinde kalışını ise öğrenciler için güvenli bir alan olarak saptadığını gösterebilir. Bu da aslında, Eğitim İş'in, Tevhid-i Tedrisat kanunu çerçevesinde Mustafa Kemal'in kurmuş olduğu Milli Eğitim sistemini halen korunması gereken bir statüko ve Cumhuriyetçi bir sendika olarak 2012 yılına gelindiğinde bile halen kendilerine ait bir "sistem" olarak görüyor olduğunu göstermektedir. Nitekim, Eğitim İş için, 4+4+4 yasası ile oluşan dinselikleşme adımları, sadece tevhidi tedrisat anlayışını çiğnemek bakımından bile Mustafa Kemal'in kurduğu Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası için tehdit anlamına gelmekteydi. Bununla birlikte, aynı komisyonda Eğitim İş'in ortaya koyduğu ilkeler, Siyasal İktidarın attığı bu adımların sadece öğretimin birliğini hedef almadığı aynı zamanda önemli dinselikleşme adımları olarak görülmesi gerektiğini de saptadığının kanıtı niteliğindedir. Eğitim İş'e göre:

- 1- Çok başlı eğitim sisteminden kaçılarak tevhidi tedrisat yani öğretim birliği korunmalıdır. 2- Eğitimin her aşaması parasız olmalıdır. 3- Eğitimin içeriği laik, demokratik, bilimsel ve ulusal olmalıdır. 4-Karma eğitim sisteminden taviz verilmemelidir. 5-Din eğitiminin her türü seçmeli hâle getirilmeli ve notla değerlendirilmemelidir. 6- 15 yaşın dolmasıyla dini rüşd yaşı başlamış kabul edilmelidir. 7- Din adamı yetiştirilmesi yükseköğretime bırakılmalıdır (s.5).

Görüldüğü gibi Eğitim İş sendikası okul dışı alanların ve imam hatip okullarını, siyasal iktidarın dini bir toplum hedefine yaklaşma tehlikesi olarak görmeyi yanı sıra okullardaki

(özellikle zorlamaya dayalı) dini eğitimi de eleştirmektedir. Ancak, Eğitim İş'in, laik rejim için gerçek tehdit olarak, Milli Eğitim sistemi dışındaki okul dışı alanlardaki dinsel faaliyetleri gördüğünü, örneğin 2010 yılında, şu tespitlerden de görebiliriz:

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasıyla, farklı kurumlar tarafından beslenen ve yönetilen, çağının gereklerini karşılamayan eğitim kurumlarının varlığına son verilmiş, her türlü yönetim ve denetim Mili Eğitim Bakanlığı'na verilerek öğretim birliği sağlanmıştır. ...Bu süreçte, ulus bilinci oluşturularak laik, demokratik, akılcı, bilimsel değerler taşıyacak bir yapının oluşturulması sağlanmıştır. Böylece ulus devletin de temelleri atılmış ve yasa, önemi gereği anayasa tarafından da koruma altına alınmıştır. Günümüzde ise özelleştirme ve dinselleştirme hareketleri artarak devam etmekte bunun sonucunda, ...ulusal duyguyu bünyesinde barındırmayan, rejimle kavgalı, Atatürk düşmanı bir kuşak yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Eğitimimizde tarikat ve cemaatler daha etkin hale gelmektedir. Bugün ülkemizde, inançlı yoksul halkımızın çocuklarını şeriatçı bir anlayışta yetiştiren binlerce vakıf, kurs, öğrenci yurdu. Kısaca denetim dışı faaliyet gösteren birçok kurum cumhuriyet düşmanı, gerici kuşaklar yetiştirmektedir (Eğitim İş, 2010c).

Görüldüğü gibi Eğitim İş sendikasıncı, eğitimde, bilimden uzaklaşan, dini müfredat içeriğine vurgu yapılmakla birlikte, 2010-12 yılına kadar, asıl tehlikenin eğitim sistemi içerisine girmeye çalışan, okul dışı dini tarikatlar olarak görülmektedir. Görüldüğü gibi, Eğitim İş tarafından, gerek okul dışı tarikatlar, gerek İmam Hatip okulları, gerekse meb müfredatındaki dinselleşmenin genel seyri, "rejimle kavgalı" bireyler yetiştirmeyi amaçladığı, yani bir rejim tehdidi olarak görüldüğü için karşı çıkılmaktaydı. Bu çerçevede, Eğitim İş sendikası karşı hegemonya inşa çabasını, genel olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün kurmuş olduğu Laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin rejiminin yıkılma tehlikesine girmesi tehdidine dayalı bir mevzi savunma hattına dayanarak örmeye çalışmaktaydı. Bu açıdan, Eğitim İş için, savunulması, korunması gereken bir "rejim", köklü geçmişe sahip olan bir cumhuriyetçi devlet geleneği, yani bir statüko bulunmaktaydı. Eğitim Sen, Sosyalist toplum ideali için bugünden oluşması gereken bir çağdaş toplum yaşamını baltaladığı için, Eğitim İş ise var olan, kurulmuş bir statükodan ve ona dayalı bir çağdaş toplumdaki geri adım atma anlamına geleceği için mevcut siyasal iktidara karşı bir hegemonya mücadelesi sürdürmekteydiler. Eğitim İş'e göre, ele geçirilmeye çalışılan, Atatürk'ün Tevhid-i Tedrisat ile kurduğu, Milli Eğitim Sistemi savunulmalıydı. Bu nokta, Eğitim İş'in mücadelesinin "düzen"i değiştirmek için değil "düzen"i korumak üzere motive olduğu yorumlarını haklı çıkarıcı olarak nitelendirilebilir. Ayrıca, Eğitim İş, iktidardan kurtulmak ya da hiyerarşik yapılanışı, iktidar kavramını ya da iktidar uzamını (power space) ortadan kaldırmak değil, aksine iktidarı ele geçirmek ya da devleti (yıkarak değil) ele geçirmek üzerinden sürdürülüyor olduğunu da

görmek çok mümkündür (Neocleous, 2015; Newman, 2007; Kean, 1993). Bu çerçevede Eğitim İş'in, devletin en önemli uzantılarından birisi olan Milli Eğitim Sistemine dört elle sarılışı da göz önünde bulundurulduğunda, devlet'in tek bir sınıfın veya zümrenin egemenliğinde işleyen pasif bir araç konumundaki bir iktidar alanı değil (tek taraflı bir hegemonya değil), aksine, devlete içkin olarak sürdürülen bu hegemonya mücadelesinin gerek Laclau'cu hegemonya anlayışına, gerekse onu önceleyen Poulatzans'çı devlet kuramına uygun bir biçimde devletin, "farklı fraksiyonların bir mücadele alanı" olduğu tezini de doğrular nitelikte işlemekte olduğu söylenebilir (Poulatzans, 2014; Laclau&Mouffe, 2008).

Devlete içkin bir Milli Eğitim alanı içerisinde süren bu hegemonya mücadelesinde, Eğitim İş'in ne ölçüde başarılı bir mevzi savaşı sürdürebildiği ise tartışmalı bir durumdaydı. Zira, Eğitim İş sendikasının Tevhidi Tedrisat anlayışı çerçevesinde Laik Türkiye Cumhuriyeti devletinin Milli Eğitim sistemini, ulusal laik rejimin bir statüko aygıtı olarak korumak için çırpınışları sürerken, aslında bizzat "Milli Eğitim Sistemi"nin kendisinin çoktan ellerinden kayıp gittiğini anlaması fazla sürmedi. Önceleri okul dışı alanlardaki dinci öbeklenmelere odaklanan Eğitim İş sendikası, yıllar ilerledikçe dinci öbeklerin milli eğitim sistemini çoktan ele geçirişine tanık olmaktaydı.

Zira, önce, 2012 yılında, dinci, tarikatlara bağlı, cemaat, vakıf ve derneklerin Milli Eğitim sistemine sızma çabaları ve bu cemaatlerin, Atatürk'ün Milli Eğitim Sistemi'ni delme girişimi olan İmam Hatip okullarına destek verişlerini ve şeriatçı odakların İmam Hatip okullarına nasıl bir anlam yüklüyor olduklarını şöyle tespit etmekteydi:

İmam Hatip okullarını, (Cumhuriyet'e) karşı devrim sürecinin bir parçası olarak görme anlayışı yeni değildir. 1969 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay şöyle diyordu: “*Bugünkü (1968-1969) -laik- okullar birer anarşi yuvası haline geldi. Bu laik okullardan yetişen gençlere memleket idaresi teslim edilemez. On yıl sonra bunların hepsi işbaşına geçecekler. Onlara nasıl güvenebiliriz. Hem biz laik okullara karşı İmam Hatip okullarını ‘bir alternatif’ olarak düşünüyoruz. Devletin kilit mevkilerine yerleştireceğimiz kişileri bu imam hatip okullarında yetiştireceğiz*”. Bugün, ülke yönetiminin kilit noktalarına imam hatip mezunlarını yerleştirmek düşüncesi, yaşanan gerçekliğe baktığımızda adım adım gerçekleşmiş bulunuyor.

...İmam Hatipliler Derneği ve Ensar Vakfı gibi, bir takım örgütler imam-hatip ortaokullarının sayısının artması için valilik ve il milli eğitim müdürlükleriyle toplantılar yapmaktadır. İHO'ların kurulmasına öncelik verilmesi, cumhuriyet eğitiminin temelini oluşturan öğretim birliğini ortadan kaldırmıştır (Eğitim İş 4+4+4 Raporu, 2012: 6).

Ancak, yıllar ilerledikçe, Eğitim İş sendikası, bahsedilen dinci öbeklenmelerin artık giderek Milli Eğitim Sistemi'nin bir parçası haline gelişleriyle şu şekilde yüzleşmekteydi:

Milli Eğitim Bakanlığı ulusal eğitimden uzaklaşmış, dini esaslı konuları ele alan seçmeli derslerin seçimi konusunda hutbeler hazırlanarak öğrencilere ve velilere baskı yapılması; medreselere yasal statü kazandırılması, medrese mezunlarının pedagojik formasyon alması. ...sıbyan mektebi adı altında dini eğitim veren Kuran kurslarının kreşlerinin açılması gibi uygulamalar MEB'in Diyanet İşleri Başkanlığının güdümüne girdiğinin göstergesi olmuştur (Eğitim İş, 2016; 5).

2017 yılına gelindiğinde artık Eğitim İş sendikası, tarikat ve cemaatlara bağlı dernek ve vakıfların Milli Eğitim Sisteminin dışında değil, tam da içinde yer almaya başladığını şu şekilde vurgulamaktadır:

Her fırsatta dile getirdiğimiz üzere; hiçbir dernek, vakıf, cemaat, tarikat Milli Eğitim Sistemine ortak edilmemeli. Kimse, Başöğretmen Mustafa Kemal Atatürk'ün biz eğitim neferlerine mirası olan çocuklarımıza, çağdışı bir eğitimi reva görememeli (Eğitim İş, 2017a).

...Belli ki laik eğitime karşı bayrak açan MEB, imam hatipleştirmedeği az sayıda okula da ne olduğu belirsiz cihatçı yapılara bu okulların kapılarını sonuna dek açmaktadır (Eğitim İş, 2018).

Görüleceği gibi, Eğitim İş sendikası, gericileşme olgusuna yönelik tam ve sert bir karşı hegemonya örme çabasında bulunmakta ve din eğitimi politikasını, sadece bir din eğitimi ya da eğitimde dinselleşme politikası olarak görmediğini, tıpkı Eğitim Sen sendikası gibi, bu çabayı, tüm toplumu dinselileştirmeyi amaçlayan bir toplumsal proje olarak saptadığı görülmektedir. Eğitim Sen sendikası ile dinselleşme ve gericileşmeye yönelik bu karşı çıkış ortaklığına rağmen her iki sendikanın kullandığı kavramların ya da jargonun farklılığından da söz etmek mümkündür. Eğitim Sen örgütünün kullandığı "dil", gericileşmeyi "tek tipleşme, ayrımcılık ve eşitlik" vurgusuna ağırlık vererek açıklamakla daha "Sosyalist Sol" söylemi beslerken, Eğitim İş sendikasının kullandığı "dil", "Atatürk, rejim düşmanlığı ve rejim tehdidi"ne odaklanarak; "Atatürkçü", "Cumhuriyetçi", "sosyal demokrat" söylemlerden türeyen bir dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, Eğitim sen ile karşılaştırıldığında, Eğitim İş sendikasının Atatürkçü rejimin bekası düşüncesi çerçevesinde "laik rejimin yıkılma tehlikesi" ve "şariat" vurgusu çok daha ağır basmaktadır:

Bugün gerici, hilafet ve şariat özlemi duyanlar; laik Türkiye'yi, laik eğitimi, laik yaşamı ortadan kaldırmayı istemektedirler (Birleşik Kamu İş, 2019).

Evet; yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatı laik hukuka ağır bir darbe vurmaya hazırlanıyor. Milli Eğitim Bakanlığı şariat eğitimine geçiş için çabalarını sürdürüyor (Kılıç, 2017).

Bununla birlikte Eğitim İş sendikası, hegemonya mücadelesini siyasal iktidar etrafında kümelenmiş sivil toplum alanındaki birlikteliklere karşı da sürdürmektedir. Örneğin, sivil toplum alanından gelen tepkiler, Eğitim İş sendikasını sanki din karşıtı ve halk düşmanı gibi bir pozisyona şu şekilde sürüklemeye çalışmaktadır. Diyanet-Sen Şube Başkanı Ali Yıldız' a göre:

Mezkur sendikanın esas hedefi eğitim de dahil toplumsal hayattan inanç ve değerlerin tümüyle çıkarılmasıdır” demektedir. ...4-6 yaş grubu çocuklara Kur'an Kursu eğitimi de ailelerin bu anlamdaki talebine MEB'in verdiği karşılıktır. Aynı zihniyet türkiye'nin mütedeyyin halkını kamusal alandan dışladı'. sözde bilimsellik ve laiklik adı altında milletin dini değerlerini aşağılamaktadır (Yıldız, 2019).

Görüldüğü gibi bir sivil toplum girişimi olan Diyanet Sen, bir başka sivil toplum girişimi olan Eğitim İş sendikasına sert bir tepki göstermektedir. Bu çerçevede görmekteyiz ki, hegemonya mücadelesi sadece sivil toplum alanı ile siyasal alan arasında değil, sivil toplum alanına içkin olan birliktelikler arasında da sürmektedir. Hatta siyasal iktidarın Eğitim İş sendikası gibi halktan devlete doğru yöneltilmiş bir itiraza cevap vermesi yerine, neokorporatist ortaklıkla şekillenen bir başka sivil toplum girişiminin, cevap vermesi, siyasal iktidar için, kendi sırtını halka yaslama görüntüsünü yaratması bakımından, daha meşru bir zemine oturmaktadır. Nitekim, halk daima haklı ise, halk'a en güzel cevabı devlet ya da siyasetçiler değil, yine halk vermeliydi. Eğer bu şekilde, bir siyasal iktidar halktan gelen bir tepkiye cevap vermek yerine, cevabın, kendi lehine, yine halkan gelen bir başka tepkiyle verilmesini sağlıyor ise bu önemli bir siyasal taktik olarak değerlendirilebilir. Bu nokta şu söylenilebilir ki, siyasal iktidarın uygulamak istediği her hangi bir politikaya ya da bir eğitim politikasına ilişkin rıza üretme sürecinde sivil toplumun rolü çok önemli ve büyüktür. Sivil topluma içkin karşıt grupların birbirleri üzerinde oluşturduğu, diyalog, itiraz ve dolaylı baskı süreci, siyasal iktidarın kendi propagandasından ya da zor aygıtını devreye sokmasından çok daha etkili, demokratik ve meşru görünümlü bir siyasal olgu oluşturmaktadır. Bu nedenle bir eğitim politikasının ya da her hangi bir politikanın kabulü için sivil toplum ile oluşturulmuş bir neokorporatist ortaklık hegemonya kalesini içten fethetmek anlamına geleceği için bir siyasal iktidar için çok önemli bir siyasal adım olmaktadır. Zira, iktidar tarafında, "halk talep ediyor ise geriye kalanlara susmak düşecektir" gibi bir beklenti oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, kendisine karşı, popülist stratejiler kullanan sivil toplum girişimlerinin düşüncelerine karşı olarak Eğitim İş sendikası bu kez kendi popülizm stratejisini kullanarak

biz ve onlar kutbu üzerinden bir cevabı, üstelik bu kez milliyetçi bir üst evrensel söyleme eklemlenerek, 2017 yılında vermişti:

Bizler, okullardan silmek istedikleri İstiklal Marşı'nı sahiplenen ve o marşın "Korkma!" diye başladığını asla unutmayanlarız. Bizler, tüm şartlar aleyhe olmasına rağmen o karanlık tablodan şanlı bir direniş filizlendirerek, bir millet, bir vatan, bir Cumhuriyet şahlandıranların devamıyız. Bizler, Korkma eylemini, şanlı kahramanlar Cumhuriyet için mücadele verilirken vatani işgalci güçlere satan ve zoru görünce kaçan padişahların devamı olduğunu söyleyenlere bırakalı tam 94 yıl olmuştur! (Eğitim İş, 2017b).

Bu noktada, sivil toplum birliktelikleri arasında geçen bu siyasal diyaloga dayanarak, Siyaset Bilimi açısından bir kaç önemli kuramı destekler nitelikte yorumlara ulaşmak mümkün görünmektedir. Öncelikle görmekteyiz ki, Gramsci'nin, Poulatzans'ın ve sonrasında Laclau ve Mouffe gibi post-Marxist ve post-yapısal siyaset düşünürlerinin vurguladığı gibi siyasal alan sadece "devlet" sınırları içerisinde kalan bir alan değil, sivil topluma da taşmış hatta toplumun geneline yayılmış bir geniş çerçeveye sahip hale gelmiştir. Siyasal toplum-sivil toplum ayrışmasının sınırları iç içe geçmiş ve silikleşmiştir. Hegemonya mücadelesinin hem siyasal toplum ile hem de sivil topluma içkin gerçekleştiğini gösteren bu örnek; Poulatzans'ın vurguladığı, sivil toplumdan devlet alanındaki hegemonik sınıfa "destek sınıf"ların varlığı; Gramsci'nin vurguladığı gibi Sivil toplum alanının hegemonik sınıfın ya da devlet iktidarının hegemonya inşasının aracı konumuna geldiği "genişletilmiş devlet" kavramı; Laclau ve Mouffe'un vurguladığı gibi, toplumun, sivil toplum ve devlet alanları iç içe geçmiş bir şekilde, tikelliklerin de dahil olduğu büyük bir hegemonya mücadelesine sahne olan bir siyasal alan haline geldiği; Tuğal'ın vurguladığı gibi, sendikalar gibi sivil toplum kuruluşlarının siyasal karakterli bir sivil toplum girişimi olarak siyasal alana dahil oldukları ve "sivil toplumu devlete bağlama", devlet ya da hegemonik sınıfın söylemi altında bir kitle inşa etme fonksiyonlarının olduğu; Zizek'in vurguladığı gibi, bunun, "ideolojik dikiş" düşüncesi ile açıklanabileceği; Schmitter'in, Jessop'un ve Olson'un vurguladığı gibi, sivil toplum birliktelikleri ile devlet arasındaki korporatif işbirliklerinin sadece ekonomik işbirliği alanında kalmadığı onun yerine ideolojik işbirliği ile oluşan yeni bir korporatizm anlayışının, yani neokorporatizmin, bir yönüyle hegemonya inşasının bir parçası gibi değerlendirilmesi gerektiği; Laclau'nun ve Mouffe'un ayrı ayrı vurguladıkları popülist akıl düşüncesi ya da popülist moment düşüncelerinin siyaset yaparken kutuplaşmanın nasıl yaratıldığı ve kitle inşasının ilk adımı olarak popülizmin kaçınılmazlığı düşünceleri gibi birçok siyaset kuramının yaşam bulduğu bir örnek olarak gösterilebilir.

4.2.1.9. Eğitim İş, Tikellikler, Sol ve Milliyetçi Atatürkçülük Antinomisi

Eğitim İş Sendikası'nın, eğitimdeki dinselikleme politikaları açısından Siyasal İktidara karşı bir hegemonya inşa çabası içerisinde olduğu söylenebilir. Eğitim İş sendikasının da Eğitim Sen Sendikası gibi, kendi tikelliklerine yönelik olarak başarılı bir hegemonya inşa edip edemediği, kendi üyelerinin sendika resmi söylemine eklenip eklenmediğine, ekleniyorsa bunun temel motivasyonunun ne olduğuna bağlı olarak yorumlanabilecektir.

Eğitim İş sendikası yöneticilerinin tamamı hükümetin din eğitimi politikasına karşı olduklarını(%100), okullarda din derslerinin artırılmasını doğru bulmadıklarını(%100) belirtmişlerdir. Yöneticiler, siyasal iktidarın din eğitimi politikasına karşı oluşlarını şu ifadelerle ortaya koymuşlardır: Dindar bir nesil amaçlanıyor(%100), Atatürk ilkeleri çiğneniyor(%100), Eğitim, bilimsel olmalı(%100) Laiklik korunmalı(%100), İtaat eden bir toplum isteniyor(%100), zorla seçtiriliyor(%100), laiklik tasfiye ediliyor(%75), gerici bir toplum(%75), şeriatla doğru gidiyor(%50), Ulus bilincinden ümmet bilincine geçiliyor(%75), Arap kültürü dayatılıyor(%50), milli kültür yok oluyor(%50), tarikatlar ele geçirdi(%50), tek tip insan(%50), Tek din tek mezhep(%50), Din eğitimleri öğrencilerin kişilik gelişimine zarar veriyor(%50), Okullar İmam Hatipleştiriliyor (%50), Din insanları giderek radikalleştiriyor(%25), Din etrafında birleşenlere ayrıcalıklar tanınıyor(%25), medrese eğitimi(%25), ortaçağ kimliği dayatılıyor(%25), karma eğitimi de karşılar(%25), din eğitimi halk talep ediyor gibi gösteriliyor(%25), Ateistler ve Aleviler de var(%25), Küreselleşen emperyalist hedefler ile uyumlu insan yetiştirmek amaçlanıyor(%25), mezhep kavgası çıkar(%25), Yöneticilerin %50'si tüm din dersleri kaldırılсын talebinde bulunmakta, %50'si ise zorunlu din dersleri kaldırılсын(%50) talebinde bulunmuşlardır. Yöneticilerin kendi sendikalarının resmi din eğitimi politikasına ilişkin düşünceleri ise şu şekildedir: Sendikam, Laik, bilimsel, çağdaş, ulusal eğitimi savunuyor(%100), Sendikam din derslerinin artırılmasına karşı(%100), Sendikam zorunlu din derslerine karşı(%50), Zorunlu ya da seçmeli hepsine karşı(%25).

Öncelikle yöneticileri ele alacak olursak, Eğitim İş sendika yöneticilerinin tamamının hükümetin din eğitimi politikasına karşı olduklarını belirtebiliriz. Sendika yöneticilerinin söylemsel çeşitliliğe rağmen genel olarak sendikalarının resmi politikasıyla örtüşür ifadeler de kullandıkları söylenebilir. Özellikle Atatürk ilkelerinin çiğnenmesine karşı duruş, laiklik ilkesinin önemine yapılan vurgular açısından bakıldığında yöneticilerin %100 oranında Atatürkçü bir söyleme eklenerek, sendikaları ile hegemonik bir bütünlük

oluşturabildiklerini göstermektedir. Bu bulgular, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin sendikalarından beklentilerini ve eğitim anlayış ve taleplerini gösteren Karaman ve Erdoğan'ın(2016) bulgularıyla örtüşmektedir. Örneğin yöneticilerden Fikret'in laik vurgusu şu şekildedir:

Kesinlikle bakın şöyle laiklik ilkesini aşındıracak, onu zayıf düşürecek en ufak girişime bile biz cepheden karşı çıkıyoruz. Çünkü laiklik bir ülkenin çağdaş normları yaşayabilmesi için demokrasiyi, ifade özgürlüğünü, insan haklarını, kadın haklarını, çocuk haklarını yaşayabilmesi için temel koşul olarak görüyoruz.

Hükümetin din eğitimi politikasına karşı çıkışın Atatürkçülük ve laiklik boyutunun, Eğitim İş sendikasının genel beklendik bir evresel söylemi konumunda olduğunu söyleyebiliriz. Ve bu anlamda Atatürkçülük evrensel söylemi etrafında siyasal iktidara bir karşı hegemonya bloğu örme çabasında olduğunu görebiliriz. Ancak, yöneticilerin genel Atatürkçü söylemi kullanırken ona eşlik eden diğer söylemlerdeki farklılık oldukça dikkat çekici görünmektedir. Zira, yöneticiler; "bilimsel ve laik eğitim", "tek tip ve itaat eden bir toplum düşüncesine, gerici topluma ve şeriat'a itiraz", "ümmet düşüncesine karşı çıkış", "milli kültürün yok olmasına ve ulus bilincine vurgu", "Arap kültürünün dayatıldığı" düşüncesi gibi kimi Atatürkçülük'ten sol söyleme, kimisi ise Atatürkçülükten Milliyetçi ve sağ söyleme kayan düşünceler ifade etmişlerdir. Örneğin Yöneticilerden Ümit şöyle demektedir:

Yani bir aslında kültürel bir yozlaşma var. Bu toplumun öz, milli kültürü yerine farklı bir toplumun yani Arapların kültürünü din diye dayatıyorlar. Yani, millet yerine, ümmet toplumu kurmak istiyorlar.

Bakıldığında ortasında Atatürkçülüğün bulunduğu ve sol'dan sağ'a doğru bir yelpaze şeklinde (itaat etmeyen, tek tip ve tek mezhepçiliğe karşı olan sol söylem ile milli kültür arzusu ve Araplara yönelik ırkçılığı içeren sağ söylem gibi) bir söylemsel çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu noktada, Eğitim İş sendikası yöneticilerinin ya Atatürkçülüğü tam kavrayamadıkları ve zaman zaman sol söyleme zaman zaman da sağ söyleme doğru bir yalpalama yaşadıkları ya da aslında tam da Atatürkçülüğün siyasal görüngüsünü yansıtarak, içerisinde solcu ve ilerici öğeler ile milliyetçi ve zaman zaman ırkçı öğeleri bir arada bulunduran diyalektik bir Atatürkçülük portresi ortaya koymuş oldukları söylenebilir. Zira bu noktada, Avrupa Aydınlanmasının kendi içerisinde, bireysel özgürlük ve insan hakları düşüncesi ile birlikte nazizm ve emperyalizm gibi düşünceleri bir arada doğuran diyalektiğine (Horkheimer & Adorno, 1996) benzer şekilde Cumhuriyetle birlikte ortaya çıkan Türkiye Aydınlanması'nda da benzer diyalektiğin izlerinin Eğitim İş yöneticilerinin söylemlerinde

gözlemlenebilmekte olduğu yorumu yapılabilir. Ancak yine de Eğitim İş sendikasının daha konsantre bir Atatürkçü söylem ile din eğitimi politikasına karşı çıkmak yerine çok çeşitli fikirleri bir arada taşıyan bir Atatürkçü söylem ortaya koymuş olduğunu ve bunun da üyeler ile arasında söylemsel birlik yaratma konusunda kendisine bir zorluk yaratmasının beklenebileceği söylenebilir.

Eğitim İş sendikası üyeleri ele alındığında ise, üyelerin tamamı hükümetin din eğitimi politikasına karşı olduklarını(%100), okullarda din derslerinin artırılmasını doğru bulmadıklarını(%100) belirtmişlerdir. Ancak görüşme yapılan üyelerin %25'i din derslerinin tamamen kaldırılması yerine isteyen din dersi alabileceği şekilde düzenlenmesi, diğer % 25'i ise eğer şuanki gibi tek tip ve baskıcı olmayacaksa ve diğer dinleri de öğretecekse, din dersinin öğrenciler için yararlı olabileceğini düşünmektedirler. Yani üyelerin % 50'si din eğitimine çok olumsuz bakarken, % 50'si koşullu olarak (tek tip ve bağnaz olmayan) bir din eğitiminin okullarda olabileceğini belirtmişlerdir. Bu durumda, şu anki siyasal iktidarın uyguladığı gibi yapılan din derslerine üyelerin tamamı(%100) karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkışta, üyeler tarafından odaklanılan ifadeler şu şekildedir: Zorunlu olmamalı (%100), zorla seçtiriliyor (%75), Sorgulamayan, eleştirmeyen, biat eden bir nesil yetiştirmek amaçlanıyor (%75), İstismar ediliyor (%50), öğrenciler kendi dinlerine yönelik eğitim alabilmeliler (%25), Şeriate yakın topluluk yetiştirmek amaçlanıyor (%25). Din derslerinin arttırmasını sebebini bilmiyorum(%25). Talepler; zorunlu din dersinin kaldırılmasını talep ediyorum(%75), Şuanda din dersi yeterli (%25), Din dersi tüm dinlere eşit mesafede felsefi sorgulamalar içerecekse talep ederim (%50). Üyeler, Sendikalarının din derslerinin artırılmasına karşı(%100) olduğunu belirtmişler, ayrıca; "sendikam, zorunlu din derslerinin tümüne kaşıdır"(%25), Sendikam, Zorunlu Din Kültürü eğitimini şu anki aşamada yeterli olduğunu düşünür(%25), Eğitimde dinin yerinin olmadığını düşünüyor (%25), sendikam, laik eğitimin savunucusudur (%75). Bu anlamda dayatmacı bir din eğitimi kabul etmez(%25). Sendikam, din eğitime karşı çıkıyor fakat bu karşı çıkma söylemini yeterli ölçüde dillendiremiyor(%25), Toplumda din dersi isteyenleri karşısına almak istemediği için oportünist davranıyor(%25), Sendikam, Demokratik, laik ve Atatürk'ün çizdiği yolda devam etmesini gerektiğini düşünüyor(%25).

Eğitim İş sendikasının resmi söylemleri ve yönetici ve üye görüşlerinden elde edilen verilere bakıldığında Eğitim İş sendikasının, tıpkı Eğitim Sen sendikası gibi, Siyasal İktidarın eğitimde ve toplumda dinselleşme projesine karşı bir hegemonya bloğu örmeyi denediğini

söyleyebiliriz. Her iki sendikanın toplumsal tikelliklerinde, hükümetin din eğitimi politikasına yönelik bir muhalefet göstermek ortak nokta olarak gözlenmektedir. Ancak Eğitim İş'in yönetici ve üyelerinde bu karşı oluşun gerekçelerinin Eğitim Sen sendikasının yönetici ve üyelerine göre daha fazla çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Örneğin, Eğitim Sen sendikası üye ve yöneticileri için hükümetin din eğitimi politikası, "Sünni İslam temelinde toplumun dinselleşmesi ve muhafazakârlaşmasını ifade ettiği ve böyle bir topluma karşı demokratik, laik, bilimsel ve eşit bir toplum" savunulduğu için reddedilmeliydi ve bu düşünce sendika genelinde bir slogan şeklinde ifade edilmekteydi. Karşı çıkışın gerekçeleri bu nokta üzerine yoğunlaşmaktaydı. Ancak, Eğitim İş sendikasına ait toplumsal tikelliklere kulak verildiğinde bu konuda bir söylem birliği yerine bir söylemsel çeşitlilik gözlenebildiği söylenebilir. Yöneticiler karşı oluşlarını; İtaat eden bir toplum, dindar bir nesil oluşturulması, Atatürk ilkelerinden uzaklaşılması, bilimsel eğitimden uzaklaşılması, Laikliğin çiğnenmesi, gericilik, şeriat tehlikesi, ulus bilincinin sarsılması, ümmet bilinci oluşturulması, Arap kültürünün dayatılması, milli kültürün yok olması, tek tip insan yaratılması, Din eğitimlerinin öğrencilerin kişilik gelişimine zarar vermesi, okulların İmamhatipleştirilmesi, ortaçağ kimliğinin dayatılması gibi geniş bir yelpazeyle ifade etmişlerdir. Üyeler tarafından ise; biat eden bir nesil yetiştirmenin amaçlanması, dinin istismar edilmesi, şeriata yaklaşılmak istenmesi gibi gerekçeler ortaya konulmuştur.

Bu noktada özellikle yöneticilerdeki söylemsel çeşitlilik dikkat çekmektedir. Bu durumu pozitif açıdan yorumlarsak, söylemlerin çeşitliliği ideolojik bakımdan bir yetersizlik ya da bilinçsizliği göstermeyeceği, aksine birden fazla gerekçe ortaya koymanın daha fazla bir muhalefet zenginliği oluşturduğu söylenebilir. Ancak bu çeşitlilik, eğitimde dinselleşmeye karşı belirli bir sloganik birlik oluşturulmadan hareket edildiğine de işaret olarak yorumlanabilir. Nitekim "üyeler" din eğitimi politikasına karşı oluşlarını, "Atatürk ilkelerinden uzaklaşma" ve "laiklik ilkesinin zedelenmesi" gibi Eğitim İş sendika geleneğine uygun olarak beklenen gerekçeler ile değil, en yoğunluklu olarak (%75) "biat eden, sorgulamayan, kolay yönetilebilen bir nesil" yetiştirilmesine dayanarak gerekçelendirmişlerdir. Üyelerin, kendi muhalefetlerini gerekçelendirişlerde "Atatürk" ve "laiklik" kavramını hiç kullanmadıkları, "rejim" kavramını hiç kullanmadıkları, "İslam, "Sünni İslam", "dinci" ya da "dindar toplum" kavramına da başvurmadıkları, şeriat kavramını ise sadece bir üyenin (%25) kullandığı görülmüştür.

Bu verilere dayanılarak, Eğitim İş sendikasının ya "Atatürk ilkeleri", "laiklik ilkesi", "laik Cumhuriyet rejimi", "şeriat düzeni" gibi kavramları üyelerinin benimseyebileceği ölçüde tek bir söylem haline getiremediği, ya bunu bir sloganik söylem haline getirse bile üyelerini bu söyleme eklemlemeyi başaramadığı, üyeler ile aralarında bir kopukluk olduğu, ve üyelerini bu söyleme eklemleyecek bir ideolojik bilinçlenme yaratamadığı ya da artık bu söylemlerin tabandaki toplumsal tikelliklerde çok da karşılık bulmadığı, popülerliğini yitirdiği ya da tikellikler tarafından daha başka gerekçeler arandığı söylenebilir. Zira, toplumda dinselleşme adımlarını, "rejim tehdidi", "laiklik elden gidiyor" veya "Atatürk düşmanlığı" gibi bir popülist kutuplaşma ile açıklamak yerine, Siyasal İktidarın kapitalist sistemle uyumlu bir iktidarı sürdürebilmek için belirli ilkeler etrafında birleşmeye ikna olmuş, belirli dini kodlar ve çıkarlar ile bir arada duran, dini ümmetin bir parçası olarak da bu işleyişe biat etme geleneği olan, kolay yönetilir bir toplum oluşturma gerekçesine dayalı bir açıklama bireylere daha realist geliyor olabilir. Yani görüşme yapılan üyeler, Eğitim İş sendikası resmiyetinin yaptığı gibi, siyasal iktidarı bir rejim tehdidi ortaya koyacak bir ideolojik kararlılık örneği, bir feda cemaati olarak görmek yerine, Eğitim İş üyelerinin, onları, bu konuda daha az ciddiye aldığını gösterircesine, bir çıkar birlikteliği olarak görme eğilimine daha yatkın olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Yöneticiler ve sendika resmi söylemi ile üyelerin görüşleri karşılaştırıldığında aralarındaki fark daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin Eğitim İş sendikası resmi söylemde, *"Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatı laik hukuka ağır bir darbe vurmaya hazırlanıyor. Milli Eğitim Bakanlığı şeriat eğitime geçiş için çabalarını sürdürüyor"* (Birgün, 2017) düşüncesini ortaya koymuş, yöneticilerden Burcu ise eğitimde dinselleşmeye şu şekilde yaklaşmıştır:

Kendi iktidarını beslemek, çünkü ulus bilincinden ümmet bilincini aşlamak, kendi düşüncesine hizmet edecek bir nesil yaratmak ve cumhuriyet ile hesaplaşmak, tabi ki, bunlarla hep laiklik ilkesinin yok edilmesi amaçlanıyor; Bunlar hep cumhuriyetle hesaplaşma.

Üyelerden Çağdaş ise, Sendika'dan ve yöneticilerden farklı olarak, Siyasal İktidarın dinsel toplum yaratma düşüncesini şeriat'a değil, siyasal iktidarın pragmatizmine bağlamaktadır:

Bizim ülkemizde kendi çıkarları için bunu(dini) kullanıp para kazanma olasılığı çok yüksek. Sadece Allahın ismini kullanarak ya da dinin ismini kullanarak, dini kullanarak para kazanan çok insan olduğu için, bunun istismar edilmesi gündemde. O yüzden de şu an din eğitimi altında hükümetin yapmaya çalıştığı şey de bu. Kendilerine destek veren insanların sayısını arttırmak...

...Din ile ahlakı, maneviyatla dini karıştıran bir toplumla karşı karşıyayız. Bunun farkına varan ve bundan çıkar sağlayan gruplarsa bunu çok güzel bir şekilde pazarlamak niyetinde. ...herhalde kalkınma ile ilgili bir süreç yani işin ekonomik boyutunu çok daha fazla üzerimizde baskısı var diye düşünüyorum.

Üyelerden Ali ise, hükümetin din eğitimi politikasını gerekçesini yine benzer bir pragmatizme dayandırarak şu şekilde açıklamakta:

İnsanların zayıf noktalarını sömürmek için. İnsanlar din konularını tartışamazlar, şey yapamazlar, eleştiremezler, biat kültürüdür. Bu da hükümetin işine geliyor. ...Böylece düşünemeyen, yorum yapamayan bir nesil isteniyor. Amaç bu; kullanabilecekleri insan yetiştirmek.

Görüleceği gibi, üyeler Atatürk ilkelerinin ve laik rejimin tehlikeye girdiği ya da onun yerine şeriat düzeni geleceği gibi bir korkuya ya da popülist kutuplaşma ile örülmüş bir söyleme eklemelenmek yerine, daha az popülist ama daha realist bir söyleme eklemelenmeye, yani siyasal iktidarın kapitalizm uyumlu bir çark döndürme amacını kolaylaştıran dindar, biat eden toplum için din eğitimi düşüncesine daha yakın durmaktadırlar. Bununla birlikte bu bulgu tersten okunduğunda, yani hegemonya projesi açısından bakıldığında, Eğitim İş sendikasının ortaya koymuş olduğu popülist söyleme başarılı bir şekilde eklemleyici bir pratik ortaya koyamadığını, bu anlamda da başarılı bir hegemonya projesi yürütebiliyor olduğu nitelendirmesinin tartışmalı olacağı söylenebilir.

Nitekim üyelerin yarısı, Eğitim İş resmi politikası ve yönetici görüşlerinden farklı olarak, din eğitimi konusunda siyasal iktidarın uygulayış biçimine karşı olmakla birlikte, prensip olarak okullarda (sağlıklı bir) din eğitimi verilmesine karşı olmadıklarını(%50) belirtmektedirler. Görüldüğü gibi eğitimde dinselleşme sürecine ilişkin süren tartışmalarda görüşme yapılan Eğitim İş üyeleri %50 oranında öğrencilerin din eğitimi almaları konusunda sendika resmi söylemi ve sendika yöneticileri kadar katı bir tutum içerisinde görünmemektedirler. Ancak verilere bakıldığında bu %50 oranındaki üyelerin, aslında hükümetin uygulamalarına karşı olduklarını ve dolayısıyla aşırı bulduklarını da görmekteyiz. Bu durumda bu üyelerin öğrencilerin din öğrenmesine karşı değil ancak siyasal İslam'a karşı bir konum aldıkları söylenebilir. Ancak yine de ortaya çıkan bu tablonun, özellikle Eğitim İş sendikasının din eğitimi konularında kesin bir dil ile yasaklayıcı ya da karşı çıkıcı söylemine göre bir farklılık taşıyor olduğunu söylemek mümkündür.

Din eğitimine yönelik, sendika ve üyeleri arasında ortaya çıkan bu farklılık, belirli bir ideolojik bütünlük sağlanabilecek tabandan örülmüş bir hegemonya inşa süreci işleyemiyor olduğu şeklinde yorumlanabileceği gibi tikelliklerin bazı farklar dahilinde, kendilerini kendi

sendikalarının yapısal siyasetine dahil olma, aynı söylemi slogan şeklinde savunma zorunluluğu ya da bağlılığı hissetmeyecekleri bir özerk siyasal öznellik sergiliyor olduklarına da bir işaret olarak yorumlanabilir. Aslına bakılırsa elde edilen veriler, bu her iki yorumu da haklı çıkaracak şekildedir. İdeolojik bilinçle örülmüş bir eklemlenmenin olduğu bir hegemonik bütünlük oluşturulabilmesi noktasında Eğitim İş sendikasının tikellikleri örgütlenme konusunda bazı sıkıntılarının varlığından bahsedebiliriz. Nitekim, üyelerden Asya siyasal iktidarın din eğitimini neden artırmış olabileceğine ilişkin şu yorumu yapmaktadır:

Hani, konuyla ilgili pek çok şey olabilir. Yani hani, onlara çok cevap veremeyeceğim. Sebebinin ne olduğunu bilmiyorum. Çocukların, yani hani, çok şey düşünürsek, dini eğitimi, daha fazla dini eğitimi almalarını istiyorlar. Yani çok doğru bir, çok düz bir düşünce oldu ama, bu yani, başka bir şey aklıma gelmiyor.

Görüldüğü gibi bazı üyeler için ideolojik bilinçle hareket ederek Eğitim İş sendikasının içerisinde yer alıyor olduğu ya da din eğitimi politikası konusunda belirli bir ideolojik bilinç gereği bir siyasal öznellik sergileyerek sendikasından daha farklı düşünüyor olduğu sonucu çıkarmak zor olabilir. Ancak bazı üyeler, Çağdaş üye örneğinde de gördüğümüz gibi, din eğitimi konusunda sendikasından farklı düşüncesini belirli bir ideolojik bilinç temeline oturatarak gerekçelendirmektedir. Bu bulgu, Öğretmenlerin örgütlenme ihtiyaçları ve politik konum alışlarına ilişkin görüş ve pratiklerini gösteren Buyruk'un (2013) bulgularıyla örtüşmektedir.

Bu noktada üyelerin, kendi sendikalarının resmi din eğitimi politikasının ne olduğuna ilişkin verdikleri cevaplara da bakmak gerekebilir.

Üyelere göre; Eğitim İş sendikası; din derslerinin artırılmasına karşı (%100), zorunlu din derslerinin tümüne karşı (%25), zorunlu Din Kültürü eğitimini şu anki aşamada yeterli olduğunu düşünüyor(%25), Eğitimde dinin yerinin olmadığını düşünüyor (%25), laik eğitimin savunucusudur (%75), din eğitime karşı çıkıyor (%25) Eğitimin, demokratik, laik ve Atatürk'ün çizdiği yolda devam etmesini gerektiğini düşünüyor (%25).

Görüldüğü gibi Eğitim İş üyeleri, kendi sendikalarının temelde hükümetin din eğitimi politikasına karşı olduğunu bilmekte, ancak üyelerin bu karşı oluşun detaylarına ilişkin yeterli bilgi sahibi olduğunu söylemek zor görünmektedir. Üyeler, sendikalarının din eğitiminin tümüne birden mi, zorunlu din eğitime mi, yoksa seçmeli derslere mi karşı olduğu konusunda çok çeşitli bir fikir yelpazesi ortaya koymuşlardır. Bunun da, Eğitim İş sendikasında bir politikaya yönelik olarak nasıl bir söylem belirleneceği, yani sendika resmi

politikasının ne olacağı konusunda kararlar alınırken tabandan tavana doğru yeterli tartışmaların yapılamadığı, üyelerin karar alma mekanizmalarına katılamadığı söylenebilir. Bu bulgu, sendika siyaset devlet ilişkilerini ve sendika içi karar alma mekanizmaları ve demokratik işleyiş noksanlığını gösteren Demirdizen ve Lordoğlu (2013), Lordoğlu (2004) ve Urhan'ın (2005) bulgularıyla örtüşmektedir.

Peki, bu dolaylı onay, yani üyelerin politikanın detaylarını bilmeden genel hatları ile o politikanın tümüne birden onay veriyor konuma düşmelerinin sebebi nedir? Bakıldığında, üyelerden Asya, Eğitim İş sendikası içerisinde yer alışı ve sendikadaki karar alma süreçlerine ilişkin düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır:

Neden Eğitim İş? Bir kere Atatürkçü çizgide olması benim için öncelikli yeter sebep. Bunda örgütlü olmak önemli bence her insan için.

...Ya benim gözlemlediğim, elbette ki (sendika içerisinde) oluşuyordur (fikir ayrılıkları), ama daha hani yukarda oluyor bunlar. Myk'ye daha yakın gruplarda oluyor. Onların biraz uzağındayım ben. Sadece duyuyorum o kadar. Fikir ayrılıkları oluyor elbette.

Bu noktada, üyelerin kendi sendikalarının politikaların detaylarını bilememeleri, bu politikalara ilişkin alınmış kimi kararlara, detaylarına hakim olmadan, sadece üst siyasal söyleme eklemlenmenin bir gereği olarak, "popülist tabiyet" yoluyla onay veriliyor olabileceği söylenebilir. Nitekim üyelerden Çağdaş'ın, sendika politikasını eleştirmesine rağmen, yapısal siyasetin popülist tabiyetlerle işleyen rıza mekanizmasının bir parçası olmaktan azade olabiliyor olamadığı tartışmalıdır. Çağdaş'a göre:

Sendikam din eğitime karşı çıkıyor, fakat bu karşı çıkmayı net söylem olarak söylemiyor. Sadece bunu isteyen de olabilir, o zaman bizim bunu düşünmemiz gerekir deyip oportünist bir yapıya girmek istiyor.

...oportünist bir şekilde çok etliye sütlüye dokunmadan, kimsenin canını yakmadan ama bu arada Cumhuriyetin kazanımları dediğimiz işte Atatürk ve Cumhuriyet kapsamında söylemleri var, ama bunda, daha cesur, daha bilimsel ve daha böyle ayrıntılı bir şekilde işin içerisine girmesi gerekiyor

...O yüzden de oportünist ya da ılımlı politika ürettikleri şeyleri sürdürmek zorunda kalıyor insanlar. Hani kimse gidip de ben şunu yapmak istiyorum diye bir şey ortaya sunamaz. Mutlaka biri çıkarına dokunuyor. Bizde de herkesi üretme diye bir politika var, sendikacılık politikası.

Bu noktada Çağdaş'ın tespitlerine ilişkin iki farklı yorum yapılabilir. Birincisi, sendikasını, farklı kesimlerin tepkisini çekmeyecek şekilde günü kurtarmaya dönük popülist politika yapmakla eleştirmesine rağmen, bir üye olarak, o yapısal mekanizma içerisinde kalarak, onaylamadığı bir sendikal karara ya da davranışa rıza göstermiş konumda olmaktadır.

İkincisi, bir parçası olmakla, dolaylı olarak onay vermiş, rıza göstermiş konuma da düşse, her hangi bir toplumsal tikellik bağılı bulunduğu grubun evrensel kararına asla tam olarak eklemelenemez, arada mutlak ve mutlak bir ontolojik fark, bir toplumsal anlam artığı kalacaktır. Yapısal siyasete içkin ya da aşkın işleyen bu post-yapısal siyasal işleyiş ilkesi gereğince ki, yapılar tepeden inme kararlar alsa, üyeler popülist tabiyetle dolaylı rızalar üretmiş olsa da, aslında gönülden ve bilinçle yatay ve eşitçe tartışmalara katılmaksızın alınan kararlar sonunda, kararlara ilişkin bu şekilde eleştirilecek bir yön ortaya çıktığında, tikelliklerin, uygulama esnasında, bu politikanın, liderlik mekanizmasının karar aldığı ve projelendirdiği gibi absolute bir biçimde işlemesini eninde sonunda bir "politik sapma"ya uğratmaları kaçınılmaz olacaktır.

4.2.1.10. Öğretmenlerin Din Eğitime Yönelik Siyasal Konumlanışları

Siyasal İktidarın "Din Eğitimi" politikasına ilişkin hiç bir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin görüşleri, din derslerinin artırılması konusuna dair sendikalar ve siyasal iktidarın söylemleri ile karşılaştırıldığında, hegemonya mücadelesi içerisinde nasıl bir konum alıyor olduklarını anlamak amacıyla hiç bir sendikaya üye olmayan 3 kadın ve 3 erkek öğretmen ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde öğretmenlerin yoğunlaştığı düşünceler şu şekildedir:

Seçmeli olması durumunda din derslerinin artırılmasında sorun yok (% 50), zorla seçtiriliyor ya da yönlendiriliyor ise sıkıntı olur (% 100), Hükümetin din derslerini artırmasını olumlu bulmuyorum (%50), zorla seçtiriliyor ya da yönlendiriliyo (% 67), İsteyen din dersi alabilmeli(% 50), Din eğitimi sayısı önemli değil, kaliteli olmalı (%50), Hükümet oy kaygısı, tekrar seçilmek için din eğitimi artırmıştır (% 67), Hükümet dini inancı, dini emir gereği bu politikayı uyguladı (%17), Dindar bir ülke istiyor(%50), din eğitimi okul dışında kaliteli cemaat kaynaklardan olmalı (%17), 28 Şubat çok etkiledi, çok baskı ve hak kayıpları oldu, rövanş biçiminde gerçekleşiyor(%17), Yakın hissettiğim sendika yok, sendikaların düşüncesini tam bilmiyorum (% 83) sendikalar siyaset yapıyor, kutuplaşma yaratıyor (%50).

Din eğitimi politikasına ilişkin sendikalara üye olmayan öğretmenlerin düşüncelerine bakıldığında, öğretmenlerin yarısı din eğitimi derslerinin artırılmasına karşı çıkmaz iken, diğer yarısı din derslerinin artmasını olumsuz karşılamaktadır. Dile getirilen düşünceler

siyasal bir bağlam taşıdığı ama ideolojik bir bağlama oturmamakta olduğu yani çoğunlukla bir ideolojik evrensel söyleme eklemlenecek söylemler kullanılmadığı görülmektedir. Bu bulgu, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin ve üye olmayan öğretmenlerin sendikalarından beklentilerini, işlevlerini sendikaya üye olma sebeplerini ve sendikalara bakış açılarını gösteren Fidan ve Öztürk'ün (2015) ve Taşdan'ın (2013) bulgularıyla örtüşmektedir. Örneğin Zerin, görüşlerini şu şekilde dile getirmekte:

Ailelerin talebi de eğer çocuğunun din eğitimi almasını, ya da almamasını istiyorsa, bu yönde olabilir, bir sakınca görmüyorum. Dayatma olmadığı sürece yani (Zerin).

Katılımcıların tamamının (%100), zorunlu ve zorlamaya dayalı bir din eğitimi düşüncesine karşı çıkmaları, ideolojik eklemlenme biçiminde dile getirmemiş olsalar bile, onların Türkiye'de radikal bir İslami seçeneği tercih etmediklerini göstermektedir. Seçmeli ya da zorunlu olmasına ilişkin düşünceler şu şekildedir:

Birilerinin araya girip yönlendirmesi, telkinde bulunması veya seçmeli alanları sınırlayarak öğrencileri bir yere kanalize etmesi doğru değil (Deniz).

Öğrenci seçmiyorsa bunun adı seçmeli ders olamaz (Muvaffak).

İslam yazıyor olabilir kimliğinde fakat yaşayış tarzı bambaşkadır ya da ateisttir ya da Hristiyan'dır. Acaba onlar ne düşünüyor yani onlar onu zora sokar mı onu bir bakmam, düşünmem lazım (Ebru).

Sendikasız tikellikler ideolojik bir söyleme eklemlenmemelerine rağmen bu siyasal karakterli ifadelerin bir kısmı muhafazakâr söylemin, diğer kısmı da Kemalizm ve kısmen de sol söylemin altında okunabilir. Bu noktadaki düşünceler şu şekildedir:

(din eğitiminin)Şuan ki dozu fazla fakat bu dozun fazlalığının sebebi 28 Şubat. Yani o dönemde yaşanan haksızlıkların bir sonucu olarak doz aşımı meydana geliyor. ...rayına oturması bir süreç olacak belki. İnşallah ikinci bir rövanş şeklinde gerçekleşmez (Muvaffak).

Zaten hani hükümetin duruşu belli, görüşü belli. İsteddiği, yani Türkiye'nin yönlenmesini istediği yer belli artık günümüzde artık özellikle Türkiye'de bilimselleşme süreci bir tarafa itildi daha çok bu derslere önem verilerek hani daha ılımlı İslam modeline daha kolay gidebilmek için diye düşünüyorum (Nuray).

Ortaya konulan düşünceler özellikle politika uygulama esnasında bir kısmı muhafazakâr söyleme bir kısmı da Atatürkçü sol bloğa rıza üreten bir konumda olarak görülebilir. Ancak, siyasal iktidarın amaçlarını görece kadar siyasal karakterli bir düşünce ortaya koyarken, sendikaların din eğitimi politikaları ile ilgilenmemeleri, onları bilmemeleri ve popülist kutuplaşma diline karşı olmaları yine de görüşme yapılan sendikasız tikelliklerin ideolojik

eklemlenmeden ve rıza üretme kaygısından öte kendilerine özgü bir siyasal öznellik sergilediklerini göstermekte olduğunu ileri sürebiliriz.

4.2.2. Türkiye'de Eğitimde Özelleştirme Politikaları: Yapısal Konumlanışlar vs Politik Öznellikler

Bu bölümde, eğitimde özelleştirme politikası çerçevesinde yapısal siyasetin hegemonya mücadelesi ve bu yapısal siyaset içerisinde tikel öznelerin mücadelede aldıkları konuma yer verilecektir.

4.2.2.1. Siyasal İktidar, Hegemonik Alt Fraksiyon ve İslami Kapitalizm Projesi

Türkiye'de 2000'li yıllarda en yoğunluklu uygulanan eğitim politikalarından birisi de "eğitim alanının özel sektörün yatırımlarına açılması" olarak adlandırılan eğitimde özelleştirme politikalarıydı. Türkiye'deki ilk örnekleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine rastlayan (Kazgan, 1999) ve ağır aksak ya da kısmen uygulansa da Türkiye'de Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren benimsenen, ekonomide, özel sektör yatırımlarına olanak veren piyasalaşma politikaları, özellikle 1980'lerden sonra hız kazanmış (Boratav, 2002; Köker, 2000; Kazgan, 2000; Kazgan, 1995), ancak 2002 sonrası Ak Parti hükümetlerinin siyasal iktidara gelmesiyle birlikte çok büyük ivme kazanmış (Cangızbay, 2013; Gerger, 2012) her üretim, sanayi ve hizmet alanında olduğu gibi eğitim alanında da yoğun biçimde görülmeye başlanmıştır (Aksoy, 2019; Ercan, 1998). Sanayi alanlarının yanı sıra, kamusal hizmet alanlarının da özel sektörün yatırımlarına açılması ve uygulanan özelleştirme politikaları kapitalizmin Türkiye'de gelişmesi için oldukça önemli kilometre taşlarını oluşturmaktadır. Tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de özellikle 1980 sonrası neoliberal politikalar ile muhafazakâr politikaların iç içe geçmesiyle oluşan "neo-muhafazakâr kapitalizm" anlayışı, kendisine "muhafazakâr demokrat" niteliği atfeden Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidara gelmesi ile daha belirgin çizgilerle muhafazakârlık ile neoliberalizmin birlikteliği haline dönüşmüştür (Başkaya, 2013; Kaynar, 2013). Bu birliktelik, devlete içkin sosyal kontrol kurumlarının korunmasında ve sosyal yaşamda muhafazakâr, ancak özel mülkiyette, yatırımcılık ve ekonomik girişimcilikte sonsuz özgürlüğü savunan bir demokrasi anlayışı ile özetlenebilmekteydi (Bora, 2017).

Bilindiği gibi Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Türkiye'de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin yarattığı bunalım ortamında elinde Türkiye'yi krizden kurtaracağı iddia edilen bir ekonomik paket ile iktidara geldi. Hem küresel politikalar gereği, Ortadoğu bölgesinde dinselleşme ihtiyacına hem de bölgesel pazarı küresel sermayeye açma ve doğal getirisi olarak da yerli sermayenin nemalanması ihtiyacına cevap verebilecek bir aktör olarak projelendirildiği ileri sürülmekteydi (Gerger, 2012; İba, 2013; Yıldırım, 2010). Nitekim Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, yıllar içerisinde bir yandan İMF ve Dünya bankası gibi kapitalizmin küresel fonları ile de desteklenen bir ekonomik programa (Ercan, 2006; Savran, 2004; Yıldırım, 2010) bir yandan da eğitim ve sosyal alanda uygulanacak bir dini programa sahip olduğu gözlemlenebilmiştir (Gümüş, 2019). Zira, eğitim alanındaki dinselleşme politikalarının aynı zamanda toplumsal bir proje olarak görüldüğünü analizlerimizde de görebiliştik. Neo-muhafazakâr kapitalizmin bir diğer ve asıl önemli sütunu ise neoliberalizm idi (Özkazanç, 2005). Bu politik bağlam çerçevesinde düşünüldüğünde AKP'nin en önemli politikası, özel sektörün yatırımlarının, sermaye piyasasının ve küresel ticaretin güçlenmesi adımlarının atılması olarak belirmektedir. Nitekim sanayide, üretimin ve hizmetin her alanında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kat'i çizgilerle ulusal ve uluslararası sermayenin yatırımlarını kolaylaştırmak ve kamusal hizmet ve kamusal işletme alanlarını da özel sektör yatırımlarına ve özelleştirme uygulamalarına açmak amaçlı piyasalaşma politikalarını teker teker hayata geçirmeye çalıştığı söylenebilir. Nitekim, belki de ajandasında toplumsal dinselleşme politikaları bulunan ama bunu önceleri pek dillendirmeyen Siyasal İktidarın, 2002 yılında iktidara gelirken seçim vaatlerinden en önemlisi, her alanda özel sektörün yatırımlarının artırılmasını sağlamak olmaktadır:

Milletimizin teşebbüs gücü, ekonomik gelişmenin en önemli kaynağıdır. Devletin ekonomideki temel rolü, piyasalarda serbest rekabet koşullarını sağlamak ve teşebbüs gücünün önündeki engelleri kaldırmaktır. Partimizin sermaye hareketleri konusundaki temel yaklaşımı, yasaklayıcı ve süreci tersine çevirici yönde olmayıp, piyasa mekanizması içinde olumsuz etkileri en aza indirmek şeklinde olacaktır (AKP, 2002a: 32).

2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından, ancak 2010'lu yıllarda daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanan dinselleşme politikaları ile karşılaştırdığımızda, piyasalaşma politikalarının dinselleşme politikaları gibi arka sayfalarda değil, yüksek sesle ve en ön planda tutulduğunu görmekteyiz. Nitekim Siyasal İktidar ülkeyi yönetmeye başladığı ilk günlerden itibaren özelleştirme ve piyasalaşma politikalarını hayata geçireceğini şu şekilde duyurmaktadır:

Serbest piyasanın daha iyi işlemesi için gerekli koşulların oluşumunu sağlamak, ekonomideki etkinlik ve verimliliği artırmak hedeflerimizi, bir an önce gerçekleştirmek için özelleştirme çalışmalarına hız verilecektir. Bu kapsamda en geç üç ay içinde; Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar gözden geçirilerek yeni bir özelleştirme stratejisi ve takvimi belirlenecek, özelleştirme kapsamına alınacak KİT'ler (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) gruplandırılarak her KİT'e uygun özelleştirme stratejisi ve takvimi belirlenecektir. Özelleştirme uygulamalarında yurtdışında çalışan kişilerin katılımı teşvik edilecektir. Reel sektörün canlandırılmasına yönelik olarak ilk üç ay içinde; Teşvik tedbirleri yeniden düzenlenecek ve teşvik belgesi olmaksızın yatırımları destekleyen bir yapı oluşturulacaktır. Yatırımlarda Devlet Yardımları Çerçeve Kanunu çıkarılacak ve bu kapsamda, yatırımcılara bedelsiz arsa tahsisı sağlanacaktır. Doğrudan Yabancı Yatırımların özendirilmesiyle ilgili düzenlemeler yapılacaktır (AKP, 2002b).

Bu çerçevede, kamusal kaynaklar ile oluşan devlet hazinesinin finansmanını sağlayacağı teşvikler ile özelleştirme yatırımlarının desteklenmekte ve fonlanmakta olduğunu görebiliriz. Nitekim, Küresel Kapitalizmin neoliberal aşamasının, özelleştirme politikalarını uygularken sermayeyi daha da güçlendirme, devleti ise iyiden iyiye küçültme ve ona sadece "gece bekçiliği" (Locke, 2004) , yani güvenlik rolünü bırakmaya çalışmakta olduğu söylenebilir. Bu çerçevede hem ulusal hem de uluslararası sermayenin, kamu hizmeti ve işletmeleri de dahil olmak üzere her alanda yatırım özgürlüğü elde etmesi sağlanarak, ekonomide devletin rolünün azaltılıp, sermayenin zenginlik alanlarının genişlemesinin sağlanabilmesinin hedefleniyor olduğu söylenebilir:

2005-2007 yılları arasında ülkemize gelecek yabancı sermayenin 15 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesini bekliyoruz. Hükümetimiz, özel sektörün ekonomideki rolünün artırılmasına büyük önem vermektedir. Devlet olarak ekonomide bir aktör olarak yer almayı düşünmüyoruz. Denetleyen, düzenleyen bir konumda devletin yer alması gerektiğini düşünüyoruz. Bu amaçla iyi işleyen bir piyasa mekanizmasını ve özel sektörü, büyümenin ön koşulu olarak görmekteyiz. Öte yandan tam işleyen bir pazar ekonomisi için özelleştirmenin şart olduğunu düşünmekteyiz. Türkiye, özellikle geçtiğimiz yıl özelleştirme konusunda büyük adımlar atmıştır. İleriye dönük olarak amacımız, diğer birkaç büyük kamu teşebbüsünün de özelleştirme programımız kapsamında satışını gerçekleştirmektir. Türk Telekom, TÜPRAŞ, Mersin Limanı gibi büyük özelleştirme ihaleleri sonuçlanmıştır. THY, Petkim, Erdemir, İzmir Limanı ve bazı 5 yıldızlı oteller ile ilgili ihalelerin ise yakında sonuçlandırılması beklenmektedir. Türkiye'de yatırım yapmak isteyen müteşebbislerin ilgilerinin sadece özelleştirme kapsamında bulunan kuruluşlarla sınırlı kalmaması gerekmektedir (Erdoğan, 2005).

Görüldüğü gibi kamuya ait kaynakların özel girişimcilerin yatırımlarına açılmasına ilişkin bir kararın, vurgulanarak aktarılmakta olduğu, yani "en uygun yol" (Taylor, 1960), en doğru

seçenek olarak sunulmaya çalışıldığı söylenebilir. Ve yıllar ilerledikçe zelleştirme bilançoları ve vaatleri şu şekilde duyurulmaktaydı:

2002-2006 yılları arasında özel sektörün yatırım harcamaları reel olarak yüzde 154 artış göstermiş, son 4 yılda toplam 193 milyar dolarlık özel sektör yatırımı gerçekleşmiştir. ..Nisan 2007’de açıkladığımız ve Türkiye’nin AB Mkteseabatına uyumu için 2013 yılına kadar uygulayacağımız program çerçevesinde, ekonomik değişim ve dönüşüm için gerekli 200 kadar yasal düzenleme ve 600 kadar ikincil düzenlemeyi tamamlayacağız. Sermaye girişleri ve ıkışları serbest olmaya devam edecek. Yapısal reformlarımızı kararlılıkla uygulayacağız (AKP, 2007: 35).

Benzer şekilde 2011 yılı seçimleri öncesinde, Adalet ve Kalkınma Partisi, yine seçim beyannamesinde halktan oy isterken kamu kaynaklarının azaltılacağını ve özel sektöre devredileceğini bir seçim vaadi olarak şu şekilde ortaya koymaktaydı:

Kamu yatırımlarını, özel sektör tarafından gerçekleştirilemeyecek ekonomik ve sosyal altyapı alanlarında yoğunlaştırmaktayız. Özel sektörün etkin yönetim ve finansal imknlarından azmi ölçüde yararlanmak amacıyla Kamu-zel İşbirliği yöntemleriyle altyapı projeleri gerçekleştirdik. Kamu altyapı yatırımlarına özel sektör katılımını sağlayan uygulamalarımız artarak devam ettirilecektir. 2023 yılında, sermaye hareketlerinin ve ticaretin serbest olmasını savunmaya devam edeceğiz. Yapısal reformlarımızı kararlılıkla uygulayacağız. Özel sektörün nc rolünü pekiştirecek, zelleştirme uygulamalarını program dahilinde kararlılıkla sürdüreceğiz (AKP, 2011; 38).

Kamu'ya ait kaynakların özel sektöre devredileceği konusu bir seçim vaadi olarak duyurulduğunda, üstelik bu politikanın kamu yararına olup olmadığı tarih boyunca hayli tartışmalı iken, akıllara, bu yapısal reformlara devam edileceği mesajının halka değil de piyasa'ya yönelik olarak yapılmış olma ihtimalinin daha tutarlı bir akıl yürütme olacağı fikrini getirmektedir. Bu noktada halka sesleniş yapılırken bir yandan da piyasa aktörlerine seslenerek önemli bir popülist strateji yerine getirilmiş olmakta ve hem piyasalardan hem de halktan rıza devşirmeyi deneyen bir siyasal hamle ortaya çıkmış olmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi 2018 yılına gelindiğinde de benzer şekilde zelleştirme faaliyetlerinin devam edeceğini bu kez 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı seçiminden önce şöyle duyurmaktadır:

1985 yılından 2002 yılı sonuna kadar satış ve devir işlemi tamamlanan zelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 8,1 milyar dolar iken, iktidarlarımız döneminde şeffaf yöntemlerle ve daha yüksek değerler oluşumuyla toplam 61,2 milyar dolar tutarında zelleştirme gerçekleştirdik. ...Yeni dönemde, vatandaşın günlük hayatında kamudan almakta olduğu hizmetlerin daha verimli ve yüksek kaliteli şekilde mümkün olduğuca özel sektör tarafından sunulmasının üzerinde yoğunlaşacağız (AKP, 2018; 166).

Görüldüğü gibi, vatandaşların kamudan almakta olduğu hizmetlerin, yani ulaşım, sağlık, eğitim gibi devletin sunduğu hizmetlerin artık mümkün olduğunca özel sektör tarafından verilmesi üzerine çalışıldığı vurgulanmakta ve yine popülist bir hamle ile bunun halk yararına olduğu vurgulanarak, rıza devşirme sürecinde popülist bir stratejiye başvurulmuş olmaktadır. Bunun da, hegemonya inşa sürecinde gereken politikaların halk tarafından kabulünde, yani rıza üretme süreçlerinde, popülizmin nasıl bir rolü olabildiğini gösteren bir örnek durumunda olduğu söylenebilir. Bu bulgu, Türkiye siyasetinde popülizmin kitle inşa aracı olarak kullanıldığını gösteren Yetkin (2010 ve 2016) ve Toprak'ın (1992) bulgularıyla örtüşmektedir. Siyasal iktidar, 2023 vizyonu yolunda özelleştirme çalışmaları yaparken, 2019 yılında 11. Kalkınma Planı yayımlandı ve devletin küçülmesinin nasıl amaçlandığı ve yapılacak özelleştirme çalışmalarının ulusal ve uluslararası sermayenin yatırımlarına ne ölçüde kolaylıklar sağlayacak şekilde düzenlenmeye devam edeceği şu şekilde vurgulandı:

Özelleştirmeler yoluyla devletin kamusal fayda taşımayan üretimdeki payının azaltılması sürdürülecek, mevcut kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) faaliyetleri piyasada rekabeti bozucu etkiye neden olmayacak etkin ve verimlilik temelli şekilde yürütülecektir. Tam rekabetçi piyasanın güçlendirilmesi çalışmaları kararlılıkla sürdürülecektir. Kamu yatırımlarının tahsisinde ihtiyaç duyulan ve özel kesim yatırımlarını güdüleyici fiziki ve sosyal sermaye artırılabilecektir. Özel sektör yatırımlarının artırılması için yatırım ortamının iyileştirmesinin yanı sıra farklı destek mekanizmaları hayata geçirilecektir (11. Kalkınma Planı, 2019; 29).

Uluslararası doğrudan yatırımların ülkemize çekilmesi için elverişli araçlar oluşturulacaktır. ..Yabancı yatırımcıların; yatırım yapma serbestliği, Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri, lisans, yönetim ve benzeri anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebilme gibi haklarına yönelik politikaların serbest piyasa kuralları çerçevesinde uygulanmasına devam edilecektir (s.68).

Görüldüğü gibi, siyasal iktidar, sadece yerli sermayeye değil, (hatta daha çok) uluslararası sermayeye de yatırım kolaylığı sağlayarak, aslında bölgede kapitalizmin gelişmesi için nasıl uygun ve ılımlı bir aktör olabildiğini göstermekte ve küresel kapitalizmin küresel hegemonyasına katkı sunma işlevini yerine getirerek, aslında bir yanda da Türkiye genelinde kendi hegemonyasını sağlamlaştıracı bir hamle ortaya koymaya çalışmış olmaktadır. Zira Bob Jessob'un da belirttiği gibi (Jessob, 2008) kısa vadede yok olmak istemeyen ulusal hegemonya projeleri, küresel bir hegemonyanın alt fraksiyonu olmayı seçmeleri durumunda hegemonya inşa süreçlerinde daha başarılı olabilmektedirler. Bu yoruma dayanarak, siyasal iktidarın küresel kapitalizmin bir alt fraksiyonu gibi davrandığı ve ülke içerisindeki kimi sivil toplum

birlikteliklerinin ise, kendisine alt fraksiyon olarak konumlanmasını teşvik ederek toplumsal hücrelere sızmayı amaçlayan bir hegemonya stratejisi denediği söylenebilir. Nitekim böylece küreselden yerele kadar birbirini silsile gibi modelleyen bir "alt/üst fraksiyon zinciri" oluşturularak küresel hedeflerin yerel ölçekte bir hegemonya projesi dahilinde uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Yapılan özelleştirme çalışmalarının gerçekten halkın yararına olup olmadığı tartışmalarının yapılma gerekliliği olmakla birlikte, özelleştirme politikalarının başarıyla hayata geçirilebilmesi için gerekli olan demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin gerçekten toplum yararına olarak savunulup savunulmadığının da tartışılacağı ifadeler yine aynı Kalkınma Planı içerisinde yer almaktadır:

Siyasal istikrar, makroekonomik istikrar, hukuk devleti ve demokratikleşme ile güçlü, iş ve yatırım ortamı Plan hedeflerine ulaşmada çok önemli itici unsurları oluşturacak ve bu sayede oluşan güven ve istikrar, yatırımı, üretimi, istihdamı ve ihracatı artıracaktır (s.27).

Demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin, içselleştirilerek gerçekten kamu yararı için var olması değil de piyasa yatırımlarının güven aracı haline getirilmesi, özelleştirme politikalarının halk yararına olarak sunulduğu üzerinde de ciddi bir şüphe oluşmasına neden olabileceğini söylemek mümkün olabilir.

Genel olarak bakıldığında Siyasal İktidarın, her alanda sermayenin yatırımlarına olanak sağlayan, devleti küçülten, bürokrasiyi sermaye lehine esnekletiren, teşvikler ve krediler sağlayan, devleti kamusal hizmet alanlarından çekmeye çalışan ve bu alanları da özel sektörün yatırımlarına açan, onlara yeni sermaye birikim alanları oluşturan ve bu anlamda da Kapitalizmin Türkiye'de ve bölgede gelişimi için çabalayan bir politikası olduğu açıkça görülebilmektedir. Bu noktada siyasal iktidarın "hegemonik devlet"olarak, sırtını ""hegemonik sınıfa" (yani burjuvaziye ve Türkiye'de özellikle İslami burjuvaziye) dayadığını (Poulatzans, 2014) da göstermektedir.

Bu çerçevede, özel sektörün kamusal hizmet alanlarında yatırım yapmasının teşvik edilmesi ve kolaylaştırılması adımlarının en önemlilerinden bir tanesi ise, bir kamusal hizmet alanı olan "eğitim alanının" özel sektörün yatırımlarına açılması anlamına gelen "Eğitimde Özelleştirme" ya da "Eğitimin Piyasalaşması" politikasıydı. Siyasal İktidar 2000'li yılların başından beri tekrarladığı gibi eğitim alanını özel sektörün yatırımlarına açmayı hedefleyen politikalarını, Milli Eğitim Bakanlığı Vizyon Belgelerinde ve Stratejik Planlarında bulmak mümkündür:

Eğitim sisteminde ciddi bir yük üstlenen özel öğretim alanı, önümüzdeki üç yıllık süreçte sistemin içinde daha esnek ve amaca yönelik bir yapıya evrilecektir. Uluslararası standartlar gözetilerek gelişen bir özel öğretim, tüm okullar için destekleyici ve geliştirici bir işlev üstlenecektir (2023 Eğitim Vizyonu, 2018;120).

Özel öğretim kurumlarının örgün eğitim kurumları içindeki payı, okul sayısına göre % 8,48, öğrenci sayısına göre % 2.76 ve öğretmen sayısına göre % 7,04'dür (Şubat 2009, MEB İstatistikleri). Bu oran gelişmiş dünya ülkelerinin çok altındadır. Millî Eğitim Bakanlığının stratejileri arasında özel sektörün eğitim alanında yatırım yapmasının teşvik edilmesi daha çok vatandaşın özel öğretim kurumlarından yararlanmasının sağlanması ve özel öğretim kurumlarındaki eğitim, öğretim ve yönetim kalitesinin yükseltilmesi yer almaktadır (Meb Stratejik Plan, 2009; 111).

Ayrıca, özel sektörün yüksek öğrenim alanında da yeni yatırımlarının amaçlanıyor olduğu şu şekilde görülmektedir:

Özel üniversitelerin kurulmasına imkan veren hukuki düzenlemeler yapılacak ve özel ve vakıf üniversitelerinin yükseköğretimde payının artırılması için gerekli tedbirler alınacaktır (AKP, 2011;81).

Benzer şekilde 2019-2023 Stratejik planında da Meb özelleştirme politikalarının yapılacağını şu şekilde vurgulamaktadır:

Özel sektörün eğitim yatırımlarını desteklemek amacıyla yasal düzenleme yapılacak ve tedbir mekanizmaları geliştirilecektir. Uluslararası standartlar gözetilerek tüm okullarımız için destekleyici bir özel öğretim yapısına geçilecektir (Meb Stratejik Plan, 2019; 89).

Bununla birlikte, sadece özelleştirmeler yoluyla değil, aynı zaman da kamusal eğitim alanlarını da piyasaların güçlenmesi için bir işgücü aracına, üniversiteleri ise piyasalara yeni olanaklar sağlasın diye bilimsel araştırma yapan bir ticari araştırma kurumuna dönüştürmeyi dahi amaçlamakta olduğu yine 2023 vizyon belgesine ve 11. Kalkınma Planına şu şekilde yansımaktadır:

Uluslararası yatırımcılarımızın, özellikle alanlarda ihtiyaç duydukları nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi için ilgili sektörle iş birliği içerisinde çalışmalar yapılacaktır.

Türkiye'nin dış ticaretinde ihtiyaç duyulan nitelikli ara eleman ihtiyacını karşılamak üzere yurt dışında mesleki ve teknik eğitim imkânları oluşturulacaktır (2023 Eğitim Vizyonu, 2018;110-118).

Ayrıca, Bilim'in de Kapitalizm'ce nasıl algılandığı 2023 hedefli kalkınma planına şu şekilde yansımaktadır:

Öncelikli sektörlerle yönelik önlisans, lisans ve lisansüstü programların sayısı ve çeşitliliği artırılabilecek. Öncelikli sektörlerdeki firmaların Ar-Ge ve yenilik süreçlerinde yer alan insan kaynağı

kapasitesini geliştirmeye yönelik olarak üniversite ve sanayi işbirliğinde lisansüstü programlar oluşturulacaktır.

Öncelikli sektörlerde ihtiyaç duyulan alanlarda sanayi kesimince proje havuzu oluşturulacak, bu havuzdan doktora ve yüksek lisans tez konusu seçilmesi halinde öğrenci ve tez danışmanları ilgili meslek kuruluşları ile firmaların katkısıyla desteklenecektir (11. Kalkınma Planı, 2019; 71).

Üniversitelerin, Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri için Araştırma Üniversitesi programı güçlendirilecek, bu programa dâhil üniversitelerin özel desteklerle kapasiteleri artırılacaktır (s.107).

Üniversitelerdeki bilimsel çalışmaların, yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının, hatta bizzat "araştırma üniversitesi" kavramının kendisinin bile piyasanın ihtiyaçlarını gidermeye katkı sunma amaçlı bir şekilde programlanması, "Bilim" denilen olgunun, Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimlerden oluşan ve Newton'ların, Einstein'ların, Marx'ların sorularının ve cevaplarının peşinde koştukları "kendisi için bilim"¹⁶ olarak değil, artık Ar-Ge olarak anlaşılan, endüstriyel inovasyon teknolojilerinin peşinde koşan, "piyasa için bilim" olarak mutasyona uğradığı, adeta kendisine yabancılaştırıldığı bir konuma gelmiş olduğu söylenebilir. Durum böyle olunca, üniversitelerde gerçek bilimsel çalışmalara yönelmesini beklediğimiz bilim insanlarının, kendilerinin bile akıllarının alamayacağı, inanılmaz hedeflere doğru nasıl sürüklenebileceğı yine 11. Kalkınma Planında şu şekilde yazmaktadır:

Akademisyenlerin ve kurumsal şirketlerde çalışanların, profesyonel işlerinin yanında girişimci olmalarını kolaylaştıracak düzenlemeler hayata geçirilecektir (s.108).

Görülebileceğı gibi artık bilim insanlarından, "Kendin Bilim Yap, Kendin İşlet" model adını verebileceğimiz uygulamalarla bilim insanlarının piyasanın içine çekildiğinin ve böylece piyasanın elinde ilginç bir bilimsel boyuta gelindiğinin çarpıcı bir göstergesinin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu noktada artık bilimin endüstri için araçsallaştırılmasından değil, tam da endüstrinin kendisine dönüştürölmesinden bahsedebiliriz. Üniversitelere ve bilime yönelik bu bakış açısı, Siyasal İktidarın kapitalist söylemi oldukça önemli ölçüde benimsediğini gösterdiğini söyleyebiliriz.

Bu çerçevede varılan bağlam sonucunda söylenilebilir ki, eğitimde dinselleşme politikalarına ilişkin analizlerimize de dayanarak, Türkiye'de yerleştirilmeye çalışılan iç içe geçmiş iki hegemonya projesinin varlığından bahsedilebilir. Birincisi Küresel Kapitalizmin, yani küresel aktörlerin büyük hegemonya projesi, ikincisi ise Adalet ve Kalkınma Partisinin,

¹⁶ Varoluşçu filozof J.P Sartre'ın "kendinde varlık" ve "kendisi için varlık" ayrımı için bkz. Sartre, J.P. (2014), Varlık ve Hiçlik, çev. T. Ilgaz ve G. Çankaya Eksen, İstanbul: İthake yay.

Küresel Kapitalizme eklemlenerek ya da onun alt fraksiyonu biçimde konumlanarak, ve neomuhafazkar (muhafazakâr neoliberal) dünya trendine de uygun bir biçimde, Türkiye'de sürdürmeyi amaçladığı "İslami Kapitalist" bir hegemonya projesi¹⁷. Böyle bir hegemonya projesinin olmazsa olmaz koşulunun halktan rıza devşirmek olduğunu söylemiştik. Bu rıza devşirmenin ise sadece ideolojik bilinçle örülü gönüllü ve bilinçli halk desteği anlamına gelmediği, rıza devşirmenin birçok siyasal stratejisi olduğu, bunlardan birisinin ise siyasal toplum tarafından, "sivil toplumu içerme" stratejisi olduğu, yani temsil ilişkileri ile milyonlarca tikellikten kısa yollu onay almanın, STK'ları karar alma mekanizmalarına dahil edip, onların "demokratik bir yönetim"e katılmalarını sağlayarak(Pitkin, 2014), yani sivil toplumu içererek devletin sınırlarını genişletme(Gramsci, 1999; Neocleous, 2015) stratejisi ile halktan alınan dolayimli onayın, hegemonik bir rıza halinde sunulması stratejisi olduğu belirtilmişti. Böylece devlet alanı sivil toplumun içerisine doğru, tam da "demokrasi" yoluyla genişletilmeye ve böylece hegemonya projesinin politika adımları için bir"katılımcı" rıza devşirme işleminin kullanılmaya çalışıldığını görebiliriz. Nitekim, Siyasal İktidar ilk göreve geldiği yıllardan itibaren STK'ların bu bağlamdaki önemine şu şekilde vurgu yapmaktadır:

Partimiz, farklı görüş ve kesimleri temsil eden sivil toplum örgütlerine eşit mesafede duracak, sivil toplum örgütleri arasında diyalogu ve işbirliğini destekleyecektir. Katılımcı demokratik siyasal

¹⁷ Sözü edilen hegemonya projelerinde temel aktörün kim olduğuna ilişkin olarak literatürde oldukça önemli tartışmalar mevcuttur. Örneğin Marx ve Lenin'e göre devlet, bir hegemonya projesinde sınıf iktidarı için(örneğin, kapitalist hegemonya söz konusu olduğunda burjuva sınıfının egemenliği için) bir "araç" konumundadır (Marx&Lenin, 1987). Yani hegemonyanın asıl sahibi devlet değil, sınıftır. Poulantzans ise bu noktada devletin farklı güç ilişkilerinin (fraksiyonların) bir mücadele alanı olduğunu söylemekle, bu mücadelede fraksiyonlardan birisinin "hegemonik sınıf" olarak öne çıkması neticesinde, hegemonya sürecinde devletin hegemonik sınıf çıkarına hareket ettiğini, ancak politika belirleneceğinde devletin "görelî özerkliği" olabileceğini savunmaktaydı(Poulantzans, 2014). Kimi düşünürler (örneğin Hegel) ise sınıftan ya da hegemonik sınıftan bağımsız özerk bir devlet iktidarının varlığının mümkün olduğu düşüncesinde idi(Hegel, 1986). Bu tez çalışması ise, hegemonya sürecinin başat egemen bir kutbu olan ve diğerlerini araçsallaştıran tek taraflı bir inşâ süreci olmadığı, ancak toplumsal tikellikler de dahil, tüm bileşenlerin birer siyasal aktör olarak yer aldıkları bir "hegemonya mücadelesinin" gerçekleşiyor olduğu düşüncesindeki post-yapısal perspektife dayalı olarak analizlerini gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede, hegemonik sınıfın belirleyiciliği, devletin ona göre konumu ve özerk ya da araç olup olmadığı tartışması, postyapısal bağlam söz konusu olduğunda geçerliliğini yitiren bir konuma gelmektedir. Zira, siyasal mücadelenin ya da siyasetin sadece yapılar arası bir alan olmadığı, "Hegemonik Sınıf", "Ezilen Sınıf", "Devlet" ve "Sivil Toplum Birliktelikleri" gibi yapısal siyaset aktörlerinin hiyerarşik olarak bir diğerini egemenliği altına alışının, onun kararlarını mutlak determine edişinin mümkün olamadığı, çabalanmasına rağmen mutlak bir hegemonyanın olamayacağı savunulabilir. Bu nokta, hegemonik sınıfın varlığının ya da devletin varlığının inkar edilişi anlamına gelmeyecektir, ancak her yapının toplumsal tikellirlerden oluştuğu ve dolayısıyla bu yapısal belirlemelerin tam da toplumsal tikelliklerin kendine özgü olduğu nedeniyle mümkün olamayacağı ya da "politik sapmaya" uğrayacağı içindir ki, siyasal alanın ve dolayısıyla mücadelenin, salt sınıf ya da devlet alanında kalmayarak özel alana kadar genişlediği bir perspektifin siyasal bilimler açısından yeni bir bakış açısı olduğu savunulabilir.

sürecin sivil toplum örgütlerine açılması ve karar verilecek konularda ilgili toplum kesimlerinin görüş ve önerilerinin alınması sağlanacaktır. Yönetimin demokratikleşmesi, toplumun olduğu kadar, devletin de lehinedir. Devlet demokratikleştikçe halkını yönetme meşruiyeti de güçlenir ve uluslararası alanda saygınlık kazanır. Gücünü halktan ve sivil toplum örgütlerinden alan yönetimlerin, bölgelerinde ve Dünyada etkileri ve pazarlık güçleri artar (AKP Seçim Beyannamesi, 2002).

Görüldüğü gibi sivil toplumun devlet kararlarının içine çekilmesi bir yandan sivil toplumun demokratik katılımını, ama bir yandan da devletin hegemonik meşruiyetini sağlamaktadır. Nitekim, 2023 hedefli 11. Kalkınma Planında yine benzer bir sivil toplum bütünleşmesini bu kez Özelleştirme Politikalarının meşruiyeti için kullanılacağını karara bağlanması şu şekilde ifade edilmektedir:

Temel dönüşüm kararlarında kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve diğer bütün paydaşların katılımlarıyla toplumsal mutabakatın oluşturulmasına özel önem verilecektir. Beşeri sermayenin gelişimine, sanayinin büyümesine ve ekonomik güvenliğin sağlanmasına katkı verebilecek, etkili bir kamu yönetimi için; şeffaf ve hesap verebilir, ihtiyaç ve beklentilere göre hızlı karar alabilmeyi ve bu kararlara ilişkin sürece vatandaşları dâhil etmeyi mümkün kılan iyi yönetim uygulamalarının geliştirilmesi önem arz etmektedir (11. Kalkınma Planı, 2019; 29).

Bu nokta Gramsci'nin de belirttiği gibi sivil toplumun nasıl da hegemonya aracı haline getirilmeye çalışıldığının bir göstergesi gibidir. STK'lar ile girilen bu işbirliği ile sivil toplum, bazıları bilerek, isteyerek, stratejik misyonlar edinerek ve bazıları da farkında bile olmadan, kendisini siyasal iktidarın hegemonya projesinde, onunla aynı amaç için çabalamış durumda bulunmaktadır. Gramsci'nin "genişlemiş(bütünsel) devlet" kavramı (Gramsci, 1999) ile anlayabileceğimiz bu süreç, siyasal toplumun sivil toplum alanına doğru genişlemesini¹⁸ içerdiği için sivil toplum birliktelikleri ile işbirliğine dayalı işlemektedir. Bu işbirliği süreci ise bu tez çalışmasında dinselleşme projesinde bahsi geçtiği gibi, hegemonya projelerinin inşası için bir siyasal strateji olarak kullanılmaya başlanan neokorporatizm kavramı ile açıklanabilir. Sivil toplum ile kurulan Neokorporatist ortaklıkların, iktidarlar (sınıf ya da devlet iktidarları) için, politikalarını halktan onay alınan, meşru bir zemine, üstelik "halk için", "kamu yararına" uygulayabildiklerini göstermenin bir yolu durumunda kullanıldığı söylenebilir. Bu yorum, neokorporatist ilişki çerçevesinde sivil toplumun devlet tarafından

¹⁸ Ancak bu noktada, devletin sivil toplum alanına doğru genişlemesinin, yani siyasal alanın genişlemesinin, halk desteğine dayanma görüntüsü açısından bir yandan kendisine bir meşru zemin sağlarken, bir yandan tikelliklerin dahil olabileceği direniş alanlarını genişletmekte olduğu ve bir yandan da Offe'nin iddia ettiği gibi iktidarın siyaset yapabilmesi için gereken metapolitik öncüllerini elde edeceği ve meşruiyetini dayandıracağı siyasal dışı alanların azalması (Offe, 1999) anlamında kendi meşru zeminini yitirmeye başlayacağı fikri de göz önünde tutulmalıdır.

yönetişim stratejisi ile yönetilerek devletin sınırlarının genişletilmiş olduğunu gösteren Bayramoğlu(2002), Güler (2003)'in çalışmalarıyla örtüşmektedir.

Hegemonya projelerinde rıza devşirme süreçlerinin, en önemli adımlarından bir diğeri ise, politikaların "halk için", "halktan yana" olduğu izleniminin oluşturulabildiği ve çoğunlukla biz ve onlar kutbu üzerine oturtularak kitle inşasına dayanan bir siyasal strateji olan "popülizm" olarak karşımıza çıkmaktadır. Popülizm siyasetçileri, toplumun farklı kesimlerinden rıza devşirebilmek için, sınır tanımayacak kadar esnek bir politik dil kullanmaya kadar itebilmektedir. Dolayısıyla popülist dile bakıldığında, bize göstermek isteyeceği tek şey özelleştirme politikalarının nasıl da halk yararına olduğu ve sivil toplum tarafından da desteklenmesi gerektiğidir. Nitekim, dönemin başbakanı Erdoğan 2013 yılında özelleştirme konusunu şu şekilde ele almıştır:

11 yıllık süreçte Türkiye'nin dış ticareti 4.5 kat artış gösterdi. Avrupa'daki krize rağmen, farklı pazarlara açılarak rekorlar kırdı. Suriye ve Filistin konusunda haklı ve hakkı savunduk. Mısır'da milli iktidarın askeri darbeye devrilmesi karşısında sessiz kalmadık. İmkanlarımız ölçüsünde dünyada afetzedelerin yanında olduk. Göreve geldiğimizde Türkiye'nin IMF'ye olan borcu 23.5 milyar dolardı. Biz AKP olarak 100 milyar dolarlık özelleştirme yaptık. Türkiye'yi ağırlıklarından kurtardık. Biz özelleştirmelerle ülkeyi ayağa kaldırdık (Evrensel, 2013).

Görüldüğü gibi Erdoğan'ın, özelleştirme politikalarını savunurken Mısır'daki milli iradede, ayağa kalkan ülkeye ve zor durumdaki afetzedelere kadar, özelleştirmeyi birçok kavram ile yan yana kullanarak popülist bir dili inşa etmeye çalışmaktadır. Oysa siyasal iktidar, ilk göreve geldiği 2002 yılında açıkladığı acil eylem planında, o döneme kadar Türkiye'de var olan popülist politikaları şu şekilde eleştirmişti:

AK parti iktidarında popülist uygulamalara prim verilmeyecektir. Yapmamız gerekenleri yapacağız. Burada, geçmişte çok popülist yaklaşımlar oldu. Popülizmi buradan kaldırmak zorundayız (Hürriyet, 2002).

Ancak, 2011 yılına gelindiğinde, İngiliz Reuters Haber Ajansı'nın manşeti şuydu: "Erdoğan, Kapitalizmi Eleştirdi". Reuters, Erdoğan'ın şu konuşmasını manşete taşımaktaydı:

Eğer lüks arabalara biniyorsanız, açlıkla mücadele eden insanlar için de yeteri kadar cömert olmalısınız. Umarım sarf edilen çabalar, uyuyan vicdanları harekete geçirecektir. Kişi başına düşen gelirleriyle böbürlenlen Batı dünyasının Somali'ye destek vereceğini umuyoruz.

Diğer taraftan trilyonlarca dolar kazanıp başkalarından faydalanan insanlara ne demeliyiz? Bu nasıl bir medeniyettir? (...) Bizler, 'komşusu açken, tok yatan, bizden değildir' diyen peygamberin

ümmetiyiz. Biz bugün, Somali'deki kardeşlerimizin bize yönelttiği bakışlarını geri çevirebilir miyiz (Timeturk, 2011)?

Görülebileceği gibi popülizm, oldukça esnek ve bukalemunsu (Taggart, 2004) bir siyasal strateji olarak değerlendirilebilir. Popülist politikacıların, gerekirse kendi politikalarını bile karşılırlarına alıp, her durumda halkın yanında görünebileceği söylenebilir. Bu anlamda, özellikle Erdoğan'ın yaptığı şu konuşma oldukça dikkate değerdir:

Deniz kenarlarını, orman alanlarını betona çevirme gayretinde olanlar var. Şu para var ya, nelere muktedir, bu kapitalizm nelere muktedir? Orman morman ne var ne yok, kesiyor, atıyor, götürüyor. 'Oraya ben bir dikey mimari yapayım, malı götüreyim', yapılan iş bu. Yani doğa şöyle olmuş, böyle olmuş umurunda değil... (Erdoğan, 2019).

Eğitim alanı da dahil her alanda yaşanan özelleştirme ya da piyasalaşma politikalarının Kapitalizm ile doğrudan ilişkili olduğunun bilinmediğini düşünemeyeceğimize göre, popülizmin halkın nabzına göre hareket edişinin geldiği en "ilginç" noktaya örnek olarak verilebilecek bu konuşma, bir hegemonya projesinde, halktan yana görünen bir siyasal iktidarın, hangi politikaları uygularsa uygulasin, rıza üretebileceğini umabilmesinin nedenini de bize göstermektedir. Zira, Türkiye'de Kapitalistleşme adımları olarak özelleştirme politikaları ve eş zamanlı ilerleyen dinselleşme politikaları için popülizm, sivil toplum katılımı ya da neokorporatizm gibi pek çok stratejinin hegemonya inşa sürecinde rıza devşirme stratejileri olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu bulgu, Türkiye siyasetinde popülizmin kitle inşa aracı olarak kullanıldığını gösteren Yetkin (2010 ve 2016) ve Toprak'ın (1992) bulgularıyla örtüşmektedir.

Özetlersek, analizlerimize de dayanarak söyleyebiliriz ki, Adalet ve Kalkınma Partisi siyasal iktidarı boyunca, iç içe geçmiş iki temel politikanın ana sütununu oluşturduğu bir hegemonya projesinin varlığından bahsedebiliriz. Birincisi ülkenin dinselleşmesini ya da İslamizasyonunu hedefleyen ve en çok da eğitim alanında işleyen "dinselleşme politikaları"na dayalı bir "muhafazakâr hegemonya", ikincisi ise bu dinselleşme ile birlikte işleyen ve küresel kapitalizmin dünyadaki ve bölgedeki hegemonyasına eklemlenmiş olan Türkiye'deki "İslami Kapitalizm" hegemonyası. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişine kadar, Antiemperyalist söylemler kullanan radikalden ılımlıya birçok İslami cemaat ve tarikat'ın "Kapitalist düzenle" bütünleşip AKP iktidarını desteklediği (radikal grupların AKP iktidarı tarafından massedildiği ya da aksine bu grupların elitleri tarafından, hegemonik sınıf olarak yeşil burjuvazi hedefiyle AKP'nin araçsallaştırıldığı) (Tuğal, 2014) ve bu bütünleşmeden bir İslami Burjuvazinin de ortaya çıktığı (Yavuz, 2004) düşünüldüğünde, zaman zaman halen

Antiemperyalist söylemler kullanılsa da aslında Kapitalizm ile Siyasal İslam'ın oldukça mutlu bir birliktelik ortaya koyabildiğini söyleyebiliriz.

Neoliberal ve muhafazakâr politikaların uyuşması ile oluşturulmuş "neomuhafazakâr" politikalara rıza devşirmek yoluyla inşa edilmeye çalışılan "İslami Kapitalizm" hegemonyasının, inşa edilebilmesi için uygulanan ve analizlerde yer verdiğimiz tüm siyasal stratejilerde en önemli kilit taşının sivil toplum olduğu ve özellikle eğitim alanında gerçekleştirilen İslami Kapitalist politikaların uygulanabilmesi için destek görülebilen sendikalar ile işbirliği stratejisinin oldukça önemli bir aşama olarak kabul edilmesi gerektiği söylenebilir. Ancak tekrarlayabiliriz ki, hegemonya tek taraflı işleyen bir inşa süreci değil de, tikelikler de dahil, birçok siyasal aktörün sahne aldığı büyük bir siyasal mücadele süreci biçiminde işlediği için, siyasal iktidarın sendikalar ile ilişkisi, kendi hegemonyasını onlara kabul ettirme üzerinden değil, ancak diğer sendikalarla girdiği "hegemonya mücadelesi"nin varlığıyla açıklanabilmektedir. Ancak bu hegemonya mücadelesinde, yine de bir siyasal iktidar için, kendisine destek olan bir sendikanın varlığıyla birlikte hareket etmenin, hegemonya inşa sürecindeki başarısı için oldukça önem arz etmekte olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Eğitim Bir Sen sendikasının eğitimde dinselleşme politikalarına rıza devşirilme sürecinde nasıl önemli bir rolü olduğunu görebildiğimizi söyleyebiliriz. Tıpkı bunun gibi, hegemonyanın diğer ayağı olan Eğitimde Özelleştirme politikaları konusunda da bir katkısının olup olmadığının ya da nasıl bir katkısı olabildiğinin anlaşılabilmesi için Eğitim Bir Sen sendikasının Eğitimde Özelleştirme politikaları ile ilgili söylemlerini analiz etmek gerekmektedir.

4.2.2.2. Eğitim Bir Sen, Kapitalizmle İlişkide İslami Çelişki ve Hegemonya Krizi

Adalet ve Kalkınma partisinin bir ayağı muhafazakârlıkta diğer ayağı ise Kapitalizmde olan hegemonya projesinin, İslami muhafazakâr kanadının sağlamlaşabilmesi için Eğitim Bir Sen sendikasının, bir sivil toplum desteği verdiğini söyleyebiliriz. İki ayaklı bütünsel bir hegemonya projesinde Siyasal İktidarın sivil toplum ile nasıl bir ilişki geliştirdiği ve politika hedeflerinde sivil toplumun nasıl bir yeri olduğu konusunun hegemonya projesinin başarısı üzerinde doğrudan etkisi olduğu söylenebilir.

Bakıldığında, siyasal iktidarın hegemonya projesinin birinci ayağı olan İslami Muhafazakârlık adımının yerleşmesinde Eğitim Bir Sen sendikasının, siyasal iktidarı koşulsuz

desteklemiş olduğu görülebilir. Aynı coşkulu desteğin neoliberal politikaların yerleşmesi esnasında da verilmesi beklenebilir. Ancak Eğitim Bir Sen sendikası tarafından, özellikle son yıllardaki söylemlerine bakıldığında, eğitimde özelleştirme ya da eğitim alanını piyasalaştıran politikalara yönelik olarak, dinselleşme politikalarını destekledikleri gibi koşulsuz ve coşkuyla sergilenmiş bir dil kullanılmadığını görebiliriz. Eğitim Bir Sen tarafından sergilenen "özelleştirme söylemini" oluşturan ifadeler şu şekilde kavramsal olarak sıralanabilir:

"Neo-liberal politikaların uygulanması", "eğitimde piyasalaşma", "serbest piyasa", "kamusal haklar", "özel sektör", "küreselleşme", "eğitimin araçsallaşması", "küresel araç", "Kapitalizm", "sömürgecilik", "sermaye birikim alanı olarak eğitim sektörü", "ticari kapasite", "kar hacmi", "demokratik", "eşitlikçi", "eğitimde eşitliği sağlama", "iş gücü", "sanayi eğitim işbirliği", "ekonomik büyüme", "kalkınma", "yatırım", "hammadde pozisyonunda insan", "Dünya Bankası projeleri", "IMF", "OECD", "AB", "sanayi sektörü", "hizmet sektörü", "finansmanın özelleşmesi", "teşvik", "özel okullar", "özel öğretim", "mali yük", "seçkinlerin talebi", "dez avantajlı kesim", "toplumsala ayrışma", "özel-kamu işbirliği", "küresel sermaye".

Eğitim Bir Sen sendikasının, siyasal iktidar tarafından uygulanan eğitimde özelleştirme politikalarına yönelik olarak "sol", "liberal" ve "neoliberal" jargonda kullanılan farklı kavramları oldukça geniş bir yelpazede kullanmış olduğunu söyleyebiliriz. Kullanılan kavramlara bakıldığında bir biriyle çelişen ifadelerin bir arada bulunduğu görülebilir. Tabi ki bu kavramların kullanıldıkları bağlam, ilk bakışta göze çarpan yelpazenin ve görünen çelişkinin gerçekten var olup olmadığını ya da nasıl ortaya çıktığını anlamamız için oldukça önemli olacaktır. Bu nedenle bu ifadelerin, siyasal bağlamları içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bahsedildiği gibi, farklı siyasal söylemlerden gelme "kavramların" bir arada bulunması, gerçekten farklı "siyasal jargonların" bir arada kullanıldığını göstermeyebilir. Farklı kavram ve ifadeler tek bir jargonu, örneğin neoliberal söylemi besliyor da olabilir. Bu nedenle bu kavramların geçtiği ifadelerin farklı siyasal jargonları ne denli yansıttığı, söylenen ifadelerin gerçekten o siyasal söylemin fikrinin üstünlüğünü kabul eden bir samimiyetten mi? Bir kaç kezliğine münferiten mi? Daha önce birçok kez tanık olduğumuz gibi popülizmin bir oyunu mu? Yoksa Siyasal İktidar ile uyumlu konjonktürel bir söylem mi olduğunu anlamak için Eğitim Bir Sen sendikasıncı oluşturulmuş söylemsel bağlamlara odaklanalım. Öncelikle Eğitim Bir Sen sendikasının neoliberal politikaları çok benimsemediğini gösteren söylemlere göz atabiliriz. Örneğin, 2018 yılında İstanbul'da düzenlenen, Eğitim Bir Sen'in ev sahipliğinde

farklı ülkelerden sendikaların katıldığı, "Küreselleşme, Eğitim ve Sendikalar" sempozyumunda, Eğitim Bir Sen Genel Başkanı Ali Yalçın, özelleştirme politikalarını şu şekilde ele almakta:

Tüm dünyada yaygınlık kazanan neo-liberal politikaların en çok etkilendiği alanlar sağlık ve sosyal güvenlik ile birlikte eğitim sistemleri olmuştur. Kapitalizmin içine girdiği krizden çıkabilmesi için önerilen kamusal nitelikli hakların "piyasa"ya açılması, geride kalan yirmi yılın ana hedefi olarak belirlenmiştir. ...Eğitim sektörü, sahip olduğu ticari kapasite ve yüksek düzeyde kâr hacmi ile özel sektörün ilgi duyduğu öncelikli alanlar içinde ve buna bağlı olarak liberal ekonominin özelleştirme uygulamalarının listesinin başında gelmektedir.

Küreselleşme döneminde, insanı ekonomik bir nesneye indirgeyen neo-liberal sistem, "insan kaynakları" söylemine göre şekillendirildi. Oysa insan, 'kaynak' değil 'kaynak kullanıcısıdır.' İnsanı 'ham madde' pozisyonuna indirgeyen bu yaklaşım aynı zamanda onu 'maliyet unsuru' olarak gösterme kurnazlığı da içeriyor. Eğitim, insanların büyüme dönemlerine ağır müdahalelerde bulunmak için araçsallaştırılmış sosyal mühendislik aparatı mıdır (Eğitim Bir Sen, 2018a; 21-34)?

Görüldüğü gibi, Eğitim Bir Sen Başkanı, neoliberal politikalar gereğince, kamusal hakların "piyasa"ya açılmasından, eğitim sektörünün bir "sermaye birikimi" olarak görüldüğünden, insanın bir "hammadde" olarak, bir "maliyet unsuru" olarak, yani sırtından para kazanılmak için araçsallaştırıldığından söz etmektedir. Kullanılan söylemin anti-kapitalist bir söylem olduğu söylenilebilir, hatta eğitimin sosyal mühendislik olarak araçsallaştırılmasına vurgu yaparak "eleştirel pedagoji" söyleminin bile kullanılmış olduğuna tanık olabiliriz. Ayrıca, özelleştirme uygulamalarının ise eleştirilen bu neoliberal politikaların bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Bu durumda, Eğitim Bir Sen'in Türkiye'de Siyasal İktidarın yaptığı özelleştirme politikalarına karşı da bir eleştiri getirmesi beklenebilir. Sendikanın, Siyasal İktidara karşı böyle bir itiraz ya da eleştiri ortaya koyup koymayacağı ele alınmalıdır. Bununla birlikte, Eğitim Bir Sen başkanı, özelleştirme politikalarına karşı tereddüdünü ve üstlendiği bu anti-kapitalist söylemi, bir de şu şekilde anti-emperyalist bir bağlama da oturmaktadır:

Küreselleşme, özellikle kapitalizmin son yorumu olan neo-liberal ideolojiyle birlikte dünyamızı emperyalizmin 'sosyal mühendislik' alanına dönüştürdü. Sonuç, hayatımızı yönlendiren savaşlar, şiddet dalgası ve nihayet göçler... Dünya, oluşturulan bu şiddet ve savaş dalgası nedeniyle yeni bir kavimler göçü yaşıyor sanki... Neden ve nasıl bu hâle gelindi (s.32)?

Görüldüğü gibi neoliberal politikaların getirdiği olumsuzluklar, ülkemizde uygulanan neoliberal politikalara değinilmeden, ülkenin ötesinde ve yansımalarına istemeden maruz kaldığımız küresel bir sorun halinde tartışılmış ve emperyalizm karşıtı bir söylem

kullanılmıştır. Kullanılmış olan ve sol söylemin jargonundan gelen bu ifadeler acaba bir kez ve münferiten mi kullanılmaktaydı? Aynı sempozyumun içerisinde Eğitim Bir Sen Başkan yardımcısı Latif Selvi de sendikasının çelişkisini taşır gibi, bir yandan küresel rekabette geri kalmamak gerekliliğine, bir yandan da neoliberal politikaların verebileceği zararlara vurgu yapmaktadır:

Eğitimde küresel araç ve icaplara göre davranmayanlar medeniyet koşusunda yaya kalacaklar, zamanın, tarihin gerisine düşeceklerdir. Geçerli, güncel bilgilerle yenilenmeyen eğitim, hayata hazırlaması gereken insanı dünyadan koparır, koparmıştır, koparacaktır. Rekabet etme özelliği olmayan insan, hayatın her alanında başarısız olur. ...Batı ve Kuzey ülkelerinde neoliberal politikaların uygulanmaya başlanmasıyla birlikte şirketleşme, piyasalaşma ve özelleştirme söylemleri kamu yönetimi politikalarında değişikliğe neden olmuştur. Böylelikle eğitime ayrılan kamu kaynakları azalmıştır.

Bu mağduriyeti gidermek, problemin çözümünü incelemek insanlık ailesi adına hepimizin görevidir. Aksi halde güzel yaptığımız birçok şeye rağmen eğitim politikalarında öncelik, seçkincilerin taleplerini karşılamaya dönük politikalar olursa; toplumsal farklılaşmanın, ayrışmanın hatta çatışmanın nedeni olabilir. Bu konuda emekçilerin, dezavantajlı kesimlerin ümidi olan biz sendikalar daha hassas olmalıyız (s.67-68).

Görüldüğü gibi, kapitalizm uyumluluk ile kapitalizm karşıtlığı arasında bocalayan bir çelişki, başkan yardımcısının sözlerinde tespit edilebilmektedir. Bu söylenenlerden Eğitim Bir Sen'in özelleştirme yanlısı olup olmadığı tam olarak anlaşılabildiğini söylemek güç olmaktadır.

Sempozyumun, ara bildirilerinde yer almasına rağmen, sonuç bildirisine ise özelleştirmelere veya özel sektörün yatırımlarına karşı olunduğuna ilişkin bir ibareye yer verilmemiştir. Bununla birlikte 2010 yılında Eğitim Bir Sen tarafından yayımlanan "Gelecek İçin Eğitim Raporu"nda yüksek öğretim de dahil tüm kademeler için eğitimde özelleştirme politikaları konusunda değerlendirmelere şu şekilde yer verilmiştir:

Ekonomide 1970'li yılların sonlarından itibaren serbest piyasa kavramının gündeme gelmeye başlamasıyla birlikte, kamu yararı ve sosyal refah kavramları arka planda kalmaya başlamıştır. Giderek serbest piyasa kavramı, eğitim alanında, özellikle üniversiteler açısından yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Eğitim Bir Sen, 2010; 70).

Eğitimde fırsat ve imkân eşitliği, yükseköğretim açısından bir retoriğin ötesine gidememiş ve üniversitenin sosyal bir kurum olma özelliği zayıflamıştır (s.77).

Görüldüğü gibi Eğitim Bir Sen sendikası, eğitim alanının serbest piyasa koşullarında yönetilmesi olgusunun karşısında "kamu yararı", "sosyal refah" ve "sosyal kurum" gibi

kavramlardan bahsetmektedir. Ancak yine bu tespitleri Türkiye'de bu politikaları uygulayan bir iktidarı eleştirir gibi değil de küreselleşmenin zorunlu sonucu olan emperyalist gerekçelere şu şekilde bağlamaktadır:

Milli eğitim sistemine topluca (küresel) müdahale, 1990'lı yıllarda belirginlik kazanmıştır. Dünya Bankası ile 1990'da imzalanan 90 milyon dolarlık "Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Kredisi", 1998 ve 2002 yıllarında imzalanan 300'er milyon dolarlık iki "Temel Eğitim Proje Kredisi" ile gerçekleştirilmiştir. Bu krediler, 1995'te imzalanan GATS Anlaşması ve AB tarafından Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de yer verilmiş olan hizmetlerin serbestleştirilmesi hedefi doğrultusunda, milli eğitim sistemini amaçları ve yapısı bakımından dönüştürmeyi amaçlamaktadır. "Milli" yerine "küresel" eğitim amaçları tesis edilmeye; eğitim sistemi özelleştirilmeye; eğitimin örgütlenmesi hem küreselleşme hem de özelleştirmeye yol vermek üzere yerleştirilmeye çalışılmaktadır (s.108).

Bu tespitlerden her ne kadar AKP öncesi özelleştirme politikalarına gönderme yapıyor gibi görünse de günümüz politikalarını da bağlayacak şekilde geniş bir tespitin söz konusu olduğu söylenebilir. Benzer şekilde 2018 yılında Eğitim Bir Sen genel başkanı Ali Yalçın'ın, yine Emperyalizm temelinde bir Kapitalizm eleştirisine tanık olmaktadır:

İçinde bulunduğumuz dünyaya "küresel köy" diyerek masum bir yakıştırma yapanlar, devamında bu köy benzetmesinin, dünyanın küresel bir yağma için kolay bir hedef hâline geldiği gerçeğini çoğu zaman gizlediler. Bunun istisnası olan düşünürlerden bir olan Walter Benjamin'in, "Kapitalizm, en vahşi, en amansız ve en akıl dışı dindir" tespiti, içinde bulunduğumuz dünyanın değerler hiyerarşisini çarpıcı biçimde resmetmektedir. Biz böyle bir dünyada sendikacılık yapıyoruz ve şartlar farklı ülkelerin mazlum halkları ve onların örgütleriyle iş birliği yapmamızı kaçınılmaz kılmaktadır (Eğitim Bir Sen 2018b; 5).

Kapitalizmin ve emperyalizmin insanlığı çıkmaza sürüklediği, yeni sömürgeciliğin kanımızı emdiği; savaşların, sömürü, açlık ve fakirliğin kol gezdiği, neoliberal zulmün dünyayı kırıp geçirdiği, her türlü itirazın bombalarla susturulduğu, ekonomik yaptırımların silaha, doların şantajı dönüştürüldüğü, mazlumların nefesinin kesildiği, insanlığın hepten umudunu yitirdiği bir zeminde; ILO kürsüsünden çarpık dünya düzenine itirazımızı ve adil dünya çağrımızı en yüksek sesle haykırdık (s.7).

Eğitim Bir Sen tarafından dillendirilen ve zaman zaman sol söylemden devşirme kavramların kullanıldığı bu neoliberalleşme karşıtı gibi görünen antikapitalizmin oturduğu antiemperyalist bağlam, sol bir ideolojik kaygıdan, yani toplumsal eşitsizliklere tahammül edilemeyeceğinden değil de, nihayetinde kendi jargonuna oturarak İslami bir antiemperyalizm söylemi biçiminde şu şekilde dile getirilmiştir:

Mescid-i Aksa'ya sahip çıkan, Filistinlileri katleden Siyonistlere tepki veren biziz! Arakan'da, Suriye'de, Gazze'de, Yemen'de kan ağlayan mazlumlara el veren, omuz veren biziz. Kapitalizmin

tetikçisi, emperyalizmin bekçisi yönetimlere dur diyen, muhacir kardeşleriyle sofrasını paylaşan biziz. Ücrete odaklanıp zulmü, zulmeti es geçenlerden değiliz (s.8).

Kullanılan bu Antiemperyalist söylemlerin daha çok 2018 yılında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu Anti-empeyalist söylemlerden özellikle bu dönemde gerçekleşmiş olanların, Siyasal İktidarın 2018 yılının ikinci yarısında, özellikle Amerika'yı kastederek, küresel güçlerin Türkiye ekonomisini çökertme amacıyla oldukları fikrine (TCCB, 2018) karşı antiemperyalist bir dil kullanma geçici stratejisine destek verme amaçlı, yani konjonktürel olabileceği de akılda tutulmalıdır. Ancak, yine de AKP siyasal iktidarını her konuda koşulsuz destekleyen Eğitim Bir Sen sendikasının, Siyasal İktidarın temel hegemonya projesinin en önemli sacayaklarından birisi olan özelleştirme politikalarının, üstelik siyasal iktidarın neomuhafazakâr, yani İslamiyet ile neoliberalizmi ortaklaştırdığı, bir ideolojik zemini de hali hazırda varken, yine de bazı olumsuz yan etkilerine az da olsa bu şekilde değinmesi üzerinde durmaya değerdir. Nitekim, "Sol" ya da "İslami" hangi teorik zeminde olursa olsun, neticede kapitalizm karşıtı ve özelleştirme politikalarının işini kolaylaştırır şekilde ifadeler üretmemek bile Siyasal İktidarın özelleştirme politikalarına rıza üretme sürecinde elini zorlaştırabilir. Örneğin 2016'da özel okullara yönelik teşvikler sunulmasına ilişkin şu değerlendirmeler göze çarpmaktadır:

MEB tarafından 2014 yılında başlatılan eğitim ve öğretim desteği uygulaması, özel okullara öğrenci akışını teşvik eden bir politikadır. ...Gelir düzeyi düşük ailenin çocuğunu özel okula gönderme ihtimali hayli düşüktür. Bundan dolayı, eğitim ve öğretim desteğinden sosyoekonomik olarak avantajlı ailelerin çocuklarının yararlanma ihtimali daha fazladır. Bir diğer husus ise bu programın kamunun eğitim yükünü azaltmayı ne kadar karşıladığı ise bilinmemektedir. ...Bu politikanın dezavantajlı bölgelerdeki eğitim yükünü azaltma ihtimali düşüktür (Eğitim-Bir-Sen, 2017a;219).

Bununla birlikte, Eğitim Bir Sen sendikasının tüzüğünde şu ibare geçmektedir: "*Herkesin fırsat eşitliği içinde parasız eğitim ve öğretim hakkından faydalanmasını ...*"(EBS-Tüzüğümüz, 2019). Ayrıca, yayınladığı ilkelerden birisi şudur: "*Devletin 'Sosyal Devlet' ilkesini mutlak ve kâmil manada hayata geçirilmesi için yasal ve hukuk zemininde her türlü mücadeleyi vermek*"(EBS-İlkelerimiz, 2018).

Yani Eğitim Bir Sen'in zaman zaman çelişik de olsa kullandığı bu söylemler, özelleştirme politikaları söz konusu olduğunda eğitimde dinselleşme sürecine rıza üretme çabasındaki coşkunun ortaya konulmadığını göstermektedir. Ancak, Eğitim Bir Sen sendikasını özelleştirme politikalarına ilişkin olarak bir coşkulu destek ortaya koymaması, özelleştirme politikalarına tamamen karşı bir şekilde siyasal iktidarın karşısında durdukları anlamına da

gelmemelidir. Zira, gördüğümüz gibi kapitalizm karşıtı düşünceler ortaya konulmuş olsa da bununla çelişir biçimde birçok politika metninde ya da basın bildirisinde Eğitim Bir Sen sendikasının neoliberal politikaları ya görmezden geldiğini, ya destek verdiğini ya da şartlı veya temkinli desteklediğini görmekteyiz.

Yani, Eğitim Bir Sen'in eğitimde özelleştirme politikalarını desteklemediğine işaret birçok ifade söz konusu iken, özelleştirme politikalarını desteklediğini gösteren çok sayıda ifadede bulunmaktadır. Örneğin 2012 yılında Siyasal İktidar özelleştirme politikalarına hız verdiği sırada kendisine en önemli desteklerinden bir tanesi Eğitim Bir Sen sendikasıdan gelmişti, genel sekreter Ahmet Özer şunları söylemişti:

Biz bu projeyi destekliyoruz. Bu aynı zamanda bir sosyal proje. Hem özel okulların eğitime daha fazla katkı sunması adına hem de bu okullardaki öğrenci sayısını artırmak adına önemli. ...Özel okulların eğitime katkı anlamında teşvik edilmeleri adına yararlı ve gerekli buluyorum. Hem devletin kasasında para kalacak hem de öğrenciler daha sağlıklı eğitim alacaklar (Habertürk, 2012).

Benzer şekilde yine özelleştirme politikalarında hız startı verildiği bir kritik yıl olarak 2012 yılında Eğitim Bir Sen özelleştirme politikalarına ilişkin hükümete talep sunan bir sivil toplum ayağı olma görevini şu şekilde yerine getirmekte idi:

Hükümet bu yılı eğitimde altyapıyı güçlendirme anlamında yatırım yılı ilan etmeli ve özel sektörün imkânlarını eğitime kazandırmak için projeler geliştirmelidir (Eğitim Bir Sen, 2012; 20).

Özelleştirme politikalarına 2010 yılında verilen destek ise Eğitim Bir Sen'in siyasal iktidarın özelleştirme politikalarını desteklediğini gösteriyor ama bir yandan da bir koşul koymayı ihmal etmiyordu. Eğitim Bir Sen dönem genel başkanı Ahmet Gündoğdu şunları dile getirmektedir:

Özel okullar, zengin çocukların diploma yeri değil, herkese kaliteli eğitim veren yerler olurlarsa, devletin yükünü hafifletmiş olurlar. Eğitim kalitesi artacaksa eğer olumlu bakıyorum. Rusya'da bile özel okulların sayısı artmış. Özel okullar, daha kaliteli eğitim sunarsa önünü kapatmanın anlamı yok. Eğer devlet eğitimde fırsat eşitliği, kadrolu öğretmen, derslik açığı gibi temel sorunları çözerse, özel okullara da ihtiyaç olmaz ama bugün ciddi sorunlar var. İş dünyasından yatırım yapmak isteyenlere destek verilmeli (Türk Eğitim Sen, 2010).

Özel okullara koşullu bir biçimde destek verme eğiliminin özellikle, 2016'da darbe girişimi olarak adlandırılan 15 Temmuz olaylarından sonra daha yüksek sesle dile getirildiğini ve özel okulların, bir takım cemaat yapılanmalarının odağı olmaması açısından sıkıca denetlenmesi fikri gündeme gelmeye başlamaktadır. Genel başkan Ali Yalçın bu konuda şunları söylemektedir:

15 Temmuz 2016 tarihindeki terörist darbe girişimi... ..özel okul eliyle yürütülen eğitim faaliyetlerinin gizil amaçları örtme perdesi olarak kullanılması durumunun yakın tarihteki en büyük örneğidir.

Özel öğretim kurumları alanının devletin ve milletin bekası için resmi eğitim kurumlarıyla aynı sorumluluğa sahip, özel okulların devlet okullarının ikamesi ya da rakibi değil, hizmet ortağı olduğunu unutmaksızın başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere, diğer kamu kurumlarının da bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlara yönelik denetim ve rehberlik faaliyetlerinde hassas olmasının milli bir sorumluluk olduğunu özellikle ifade ediyorum (Eğitime Bakış, 2017b).

Bununla birlikte, koşullu da olsa özelleştirme politikalarının farklı yıllarda desteklenmiş olduğunu görmekteyiz. 2019 yılında ise özelleştirme politikalarına yönelik şu dile getirilmiştir:

Okul performanslarının artırılması hususunda son yıllarda çokça dile getirilen mefhumlardan biri de özelleştirmedir. Türkiye’de... ..özel eğitim kurumlarının sayısının daha fazla olmasını bir tehditten ziyade bir fırsat olarak görmek gerekir (Eğitim Bir Sen, 2019c).

Ayrıca özelleştirme politikalarının farklı eğitim kademeleri ve türlerinde hatta İmam Hatip okullarında bile uygulanması gerektiğine ilişkin şu veriler göze çarpmaktadır:

Özel girişimciler tarafından açılan anaokulu, yuva ve kreşler yaygınlaştırılmalıdır (Eğitim Bir Sen, 2010: s.22).

Özel öğretim kurumu statüsünde imam hatip ortaokulu ve imam hatip lisesi açılmasını engelleyen hükümler kaldırılmalı" (EBS, 2012).

Görülebileceği gibi Eğitim Bir Sen sendikasının aynı yıllar içerisinde zaman zaman siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme politikalarına yönelik rıza üretme sürecine sivil toplum desteği sunarak hegemonya projesine katkı sunduğunu görebilmekte iken, zaman zaman da özelleştirme politikalarına, "anti-emperyalist", "İslami anti-emperyalist", "anti-kapitalist", "küreselleşme" ve "neoliberalleşme" karşıtı söylemlere eklemlenerek karşı argümanlar ortaya koymakta ve genelde neokorporatist ortaklık içinde, alt fraksiyon olarak bağlılık sergilemesine rağmen, siyasal iktidarın özelleştirme politikalarına rıza üretme sürecinde işini zorlaştırabilecek söylemler üretebildiği görülmektedir. Bu çerçevede Eğitim Bir Sen sendikasının, siyasal iktidarın "İslami Kapitalist" hegemonya inşasına destek sunarken, kapitalizm ayağına sunduğu destekte açık bir biçimde çelişkilere düştüğünü söylemek mümkündür.

Aslına bakılırsa, İslamiyet'in Kapitalizm'le imtihanında yaşanan bu çelişkiler sadece Eğitim Bir Sen sendikası tarafından değil, Yavuz'un (2004), AKP'nin tarihsel arka planında

yer alan dinsel cemaatlerin de, ortaya çıktıklarından bir müddet sonra, kapitalist ticaretin gelişmesi sonrası bir yandan Batı karşıtlığı hakim iken, bir yandan da kapitalist ticaret ile mücadele eden loncalar gibi (örneğin Nakşibendi tarikatının aynı zamanda bir ahilik kurumu olarak) hareket etmesi, bu mücadelenin getirdiği dünyevileşme ve beraberinde ona uyum sağlama olgusu şeklinde geliştiği yorumunu destekler niteliktedir. Nitekim Tuğal'de sadece tek bir İslami grubun değil, birçok radikal İslami cemaat ve tarikatın, bir yandan Antiemperyalist söylemler kullanırken, bir yandan da kapitalizm ile bütünleşerek nasıl da İslami bir burjuvazi yaratmaya doğru ilerlediklerine vurgu yapmaktaydı (Tuğal, 2014). Gerçekten de İslami topluluklar arasında bir yandan Batı değerlerine karşı bir nefret ve kendi kimliğini Batı karşıtlığı üzerinden inşa etme olgusu varken, bir yandan da hemen hemen tüm Müslüman ülkelerde bir Batı kültürü olan kapitalizm ile eklemlenme, Batılılar ile ticaret yapma, kapitalizm ile ortaklıklar kurarak sermaye birikime katılma ve kendi burjuvazilerini oluşturma olgusunun da varolduğunu söylemek oldukça mümkündür (Bora, 2017; Gerger 2012). Dolayısıyla Eğitim Bir Sen'in, içine düştüğü bu, bir yandan anti-emperyalist, anti kapitalist ve bir yandan da liberal, hatta neoliberal söyleme eklemlenme çelişkisinin, yeni ve sadece Eğitim Bir Sen'e özgü bir çelişki olmadığı, aksine İslami söylem tarihinde zaten var olan, oldukça eski bir miras¹⁹ olarak yerini almakta olduğu söylenebilir.

Eğitim Bir Sen özelinde ortaya çıkan bu çelişik söylemlerin, üye tikelliklere nasıl yansıtacağı ve özelleştirme politikaları bağlamında onlarla bir hegemonik bütünlük oluşturabilip oluşturamayacağı konusunun ise oldukça tereddütlü bir noktaya geldiği söylenebilir. Zira, sendika gibi siyasal nitelikli bir sivil toplum kuruluşunun, neokorporatist ortaklıkla ya da değil, hangi siyasal söylemi üstleniyor olursa olsun, bu hegemonya mücadelesindeki asıl başarısı, kendi söylemine toplumsal tikellikleri eklemlayebilmesi ve bu eklemlenişin gerekçesiyle ölçülmektedir. Yani Eğitim Bir Sen sendikasının siyasal iktidar ile aynı söylemleri başarı ile paylaşıp kullanması bir başarı ölçütü olarak değerlendirilemez. Önemli olan Eğitim Bir Sen sendikasının üstlenmiş olduğu bu siyasal iktidar söylemlerinin kendi tikellikleri tarafından aynı ölçüde paylaşılması ve tikellikler siyasal iktidar söylemlerine eklemlenmiş ise bunun ideolojik bilince dayalı bir hegemonik karakterinin olup olmaması noktası olmaktadır. Zira, sadece çıkarlar ya da popülist tabiyetlerle oluşmuş bir ortak dil, bir

¹⁹ Söz konusu bu çelişki, İslamiyet'in, bizzat dinin mensupları tarafından, en başından beri yorumlanış farkına dayanarak ortaya çıktığı söylenebilir. Zira, bir Peygamber olarak Hz. Muhammed'in "komşu aç iken tok yatılmaz" düsturu ile onun "ticaret yapması" dolayısıyla İslamiyet içerisinde farklı yorumların ortaya çıktığı söylenebilir. Hatta günümüzde Kapitalizme karşıtlığı ile bilinen Anti-Kapitalist Müslümanlar ile Kapitalizm ile uyumlu Müslümanlar arasındaki yorum farkının da bu ayrımı göstermekte olduğu söylenebilir.

ideolojik eklemleme anlamına gelemeyeceği için, bu süreç sağlıklı işleyen bir hegemonya olarak da adlandırılmayacaktır. Ayrıca, yapısal siyaset işlerken, yapılar arasındaki belirlenim ilişkisi çerçevesinden değerlendirdiğimizde, ideolojik alt fraksiyon olarak konumlanmış bir sivil toplum örgütünün iktidar tarafından belirleniminin bile pürüzsüz ve mutlak bir biçimde gerçekleşememe olanağının varlığı da ileri sürülebilir

Bu çerçevede, kurumsal olarak Eğitim Bir Sen sendikasında ortaya konulan bu tutarsız söylemlerin, tikelliklerin görüşlerinde nasıl bir yansıma bulacağı ele alınacaktır.

4.2.2.3. Eğitim Bir Sen, Tikellikler, Pasif Rıza ve Pasif Devrim

Eğitim Bir Sen sendikasının, bünyesindeki tikellikleri kendi söylemine eklemleyip devlete bağlama çabasında tikelliklerin temel siyasal motivasyonlarının ne olduğunu öğrenmek önemli bir kilit taşıdır. Bu amaçla dört yönetici ve dört üye ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde eğitimde özelleştirme politikalarına ilişkin şu görüşler açığa çıkmıştır:

İlk olarak sendika yöneticilerini ele alırsak;

Eğitim Bir Sen sendikası yöneticilerinin % 100'ü özel okulların açılmasına karşı olmadıklarını belirtmektedirler. Ancak yine %100'ü özel okulların açılmasını koşullu olarak istediklerini ortaya koymuşlardır. Yöneticilerin %100'ü özel okullar açılacaksa devlet denetiminde olmasını talep etmektedirler. Eğitim Bir Sen sendikasının yöneticilerin % 75'i ise, yöneticilik yaptıkları sendikanın, özelleştirme konusundaki resmi politikasını bilmediklerini belirtmektedirler. Yöneticiler tarafından yoğunlaşılın ifadeler şu şekildedir: Devlet denetiminde olmalı (%100),15 Temmuz sonrasında(%100), Özel okulları kaliteli ve yeterli bulmuyorum(%100), Devlet okulları daha kaliteli(%75), Devlet eğitiminin iyileştirilmesi gerekir(%50), Özel okullar devletin yükünü hafiflettiği için açılyordur(%25), Özelleştirme politikaları, özel okullar çeşitlilik sağladığı için yapılyordur (%50), Gelişmişlik adına olumlu ve güzel(%25). Özel sektörün çeşitli platformlarında ya da vakıflar ya da dernekler okullar açılabilir(%25), Devlet eğitiminin kalitesinin artırılması ve özel okulların zayıflatılmasını isterim(%25), Sosyal adalet ve eşitlik açısından özel okulların olmaması gerekir(%25), Özel okullarda çeşitli ideolojik görüşler var ve devlet okulları daha güvenli(%25), Devlet okullarında verilen eğitimin kontrolü, denetimi daha kolay(%25), Özel

okulların olmalı ama kaliteli olmalı(%25),Özel sektör rekabeti artırarak kaliteyi artırabilir(%25).

Üyelerin, eğitimde özelleştirme politikalarına yönelik konum alma durumlarına bakıldığında, Eğitim Bir Sen üyelerinin, %50 si özelleştirme politikalarını onaylamazken, %25 i onaylamakta, % 25 i ise hem özel okulu hem devlet okulunu savunmaktadır. Üyelerin % 100'ü tamamen özel okullaşmayı desteklememekte ve mutlaka devlet eğitiminin olması gerektiğini belirtmekte. Ayrıca, üyelerin % 100'ü sendikasının bu konudaki görüşünü bilmediğini belirtmektedir. Üyeler tarafından yoğunlaşılan ifadeler şu şekildedir: Devletin yükünü azaltmak için özel okullar açılıyor olabilir (%50), başarıyı artırmak için açılıyordur(%25), grupların çıkar sağlaması amaçlı açılıyor olabilir (%25), Özel okullar olmalı ama belirli yaptırımları olmalı serbest olmamalı (%25), devlet eğitiminin niteliği artırılmalı(%50), Devlet eğitimi paralı hale getirmemeli (%25), Devletin özele yatırım yapması yerine kendi okullarına yatırım yapmasının daha uygun (%25), Özel okulların imkanlarını daha iyi(%25), Devletin özel okullara gidemeyen öğrencileri yapmış olduğu teşviklerle özel okula gitme imkanı sunduğu için teşvik veriyor (%25).

Eğitim Bir Sen sendikasının, "kurumsal resmi özelleştirme politikası"nda bir çelişki gözlemlenebildiğini söylemiştik. İlk bakışta görüldüğü gibi Eğitim Bir Sen yöneticilerinde de özelleştirme politikaları konusunda bir tereddüt göze çarpmaktadır. Yöneticilerin tamamı (%100), prensipte özel okul açılmasına karşı olmadığını ancak iyi denetlenmesi koşulunun gerektiğini, ayrıca özel okulların devlet okulundan çok da kaliteli olmadığını vurgulayarak tereddütlerini ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde üyelerin % 50'si özelleştirmeye doğrudan karşı çıkarken, %50'si de özelleştirmelere yönelik bir tereddüt ortaya koymuştur. Ancak üye ve yöneticilerdeki bu tereddüt, tıpkı sendika resmi politikasında olduğu gibi bir yandan neoliberal politikaları destekleyerek özel okulların açılmasını savunmak ve bir yandan da neoliberal politikalara antiemperyalist, antikapitalist ve neoliberalizm karşıtı bir duruş sergilenmek biçiminde değil, sendika resmi görüşündeki ideolojik çelişki ve tutarsızlıktan daha başka, yöneticilerde "denetlenememe" veya "kalite yetersizliği" gibi pratik bir gerekçeyle, üyelere ise, özel okullar "kalitesiz eğitim" ve "eşitsizlik" yarattığı için tereddütler ortaya konulmaktadır.

Bu verinin, Eğitim Bir Sen sendikasında, özelleştirme politikaları konusunda, yönetici tikelliklerin sergilediği, ideolojik bilince dayalı siyasi bir duruş biçiminde bir konum alışın gerçekleşmediğini göstermekte olduğu söylenebilir. Nitekim, yönetici tikellikler tarafından,

sendikanın, özelleştirme politikalarına zaman zaman Antiemperyalist karşı duruşuna benzer bir karşı duruş yerine, tereddütlerin dayandığı nokta 15 Temmuz sonrası ortamın getirdiği denetleme kaygısı olunca, bu nokta, Eğitim Bir Sen sendikasının özelleştirme politikalarına yönelik görüşlerinin en azından bir kısmının ideolojik bilince dayalı hegemonik bir bütünlükle tikelliklere aktarılamadığını, yönetici olmalarına rağmen, belki de bu konunun sendika içerisinde yeterince tartışılmadığı ya da tikelliklerin bu konuya ilişkin karar alma mekanizmalarına katılmadıklarını akla getirebilir. Üyelerde ise yine küresel ekonomi-politik bir karşı çıkış olmamasına rağmen, yöneticilere oranla daha çok fırsat eşitlikleri açısından özel okullara yönelik karşı çıkış ve onay verenlerde de tereddüt ortaya çıkmaktadır. Netice de yöneticiler ve üyeler için de sendikanın resmi söylemindeki tereddüt gerekçelerinin bazıları ortak iken, birçoğuna ise tikellikler tarafından hiç değinilmediği görülmektedir. Zira, kimisi üst düzey olan bu yöneticilerin %75'i, üyelerin ise tamamı (%100) sendikalarının bu konudaki resmi politikasını bilmediklerini belirtmişlerdir. Örneğin, bu konu yöneticiler ve üyeler tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

Onu da hiç bilmiyorum, onu da bilmiyorum (Ayhan-Yönetici).

Aynıdır, yani bilmiyorum yani ben, sendikanın görüşünü (Mehmet-Yönetici).

Orası çalışmadığım yerden çıktı bu soru da. Onun için size kitapçığı vereceğim oradan bakarsınız (Leyla- Yönetici).

Sendikam tahmin ediyorum, tam bilmiyorum, ama tahmin ediyorum. Hükümete, yine yani hükümete yakın bir sendika olduğu için mecburen destek veriyordur diye düşünüyorum (Selim-Üye).

İşte onu da bilmiyorum (Osman-Üye).

Sendikamızın düşüncesi, açıkçası sendikamla bunu tartışmadım, onun için hani, düşüncesi şu boyuttadır ya da değildir diyemeyeceğim. Tartışmadım (Nur-Üye).

Bu durum, sendikalarının özelleştirme politikalarına karşı çıktığı noktaların nedenine ilişkin, yöneticilerin ve üyelerin, yeterli bilgilerinin olmadığını, bu konu ile ilgili temelden bir ideolojik örgütlenme, bir bilinçlenme olmadığını ya da konunun tartışıldığı karar alma mekanizmalarına yeterli katılım sağlanamadığını, yani başarılı bir hegemonik bütünlük sağlanamadığını da gösterebilir.

Öyleyse, tersten okunduğunda, özelleştirme politikalarının sendika resmi düşüncesine göre, bu kez neden "desteklendiği" konusu gündeme geldiğinde de hem üyelerin hem de yöneticilerin bu konudaki görüşlerinin sendika içerisinde örgütlenerek ya da yeterince

tartışılarak oluşmadığı sonucu çıkabilir. Nitekim, yöneticilerin tamamı (%100) özel okulların açılmasına karşı olmadıklarını belirtirlerken, ekonomik kalkınma, ekonomik büyüme vs. küresel ekonomik ya da ekonomi politik gerekçeler (örneğin sendika metinlerinde yer alan, *"Eğitim ile ekonomik büyüme ve gelişme arasında doğrudan bir ilişki kurulması, eğitim reformlarının temel gerekçesini oluşturmaktadır"* gibi bir düşünce)ortaya koymaktan ziyade, özel okulların çeşitlilik sağladığı (%50), devletin yükünü azalttığı (%25), fetö ile mücadelede dershanelerin dönüştürülmesi(%25) gibi kimisi küresel ekonomi ile birinci dereceden ilişkilendirilmeyecek gerekçeler ortaya koymuşlardır. Ancak yöneticiler tarafından ortaya konulan gerekçelerin yine de zaman zaman sendika tarafından ortaya konulan gerekçelerden tamamen farklı olmadığı, bazı bakımlardan sendika ile benzeştiği de görülmektedir. Ancak sendikanın bu konudaki fikrinin ne olduğunu bilmediklerini beyan eden yöneticilerin, ideolojik örgütlenme ile değil de, ya kulaktan dolma biçimde duydukları ya da aşağı yukarı tahminler yaparak sendika ile benzeşen düşünceler ortaya koymuş olabilecekleri düşünülebilir. Sendika yöneticilerinin özelleştirme politikalarına ilişkin bazı düşünceleri şu şekildedir:

Yani tek tip değil, yani çeşitlilik olması gerekiyor. Eğitimde de özelleşmesi gereken bazı şeyler vardır, ama nedir? Devletin yetişemediği yerlere, ulaşamadığı bölümler vardır. Tümüyle değil yani (Mehmet).

Devlet, eğitimde özel sektörü neden istiyor olabilir. Bunun sebebi yani eğitimde de yani özel sektörün olmasını istiyor. Yani bunun başka bir sebebi yok. Özel açılan okullar devlet okullarının yükünü de alıyor. devletin bir öğrenciye olan maliyeti rakamlar belli, bin.., şimdi rakam zikretmeyeyim de bir öğrencinin maliyeti, devlette belli, o maliyeti özele verip öğrenci de üzerini tamamlayarak özelden hizmet alması devlet okulundan hizmet alan öğrencilere de alan açıyor. Dolayısıyla bunun olumlu olduğunu genel politika olarak düşünüyorum (Ayhan).

Dershanelerin kapatılmasının etkisi de bunda çok fazla yalnız, özel okullar arttı (Leyla).

Eğer bir kapital sistemde yaşıyorsak ve belli bir maddi gelir seviyesindeki insanların belli bir yaşam kalitesi elde etme hakkı varsa onların nasıl buna göre ayakkabı, çanta, elbise, kıyafet, araba seçme, ev seçme hakları varsa okul seçme hakları da olmalı ve onlara da buna göre okullar oluşturma imkânını devlet sağlamalı diyorum. Çocukların eşitliğini sağlamak adına da başka çözüm yöntemleri bulunabilir ama eğitim kalitesinin artırılması ve rekabet ortamının eğitimdeki rekabetin artırılması açısından ben özel sektörün faydalı olduğunu düşünüyorum (Leyla).

Üyelerin özelleştirme politikalarına karşı geliştirmiş oldukları olumlu tutumlara baktığımızda ise, yine bir yönden sendika resmi politikası ile benzeşmekte iken, küresel ekonomi politik gerekçelerin üyeler tarafından da ortaya konulmadığı söylenebilir. Özel

okullara olumlu baktıklarını belirten(%50) üyeler; Devletin yükünü azaltacağı için (%25) ve Özel okulların imkânlarının devlet okullarından daha iyi, bu nedenle başarı artacağı için(%25) özel okullara olumlu baktıklarını belirtmişlerdir. Üyelerin kalan % 50'si ise özelleştirmelere karşı olduklarını belirtmişleridir. Üyeler, özelleştirmeye ilişkin düşüncelerinin olumlu kısımlarını şu şekilde dile getirmişlerdir:

Yaa güzel, şöyle ekonomik anlamda devlete büyük bir destek. Şimdi düşünün birçok öğrenciye artık kitap, defter, sınıf, okul açmak zorunda kalmayacaksınız. İnsanlar kendi paralarıyla, tabi devlet onlara da destek veriyor bildiğim kadarıyla, hem okuyan ailelere üç bin dört bin gibi bugünün parasıyla destek veriyor (Selim).

Eskiden zenginin çocuğu özel okula gidebiliyordu. Ama şu anda, biraz daha orta seviyelere, gelir seviyesi orta seviyede olan ailelere kadar düştü. Hani, devletin özele teşvik vermesi güzel bir şey. Hani, hiç gidemeyen kişiler şu anda özel okul düşünüyor. Ne kadar çok kişi özel okula giderse başarı o zaman belki daha da yükselir (Osman).

Görüldüğü gibi, Eğitim Bir Sen yöneticileri ve üyelerinin bir kısmı kendi sendikalarıyla kısmi olarak benzeşmiş olsa da eğitimde özelleştirme fikrine karşı çıkmayarak, bir yandan sendikalarının özelleştirme politikalarına, bir yandan da siyasal iktidarın özelleştirme uygulamalarına rıza üreten bir konumda olmaktadırlar. Ancak tabi ki, tıpkı sendikalarında olduğu gibi, üyeler ve yöneticilerde de bir tereddüt bulunmaktaydı. Ancak bu tereddüt, yöneticiler özelinde düşünüldüğünde; "özelleştirme politikalarına" yönelik olarak, sendikanın yaşadığı türden küresel ekonomipolitik bir çelişki değil, "özel okullara" yönelik "milli" bir tereddüttü. Yöneticilerin yaşadığı bu tereddütte, 15 Temmuz sürecinin etkisinin oldukça büyük olduğu görülmektedir. Örneğin, yöneticiler bu noktaya şu şekilde vurgu yapmakta:

Örgütlenme ve işte terör örgütleri bu okullar vasıtasıyla örgütüne eleman devşiriyor ondan sonra tepemize bomba geliyor (Ayhan).

Ya yani daha önce işte 2013'e kadar bu Fetö'den dolayı çok fazla özel sektöre karışılmadı. Müdahale edilmedi. Daha sonra cemaat olayında sonra devlet diğer şeyleri özendirdi, teşvikte bulundu ki halkın bir an önce onların okullarından... ki tehlikenin büyüklüğü anlaşıldı. Gerçekten tehlike çok büyüktü (Esmâ).

Görüldüğü gibi, yöneticilerden Esmâ, hükümetin eğitimde özelleştirme politikalarının gerekçelerinden birisini, halkın cemaat okullarından vazgeçirip, bu boşluğu doldurabilecek başka girişimcilerin teşvik edildiğinden bahsetmekte. Elbette ki özelleştirme politikalarının en çok bilinen, en önde gerekçesi, "altyapısal" olandır. Yani sermaye sınıfına yeni yatırım alanları açmak gibi ekonomik bir gerekçedir. Bu, altyapısal olanın üstyapıyı belirlediği ekonomipolitik bir gerekçedir ve bu gerekçe daima bakidir. Ancak, siyasal iktidarın önce

cemaat okullarını teşvik edişi, sonra Esmâ'nın bahsettiği gibi o özel okulları fes edişi, sonra eğitimde dinselleşme analizlerimizde de gördüğümüz gibi, cemaat okullarının yerini yine ideolojik boşluğu dolduracak şekilde başka tarikat kökenli girişimcilere devredilmesi gibi gerekçeler, sadece sermaye sınıfına hizmet eden ekonomik gerekçeler olarak değil, ideolojik gerekçeler olarak da görülmektedir. Bu da tarihsel ve sosyo-politik bir momentin sadece altyapısal olarak belirlenmediği, zaman zaman da üst yapısal olarak belirlediği, hatta bu örnekte, bir altyapısal faaliyet olan özelleştirmenin, bir üstyapısal gerekçe ile yani dinselleşme gerekçesiyle yapılışına, yani üstyapının altyapıyı belirleyişine tanık olmakta olduğumuz da söylenebilir. Tabi ki bu tespit ülkedeki tüm özelleştirme faaliyetlerini açıklayamasa, genel özelleştirme faaliyetleri yine altyapısal olarak açıklanabilse de bu tip örnekler, yapısal siyasal ya da ekonomi politik belirlenim yasalarının delindiği ve postyapısal siyasal yapıbozumsal işleyişlerin daima olumsuzluğunu koruduğunu gösteren örnekler olarak da ortaya konulabilir. Dolayısıyla ne altyapısal ne de üstyapısal belirlenim ilişkilerinin (yapısal determinasyonun) tıpkı bir doğa yasası gibi mutlak olarak ortaya konulamayacağı, zira, toplumsal alanda daima yasayı delen bir "politik sapma"nın olumsal olabileceği akılda tutulmalıdır.

Yöneticilerin sergilediği, özelleştirme politikalarına tereddüdün, "milli" bir "beka" niteliği taşıyan, özel okullara yönelik bir tereddüt olduğunu söylemiştik. Üyeler'in tereddütlerinde ise 15 Temmuz sürecinden, özel okulların denetlenme sorunu gibi bir "beka" sorunundan hiç bahsedilmemektedir. Bu durum 15 Temmuz sonrası popülist korku iklimi ve beka söylemine üye tikeliklerin özelleştirme çerçevesinde pek de rağbet etmediklerini gösterebilir. Üyelerin özelleştirme politikalarına olumlu bakan %50'si de dahil, tamamı özelleştirmelere yönelik tereddütlerini şu şekilde dile getirmektedirler:

Devletin yükünü, para yükünü hafifletecek. Ama bir de risk oluşturacak. İnsanları bu özelleştirmeye, çok alıştırsırlarsa, tamamen devlet eğitimden ekonomik şeyini çekip...İnsanları özele teşvik edersiniz. Bu tamamen halkın üzerine bina edilir. Bu da bize yüküdür. Zaten ekonomik durumumuz belli. Sanki bunun, özelleştirmeye, bir ön adımı gibi görüyorum. Üzerinde çok kafa yorulmalı diyorum yani. Tam destek veremiyorum ne yazık ki (Selim).

Çocuğu değil, parayı kaybetmemek için ticari bir kurum, bir eğitim kurumu değil, hepsini genelleme yapmak istemiyorum ama, tamamen menfaat, tamamen çıkar, ...kapitalizme yönelik, hep elde etmeye yönelik (Fatma).

İşte..., "oğlu" biliyorsunuz, dershaneleri, kapatılan dershaneleri toplayıp özel okula çevirdi, biliyorsunuz. Valla hiç iyi niyetli düşünemiyorum ben. Birilerine...(Fatma).

Yani bunları eğitim yatırımı yapılacağına, kendi MEB okullarına eğitim yatırımları yapılmasından yanayım ben. Bu teşvikin, kar hanelerine gittiğini düşünüyorum (Nur).

Bunu yanı sıra yöneticilerde, "denetlenememe" korkusuna ek olarak, özel okullara yönelik bir tereddüt daha bulunmaktadır ki, o da özel okulların "kalitesiz olduğu", "iyi eğiti vermediği", "devlet okullarının daha iyi durumda" olduğu tespitine dayanmaktaydı. Yani yöneticilere göre, daha kaliteli eğitim verilsin diye ortaya çıkan özel okullar, bunu başaramamaktaydı. Tespitler şöyle:

Devlet okullarının, özel okullardan daha iyi olduğu kanaatindeyim. Bakın özel okulda da çocuk okuttum, devlet okulunda da okuttum (Esmâ).

Yeterli bulmuyorum. Çoğunun reklam ve şişirme olduğunu düşünüyorum. Gerçekten devlet okullarından daha üst seviyede eğitim verecek okul sayısının çok az olduğunu düşünüyorum (Leyla).

Görüldüğü gibi özel okullar yöneticilerce kaliteli ve yeterli bulunmamakta (%100) ve devlet okulları tercih edilmektedir. Aslında bu nokta, sadece özel okullara değil, özelleştirme politikasına da bir tereddüt anlamına gelmekte ve özel okullar yerine devlet okullarının eğitim niteliğinin artırılması gerektiği düşüncesini ön plana çıkarmaktadır:

Özel okulların Türkiye'deki karşılığı bir ticarethaneye dönüştü. Ben buna karşıyım. Ticarethane olarak bakılıyor. ...Parası olan çok iyi fiziki imkânları olan, fiziki şartları iyi olan eğitimi alırken, parası olmayan çocuğun, daha ekonomik anlamda düşük eğitim alması, sosyal adalete aykırı (Esmâ).

Hepsi, genel olarak ticari amaçlı açılmış, ve çocukların iyi vakit geçirecekleri mekânlar, ben öyle görüyorum. ...Yani müthayitlerin açtığı ticari kurumlar. Kar amacı güden kurumlar bunlar (Leyla).

Görüldüğü gibi, bazı üyelerin ve yöneticilerin, "özel okullara karşı değiliz" yönündeki ilk açıklamalarına rağmen, aslında özel okulları, "keşke hiç tercih etmesek" noktasında açıklamalar yapmaları, bir yandan Eğitim Bir Sen sendikasında tikelliklerden kurumsal resmi politikaya kadar, belirlenmiş, bütünlük sağlanmış bir "eğitimde özelleştirme" politikası oluşturulamadığı, bir eğitimde özelleştirme politikası var ise de bunu, tikellikleri örgütleyecek şekilde yayamadığı söylenebileceği gibi, aslında alttan alta özelleştirme politikalarının tikellikler tarafından pek de benimsenmediğini göstermekte olduğu da söylenebilir. Peki öyle ise, yani tikellikler, özelleştirme politikalarının getirdiklerine karşı tereddütte ise, uzunca ifadelerini oturttukları semantik bağlamdan, aslında çok da "benimsemediklerini" rahatça çıkarsayabiliyorsak, tikelliklerin, yöneticilerin hepsi ve üyelerin bir kısmının, neden yine de "özelleştirme uygulamalarına karşı değiliz", "özel okullar da olmalı" gibi bir açıklama yaptıklarını anlamak önemli bir noktadır.

Yöneticilerin %75'i, üyelerin ise %100'ünün kendi sendikalarının özelleştirme politikalarını bilmediklerini ifade ettiklerini göz önünde bulundurursak, aslında politikanın detayını önemsemeksizin, politikayla ilgili herhangi bir karar alma sürecine katılmaksızın, sadece sendikanın bir üyesi olmak bakımından bu politikaya yönelik evrensel söyleme eklemlenmiş ve bu politikaya yönelik bir rıza göstermiş olmaktadır. Ancak bu rıza, görüldüğü gibi doğrudan değil, kurumsal dolayımından geçmiş pasif bir rıza durumundadır. Bu nedenle de bu noktada tikelliklerin sendikayı neden tercih ettiklerine bağlı olarak iki seçeneğin devreye gireceğini düşünebiliriz. Tikelliklerin, ya sendikadan pratik çıkarlar sağlayarak sendikada bulunmakta ya da popüler üst kodlara tabi olmaktan dolayı, doğal olarak evrensel söyleme de onay vermiş olmakta oldukları söylenebilir. Örneğin, pratik çıkarlar söz konusu olduğunda, yöneticilerden Leyla ve Ayhan, üyelere de Osman, üyelere bir kısmının neden üye olduğunu şu şekilde açıklamaktadırlar:

Nasıl neden çünkü bizi geliyor tanıyor, görüyor, seviyor ya siz hoş adamlarmışsınız diyor, sizinle beraber vakit geçirmek güzel diyor, üye oluyor. Ya da bir derdi oluyor okulda norm fazlası oluyor ben diyor siz ben diyor sizin üyeniz değilim diyor ama madem siz güçlüsünüz diyor, bana destek olun diyor ben de size üye oluyum diyor. Tamam, hocam diyoruz destek olalım sen de bize üye ol. Üye oluyor bizde ona destek oluyoruz, problemi çözüyoruz (Leyla).

Sendikamızın uygulamış olduğu indirimler var bazı firmalarla. Özel hastane olabilir işte araçlarla ilgili sıfır araba alımında olabilir, hastanelerde, özel okullarda, birtakım sigorta şirketlerinde... Güçlü olmak. Neticede bunun da sağladığı bir konforun olduğunu düşünüyorum ve ben bunu hayatımda hissediyorum. Üyelerime de bunu yaşatmak istiyorum (Ayhan).

Ya bir ilk önce güç. Bir öğretmen olarak ...arkanda bir güç olursa, sonuçta yarın bir gün başımıza ne geleceği belli değil hani (Osman).

Görüldüğü gibi, çıkar amaçlı da olsa, sendikada nicel bir büyüklük oluşmasına katkı sunmuş her birey, o sendikanın bir parçası olarak alınan kararlara dolaylı bir onay vermiş olmaktadır. Dolayısıyla sendikanın bir üyesi olmak bakımından sendikanın her türlü görüşüne eklemlenseler de eklemlenmeseler de, pasif olarak, ortaya çıkan görüşü onaylamış olmakta ve burada bir pasif rızanın açığa çıkmasına neden olmaktadır. Bunun haricinde, ve bundan daha çok, bu çalışmanın bulgularıyla ikinci bir "pasif rıza" süreci gözlemlenmiştir ki; o da bizim çalışmamızın "popülist tabiyet" olarak nitelendirdiği, siyasal kimliğin getirdiği, "vatan", "millet", "ümme" gibi popüler üst kodlara tabi olmanın sonucunda, söz konusu olan politika detaylarını önemsemeksizin, o politika kararına ya da o politikaya ilişkin evrensel söyleme tabi olma biçiminde gelişen pasif rıza biçimidir. Bunun için, sendika üyelerinin, çıkarlar

dışında, neden o sendikaya üye olduklarını gerekçelendirmişlerine, bu gerekçelerde siyasal kimliğin getirdiği popüler kodların etkisine bakmak yeterlidir:

Allah inancı olan bir insanım mutlaka. Zaten sağ eğilimli bir insandım (Fatma).

Dünya görüşüme en yakın Eğitim Bir Sen olduğu için onu seçtim (Osman).

İnsanlar, politikaları çok fazla merak etmiyorlar. Kuruluş amaçlarını(önemsiyorlar). Ben de zaten ideolojik olarak bu sendikaya girdiğim için, işte olumlu veya olumsuz yanlarını çok fazla eleştirmiyorum açık fikirli olmak gerekirse. O yüzden ideolojik baktığım için çok fazla araştırmadım. Benim için çok önemli değil (Selim).

Kendi sendikamın da eğitim politikasını bu güne kadar mesela açıp da yani genel olarak belki gözüme çarpmıştır. Göz geçirmişimdir ama istekli olarak baştan sona hiç okumadım yani (Selim).

Görüldüğü gibi siyasal kimliğe tabiyetin getirdiği popüler üst kodlar, tikelliklerin, bir hegemonya projesinin tesisi için gereken politika adımlarının içeriğini düşünmeden, karar alma süreçlerine katılmadan, kimi zaman kararı onaylamayarak, kimi zaman da alınan karardan hiç haberdar bile olmadan tabi olmuş olabildiklerini ve böylece de pasif bir rıza üretmiş olabildikleri söylenebilir. Bu bulgular, sendika siyaset devlet ilişkilerini ve sendika içi karar alma mekanizmaları ve demokratik işleyiş noksanlığını gösteren Demirdizen ve Lordoğlu (2013), Lordoğlu (2004) ve Urhan'ın (2005) bulgularıyla örtüşmektedir. Bu çerçevede, Eğitim Bir Sen sendikasında "Eğitimde Özelleştirme" politikalarına yönelik olarak, popülist tabiyetlere dayalı bu tip bir pasif rıza oluştuğunu söyleyebiliriz. Aslında bir yönüyle bakıldığında bu şekilde pasif rızalara dayalı hegemonya çabasının, her ne kadar uzun vadeli ve köklü olamasa da, birçok politikanın, basitçe, direnç görmeden ve pratik bir biçimde uygulamaya konulabilmesini sağladığı için, parti ve sendika gibi yapısal siyasal aktörlerin birçoğu tarafından kullanılageldiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle bu siyasal aktörlerin sürdürdüğü hegemonya mücadelesi Gramsci'nin vurguladığı gibi demokratik karar alma ve tabandan örgütlenmelerle işleyen mevzi mücadelesine dayanmak yerine, belirli bir üst siyasal kimliğin söylemsel alanını kat ederek işgal etmeye ve siyasal kimliklere ait söylemsellik alanını hegemonize ederek tikelliklere eklemelenmek için hazır bir politik şemsiye sumayı amaçlamaktadır. Yani siyasal aktörlerin, hayati yaşamsal önemi olan politikaların detaylarına ya da içeriğine ilişkin halkı ikna edecekleri bir örgütlenme ve mücadele süreci yerine, muhafazakârlık, sol, laiklik, Atatürkçülük, sosyalizm, İslamcılık, Müslümanlık, dindarlık gibi siyasal kimliklerin söylemsellik alanını sahiplenmeye dönük bir hegemonya mücadelesi sürdürdüklerini görebiliriz. Nitekim, köklü olamasa ya da geçici de olsa, üyelerden Selim'in söylediklerinden anlayabileceğimiz gibi, popüler üst kodlara oynamak, oldukça işe yarar bir

yöntem olarak siyasal aktörlerin politik manevrası olarak kullanıldığını görebiliriz. Bu anlamda siyasal partiler ya da sendikaların, politikaları, halka ya da üyelerine anlatmakla uğraşmak yerine muhafazakârlık, İslamcılık, Müslümanlık, solculuk, laklik gibi kimliksel mevzi alanlarını ele geçirerek bir manevra savaşıyla ya da popülist siyasetle uğraşmakta oldukları gözümüze çarpabilir. Bu bulgu, siyasal alanda postyapısal bağlamda kimliklerin çok boyutlu ve söylemsel inşasını ele alan Faas'ın (2010)bulgularıyla ve Türkiye siyasetinde popülizmin kitle inşa aracı olarak kullanıldığını gösteren Yetkin(2010 ve 2016) ve Toprak'ın (1992) bulgularıyla örtüşmektedir.

Bu çerçevede tekrar edecek olursak, çıkarlar ya da popülist tabiyet, her iki pasif rıza süreci de toplumsal tikelliklerin tabandan örgütlendikleri ideolojik bilince sahip olarak katılım gerçekleştirdikleri bir rıza süreci olmadığı için, bu sürecin, Gramsci'ci anlamda tabandan örgütlenmiş yayılmacı bir hegemonya inşa süreci değil, daha çok pasif rızalarla işleyen, bir "pasif devrim" olarak adlandırılması gerektiği sonucuna varabiliriz (Gramsci, 1971). Bu bulgular, devlet ile sivil toplum arasında korporatist bir ilişki (Crouch, 2006; Offe, 2006; Bruszt, 2006) olduğunu gösteren Kurt (2010) ve Zihnioğlu'nun (2015)'in bulgularıyla örtüşmekte, ancak aynı çalışmalarda bu ilişkinin bir demokrasi arayışı olduğunu gösteren bulgularıyla örtüşmemektedir. Öyleyse eğitimde özelleştirme politikalarının onay görmesinde, Eğitim Bir Sen sendikası açısından, bir pasif rıza sürecinin var olduğunu, ortaya pasif devrimsel bir kabul çıktığı, hegemonya mücadelesinin eğitimde özelleştirmeye onay veren tikelliklerinde bile gönüllü ve bilinçli performatif bir rıza oluşmamış olduğu söylenebilir.

Netice de büyük resme bakıldığında, sivil toplum dolayımında Siyasal İktidar tarafından inşa edilmeye çalışılan İslami Kapitalizm hegemonyasının, başarılı olmayı bir kenara bırakın, bir hegemonya inşa süreci olarak bile nitelendirilemeyeceği, aksine, özellikle Kapitalizm ayağının ideolojik bilinçle örülmüş bir örgütlenmeye, yani toplumsal rızaya dayanmak yerine, bir pasif rıza formu olarak popülizme, ya da popüler kodlara yaslanarak, pasif rızalar süreci sonunda, bir pasif devrim ile adlandırılmasının daha doğru olacağı savunulabilir(Chatterjee, 2019). Nitekim Ives'in Gramsci'nin Pasif devrim kavramını yorumlayışı, bu noktada göz önünde bulundurulmalıdır: "Pasif devrim, devletin ele geçirilmesi sürecindeki toplumsal değişimin demokratik işlemediğini gösterir. Değişim halkın içinden gelmemiştir, daha çok önderlerin halkın reddedemeyeceği türden popülist politikalar önermesiyle gerçekleşmiştir" (Ives, 2011). Söz konusu popülist politikaların, daha kılcal süreçler incelendiğin de, siyasal kimliklerin getirdiği popülist kodlar biçiminde karşımıza çıkmakta olduğu ve bulgularımızda

görüldüğü gibi, sivil topluma içkin kurumsal süreçler bünyesinde de yaşanmakta olduğu görülebilir. Netice de İslami Kapitalizm tesisi etme sürecinin bir pasif devrim süreci biçiminde işlediği ve tüm siyasal stratejilerine rağmen, tüm toplumsal tikellikleri determine edecek bir yapısal süreç yerine, tikelliklerin de katıldığı bir siyasal mücadele süreci biçiminde gerçekleştiği için, toplumsal mutabakata dayanmayan bu pasif devrim sürecinin eninde sonunda bir organik kriz yaşayacağı ya da hatta yaşıyor olduğu söylenebilir.

Nitekim, Siyasal İktidarın eğitimde özelleştirme politikalarını en çok benimseyen, ve siyasal iktidarın bir alt fraksiyonu olarak konumlanan bir sendikada bile, aslında "özelleştirme uygulamaları sonucunda sosyal adaletsizlik ortaya çıkıyor", keşke devlet eğitimi olsa, aslında daha çok tercih ederiz, gibi bir noktaya varılması, sadece Eğitim Bir Sen sendikasının özelleştirme politikalarına yönelik hegemonya çabasında, organik krize girildiğini değil, siyasal iktidarın tüm hegemonya projesinin de bir organik krizde olduğu söylenebilir. Bu noktada, öyleyse siyasal iktidarın, kendi tikelciliklerine ikna edemediyse, tüm topluma kapitalizmin en doğru yol olduğunu ikna edebildiğini söylemenin de oldukça zor olduğu belirtilmelidir.

4.2.2.4. Türk Eğitim Sen, Konjonktürel Mücadele ve Neokorporatizm

Siyasal İktidarın tesis etmeye çabaladığı İslami Kapitalist hegemonyanın İslami ayağına zaman zaman rıza üreten zaman zaman da bazı açılardan karşı hegemonya bloklarına eklemelenen Türk Eğitim Sen sendikası eğitimde özelleştirme politikası söz konusu olduğunda ilk bakışta eğitimde özelleştirme ve piyasalaşma faaliyetlerinin karşısında bir konumda görebileceğimiz bir sendikal politika sergilemektedir.

Ancak, genel hatları ile belirleyeceğimiz bu özelleştirme karşıtı görünen durum, tıpkı din eğitimi politika meselelerinde olduğu gibi oldukça karmaşık ve tek çizgide belirleyemeyeceğimiz bir politik durum içerisinde gerçekleşmektedir. Hegemonya mücadelesinde gerçekleşen bu determine edilemeyen, esnek ve karmaşık politik işleyiş bazı açılardan birçok sendikada görülebilmektedir. Örneğin, Eğitim Bir Sen sendikası bir yandan özelleştirme karşıtı duruş bir yandan özelleştirme yanlısı bir tutum sergilerken, Eğitim Sen sendikası din eğitimi konusunda çok net ama başörtüsü konusunda kısmi olarak rıza üreten bir konumda olabilmekteydi, Türk Eğitim Sen sendikası din eğitimine rıza üretirken, bu dinselleşmenin radikal siyasal İslami bir kıvama gelmesine karşı, laiklikten yana bir duruş

sergilemekteydi. Bir de tüm bu sendikaların kendi toplumsal tikellikleri ile ilişkisi açısından düşündüğümüzde, nitekim bir sendikanın, sadece merkez yürütme kurulu değil de ancak bünyesindeki tüm üyelerinin toplamı biçiminde tanımlanabileceği düşünüldüğünde, aralarındaki görüş farklılıkları ve üretilmiş dolayimsal pasif rıza süreçleri de göz önünde bulundurulduğunda, sendikaların birçoğu için ortaya konulan politika konularının birçoğunda üyeleri ile çok keskin, kesin, net çizgiler ile uyuşma göstermesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, tikelliklerin de dahil olmasıyla politikalar üzerine süren karmaşık hegemonya mücadele sürecinde Türk Eğitim Sen'in özelleştirme konusundaki mücadelesinin seyri de karmaşık işlemektedir.

Belirttiğimiz gibi ana hatları ile bakıldığında Türk Eğitim Sen sendikasının Özelleştirme politikalarına bakışı özelleştirme yanlısı olmaktan çok, eğitimin kamusal niteliğinin sürmesi gerektiği yönünde olmaktadır. Ancak, Türk Eğitim Sen'in bu özelleştirme karşıtı duruşu, örneğin Eğitim Sen ile karşılaştırıldığında ya da kendi sendikalarının öğretmen özlük haklarına ilişkin çalışmalarındaki yüksek ton ile karşılaştırıldığında, en başından beri politika metinlerinde (tüzük, eğitim ilkeleri vs.) çok göze çarpan bir noktada bulunmamakta ancak zaman zaman basın bildirilerine yansıyan şekilde düşük tonda seyretmektedir. Türk Eğitim Sen sendikasının kamuoyuna yansıdığı şekliyle özelleştirme politikalarına karşı çıkışını ise iki döneme ayırmak mümkündür. Daha doğrusu elde edilen veriler, özelleştirme politikalarına tutum açısından karşımıza iki farklı dönem olarak nitelendirebileceğimiz bir üslup farkı çıkarmaktadır.

Türk Eğitim Sen sendikasının, 15 Temmuz 2016 tarihi sonrasında Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) arasında başlayan, önce başkanlık sistemi anayasası daha sonra 2018'de Cumhurbaşkanlığı seçimi için süren stratejik ortaklık sürecinin öncesi ve sonrasında gerek özelleştirme politikalarına gerekse hükümetin uyguladığı diğer eğitim politikalarına muhalefet edişinde bir üslup farkı göze çarpmaktadır. Yani 15 Temmuz 2016 öncesi, çoğunlukla MHP'nin bir alt fraksiyonu gibi gözlemlenebilen Türk Eğitim Sen sendikasının, hükümetin özelleştirme politikaları ve diğer uygulamalarına yaklaşımındaki muhalefet üslubunun çok daha sert olduğu görülebilmektedir. Her ne kadar ilkesel olarak özelleştirmeye karşı çıktığı ve kamusal eğitimden yana olduğu açıkça politika metinlerinde yer almıyor olsa da basına yansıyan bazı belgelerde ve bildirilerde Türk Eğitim Sen sendikasının özelleştirme politikalarını eleştirdiğini görebiliriz. Örneğin Milli Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu'nun 2010 yılında, 2014 stratejik planı hedefleri içerisinde bulunan,

özel öğretimin, genel eğitimdeki payını artırmayı hedeflediklerini belirten açıklamaları sonrası, dönemin Türk Eğitim Sen Başkanı İsmail Koncuk özelleştirme politikalarına yönelik şu açıklamayı yapmıştı:

Bu, kendi sorumluluk alanı olan devlet okullarında bir başarı sağlayamayan Milli Eğitim Bakanlığı'nın özel okullarla okulluk oynamasıdır, başka bir anlamı yoktur. Devlet okullarını daha kaliteli hale getirmek dururken, özel öğretim okullarının genel eğitim içindeki oranını 2014 itibarıyla yüzde 9'a çıkarmayı hedeflemesi ciddi bir tezattır. Bu yapılanlar, özelleştirmenin ayak sesleridir. Bu devlet okullarını daha kaliteli yapabilme hedefinden sapmaktır ve bir nevi problemi çözmekten kaçıştır. İktidar ve MEB okulları özelleştirme arzusu içindedir. Bu uygulamayı doğru bulmuyoruz ve bulmayacağız (Türk Eğitim Sen, 2010).

Yine İsmail Koncuk, bu kez 2012 yılında özelleştirme politikaları çerçevesinde öğrencilere özel okula gitmeleri için verilecek teşvikleri ve bu politikanın getirdiklerini şu şekilde eleştirmektedir:

Böyle bir saçmalık olamaz. Mantıksız, anlamsız, hesapsız, kitapsız... Fakir öğrenciye yardım filan edilmeyecek. Yine zengine gidecek paralar. Madem paranız var bu kadar, 200 bin atama bekleyen öğretmenin atamasını yapın (Habertürk, 2012).

Devletin asli görevi; devlet okullarının koşullarını iyileştirmek, okulların derslik ve öğretmen açığı sorununu çözmek, öğrencilerin iyi bir eğitim almasına imkân sağlamaktır. Mehmet Şimşek'in bu açıklaması devletin özelleştirme mantığı ile hareket etmesi ve asli görevinden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Devlet bir işletme değil; Hükümeti yönetenler de tüccar değildir (Türk Eğitim Sen, 2012).

Görüldüğü gibi Türk Eğitim Sen sendikası, Siyasal İktidarın özelleştirme politikaları karşısında, çok sık ve yüksek sesle olmasa da eleştirel bir bakış açısı sergilemekte ve eğitimin devlet okulları aracılığıyla verilmesi gerektiğini söyleyip, siyasal iktidara karşı diğer sendikaların da yardımıyla kurulan özelleştirme karşıtı hegemonya bloğuna bir katkı sunmuş olmaktadır. Ancak Türk Eğitim Sen genel başkanının özelleştirme karşıtı politikayı ortaya koyarken kullandığı muhalif dil dikkat çekicidir. Koncuk, sol söylemsel jargonda bulunan "kamusal eğitim" kavramı yerine "devlet okulu", "nitelikli eğitim" yerine "kaliteli eğitim", "ezilen sınıf" "halk", "sermeye sınıfı", "burjuvazi" gibi kavramlar yerine de "zengin ve fakir" kavramlarını kullanmaktadır. Görüldüğü üzere, Türk Eğitim Sen sendikasının sol bir söyleme eklemenecek bir politik jargondan kaçındığını ya da seçmediğini söyleyebiliriz. Ancak söylemsel dil olarak sol söylemi kullanmasa da özelleştirme karşıtı sol bir hegemonya bloğuna katkı sunmuş olduğu ileri sürülebilir. Üstelik siyasal iktidara karşı muhalefet üslubunun da sert bir üslup olduğunu söyleyebiliriz. Hatta, Türk Eğitim Sen ve bağlı

bulunduğu konfederasyon olan Kamu Sen'in çalışanları 23 Mayıs 2012 genel grevine çağrı metni şu şekilde, Türkiye'deki sınıfsal farkı ortaya çıkaracak tespitlere dayanmaktaydı:

2002-2012 yılları arasında ülke ekonomisi ortalama yıllık %6,8 oranında büyürken, kamu görevlilerine büyümeden pay verilmemiş, "büyümeye ne katkınız var ki!" denmiştir. Bu sistem istihdamı arttırmamakta, yatırımları arttırmamakta, ücretleri arttırmamakta; ama bir kesimin parasına para katmakta, işsizlik, yoksulluk ve adaletsizliği arttırmaktadır.

Son 10 yıl içinde toplamda reel anlamda %68 büyüyen bir ülkede, çalışanların pastadan aldığı pay azalıyorsa, burada bir tutarsızlık ve adaletsizlik var demektir. Ülkemizin kaynaklarının adil bir şekilde paylaşılması için; Yalnızca memurların değil, işsiz, işçi, esnaf, çiftçi, emekli, dul ve yetimlerin de seslerine kulak verilmesi için 23 Mayıs'ta iş bırakıyoruz (Kamu Sen, 2012).

Görüldüğü gibi Türk Eğitim Sen sendikası gelir dağılımı adaletsizliğine ve bunu getirdiği toplumsal ayrışmaya ve eşitsizliklere vurgu yapmakta ve diğer sendikalar ile birlikte grev çağrısı yapmaktadır. Bu noktada Türk Eğitim Sen sendikasının sadece özelleştirme politikasından değil kapitalist sistemin sonuçlarından da aslında rahatsız olduğu yorumunu yapabiliriz. Ayrıca, Kamu-Sen ve Türk Eğitim Sen'in Türkiye'nin IMF politikasını da eleştirdiği ve küresel kapitalist aktörler karşısında siyasal iktidarın tutumuna karşı çıktığını da görmekteyiz:

Şu gerçek çok iyi bilinmelidir ki, IMF artık Türkiye'nin dışarıdan alacağı borcu karşılayacak bir kurum olma vasfını yitirmiştir. Çünkü bugün Türkiye birkaç milyar dolar borçla ekonomisini çevirecek bir ülke konumundan çıkmış ve ekonomisini ayakta tutabilmek için çok daha büyük rakamlara ihtiyaç duyan bir ülke konumuna getirilmiştir. Türk milletini IMF'ye borcumuzu bitirdik diyerek kandırmaya ve yanıltmaya çalışanlar aslında ekonominin içler acısı halini çok iyi bilmektedirler (Kamu Sen 2013).

Siyasal iktidarın küresel aktörler ile ilişkisini de eleştiren Türk Eğitim Sen sendikası, bununla birlikte, 2014 yılında, siyasal iktidarın, dershanelerin özel okula dönüştürme kararını açıkladıktan sonra Türkiye genelinde yapılan eylemlerde Türk Eğitim Sen yetkilileri, bu özelleştirme hamlesinin aynı zamanda yeni dinsel cemaat ve vakıflara Milli Eğitim sistemi içerisinde alan açmak olduğunu söyleyerek, aslında hem özelleştirme politikasını hem de bununla birlikte işleyen "cemaatlara dayalı" dinselleşme politikasını şu şekilde eleştirmiş olmaktadır:

Meclis'e sunulan tasarıda dershanelerin özel okula dönüştürülmesi bahane. Tasarıyla dershanelerin dönüştürülmesi bahanesiyle kamu kaynakları özel okullara aktarılmak isteniyor, devlete ait arazi ve okul binalarının özel sektöre ve çeşitli amaçlarla kurulmuş vakıflara devredilmesinin hesapları yapılıyor (Evrensel, 2014).

Görüldüğü gibi Türk Eğitim Sen sendikası özellikle 2016 yılına kadar Siyasal İktidarı birçok eğitim politikası konusunda olduğu gibi Eğitimde Özelleştirme politikaları kapsamında da sert bir üslupla eleştirmiş ve bu hegemonya mücadelesinde özelleştirme karşıtı hegemonya bloğuna katkı sunabilmiştir. Ancak 15 Temmuz 2016 tarihinden itibaren Türk Eğitim Sen'in muhalif üslubunda yavaş yavaş bir yumuşama, siyasal iktidara karşı önceki gibi, sert bir şekilde eleştiri değil de uzlaşmacı bir biçimde uyarı tarzının egemen olmaya başladığını görebiliriz.

Nitekim, Kamu Sen ve Türk Eğitim Sen genel başkanı İsmail Koncuk'un birçok kez 15 Temmuz sonrası Türkiye'de olumlu değişimler olabileceğini ve buna destek verebileceklerini ortaya koymaya çalıştığını görebiliriz. Örneğin 15 Temmuz'un hemen sonrasında Eylül 2016'da şu konuşmayı yapmaktadır:

Bakın Sayın Cumhurbaşkanı ne diyor: “Artık 15 Temmuz öncesi gibi davranamayız”. ... “Bu önemli bir mesajdır, bu alçak darbe girişimi göstermiştir ki, aynı gemideyiz... O halde, artık 15 Temmuz öncesinden daha farklı olmalı ve her insanımızı kucaklamalıyız (Kamu Sen, 2016).

Bunun yanı sıra Türk Eğitim Sen'in siyasal iktidar ile uyumu bozmadığı fakat yine genel başkanı aracılığıyla siyasal iktidarı zaman zaman eleştirdiğini de söyleyebiliriz:

Ben Korkuteli'nden ihbar ediyorum. Yenikapı Ruhu filan yok! Yenikapı Ruhunun sözü var, kendisi yok. Birçok kamu kurumunda olduğu gibi Yenikapı Ruhunu Milli Eğitim Bakanlığı'nda da göremedik. İlçe milli eğitim müdürü, müdür yardımcısını atarken hala sendika üyeliğine bakıyorsa, Yenikapı ruhundan söz etmemiz mümkün olur mu (Türk Eğitim Sen, 2016)?

Görüldüğü gibi, Türk Eğitim Sen sendikası içerisinde ve siyasal çevresinde önemli bir figür olan genel başkan İsmail Koncuk'un siyasal üslubu zaman zaman Türk Eğitim Sen sendikasının önüne geçebilmektedir. Nitekim, genel başkan Koncuk, bir süre sonra Kamu-Sen ve Türk Eğitim Sen başkanlığı görevinden istifa ederek 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde, MHP içerisinde ayrılarak kurulmuş olan, İYİ Parti'den milletvekili adayı gösterilmiş ve seçilmiştir. Böylece sendika başkanlığı yaptıktan sonra bir siyasi partiden milletvekili adaylığını koyan birçok sendikacı²⁰ gibi İsmail Koncuk'un da Milletvekili adayı olması bir kaç siyasal olguya işaret etmesi bakımından önemli olarak yorumlanabilir. Zira, bir sendika başkanının milletvekili olması öncelikle sendikalar ile siyasi partiler arasında doğal olarak bir

²⁰ Türkiye Sendikacılık tarihinde özellikle yakın dönemde sendika yöneticiliği yaptıktan sonra bir siyasi partiden milletvekili adayı ve milletvekili olan bazı sendikacılar şunlardır: Ahmet Gündoğdu (Memur Sen/Eğitim Bir Sen- AKP), Salim Uslu (Hak-İş- AKP), İsmail Koncuk (Kamusen- İyi Parti), Bayram Meral (Türk-İş, CHP), Süleyman Çelebi (DİSK- CHP), İsmet Büyükataman (MİSK-MHP).

ilişki olduğunu, sendikal alanın sadece çalışanların ücretleri, koşulları ve özlük hakları ile ilgilenen birer sivil toplum kuruluşu olmakla belirlenemeyeceğini, aksine yaptıkları işin, bulundukları ülkenin siyasal, ekonomik ya da sosyolojik tüm koşulları ile ilişkili olan, a priori siyasal bir doğası olduğu için sendikaların siyasal mücadele yürütüyor oldukları, bu anlamda hem sivil toplum hem de siyasal toplumun bir parçası olarak görülebilecekleri söylenebilir. Bununla birlikte sendikaların bu sivil toplum kuruluşumsu bir siyasal toplum organı(Kohen&Arato, 2013; Tuğal, 2014) olarak, siyasal iktidar ve diğer sivil toplum birliktelikleri, sendikalar ve siyasi partiler ile bir siyasal hegemonya mücadelesinde oldukları ve bu hegemonya mücadelesinde zaman zaman siyasal iktidara karşı bir hegemonya bloğu örülmesinde, zaman zaman da siyasal iktidar ile neokorporatist bir ortaklık sergilenmesinde bir siyasal partinin alt fraksiyonu gibi davranarak konum alabildiklerini ve hegemonya mücadelesinde, bu konumla, bir yandan yeni tikellikleri eklemlemeye bir yandan da kendi tikellikleri üzerinden, kendi politika ve söylemlerinden oluşan hegemonya bloklarına rıza devşirmeye çalışmakta oldukları söylenebilir (Crouch, 2006; Offe, 2006; Bruszt, 2006).

Bununla birlikte, bir sendika yöneticisinin, milletvekili adayı olması, hem bağlı bulundukları sendikanın bir siyasal parti ile ilişkilerinin olduğunu, yani siyasal partilerinin politik söyleminden bağımsız, yani siyasetten bağımsız bir sendikacılık yapmalarının neredeyse imkânsız olduğu, bu nedenle kararlarında yapısal olarak bağlı bulundukları üst siyasal söylemsel yapıdan etkilenerek kendi politikalarını belirliyor olmalarının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Ancak, sendikaların farklı farklı siyasal partiler ve söylemler ile angajmanları, onlarda yöneticilik yapan sendikacıları, sonradan bir mevki ve makama kavuşturan bir yolculuk gibi algılanması durumunda ise, sendikacıların kendi sendikalarını sadece siyasal partiler ile ortaklığa değil aynı zaman da siyasal iktidar ve işçi sendikalarında işveren ile girilecek bir neokorporatist ortaklığın kapılarını aralayacak bir mantığa doğru ittiğini de söyleyebiliriz. Yani sendikal alanın bir siyasal alan olması, bir yandan sendikaları siyasal mücadele içerisine çekip onlara direnme ve mücadele olanağı sunarken, bir yandan sendikaların, farklı siyasal üst yapılar tarafından hegemonize edilecek bir boşluk olarak görülebildiği, diğer yanda da siyasal iktidar için içereme ya da yönetim stratejisi (Bayramoğlu, 2002) ile neokorporatist ortaklık kurarak (Schmitter, 1982; Cizre, 1992), yani devletin sınırlarını genişleterek (Neocleous, 2015), hegemonya inşa çabasında sivil toplum kalesini içerden feth etme olanağı olarak ortaya çıkabildiklerini göstermektedir (Crouch, 2006; Offe, 2006; Bruszt, 2006). Bu çerçevede politikalara yönelik hegemonya ya da karşı hegemonya süreçlerine içkin olan rıza üretme süreçlerinde, toplumu temsilen oluşmuş bir sivil

toplum alanı olarak sendikaların azımsanamayacak ölçüde büyük etkileri olabildiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda sendikaların toplumu farklı fraksiyonlardan oluşan siyasal topluma ve devlete bağlamak üzere kendi içinden birliktelikler oluşturarak örgütlenme çabasında olan varlıklar olarak hegemonya mücadelesinde bir konum oluşturdıkları ileri sürülebilir. Bu bulgular, devlet ile sendikalar arasında korporatist bir ilişki olduğunu ve emek sektörünün korporatizm yoluyla denetim altında tutulduğunu gösteren Cizre (1992a;1992b), Akkaya (1996), Öztürk'ün (2007) araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca, neokorporatist ilişki çerçevesinde sivil toplumun devlet tarafından yönetim stratejisi ile yönetilerek devletin sınırlarının genişletilmiş olduğunu gösteren Bayramoğlu (2002), Güler'in (2003) bulgularıyla örtüşmektedir.

Öyleyse, her birisi ya bir siyasal parti ya da siyasal iktidar tarafından determine edilmeye ya da kontrol altında kullanılmaya çalışılan sivil toplumsal yapılar olarak sendikalar, özerk bir varoluşa sahip olabilirler mi? Öncelikle çalışmamızdaki birçok örnekte de görülebildiği gibi, yapısal siyaset dahilinde süren hegemonya mücadelesi, yani siyasal yapıların tetiklediği, kontrol altında tutmaya ve sürdürmeye çabaladıkları hegemonya mücadelesinde yapıların hem diğer yapıları, hem de bünyelerindeki ya da etkide bulunmak istedikleri tikellikleri hegemonize edebilmek, onları belirleyebilmek ve yönlendirebilmek için kıyasıya mücadele halinde oldukları noktası gözden kaçırılmamalıdır. Ancak yine çalışmamızdaki örneklerden de görülebileceği gibi yapıların bir birleri ve yapıların tikellikler üzerindeki bu belirleme ilişkisindeki başarıları daima ve ancak kısmi kalabilmektedir. Öyleyse, yapılar belirlemeye çabalar, ancak tikellikler belirlenemez olduğu için yapıların sıra düzenini yapıbozarlar. Yani Eğitim Bir Sen örneğinde de görebildiğimiz gibi siyasal iktidara her yönden bağlılık sergileyen bir sendikanın bile eğitimde özelleştirme politikası söylemlerinde, kendi ideolojilerinin getirdiği bir refleksle emperyalist olgulara bir yandan entegre, ama bir yandan da tepki duyan doğası gereği, görece özerk davranabildiğini, bir yapı olarak siyasal iktidarın büyük ölçüde olsa da mutlak ve pürüzsüz anlamda bir sendikal yapıyı belirlemesinin mümkün olmadığını görebildiğimiz söylenebilir. Zira, ne olursa olsun, neticede yapılar aşkın birer ontolojik varlık olmadıkları ve bir bütünsellik olarak, onları oluşturan tikelliklerin toplamından fazla bile olsalar tikelliklerden bağımsız bir varlığa sahip olmadıkları için yapılararası(interconstruction) determinasyonda bile politik sapmaların daima olumsal olacağı söylenebilir. Bu anlamda tikelliklerin determine edilemeyen moleküler hareketinin, artık, hem yapı içi hem de yapılar arası ilişkiyi "undeterministic", karmaşık bir ağ ya da kaos halinde algılamamızı sağlayabileceğini söyleyebiliriz.

Bu çerçevede, benzer biçimde (çabalar daima varolsa da) ne MHP'nin bir siyasal yapı olarak Türk Eğitim Sen'i ve Kamu-Sen'i kusursuz belirleyebildiğini ne de Türk Eğitim Sen'in MHP'ye tam olarak bir tabiyet gerçekleştirebildiğini söylemek mümkündür. Zira, bu yapılar da tikelliklerden oluşmaktaydı ve her an belirlenemeyen(undeterministic) bir tikellik davranışı mümkündü. Nitekim, MHP içerisinde bir grup kendi yapısal siyasetlerini aşarak bir başka yapı oluşturmuşlardı ve Türk Eğitim Sen genel başkanı da o zamana kadar alt fraksiyon olarak konumlandıkları MHP'ye değil İYİ parti'ye geçmişti. Dolayısı ile bir süre İsmail Koncuk'un kendi siyasal üslubu ile askıda kalan alt fraksiyonel konum alma olgusu, Türk Eğitim Sen için, Koncuk sonrası, ya tekrar MHP'ye geçecekti ya da Koncuk'un da etkisi ile İyi partiye geçecekti. Bu nedenle Türk Eğitim Sen'in yeni başkanı Talip Geylan döneminde eğitim politikaları üzerine hegemonya mücadelesindeki siyasal konum alışına odaklanıldığında Türk Eğitim Sen'in halen bir alt fraksiyonel konumu olup olmadığı varsa hangi yapısal siyasal aktöre yönelik olduğu anlaşılabilecektir. Nitekim, MHP içerisinde İyi parti gibi bir fraksiyon ortaya çıkabildiğine göre, Türk Eğitim Sen içerisinde de, tıpkı Eğitim Sen örneğinde gördüğümüz gibi, farklı fraksiyon ya da siyasal duruşların kendi içerisinde bir hegemonya mücadelesine girebilmesi de olumsal olmaktadır.

Bu çerçevede, Kamu-Sen ve Türk Eğitim Sen'in 2018 sonrası yeni dönemine ilişkin bulgularına yöneldiğimizde nasıl bir siyasal konumda olabildiğini görmek mümkün olacaktır. Bu çerçevede Türk Eğitim Sen'in yeni döneminde onu ziyaret eden MHP yöneticilerine ilişkin, Türk Eğitim Sen web sayfasındaki haber şu şekildedir:

MHP başkan yardımcısı Yaşar Yıldırım: Türkiye Kamu Sen hem çalışma hayatı hem de milli meselelere karşı son derece duyarlı bir sivil toplum kuruluşudur. Ülkemizin beka sorunu yaşadığı bu günlerde Türkiye Kamu Sen'in bu milli duruşu takdire şayandır. Ülke olarak bugünleri hep birlikte birlik ve beraberlik içerisinde aşacağız. Cumhur ittifakı bu vatanı seven, derdi vatan ve millet olan herkesi kapsayan bir oluşumdur (Kamu Sen, 2019).

Yorumunu yaparak, hem Türk Eğitim Sen'in MHP'nin bir alt fraksiyonu olarak devamının hem de bir sendika olarak artık cumhur ittifakına da destek vererek neokorporatist bir ortaklık olabileceğinin de sinyali vermiş olmaktaydı. Zira, yeni genel başkan Talip Geylan, özelleştirme politikaları ile doğrudan ilişkili olan Meb Özel Öğretim Genel Müdürlüğü'nü ziyaretine ilişkin Türk Eğitim Sen haberi şu şekildeydi:

Geylan, Milli Eğitim Bakanlığı'nın tüm birimleri ile diyalog halinde olmanın önemine dikkat çekti. Geylan, "Paydaşlarımız ile ortak hareket etmek, her kademede işbirliği içinde bulunmak eğitimimize ciddi katkılar sunacaktır" dedi. Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürü Muammer

Yıldız da, ziyaretten duyduğu memnuniyeti dile getirerek, “Sendikalarla işbirliği içinde olacağız” dedi (Türk Eğitim Sen, 2018c).

Bu çerçevede Türk Eğitim Sen sendikasının içerisinde MHP'nin de yer aldığı Cumhuriyet İttifakı oluşumu ile bir neokorporatist ilişkiden kaçınmayacağı görülebilmektedir. Bu bulgular, devlet ile sendikalar arasında korporatist bir ilişki olduğunu ve emek sektörünün korporatizm yoluyla denetim altında tutulduğunu gösteren Cizre (1992a; 1992b), Akkaya (1996), Öztürk'ün (2007) araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Türk Eğitim Sen'in eğitim politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinde, üslubundaki bu farklılaşma, bir hegemonya mücadelesinde konjektürel olarak mücadelenin farklı safhalarında yer alan aktörlerin siyasal konumlarında esneme, farklılaşma ya da sapma olabileceği, hegemonya mücadelesinde yeni konumlanışlar alabilecekleri anlamına gelebilir şeklinde de yorumlanabilir.

Bununla birlikte bu noktada, Eğitim Bir Sen sendikası ile kurulan ortaklığa bakılarak, her neokorporatist ortaklığın aynı biçim ve etkide olmasını beklemek de yanlış olabilir. Nitekim MHP-AKP ortaklığının bile, koşulsuzluğu ve sağlamlığı tartışılırken(...) Türk Eğitim Sen sendikasının siyasal iktidara vereceği desteğin de oldukça temkinli olabileceği tahmin edilebilir. Örneğin yeni genel başkan Talip Geylan, MEB bütçesinde tasarrufa gidilmesi politikasına ilişki şunları söylemektedir:

MEB bütçesinden 2 milyar TL kesintiye gidildiği haberleri basına yansıdı. Biz her daim "eğitimde tasarruf olmaz" diyoruz. Öğretmen atamasında, eğitim alt yapısının ihtiyaçlarında, eğitim araç gereçlerinin temininde, okullarımızın ödeneklerinde vs. yani eğitimin temel giderlerinde tasarruf olmaz. Nitekim MEB de yaptığı açıklamada, tasarrufun eğitim hizmetinin nitelik ve kalitesini etkilemeyeceğini ve kamudaki israfı önleme tedbirleri kapsamında atılan adımlar olduğunu vurgulamıştır. Bu açıklamanın dikkatli takipçisi olacağımızın bilinmesini istiyoruz. (...)İnanıyoruz ki, Türk ekonomisi, ülke kaynaklarının talan edilmesi ve kamuda israfın önlenmesi sağlandığında her zorluğu aşabilecek güçtedir. Bir kez daha yineliyoruz: Eğitimde tasarruf olmaz! (Türk Eğitim Sen, 2018d; 4)

Görüleceği gibi Türk Eğitim Sen sendikasında Siyasal İktidar karşısında cepheden bir karşı duruş ve cepheden bir hegemonya mücadelesi sürdürmek yerine, birlikte zorlukların aşılabileceği vurgulanarak, yapıcı bir eleştiri dozajının ortaya konulmaya başlandığını görebiliriz. Örneğin, artık "AKP iktidarı" diye seslenmek yerine, eleştiri öznesi olarak "MEB"e bir sesleniş gözlenmektedir. Yani uygulamalardaki aksaklıkları AKP'den ayrı MEB'in sorumlu tutulabileceği bir şekilde algılamamıza olanak açılmaktadır. Bu şekilde, toplum tarafından, örneğin siyasal iktidarın eğitim politikaları başarısız olduğunda siyasal

iktidarın değişmesi yerine, MEB'te bir reforma gitmek en uygun çözüm olarak düşünülmesinin de önünün açılabilirdiği görülebilir. Ayrıca, eleştiri dozunu azaltmanın yanı sıra bir başka bağlamda yine genel başkan Talip Geylan, yine 2018 yılında, emperyal güçlerin Türkiye ekonomisine saldırısı gerekçesiyle siyasal iktidar ile daha doğrusu içerisinde MHP'nin olduğu Cumhur İttifakı ile milli bir bütünlük içinde olabileceğini de göstermektedir:

Türkiye sevdalıları olarak, her milli meselede olduğu gibi bu süreçte de koşulsuz şekilde devletimizin yanındayız. Türk milletinin asalet timsali karakteri, bu tazyiki de bertaraf edecek, akbabaların emperyal heveslerini kursaklarında bırakacaktır. Hodri meydan! (Türk Eğitim Sen, 2018e)

Görüldüğü gibi, Türk Eğitim Sen sendikası da zaman zaman tıpkı Eğitim Bir Sen sendikası gibi küresel güçlere karşı bir tepki göstermekte ve hatta bunu antiemperyalist bir söyleme dönüştürmeyi bile denemektedir. Ancak bu noktada bir olgu hemen dikkatimizi çekmektedir. O da bu "emperyal hevesler" olarak adlandırılan küresel ekonomik güçlere karşı çıkışın "tarihi"dir. Bakıldığında, Eğitim Bir Sen sendikasının Antiemperyalist söylemler kullandığı tarih ile Türk Eğitim Sen'in emperyal heveslere karşı çıktığı tarihler örtüşmektedir. Bu tarih ise, Amerika eliyle Türkiye ekonomisine zarar verilmeye çalışıldığı iddia edilen 2018 yılı ikinci yarısından sonrasına denk gelmektedir. Aynı tarihlerde, Ekim 2018'de, Cumhurbaşkanı Erdoğan şöyle bir konuşma yapmaktadır:

Pek çok ülkeyle adeta bir ticaret savaşına tutuşan Amerika, Türkiye'ye yönelik ekstra uygulamalarıyla güvenilirliğini iyice yitirmiştir. Bizim yaşadıklarımızdan sonra, dünyada hiçbir ülkenin Amerika'yla ilişkilerinin geleceğine güvenle bakması artık mümkün değildir. Türkiye ekonomisi, bu tür tehditler ve saldırılarla yıkılmayacak kadar güçlüdür (Erdoğan, 2018).

Aynı dönemde aynı konu üzerine MHP genel başkanı Devlet Bahçeli de şu şekilde konuşmaktadır:

Ekonomik ablukanın karşısında 81 milyon Türk vatandaşı korkusuzca durmaktadır. Türkiye'de keyiflerince at koşturmayı, ekonomik çakalların serbest dolaşımını arzuluyorlar. Türkiye kapitalist-emperyalist komploya kurban edilemeyecektir. Hükümetin, sivil toplum kuruluşlarının, iş aleminin, ekonomik aktörlerin, elbette aziz milletimizin dövizdeki spekülasyon ataklara tepki ve mukavemeti takdire şayandır (MHP, 2018).

Bu noktada, Cumhurbaşkanı'nın ve MHP Başkanı'nın ifade ettiği konu içeriği ile tarihi, her iki sendikanın yaptığı açıklamalar ve tarihleri ile örtüşmektedir. Bu anlamda, Türk Eğitim Sen ve Eğitim Bir Sen'in Siyasal İktidar ile neokorporatist bir destek içerisinde olduğu söyleyebiliriz. Nitekim, bu açıdan, her iki sendika için de, kullanılan Antiemperyalist

söylemlerin ne kadarının kapitalizm karşıtlığıyla ilgisi olduğu tartışmalı olduğu düşünülebilir. Zira, her iki sendika da özelleştirme karşıtı söylemler kullandığında bu söylemlerin bir yönü Kapitalizmin olumsuz yan etkilerine vurgu yapmakta iken, bir yönü de emperyalizm karşıtlığı üzerine kurulmaktaydı. Her iki sendikanın da kendilerini muhafazakâr kimlik altında tanımladığını düşünecek olursak, aslında Batı değerlerine karşıtlıkla oluşmuş bu kimliğin dokusunda, Batı'lılara duyulan bir nefretin getirisi olarak emperyalizm karşıtlığının da beraberinde var olabileceği düşünülebilirdi. Her ne kadar Batı'lılar ile Kapitalist ve Emperyalist ticaret yapmakta her hangi bir çekince görülüyor olsa da, bu cepte hazır tutulan ve her kriz anında ortaya çıkartılabilen antiemperyalist söylem, yine bu örnekte de sadece gerektiğinde kullanılmış gibi bir izlenim yaratmaktadır. Öyleyse her iki sendikanın da özelleştirmelere ve/veya özelleştirmelerin etkilerine karşı oldukları bazı noktaların küresel kapitalizmin sınıfsal eşitsizlikler yaratan çarpık düzenine karşı olmaktan mı yoksa ajandalarında hazır tutulan Batı karşıtlığının bir konjonktürel, popülist ve işlevsel kullanımı mı olduğu konusunun oldukça kuşku götürür bir durumda olduğu söylenebilir.

Her iki sendikanın da özelleştirme uygulamalarının yan etkilerine karşı çıktıkları söylemlerinde ne denli samimi olup olmadıkları konusundaki tartışma bir tarafa, bir başka siyasal olgu, daha net görünen bir gerçek haline gelmektedir. O da Siyasal İktidarın İslami Kapitalist hegemonya çabasında, pasif rızalar ile örülmüş hegemonya duvarlarının sarsılma tehlikesine, yani organik kriz karşısında hegemonyanın tutunma çabasına 15 Temmuz 2016 tarihinden itibaren sadece bir sendika değil, iki sendika birden sivil toplum desteği sunarak rıza üretme çabasında olmaktadır. Her iki sendikanın da bağlı bulundukları konfederasyonlar da düşünüldüğünde birçok sektöre ait birçok sendikanın hem üye hem de hedef tikelliklerinin belirli popüler üst kimlikler altında massedilip siyasal iktidarın hegemonik şemsiyesi altında sabitlenmeye, parti ile kuşatılmış bir devlet, "parti devlet" (Touraine, 2011) olgusuna bağlanmaya çalışıldığını söylemek mümkün olabilir. Bu çerçevede sadece Türkiye'de eğitim politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinde değil, siyasal iktidar etrafında süren her hangi bir hegemonya mücadelesinde, sendikaların sivil toplumu kendi içinden massedebilme çabasında olma rolü sayesinde hegemonya savaşında nasıl önemli bir rolleri olduğunu söyleyebilmek mümkün olmaktadır.

Sendikaların bu önemli rollerine rağmen yine de yapısal belirlemelerin mutlak anlamda gerçekleşmesinin olanaksızlığı fikri daima akılda tutulmalıdır. Elbette, bu örnekte de görebildiğimiz gibi sınıfsal yapılar, örneğin kapitalist sınıf devlet yapısını, devlet yapısı

sendikaları, sendikalar da sivil toplumu birbirini modelleyecek şekilde sadece üstten alta değil zaman zaman alttan üste doğru da belirlemeye, hegemonya kurmaya çalışmaktadırlar. Bu açıdan bu döngüdeki her siyasal aktör çok önemli görülmelidir. Ancak bu aktörlerin birer yapı olarak bir diğerini ya da tikellikleri, yani her durumda Levinas'çı anlamda bir "başkalık" olan özerk siyasal aktörler olarak toplumsal tikellikleri, kusursuz belirleyebilme olanakları bulunmamaktadır. Tüm belirleme çabalarından geriye daima bir toplumsal artık kalacak ve hegemonya mücadelesini bitimsiz hale getirmeye devam edecektir (Butler, Zizek, Laclau, 2009).

Bu çerçevede Türk Eğitim Sen sendikası da bu hegemonya mücadelesinde bir siyasi parti ile gerek alt fraksiyonel konumlanmış, gerekse de Siyasal İktidar ile neokorporatist bir destekle konumlanmış ve her iki yapı tarafından da önemli ölçüde belirlenmeye çalışılmış olsa da, yine de kendine özgü olarak koruduğu görüşlerini savunmaya da devam etmeyi sürdürdüğü söylenebilir:

MEB, yeni geçiş sistemi ile adeta özel okulların önünü açmıştır. Adeta devlet eliyle özel okul dayatması yapılmaktadır. Buradan soruyoruz: Ekonomik teşvik ile özel okulları besleyen meb, yeni sınav sistemi ile de özel okullara yeni bir teşvik mi getiriyor (Kamupersoneli.net, 2018)?

Görüldüğü gibi, AKP siyasal iktidarına eski sert tutumu göstermese, AKP yerine MEB kavramını kullanmayı tercih etse de Türk Eğitim Sen sendikasında özelleştirme politikalarına yönelik bir eleştiri istikrarı başından beri korunmaktadır. Oysa, Türk Eğitim Sen'in alt fraksiyon olarak konumlanmayı tercih ettiği MHP'nin 2011 seçim beyannamesine yansıyan özelleştirme politikası şu şekildedir:

Piyasa ekonomisi kurallarının işletilerek, kamunun ekonomideki rolünün yol gösterici, düzenleyici ve denetleyici faaliyetler ile sınırlandırılarak; özel sektör dinamizminin ve teşebbüs gücünün desteklendiği istikrarlı bir büyümenin gerçekleştirilmesi, ekonomi politikamızın esasını oluşturmaktadır (MHP, 2011; 86-88).

Görüldüğü gibi, Türk Eğitim Sen sendikası birçok politika açısından olduğu gibi, ideolojik açıdan da alt fraksiyonu olarak konumlandığı MHP'nin özelleştirme politikasından farklı düşünmektedir. Bu da bir siyasal yapı tarafından hegemonize edilmeye çalışılsa ve kendisi de o siyasal partiye eklemlenmeyi tercih etmiş olsa da bir sendikanın, bazı noktalarda farklı ve özerk politikalara sahip olabilmekte olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, Türk Eğitim Sen'in özelleştirmelere karşı düşüncelerini, "özelleştirme karşıtı" sol bir söyleme eklemlenilmiş gibi bir politik jargonda dile getirmediğini de

görebiliyoruz. Nihayetinde, Türk Eğitim Sen'in kurumsal kimliği kapitalizm karşıtı sol bir bilinçle birlikte anılmıyordu. Özelleştirme uygulamalarına karşıydı ama özelleştirmeler ile kapitalizmi bağlamak ve kapitalizm karşıtı söylemler oluşturmak gibi bir kaygısı ve belki de o yönde bir ideolojik bilinci de yoktu. Nitekim Türk Eğitim Sen, meslek liseleri ile ilgili olarak, bu yorumu destekler nitelikte düşüncelere sahipti:

Meslek lisesi gerçekten memleket meselesidir. Mesleki ve teknik eğitim, kalifiye iş gücünün üretilmesi ve istihdama yönelik olması bakımından toplumu doğrudan ve en kısa sürede etkileyen eğitim alanıdır (Türk Eğitim Sen, 2019).

Kapitalizm karşıtı söylem ile uyuşmayan bu ifade, Türk Eğitim Sen'in sadece (belki de sadece abartılı olan) özelleştirme uygulamalarına karşı olduğunu, ancak kapitalizm karşıtı bir söyleme eklenmediğini de göstermektedir. Ancak yine de, meslek liselerine yönelik yapılan bu yorum çerçevesinde düşündüğümüzde, her ne kadar ideolojik bilinç açısından kapitalizm karşıtı bir duruşu yeterli ölçüde ortaya konulamamış gibi görünse de yine de özel okullara karşı çıkmasının, kamusal eğitim anlayışını savunan söylemlere katkı sunmakla sonuçlandığı anlamına da gelmektedir. Eğitim Bir Sen sendikasıdan sonra, bir diğer neokorporatist ortağın da "millilik" bağlamında kalması ve neomuhafazakâr bir politika yürüten, ve İslami Kapitalist bir hegemonya çabasında olan, siyasal iktidarın hegemonyasına Türk Eğitim Sen tarafından sunulan desteğin muhafazakârlık çerçevesinde (o da laik sistemi tümüyle ortadan kaldırmama koşuluyla) olduğunu ancak hegemonyanın kapitalizm ayağına destek verecek söylemlerde bulunmamayı tercih ettiğini görebiliriz. Bu anlamda Siyasal İktidar, yine İslami Kapitalist hegemonya çabasının İslami ayağının güçlenmesi için koşullu da olsa bir nebze destek bulabilmekle birlikte, muhafazakâr toplum ile doğrudan bağı olan her iki sendika tarafından da neoliberal politikalara yönelik tereddütlerin varlığının, Siyasal İktidarın hegemonya çabasının Kapitalizm ayağının organik krizde olduğunu söylemeyi mümkün kıldığını ileri sürebiliriz.

4.2.2.5. Türk Eğitim Sen, Popülist Tabiyet ve Karmaşık Politik Öznellikler

Türk Eğitim Sen sendikasının, eğitimde özelleştirme politikalarına yönelik olarak ortaya koyduğu çok organize olmayan ya da dağınık özelleştirme karşıtı söyleminin, genelde toplumu, özelde de kendi yönetici ve üye toplumsal tikelliklerini nasıl etkileyeceği merak konusudur. Yönetici ve üyeler, sendikalarının söylemlerini paylaşmakta mıdırılar, sendikaları ile olan benzerlikler bilinçli bir eklemelenmenin ürünü mü? Benzerlikler ve farklılıklar nasıl

yorumlanmalı? Üyelerin talepleri sendika tarafından başarılı bir biçimde söyleme dönüştürülebilmiş mi? soruları etrafında Türk Eğitim Sen sendikasının hegemonya mücadelesindeki başarısı ve tikelliklerin bu hegemonya mücadelesindeki konum ve mücadeleleri ele alınacaktır.

Bu çerçevede 4 yönetici ve 4 de üye ile görüşülmüştür. Yönetici ve üyelerin ortaya çıkan görüşleri şu şekilde kavramsallaştırılabilmekte ve ayrılabilir. İlk olarak yöneticileri ele alırsak düşünceler şu şekilde yoğunlaşmaktadır:

Türk Eğitim Sen'li yöneticilerin % 75 i özel okulların var olmasını onaylarken, yöneticilerin %50'si hükümetin özelleştirme politikalarına karşı olduğunu ama ilkece özel okullara karşı olmadığını belirtmektedir. % 25 i özel okullaşmayı onaylamamakta kamusal eğitimi savunmaktadır. Bunun yanı sıra % 25 i Mevcut okullar özelleştirilmemeli ama özel okullar açılabilir düşüncesindedir. %25'i Hükümetin özelleştirme politikasının nedeninin siyasi olduğunu, % 25 i ise özel okulları belirli cemaatten arındırarak, hükümete yakın başka gruplara eğitimi bir rant kapısı olarak sunma amaçlı olduğunu, düşünmektedir. Yöneticilerin % 50 si Nitelikli özel okulların açılmasını talep ederken, % 50 si ise devlet okullarının ve eğitiminin iyileştirilmesini talep etmektedir. Bunun yanı sıra, % 50 si devlet desteğini tartışmalı bulurken, Yöneticilerden % 75 i sendikasının görüşünü bilmediğini ifade etmekte, % 25 i sendikasının özelleştirmeye karşı olduğunu, ancak özel okul açılmasına teşvik edilmesine karşı olmadığını ifade etmektedir. Türk Eğitim Sen sendikası, üyelerinin görüşlerini ele aldığımızda, şu görüşlerin var olduğunu görmekteyiz:

Türk Eğitim Sen'li üyelerin % 75 i özel okulların var olmasını olumlu bulurken, tereddütleri bulunduğunu belirtmektedirler. Görüşmecilerin % 50'si, özel okulların siyasi amaçlı ve cemaat gruplarına aktarılmaması koşulu ile özel okulların var olmasını isterken, %25'i devlet kaynaklarının özel girişimciye aktarılmaması koşuluyla özel okulların varlığına onay vermektedir. % 25 i ise tamamen kamusal eğitimi savunmaktadır. Düşünceler şu şekilde yoğunlaşmaktadır: Özel sektörün bu işin içinde olmasını fevkalade güzel, toplumun da eğitim şansını daha geniş alana yayılması açısından iyi bir uygulama(%25), Özel okulların ülkenin ücra köşelerine kadar ulaşabilirse anlamlı olur, kaliteli eğitimi herkese verebilmesi gerekir (%25). Özel okullar nitelikli ve başarılı değil (%25), Özel eğitim kurumları başarılı(%50), Özel okulların çok iyi denetlenmesi gerekir(%25), Devlete külfet gibi geldiği için yapıyordur (%25), Kendi gruplarına peşkeş çekmek için yapıyordur (% 50), talep: özelleştirme yapılmalı ama kaliteli özel okullar açılmalı(%50), kamusal eğitimi talep ediyorum (%25), Sendikam

özelleştirmeyi savunuyor (%50), Sendikamın özelleştirmeye karşı çıktığını tahmin ediyorum(%25), Sendikamın görüşünü bilmiyorum(%25).

Türk Eğitim Sen'li görüşülen yönetici ve üyelerden elde edilen verilere bakıldığında ilk dikkati çeken çarpıcı verinin, her iki grup için de hiç bir görüş veya düşüncenin %100 oranında bulgulanmamış olmasıdır. Ayrıca, Yöneticilerin %75'i sendikalarının görüşlerini bilmediğini belirtirken ve üyelerin %75'i ise sendikalarının görüşlerini yanlış bilmektedir. Bu ilk rakamsal verilere dayanarak söyleyebiliriz ki, Türk Eğitim Sen sendikasında Eğitimde Özelleştirme politikalarına yönelik olarak kapsamlı, etkili ve tutarlı bir söylemsel bütünlük oluşturulamamış olmasının getirdiği hegemonik zafiyetin üyelere yansıdığı göze çarpmaktadır. Yönetici ve üyeleri çoğunluğu özelleştirmeler konusunda birbiriyle benzeşen bütünlüklü bir düşünceyi ortaya koymamışlardır. Bu bulgu, sendika üyelerinin sendikalarına bağlılığının zayıflığını ve sendikal örgütlemeye yönelik bir yabancılaşma yaşadıklarını gösteren Millioğulları Kaya'nın(2015) bulgularıyla örtüşmektedir. Bunun nedeninin Türk Eğitim Sen sendikasının temel politika metinlerinde yer almayan özelleştirme düşüncelerinin, bazı basın bildirileri aracılığıyla savunulduğu ve bunun da toplumun geneli şöyle dursun, kendi tikellikleri tarafından bile yeterince algılanmadığı ya da onlar üzerinde bir etki yaratacak bir örgütlenmeye dayanmayan bir politika olarak yansıdığı söylenebilir.

Nitekim, Bu verilerden Eğitimde özelleştirme politikalarına destek verilip verilmediğine ilişkin olarak ortaya konulan düşüncelere bakıldığında, her iki grupta da %75 oranında özel okulların var olması gerektiği düşüncesinin, ancak siyasi amaçlarla, cemaat gruplarına bırakılmaması, kamu kaynaklarının kullanılmaması gibi bazı koşullarla özel okulların varlığına onay verildiği görülmektedir. Örneğin yöneticilerden Banu ve üyelerden Esin'in şu görüşlerine bakalım:

Yani özel girişimci yeni bir okul açabilir. Ama bu politikanın başka yüzü var. (...) özel üniversiteler, özel okullar, hükümete yakın okullar, yani eğitimi bir rant kapısı olarak gördükleri için... Başka vakıfların önü açılıyor yani. ...Özel girişim devam ettirilebilir ama bir devlet okulu özelleştirmemeli (Banu).

Aslında özel okullar kötü bir şey değil, kaliteli okulda kaliteli eğitim olur, ancak özel okullar ideolojik amaçla kullanılıyorlar. Özel okullara siyasi amaçlı oldukları için karşıyım... Cemaat okulları olur, Hristiyan misyoner okulları olur, Kürt okulları olur bunların önüne geçemezsiniz..bu nedenle karşıyım(Esin).

Yani bu noktada, yönetici ve üyelerin büyük bir kısmının aslında (kamu kaynaklarının satılması anlamındaki özelleştirme değil ama) özel okulların varlığına olumlu baktıkları, ancak

mevcut Siyasal İktidarın, özel okulların açılması ile ilgili söz konusu politikalarına onay vermedikleri açığa çıkmaktadır. Nitekim görüşme yapılan yöneticilerin %50'si, üyelerin de % 75'i eğitimde özelleştirme politikalarının siyasal iktidarı uygulayış biçimine güvenmedikleri ve karşı çıktıklarını görmekteyiz. Bu konuda üyelerden Ural ve Tuğba şöyle düşünmektedir:

Özel okullar açabilirler ama neden benim paramın, devletin, milletin garibanın parası özel okullara peşkeş çekilsin. Okutacak adam gider öder parasını okutur (Ural).

Ben devletçilikten yanayım. Yani bence halkçılıkta eğitim ve sağlık ücretsiz olmalı. Yani özelleştirilmemeli diye düşünüyorum (Tuğba).

Görüldüğü gibi kamusal eğitimi destekleyen üyeler de bulunmaktadır. Ancak, genel eğilim, özel okullar açılabilir ancak, özellikle dini gruplara peşkeş çekilmesi açısından tehlike içermekte olduğu yönündedir. Buradan iki farklı yorum yapılabilir. Birincisi, Türk Eğitim Sen'li yönetici ve üyeler Siyasal İktidarın, eğitimde özelleştirme politikaları çerçevesinde dini cemaatlere ayrıcalık tanıyarak özel okullara teşvikler vermesine karşı olmaları, onların eğitimde bu "dini cemaat ve gruplar aracılığıyla oluşan bir dinselleşme" olgusuna karşı olduklarını göstermektedir. Nitekim, din eğitime ilişkin analizlerde de, din eğitiminin devletin vermesi gerektiğini, din eğitiminin, milli beka ve radikalizm gerekçesiyle dini grupların eline bırakılmaması gerektiğini savunmaktaydılar. İkinci yorum ise, hükümetin dini gruplardan yana haksız rekabet oluşturmayacak ve gerçekten kaliteli okullar açılacak ve toplam ülke eğitiminde kalite artacaksa özel okullara ilkece karşı olmayarak, aslında anti-kapitalist bir noktada durmadıklarını göstermektedir. Ancak, özel okulların varlığına ilkece karşı çıkmayan yönetici ve üyelerin, yine de özel okullaşma sürecinde yaşanacak hak kayıplarına, ülke eğitiminin niteliğinin yükselebileceğine, şu şekilde tereddütle yaklaştıkları da görülebilmektedir:

Yani tamam yapılan şey güzel. Ama kaliteyi düşürmeyecek tedbirleri de almak gerekiyor bunun yanı sıra, fakat şu an iktidarın yaptığı o değil. Efendim, ben iştegiyorum, bir bina kiralyorum. İşte üç beş tane de öğretmen buluyorum. Ondan sonra çıkıyorum sağa sola kaliteli, kalitesiz, okuyacak, okumayacak ne bulduysam...(Uğur-Üye).

Az ve ölçülü açılmalı. Siyasi amaçla açılmayan, kaliteli eğitim veren özel okullar da ülkenin ücra köşelerine kadar ulaşabilirse anlamlı olur, kaliteli eğitimi herkese verebilmeliler (Esin-Üye).

Şu kapitalist düzende bunları engelleyemezsin. Dolayısıyla eğitimde özel sektöründe içinde olduğu bir yarışın varlığını savunuyorum ama devlet desteğini tartışabiliriz. Özel okula giden öğrencilere niye para. Şimdi şöyle söyleyeyim parası yoksa adamın özel okulda işi yok zaten. Şimdi bir kısmı devlet veriyor, gerisini vatandaş nasıl verecek (Çağtay-Yönetici).

Görüldüğü gibi, özel okul açılmasına karşı olmayan Türk Eğitim Sen yönetici ve üyelerinde bile özel okulların tüm topluma kaliteli eğitim olanağı olarak dönebilmesi olgusunun gerçekleşebileceğine dair bir tereddüt bulunmaktadır. Bu tereddüt, aslında kamusal eğitim olanağının zedelenmesine yönelik bir endişeye dayanmaktaydı. Ve bu tereddüt Eğitim Bir Sen üye ve yöneticilerinde de bulunmaktaydı. Bu tereddütün varlığını, aslında sadece siyasal iktidarın bu politikayı yanlış uygulamasına dair değil, aynı zamanda toplumda eğitim hakkına ulaşım, kaliteli eğitimin oluşması vs. temel hakları ortadan kaldıracağına yönelik, yani kapitalizmin kendi işleyişine yönelik bir tereddüt olarak da okumak gerekmektedir. Ancak, yönetici ve üyelerde bulunan bu tereddütün oluşmasında, sendikalarının bu konudaki örgütlenme çalışmasının bir etkisi olduğu konusu tartışmalıdır. Zira, yönetici ve üyelerin çoğunluğu sendikalarının bu konudaki düşüncesini bilmemektedirler. Öyleyse bu konudaki fikirlerine dolaylı olarak kendileri kavuşmuş olmaktadırlar. Bu da her hangi bir örgütlenme çalışması olmasa da her toplumsal tikelliğin o toplumdaki her hangi bir konuya dahil olup bir bakış açısı kazandığı ve kendi özgül bakış açısından konumlandığı bir siyasal özne olma durumunun olumsuzluğunda olmaları söz konusu olmaktadır. Zira hegemonya mücadelesinin, sadece yapılar arasında değil, toplumsal tikelliklerin de dahil olduğu bir çerçevede gerçekleşiyor olduğu unutulmamalıdır.

Özelleştirme uygulamalarına yönelik tereddütlerin varlığı, yine de Türk Eğitim Sen yönetici ve üyelerini ideolojik bilinçle örülmüş bir anti-kapitalist söylem olarak nitelendirmemize yetmeyecektir. Netice de görüşme yapılan çoğunlukta özel okullara ilkece bir karşı çıkış bulunmamaktaydı. Bu çerçevede, Siyasal İktidarın İslami Kapitalizm hegemonyasının İslami ayağına -ama kısmi, temkinli ve laikliği tehlikeye sokacak bir radikalizme varmayacak şekilde- daha fazla destek sunan Türk Eğitim Sen sendikasının kurumsal politikalarına nazaran, yönetici ve özellikle üyelerde dinselleşmeye karşı çok daha fazla tereddüt ve daha az onay söz konusuydu. Bu anlamda İslami Kapitalizmin İslami ayağı için Türk Eğitim Sen'den temkinli de olsa kurumsal rıza devşirilirken, tikelliklerinden yeterli rıza devşirilememişti. Ancak, İslami Kapitalizm hegemonyasının kapitalizm ayağında ise bu görünüşün tam tersi ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin sendikalarından beklentilerini ve eğitim anlayış ve taleplerini gösteren Karaman ve Erdoğan'ın (2016) bulgularıyla örtüşmektedir. Yani Türk Eğitim Sen kurumsal politikaları, özelleştirme politikalarına çoğunlukla karşı çıkarak, Kapitalizm ayağı için yeterli rızayı göstermezken, görüşme yapılan Türk Eğitim Sen tikelliklerinden kapitalizm ayağı için kurumsala oranla daha fazla rıza devşirilmekteydi. Bu nokta, üzerine hegemonya mücadelesi

dönen, bu hegemonya projesinin her iki ayağında da Türk Eğitim Sen sendikasının, kendi tikelliklerini iyi örgütleyerek, ideolojik bilince dayalı tabandan demokratik örgütlenmiş bir hegemonya süreci işletemediği sonucunu çıkarmak mümkün olacaktır. Zira, yöneticilerin ve üyelerin %75'i sendikalarının bu konudaki politikasını ya bilmemekte ya da yanlış bilmektedir. Öyleyse, Türk Eğitim Sen sendikası içerisinde özelleştirme politikalarına ilişkin olarak her hangi bir bilinç oluşturuvcu örgütlenme çalışması yapılmamış olabilir, yani bir yönüyle sendika özelleştirme politikalarını önemsememektedir denilebilir. Ayrıca, üyeler ile sendika yönetiminin bağı ve iletişiminin zayıf olduğu da düşünülebilir. Ayrıca, sendika yönetici ve üyelerinin en az % 50'si nitelikli özel okul talebinde bulunmasına rağmen, Türk Eğitim Sen sendikasının bu talepleri eklemleyip söylemsel olarak dile getirme noktasında da talepleri toplayamadığı ve üyeler ile bağının zayıflığı yorumunu yapabiliriz. Bununla birlikte, bu örgütlenme ve iletişim zafiyetinin de etkisiyle, sendikada demokratik işleyen bir karar alma sürecinin işlemediği ve özelleştirme politikalarına ilişkin kararlar alınırken, sadece üyelerden değil, yöneticilerden bile yeterli görüş alınmadan, sadece sendika aristokrasisinin kararlarının geçerli olduğu da düşünülebilir. Sendikanın elit yönetimi, bir politikaya ilişkin olarak, tabandan örgütlenmeden, yani tabandan destek almadan kararlar alıyor ve söylemler oluşturuyorsa, bu o sendikada yer alan toplumsal tikelliklerin, hegemonize edilmiş belirli üst siyasal kimlik söylemlerinin kümeleme gücü ile o sendika çatısı altında toplandıkları çıkarımı yapmamıza olanak sağlayabilir. Yani örneğin, "milliyetçilik" kimliğinin söylem alanındaki boş gösterenleri en fazla hegemonize eden sendikalardan birisi olarak Türk Eğitim Sen sendikası ele alındığında; milliyetçi kimliğini taşımakla o sendika içerisinde yer alan tikelliklerin, kendi siyasal kimliklerine tabi olmalarından ötürü, birçok politikanın içeriğini sorgulamadan oluşan bir "popülist tabiyet" ile o politikalara pasif bir onay vermiş olmaları, yani neticede pasif bir rıza devşirilmiş olma olasılığını yükseltmektedir. Örneğin yöneticilerden Çağtay ve Üyelerden Ural'ın düşünceleriyle, bu üst siyasal kimliklerin sendika çatısı altında toplanmak için ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır:

Önce ülkem diyen, ülkenin varlığı, birliği, bütünlüğü, bölünmezliği ön plana çıkartan ve bu anlayışla bir yapı oluştuğunu düşündüğüm için Türk Eğitim Sen diyorum yani(Çağtay).

Bir sendikalı ol diyorsak sendikanın gerçek değerlerine sahip çıkmamız lazım. Atatürk milliyetçiliğini savunan insanlarız yani...(Ural).

Görüldüğü gibi, üst siyasal kimliğe dayalı bir şekilde kümelenmiş olan toplumsal tikellikler, politikaların içeriği ile ilgilenmek ve karar alma süreçlerine katılacak mekanizmalara katılma olanağı bulmak yerine pasif rızaların devşirilmesine daha açık

olmaktadırlar. Büyük siyasal iktidar hegemonyaları için olduğu kadar küçük sivil toplum girişimlerinde de bu tip pasif rıza devşirmeleri ile işleyen politika oluşturma süreçlerinin de er geç bir hegemonik kriz ile karşılaşmasının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Hegemonya siyasetinde Gramsci'ci anlamda tabandan demokratik örgütlenmeye dayanmadan işleyen bu tip pasif devrimsel siyasal süreçlerin, genel olarak yapısal siyasal aktörlerin bir çoğunda, politikaları ve içeriklerini tikellikler ile tartışmaya, onlar ile örgütlenmeye dayalı bir siyasal süreç yerine, vatan, millet, ümmet kavramlarından oluşan boş gösterenleri ve milliyetçilik, Müslümanlık gibi siyasal kimikleri ön plana çıkaran popülist siyasetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yorum, Türkiye siyasetinde popülizmin kitle inşa aracı olarak kullanıldığını gösteren Yetkin (2010 ve 2016) ve Toprak'ın (1992) bulgularıyla da örtüşmektedir. Popüler kodlar ve bu kodlar aracılığıyla tikelliklerin reddedemeyeceği türden popülist politikalar yapınca (Ives, 2011), tikellikleri rıza gösterdikleri politikaların içeriği ile yüz yüze gelişi, o politikalar uygulama sahasında tikelliklerin önüne gelinceye kadar ertelenmiş olmaktadır. Örgütlenmemiş, kurumu ve tikellikleri ile birlikte hegemonik bir bütünlük oluşturulamamış politika konuları, uygulama esnasında tikelliklerin önüne geldiğinde, haliyle tikelliklerin keline özgü farklı görüşlerine dayalı olarak, farklı yönlerde de olsa, mikro politik süreçlerde moleküler bir direnç sergileyebileceği akılda tutulmalıdır. Öyleyse toplumsal tikelliklerin hegemonya mücadelesine katılımı, kendi örgütlerinin onları ne ölçüde tabandan örgütleyerek bir düşünce etrafında toplamayı başardığına bağlı olarak ya çok çeşitlilik gösterebilecek ya da bireysel farklara rağmen, moleküler direnişlerin daha homojen bir düşünce etrafında hegemonya mücadelesine katılmaları beklenebilecektir.

Bu çerçevede pasif rıza süreçlerine dayanarak, hegemonik bir bütünlük oluşturma zafiyeti içerisinde Türk Eğitim Sen sendikasının Eğitimde Özelleştirme politikalarına yönelik olarak kurumsallık ve tikellikleriyle bütünsel olarak bir politika örgütleyemediği görülmektedir. Ancak, gerek kurumsal olarak, gerekse yönetici ve üye tikellikler olarak bir bütünlük halinde olmasa da siyasal iktidarın özelleştirme uygulamalarına yönelik olarak bir güvensizliğin sonucunda, "siyasal iktidarın özelleştirme politikalarını uygulayışına" bir rıza üretilmiş olduğu söylenemez. Bunun yanı sıra hegemonik bir bütünlük olarak iyi örgütlenmiş olmasa da toplumsal tikelliklerin kendi özgül fikirleri doğrultusunda bir özelleştirme görüşlerinin olduğu ve bu anlamda da kendi, tek bir çizgide olmanın ötesinde, karmaşık, iç içe geçmiş ve çok yönlü siyasal konumlarından hegemonya mücadelesinde siyasal öznellik sergileyebilecekleri görülebilir. Neticede bu koşullarda, kurumsal politikaları ve tikellik konumlarını bir bütün olarak düşündüğümüzde Türk Eğitim Sen sendikasının İslami Kapitalist hegemonya süreci

için siyasal iktidarın yanında oldukları konumdaysa, siyasal iktidara karşı oldukları siyasal konumun hegemonyanın her iki ayağı için de biraz daha baskın olduğunu söyleyebiliriz.

4.2.2.6. Eğitim Sen ve Sosyalist Karşı Hegemonya

Eğitim Politikaları üzerine süren Hegemonya mücadelesinde en net politikalar ile siyasal mücadele sürdüren yapısal siyasal aktörlerden birisi Eğitim Sen sendikasıydı. Eğitim Sen sendikası eğitimde dinselleşme politikalarına, gericileşme ve muhafazakârlaşma karşıtlığı üzerinden bir hegemonya bloğu örerek siyasal iktidara muhalif bir konumdan bir mevzi savaşı türünden bir mücadele yürütmekteydi. Eğitim Sen'in "Eğitimde Özelleştirme" politikalarına karşı ördüğü hegemonya bloğunun en temel söylemlerinden birisi ise "kamusal eğitim" söylemiydi. Eğitim Sen sol sosyalist bir söylem temelinde eğitimde özelleştirme ve piyasalaşma politikalarına karşı çıkmakta ve bu doğrultuda özelleştirmenin karşısına koyduğu "kamusal eğitim" kavramını şu şekilde tanımlamaya çalışmaktaydı:

Tek başına eğitim sisteminin kamusal nitelikli olması ve kamu kaynakları tarafından finanse edilmesi elbette yeterli değildir. Kamu tarafından herkese eşit ve parasız olarak sunulması gereken eğitimin laik, bilimsel ve demokratik bir içerikte olması, kamusal, nitelikli bir eğitim sisteminin oluşturulması açısından zorunludur (Eğitim Sen, 2015:9).

Görüldüğü gibi, Eğitim Sen sendikası Eğitimde özelleştirme politikalarının karşısına koyduğu "kamusal eğitim" kavramını, özel okullar yerine devletin verdiği eğitim ya da devlet okulu ile yürütülen eğitim tanımlamasının ötesinde, eğitimin kamu kaynakları ya da devlet tarafından finanse edilmesini yeterli bulmayan daha geniş bir tanıma dayandırmaktaydı. Yukarıdaki, tarife göre, o tanım şu şekilde yapılabilir: *Kamusal kaynaklarla devlet tarafından finanse edilen, herkese eşit, parasız, laik, bilimsel, demokratik ve eşit nitelikli eğitim*. Öyleyse Eğitim Sen için mücadelenin yönü belliydi: Eşit ve parasız bir eğitim, muhafazakârlaşmaya karşı laik, demokrat ve bilimsel bir eğitim, herkese eşit nitelikte iyi bir eğitim amaçlanmaktaydı. Bu amaç da ancak, kamu kaynaklarının toplumda ve eğitimde eşitliği bozacak şekilde özel sektöre aktarılmasına karşı durarak gerçekleştirilebilirdi. Bu bulgu, sivil toplumun devlet ile ilişki, mücadele ve zorlamalarını sürdürdüğü stratejileri gösteren Şirin (2009)'in Kudumo'nun (2011) Seashore'un (2008) bulgularıyla örtüşmektedir. Bu çerçevede Eğitim Sen örgütü, kamu kaynaklarının özel sektöre, sermaye sınıfına aktarılmaya çabalanmasına ilişkin itirazını, sol sosyalist bir söyleme sahip bir sendika olarak tabi ki küresel kapitalizm karşıtlığı üzerinden gerçekleştirmekteydi.

Bu çerçevede, Eğitim Sen sendikasının, anti-kapitalist "sol" bir söyleme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, Eğitim Sen'in eğitimde özelleştirme politikalarına bu karşı çıkışlarını, sadece bir ideolojik taraftar biçiminde gerçekleştirmediği, her bir siyasal mücadeleyi (özellikle eğitimde özelleştirme politikaları ile ilgili olarak diğer sendikalarda rastlamadığımız ölçüde) bilimsel sayısal verilere dayandırarak sürdürmeye özen gösterdiği göze çarpan ilk özelliklerden birisi olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Eğitim Sen sendikasının eğitimde özelleştirme politikalarına ilişkin dönüm noktaları olarak kabul edilen, 4+4+4 eğitim yasasının çıkışı ve ardından dershanelerin kapatılıp Temel Lise'lere dönüştürme projelerinin uygulanma tarihlerinin öncesi ve sonrasında eğitimde özelleştirme ve piyasalaşma süreçlerini çarpıcı biçimde rakamsal olarak ortaya koymaya şu şekilde çabaladığını görebiliriz:

Özel öğretim kurumlarındaki öğrencilerin toplam örgün eğitim içindeki oranı ise toplamda yüzde 8,7'ye ulaşmıştır. Özel okullarda okuyan öğrencilerin yüzde 16,5'i okul öncesi eğitimde, yüzde 5'i ilkokulda, yüzde 6,2'si ortaokulda, yüzde 13,7'si ise ortaöğretimdedir.

OECD ortalamasında ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde kamu kaynaklarından yapılan harcamalar eğitim harcamalarının yüzde 90'ını, hane halkı ve özel kaynaklardan yapılan harcamalar ise yüzde 9'unu oluşturmaktadır. Türkiye'de ise eğitimde yaşanan ticarileşmenin sonucu olarak kamusal eğitim harcamalarının oranı yüzde 72,9, hane halkı ve özel kaynaklardan yapılan eğitim harcamalarının oranı yüzde 27,1'dir. 2011 yılında hane halkının yaptığı eğitim harcamaları toplamı 13 milyar 782 milyon TL iken, 2018 itibarıyla bu rakam üç kattan fazla artarak 43 milyar 30 milyon TL'ye yükselmiştir (Eğitim Sen, 2020a: 6-7).

Görülebildiği gibi, Eğitim Sen sendikası Eğitimde Özeleştirme politikalarına karşı hegemonya çabasını bilimsel dayanaklar eşliğinde sürdürmeye çabalamaktadır. Tabi ki, bu bilimsel veriler ile karşı çıktığı olgu ideolojik kökenlidir. Bir başka deyişle, bu bilimsel veriler ile sınıf çelişkilerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu ideoloji çerçevesinde, Eğitim Sen sendikasının bilinen sol sosyalist söyleme dayalı duruşunun bir yansıması olarak eğitimde gericileşme politikalarına karşı çıktığı kadar, hatta (bu tip üst-yapısal eğitim politika ve sorunlarının temelinde Kapitalizm gibi sınıfsal eşitsizlikler yaratan bir ekonomik alt-yapısal gerekçeyi görme eğiliminden kaynaklı olarak, belki de gericileşme politikalarından) daha da fazla Eğitimde Özelleştirme politikalarına karşı bir hegemonya bloğu ördüğünü ve Gramsci'ci anlamda "mevzi savaşı" olarak adlandırılan (Gramsci, 1986) türünden bir örgütlenmeyi deneyerek Eğitimde Özelleştirme ve piyasalaşma politikalarına karşı çıkmaya çabaladığını söyleyebiliriz. Bu çerçevede Eğitim Sen sendikasının Eğitimde Özelleştirme uygulamalarını, Eğitim Bir Sen ve Türk Eğitim Sen'den farklı olarak, sıradan iktidar politikalarından birisi olarak görmek yerine, onu Küresel Kapitalizmin Türkiye'deki yansımaları olarak görme

eğiliminde olduğunu ve bu anlamda da Eğitimde Özelleştirme karşıtlığını, sadece AKP karşıtlığı üzerinden değil, çoğunlukla Kapitalizm karşıtlığı üzerinden kurmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Örneğin Eğitim Sen eski başkanlarından Kamuran Karaca şunları ifade etmektedir:

AKP döneminde eğitim sisteminde, toplumun genelindeki ekonomik-toplumsal ilişkilerde yaşanan dönüşüme paralel olarak, köklü değişiklikler yaşandığı bilinmektedir. ...Türkiye'nin de taraf olduğu ve kamu hizmetlerinin ticarileştirilerek piyasa açılmasını öngören ve 1995 yılında imzalanan GATS ve benzeri uluslararası anlaşmalar, pek çok kamu hizmeti alanı gibi, eğitimin de "serbest piyasaya" açılmasını, eğitim hizmetlerinin adım adım ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesini hedeflemiştir (Eğitim Sen, 2015f).

Görüldüğü gibi, AKP'nin, özelleştirme politikalarıyla eğitim alanını piyasalaştırdığı vurgulanmakla birlikte, aslında, siyasal iktidarı, Küresel Kapitalizmin aktörleri tarafından imzalanan anlaşmalar ile Kapitalizmin dünya genelinde neoliberal politikalara dönüşümünün Türkiye aktörü olarak görme eğiliminin daha baskın olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim benzer şekilde Eğitim Sen'de, Eğitim alanının piyasalaşmasını, sadece AKP iktidarı ile sınırlamayıp, AKP öncesi dönemde de sık sık, Küresel kapitalizmin uygulamalarına bağlayan birçok politika metnine rastlamak mümkündür:

21. Yüzyılın şafağında yeryüzünün her köşesinde vahşi kapitalizmin barbarlık manzaraları gözleniyor; küreselleşmenin, piyasanın tüm alanlarına totaliter müdahale olduğu açığa çıkıyor. Kapitalizm 1980'lerden beri, tüm dünyadaki mal ve hizmet üretim süreçlerinin piyasa egemenliğine terk edilmesi anlamına gelen "Küreselleşme İdeolojisi" ile kendini var ediyor. Buna göre kapitalizmin tek ve mutlak bir sistem olarak kabul edilmesi gerektiği söyleniyor. ...Türkiye'de de devlet, emekçiler için daha fazla işsizlik, daha fazla yoksulluk anlamına gelen neo-liberal politikalara, IMF, Dünya Bankası'nın vs. çizdiği doğrultuda daha fazla ağırlık veriyor (Eğitim Sen, 2000; 20-23).

Görülebileceği gibi Eğitim Sen sendikası, Siyasal İktidarın özelleştirme politikalarını, aslında Küresel Kapitalizmin politikalarının, Türkiye'deki uygulaması olarak görmekte ve diğer sendikalardan farklı bir şekilde, kamusal hizmet alanlarının özelleştirilmesine kadar genişleyen bu neoliberal politikaların tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de "sınıfsal" eşitsizlikleri derinleştirdiğine vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede Eğitim Sen sendikasının özelleştirme politikalarına yönelik çözümlemesinin Marxist, sol sosyalist söylem içerisinde yaşam bulduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu çerçevede, bu siyasal iktidar da Türkiye'de geçmiş diğer birçok siyasal iktidar gibi, bir küresel kapitalist proje olarak görülmekte ve

Siyasal İktidara karşı örülen hegemonya bloğu da, sınıfsal eşitsizliklere vurgu yaparak, kapitalizm karşıtlığı üzerinden kurulmaya çalışılmaktaydı.

Bu noktada, Eğitim Sen'i analiz ettiğimiz diğer sendikalar ile karşılaştırarak bu çerçevede bir eğitim politikasına nasıl yaklaştığını görebiliriz. Örneğin Eğitim Bir Sen ve Türk Eğitim Sen sendikaları, sosyalist bir ideolojik bilince dayalı olmadıkları için, zaman zaman kapitalizm ve özelleştirme karşıtı söylemler kullansalar da sermaye karşıtı bir söylem ortaya çıkmamıştı. Bu sendikalar, örneğin, mesleki eğitim konusuna ilişkin politikalarında, mesleki eğitimin doğrudan sermayeye ucuz işgücü yetiştiren mekanizmalar şeklinde algılanışına olanak veren söylemler kullanmaktaydılar. Eğitim Sen'in mesleki eğitime ilişkin değerlendirmesi ise şu şekildeydi:

Mesleki ve teknik eğitimin temel amacı, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda bireylere belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama yeterliliklerinin kazandırılmasıdır. Ancak hükümetin mesleki eğitime ilgisi, tamamen piyasanın ya da patronların 'teknik eleman' ya da 'ara eleman' ihtiyacının karşılanması ile sınırlı olmuştur. Onların asıl istedikleri, 'rekabetçi', 'girişimci', hepsinden önemlisi 'itaatkâr' bir işgücü yaratmaktır (Eğitim Sen, 2018c).

İnsanlar sadece makine kullanan, hizmet eden mekanik canlılar değildir. Eğitim anlayışı ve ortamı, bireyin kendi ilgileri doğrultusunda yaşamasına destek olacak bir özellik taşımalıdır. Eğitimin hiçbir türü sistemli olarak toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmek ve pekiştirmek etkisine sahip olmamalıdır (DEK, 2004: 4-6).

Bu çerçevede, Eğitim Sen'in sınıfsal eşitsizlikleri derinleştirecek her hangi bir eğitim politikasına onay vermemeye çabaladığını söyleyebiliriz. Nitekim, sendika, sınıfsal eşitsizlikler üreten eğitim politikalarını, sadece bir eğitim politikası olarak değil, aynı zamanda tüm dünyada sermaye sınıfının güçlendiği ve emekçi sınıfın sömürüldüğü bir küresel proje olarak görmekteydi. Bu çerçevede siyasal iktidar ile mücadele de öncelikle emekçi sınıfların birliği üzerinden kapitalizme karşı bir mücadele şeklinde örülecekti. Nitekim, birçok politika metninde bu mücadele biçiminin tarifine şu şekilde rastlamaktayız:

...Sermayenin ve onun temsilcisi AKP'nin yıllardır uyguladığı emek düşmanı politikalar, bu politikalardan olumsuz etkilenen bütün kesimlerin taleplerinin ve mücadelesinin ortaklaştırılmasını kolaylaştırmaktadır. (...)özelleştirme, esnek çalışma, taşeronlaştırmaya son verilmesi; bütçenin sermaye için değil halk için hazırlanması; gibi talepler etrafında birleşmiş bir sınıf mücadelesinin geliştirilmesi için koşullar düne göre çok daha uygundur. ...Bu açık gerçek, sadece Türkiye için değil, diğer kapitalist ülkeler için de geçerlidir(Eğitim Sen, 2014: 26-27).

MEB'in eğitim hakkı ve eğitime erişimde benimsediği piyasacı, rekabetçi ve ayrıştırıcı eğitim politikaları artarak devam ediyor. Toplumda giderek artan sınıfsal eşitsizlik, eğitim sistemi üzerinden daha da belirgin hale getirildi (Bianet-Eğitim Sen, 2017).

Elbette ki Eğitim Sen sendikası için eğitim alanındaki eşitsizliklerin kaldırılması ancak toplumdaki eşitsizliklerin kaldırılması ile mümkündür ve bu kapitalist politikalar ile mücadele etmenin bir nihai amacı vardır:

Kapitalizmin tahrip edici tüm egemenlik ilişkilerine rağmen, 21.yüzyılda, isanlığın eşitlik, özgürlük, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya özlemi bitmeyecektir (Eğitim Sen, 2000; 22).

Tabii ki Eğitim Sen sendikası, görüldüğü gibi Marxist sol söylem üzerine kurulu olduğu için toplumsal sorunların oluşumunda da onların çözümünde de alt-yapısal, yani ekonomipolitik süreçlerin belirleyici olduğuna ilişkin eğilim daha baskındı. Bu çerçevede sorunları saptayışlar ve çözüm önerileri, öncelikli olarak Kapitalizmin kendisine yönelikti. Ama özellikle 2000'li yıllarda bu kez karşısına çıkan Siyasal İktidar biraz daha çeşitli (alt-yapısal olana, üst-yapısal olanı da ekleyen) analizler yapmayı gerektirmekteydi. Bu nedenle Eğitim Sen sendikası, özellikle siyasal iktidarın neomuhafazakâr yapısından dolayı, onu bir yönüyle kapitalizm bağlamında anlamayı gerektirirken, bir yönüyle de Siyasal İslami çerçevede de anlayıp analiz etmeyi denemeye çalışmaktaydı. Her ne kadar sendika içerisinde Türkiye'deki Siyasal İslami gelişimin aslında kapitalizmin gelişimi için bir adım olduğu sürekli akılda tutulsa da zaman zaman özelleştirme politikalarında dini cemaat ve vakıflara öncelik verilmesi ülkede sadece İslami burjuvazinin yaratılma çabası değil, aynı zamanda İslami Muhafazakâr bir toplum yaratılmasının da amaçlandığı vurgulanmaktaydı:

AKP döneminde altın çağını yaşayan dini cemaat ve vakıflar (TÜRGEV, ENSAR Vakfı, İHH, Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA), Hizmet Vakfı, Hayrat Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti, Birlik Vakfı, Muradiye Kültür Vakfı, Su Vakfı vb.) başta değerli arazilerin bedelsiz tahsisi olmak üzere, kamusal kaynakların dini vakıf ve cemaatlere aktarılması sonucunda, eğitim alanında etkilerini her geçen gün artırmaktadır. Bunun dışında, büyük kamu ihalelerini almak isteyen sermaye gruplarının özellikle hükümete yakın dernek ya da vakıflara yüklü miktarlarda bağış yapmalarının şart koşulduğu bilinmektedir (Eğitim Sen, 2019b: 5).

Siyasi iktidar, eğitim sistemini kendi siyasal-ideolojik hedeflerine uygun olarak biçimlendirmeye devam etmektedir. Eğitimde yaşanan ticarileştirme ve 'tek din, tek mezhep' anlayışına dayanan dinselleştirme politika ve uygulamaları hız kesmeden sürmüştür (Eğitim Sen, 2017a).

Bir taraftan sermayenin ihtiyaç duyduğu öğrencileri ara elemanlar ve ucuz işgücü olarak gören politikalar yaşama geçirilirken, diğer taraftan imam hatipleştirme politikaları üzerinden eğitimin

dinselleştirilmesi ve siyasi iktidarın politik kitle tabanının genişletilmesi yönünde adım atılması hedeflenmiştir (Eğitim Sen, 2020a: 1-3).

Görüldüğü gibi Eğitim Sen, hegemonya mücadele sürecinde, Eğitimde Özelleştirme politikalarına karşı çıkışını kapitalizm karşıtlığı üzerinden bir hegemonya bloğu oluşturarak örmenin yanı sıra, üst-yapısal bir analizi de buna ekleyerek, ülkede sadece sınıfsal eşitsizlik değil, aynı zaman da bir de "laiklik sorunu" olarak adlandırılabilir, toplumsal alanda bir dinselleşme ve gericileşmenin varlığına işaret etmekte ve buna karşı çıkılmasına yönelik bir hegemonik örgütlenme sürdürmektedir. Bu çerçevede Eğitim Sen'in eğitimde özelleştirme politikalarına karşı ördüğü hegemonya bloğu, "kamusal eğitim söylemi", "küresel kapitalizm karşıtı söylem" ve "neomuhafazakar kapitalizm karşıtı söylem" olmak üzere üç ana söylemsel dayanağa oturmaktaydı. Eğitimde özelleştirme politikalarına karşı örülen hegemonya bloğunun dayandığı bu üç söylem, aynı zamanda Eğitim Sen'in "sol sosyalist" bir üst söyleme eklemlenen bir hegemonya bloğunun bir alt fraksiyonu olarak konumlandığını göstermektedir.

Bu çerçevede Eğitim Sen sendikasının geçmişten günümüze getirmiş olduğu sınıfsal mücadeleyi önceleyen, hatta zaman zaman sendika içerisinde kapitalizme karşı asıl mücadelenin sınıfsal olması gerektiği düşüncesi ile ülkedeki başka üst yapısal sorunlara ilişkin siyasal mücadelenin de (öncelikli) verilmesi gerektiği düşüncesi arasında tartışmaların varlığının da olduğunu göz önünde bulundurarak (Eğitim Sen, 2014b; 5-22; Estukyan, 2020), işçi sınıfının sınıfsal (hegemonik) önderliği ve hak kazanım mücadelesi geleneğine ek olarak, güncel (ya da reel) olarak gerçekleşen, birçok, etnik kimlik, toplumsal cinsiyet, laiklik, çevre, çocuk hakları ve göç sorunları gibi üst-yapısal siyasal sorunlara yönelik siyasal mücadeleleri de birlikte sürdüren, hatta zaman zaman önceleyen bir mücadele süreci yürütüldüğünü görebilmekteyiz. Bu çerçevede sınıfsal sorunların mı? Yoksa etnik ya da kadınlara ilişkin vb. sorunların mı? Önceleneceğine ilişkin sendika içi tartışma, sendikaya içkin fraksiyonlar arasında hegemonya mücadelesinin varlığı anlamına da gelmektedir. Bu anlamda Hegemonya mücadelesi sadece dışsal siyasal aktörlere karşı değil, aynı zamanda yapısal bir siyasal (hatta sivil) örgütte kendi içkin süreçlerinde de gerçekleşebilir. Örnek olarak Eğitim Sen içerisinde başörtüsü politikasında yasaklamalara karşı alınacak tavır konusunda fraksiyonel farklar ortaya çıkması gibi, siyasal iktidara karşı yürütülen mücadelenin nasıl yürütüleceğine, yani hegemonya mücadelesinin hegemonik önderliğinin nasıl tesis edilmesi gerektiğine ilişkin de

bir hegemonya mücadelesinin varlığı²¹ söz konusudur. Bu çerçevede, işçi sınıfının önderliğinde sınıfsal mücadelenin önderliğinin hegemonik bir baskınlık oluşturduğu durumlarda, sendika içerisinde örneğin, Kürt siyasal hareketleri, kadın hareketi, LGBTİ+ hareketi gibi siyasal fraksiyonların kendi sorunlarının görmezden gelindiğine ilişkin söylemlerinin görülebildiğini söyleyebiliriz. Bu tip kimlik siyasetlerinin mücadelede öne çıkması noktasında ise sınıfsal mücadele savunucularının tepkilerini görebiliriz. Bahsedilen tartışmaya şu örnekleri sunabiliriz:

Sendikalar, toplumsal cinsiyet rolleri altında ezilmiş, kayıt dışı alanda yoğunlaşmış kadınları, bu kesimi örgütlemenin zorlukları nedeniyle görmezden geliyor. Kadınları görmeyen ve bünyesinde kadınlar için örgütlenme kanalları açmayan sendikalar güç kaybediyor (Gülenç, 2018).

Sendikal hareketin kapitalizmin dinamiklerinden doğan eşitsizliklere karşı sınıfsal bir yanıt/eylem biçimi olduğu düşünüldüğünde, LGBTİ'lerin emek piyasasında maruz bırakıldıkları dışlanma, ayrımcılık, maduniyet vb. süreçlerine karşı hem sınıfsal anlamda hem de kimliğe dayalı direnişin kitlesel bağlamının daha sağlam bir zemine oturması mümkün olacaktır (Hancıoğlu, 2014).

Reel siyaset, reel politika. Ben bu reel kavramına zaten sinir olmaya başladım. Yani bugünün siyasetini yaparsan, o zaman beş yıl sonrasının siyasetini yapamazsın. Projeksiyon sunamazsın, böyle sıkıntılar var bence. (...)nasıl söyleyim sonuçta bir politika belirleyen bir merkez var hani merkez yürütme kurulu var. Burada ya toplantılar çok verimli geçmiyor ya reel politika düşünülüyor (Çağlar, üye).

Söz konusu örgüt içi hegemonya mücadele sürecinin bir yansıması olarak, Eğitim Sen örgütünün, örneğin, özelleştirme politikaları ya da emekçi hakları gibi konularda siyasal iktidar ile mücadele ederken bir yandan da bu mücadelesini üst-yapısal siyasal sorunları ve kimlik siyasetini gören bir noktadan sürdürmeye çalışmakta olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle Eğitim Sen'in sadece işçi ve emekçi haklarına odaklanmış bir sendika olmak yerine, ülkenin birçok siyasal sorunu ile ilgilenen, ülkedeki sorunların toplam çözümü için uğraşmadan işçi hakları için de bir çözüm elde edilemeyeceği düşüncesiyle kendi ideolojisinden doğru siyaset yapan bir sendika olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Neo-liberal politikaların yanı sıra Eğitim Sen'in çözmekle uğraştığı şu gibi sorunlara örnekler verebiliriz:

²¹Bu anlamda Eğitim Sen sendikasının, diğer eğitim sendikalarında olduğu gibi belirli bir siyasal partinin alt fraksiyonu olma durmu yerine, "sosyalist sol bir söylemin" alt fraksiyonu olarak konum alan ve birçok sol siyasal örgüt ve partinin bileşeni olduğu, çok bileşenli bir mutabakat örgütü olduğu ve bu nedenle sendika içerisinde temel politikalar ve mücadele biçimlerine yönelik olarak sendika içi hegemonya mücadelesinin diğer sendikalara nazaran daha sık görülebildiği söylenebilir.

Eğitimin niteliğinde yıllar içinde yaşanan gerileme, eğitimde yaşanan ticarileşme ve dinselleşme uygulamaları, okulların fiziki altyapı ve donanım eksiklikleri, kalabalık sınıflar, ikili öğretim, taşınmalı eğitim, çocukların camilere götürülmesi, dini cemaat ve vakıfların kreşlerine ve yurtlarına yönlendirilmesi, çocukların taciz ve istismara uğraması, mülakata dayalı sözleşmeli öğretmenlik ve ücretli öğretmenlik uygulamasının sürmesi, ataması yapılmayan öğretmenler sorunu vb.gibi çok sayıda sorun 2019-2020 eğitim-öğretim yılının birinci döneminde de varlığını sürdürmüştür. Yoksul, emekçi ailelerin çocukları başta olmak üzere, kız çocukları, kırsal kesimde yaşayan çocuklar açısından eğitime erişim konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bölgesel, cinsel, sınıfsal vb. eşitsizlikler, anadilinde eğitim gibi en temel sorunlar iktidarın çözmek bir yana daha da derinleştirdiği temel sorunlar olarak varlığını sürdürmektedir.

Eğitim sistemi toplumsal cinsiyet eşitliğinden oldukça uzak ve giderek dinsel içerikler kazanan muhafazakâr egemen ideolojinin yoğun baskısı ve denetimi altındadır.

Türkiye’de çeşitli nedenlerle eğitime erişimde, kız çocuklarının, mülteci çocukların, anadili Türkçe olmayan çocukların, LGBTİ+’ların, engelli çocukların ve geçici koruma altındaki çocukların dezavantajları günden güne artarak devam etmektedir. (...)Çocuklara Yönelik Ayrımcılık ve İstismarlar Artmıştır. (...)Toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrı bir ders olarak okutulmalı, ayrıca tüm derslerin öğretim programlarının içine yerleştirilmelidir (Eğitim Sen, 2020a: 2-7).

Bu çerçevede hem örgüt içi tartışmalar hem de günümüz politik mücadele eğilimlerinin geldiği noktada, Eğitim Sen’in son yıllarda, halen sınıf mücadelesi baskın olsa da, kimlik mücadelesi ile iç içe geçmiş, çok bileşenli bir siyasal mücadele süreci sürdürerek hegemonya mücadelesi içerisinde siyasal konum aldığını söyleyebiliriz. Siyasal İktidarın İslami Kapitalizm hegemonyasına karşı Sol Sosyalist bir siyasal konumdan kapitalizm karşıtı çok bileşenli bir mücadele örmeye çabaladığını görmek mümkündür. Bu çerçevede sendikaların siyaset ile bağlarını kısıtlayan kanunlara ya da sendikaların siyaset yapmadan sadece emekçilerin özlük hakları ve ücretleri ile ilgili çalışmalar yapması gerektiğini ileri süren düşüncelere karşın (Lordoğlu, 2004:s.91-94), Eğitim Sen sendikasının "ücret sendikacılığı" ile yetinmediğini, onu eleştirdiğini, emekçilerin özlük haklarındaki bir küçük iyileşmenin, onların özgürlüğü için yeterli olmayacağı düşüncesiyle, asıl sorun olan kapitalizmin ortadan kaldırma mücadelesi verdiğini, bu anlamda da sendikal mücadeleyi elbette bir siyasal mücadele şeklinde, bilimsel temellendirmelere de dikkat ederek, yürüttüğünü söyleyebiliriz. Tabi ki bu siyasal mücadele küresel anlamda Kapitalizm ile mücadele iken, yerel anlamda Kapitalizmin Türkiye'deki temsilcisi olarak görülen Siyasal İktidara karşı olmaktadır. Hatta, birçok sendika gibi 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde Eğitim Sen de taraf olduğunu belirtmekte ve toplumu mücadeleye çağırıyordu:

Bizler, eğitim ve bilim emekçileri olarak, 24 Haziran'da sandık başında olacağız. Özgürlüklerden, eşitlikten, demokrasiden, evrensel hukuk ilkelerinden, emekten, barıştan ve haklarımızdan yana tarafız. 16 yıllık siyasi iktidarın yaptıkları, bize yarın ne yapacağına dair de fikir vermektedir. Emegimizin yok sayıldığı, haklarımızın tırpanlandığı, yarınlara güvenle bakamadığımız, temel hak ve özgürlüklerimizin askıya alındığı bir dönemde, sadece kendimiz için değil, çocuklarımız, öğrencilerimiz, yaşamımız ve geleceğimiz için taraf olmak zorundayız. 24 Haziran'da, özel okullara teşvik değil, devlet okullarına kaynak ayrılarak, bütçeden eğitime ayrılan payın artırılması; kamu okullarının tüm gereksinimlerinin velilerden toplanan paralarla değil, genel bütçeden karşılanması için sandık başında olacağız (Eğitim Sen, 2018d).

Görüldüğü gibi Eğitim Sen'in açıkça siyasal iktidara karşı bir toplumsal muhalefeti örgütlemeye çalışmakta ve bu çabasını da bulgu ve analizlerde de paylaştığımız gibi, laik, bilimsel, kamusal, parasız ve anadilinde eğitim sloganı çerçevesinde anti-kapitalist bir siyasal konumda gerçekleştirmeye çalışmakta olduğu söylenebilir.

4.2.2.7. Eğitim Sen, Kamusal Eğitim Söylemine Aktif Rıza Özneliği

Eğitim Sen Sendikasının, Eğitimde Özelleştirme ya da Piyasalaşmaya ilişkin kurumsal politikasını "Kapitalizm karşıtlığı"; kapitalizmin küresel stratejisi olarak, kamusal hizmet alanlarını da sermaye birikimine açan "neoliberalizm karşıtlığı"; ve neoliberalizm ile muhafazakârlığı birleştiren ve Türkiye'de AKP iktidarında somutlaşan neomuhafazakâr ideoloji ya da Türkiye'deki görünümü "İslami Kapitalizm karşıtlığı" üzerinden bir karşı hegemonya bloğunu oluşturmaya ve bu bağlamdaki bir hegemonya mücadelesi içerisinde bir yandan Siyasal İktidara gericileşme, muhafazakârlaşma ve dincileşme bağlamında karşı çıkarken, bir yandan da güçlü bir şekilde özelleştirme-piyasalaşma karşıtlığı bağlamında da karşı koyduğunu ve kamusal eğitim savunusunu sürdürmeye çalıştığını görebiliriz.

Elbette ki bu hegemonya mücadelesini, hegemonya kuramı bağlamında ele alma çabamız, Eğitim Sen sendikasının sözü geçen gericileşme-dincileşme ve özelleştirme-piyasalaşma karşıtlığı bağlamında ürettiği Sol Sosyalist söylem ve ona dayanan kamusal eğitim savunusunu, ne denli net ve yüksek sesle dile getirebilmiş olduğundan daha çok, bünyesindeki ve hedefindeki toplumsal tikellikleri bu söyleme eklemlenmeyi ne ölçüde başarabildiğine, sol söyleme rıza üretebilip üretemediğine, eğer bir kitlesel birliktelik sağlayabildi ise, tikelliklerin bu birlikteliğe katılımındaki temel motivasyonunun ne olduğuna bakmayı, yani ne denli başarılı bir hegemonya projesi sürdürüp sürdüremediğini sorgulamayı gerektirmektedir. Bu çerçevede Eğitimde özelleştirme politikaları söz konusu olduğunda ise, Eğitim Sen

sendikasının kapitalizm-neoliberalizm, parasız kamusal eğitim ve İslami yandaş sermaye ve ona dayalı dincileşme çerçevesindeki siyasal söylemleri ile karşılaştırarak baktığımızda Eğitim Sen yönetici ve üyelerinin görüşleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

Yöneticiler: Eğitim Sen'li yöneticilerin % 100 ü eğitimde özelleştirme politikalarına karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Yöneticilerin % 100 ü kamusal, parasız ve eşitlikçi bir eğitimi savunmakta olduğunu belirtmiştir. Diğer görüşler şu şekilde ifade edilmektedir: Kamusal bir eğitim hizmeti özel olarak verilemez(%100), Eğitim hakkına eşit olarak ulaşmayı engeller(%100), Kamu okullarının sorunlarını gidermek yerine özel okullar teşvik ediliyor (%100), Eşitlik bağlamında özel olan bütün eğitim kurumlarına karşıyım(%100),Özelleştirme politikaları Kapitalizme hizmet etmek, sermayeyi desteklemek için uygulanmakta(%75), Yük olarak görüp özel sektöre aktararak, devlet yükten kurtuluyor(%75),Özelleştirme politikalarının uygulanmasında cemaat hükümet çatışmasının da etkisi bulunmaktadır(%50), Dini dernek ve vakıflara kaynak aktarma ve rant paylaşma amacı da güdülmektedir(%75), Küresel neoliberal politikalar ile orayı bir ticaret alanı haline getiriyor, bu bir sermaye birikim modeli(%25), devlet ekonomik çıkarlar üzerine rant ede etmek üzerine hareket ediyor (%25), kamu okullarının içi boşaltılmaya çalışılıyor(%25), kendi üst sınıfını yaratmak politikasını sürdürmekte(%25), özel okulların birçoğu niteliksiz derme çatma temel lise görünümünde(%25), Özel okulların olanakları daha fazla(%25) Çocuğumu devlet okuluna göndermeyi tercih ediyorum(%50), Çocuğumu özel okula göndermeyi tercih ediyorum(%25), Çocuğumu hiçbir okula göndermem(%25), Yöneticilerin % 100 ü Kamusal ve nitelikli eğitim talep etmektedir. Bunun yanı sıra %50 si kaynakların devlet okullarına aktarılması. İmkânlarının iyileştirilmesini talep etmektedir. Yöneticilerin % 100'ü sendikasının görüşünü bilmektedir. Yöneticilerin % 100 ü sendikasının kamusal, parasız eğitimi savunduğunu ifade etmektedir.

Eğitim Sen sendikasına bağlı yöneticilik görevi olmayan üye'ler ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedirler:

Eğitim senli üyelerin % 100 ü eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. % 100 ü kamusal eğitimi savunduğunu ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda şu ifadeler öne çıkmaktadır: Eğitim parasız olmalı (%100), Özel okullara değil, devlet okullarına kaynak aktarılmalı (%100), Özelleştirme uygulamaları sermayenin hiçbir sınır tanınmaksızın rahat hareket edebilmesi, kapitalist devlet, küresel liberal veya neoliberal anlayışlardan kaynaklanmakta (%50). Özelleştirme politikalarının uygulanmasında cemaat -hükümet

çatışmasının ve başka dini cemaatlerin desteklenmesinin etkisi var (%25), Sermayenin belirli yerlere öbekenmesi amaçlanıyor(%25), hükümetin kendi anlayışlarını yürütmeyi amaçlamıştır (%25). Üyelerin % 100 ü Devlet okullarına kaynak aktarılması ve iyi hale getirilmesini, özele yapılan teşviklerin devlete yapılmasını talep etmektedir. Çocuğumu devlet okuluna göndermek isterim(%75), Bu koşullarda özel okula göndereni de anlayışla karşılıyorum(%50) Her iki okula da göndermezdim, kendim yetiştirmek isterdim (%25), Eşitlik(%50), Fırsat eşitliği(%25), Üyelerin % 100 ü sendikasının görüşünü bilmektedir. Üyelerin % 100 ü sendikasının kamusal, parasız eğitimi savunduğunu, özelleştirmeye karşı çıktığını ifade etmektedir.

Görülebileceği gibi, gerek görüşme yapılan yöneticilerin gerekse üyelerin tamamının Siyasal İktidarın "eğitimde özelleştirme" politikalarına karşı olduklarını ve kamusal, parasız, eşitlikçi bir eğitimi talep ettiklerini söyleyebiliriz. Bu, Eğitim Sen sendikasının siyasal iktidara karşı, "kamusal eğitim" söylemi çerçevesinde sağlam bir hegemonya bloğu örebildiğini ve bünyesindeki toplumsal tikelliklerden kamusal eğitim söylemine rıza üretebildiğini, bu çerçevede sendika ile yönetici-üye tikellikler arasında bir söylem-talep örtüşmesinin sağlanabildiğini, bu bağlamda da Eğitim Sen'in başarılı bir hegemonya süreci sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bu bulgular, Üyelerin Eğitim Sen'den beklentilerini ele alan Aksoy ve Günbayı'nın (2016) bulgularıyla ve Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin ve üye olmayan öğretmenlerin sendikalarından beklentilerini, işlevlerini sendikaya üye olma sebeplerini ve sendikalarına bakış açılarını gösteren Fidan ve Öztürk'ün (2015) ve Taşdan'ın (2013) bulgularıyla ayrıca, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin sendikalarından beklentilerini ve eğitim anlayış ve taleplerini gösteren Karaman ve Erdoğan'ın (2016) bulgularıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte, Eğitim Sen sendikasının "Eğitimde Özelleştirme ya da Piyasalaşma" politikalarına karşı oluşturduğu hegemonya bloğunun temel söylemlerini, sendika kurumsal politikaları üzerine yaptığımız analizlerimize dayanarak söyleme bağlayıcı ifadeleri yorumsarsak, şu üç ana söylemsel adım ile oluşturmuş olduğunu ileri sürebiliriz.

1- Toplumda her birey eşit olmalıdır, eşitliği sağlamak için nitelikli eğitim herkese parasız ve eşit verilmeli, yani eğitim kamusal olmalıdır.["Kamu tarafından herkese eşit ve parasız olarak sunulması gereken eğitimin laik, bilimsel ve demokratik bir içerikte olması, kamusal, nitelikli bir eğitim sisteminin oluşturulması açısından zorunludur" (Eğitim Sen, 2015)].

2- Bu eşitlik bozulmuştur ve eşitsizlik, küresel kapitalizmle birlikte, sermaye sınıfının sermaye birikimini artırabilmesi (zenginleşmesi) adına emek sömürüsü nedeniyle artmış,

sermaye sınıfına yeni zenginlik alanları yaratmak için kamusal hizmet alanlarının da özelleştirildiği, devletin küçüldüğü, sermaye için sınırsız ve engelsiz bir yürüyüş anlamına gelen neoliberalizm ile derinleşmiştir. ["1980'lerden beri, (ve 1995 GATS ile) tüm dünyadaki mal ve hizmet üretim süreçlerinin piyasa egemenliğine terk edilmesi" (Eğitim Sen, 2000:22; Eğitim Sen, 2015)].

3- Ülkede, var olan yoksulluk, eşitsizlik ve sömürü sorununa bir de Siyasal İslami muhafazakârlaşma eklenmiş, üstelik İslami bir sermaye sınıfı oluşmuş ve kapitalizm-din kardeşliği, laik yaşamımıza tehdit haline geldiği kadar, emek sömürüsüne de yeni bir boyut katmıştır.["Dini cemaat ve vakıflar, kamusal kaynakların dini vakıf ve cemaatlere aktarılması sonucunda, eğitim alanında etkilerini her geçen gün artırmaktadır"(Eğitim Sen, 2019b: 5)].

Detaylarına inildiğin de söylemsel çeşitliliğin arttığını görebilsek de, Eğitim Sen'in özellikle son on yıla yayılmış özelleştirme politikalarına karşı çıkışının temel argümanlarının bu üç maddede toplanabileceğini iddia edebiliriz. Öyleyse, tabandan ideolojik bilince dayalı tam bir örgütlenme gerçekleşmiş olduğunda en azından bu üç temel söylemin tamamının, yönetici ve üye tikelliklerde bir argüman olarak var olduğunu görebilmek gerektiğini söyleyebiliriz. Yani, yönetici ve üye toplumsal tikellikler, 1-"Kamusal Eğitim", 2- "Amaçları ve sonuçlarıyla neoliberal politika karşıtlığı", 3- "Amaçları ve sonuçlarıyla İslami Kapitalizm ya da neomuhafazakârlık karşıtlığı" söylemlerinden hangilerine, nasıl bir bilinç ile eklemlendikleri önem kazanmaktadır. Şimdi, yöneticilerin ve üyelerin bu üç söylemsel bağlama nasıl dahil olduklarına bakarsak; parasız, eşit ve nitelikli "kamusal eğitim" söyleminin yöneticilerde de üyelerde de içeriği ve sonuçları ile birlikte neredeyse kusursuz (%100) kullanıldığını görebiliriz. Kamusal Eğitim konusunda yönetici ve üyeler şu görüşleri ifade etmişlerdir:

Devletin kaynağını özel okullara yatırması, parası olan okusun parası olmayan okumasın anlamına geliyor ve biz bu meseleye buradan doğru karşı çıkıyoruz. Evet ya, eğitim parasız ve kamusal olmalı (Duygu-Yönetici).

Özellikle şunu gündeme getirecekler bir saatten sonra; parası olanlar okusun. Anayasadaki o eğitimdeki fırsat eşitliğine dair ters olan bir durumdur (Mert-Yönetici).

Eğitimi kimin(devletin) finanse ettiği onun kamusal niteliğini belirlemeye yetmez. (...)Her kesimin eşit olarak ulaşamadığı, eşit olarak faydalanamadığı bir eğitim hizmetinin kendisi eşit sonuçlar üretmeyecektir(Umut-Yönetici).

Yani devlet parasız eğitim vermek zorundadır çünkü paralı eğitim eşitlik ilkesine aykırı (Yağmur-Üye).

Eğitim insani bir haktır. Çocuklarımız maalesef eşit şartlarda okumuyorlar (Defne-Üye).

Yöneticilerin ve üyelerin Kamusal Eğitim söylemini gerek parasız olması, gerekse herkese eşit ve iyi nitelikli bir eğitim verilmesi, koşullarda olduğu kadar sonuçlarda da eşitlik vurgusuna dayanması bağlamında oldukça bilinçli bir şekilde sahiplendiklerini söylemek mümkündür. Bu çerçevede, tabandan demokratik örgütlenmiş bir yapısal işleyiş içerisinde, kamusal eğitim anlayışına tamamen ideolojik bilinçle performatif eklemlenmiş tikelliklerin, "aktif rıza failliği" sergileyebildiklerini söylemek mümkündür. Eğitim Sen'in bir diğer temel söylemi İslami kapitalizm ya da neomuhafazakârlık karşıtlığıydı. Bu çerçevede sendika, kapitalizmin Türkiye'deki yeni bir boyutu ile karşılaşmıştı: İslami sermaye ya da "yeşil burjuvazi". İslami sermayenin Eğitim alanındaki yatırımları ise, sadece (alt yapısal olan) sermaye birikimine değil, aynı zamanda üst yapısal bir gerekçeye, yani toplumun eğitim yoluyla muhafazakârlaşmasına dayanıyordu. Bakıldığında yönetici ve üye tikellikler İslami eğitim yatırımlarını şu şekilde değerlendirmekteydiler:

Kendilerine yakın olan düşüncede okullara çok fazla kaynak harcadığı biliyoruz ve özelleştirme işinin biraz da gözden kaçan taraflarından bir tanesi de budur. Devletin kaynağı var, ama nereye aktarıyorsunuz (Mert-Yönetici).

Özelleştirmeler, tam da cemaat hükümet çatışmasının bir ürünüydü. Siyasal iktidar, teşvikler ile hem kendi devlet sorumluluğundan kaçarken ama aynı zamanda kendi üst sınıfını yaratmak politikasını sürdürdü (Aslı-Yönetici).

Aslında hükümet, bir cemaati pasifize etmek adına böyle bir çatışmaya girdiği başlangıçta, sonra bu konuda kendisine yakın duran diğer vakıflara, bir alan açtı onlara. (...)Biz bu özel okulların ya da dershanelerin büyük çoğunluğunun bu anlayıştaki kişilere ait olduğunu biliyoruz (Barış- Üye).

Görüldüğü gibi, Eğitim sen sendikasının Siyasal İktidarın dini cemaatlere kaynak aktaran politikalarına karşı ördüğü neomuhafazakârlık karşıtı söyleme yönetici ve üye tikelliklerin eklemlenmesi "kamusal eğitim" söylemine eklemlenmeleri ölçüsünde güçlü olmamıştır. Nitekim, yöneticilerin % 75'i, üyelerin ise %25'i eğitimde özelleştirme politikalarının uygulanmasında dini dernek ve vakıflara kaynak aktarma ve rant paylaşma amacının da güdülmede olduğunu ifade etmektedirler. Bu çerçevede Eğitim Sen örgütünün, eğitimde özelleştirme politikalarına yönelik olarak inşa etmeye çalıştığı üçayaklı hegemonya bloğunun bir diğer söylemsel çerçevesi olan "İslami Kapitalizm" söylemi, özellikle üye tikellikler tarafından fazla karşılık bulamamış görünmektedir. Bu bulguyu, bir kaç bakımdan yorumlamak mümkün olabilir: Bu veri, Eğitim Sen sendikasının cemaatler, dini vakıflar ve İslamcı yatırımcılar konusunda oluşturduğu söylemi yeterince güçlü bir biçimde savunamamış ya da üyelerine aktaracak örgütlenme çalışmalarını yeterli ölçüde yapamamış olduğunu gösterebilir. Ya da, üyeler

açısından bakılırsa, görüşme yapılan üyelerin bu konuda yeterli bir ideolojik bilinçlenmeye sahip olmayabilecekleri söylenebileceği gibi, özelleştirme karşıtlığını, kamusal eğitim söylemi üzerinden gerçekleştirmeyi tercih etmiş oldukları, ya da kamusal eğitim söylemine daha aşına oldukları söylenebilir. Bu noktada, üyelerin İslami bir kapitalizm tespitinde bulunma tercihi yapmamaları, özelleştirme politikaları gündeme geldiğinde bu tip dini cemaat kaynaklı yatırımcı ve/veya vakıf vs. "ideolojik amaçlı yatırım" olgusunun Türkiye için görece daha yeni bir gelişme olmasından kaynaklanıyor olabileceği de söylenebilir.

Bununla birlikte, Eğitim Sen örgütünün kurumsal yapısından tikelliklere doğru olan iletişim, bilgi ya da bilinçlenme kanalları açısından değil de tikelliklerin taleplerini eklemlenip söyleme dönüştürebilme açısından bakılarak da yorum yapılabilir. Üye tikellikler, Üyelerin tamamı (% 100) devlet okullarına kaynak aktarılması ve iyi hale getirilmesini, özele yapılan teşviklerin devlete yapılmasını talep etmektedir. Bu noktada sendikanın, bu tikel talebi üç temel biçimde söyleme dönüştürdüğünü görüyoruz. Birincisi, "kaynağın devlet okuluna aktarılması" talep edildiğine göre, sendika tarafından bu talep ile "kamusal eğitim söylemi" oluşturulmuştur. İkincisi, "özele yapılan teşviklerin olmaması" talep edilmekte, bu talep de, sendika tarafından, tüm özel sektör yatırımcısına olduğu gibi siyasal İslami kökenli yatırımcılara da karşı çıkan "İslami Kapitalizm karşıtı söyleme" ile bütünleştirilmiştir. Üçüncüsü de, yine aynı talep, yani "kamu yerine özele yapılan teşvikler olmasın" talebi, kamusal hizmet alanlarının sermaye sınıfına yeni sermaye birikim alanı olarak açılması anlamına gelen "neoliberalizm karşıtı söylem"e dönüştürülmektedir. Bakıldığında, üyelerin dile getirdiği bir ortak tikel talepten üç evrensel söylem oluşturulmuş, talebin evrensel temsili gerçekleştirilmeye çabalanmıştır. Laclau'cu (2007) açıdan bakıldığında, talepler ile söylemler arasında oluşacak bir örtüşme(ki mutlak bir örtüşme asla olamayacaktır, ki bu nedenle evrensellikler daima hegemonik evrenselliklerdir) hegemonik eklemlenmenin bilinçli olduğunu ve hegemonya projesinin görece başarılı olduğunu gösterebilir. Bu anlamda, üye tikelliklerin kendi taleplerini bütünleştirdikleri evrensel söylemin, "kamusal eğitim" söyleminin yanı sıra İslami Kapitalizm karşıtlığını ve küresel neoliberalizm karşıtlığını da göstermesi beklenirdi. Ancak üyelerin tikel ifadeleri arasında cemaat, vakıf, dernek ya da İslami yatırımcı gibi İslami Kapitalizm söylemine eklemlenecek ifadelerin oldukça sınırlı kaldığı görülebilmektedir. Bu anlamda, Siyasal İslam amacıyla kaynak aktarımına karşı çıkan, toplumsal olguya anlam verirken üst-yapısal boyutu da göz önünde bulundurabilen bir ideolojik bilinç görüntüsünün, kamusal eğitim savunusuna göre biraz daha geri planda kalmakta olduğu söylenebilir.

Eğitim Sen sendikasının, tikellikleri örgütlemeye çabaladığı bir diğer evrsensellik, ya da bir başka deyişle tikelliklerin talebinin örtüşmesini beklediğimiz bir diğer evrensel söylem neoliberalizm karşıtlığı söylemi idi. Yönetici ve üye tikellikler kürsel kapitalizm ve neoliberalizm çerçevesinde eğitimde özelleştirme politikalarına yönelik şu görüşleri dile getirmişlerdir:

Özelleştirme, Türkiye'deki siyasi iktidarların, hükümetlerin kesintisiz, uzunca bir süredir takip ettiği, kamu hizmetlerinin piyasalaşması, özelleşmesi, özelleşemiyorsa bile ticarileşmesine dönük yaygın politikanın sonucu, bir yönelim. AKP de bunun çok kuvvetli bir takipçisi. GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması)'ın 1995'te kabulünden bu yana ise siyasi iktidarlar hakim bir eğilim olarak ülkelerinde kamu hizmetlerini kademeli bir şekilde özel sermayeye devrediyorlar, orayı bir ticaret alanı haline getiriyor, o ticaret haline gelmiş alanda finansın, paranın dolaşımı ile de esasında bu neoliberalizm denilen sistem dönüyor. yani burada bir sermaye birikim modeli var. Bu sermaye birikim modeli sıcak para ve sıcak paranın dolaşımı üzerine inşa edilmiş durumda, bu sermaye birikim modelinin işleyebilmesi ve kendisini sürdürebilmesi için, kamu hizmetlerinin mutlaka özelleşmesi, özelleşemiyorsa bile mutlaka ticarileşmesi gerekiyor yani kamunun sunduğu hizmetten yararlanmak için de vatandaşın ücret ödemesi gerekiyor. Türkiye de özel okullar, ve vatandaşın özel okullara yönelimini düşündüğümüzde oldukça ciddi bir pazar oluşturmakta. Özelleştirme politikalarının altında böyle bir pazar ve sermaye birikim modeli yatmakta (Umut-Yönetici).

Temel sebep sermayenin hiçbir sınır tanınmaksızın rahat hareket edebilmesidir. Ülkenin sosyal devlet niteliğinden çıkarılıp tam bir kapitalist devlet, neoliberal, kapitalist bir devlet haline getirilmesi. Bu sebeple eğitim, sağlık, güvenlik alanlarının da sermayeye açılmasıdır. Çünkü iktidarı ayakta tutan şey sermayedir. Tüsiad'tır, Müsiad'tır (Çağlar-Üye).

Yönetici ve üye tikelliklere bakıldığında yöneticilerin %75'inin, "özelleştirme politikalarının Kapitalizme hizmet etmek, sermayeyi desteklemek için uygulanmakta" olduğunu belirttiğini, %25'inin de "küresel neoliberal politikalar ile kamu hizmetlerini kademeli bir şekilde özel sermayeye devrediyorlar, orayı bir ticaret alanı haline getiren bir sermaye birikim modeli" olduğunu dile getirdiğini görmekteyiz. Üyelerin ise, %50'sinin "özelleştirme uygulamaları sermayenin hiçbir sınır tanınmaksızın rahat hareket edebilmesi, kapitalist devlet, küresel liberal veya neoliberal anlayışlardan kaynaklanmakta" olduğunu düşündüğünü görmekteyiz.

Bakıldığında, yöneticilerin %75'inin özelleştirme politikalarının, sermayeye destek amaçlı yapıldığını dile getirdiğini, ancak sadece %25'inin bunun neoliberal bir politika ya da bir küresel politikanın Türkiye'deki görüntüsü olduğunu dile getirdiğini görmekteyiz. Özelleştirme politikalarını küresel kapitalizm veya neoliberal politikaların Türkiye'deki görünümü şeklinde tespit eden üye oranı ise % 50 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görülebileceği gibi Eğitim Sen sendikası tarafından, eğitimde özelleştirme politikalarına karşı oluşturulan hegemonya bloğunun üçüncü temel söylemsel çerçevesi olan "küresel kapitalizm veya neoliberalizm karşıtlığı söylemi"nin de "kamusal eğitim" söylemi kadar başarılı olamadığını söyleyebiliriz. Karşımıza çıkan bu "görece" başarısız görüntünün sebepleri arasında, Eğitim Sen örgütünün ideolojik örgütlenmesini tabana yayılacak ölçüde başarılı bir şekilde örememesi olabileceği gibi yöneticiler arasında küresel politikalara bağlı konuşma %25'te kaldığı için, politika metinleri oluşturulurken, sendika içerisindeki tartışmaların yeterli ölçüde katılımcı yapılamamış olabileceği ve karar alma süreçlerinin yeterli ölçüde kapsayıcı olamamış olabileceği ya da kısmen pasif rıza biçiminde gerçekleşmiş olabileceği de belirtilebilir.

Ancak, yapılan bu değerlendirmenin, Eğitim Sen içerisinde yapılan örgütlenme çalışmalarının genel seyri içerisindeki kendi iç başarısı açısından, yani sendikayı ancak kendi kendisi ile kıyasladığımızda yapmanın mümkün olduğunu belirtmek gerekir. Yani siyasal iktidarın eğitim politikalarına yönelik olarak, diğer eğitim sendikaları arasında karşı hegemonya bloğu örme başarısı, bir karşı hegemonya projesini yürütme başarısını sendikalar arası kıyaslayacak olursak, Eğitim Sen sendikasının eğitimde özelleştirme politikaları bağlamında da diğer sendikalara kıyasla, özellikle "kamusal eğitim" söylemi ve bu söylemin "eşit", "parasız", "nitelikli", "kamucu", "antikapitalist", "sermaye karşıtı" ve "halktan yana" olma gibi yapı taşlarını sıklıkla ve ideolojik bir bilinçle ifade ederek, daha başarılı bir karşı hegemonya projesi yürütebildiğini söylemek mümkün olacaktır. Nitekim, diğer sendikalara oranla hem yöneticilerin hem de üyelerin tamamının(%100) kendi sendikalarının bu konudaki resmi politikasını bildiğini ve sendikalarının kamusal, parasız eğitimi savunduğunu, özelleştirmeye karşı çıktığını ifade etmekte olduklarını da göz önünde bulundurduğumuzda Eğitim Sen sendikasının eğitimde özelleştirme politikaları bağlamında siyasal iktidara karşı ürettiği söylemler çerçevesinde bünyesindeki toplumsal tikelikler ile, kendi sendika iç kriteri açısından değilse bile, diğer sendikalar arasında, karşı hegemonya bloğu oluşturma çabasında, başarılı bir hegemonik bütünlük sağlayabildiğini söylemek mümkün olacaktır.

4.2.2.8. Eğitim İş ve İslami Kapitalizme Karşı Atatürkçü Blok

Siyasal İktidara karşı kararlı bir hegemonya mücadelesi sürdüren bir diğer eğitim sendikası Eğitim İş'tir. Eğitim İş sendikasının Siyasal İktidara karşı ördüğü hegemonya bloğunun en temel çerçevesini, Laik Cumhuriyet Rejimine yönelik bir tehdit olarak

düşünülen, Siyasal İslami yönde gerçekleşmesi muhtemel bir toplumsal dönüşüm projesine karşı Atatürkçü bir siyasal mücadele oluşturmaktaydı. Eğitim İş için laik rejimi tehlikeye sokan toplumsal bir gericileşme ve dincileşme süreci kadar hayati olmasa da, siyasal iktidara karşı örülen hegemonya bloğunun bir diğer temel ayağı, iktidarın, kamusal eğitimi tahrip eden, eğitimde özelleştirme ve piyasalaşma politikalarıydı. Bu anlamda Eğiti İş sendikası, Siyasal İktidarın İslamizasyon ve neoliberalizm politikalarına iki temel söylemsel cepheden karşı çıkış bakımından Eğitim Sen sendikasıyla benzeşmekteydi. Öyle ki, ilk bakışta bu benzeşmenin, Eğitim Sen'deki kadar vurgulu olmasa da, Eğitim İş sendikasının, eğitimde özelleştirme ve piyasalaşma politikalarına karşı, "eşit ve parasız kamusal eğitim", "küresel kapitalizm karşıtlığı" ve "İslamcı sermaye karşıtlığı" bağlamında üç söylemsel çerçeveye dayalı mücadele biçimine de yansdığı görülebilmekteydi. Bu çerçevede Eğitim İş sendikasının kurulduğu 2005 yılından itibaren kamusal eğitim vurgusu yapmaya çalıştığı söylenebilir. Nitekim, Eğitim İş sendika tüzüğünde de kamusal eğitimin çerçevesi şu şekilde ifade edilmektedir:

Eğitim İş, ülkede yaşayan herkesin çağdaş, bilimsel, laik, demokratik, eşit, parasız ve nitelikli eğitim hakkı olduğunu savunur, bu hakkın yaşama geçirilmesi için mücadele eder (Eğitim İş-Tüzük, 2018: 8).

Ayrıca kamusal eğitim vurgusu birçok politika metni ve basın bültenlerine şu şekilde yansımaktadır:

Tasarının yasalaşması durumunda, kamusal eğitim alanı daha da daralacak, eğitim kamusal bir hizmet olmaktan çıkacaktır. Amaç, özel öğretimi özendirmek ve özel okulları doğrudan kamu kaynaklarıyla destekleyerek eğitimi piyasa koşullarına sunmaktır. Bunu, herkesin eğitim hakkından eşit koşullarda yararlanacağı bir düzenleme olarak değerlendirmek mümkün değildir (Eğitim İş, 2014a).

Ortaya çıka tablo, AKP hükümetinin eğitim sistemini sermaye sınıfının çıkarları doğrultusunda nasıl şekillendirdiğini ve eğitim sistemindeki ayrışmayı gözler önüne sermektedir. AKP'nin eğitimi kamusal bir hizmet olmaktan çıkarma amacını ortaya koymuştur. ...Eğitim hem evrensel bir insan hakkı olması ve hem de anayasada ifadesini bulduğu şekilde "parasız" olmalıdır (Eğitim İş, 2016b; 2016c: 5-6).

Görüldüğü gibi, Eğitim İş sendikası Siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme ve eğitim alanını piyasalaştırma politikalarına karşı kamusal eğitim söylemine dayalı bir siyasal mücadele yürütmekte ve "çağdaş, bilimsel, laik, demokratik, eşit, parasız ve nitelikli bir eğitim hakkı" çerçevesi çizerek, kamusal eğitimden ne anladığını ortaya koymaktadır. Kamusal eğitim tarifinde geçen, herkese eşit, nitelikli ve parasız eğitim savunuyla birlikte

bir de "sermaye sınıfı çıkarları"na hizmet eden "piyasacı eğitim" kavramlarını kullanarak "özelleştirme" politikalarına karşı çıkması, Eğitim İş sendikasını bu anlamda, sosyal demokrat çizgiden daha çok, "sol sosyalist" söyleme yaklaştırmakta olduğunu söyleyebiliriz. Bu çerçevede Eğitim İş sendikasının da Eğitim Sen gibi siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme politikalarına karşı, "sol sosyalist" bir evrensel söyleme eklenerek hegemonya mücadelesi yürütüyor olduğunu ve bu anlamda da bu iki sendikanın, birçok birlikte eylemlilik gerçekleştiriyor oldukları da düşünüldüğünde, "özelleştirme ve piyasalaşma bağlamı söz konusu olduğunda" siyasal iktidara karşı bir "birleşik cephe" ya da bir "tarihsel blok" oluşturmuş göründüklerini söylemek mümkün olabilir. Bu bulgular, sivil toplumun devlet ile ilişki, mücadele ve zorlamalarını sürdürdüğü stratejileri gösteren Şirin'in (2009) Kudumo'nun (2011) Seashore'un (2008) bulgularıyla örtüşmektedir.

Nitekim, Eğitim İş sendikasının, sadece kamusal eğitim savunusu açısından değil, aynı zamanda uygulanan özelleştirme politikalarını, "küresel kapitalizm" ve "neoliberalizm" ile ilişkilendirerek Antiemperyalist bir perspektif içerisine oturtması açısından da değerlendirildiğin de "sol sosyalist" söyleme daha yakın olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Örneğin Gezi Direnişi'ni yorumlayan sendika metni şu şekildedir:

Bugün AKP iktidarının kar hırsıyla yoğrulmuş, sanatı, doğayı, kentleri ve insanı hedef alan politikalarına karşı Taksim Gezi Parkı'nda başlayarak milyonlarca yurttaşın daha fazla özgürlük ve daha fazla demokrasi talebiyle birleşen şanlı Gezi Direnişi'nin yıldönümü. Bugün küresel sermayenin neoliberal politikalarını en vahşi yöntemlerle uygulayan AKP iktidarına karşı tüm demokrasi güçlerinin insanlık onuruna sahip çıkma adına isyan bayrağını çektiği gündür. Talan ve yağma ekonomisi olan küreselleşmenin Türkiye'deki taşeronu AKP, bir torba kömüre muhtaç ettiği yurttaşlarımızı göçük altında iş cinayetlerine kurban etmiştir (Eğitim İş, 2014b).

Görülebileceği gibi, Eğitim İş sendikası küresel sermaye ve neoliberal politikalara karşıtlığında sol bir muhalefet dili kullanmaktadır. Benzer şekilde birçok metinde AKP iktidarını, küresel kapitalizm ve neoliberalizmin Türkiye'deki uygulayıcısı olarak görüp karşı çıkışını küresel bağlama oturtmayı denemiştir:

Yer altı ve yerüstü kaynaklarımızı küresel sermayeye peşkeş çeken, ülke ekonomisini sıcak parayla ayakta tutan, üretimi değil tüketimi esas alan politikalar izleyen AKP hükümeti, neoliberal devlet anlayışı ile eğitim, sağlık, barınma ve çalışma hayatına yönelik kamu hizmetlerini özelleştirerek gelir dağılımındaki uçurumu daha da derinleştirmektedir (Eğitim İş, 2014c).

1990'lı yıllarda ABD ve Avrupa ülkelerinde, kamu hizmetlerinin, içeriğine ve niteliklerine bakılmaksızın piyasaya terk edilmesi süreci, kısa sürede Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve IMF'nin yaptırımları sonucu Türkiye'de de başlatılmıştır. Kamusal hizmetleri ticarileştirmeye

yönelik bu tür girişimler, ülkeyi faşist devlet modeline bir adım daha yaklaştıracaktır (Eğitim İş, 2012).

Türkiye'de neoliberal politikalar ile İslami muhafazakârlığı birleştiren bir yönelim olarak "İslami Kapitalizm" olarak ifade edilebilir. Bu nokta, sadece kamusalın yok olması bağlamında değil, aynı zamanda laik Cumhuriyet için bir tehdit oluşturması bakımından da Eğitim İş sendikasının en hassas olduğu politikaya işaret etmektedir. Bu anlamda Eğitim İş sendikası bir yandan eğitimde piyasalaşma ve ticarileşme politikalarına karşı çıkarken, bu esnada kamu kaynaklarının aktarıldığı çevrelerin laik burjuvazinin yanı sıra İslami sermaye sınıfı olduğu görülünce sendikal duyarlılığın daha da arttığını görebiliriz.

AKP iktidarı döneminde, eğitimde piyasa merkezli işletmecilik anlayış yerleştirilmeye çalışılmış, bir çoğu cemaat ve tarikatlara ait özel okullara yönelik doğrudan teşvik uygulamalarında ciddi adımlar atılarak kamusal eğitim alanı daraltılmıştır (Eğitim İş, 2016d).

Tamamen ideolojik hedefler doğrultusunda hazırlanan 4+4+4 yasasının asıl amacı, Cumhuriyetle hesaplaşmak, ulusal düzeydeki eğitimi tamamen cemaatlerin kontrolüne ve piyasa koşullarına sunmak olduğu açıktır (Eğitim İş, 2012b: s.2).

Görüldüğü gibi Eğitim İş sendikası açısından, kamu kaynaklarının aktarıldığı sermaye sınıfının İslami sermaye olması, hem kamusal eğitimin hem de Laik Cumhuriyet'in yitirilme tehlikesine işaret etmektedir. Bu anlamda Eğitim İş sendikasının siyasal iktidarın özelleştirme de dahil eğitim politikalarına karşı çıkarken Kapitalizm karşıtı duruşunun yanı sıra Atatürk'ün kurduğu Laik Cumhuriyet'i de koruma amacının iç içe geçtiğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede özelleştirme politikalarına karşı çıkış bağlamında Eğitim Sen sendikası ile benzeşen Eğitim İş sendikasının neomuhafazakâr ya da İslami Kapitalizm politikalarına karşı çıkışındaki, Laik Cumhuriyet rejimine tehdit olması bağlamında açığa çıkan, Atatürkçü söylem çerçevesinde Eğitim Sen'den farklılaştığı söylenebilir. Eğitim Sen sendikal örgütünün içerisinden ayrışarak 2005 yılında doğmuş olan Eğitim İş sendikasının, Eğitim Sen sendikası ile iktidar politikalarına bakış açısı geliştirmekte birçok bakımdan benzeştikleri görülmekle birlikte, ayrıştıkları noktanın ulusal değerler ile sosyalist enternasyonal değerlerin çakıştığı nokta olduğu söylenebilir. Nitekim her iki sendikanın küçük ama önemli bir farkla ayrılışı, her ikisinin eğitim sloganı karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılabilir:

"Kamusal, Eşit, Parasız, Laik, Bilimsel ve Anadilinde Eğitim" (Eğitim Sen, 2017c).

"Eşit, Parasız, Kamusal, Laik, Ulusal ve Bilimsel Eğitim" (Eğitim İş, 2016e:2).

Görülebileceği gibi, Eğitim İş sendikasının, kamusal ve eşit eğitimi "ulusal" bir eğitim çerçevesinde savunmakta ve bu bağlamda anti-emperyalizmini de anti-kapitalizmini de ulusal bir bağlama oturtmakta olduğu söylenebilir. Ancak Eğitim Sen'in ulusalcı bir söylemi taşımaktan ziyade sosyalist bir sol söylemi taşıyarak etnisite ya da kültür açısı da dahil tüm ezilen grupları kapsayıcı bir özgürlükçülük anlayışı gereği anadilde eğitim hakkını savunma söylemi de göze çarpmaktadır. Bu anlamda bu noktanın, Eğitim Sen ile Eğitim İş sendikası arasında tarihsel bir ayrışmaya sebep olduğu ve onları birçok yönden yan yana ama iki ayrı sendika olmaya ittiğini söylemek mümkün olabilir. Bu çerçevede Eğitim İş sendikası yöneticisi Burcu, Eğitim Sen ile ortaklaştıkları ve ayrıştıkları noktaları şu şekilde vurgulamakta:

Aslında ideolojik olarak bir ayrılma yok bizim içerimizde. Sonuçta herkes bu yapılardan hepsi geçmişte örgütlü mücadeleye inanan insanlar var bizim örgütümüzde. 90'dan sonra Eğitim Sen süreci işte Eğitim Sen, ...Hani geçmişimiz tabi Tös'lerden, Tök'lerden aldık bayrağı ve onur bayrağı devam ettirme çabası içerisindeyiz. (...)Anadil konusu, bizim tüzüğümüzün en önemli maddelerinden biri. Hatta bizim geçmişte 2005'te Eğitim Sen'den ayrılıp yeniden kurulmamıza neden olan etkin ilkelerden de biri.

Eğitim Sen yöneticisi Duygu'da ayrışmanın sebebini anadil meselesine bağlamakta:

Biz başından beri anadili savunuyoruz zaten. (...)Bir insan hakkı olarak da değerlendiriyor sendika meseleyi. (...) Hani biraz önce Eğitim İş'ten bahsettik ya, Anadili istemeyen bir kanat vardı. Onlar da bizden ayrıldılar.

Görülebileceği gibi, iki sendika arasında birçok ortak yön bulunmakla birlikte, Eğitim İş sendikasının anti-kapitalist ve Antiemperyalist söylemlerinin daha ulusal bağlam içerisine oturmuş olduğunu ileri sürebiliriz. Bu anlamda Eğitim İş sendikası birçok kez vurguladığı gibi, kendi tüzüğünde de kendisini Laik Cumhuriyete ve Atatürk ilkelerine bağlı bir sendika olarak tanıtmaktadır:

Eğitim-İş Cumhuriyetçi, Ulusalcı ve Antiemperyalist bir örgüttür. Atatürk ilke ve devrimleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik ilkesi üzerinde yükseldiğinin bilinciyle, laiklik ilkesinin korunmasına büyük önem verir (Eğitim İş-Tüzük, 2018:11).

Bu çerçevede, Eğitim İş sendikasının kamusal eğitim savunusu çerçevesinde, eşit ve parasız eğitim anlayışını ortaya koyması ve bu özelleştirme karşıtı duruşunu, anti-emperyalist, neoliberalizm ve küresel kapitalizm karşıtı bir noktadan gerçekleştirerek sol söyleme eklenerek yapması, daha önce bir alt fraksiyonu olarak konumlandığından söz ettiğimiz CHP çizgisine göre biraz daha "sol bir Atatürkçülük" yorumuna dayanan bir sendika duruşu

ortaya koyduğunu söylemek mümkün olabilir. Bu anlamda hegemonya mücadelesinde, sermaye karşıtı ve antikapitalist duruş bakımından Eğitim Sen'in sol söylemine, ulusalcılık ve laik cumhuriyet çerçevesinde ise CHP'nin Atatürkçü söylemine yakın bir siyasal duruş ortaya koymaktadır. Zira, Eğitim İş sendikası, ulusallık çerçevesinde, laik cumhuriyet ve Atatürk ilkelerine dayanmak bakımından CHP çizgisine yakınlık açısından CHP'nin(Cumhuriyet Halk Partisi) bir alt fraksiyonu gibi konumlanıyor olduğu söylenebilir. Bu bulgu, sendika siyaset devlet fraksiyonel ilişkilerini gösteren Demirdizen ve Lordoğlu (2013), Mahiroğulları'nın (2004) bulgularıyla örtüşmektedir. Nitekim, CHP ile Eğitim İş kuruluşundan itibaren sıklıkla görüş alışverişi ve işbirliği yapan iki örgüt konumundadır:

Genel Başkanımız Veli Demir, CHP Genel Merkezi'nde gerçekleşen ziyarette, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'na eyleme çağrı metnini sundu. Toplumsal sorumluluk bilincini daima önde tutan eğitim çalışanlarının sorunlarının, AKP iktidarının yanlış politikaları sonucu kaygı verici boyutlara ulaştığını belirtti. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da CHP'nin her zaman öğretmenlerin yanında olduğunu, eyleme her türlü desteğin verileceğini kaydetti (Eğitim İş, 2013c).

Kılıçdaroğlu'nun makamında gerçekleşen görüşmede, anayasa değişikliği ve referandum sürecine ilişkin değerlendirmelerde bulunuldu (Eğitim İş, 2017c).

Eğitim İş'in CHP'nin siyasal çizgisine yakın konumlanıyor olmasına rağmen "özelleştirme politikaları", özellikle "küresel kapitalizm" ve "sermaye karşıtlığı" gibi söylemler çerçevesinde CHP'den biraz daha farklı ve sosyalist sol'a daha yakın bir siyasal konumlanış seçtiğini söylemek mümkün olabilir. Nitekim CHP'nin kapitalizme ve sermaye sınıfına bakış açısını CHP 2018 seçim bildirgesindeki şu ifadelerden anlamak mümkün olabilir:

Yoğun bir şekilde göç alan ülkemiz açısından, istihdam yaratan hızlı büyüme en öncelikli konudur. Bunu sağlamak için olmazsa olmaz koşul, yatırımların artarak devam etmesidir. Bu doğrultuda bir yandan bankalarımızın bu yatırımları destekleyecek kaynaklara sahip olması, diğer yandan da özel sektör şirket bilançolarının güçlü bir yapıda olması gereklidir (CHP, 2018: 53).

Avrupa Birliği tam üyelik süreci yeniden canlandırılacaktır. Üreticilerimizin çıkarlarını gözetken bir Gümrük Birliği revizyonu ile Avrupa'yla daha sağlıklı ekonomik ilişkiler kurulacaktır. Bu ilişkilerle teknoloji seviyemiz yükselecek, yabancı yatırımlar artacak ve istihdam artışı sağlanacaktır. Sürdürülebilir ilişkiler ve sağlıklı entegrasyon ile küresel ekonomik ilişkilerimiz geliştirilecek, ülkemiz doğrudan yabancı sermaye yatırımları için bir cazibe merkezi haline getirilecektir (s.56).

Görülebileceği gibi, CHP'nin, eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmet alanlarında sosyal devlet ilkesine uymaya çalışan bir sosyal demokrat parti olarak, yine de örneğini Avrupa'nın birçok ülkesinde de gözlemleyebileceğimiz gibi kapitalizm karşıtı ya da sermaye karşıtı bir duruşu olmayan, yani anti-kapitalist hatta Antiemperyalist olmayan bir siyasal konuma sahip bir

siyasal parti olarak, Eğitim İş sendikasının bugüne kadar yaslanmış olduğu özelleştirme, piyasalaşma, kapitalizm ve sermaye karşıtı söylemlerden daha farklı bir söylemsel yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Ulusallık, Laik Cumhuriyet ve Atatürkçülük söylemleri bağlamında büyük ölçüde CHP'nin sosyal demokrat söylemine eklemlenmiş olan ve Siyasal İktidar ile hegemonya mücadelesinin dinselleşme karşıtlığı çerçevesini bu Atatürkçü söylem etrafında örmeye çalışan Eğitim İş sendikasının, eğitimde özelleştirme ve piyasalaşma politikalarına karşı bir hegemonya bloğu örnek söz konusu olduğunda, CHP'nin kapitalizme bakışından daha ziyade Eğitim Sen'in kapitalizme ve sermayeye bakışına daha yakın sol bir söyleme eklemlenerek, oluşan hegemonya bloğuna daha yakın görüldüğünü söylemek mümkün olacaktır.

Bu çerçevede, "eğitim politikalarına" ya da her hangi bir politikaya rıza üretme ve karşı rıza örme sürecinde, iktidarın, siyasal partilerin, sendikaların, sivil toplum girişimlerinin ve hatta toplumsal tikelliklerin de dahil olduğu bir hegemonya mücadelesinde, sendikaların kendi önderlikleri altında kitle ya da hegemonya inşa sürecini daha sağlam örebilmek için Jessob'un da vurguladığı gibi, projelerini bir üst fraksiyona yaslanarak sürdürür bir görüntü çizdiğini, ancak bu yapılar arası ilişkinin tersten okuduğunda bunun aynı zamanda bir siyasal partinin kendi söylemine dayalı eklemlayıcı pratikleri güçlendirmek ve hegemonya bloğunu sağlamlaştırmak için sivil toplum desteğini almaya, örneğin bir sendikal örgütü alt fraksiyonu olarak konumlamaya çalıştığını, yani karşılıklı bir güçlendirme ilişkisi olduğunu, ancak tüm bu yapısal belirleme ilişkilerinin işleyen tarafları olduğu kadar mutlak ve kusursuz olmayan, yani işlemeyen taraflarının da olabileceği olgusunun, bu örnekte, karşımıza bir kez daha çıkmış olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Zira, hiçbir siyasal determinasyon kusursuz işlememektedir, zira yapısal ilişkilere rağmen özerk ya da görece özerk siyasal özne oluşlar yapılar arasında bile mümkün olabilmektedir. Nitekim, Türkiye'de eğitim politikaları üzerine hegemonya mücadelesinde Eğitim İş sendikası Atatürkçülük, ulusallık, laiklik gibi söylemler etrafında CHP sosyal demokrasisine eklemlenerek bir siyasal konum seçiyor olmasının yanı sıra, bu hegemonya mücadelesinde bir alt fraksiyon olarak konumlandığı bir siyasal partiden kapitalizme ve sermaye sınıfına bakış açısından ayrılabilmekte ve hegemonya mücadelesini daha sol bir söylem etrafında örülen hegemonya bloğuna destek vererek sürdürebilmektedir. Ancak, kapitalizme bakış çerçevesinde CHP'ye eklemlenmeyen Eğitim İş sendikasının, bu farklı bakış açısının açığa çıkışında Eğitim İş'in kendi karşısında konumlandığı partinin CHP değil, AKP olduğunu da göz önünde bulundurmak gerektiği söylenebilir. Öyleyse, bu tartışmanın geldiği bu noktada geleceğe ilişkin bir soru işareti bırakmak olanaklı hale gelmiş

olabilir: CHP siyasal örgütünün siyasal iktidar konumuna geldiği düşünüldüğünde, CHP ile fraksiyonel ilişkisine rağmen, Eğitim İş sendikal örgütü, fraksiyonel ilişkisini bir tarafa bırakıp, kapitalizm ve sermaye karşıtı özerk duruşunu sürdürebilecek midir? ya da bu çerçevede siyasal iktidara karşı mücadelesinin şekli nasıl olacaktır?

4.2.2.9. Eğitim İş, Tikellikler ve Kamusal Eğitim Talebi

Eğitim İş sendikasının, eğitimde dinselleşme politikalarına ilişkin olarak, yürüttüğü hegemonya projesinde görüşülen tikellikleri yeterince eklemlmeyi başaramadığı süreçler göze çarpmıştı. Özelleştirme politikalarına bakıldığında ise sendikanın eşitlik ilkesi ve eğitim hakkı çerçevesinde ortaya koyduğu kamusal eğitim söylemi, küresel neoliberal politikalar çerçevesinde ortaya koyduğu kapitalizm karşıtı söylem ve laik Cumhuriyet ve Atatürk ilkelerinin tehlikeye düşüren bir İslamcılaşıma bağlamında ortaya koyduğu İslami sermaye karşıtı söylemin, tikellikler tarafından ve hangi gerekçe ve içerikler ile üstlenilip üstlenilmediğine bakmak, başarılı bir örgütlenme ve ideolojik bilince dayalı bir hegemonya projesine yaklaşıp yaklaşamadığına ilişkin yorum yapabilmemizi sağlayabilecektir. Bu çerçevede yöneticilerin düşünceleri şu şekilde ortaya çıkmıştır:

%100 ü eğitimde özelleştirme politikalarına karşı olduklarını ifade etmektedirler. Yöneticilerin % 100 ü kamusal ve eşitlikçi bir eğitimi savunduğunu belirtmektedir. Yöneticilerin özelleştirme politikalarına karşı çıkış ve kamusal eğitimi savunuşlarında şu ifadelerle yoğunlaşmaktadır: Oradan bir rant ve çıkar elde etmek için özelleştirme politikaları yapılıyor (%50), kendi vakıfları, kendi dernekleri ve özel okullarına imtiyazlar vermek ve kaynak aktarmak için özelleştirme politikaları gerçekleştiriliyor (%75), kapitalist sistem gereği olarak özelleştirme politikaları uygulanıyor(%50), Yandaşlar oluşturmak, elit zümreler oluşturmak ve bu zümreler aracılığıyla biat eden toplum amaçlanıyor(%25), devlet sağlığı ve eğitimi sırtında bir yük olarak görüyor(%25), Devlet okullarının içi boşaltılmak isteniyor(%75), Atatürk'ün devletçilik ilkesine uymak gerekir(%50), Yöneticilerin % 100 ü eğitimin devlet tarafından herkese eşit ve kamusal olarak sunulmasını talep ediyor. Yöneticilerin % 100 ü sendikasının görüşünü biliyor. Yöneticilerin % 100 ü sendikasının kesinlikle eğitimde özelleştirme ve piyasalaşmaya karşı olduğunu, devletin kamu kaynaklarını özele ayırmasını kesinlikle istediğini, sendikasının kamusal, Laik ve bilimsel eğitimi savunduğunu ifade ediyor. %100 ü Çocuğunu devlet okullarındaki din derslerinin zorunlu olmasından dolayı özele göndermek zorunda kaldığını ifade etmektedir.

Üyelerin siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme ve piyasalaşma politikalarına ilişki görüş ve talepleri ise şu şekildedir:

Eğitim iş sendikası üyelerinin %100 ü eğitimde özelleştirme politikalarına karşı olduklarını belirtmişlerdir. %100'ü özel okulların ayrışma ve eşitsizlik yarattığını belirtmişlerdir. Üyelerin % 100 ü daha nitelikli devlet okulları talep ettiklerini belirtmişlerdir. % 25 i özel okulların da olabileceğini ifade etmektedir. Üyelerin özel okullara karşı çıkışlarında şu ifadelere yoğunlaşılmaktadır: Eğitim kârlı bir alan olarak görülmesinden dolayı özel okullar açılmakta (%25), özel öğretimi ihtiyaç olarak görenlerin ihtiyacını karşılamak için uygulanıyordur(%25), hükümetin politikasına hizmet eden nesil yaratmak isteniyor(%25), devlet kendi yükünü hafifletmek istiyor(%25), özel okullar sınıfsal ayrım ortaya çıkarır(%25), En nitelikli okullar aslında devlet okulu ancak doğru işlemiyor(%25), devlet okullarına kaynak aktarılması gerekir(%50), devlet okullarının niteliğinin artırılması gerekir(%50). Üyelerin %75'i kendi çocuğunu özel okullara gönderebileceğini, %25'i devlet okulunu tercih ettiğini belirtmekte. Üyelerin % 50'si sendikasının özelleştirme politikalarına ve özel okullara karşı çıkmadığını, % 25 i sendikasının görüşünü bilmediğini, % 25' i ise sendikasının devlet okullarına daha fazla yatırım yapması gerektiğini ve herkesin eğitim alma hakkının olduğunu savunduğunu ifade etmektedir. Bunu yanı sıra, Üyelerin görüşlerini dile getirirken "kamusal", "kapitalizm", "liberal", "neoliberal", "küresel" ya da "sermaye" kavramlarını hiç kullanmadıkları görülmektedir.

Bulgulara ilk bakıldığında, yöneticilerin ve üyelerin tamamının siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme politikalarına karşı olduğunu görmekteyiz. Bu çerçevede, yönetici ve üye tikelliklerin özelleştirme politikalarına karşı olmak bakımından sendikalarının siyasal iktidara karşı ördüğü hegemonya bloğuna destek sunuyor olduklarını söyleyebiliriz. Bu bulgular, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin sendikalarından beklentilerini ve eğitim anlayış ve taleplerini gösteren Karaman ve Erdoğan'ın(2016) bulgularıyla örtüşmektedir. Ancak siyasal iktidarın eğitim politikalarına bu karşı oluşun, hegemonya bloğuna eklemlenme pratikleri açısından yönetici ve üyelerde biraz farklı işlediğini söyleyebiliriz. Çünkü yöneticiler özelleştirme politikalarına karşı çıkışlarını sendikanın özellikle "kamusal eğitim", kısmen de "antikapitalizm" ve "İslami sermaye" karşıtı söylemlerine eklemlenerek, yani bu söylemleri kullanarak gerçekleştirirken, üyelerin tamamının kamusal eğitim söylemi de dahil olmak üzere hiç bir söylemsel dil kullanmadan, sadece "özel okul"a göre "devlet okulu"nu tercih ettikleri, bu okullar arasında öğrencilerde eşitsizliklerin ortaya çıktığını ifade eden

somut talepler dahilinde özelleştirmeye bir karşı çıkış ortaya koymaları dikkat çekmektedir. Bu ilk bakıştaki bulguya dayanarak, görüşülen üyelerdeki yaşamsal tikel taleplerin evrensel söylemlere eklenmediği yani Eğitim İş sendikasının, görüşme yapılan üyelerde aslında potansiyel olarak hazır duran özelleştirme karşıtlığını ne "kamusal eğitim", "anti kapitalizm", "neoliberalizm karşıtlığı", "İslami kapitalizm karşıtlığı" gibi alt evrensel söylemlere, ve dolayısıyla ne de "sol sosyalizm" ya da "sosyal demokrasi" gibi ideolojik üst evrensel söylemlere eklemeyecek bir örgütlenme pratiği gerçekleştirmeyi başaramamış olabileceği söylenebilir. Bu çerçevede eğitimde dinselleşme politikalarına ilişkin bulgular ile karşılaştırıldığında, orada da görüşülen yöneticilerin sendikal söyleme eklemledikleri ancak üyelerin sendikal söyleme yaslanmadan talepsel bir dil kullandıklarını görebiliştik. Bu çerçevede Eğitim İş sendikasında, Gramsci'ci tabandan ideolojik bilişlenmeye dayalı bir örgütlenme sorunu yaşıyor olabileceği söylenebilir. Nitekim, evrensel ideolojik bir söylem gerek sendika politik metinlerinde, gerekse yönetici tikelliklerde var olduğuna göre, sendikanın bu politikalara duyarsız olduğu ya da her hangi bir söylemsel dil üretmediği de söylenemeyeceğine göre, sendikanın üyeler ile iletişimi, bağı veya iletişimin içeriği ile ilgili aksaklıkların var olabileceği göz önünde tutulabilir.

Bu çerçevede ortaya çıkan bu erken yorumun geçerliliğini denetlemek bakımından yönetici ve üye tikelliklerin sendikanın eğitimde özelleştirme politikalarına karşı örmeyi denediği hegemonya bloğunun içeriğindeki söylemsel çerçevelere ne ölçüde ekleniyor olduklarını ele almak gerekmektedir. Öncelikle sendikanın, eğitimde özelleştirme politikalarına ilişkin olarak öne çıkan söylemlerinden birisinin "kamusal eğitim" söylemi olduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda görüşme yapılan yöneticiler kamusal eğitim söylemi çerçevesinde şunları ifade etmektedirler:

Eğitim ve sağlık, bunlar devlet tarafından ücretsiz herkese eşit verilmelidir. Kamusal eğitim diyoruz. Ulusal eğitim diyoruz. Laik ve bilimsel, çağdaş eğitim diyoruz. Kamu kaynakları bir yerlere pervasızca düşünmeden harcanırken, paralı hale getirerek parası olmayan çocukların eğitim alma hakkı yok gibi davranıyor (Ümit).

...Eğitim dediğimiz şey devlet için yük değil temel görevdir. Bizim bakış açımız budur (Fikret).

Eğitim İş kesinlikle özelleştirmeye karşı. Bunu net bir şekilde söyleyebilirim. Kamusal eğitimi savunuyoruz. (...)Şimdi aslında çok bir radikal değişiklik yapacaksınız özel üniversiteleri de bitireceksiniz. Özel liseleri de bitireceksiniz. Tamamen devlet. Eğitimde, sağlıktaozelleşme olmayacak (Burcu).

Görülebileceği gibi yönetici tikellikler içerik ve söylem açısından büyük oranda kamusal ve eşitlikçi eğitim söylemine eklenmiş görünmektedirler. Yönetici tikelliklerin eğitimde dinselleşme politikaları bağlamında da sendikalarına büyük oranda eklenmelerini, ancak kısmi eklenmelerin olmadığını görebiliştik. Bu anlamda Eğitim İş sendikasında, yeni kurulan ve büyümeye çalışan bir sendika olarak, sendika yönetiminde ortak bir söylem etrafında birleşme, bir arada olma ve güçlü iletişim gibi özelliklerin kısmi olarak da olsa var olabileceği söylenebilir. Neticede yöneticilerin, sendikanın kamusal ve eşitlikçi eğitim söylemi ile örtüştüğünü görebiliriz. Sendikanın hegemonya bloğunun bir diğer önemli söylemsel çerçevesi ise özelleştirme politikalarını, küresel kapitalizm ve neoliberalizm ile ilişkilendiren sermaye karşıtı söylemi idi. Kamusal eğitimin tahrip olmasını küresel kapitalizme bağlayarak açıklamak Eğitim İş sendikasını sol sosyalist söyleme yaklaşıtıyordu. Ancak bu söylemin sağlam bir hegemonya bloğu olarak örülmüş olduğunu anlayabilmek ise, sendika bünyesindeki tikelliklerin bu söyleme ne ölçüde eklenmiş olduğuna bağlıydı. Yine önce yönetici tikelliklerin özelleştirme politikalarını küresel kapitalizm ile ilişkilendirmiş olduğu şu düşüncelere bakmak gerekmektedir:

İşte bunlar liberaller. Kapitalist sistemin Türkiye uygulayıcıları. Dolayısıyla sistemsel olarak bunlara dayatılıyor. Hani küreselleşme diyorlar, emperyalizm diyorlar. Bunlar da Türkiye uzantıları (Ümit).

Sermayeye hizmet etme noktasına dönüştürüldü. Artık eğitim ne yazık ki parası olanın satın alacağı bir hizmet durumuna getirildi. ...Kesinlikle sosyal devletin önceliğidir (Burcu).

Şimdi bu, hayata bakışla da alakalı. Mesela nedir, piyasacıdır. Özelleştirmecidir. İşte kamusal alandan (devletin) çekilmesini ister (Fikret).

Bunun birçok sebebi var. Küresel ekonomi dediğimiz o kapitalist sistem var ya bir kere onunla ilgili (Doğa).

Görüldüğü gibi, görüşülen yöneticilerin eğitimde özelleştirme politikalarını kapitalizmin küresel politikalarıyla ilişkilendirerek açıklama oranı %50 olarak görülmektedir. Yöneticiler, özelleştirme politikalarının piyasa ve sermaye ile ilişkisinden daha baskın olarak söz etmiş olsalar da bunun küresel politikaların bir devamı olduğu söylemini pek kullanmadan dile getirmişlerdir. Oysa Eğitim İş sendikası, küresel kapitalizme ve neoliberal politikalara karşı çıkmak suretiyle eğitimde özelleştirme politikalarını eleştirmiş ve antikapitalist bir söylem kullanmıştı. Bu çerçevede görüşülen bazı yönetici tikelliklerin sendikanın resmi söylemine eklenmedikleri, ya da sendikanın kendi yöneticileri de olsa bünyesindeki tikellikleri küresel kapitalizm ve neoliberalizm karşıtlığı bağlamında sınırlı ölçüde örgütleyebildiği

anlamına gelebileceği söylenebilir. Küresel kapitalizm ile özelleştirme politikaları arasında kurulan bu zayıf bağın, üyelerde ise hiç kurulmadığı görüldüğünden dolayı Eğitim İş sendikasının hegemonya bloğunun küresel kapitalizm söylemsel çerçevesini yeterince güçlü öremediği sonucunu çıkarmamız mümkün olabilir. Bu bulgular, sendika üyelerinin sendikalarına bağlılığının zayıflığını ve sendikal örgütlemeye yönelik bir yabancılaşma yaşadıklarını gösteren Millioğulları Kaya'nın (2015) bulgularıyla örtüşmektedir.

Bununla birlikte eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıkışın, küresel kapitalizm ile ilişkilendirilmesinden başka sebeplere dayandırılması da mümkün görünmektedir. Nitekim İslami sermayeye kaynak aktarmak gerekçesini ortaya koymak sendikanın da resmi bir politikasıydı. Ancak bundan daha başka olarak yöneticilerden Fikret ve Ümit sendikanın Atatürk ilkelerine bağlılığı gereği, "devletçilik" ilkesi doğrultusunda eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıkıldığını da şu şekilde ortaya koymaktadır:

Atatürk'ün altı ilkesinden bir tanesi malumunuz üzere devletçiliktir. Özellikle kamusal bütün hizmetleri devlet eliyle üretilmesinden yönlendirilmesinden, sağlanmasından yanayız. Atatürk'ün ön gördüğü karma ekonomik model ama devlet burada başat, önde ve denetleyen koruyan pozisyon. Onun için biz devletçiliği her zaman ön planda tutuyoruz(Fikret).

Cumhuriyet ilkelerinden biri altı oktan biri nedir. Devletçiliktir. Yani o yer altı ve yer üstü kaynakları halka aittir. O zaman halkın yararına kullanılmalıdır(Ümit).

Her ne kadar "devletçilik" gibi bir ilkeyi öne sürmek, sendika içerisinde genel bir eğilimi yansıtmasa da, aslında bir başka çerçevede eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıkışın temel ekseninde yine "Atatürkçülük" söylemi bulunmaktaydı. Zira Eğitim İş sendikasının, eğitimde özelleştirme politikalarına karşı örmeye çalıştığı hegemonya bloğunun en temel çerçevesi, Atatürk'ün kurduğu Laik Cumhuriyeti tehlikeye sokabilecek bir İslami burjuvazinin büyüyor olmasıydı. Bu çerçevede yönetici tikelliklerin, İslami sermayeye kaynak aktarılmasına ilişkin karşı duruşları ifadelerine şu şekilde yansımaktaydı:

Bakın şimdi orası oradan bir çıkar ve rant karşılıklı bir anlaşma söz konusu ama bir taraftan da devlet okullarını bitiyor. Bakın Maarif Vakfını kurdu ve şu anda ciddi anlamda bir kaynağını Maarif Vakfına Resmi Gazetede geçen yıl açıklandı. ...Bir kere şu özel temel liseleri tamamen kaldırmak, tarikat, vakıf ve protokolleri bitirmek ilk yapılacak iş. ...Bugün de devletin kamu kaynaklarını özele ayırmasını kesinlikle istemiyoruz. Laik ve bilimsel eğitimi savunuyoruz (Burcu).

İdeolojik temelleri var. ülkemizde son dönem yaşanan sıkıntılar nereden kaynaklanıyor. Birtakım grupların, zümrelerin şahısların birtakım imtiyazlar elde ederek aşırı kuvvetlenmesinden kaynaklanıyor (Fikret).

Yani öyle girişim falan yok. Belli yandaşlar oluşturuyorlar. Şimdi eski yandaşlar kayyum olarak atanıyor biliyorsunuz birçok firmalara (Ümit).

Görüldüğü gibi, Eğitim İş'li yöneticiler, kamusal eğitimin, İslami ya da yandaş sermayeye kaynak aktarılması dolayısıyla eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıktıklarını belirtmişler ve bu anlamada büyük ölçüde sendikalarının İslami Kapitalizm karşıtlığı doğrultusundaki söylemine eklenilerek hegemonya bloğunun bu çerçevede sağlamlaşmasına katkı sunmuş olmaktadırlar. Ancak, hegemonya bloğunun üyelerce sağlamlaştırılması ya da sendikanın üyelerini kendi siyasal söylemine eklemleyebilmesi olgusuna bakıldığında, yöneticiler açısından sağlanmış olan kısmi başarının görüşme yapılan üyeler söz konusu olduğunda sağlanabilmiş olduğunu söylemenin zor olduğunu görebiliriz. Nitekim, Eğitim İş sendika üyeleri, %25 oranında, eğitimde özelleştirme politikaları ile sendika resmi söylemlerinden birisi olan İslami sermayeye kaynak aktarma olgusu arasında bir ilişki kurmuş, bu anlamda bir söylemi şu şekilde kullanmıştır:

Yani işte Türkiye’de özel okulların %70’i bu seneye kadar hükümetin politikasına hizmet eden öğrenci yetiştiriyordu ya da hizmet eden nesil yaratıyordu (Ela-Üye).

Üyelerin, sendikanın yandaş sermaye söylemine eklenmemesi, eğitimde özelleştirme politikalarına karşı Eğitim İş sendikasının inşa etmeyi denediği karşı hegemonya bloğunun üye tikellikleri eklemleyebilecek ölçüde tabandan başarılı bir örgütlenmenin gerçekleştirilememiş olduğunu gösterebilir. Bu duruma dayanarak Eğitim İş sendikasında ideolojik örgütlenmenin aksak işliyor olma ihtimalinin varlığı çıkarımını yapmak mümkün olabilir. Zira, bu ideolojik örgütlenmedin dayandığı bir diğer önemli söylem olan küresel kapitalizm ve neoliberalizm karşıtlığı söyleminin üye tikellikler tarafından hiç kullanılmadığı görülmüştür. Oysaki sendikanın eğitimde özelleştirme politikaları ele alınırken en çok vurgu yaptığı söylemlerden birisi antikapitalist söylem idi. Ancak üye tikellikler özel okullara karşı, devlet okullarından taraf olduklarını belirtmelerine, nitelikli devlet okulu talep ettiklerini(%100) ifade etmelerine rağmen, sendika hegemonya örgütlenme çabasının, bu talepleri kendi evrensel söylemine eklemleyici pratikler ortaya koymakta başarısız kaldığını söylemek mümkün olabilir.

Buna rağmen, üye tikelliklerin tamamı(%100) tıpkı yönetici tikellikler gibi özel okullardan ziyade devlet okullarını desteklediklerini, özel okulların eğitim hakkı ve eşitlik ilkesini bozduğunu, toplumda bir ayrışma oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bu ifadeler bir içerik olarak değerlendirildiğinde aslında üyelerin tamamının özelleştirmeleri, piyasalaşmanın

hatta kapitalizmin yarattığı sonuçlardan rahatsız olduğunu göstermektedir. Ancak, bu devlet okulundan taraf olma istemi, toplumda eşitsizlik yarattığı tespiti, kapitalizm karşıtlığı gibi bir evrensel söyleme bağlanarak dile getirilmemiştir. Bu da üyeler arasında ideolojik eklemelenmenin yetersiz kaldığına işaret edebilir. Zira, talepler bağlamında dile getirilen içerik kendi söyleminden yoksun olarak hayat bulmuş, yani potansiyel olarak kapitalizm karşıtı birçok tikellik tarafından, kapitalizm karşıtlığı ideolojik bir düzleme taşınmamış olarak dile getirilebilir. Zira, (kapitalizm kavramını kullanmadan) Kapitalizmin sonuçlarına karşı olan üyeler, bu karşı oluşlarını şu şekilde dile getirmektedirler:

Uygun bulmuyorum. Eğitim politikalarında eksiklikler varsa devlet okullarında bu sorunların çözüme gitmesi lazım. Özel; parası olan okur, parası olmayan okuma hakkı yani eşitlik ilkesini ortadan kaldırmış oluyoruz. İnsanları ortak bir eğitim değil de, istediği gibi bir eğitim sağlanması için. Gezdim bakıyorum bazı okullara küçücük küçücük adam bir daireyi bölmüş dersane yapmış. Akılcı değil (Ali).

Yani özel sektörün çok doğru olduğunu düşünmüyorum. En iyi okulun devlet okulu olduğunu, en iyi elemanında aslında orada olduğu ama politikalarından kaynaklı eğitimin doğru işlemediğini düşünüyorum. ...ne kadar çok özel okul açılırsa, devlet okullarına o kadar az öğrenci gelecek, bu kadar, devletin de öğretmene daha az ihtiyacı olacak. Kendi yükünü de hafifletecek. ...Hani devletin var oluş nedeni kar elde etmek değildir. ...Herkesin eğitim hakkı var ve bunu karşılamak devletin görevi (Ela).

Ya keşke bu teşvikler okullara yapılsa çünkü çok eksiklerimiz var. Temizlik anlamında, fiziki olarak, hani bu teşvikler, özel sektör de desteklenebilir. ...Yani bir geziye götürmek istiyorsunuz, götürmüyorsunuz çünkü yok masrafını çocuklar ve ben karşılamak zorundayım. Çocuklar burada hiç sinemaya gitmeyen hiç Kızılay'a gitmeyen çocuklar var. Metroya binmemiş çocuklar var. ...Bunun için bu teşviklerin okul devlet okullarına daha fazla yapılsa ya bu denge biraz daha birbirine yaklaşır(Asya).

Eğitimde fırsat eşitsizliği yaratan bir duruma doğru gidiyorlar. Birincisi parası olan bu işi yapacak. Özel okulları desteklersiniz. Çünkü orada spor var, orada sanat var, orada güzellik var fakat burada hiçbir şey yok. Evet, nitelikten çok hayat ile ilgili. ...Kardeşim ben zenginim diyor. Ben çocuğumun yüzmesini istiyorum diyor ama bunu okul yapmıyor diyor. Para da yok devlet yapamıyor bunu diyor. O zaman ben sınıfsal olarak farklıyım diyor onlardan daha üstünüm diyor ve sınıf olarak ayırıyorsa özel okul açalım diyor(Çağdaş).

Görüldüğü gibi, görüşme yapılan üyelerin, ideolojik bir bilince dayalı bir dil kullanmadıkları görülebilir. Bununla birlikte, üyelerde, söylem olarak dile getirilmemiş olsa da "kamusal eğitim"e, yani nitelikli devlet okullarına bir talep olduğu görülebilir. Ancak bu talep bir sol ya da sosyal demokrat söyleme dönüşebilmiş gibi görünmemektedir.

Kapitalizmden ya da neoliberalizmden de bahsedilmediği görülmektedir. Ancak, devlet okulu dururken özel okullara teşvikler verilmesinin eşitsizlik yaratacağı ifade edilmekte. Bu durumda sendikanın varolan anti-kapitalist ve ideolojik olarak da sol söyleminin, hegemonik anlamda güçlenmiş olarak ya da bir hegemonik birliktelikle bir araya gelmiş olarak değerlendirilemeyeceği ortaya çıkmış olabilir. İdeolojik bilince dayalı bir eklemlenme gerçekleştirilemediğinde ise hegemonya mücadelesine girdiğiniz diğer siyasal aktörlere karşı ne denli güçlü bir birliktelik, ne denli başarılı bir hegemonya projesi yürütüyor olduğunuz tartışmalı hale gelebilir. Nitekim, kamusal eğitimden taraf olmalarına rağmen, yöneticilerin tamamı(%100), üyelerin ise %75'i kendi çocuklarını devlet okulu yerine özel okula göndermeyi tercih ettiklerini ya da etmek zorunda kaldıklarını belirtmektedirler. Ayrıca, üyelerin %50'si sendikasının görüşünü yanlış bilmekte, %25'i bilmediğini ifade etmekte, sadece %25'i doğru bilmektedir. Bu anlamda sendika çatısı altında alınan her karara o sendikanın bünyesinde olmanın doğal getirisi olarak onay vermiş olan tikelliklerin pasif tabiyelerinin, böylece de politikalara yönelik bir pasif rızanın diğer sendikalarda görüldüğü gibi bir kez daha karşımıza çıkmış olabileceğini söylemek mümkün olabilir.

Bu noktada ideolojik bilincin taşıyıcısı "yapı", bu ideolojik bilinci tikelliklere geçirememekle, almış olduğu her evrensel kararda aslında daha fazla ölçüde pasif devrimsel bir işleyiş sürdürmüş olmakta ve bünyesindeki tikellikleri irade dışı onaya sürükleyerek onları daha ezici ya da görmezden gelici bir konuma itmiş olabileceği söylenebilir. Yani, yapısal siyasetin işleyişi gereği, özneler yapıların içerisinde buharlaşma tehlikesinde olabilirler. Bu bulgular, sendika siyaset devlet ilişkilerini ve sendika içi karar alma mekanizmaları ve demokratik işleyiş noksanlığını gösteren Demirdizen ve Lordoğlu (2013), Lordoğlu(2004) ve Urhan(2005)'in bulgularıyla örtüşmektedir. Bu çerçevede bu durum sadece yapının bir tercihi değil, öznenin de yapı ile ilişkiyi ya da beklentiyi kesmiş olmasından kaynaklanabilir. Ancak en iyi hegemonik tabandan örgütlenmeyi kurabilmiş, yani yapısal söylem ile tikellikleri arasındaki farkın en az olduğu örgütlerde bile, yapısal söylem ile tikelliklerin görüş ve pratikleri arasındaki örtüşmenin kusursuz olmadığını söyleyebiliriz (Butler 2009; Laclau 2007). Dolayısıyla yapıların özneleri belirleme gücü, çok başarılı hegemonik projelerde bile kusursuz olamamakta, ve daima bir "politik sapma" olumsal kalabilmektedir. Nitekim, çalışmamızın bundan sonraki bölümünde yapıların belirleme çabalarına karşın, tikelliklerin nasıl davrandığını, projelerin, hele de siyasal projelerin, tıpkı yaşamın kendisi gibi, nasıl da çoğu zaman boşa çıkma potansiyeli taşıdığını, zira özne olarak görmediğimiz tikelliklerin,

aslında nasıl da birer siyasal özne, bir faillik olarak karşımıza çıkmasının, bu politik sapmanın birincil sebebi olabildiğini irdelemeye çalışacağız.

4.2.2.10. Öğretmenlerin Özelleştirme Politikalarına Yönelik Siyasal Konumlanışları

Siyasal İktidarın "Eğitimde Özelleştirme ve Piyasalaşma" politikasına ilişkin hiç bir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin görüşleri, Eğitimde Özelleştirme konusuna dair sendikalar ve siyasal iktidarın söylemleri ile karşılaştırıldığında, sendikasız tikeliklerin hegemonya mücadelesinde nasıl bir siyasal konum alıyor olduklarını anlamak amacıyla hiç bir sendikaya üye olmayan 3 kadın ve 3 erkek öğretmen ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde öğretmenlerin yoğunlaştığı düşünceler şu şekildedir:

Sendikasız öğretmenlerin neredeyse tamamı, % 83'ü eğitimin özelleştirilmesine karşı iken % 17'si özel okullaşmayı savunmaktadır. % 17'si Özelleştirmelerin fırsat eşitliğini engellemeyecek şekilde yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Hükümetin bu politikayı uygulama sebebi olarak; % 17'si sermayedarlarla işbirliği halinde olmalarından, % 34'ü okullar dershaneler kapanınca bir anda onlar özel okullara dönüştürmek zorunda kaldığı için, % 17'si siyasetin eğitim ortamlarından siyasetten arındırılması için, % 17'si devlet küçülmek istemesi ve yükünü biraz daha hafifletmeye çalışması, % 17'si ise, rekabet amaçlı yaptığını ifade ediyor. Bunun yanı sıra % 17'si siyasi çekişmeler kavgalar % 17'si kapitalist sistemden kaynaklı olarak yapıldığını düşünüyor. % 68'i hükümet -cemaat çatışması kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Sendikasız öğretmenlerin % 51'i sendikaların görüşünü bilmediğini % 34'ü bilmediğini ama tahmin ettiğini, % 17'si ise bildiğini ifade etmektedir.

Bulgularda da görüldüğü gibi, siyasal İktidarın din eğitim politikalarına yaklaşım açısından sendikalara üye olmayan öğretmenler çekinceli de olsa yarı yarıya olumlu görüş bildirmekteydiler. Ancak söz konusu olan eğitimde özelleştirme politikaları olunca öğretmenlerin büyük bir kısmı bu politikaya karşı çıktıklarını dile getirmişlerdir. Sendikalara üye olmayan öğretmenlerin karşı çıkış gerekçelerine baktığımızda yine ideolojik üst söylemlere eklemlenme olmaksızın ya da kapitalizm, sosyalizm, küresel neoiberalizm vs. üst söylemleri kullanmadan düşüncelerini dile getirdiklerini ancak, tıpkı sendikalı öğretmenlerdeki eğilime benzer şekilde küresel politikalardan ziyade düşüncelerinde daha çok devletin görevlerine, fırsat eşitsizliğine vurgu yapan "kamusal eğitim" söylemine eklemlendiklerini görmekteyiz. Bu konudaki düşünceler şu şekildedir:

Eğitimin özelleştirilmesi fırsat eşitliğini zedeleyecek bir kere yani sonuçta bütün bireyler eğitim alanında eşit fırsata sahip olurken eğitim özelleştirildiği zaman parası olan iyi eğitim parası olmayan devlet okullarında daha düşük anlamda eğitim almaya başlayacak bu noktada ben özelleştirmenin Milli Eğitim de özellikle olmaması gerektiğini düşünüyorum (Deniz).

Paran var diye, getiri sağlayacak diye, yani eğitimin kazanç alanı olarak görülmesi hoş değil yani. Şimdi üniversiteler de açılıyor, kolejlerde var bakıyorsun bir sürü, bir sürü başlık, başlık, başlık, içine bakıyorsun hiçbir şey yok (Ebru).

Çok yanlış buluyorum. Çünkü eğitimde özelleştirme kesinlikle çok yanlış bir şey. Tamamen zaten hani eşitsizliğin olduğu bir ülkeyiz biz. İşte doğusundan batısına işte kıyısından içerisine eşitsizliğin olduğu bir ülke olduğu için bu özel özelin teşvik edilmesi o aradaki şeyi eşitsizliği daha da arttırıyor. Parası olan okuyor parası olmayan okuyamıyor gibi (Zerin).

Görüldüğü gibi, küresel politikaları ya da neomuhafazakâr gelişmeleri gören bir tespit ortaya çıkmasa da ortaya konulan eşitlikten yana düşünce, sendikasız öğretmenlerin kamusal eğitim söylemine eklemlediklerini ve eğitimde dinselleşme politikalarına ilişkin sergiledikleri ideolojik olmayan dile rağmen, özelleştirme politikalarına ilişkin kısmi de olsa daha çok ideolojik bilinçle hareket ettikleri, özellikle eşitlik söylemi bağlamında sol söyleme (bilerek isteyerek olmama ihtimaline rağmen) eklemliyor olduklarını söyleyebiliriz. Bu çerçevede, görüşme yapılan, sendikalara üye olmayan öğretmenlerin, siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme politikalarına rıza üreten bir konumda yer almadıklarını söyleyebiliriz. Ancak, yine de, kısmen ideolojik bilince sahip bir siyasal öznellik sergilenmiş olsa bile, tam olarak sol bir hegemonya bloğuna bilinçli eklemelenmiş tikellikler olarak nitelendirebilmemiz için sözü geçen düşüncelerin bir takım üst siyasal söylemler dahilinde dile getirilmiş olması gerekirdi. Oysa siyasal iktidarı özelleştirme politikalarını neden uygulamış olabileceğine ilişkin şu düşünceleri dile getirmişlerdir:

Yani daha kaliteli eğitim olsun, rekabet olsun, yani klasik yani sallabaşı al maaşı bi sürü öğretmen değil de, ne biliyim insanlar daha şey olsun, yaratıcı diye uygulanıyordur (Vedat).

Devlet küçülmek istiyor. Dolayısıyla küçülmenin bir ayağını da Milli Eğitim de görüyor. Yani en son noktalardan geldiği nokta o. Dolayısıyla küçülerek bütçesinin giderini azaltmaya çalışıyor(Deniz).

Yani dershaneleri kapatıyorum dedi çok tepki aldı işte o zaman özel okul olsunlar dedi (Ebru).

Şimdi özel okullar dershaneler kapanınca bir anda onlar özel okullara dönüştürmek zorunda kaldı (Nuray).

Ya işte şey yani biraz o sermayedarlarla işbirliği halinde olmalarından kaynaklanıyor, ki bu hükümete de özgü bir şey olduğunu düşünmüyorum. Hani kapitalizm çok güçlü bir şey belki sadece

onla da açıklanamayabilir. Şey işte, hani sadece kapitalizm değil belki işin içinde duyduğumuz, bildiğimiz o siyasi çekişmeler kavgalar onların da etkisi (Zerin).

Görüldüğü gibi, katılımcıların %17'si, sadece Zerin, kapitalist politikalar ile eğitimde özelleştirmeleri ilişkilendirirken, çoğunluk cemaat ile olan siyasi çatışmalardan bahsedilmektedir. Ancak bu tespit cemaat ya da başka gruplara kaynak aktarma olgusunu görme üzerinden değil daha çok siyasi güç çekişmesinin sonucu olarak gösterilmiştir. Sonuçta, sendikasız tikelliklerin anti-kapitalist söyleme eklemelenmeseler bile kamusal eğitim söylemine eklemelenerek eşitlikçi bir siyasal öznelik sergilemiş olduklarını, bu siyasal özneliklerinin belirli bir gruba, düşünceye ya da siyasal iktidarın söylemine dahil olma kaygısı gütmeyen, politikanın tamamen pratik olumsuzluklarını tespit ederek, bu olumsuzluklara karşı çıkmaya çabalayan bir noktada olduğunu söyleyebiliriz. Bu bulgu, Türkiye'deki Eğitim Sendikalarının üyelerinin ve üye olmayan öğretmenlerin sendikalarından beklentilerini, işlevlerini sendikaya üye olma sebeplerini ve sendikalarına bakış açılarını gösteren Fidan ve Öztürk'ün (2015) ve Taşdan'ın (2013) bulgularıyla ve öğretmenlerin örgütlenme ihtiyaçları ve politik konum alışlarına ilişkin görüş ve praiklerini gösteren Buyruk'un (2013) ve Can'ın (2012)bulgularıyla örtüşmektedir. Böylece yapısal belirleme ve örgütlenme çabalarına rağmen sendikası olmayan öğretmenlere bu çabanın yeterince etki etmediği, ya da bu öğretmenlerin kendi siyasal özne olma tarzlarını yapısal siyasal söylemlerden uzak bir konumda olarak seçtiklerini, yapısal siyasal aktörler ile ilgilenmedikleri, onlara güç katmaya ya da karşı çıkmaya çalışmadan ama var olan politikanın olumsuz etkilerini gören ve buna karşı çıkan rıza bozucu bir faillik sergilediklerini söylemek mümkün olabilir.

4.2.2.11. Tüm Sendikalara İlişkin Genel Bulgular

Araştırmanın buraya kadar olan bölümünde, Türkiye'de Eğitimde Dinselleşme(din eğitimi) ve Eğitim alanının özel sektörün yatırımlarına açılması politikalarına ilişkin olarak Siyasal İktidarın, dört büyük eğitim sendikasının(Eğitim Bir Sen, Türk Eğitim Sen, Eğitim Sen, Eğitim İş), onların yönetici ve üyelerinin ve hiç bir sendikaya bağlı olmayan öğretmenlerin dahil olduğu siyasal hegemonya mücadelesi ele alındı. Siyasal iktidarın ve sendikaların söz konusu bu politikalara ilişkin olarak söylemleri birbirleriyle ve bünyesindeki yönetici ve üye tikellikler ile karşılaştırılarak, hegemonya mücadele süreçleri ve rıza üretme süreçlerine yönelik siyasal iktidara ve her sendikaya ilişkin ayrı ayrı çıkarımlar yapıldı. Şimdi,

gelenen noktada, araştırmada ele alınan eğitim politikalarına ilişkin ayrı ayrı değil de genel toplam bulgular üzerinden değerlendirmelere yer verilecektir:

Araştırmada, 32'si sendika üyesi ve 6'sı da sendika üyesi olmayan toplam 38 katılımcı yer almıştır.

Siyasal İktidarın Din Eğitimi Politikasına ilişkin olarak Eğitim Bir Sen sendikasıdan 8 katılımcıdan 4 yönetici ve 3 üye toplam 7'si (%87); Türk Eğitim Sen sendikasıdan, 3'ü yönetici ve 1 üye toplam 4 kişi % 50'si; Eğitim Sen'li 4 yönetici ve 4 üyenin hişbiri (%0); Eğitim İş sendikası yönetici ve üyelere hişiri(%0); hiç bir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin 6 katılımcıdan 3'ü(%50) siyasal iktidarın din eğitimi politikasına olumlu görüş bildirmiş ve/veya desteklediklerini belirtmişlerdir. Toplam 38 katılımcının 14'ü yani %37'si siyasal iktidarın din eğitimi politikasına olumlu görüş bildirmiş ve/veya desteklediklerini belirtmişlerdir. Toplam katılımcılardan sadece Eğitim Bir Sen sendikasıdan 2 yönetici ve 2 de üye olmak üzere 4 katılımcı, yani toplam katılımcıların sadece %10'u Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında kalan Kuran-ı Kerim ve Hz Peygamber'in Hayatı gibi din derslerinin zorunlu olması gerektiğini belirtmektedirler. Yönetici ve üye tikelliklerin kendi sendikalarının din eğitimi politikasını bilme oranı Eğitim Bir Sen'de yöneticilerde %50(2), Üyelerde %25(1); Türk Eğitim Sen'de yöneticilerde %25(1), Üyelerde %75(3); Eğitim Sen'de yöneticilerde %100(4), Üyelerde %100(4); Eğitim İş'te yöneticilerde %100(4), Üyelerde %75(3) katılımcı kendi sendikasının politikasını doğru bilmekte.

Siyasal İktidarın Eğitimde Özelleştirme Politikasına ilişkin olarak Eğitim Bir Sen sendikasıdan 8 katılımcıdan 4 yönetici ve 2 üye toplam 6'sı (%75); Türk Eğitim Sen sendikasıdan 8 katılımcının, 3'ü yönetici ve 3 üye toplam 6 kişi % 75'i; Eğitim Sen'li 4 yönetici ve 4 üye katılımcının hişbiri(%0); Eğitim İş sendikası yönetici ve üye katılımcıların hişbiri(%0); hiç bir sendikaya üye olmayan öğretmenlerin 6 katılımcıdan 1'i(%17) siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme politikasına olumlu görüş bildirmiş ve/veya desteklediklerini belirtmişlerdir. Toplam 38 katılımcının 13'ü yani %35'i siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme politikasına olumlu görüş bildirmiş ve/veya desteklediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcıların yaklaşık %50'si kendi çocuğunu özel okullara göndermeyi tercih edebileceğini belirtmektedir. Yönetici ve üye tikelliklerin kendi sendikalarının "eğitimde özelleştirme" politikasını bilme oranı Eğitim Bir Sen'de yöneticilerde %25(1), Üyelerde %0(0); Türk Eğitim Sen'de yöneticilerde %25(1), Üyelerde %25(1); Eğitim Sen'de yöneticilerde %100(4),

Üyelerde %100(4); Eğitim İş'te yöneticilerde %100(4), Üyelerde %25(1) katılımcı kendi sendikasının politikasını doğru bilmektedir.

Tüm katılımcılar açısından siyasal iktidarın uygulamaya koyduğu "din eğitimi" politikasını ele alacak olursak, siyasal iktidarın İslami Kapitalizm hegemonya projesinin İslami kanadına ne ölçüde rıza devşirebildiğini anlamak mümkün olabilecektir. Bakıldığında, 38 katılımcının %37'si siyasal iktidarın din eğitimi politikasına olumlu görüş bildirmiş, yani %63'ü din eğitimi politikasına karşı çıkmıştır. Bu anlamda muhafazakâr bir sendika olan Türk Eğitim Sen'den bile % 50 rıza bulabilmesi, sendikalı olan olmayan tikelliklerin muhafazakâr söyleme eklemlenmesinin gerçekleşme düzeyinin düşük olduğunu ve dolayısıyla muhafazakâr hegemonik projenin büyük oranda başarısız sürdüğünü göstermektedir. Ayrıca toplam katılımcıların %90'ının Din Kültürü e Ahlak Bilgisi dışındaki derslerin zorunlu olmaması gerektiğini düşünmeleri, var olan muhafazakâr eğilimin radikal bir Siyasal İslam'a evrilmesinin ideolojik hegemonik koşullarının oluşmadığını, bunun ancak pasif devrim stratejileri ya da zor aygıtı devreye sokularak mümkün olabileceği ileri sürülebilir.

Verilere Eğitim Planlaması disiplini açısından yaklaşıldığında ise, muhafazakâr bir hegemonik projeye dayalı olarak eğitimde dinselleşme politikaları kararı alan bir siyasal iktidarın, muhafazakâr hegemonya bloğuna eklemlayıcı pratiklerinde başarısız kalması, toplumun böyle bir talebinin sanıldığı kadar olmadığını göstermektedir. Katılımcıların verileri kısmen de olsa toplumsal eğilimi yansıtabilir. Toplumun muhafazakâr bir eklemlenışı ve propaganda yapıldığının ötesinde din eğitime ilişkin böyle güçlü bir talebi olmamasına rağmen, hem İmam Hatip gibi dini eğitim veren okulların ihtiyaç fazlası planlandığını, hem de eğitim müfredatındaki din eğitiminin ihtiyaç fazlası planlanıp programlandığını göstermektedir. Öyleyse başarılı bir Eğitim Planlaması, öncelikle onu uygulayacak siyasal iktidarın kendi politikalarına yönelik olarak gerçek halk taleplerine dayanan rıza üretebilmesine, yani politik anlamda başarılı bir hegemonya projesi yürütebilmesine bağlıdır. Eğer halk talebi yeterli olmamasına rağmen, bu süreçte tabandan demokratik ve ideolojik bilince dayalı örgütlenmiş bir hegemonya inşası sürdürülebilseydi, yine de kısmen de olsa din eğitime ilişkin taleplerde ve muhafazakâr söyleme eklemlenme oranında bir artış gerçekleşebilir ve Eğitim Planlaması en azından süreç içerisinde yolda başarı kazanmaya yaklaşabilirdi. Ancak veriler incelendiğinde Siyasal İktidarın alt fraksiyonu olarak konumlanan Eğitim Bir Sen ve Türk Eğitim sen gibi muhafazakar sendikalarda bile rıza devşirme süreci pasif "popülist tabiyetler" ile işlemekte ve pasif rızalar elde edilebilmektedir.

Bu tür pasif rızalar ile elde edilen toplumsal onay kısa sürede "organik krize" girme ihtimaline sahip olacağı için Eğitim Planlaması yine sonuçta başarısız kalacaktır. Ya da dini eğitim veren okulların tercih edilmesi için extra, sınav ya da teşvik mekanizmalarının devreye sokulması gerekecektir. Demokratik bir karar alma mekanizması ve tabandan örgütlenmiş bir hegemonya projesi oluşturulamayacak ise ne baştan bir halk talebi ne de sonradan inşa edilen bir halk talebi ortaya çıkacaktır. Halk talebi üzerine inşa edilmeyen bir Eğitim Planlaması ise eninde sonunda başarısız olacaktır. Öyleyse çoğunlukla politik arenadan uzak teknik bir alan olarak algılanan Eğitim Planlaması alanı aslında tamamen siyasal alanda hegemonik mücadelenin içinde onun başarısı ile doğru orantılı bir başarıya sahip olacağından, politik bir alan olarak görülmelidir. Öyleyse başarılı bir eğitim planlaması sadece başarılı hesaplamalar ve öngörüler ile değil, başarılı bir hegemonya projesi yürütülmesi sayesinde de başarıya ulaşabilecektir. Ancak verilerde ortaya çıkan postyapısal siyasal bağlam bize göstermektedir ki bir politik sapma daima olanaklıdır. Eğitim Planlaması da eninde sonunda tikellikler dolayımında uygulamaya sokulacağından, özellikle tabandan örgütlenemeyen bir toplumsal hazırlık yoksa, politik sapmanın büyük olması kaçınılmaz olacaktır.

Eğitimde Özelleştirme politikalarını ele aldığımızda, toplam 38 katılımcının %35'i siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme politikasına olumlu görüş bildirmiş, geriye kalan %65'i eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıkmıştır. Özel okulların varlığına karşı çıkmayan %35'lik kesimin çoğunluğunun da aslında devlet okullarındaki kalite iyi olsa, özel okulu tercih etmeyeceklerini ifade ettiklerini de göz önünde bulundurursak, bu veriler, siyasal iktidarın İslami Kapitalizm hegemonya projesinin muhafazakâr kanadı gibi, neoliberal kanadı için de rıza devşirme süreçlerinin başarılı sürmediğini göstermektedir. Bu anlamda bu üç politikaya ilişkin tikelliklerden elde ettiğimiz verilere dayanarak söyleyebiliriz ki politikaların bize göstermiş olduğu İslami Kapitalist hegemonya projesi başarılı bir biçimde sürmediği gibi bir organik hegemonya krizinde olduğu yorumu da yapılabilir. Bununla birlikte, katılımcıların %65'i eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıkmasına rağmen, %50'sinin kendi çocuğunu özel okula göndermeyi tercih edebileceğini belirtmesi, Stephan Ball'ın (2003) Sınıf Stratejileri(Class Strategies) adını verdiği bağlamda, öğretmenlerin orta sınıf olarak kendi sosyoekonomik sınıfsal konumunu yeniden üretmek ve ondan vazgeçme sonucunu üstlenmemek adına karşı olduğu sınıfsal eşitsizliklere rağmen kendi çocuğunu özel okula gönderip eşitsizlikleri yeniden üreten bir konumda olabileceklerini gösterebileceği kadar, kendi alt yapısal ideolojik ve ekonomi politik temellendirmelerine rağmen, ("Atatürkçü, muhafazakâr, solcu özel okul" gibi) üst yapısal ideolojik boyutun okul tercihlerinde daha

baskın olmuş olabileceğini de göstermektedir. Ayrıca, konuya Eğitim Planlaması açısından yaklaşıldığında yine "nitelikli, herkese eşit kamusal eğitim" talebinin, neoliberal hegemonya projesine rağmen daha fazla öne çıkmasını değerlendirip kamusal eğitim üzerine bir Eğitim Planlaması yerine, başarısız bir hegemonya projesine dayanan özel okulların teşvik edilmesine dayalı bir Eğitim Planlamasının eninde sonunda bir organik krize girmesi beklenebilir.

Bununla birlikte, söz konusu eğitim politikalarına ilişkin olarak, sendikaların birçoğunda yönetici ve özellikle üye tikelliklerin sendikalarının resmi politikalarına ilişkin doğru ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Sadece Eğitim Sen sendikası yönetici ve üye tikelliklerin tamamına yakını her üç politikada da kendi sendikalarının resmi politikalarını doğru bilmektedir. Özellikle Eğitim Bir Sen ve Türk Eğitim Sen sendikasının başörtüsü din eğitimi ve özellikle de eğitimde özelleştirme politikalarına ilişkin olarak kendi sendikalarının kurumsal politikasını bilmediğini belirtmesi ya da yanlış bilmesi, bu sendikalarda önemli eğitim politikalarına ilişkin kararlar alınırken, demokratik işleyen bir katılım sisteminin yeterli işlemediğini, tikelliklerin politikaların içeriğine yeterince hakim olmadan sadece siyasal kimliklerinden ya da pratik beklentilerle çatısı altında olmakla her politikaya onay vermiş olabileceklerini, dolayısıyla popüler kodlara tabi olmanın doğal bir uzantısı olarak "pasif rıza failliği" sergilemiş ve rıza objesine yönelik "popülist tabiyetler" nedeniyle bir "pasif rıza" devşirilmiş olabileceği söylenebilir.

Bu iki muhafazakâr sendikanın siyasal iktidar ile neokorporatist ilişki içerisinde olabileceği de düşünüldüğünde, dolayısıyla siyasal iktidarın sivil toplum desteği yani sivil toplumdan bilinçle örülmüş bir hegemonik destek yerine ancak pasif rızalara dayalı pasif devrimsel süreçler ile teyellenen destek, geçici karakterinden dolayı siyasal iktidarı da hegemonik bir krize sokma olumsuzluğuna sahip olabileceği ileri sürülebilir. Bu çerçevede sivil toplumdan gelen desteğin pasif devrimsel süreçler işletilerek elde edilmesi, hegemonyanın ana dayanağı olan sivil toplumu, rızası dışında bir onay konumuna getirmek anlamına gelmekte olduğu için Türkiye'de siyasal iktidarın bir hegemonya inşa projesi yürütüyor olmaktan ziyade politikalar çerçevesinde, sivil toplumu içerden ele geçiren bir dizi pasif devrimsel süreç yürütüyor olduğunu söylemek daha doğru olabilir. Bu anlamda bu tip pasif devrimsel süreçler bileşkesinin, tabandan bir hegemonik örgütlenmeye dayalı olmadığı için, sivil toplum kanadının geçici desteği ile ayakta kalması zor olacağı için, eninde sonunda iktidarın "zor aygıtının" devreye girmesinin kaçınılmaz olabileceği söylenebilir.

4.3. Türkiye'de Eğitim Politikaları Üzerine Süren Hegemonya Mücadelesinde Tikel Direnişler: Yapısal Siyasal İşleyişin Yapıbozumu

Pasif rıza süreçlerine dayalı bir işleyişler, ayı zamanda örgütsel yapılar içerisinde, tikelliklerin dahil olamadığı hiyerarşik karar alma süreçlerinin varlığına da işaret etmektedir. Ayrıca, söz konusu örgütsel yapılanma düzeni göz önünde bulundurulduğunda, yapısal siyasal aktörlerin tikellikler üzerinde örgütlenme çabalarına karşın, tikelliklerin politik davranışlarının ne olduğu önemli bir soru işareti durumundadır. Verilere bakıldığında Eğitim Bir Sen ve Türk Eğitim Sen üyelerinin çoğunluğunun sendikalarının eğitim politikasını oluştururken öğretmenlere danışmadığını(%75), Eğitim Sen ve Eğitim İş sendikasının üyelerinin ise yarısı(%50) sendikalarının politika kararları alırken üyelerine danışma mekanizmalarının yeterince işlemediğini belirtmektedir. Bu bulgular, sendika siyaset devlet ilişkilerini ve sendika içi karar alma mekanizmaları ve demokratik işleyiş noksanlığını gösteren Demirdizen ve Lordoğlu (2013), Lordoğlu (2004); Urhan'ın (2005); Can'ın (2012); Aksoy ve Günbayı'nın (2016) bulgularıyla örtüşmektedir. Bu konuda farklı sendikalardan yönetici ve üyelerin görüşleri tüm sendikalarda ortak olarak tespit edilebilecek özneleri görmeyen hiyerarşi sorunlarına şu şekilde değinmektedirler:

Eğitim Birsen kendi üyelerini toplayıp herhangi bir görev verilmiş değil herhangi bir bildirimde bulunmuş değil. bana danışılmıyor. Ben çemberin en dışındayım (Osman-Eğitim Bir Sen-Üye).

Yani şöyle kararları bize imzaya sunmuyorlar. Yani ama mesela bir karar alıyorlar. Hükümetle anlaşıyorlar bu konuda. Hükümet onu kabul ediyor. ...o karar alınmış oluyor. Biz istemediğimiz halde tabi bir takım kararlar alınabiliyor. Mecbur kalıyorsunuz(Selim-Eğitim Bir Sen-Üye).

Yönetim kurulumuza raporlar gelir bir konu ile ilgili, politika belirleme ile ilgili yönetim kurulumuz, istişare kurulu ile ortaklaşa karar alır(Esma-Eğitim Bir Sen-Yönetici).

Katılmadığımızı ifade ediyoruz ama talimatlarını yerine getiriyoruz, neticede bizim bir teşkilat disiplinimiz var benimsemesek de katılmasak da uyguluyoruz, uygulamak durumundayız (Ayhan-Eğitim Bir Sen-Yönetici).

sendikaya söylüyoruz, bakarız diyorlar geçiriyorlar. Bütün sendikalar aynı (Ural- Türk Eğitim Sen-Üye).

...Ona uymak zorundayım. Evet uyarım. Çünkü uymak mensubiyet böyle bir şey (Çağtay-Türk Eğitim Sen-Yönetici).

Sendika kurumsal yapısıyla ve onu yürüten aktivistler siyasi kadrolar, hani bir iç yaşamı var ve bu iç yaşam dışında kalan geniş üye kitlesiyle arasındaki ilişki sendikayı yönetenler ve üyeler arasındaki ilişki değil. İlişki daha farklı. Yani Eğitim Sen'in biraz da farklılığı buradan. Burada yöneticiler var ama daha önemlisi burada aktivistler var. Kadrolar var. Yani nasıl diyelim bir seçkin, elitist bir

tabaka mı var diyelim öyle mi diyelim. Hani böyle daha fazla bir bedel ödemiş, işte pankart taşıyan slogan artıran yazı yazan falan bir kitle var ve asıl olan kitle o kitle. Bir de bunun dışında normal, normal idealist herhangi bir örgütsel aidiyeti referansı falan olmayan ama bizimle gönül bağı olan arkadaşlarımız var. Onlarla aramızdaki bir yabancılaşmadan kesinlikle söz edilebilir. Onlar kendilerini dışarda görüyorlar. (...)En demokratik sendika olmamıza rağmen, üyeler sendikayı kendilerinin oluşturduğu bir mekanizma olarak değil de kendilerinin dışında faaliyet gösteren bir organizasyon olarak düşünüyorlar. Tabi büyük bir yabancılaşma var burada. Örgütten, hiyerarşik örgütlenmeden kaynaklı, yönetim biçiminden kaynaklı falan...(Umut-Eğitim Sen-Yönetici).

Ben kararlarımın Eğitim Sen'e yansıdığını düşünmüyorum, çünkü iş yerlerinden merkeze doğru değil, merkezden iş yerlerine doğru bir dikey ama tersine bir hareketlenme var. Yatay örgütlemeleri yok(Çağlar-Eğitim Sen-Üye).

Ya bir koltuk kavgası vardır mesela. O koltuk kavgasını ben sendikamda da görüyorum. Tiyatro gibi geliyor bazen bana yani seçim için seçim adına yapılan şeyler. O koltuğu kazanabilmek adına yapılan şeyler olarak görüyorum. İktidar adına yapılan bazı ilişkilendirmeler var. Yönetimi ele geçirmek adına yapılan bir ilişkilendirme var. Bunlardan hiç hoşlanmıyorum. ..Kendi iktidarı kendi o gruplaşma denilen bir şey var. O grup bu dönem o sanki hangi grup yönetecek. Bütün bu etkinlikler, faaliyetler o grupların kendi üyelerini çoğaltmak adına yaptığı şeyler gibi geliyor (Defne- Eğitim Sen-Üye).

Kurumsal kültürde o günkü düşünceniz önemli değil kurumun aldığı düşüncenin yanında olmak zorundasınız. Zorundasınız ki bu kurum kültürünün getirdiği bir şeydir (Ümit-Eğitim İş-Yönetici).

Sendika yöneticileri kararlarını üyelerine duyuruyor. Üyelerde ona uyuyor çoğunlukla (Ali-Eğitim İş-Üye).

Sendika dikey bir örgütlenme modeli kurarak oluşturduğu kurumsal işleyişte temsil ilişkisi sayesinde aslında görünüşte pratik anlamda binlerce üyesini kapsayan bir kararı onlar adına alma kolaylığına sahip olabilmektedir. Bu hiyerarşik alınan kararın sendika bünyesindeki tüm tikellikleri bağlayıcı özellikte olması ve onları inşa edilmiş bir kitleye dönüştürme gücü, onların yapısal siyaset tarafından, politik anlamda istenilen yönde mobilize edilebilecek pasif bir kitle gibi algılanmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede, genel veriler incelendiğinde, sendikaların yapısal siyasal işleyişleri içinde tikelliklerin politik davranışlarını gösteren şu bulgular ortaya çıkmıştır:

Eğitim Bir Sen Yöneticileri: Öğretmeler bize politika konularına gelmezler, pratik konular ile gelirler (%50), Politik konulara itirazlar gelirse ikna ediyoruz (%50).

Eğitim Bir Sen Üyeleri: Sendikanın hangi konuda hangi politikayı izlediğine ilişki detayları okumuyorum, ilgilenmiyorum(%50), Sözü geçen politikalara itiraz edenler oluyordur ama bir şey değişmiyor (%75).

Türk Eğitim Sen Yönetici: Anlaşmazlık olursa ikna edilmeye çalışılır(%50), sendika içinde gerekli eleştiriler yapılır(%50).

Türk Eğitim Sen Üye: Sendikaya itiraz ederim(%50), O konunun propagandasını yapmam(%50).

Eğitim Sen Yönetici: Sonuç itibarıyla ikna olmayıp politikaları benimsemeyip ayrılan, geri duran ya da mücadelesi sadece kâğıt üstünde kalan arkadaşlar oluyor(%50).

Eğitim Sen Üye: Ortak nokta bulunmaya çalışılıyor(%100), olmazsa sendikadan ayrılmalarda oluyor(%100) ben de karara uyuyorum mecburen, ama tabii ki kabullenmiyorum, itirazlar ediyorum, arkadaşlarımla konuşuyorum(%75).

Eğitim İş Yönetici: İtiraz ettiğim kararlar oluyor(%75)

Eğitim İş Üye: Görüşler uyuşmadığı zaman da zaten tepki gösterenler ayrılıyor (%50), kendi aramızda sendika politikalarıyla ilgili tartışıyoruz (%75).

Bu durumda, kişilere göre karmaşık politik davranışlar oluşsa da, temelde bir birine zıt iki farklı politik durumun ortaya çıkıyor olduğu görülebilir. Birincisi, tikelliklerin yapıların altında ezilmişliğini kabullenen ve çoğunlukla kendilerinin bir politik öznellik sergileyemedikleri kabulüne yol açan "apolitik öznellik", ikincisi ise yapısal siyasetin blokajına ve görünmez kılıfına rağmen, aslında politika uygulama esnasında ortaya çıkan bir politik sonuç olarak tikelliklerin kendilerine özgü siyasal varoluşları. Apolitik ya da politik davranışlar olarak nitelendirilebilen bu iki zıt politik olgunun her hangi birisinin açığa çıkması mümkün olabileceği gibi farklı kişilerde farklı biçimlerde görülebileceği gibi, hatta aynı kişi de bile her ikisinin birlikte görülmesinin olası olabildiği söylenebilir. Örneğin, *"hoşlanmadığım bir politika olsa da bir şey demem. İlgilenmiyorum(Osman-Eğitim Bir Sen-Üye)"* gibi apolitik bir öznellik ortaya çıkabileceği gibi, *"Sendikamın politikasını beğenmiyorum. Ben diyorum tabii ki arkadaşlarıma, çevreme. Sendikada tartışmadım ama hiç"*(Fatma-Eğitim Bir Sen-Üye), gibi bir bireyin sendikada hiç bunu tartışmayı gerekli görmediği bir apolitik durum ile zaman zaman bunu arkadaşlarıyla tartıştığı ve olumsuz bulduğu sendika politika konularını arkadaşlarına ileterek onları sendika politikasına ilişkin etkileyebilecek bir siyasal öznellik durumunun aynı kişide birlikte de ortaya çıkabileceği görülebilir. Bununla birlikte, *"mesela onun propagandasını yapmam"*, ya da *"sendikaya az gitmeye başladım"* gibi, bir sendika mensubunun yapısal siyasal işleyiş içerisinde yönetici rolü bile olsa, kendine özgü, mikro-politik (Guattari, 2013) ve tikel bir siyasal işleyiş ortaya

çıkarması, yapısal siyasetin yönetim(kratos) ilkesine, postyapısal siyasal işleyişin, demos düzenini dayatarak (Ranciere, 2007) iktidar formuna karşı yapıbozumsal bir siyasal öznellik ortaya koyabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, örneğin, *"onun propagandasını yapmam"*(Uğur-TES-Üye), *"itiraz ettiğim politikaları arkadaşlarıma anlatıyorum"*(Esin-TES-Üye), *Dayatma kararlar olabiliyor, ikna olmayıp politikaları benimsemeyip ayrılan, geri duran ya da mücadelesi sadece kağıt üstünde kalan arkadaşlar oluyor*(Aslı- Eğt.Sen-Yönetici), *"sendikaya az gitmeye başladım"*(Defne-Eğitim Sen-Üye), *"Başörtüsünden dolayı, istifa edenler oldu"*(Banu-TES-Yönetici) gibi bulgular, yapısal siyaset bünyesinde yer alan tikelliklerin, o yapıların hegemonya projelerini aşan, onu yapıbozuma uğratan bir siyasal öznellik ortaya koyarak aslında kendilerine özgü bir biçimde, sadece her hangi bir politikanın üst söylemine eklenerek değil, aynı zamanda politikalara rıza üretmenin dışında kalan bir siyasal öznellik biçimi de sergileyerek hegemonya mücadelesinin içerisinde yer almakta olduklarını söyleyebiliriz. Bu bulgu, Öğretmenlerin örgütlenme ihtiyaçları ve politik konum alışlarına ilişkin görüş ve pratiklerini gösteren Buyruk'un (2013) bulgularıyla örtüşmektedir. Bu şekilde, yapısal siyasetin, siyasal projelerinin politika basamaklarına rıza üretmek için tikelliklere ulaşma ve onda rıza örgütlenme çabasına karşın, kitle inşasına ve politik söyleme eklenmesi hedeflenen tikelliklerin, kendi sendikası ya da bir başka siyasal aktörün her hangi bir üst söyleminin pratiği olan bir politikaya rıza üreten bir "pasif rıza failliği" (passive consent agency) ya da "aktif rıza failliği"nin (performative consent agency) dışında kalan, başka bir söyleme eklenmeden ortaya çıkan, rıza üretme hedefinin yapısını da bozan bu tip politik faillik biçimlerine "Anti Rıza Failliği" (deconsent agency) kavramını önerebiliriz.

Bu çerçevede ayrıca, bu bulgulara dayalı olarak, yapıların siyasal davranışlarını bile determine etmek güç durumdayken, tikelliklerin, siyasal öznelliklerine bağlı politik davranışlarının determine etmenin mümkün olmadığı, karmaşık ve moleküler bir postyapısal siyasal işleyişe sahip olabildiği ileri sürülebilir. Bu anlamda tikelliklerin siyasal davranışlarının karmaşık ve belirlenim dışı olması nedeniyle, yapısal politik projelere yönelik bir sürekli yapıbozumsal politik oluş biçiminin kaçınılmaz olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu çerçevede yapıların, siyasal projelerinin krizlerini, tikelliklerin kendilerine özgü öznelliklerine bağlamak mümkün görünmektedir. Bu çerçevede tarihsel süreçte hegemonya projelerinin birçoğu en başarılı haliyle bile ancak kısmi bir örgütlenme ortaya koyabilmiş ve ideolojik bilinçlenmeye dayalı yeterli politik bütünlük oluşturmayı

başaramadığı için hegemonya krizleriyle yüz yüze kalabilmiş olabildiği ileri sürülebilir²². Bu noktada, tam anlamıyla absolute bir hegemonya projesi oluşturma imkânsız olabileceği, ancak özneleri gören, hiyerarşik yapılanmadan ziyade yatay yapılan ve hatta yapısal siyasal işleyişe eşlik eden bir de postyapısal siyasal işleyiş olabileceğini kavrayabilen, tikelliklerin karmaşık öznelliklerine hazırlıklı olan, onların moleküler direnişlerine, her türlü hiyerarşik katmanlaşmadan azade bir göçebe yersizyurtsuzlaşmasını andıran özyönetimsel perspektiflere (Deleuze&Guattari, 1988; 1990; 1993) ve tek elden bir önderlik mekanizması değil de çokluk fikrine (Hardt&Negri, 2011) ve çokluk içindeki çoklu birlikteliklerin ağ ilişkilerine dayalı demokratik yatay örgütlenme biçimlerinin, mutlak başarı sağlayamasa da başarılı olmaya yakın projeler olarak ortaya çıkabileceği iddia edilebilir.

Araştırmamıza konu olan toplumsal tikelliklerin hegemonya mücadelesinde sergiledikleri öznellik biçimlerinin sendikal yapılanmalara göre konumlanışının yanı sıra siyasal iktidarın politikalarına yönelik de kendi özgül politik konumlarını ortaya koymaları olasıdır. Bu çerçevede sendika üyelerinin ve üye olmayan öğretmenlerin büyük çoğunluğu *"Siyasal iktidar eğitim politikalarına ilişkin benim ya da öğretmenlerin düşüncelerine başvurmuyor", "Onaylamadığım bir politika ya da ders kitabında metin olursa değiştiririm, karşı çıkarım"* görüşünü dile getirmiştir. Bu çerçevede araştırmamıza katılan 32 sendika üyesi ve 6 sendikası olmayan öğretmen, siyasal iktidarın politikalarına yönelik olarak bir takım politik pratikler ortaya koymuşlardır:

Başörsü ile okula girmek yasak iken çok direndik (Esma-Eğitim Bir Sen-Yönetici).

²² Son dönemde, sendikaların yeterli, işlevsel ve güçlü örgütlenmeler, direnişler ve hak arama mücadeleleri ortaya koymamalarına ilişkin bir "sendikal kriz" kavramından bahsedilmektedir (Çelik, 2007). Çelik'in sözünü ettiği ve iktidarın neoliberal politikalar ve uyguladığı yeni strateji ve baskı biçimlerinden, neoliberal politikaların oluşturduğu esnek işgücü biçimlerinin örgütlenmeye mücadele etmemesinden kaynaklandığını ileri sürdüğü "sendikal krizin", asıl sebebinin sendikaların dışındaki bir unsurda aramak yerine, sendikaları çıkmaza sokan asıl siyasal krizin, 21. yüzyılda, yaşamın her hücrelerini kapsayan biyopolitik iktidar oluşlarına karşı, yaşamın içinde her an ortaya çıkan siyasal özne oluşların ve moleküler direnişlerin yaşamın tümüne yayıldığı bir çağda, halen bu tikel siyasal öznellik biçimlerini göremeyen hiyerarşik yapısal siyasal işleyişlerin sıradüzenini yapıbozuma uğratacak bir öz eleştirinin ortaya konulamamış olmasında aranması gerektiği ileri sürülebilir. Zira, neoliberal politikaların, eşitsizliği artıracığı, iktidar baskısının ise daha büyük bir tepki doğurabileceği düşünülürse, neoliberalizmin sendikal örgütlenmeyi azaltması değil, artırması beklenmelidir. Neoliberalizm ile gelen esnek işgücü oluşumları da eski tip sendikal örgütlenmenin hitap edemediği bir unsur olarak görülmez. Bu anlamda sendikal krizin sebebinin, sendikaya aşkın etkenlerde değil, aksine sendika aristokrasisinden, sendika hiyerarşisinden, sendikaların kendi bünyelerindeki özneleri, birer politik özne olarak görebileceği bir siyasal anlayışa sahip olamamalarından kaynaklanan sendikaya içkin etkenlerde aramak gerektiği savunulabilir.

Ders kitabında bana ters bir metin olursa kendi ideolojime göre değiştiririm (Selim-Eğitim Bir Sen-Üye).

Ders kitabında metin olursa farklı şekillerde uygulayabilirim, karşı çıkarım, mesela şuan yaşayan bir insanın, siyasi nitelikli bir insanın ders kitaplarında olması ülkenin Başbakanı dâhil, Cumhurbaşkanı da olsa bana göre yersiz, gereksiz (Uğur-Türk Eğitim Sen-Üye).

Öğrencimize tabi anlatırım, yanlışı söylerim. Öğretmenler odasında da yanlış bir şeyi yüksek sesle söylerim. Nazım Hikmet'in bir şiiri vardır, sen yanmazsan biz yanmazsak nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa. Yanmak gerekiyor, birşeyler yapmak lazım. Yanlış bir politika görürsem düzeltmeye çalışırım. Arkadaşlarımı aydınlatıyorum. Mesela son bedava kitaplar, cemaat kayaklı yayınevleri kazansın diye, kitaplar çok kötü, mesela bu yanlış politikayı arkadaşlarıma söylerim (Esin-Türk Eğitim Sen-Üye).

Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi dersi verdiğim sınıflar oldu. Çok açık söyleyeceğim. Sure öğretmedim, ondan sonra orada yazılan dini bilgileri vermedim, ama daha çok ahlak bilgisi kısmı ile ilgilendim. Velilerle çok sıkıntı yaşamamak adına da kitabın o bölümlerini okuyun gečin çocuklar dedim. Ama bu böyledir yani her öğretmenin gizli bir müfredatı vardır (Duygu-Eđitim Sen-Yönetici).

Kapıyı kapattığım anda hiçbir hükümetin politikası bana sökmüyor (Defne-Eğitim Sen-Üye).

...Ya da mesela barış değerini anlatmaya çalıştım, onların empoze ettiği değerler dışında bir de böyle bir değer olduğunu anlattım (Barış-Eğitim Sen-Üye)

Seminer dönemi çalışmalarında Nurettin Topçu'nun seminer çalışmalarına alınmasıyla hani, şimdi burada da bu alınmış deyip gitmiyorsunuz. Napıyorum, katılmıyorum (Fikret-Eğitim İş-Yönetici).

Kesinlikle inanmadığım bir şey olunca, bunun kendi görüşüm olmadığımı, kitaplarda böyle yazdığını ama bence bunu düşünmelerini ya da araştırmalarını talep ederim (Ela-Eğitim İş-Üye).

Öđrencilerime aktarmam, Aktarmam asla aktarmam, dini referans varsa pas gečerim onu (Vedat-Sendikalara Üye Olmayan Öđretmen).

Görüldüđu gibi, sendikalara üye olan ve olmayan tüm tikelliklerin kendilerine özgü bir siyasal davranış geliştirdikleri, farklı türlerde iç içe geçmiş siyasal öznelikler geliştirdikleri söylenebilir. Bu siyasal özneler, projelendirilen bir politikanın tam da asıl tesis edilme noktasında yani uygulama esnasında politikayı planlandığu gibi uygulamayı reddederek ve bunu hayata geçirerek bir hegemonya projesinin bir politika basamağının bořa çıkmasına, planlandığu gibi uygulanamamasına ve bu bağlamda da başarısız olmasına yol ačan bir politik pratik gerçekleştirmiş oldukları söylenebilir. Bu çerçevede yapısal siyasal aktörler görmezden gelse de bir hegemonya mücadelesi sadece yapılar arası bir siyasal mücadele değil, aksine tüm tikelliklerin de post yapısal bir siyasal bağlamada dahil olduğu bir siyasal mücadele

sürecidir. Bu nedenle bir hegemonya inşasından değil, çabasıyla da ancak bir hegemonya mücadelesinden bahsedebiliriz. Ayrıca üzerine mücadele süren bir hegemonya projesinin en önemli unsurları, sadece karar verici ve yönlendirici yapılar değil, aksine politika uygulayıcıları olarak tikel siyasal özneler olmaktadır.

Bulgulara dayanarak, tikelliklerin siyasal özne oluşları ya da sürdürdükleri politik faillik biçimlerinin oldukça karmaşık, belirlenimden uzak ve iç içe geçmiş bir biçimde sergilendiği söylenebilir. Örneğin, *"empoze ettiği değerler dışında, öğrencilere "barış" değerini anlatmaya çalıştım"* diyen bir birey sol bir söyleme bilinçli eklemlenmeye ve sol politikalara bilinçli olarak rıza üretmeye çabalayan, "aktif rıza failliği" sergilemiş ve performatif bir siyasal öznellik ortaya koymuş iken, *"Öğretmenler odasında da yanlış bir şeyi yüksek sesle söylerim"* ya da *"Öğrencilerime aktarmam, asla aktarmam"* diyen bireyler, herhangi bir söyleme eklemlenme ve belirli bir politikaya ya da karşı politikaya rıza üretme kaygısı gütmenden var olan rıza politikalarının hedeflerinden saptıran rıza bozucu birer "anti rıza failliği" sergilemiş olmaktadır. Yapısal siyaset çerçevesinden bakıldığında farkedilmesi zor olan, yapısal olanın ulaşamadığı mikro politik süreçlerde gerçekleşen tüm bu farklı politik faillik biçimleri kişilere göre farklı özgül stillere sahip birer politik öznellik olarak ortaya çıkmakta ve bu farklı öznellik biçimlerinin her birisi, toplumsal tikellikler için, bir hegemonya mücadelesi içerisinde siyasal mücadele sürdürmenin olanaklılığı olarak ortaya çıkmaktadır. Tikelliklerin bu özgül siyasal öznellikleri, bir hegemonya projesinde, yapısal siyasal aktörün hangi evrensel siyasal söylemi ortaya koyarsa koysun, bu söylemin temsilini üzerine alan toplumsal tikelliğin, bu temsilin kusursuz gerçekleşmesini imkansız kılan bir öznellik biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Yani, bir politik projenin kendi yapısal hedef ve söylemleri ile tikelliklerin politik davranışlarındaki belirsizlik nedeniyle ortaya çıkan örtüşmezliğin doğurduğu "politik sapma"nın, söylem ile toplumsal gerçekliğin örtüşmediği, geride daima bir anlamsal ve toplumsal artık bırakan bir postyapısal ontolojik ilkeyi ve bu ontolojik ilkenin de evrensel-tikel antagonizmasının içine yerleştiği bir başka politik bağlam olan "postyapısal siyasal işleyişi" açığa çıkarmakta olduğu ileri sürülebilir. Böylece, genelde yapılar arası bir ilişki olarak algılanan hegemonya mücadelesi kavramının, yapısal siyasetin ulaşamadığı uzamlarda artık tikelliklerin de "moleküler direniş"le dahil olabildiği, post yapısal bir siyasal işleyişin oluşturduğu bir bağlam içerisinde algılanabileceği bir politik olgu olarak ortaya konulabileceğinden söz etmek mümkün olabilecektir.

Bu çerçevede bu araştırmada, bulgulara dayanarak ortaya çıkan ve yapısal siyaset çerçevesinden bakıldığında gözden kaçabilen, yapısal olanın ulaşamadığı mikro politik süreçleri ve bu süreçlerde gerçekleşen, kendine özgü tikel politik faillik biçimlerini açıklamak amacıyla kendine özgü anlamlara sahip bazı kavramların kullanımına ihtiyaç duyulduğu görüldü.

4.3.1. Araştırmada Ortaya Çıkan Kavramlar

Bu çalışmada, bulgulara dayanarak, mikro politik süreçlerdeki tikel siyasal öznellik davranışlarını anlamlandırabilmek için "Popülist Tabiyet", "Pasif Rıza Failliği", "Aktif Rıza Failliği", "Anti Rıza Failliği" gibi yeni kavramlar ve ayrıca "Politik Sapma", "Moleküler Direniş", "Post-Yapısal Siyasal İşleyiş" gibi zaten var olan, ancak, bu araştırma bağlamına özgü anlamlarda kullanılan bazı kavramlar önerilmiştir. Önerilen kavramları ve onlara verilen anlamları şu şekilde özetleyebiliriz:

Popülist Tabiyet: Politikaların detaylarına hakim olan bir ideolojik bilinç yerine, ideolojik kimliğe sorgusuz tabi olma durumunu anlatmaktadır. Tikellikler için, kümelenilmiş olan evrensellik içerisinde, politikaların içeriğine müdahil olan aktif bir siyasal öznellik sergileyerek değil de kimliksel çatı altında olmanın pasif birlikteliğiyle ortaya çıkan, tikellikleri ve giderek kitleyi, çoğunlukla siyasal kimliğe verili popülist kodlara tabi kılarak pasif rızalar elde eden, pasifize edici, zaman zaman makro, zama zaman da mikro siyasal olguyu tarif etmektedir.

Pasif Rıza Failliği: Kurumsal alanda ya da siyasal yapılar içerisinde, tikelliklerin, alınan kararların içeriğine ilişkin yeterli ölçüde bilinç sahibi olmadan kararlara tabi olma edimi. Karar süreçlerine katılmak yerine, popülist tabiyetlerle işleyen, pasif rıza üreten, buharlaşan pasif siyasal öznellik edimine işaret etmek için kullanılmıştır.

Aktif Rıza Failliği: Pasif rıza failliğinin tersine, tabandan demokratik örgütlenmiş bir yapısal işleyiş içerisinde tamamen ideolojik bilinçle, performatif eklemlenmiş tikelliklerin, politikaların içeriğine müdahil olarak ve karar süreçlerine bilinçli katılarak sergilediği aktif siyasal öznellik edimine işaret etmek için kullanılmıştır.

Anti Rıza Failliği: Herhangi bir söyleme eklemlenme amacı güdmeyen, bilinçli ve yapısal siyasal aktörlerin kararlarına rıza üretme hedeflerinin yapısını bozan, "rızabozucu", aktif deconstructif politik faillik biçimine işaret etmektedir.

Politik Sapma: Siyasal süreçte, toplumsal tikelliklerin kendi özgöl politik özne pratikleri sayesinde "politik proje" ile "uygulama" ya da "toplumsal gerçeklik" arasında ortaya çıkan örtüşmezlik durumu nedeniyle yapısal siyasal tasarım ve hedeflerde ortaya çıkan sapmalara işaret eden politik olguyu tarif etmektedir.

Moleküler Direniş: Siyasal olanın alanını gündelik yaşama kadar genişleten unsurlardan birisi olarak, yönetme(kratos) yasasının karşısında demos yasasının dikildiğı her tikel öznelerarası ilişkide açığa çıkması olumsal olan, yapısal siyasetin ulaşamadığı uzamlarda ve mikro politik süreçlerde ortaya çıkan direnme failliğine işaret etmektedir.

Post-Yapısal Siyasal İşleyiş: Yapısal siyasal işleyişteki politik sapmaların kaynağında olan, yapısal siyasetin uzanamadığı uzamda hareket eden ve politik tasarı ile toplumsal gerçekliğin örtüşmesini engelleyen, tikelliklerin özgüllüğünden kaynaklanan siyasal işleyiş. Post-Yapısal siyasal işleyiş, çoğunlukla toplumsal tikelliklerin determine edilemeyen, kendilerine özgü politik davranışları sebebiyle tasarı ile gerçekliğin(politik tasarı ile toplumsal gerçekliğin) tam örtüşmesini engelleyen, yapıbozumsal tikel siyasal pratikler sürecine işaret etmektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak sonuçlara ve bu sonuçlara ve araştırma kapsamına dayalı olarak geliştirilen önerilere yer verilecektir.

5.1. Sonuçlar

Türkiye'de "Eğitimde Dinselleşme"(din eğitimi) ve "Eğitim Alanının Özel Sektörün Yatırımlarına Açılması" (Eğitimde Özelleştirme) "eğitim politikalarına" ilişkin olarak Siyasal İktidarın, dört büyük eğitim sendikasının(Eğitim Bir Sen, Türk Eğitim Sen, Eğitim Sen, Eğitim İş) ve onların üyesi olan ve olmayan tikelliklerin dahil olduğu siyasal hegemonya mücadelesini ele alan bu araştırmada, söz konusu bu hegemonya mücadelesinin iç içe geçmiş ve karmaşık siyasal süreçleri içerdiği görülmüştür. Araştırmada Hegemonya mücadelesine içkin siyasal süreçler ele alınmış ve analiz edilmiştir. Araştırmada hegemonya mücadelesinin taraflarına göre ele alınan siyasal süreçler araştırmanın amacı ve araştırma soruları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak, "bir eğitim politikasının nasıl tesis edildiğini" ve eğitim politikaları üzerine süren "hegemonya mücadelesinin nasıl gerçekleştiğini" ele alan bu çalışma, söz konusu eğitim politikaları üzerine siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlerin nasıl bir siyasal öznellik sergilediklerini kullandıkları siyasal söylemler ve birbirlerine göre siyasal konumlanışları çerçevesinde ortaya koymuştur. Bu çerçevede, siyasal aktörlerin birbirlerinin söylemlerine nasıl eklemlendiği ve bundaki temel motivasyonlarının ne olduğu, tikelliklerin siyasal bir bütünlükte yer almalarında ideolojik bilinç, siyasal kimlik, popüler kodlar ya da pratik çıkarların nasıl bir etkisi olduğu, bu çerçevede tikelliklerin görüş ve talepleri ile siyasal iktidar ve sendikaların söylemleri arasındaki ilişkinin siyasal karakterinin(hegemonya projesi, pasif devrim vb.) nasıl nitelendirilmesi gerektiğine ilişkin olarak bulgulara dayalı çıkarımlar ortaya konulmuştur. Bu amaçla Siyasal İktidar ve sendikaların eğitim politikalarına rıza üretebilmek için nasıl stratejiler kullandıkları, yani siyasal kimlikler, popülist siyaset, neokorporatist ilişkiler, küresel politikalara göre fraksiyonel konumlanışlar çerçevesinde kitle inşa süreçlerinin nasıl işlediği ele alınmıştır. Ayrıca, yapısal siyasal aktörlerin yanı sıra, yapısal siyasal işleyişin ulaşamadığı uzamların, birer politik uzam olup olmadığı, yani tikelliklerin bir siyasal öznellik sergileyebilip sergileyemedikleri, bir başka deyişle bir postyapısal siyasal işleyiş çerçevesinde

tikelliklerin bu hegemonya mücadelesinin içerisinde nasıl var oldukları ortaya konulmuş olmaktadır.

Araştırmanın analizleri, bir eğitim politikasının nasıl tesis edildiğini, onun tesisi için nasıl rıza üretilmeye çalışıldığını içerdiği kadar, eğitim politikaları üzerine süren hegemonya mücadelesinin iç içe geçmiş karmaşık siyasal süreçlerinin nasıl işlediğini de içermektedir. Bu hegemonya mücadelesine içkin tüm bu siyasal süreçlere ilişkin bulgular elde edilmiş ve bulgulara dayalı yorumlardan iç içe geçmiş yanıtlar ortaya çıkmıştır. Ele alınan dört eğitim sendikasında, ele alınan üç politikanın her birisinde ("başörtüsü", "din eğitimi" ve "eğitimde özelleştirme") bu karmaşık siyasal süreçlerle işleyen söz konusu hegemonya mücadelesinin nasıl sürdüğü ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu çerçevede, hegemonya mücadelesinin siyasal aktörleri olan siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlerin söz konusu politikalara ilişkin görüşlerinden elde edilerek siyasal süreçlerle ilişkilendirilmiş olan sonuçlar, hegemonya mücadelesinin üzerine sürdüğü "Din Eğitimi" ve "Eğitimde Özelleştirme" politikaları olmak üzere sırasıyla ortaya konulacaktır.

5.1.1. Türkiye'de Din Eğitimi ve Eğitimde Dinselleşme Politikası Üzerine Hegemonya Mücadelesine İlişkin Sonuçlar

Bu bölümde, din eğitimi politikası ve eğitimde dinselleşme sürecine yönelik sonuçlar, siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlere ilişkin olmak üzere sıralanmıştır.

Siyasal İktidar

Bu araştırma, Siyasal İktidarın "din eğitimi" politikası üzerine ortaya çıkan hegemonya mücadelesininkendine özgü süreçler içermekte olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle Nisan 2012 tarihinde yürürlüğe giren 4+4+4 Düzenlemesi ile tüm düzeylerdeki okullarda din eğitimi dersleri artırılmış, dini öğeler tüm derslerin içerisine eklenerek daha yoğun biçimde verilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte 2016 yılı itibarıyla, dini cemaatlere bağlı dernek ve vakıflar ile din ve değerler eğitimi üzerine protokoller imzalanarak, din eğitimi bu tip kuruluşların eline bırakmak gibi bir strateji izlendiği de görülmüştür. Siyasal İktidarın, din eğitimi politikasını, öncelikle Cumhuriyetçi laik elitlerin yönlendirdiği statükocu, millete düşman bir "onlar" fikri zemininde oluşturulan bir antagonist kamplaşma ya da bir popülist kutuplaşmaya dayanarak temellendirmeye ve milletin dini değerleri ve ihtiyaçlarına saygı söylemi ile milletin

ihtiyaçları gerekçesiyle "talepler söylemi" erevesinde gerekçelendirmeye çalıştığı görülmüştür.

Siyasal İktidar, "Millet"ın dini değer ve ihtiyaçlarına saygı söylemini insan hakları ve özgürlükleri, hatta dini garanti altına alan bir "laiklik" söylemi ile birleştirerek sağ ve sol, İslami ve Batılı söylemler arasındaki hızlı geçiş esnekliğini taşıyan bir popülist strateji kullanmıştır. Popülizm yoluyla, dindarlık ve din dşmanlı üzerinden kutuplaşmaya dayalı bir kitle inşa stratejisine de başvurulduğu görülmüştür. Bu çerçevede din eğitimi müfredatına karşı çıkmak İslam Dini'ne karşı çıkmak ile eş anlamlı olarak sunulmakta ve bir çeşit İslamofobia olarak yansıtılmaktadır. Böylece eğitimde dinselleşme politikasının topluma iknasında, İslam dinine antipatiyle bakmayan tüm kesimleri, yani büyük bir siyasal yelpaze, bu politikaya rıza göstermeye açık hale getirilmeye çalışılmıştır.

Kullanılan bu popülist toplumsal kutuplaşma dili, din eğitimi konusunun Siyasal İktidar tarafından, sadece bir "eğitim planlaması" değil, bir toplumsal ve politik proje olarak kurulduğunu göstermektedir. Siyasal İktidara ait politika metinlerinde, laiklik ve demokrasi gibi batı kültürüne ait söylemlerin yanı sıra, kalkınma ve girişimcilik gibi söylemlerin de birlikte kullanılması, liberal ekonomiye ait değerler ile geleneksel İslami değerleri uzlaştırılmaya çalışıldığını da göstermektedir. Zira siyasal iktidar tarafından, "İslam", "din", "ezan", "millet", "sermaye", "yatırım", "girişim", "piyasa", "büyüme", "rekabet" gibi kavramların çok sıklıkla bir arada kullanılması ve her ikisini de güçlendirici politikalar uygulanması, din eğitimi ile amaçlanan toplumsal projenin, Siyasal İktidarın İslam ile Kapitalizmi uyumlu hale getiren bir "İslami Kapitalizm" hegemonya projesi olarak kurulduğunu göstermektedir. Bu erevede Siyasal İktidarın bir yüzü Sünni siyasal İslam, diğer yüzü Kapitalizm olan bu iki ayaklı hegemonya projesinin ilk ayağı olan İslam'a dayalı dini toplum hedefi için en önemli oluşturucu politika adımının "din eğitimi" politikası olduğu görülmektedir.

Bir hegemonya projesinin en önemli başarı ölçütünün, sivil toplum desteği alarak, ideolojik bilince dayalı bir toplumsal bütünleşme oluşturabilmesi olduğu düşünüldüğünde, İslami Kapitalist bir hegemonya projesinde "millet" unsurunayani söylemin, talebe dayanması için sivil toplum desteği oluşturulmak istendiği görülmüştür. 2003 Sonrasında siyasal iktidar ile neokorporatist tarzda işbirliği kurabilecek STK sayısı çok hızlı bir artış gösterdiği de göz önünde bulunduurulduğu, Sivil topluma aşkın bir konumda olup, politika adımlarını baskı ile oluşturmak yerine, sivil toplumu içerme(inclusion) stratejisi çerçevesinde katılımcılık ya

da yönetim yöntemiyle oluşan "genişletilmiş devlet" stratejisi vasıtasıyla politika adımlarının daha demokratik yollarla gerçekleştirildiği izleniminin oluşturulduğu görülmüştür.

Siyasal iktidarın popülist kutuplaşma siyasetinin sınırlarının, ülke içi ve dışında İslami kimliğe sahip tüm kesimlere yayılması için çalıştığı ve hegemonik önderlik mekanizmasını, hitap edeceği İslami Kimlik'in söylemsellik alanını kat edecek şekilde genişletilmeye çalıştığı görülmüştür. Siyasal İktidarın dindar bir nesil oluşturma projesini neoliberal politikalar ile birleştirmesi Türkiye'de uygulanan küresel kapitalist politikaların hangi siyasal aktörlerce hangi bağlamlarda uygulanacağını belirleyen, yani ülkede kapitalizmden faydalanan kesimlerin (İslami bürokrasi ve İslami burjuvazi) kim olacağını garanti altına alan önemli bir politika adımı olduğunu göstermektedir.

Eğitim Bir Sen

Türkiye'de Siyasal İktidarın hegemonya projesinin tesisinde, destek aldığı küresel ve yerel zümrelerden ziyade, en temel politik gereksinim, toplumun bu değişimin politika adımlarına rıza göstermesiydi. Bu nedenle, Rızanın ortaya çıkması için, siyasal iktidarın, toplumsal değişimi taleplere dayandırma stratejisi ortaya koyduğu görülmüştür. Eğitim alanındaki toplumsal talepleri siyasal iktidara aktarıp onun söylemine bağlayacak en önemli siyasal aktör ise Eğitim Bir Sen sendikası olarak ortaya çıkmıştır. "Din eğitimi" politikasının geçmesi ve uygulanmasında da oyunu, talep eden hatta baskı yapan demokratik bir konumda oynayan Eğitim Bir Sen sendikasının, neokorporatist işbirliğini de içeren, önemli bir işlevinin olduğu ortaya konulmuştur.

İyi işleyen bir hegemonya projesinde sivil toplum birlikteliklerinin, tabandan hükümete talep akışının sağlıklı gerçekleştirilmesi ve talepler ile söylemleri bütünleştiren bir ideolojik bilinç yaratabilmesi gerekmektedir. Oysa ki, bu araştırmanın bulgularına göre, başörtüsü, din eğitimi, özelleştirme politikaları gibi temel politika konuları yerine, EBS sendika üst yönetimine daha çok, üyelerin özlük haklarına ya da bir takım kişisel sorun ve mevki beklentilerine ilişkin talepler aktarıldığı görülmüştür.

Eğitim Bir Sen sendikasının tıpkı siyasal iktidar gibi, eğitimde dinselleşme ile hedeflenen toplumsal projeyi açıktan savunmak yerine, ya popülist stratejiler ile sanki toplumsal bir ihtiyaçmış gibi sunma ya da uygunluğuna göre ekonomik, pedagojik vs. belirli başka gerekçelere dayandırma çabasında olduğu, bir yandan da Siyasal İktidarın muhafazakar

söylemine eklenilerek Türkiye'de dini bir toplum yaratılmasına yönelik hegemonya projesine katkı sunduğu görülmektedir. Eğitim Bir Sen'in popülist kutuplaştırma yoluyla kitle inşa stratejisi uygularken de Siyasal İktidar ile örtüşen bir dil kullandığı görülmüştür. Eğitim Bir Sen sendikasının siyasal iktidar ile söylemsel ortaklığı ile birlikte kimlik politikası ve kimliklerin söylemsel kurulumu açısından da stratejik birliktelik sergiledikleri, bu çerçevede "İslamcı" kimliğinin neliğini temellendirmeye, halkın huzuruna eklenilmesi gereken bir evrensellik olarak sunmaya çalıştığı görülmüştür. Ayrıca, Eğitim Bir Sen sendikasının, İslami kimliği hegemonize ederken, bir yandan Batı kültürü ve Batı emperyalizmi ile kutuplaşma ama bir yandan da kapitalist kültüre ilişkin öğeler taşıma bakımından da siyasal iktidar ile benzer politik davranışları gösterdiği görülmektedir. Bu anlamda din eğitimi politikasına verilen bu koşulsuz destek, söylem ve strateji birliği, Eğitim Bir Sen sendikasının, bu hegemonya mücadelesinde, Siyasal İktidarın bir ideolojik alt fraksiyonu olarak konumlanma, sivil toplumu devlete bağlama ve siyasal iktidarın hegemonya bloğuna neokorporatist işbirliğini de içerecek şekilde katkı sunma çabasını göstermektedir.

Eğitim Bir Sen'li yönetici ve üyelerin tamamına yakını, siyasal iktidarın "din eğitimi politikasına" olumlu görüş bildirdiğini ve desteklediklerini belirtmişlerdir. Görüşme yapılan yönetici tikelliklerin yarısı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dışındaki din eğitimi derslerinin zorunlu olmaması gerektiği, üyelerin ise tamamı ilköğretim sonrasında bu derslerin seçmeli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu veriler görüşme yapılan üye ve yöneticilerin, muhafazakâr bir eğilim sergiledikleri, böylece Eğitim Bir Sen sendikasının ve Siyasal İktidar'ın genel muhafazakâr eğilimini koruduklarını ve yeniden üretilmesine olanak sağladıklarını göstermektedir. Bir başka açıdan, bu veriler, Eğitim Bir Sen sendikasının genel olarak din eğitimi verilmesine ilişkin talepleri eklemleyerek söyleme dönüştürdüğünü göstermektedir. Ancak, yönetici ve üyelerin çoğunluğunda oluşan, din eğitimi derslerinin zorunlu olmaması gerektiği düşüncesi, ayrıca, "ülkemizde farklı dini görüşte insanlar var" düşüncesi, din eğitimi verilmesine ilişkin genel talebin radikal bir siyasal İslami söylem için bir temel dayanak olarak kullanılamayabileceğini, bu çerçevede görüşme yapılan tikelliklerin din eğitimi talebi ile Eğitim Bir Sen ve Siyasal İktidarın zaman zaman radikalleşen Siyasal İslam söylemleri(evrensellikleri) arasında bir tam örtüşmenin olmadığını göstermektedir.

Görüşme yapılan yönetici ve üye tikelliklerin çoğunluğu(%75), kendi sendikalarının din eğitimi politikasını bilmemesi ya da yanlış bilmesi, Eğitim Bir Sen sendikasında kararlara katılım mekanizmasının demokratik ve iyi işlemeyebildiğini, kararları sendikanın en üst elit

yönetimi tarafından alınıyor olabileceğini, bu nedenle de tikel taleplerin (örn.din eğitimi), bu taleplerle örtüşmeyecek bir evrensel söyleme (örn. radikal siyasal İslam) dönüştürülmesi durumunda bile tikelliklerin sadece sendikalarının "kimliksel çatısı" ya da pratik beklentiler altında yer alıyor olmalarının doğal getirisi olarak kendilerini temsil etmeyecek bir karara bile tabi olmak durumunda kalabileceklerini göstermektedir. Nitekim, sendika üye ve yöneticilerinin bir çoğu Eğitim Bir Sen sendikası içerisinde yer almalarını ya ideolojik ve kimliksel yapı ya da pratik beklenti ve fayda gerekçesine dayandırmaktadırlar. Hatta, görüşme yapılan bazı yönetici ve üyelerden elde edilen çarpıcı verilere göre, sendikanın destek verdiği her hangi bir politikanın içeriğine ilişkin tikellikler arasında ya da sendika yönetimine yansıyan her hangi bir soru, tartışma ya da itiraz gibi bir durum oluşmamaktadır. Bu anlamda işleyen süreç bilinçli bir ideolojik örgütlenme yerine, vatan, millet, din gibi popüler üst kodlar etrafında yaratılan manyetik alanda kümelenen tikelliklere işaret etmektedir. Görüşme yapılan tikelliklerin politika içeriğinden haberdar olmaması, sendikada, ideolojik bilincin, tabandan demokratik örülemeyebildiğini, sadece siyasal kimliğin popülerliği ile çerçeve bir "kimliksel çatı" oluşmuş olabileceğini, bu nedenle politikalara yönelik, kimliğe ait popüler kodlara tabiyet ile ortaya çıkan "popülist tabiyet", bu pasif öznellik biçimi sonucunda ise ortaya çıkan bir "pasif rıza", pasif rızalar bütünlüğü sonucunda oluşmuş egemenlik biçimi olarak ise ortaya çıkan "pasif devrim" gibi siyasal süreçlerin oluşmuş olabileceğini göstermektedir. Bu tip popülist tabiyetler yoluyla oluşan pasif rıza'ya dayalı işleyişler, kitle ile geçici teyellemeyle oluşan geçici bir bağ kurduğu için, organik krizle ve devamında da toplumsal bir çözülmeyle sonuçlanma riski taşıyabileceğini göstermektedir. Bu nedenle Siyasal İktidar ve Eğitim Bir Sen'in din eğitimi politikası ve dindar nesil düşüncesi, yeni bir nesli tabandan eğiterek oluşturma amacı güttüğü için, bu çerçevede bir organik krize yakalanmayacak geniş bir hegemonya arayışı olduğu görülmüştür.

Türk Eğitim Sen

"Din Eğitimi" politikasına ilişkin hegemonya mücadelesinde yer alan bir diğer eğitim sendikası ise Milliyetçi Muhafazakâr çizgisi ile Milliyetçi Hareket Partisi'nin(MHP) bir alt fraksiyonu şeklinde konum alan Türk Eğitim Sen sendikasıdır. MHP'nin, 2016 yılı itibariyle siyasal iktidar ile girdiği siyasal ittifakın olduğu tarihe kadar, Türk Eğitim Sen sendikasının siyasal iktidara genel olarak muhalif bir konumda yer aldığı görülmüştür. Siyasal İktidara özellikle dini istismar eden bir politika yürüttüğü gerekçesiyle sert bir şekilde muhalefet eden

Türk Eğitim Sen, buna rağmen muhafazakâr söylemi taşımanın bir getirisi olarak da gerek başörtüsü gerekse din eğitimi açısından, 2016 öncesinde bile, siyasal iktidara kısmen de olsa rıza üreten bir konumda bulunmakta olduğu görülmektedir.

Türk Eğitim Sen sendikası din eğitiminin önemi ve gerekliliğini savunurken, bir yandan da dini değerlere sahip çıkmayan "onlar" grubundaki sendikaları eleştirmektedir. Bu eleştiri, hegemonya mücadelesinin sadece siyasal iktidar dolayımında sürmediğini, aynı zamanda sivil toplum birliktelikleri ya da sendikaların kendi aralarında da sürdüğünü, ayrıca, Türk Eğitim Sen'in dine saygı duyan ve duymayan şeklinde popülist bir kutuplaşma ile siyasal iktidarın popülizmine eklemlendiğini göstermektedir. Ayrıca Türk Eğitim Sen sendikasının din eğitimi politikasına destek vermesi, bir hegemonya mücadelesinde, bir siyasal iktidarın sadece doğrudan organik bağı olduğu sivil toplum kesiminden değil, aynı zamanda kendisine muhalif konumlanmış sivil toplum örgütünden de rıza devşirebileceğini ve bunun hegemonyayı genişletebilmek açısından önemli olabileceğini göstermektedir. Bu çerçevede, siyasal iktidarların, hegemonya inşa süreçlerinde toplumun farklı kılcal damarlarına farklı formlarda (sosyalist kesime, "özgürlük", Milliyetçi kesime "millet", "yüce dinimiz" popüler kodları gibi) girmeyi denediği ve sivil toplumu kendi içinden kendi kodları ile masetmeyi deneyerek hegemonya alanını genişletmeye çalıştığı görülmüştür.

Bununla birlikte, Türk Eğitim Sen sendikası, bir yandan din ve dindar vatandaşlar üzerine baskı yapan kesimlerin varlığını eleştirmekte, bir yandan ülkenin bekası kaygısı nedeniyle din eğitiminin tamamen devlet eliyle verilmesi, "merdiven altı cemaatlere" bırakılmaması gerektiğini düşünmekte, bir yandan da hükümetin din eğitimi için dini vakıf ve dernekler ile imzaladığı protokollerin de yanlış olduğunu savunmaktadır. Bir yönüyle Kemalist elit kesimi eleştirmesi, bir yönüyle ülkenin laik ve milli birliğini, bir yönüyle de dini değerleri ve eğitimini savunması, Türk Eğitim Sen'in bu hegemonya mücadelesinde, bir yandan anti-Kemalist, bir yandan Atatürkçü, bir yandan da dini hassasiyetleri olan muhafazakâr çizgilerden oluşmuş iç içe geçmiş bir siyasal konuma oturduğunu göstermektedir. Türk Eğitim Sen'in aldığı bu iç içe geçmiş çelişik ara siyasal konum, özgürce dinini yaşayan insanların yaşadığı, ancak radikal bir siyasal İslam'a dönüşmeyecek, Milliyetçi-Muhafazakâr ve laik bir Türkiye düşüncesinin siyasal söyleme dönüştüğü bir konuma işaret etmektedir. Ancak, Türk Eğitim Sen sendikasının Milliyetçi Muhafazakâr söyleminde yer alan dini kodları kullanımı, bir yandan onun, İslami kimliğin söylemsellik alanını kat etmeye ve bu söylemsellik alanına talip olmaya çalışarak kendi kitlesini İslam dini üzerinden büyütmeyi

denediğini, bir yandan da aldığı bu ara konumun, ne denli hassas ve ideolojiler arası geçişken bir konum olabileceği ve her an siyasal İslam'a da eklemlenme olanağının varlığını göstermektedir.

Türk Eğitim Sen sendikası Yönetici ve Üye tikelliklerinin, siyasal iktidarın din eğitimi politikasına bakış açılarına bakıldığında; yöneticilerin çoğunluğu Milli Eğitim müfredatında din eğitiminin artırılmasını olumlu bulurken, üyelerin ise çoğunluğu din eğitiminin artırılmasını olumsuz karşıladığı görüşmüştür. Bu veri, yöneticiler ve üyeler arasında din eğitimi derslerinin artırılmasına ilişkin olarak önemli bir görüş farkı olduğunu, ayrıca yöneticilerde muhafazakâr bir eğilim ve din eğitimi politikasına yönelik temkinli de olsa bir rıza üretimi oluştuğunu; üyelerde ise dini bir muhafazakâr söyleme eklemlenme olmadığını ve siyasal iktidarın din eğitimi politikasına rıza üretmediklerini göstermektedir. Bununla birlikte yöneticilerin çoğunluğu ve üyelerin tamamı müfredata eklenen din derslerinin seçmeli olması gerektiğini, bu derslerin zorla seçtirildiğini, inanmayanlar, Aleviler ve başka din mensuplarının varlığının göz önünde bulundurulması gerektiğini, siyasal iktidarın dini istismar ettiğini belirtmeleri, yöneticilerin muhafazakâr bir eğilim göstermesine ve kısmen rıza üretmesine, yönetici ve üye tikelliklerin dini hassasiyetleri önemseyen bir bakış açıları olmasına rağmen, tikelliklerin din eğitiminin artırılması politikası çerçevesinde siyasal iktidara muhalif bir siyasal konum seçmiş olduklarını göstermektedir.

Özellikle yönetici tikellikler söz konusu olduğunda, din eğitimi politikasına ilişkin olarak zaman zaman rıza üretilmesine zaman zaman da sol ve Atatürkçü muhalefet kurduğu karşı hegemonya inşasına katkı sunuyor olmaları, bir hegemonya mücadele sürecinde, siyasal aktörlerin, muhalif ve destekleyici konumları bir arada gerçekleştirebildikleri karmaşık bir konumlanmaya sahip olabileceklerini göstermektedir. Öyleyse hegemonya mücadelesinde, bir birlerinden rıza devşiremeyen geçişsiz, katı sınırları yerine, kendi üst siyasal kimliğine rağmen farklı siyasal söylemlere(evrenselliğe) eklemlenebilen, hatta birçok farklı siyasal perspektifi bir arada barındırabilen, çok geçişli ve karmaşık bir söylemsel ağın var olduğu görülmektedir. Söylemler arasındaki bu geçişliliğe dayanarak, siyasal kimliklerin sabit ve değişken olmadığı, sürekli inşa olan, melez ve karmaşık bir yapıbozumsal süreç olduğu yönündeki post yapısal argümanı destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Üyelere bakıldığında ise, onların muhafazakâr kimliklerine rağmen, muhalif konumları çok net olarak ortaya çıkmakta ve gerek kendi sendikalarının, gerekse siyasal iktidarın din eğitimi politikasına rıza üretmedikleri görülmektedir. Gerek yöneticilerin, gerek üyelerin din

eğitimi derslerinin seşmeli olması gerektiğine ilişki dűřüncesine, Eđitim Bir Sen sendikasının üyelerinin de din eğitimi derslerinin seşmeli olması gerektiği dűřüncesi eklenince, Türkiye'nin her iki kanat(milliyetçi ve dini) muhafazakâr kesimin önemli bir bölümünü temsil eden iki büyük sendikanın görüşme yapılan üye tikelliklerinin muhafazakârlık eğiliminin radikal bir siyasal İslami çizgiye kaymadıklarını, merkez muhafazakârlık denilebilecek bir konumda kaldıklarını göstermektedir. Bu da Türkiye'deki hali hazırdaki muhafazakârlık durumunun radikal İslam'a kaymasının ideolojik bilinçle örölü bir hegemonya koşulunun oluşmadığını, böyle bir kayma olursa bunun ancak kitlelerin aktif rızası dışında, popülist hareketlere dayalı pasif devrimsel ya da zor aygıtının devreye girmesiyle mümkün olabileceğini göstermektedir.

Nitekim, Türk Eğitim Sen sendikasında da yönetici ve üyelerin tamamına yakınının kendi sendikalarının din eğitimi politikasını bilmemeleri, din eğitimi politikası gibi önemli politika kararlarına aktif bir katılım ya da politika içeriğine ilişkin bir bilinçli eklemlemeye dayalı bir özne hareketi olarak "aktif rıza failliği" söz konusu olmadan, siyasal kimliğin popöler (millet, vatan vb.) kodlarına tabi olmanın getirdiği popülist tabiyet süreçlerinin işlediğini, bu çerçevede de sendika merkezinin hareketlerine "pasif rıza" ile ayak uydurma sonucunda kitlenin istenilen yönde hareket ettirilmeye çalışılabileceğini göstermektedir. Bu da imkânsız görünen her türlü (radikal) politikanın uygulanmasını olası hale getirebilir. Ancak, yine de bu politika adımlarına ilişkin kararlar, hiyerarşik ve tikellikler görmezden gelinerek, manipölatif bir biçimde alınmaya çalışıldığında, tikellikler ile yapısal tasarı arasında daima bir uyumsuzluk ve sapma ortaya çıkabildiğini görebilmekteyiz. Bu çerçevede, Türk Eğitim Sen'li üye tikelliklerin birçoğunda din eğitimi uygulamalarına karşı, sınıf içerisinde öğrencilerine Atatürk ilkelerinden daha fazla bahsetmeye başlamaları gibi, aktif bir siyasal öznellik ortaya koymaları, yapısal siyasetlerin toplumsal tasarımında oluşacak "politik sapma"ların daima olumsal (contingent) olduğunu göstermektedir.

Eğitim Sen

Eğitim Sen sendikasının siyasal iktidarın din eğitimi politikasına hem kurumsal hem de tikellikler açısından net bir karşı duruş sergilemekte olduğu ortaya çıkmıştır. Zira, Eğitim Sen'in, din eğitimi politikasına, tıpkı siyasal iktidarın yaklaştığı gibi, sadece bir eğitim politikası olarak değil, tüm Türkiye toplumunun Sünni İslam temelinde muhafazakarlaştırılmasını hedefleyen bir toplumsal proje olarak yaklaştığı ve bu çerçevede

muhafazakarlaşma ve gericileşmeye karşı, laik, bilimsel ve demokratik bir eğitim ve toplum söylemi ile bir karşı hegemonya bloğu örmeye çabaladığı görülmüştür.

Eğitim Sen, bilimsellik, laiklik ve demokratiklik gibi söylemlerin yanı sıra "toplumsal eşitlik ve dayanışma" söylemlerine dayanması, onun "sosyalist sol" söylem etrafında örülmüş bir hegemonya bloğuna eklemlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, Eğitim Sen eğitimde ve toplumdaki dinselleşmeyi zaman zaman bir şeriat tehlikesi olarak görmekte ve bu yanıyla Eğitim İş sendikasının "rejim tehdidi" söylemine kısmen eklemlenmektedir. Ancak siyasal iktidara muhafazakârlık karşıtlığı bağlamında karşı hegemonya örmeye çabalayan bu iki sendikadan Eğitim İş, bunu daha çok rejim tehdidi üzerinden kurduğu popülist bir korkuya dayandırmakta iken; Eğitim Sen sendikası var olan sistemi korumaya dönük bir refleks yerine eşitçe, laik ve demokratik bir gelecek kurma hayalini tehlikeye düşüren bir siyasal iktidara karşı konumlanma söylemi çerçevesinde savunmaktadır. İki sendika arasındaki bu vurgu farkı, Eğitim Sen'in seçtiği sol popülist momentin "eşit ve özgür bir gelecek isteyen" "biz" ile buna karşı çıkan "onlar" kutbu arasındaki ayrıma dayanırken, Eğitim İş sendikasının popülist kutuplaşmayı, var olan "Atatürkçü Laik rejim" ile onu "yıkamak isteyen irticai odaklar" arasındaki ayrıma dayandırmakta olduğunu göstermektedir.

Araştırma, görüşme yapılan yönetici ve üye tikelliklerin tamamının, resmi sendika politika belgeleri ile tam örtüşür şekilde, din eğitiminin artırılması politikasına karşı olduklarını, din eğitimi yoluyla Sünni İslam'a dayalı bir toplum inşa edilmeye çalışılmasına karşı çıkmakta ve laik ve bilimsel nitelikli eğitimi savunmakta olduklarını ortaya koymuştur. Sendika resmi politikası ve üye-yönetici tikelliklerin savundukları bu görüşlerdeki örtüşme ve bu örtüşmeye ek olarak tikelliklerin taleplerinde din eğitiminin kaldırılmasıyla birlikte, eşit-kamusal-bilimsel nitelikli eğitim talebinin bulunması, Eğitim Sen sendikasının hegemonya inşa sürecinde, talepleri "sol sosyalist" bir evrensel söyleme başarılı bir eklemlayici pratik ortaya koyabildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, yönetici tikelliklerin "şeriat rejimi" ve "rejim değişikliği" vurgusunun, yine tıpkı sendikanın resmi söylemindeki gibi, "dindar, İslami ve muhafazakâr toplum" vurgusuna göre çok daha seyrek olması, üye tikelliklerin ise rejim değişikliği vurgusunu hiç yapmamaları, "rejim tehdidi" Kemalist söyleminden ziyade, muhafazakarlaşmaya karşı "bilimsel zeminde, demokratik ve laik toplum" düşüncesine dayalı sol sosyalist söyleme eklemlendiğini, şeriat söylemini çok ciddiye almadıklarını, onun yerine (tikelliklerin ağırlıklı vurguladıkları gibi) Kapitalist sistemin devamı için itaatkâr bir kitle amaçlandığı, İslam'ın amaç değil, araçsallaştırıldığı düşüncesine daha yakın olduklarını

göstermektedir. Ayrıca, yönetici ve üye tikeliklerin din eğitimi konusuna, başörtüsü konusu gibi seçme özgürlüğü çerçevesinde "yaklaşmamaları", aksine dini kurallara dayalı toplumun özgürlükleri daraltıcı olduğu fikriyle, tıpkı sendikaları gibi muhafazakârlık karşıtlığında örtüşmeleri, Eğitim Sen üyelerinin muhafazakâr toplumla karşıtlık içinde oluşmuş bir sol popülist momentide ideolojik bir bilinçle destekleyebildiklerini, boş popülist bir tabiyetle hareket eden gevşek bir hegemonik birlikteliktense ziyade, ideolojik olarak örülmüş bir bilince dayalı "aktif rıza failliği"nin sağlanabildiği bir birliktelik oluşturabildiklerini göstermektedir.

Eğitim İş

Eğitim İş sendikası ise tıpkı Eğitim Sen gibi Siyasal İktidarın din eğitimi politikasını sadece bir eğitim politikası olarak görmemekte, bunu, sosyal yaşamın İslam dinine göre biçimlendirilmeye çalışılan, dindar ve muhafazakâr bir nesil hedefleyen bir toplumsal proje olarak görmektedir. Bu toplumsal projeye karşı çıkarken, okul dışındaki dini yapılaşmaları kastederek, öğrencilerin okul dışı kaynaklara yönelmesinin Tevhid-i Tedrisat yasası ile çeliştiğini, olması gerekenin Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu eğitim öğretimin birliği ilkesine dayanarak Milli Eğitim Sistemi içerisinde kalmak olduğunu savunduğu görülmüştür. Bu savunu, öğrencilerin dini eğitim alanına yönelişini, okul dışı tehlikeli bir alan; Milli Eğitim sisteminin içinde kalışını ise öğrenciler için güvenli bir alan olarak saptadığını, bu çerçevede Eğitim İş'in Milli Eğitim sistemini, halen korunması gereken bir statüko ve 2012 yılına gelindiğinde bile halen laik rejime ait bir "sistem" olarak görüyor olduğunu göstermektedir. 2012 sonrası yıllarda giderek hem eğitim müfredatının dini bir içeriğe kavuşması hem İmam Hatip okullarının yaygınlaşması hem de meb tarafından dini cemaatlere bağlı dernek ve vakıflar ile din ve değerler eğitimi protokollerinin imzalanması gibi dinselleşme adımlarına da yine Atatürkçülük ve laiklik ilkesi temelinde karşı çıkması, Laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin rejiminin yıkılma tehlikesine girmesi tehdidine dayalı bir popülist kutuplaşmaya ve kısmen de mevzi savunma hattına dayanarak örülen hegemonya bloğunun içinde yer aldığını göstermektedir.

Eğitim İş'in, Milli Eğitim Sistemi'ni korunması gereken, güvenli alan olarak görmesi, devletin en önemli aygıtsal uzantılarından birisi olan Milli Eğitim Sistemini halen söz sahibi olabildiği, savunulması gereken bir statüko alanı olarak görebildiğini göstermektedir. Eğitim İş'in mücadelesinin "düzen"i değiştirmek için değil, "düzen"i korumak, ya da kaybedilmiş ise "ele geçirmek" üzere motive olması, Sadece Eğitim İş'in değil, diğer tüm sendika ve siyasal

yapıların da katıldığı bu hegemonya mücadelesinin, devlet'te cisimleşmiş olan bir iktidar alanı göz önünde bulundurulduğunda, iktidardan kurtulmak ya da hiyerarşik yapılanışı, iktidar kavramını ya da iktidar uzamını (power space) ortadan kaldırmak değil, aksine iktidarı ele geçirmek ya da devleti (yıkarak değil) ele geçirmek üzerinden sürdürülüyor olduğunu da göstermektedir. Bu, devleti ele geçirme yapısal siyaset mücadelesi, devlet'in tek bir sınıfın veya zümrenin egemenliğinde işleyen pasif bir araç konumundaki aşkın bir iktidar alanı değil, aksine, devletin, kendisine içkin olarak süren "farklı fraksiyonların bir mücadele alanı" olduğu tezini ve hegemonya mücadelesinin devlet alanından sivil toplum alanına doğru genişlediğini de doğrular nitelikte işlemekte olabildiğini göstermektedir.

Eğitim İş sendikasının yönetici ve üye tikelliklerinin tamamı hükümetin din eğitimi politikasına karşı çıktıkları görülmüştür. Özellikle Yönetici tikelliklerin bu karşı oluşlarını gerekçelendirmek için, tek bir söylem etrafında birleşmekten ziyade, çok çeşitli söylemlere başvurdukları tespit edilmiştir. Yönetici tikelliklerin Atatürk ilkelerinin çiğnenmesine karşı duruş, laiklik ilkesinin önemine yaptıkları vurgular, onların Atatürkçü bir söyleme eklenerek, sendikaları ile bu anlamda hegemonik bir bütünlük oluşturabildiklerini göstermektedir. Ancak, özellikle yöneticiler, "bilimsel ve laik eğitim", "tek tip ve itaat eden bir toplum", "gerici toplum", "şeriat", "ümme", "milli kültürün yok olması", "ulus bilinci", "Arap kültürünün dayatılması" gibi kimi Atatürkçülükten sol söyleme, kimisi ise Atatürkçülükten Milliyetçi ve sağ söyleme kayan düşünceler ifade etmişlerdir. Bu sağ'dan sol'a tezat söylemsel çeşitlilik, görüşme yapılan yöneticilerin içerisinde solcu ve ilerici öğeler ile milliyetçi ve zaman zaman ırkçı öğeleri bir arada bulunduran diyalektik bir Atatürkçülük profiline sahip olduklarını göstermektedir.

Üyelerin ise, kendi muhalefetlerini gerekçelendirdiğinde, sendikanın kurumsal düşüncelerinde sıklıkla yer alan, "Atatürk", "laiklik", "rejim", "İslam", "Sünni İslam", "dinci" ya da "dindar toplum" kavramlarını hiç kullanmamaları, sendika ve yöneticiler ile üyeler arasında Atatürkçülük zemininde söylemsel sloganik birlik oluşturulamadığını göstermektedir. Nitekim görüşme yapılan üyelerin yarısı, siyasal iktidarın din eğitimi politikasına karşı çıkmalarına rağmen, okullarda sağlıklı bir din eğitiminin olması gerektiğini düşünmektedirler. Bu düşünce, Eğitim İş sendikasının başörtüsü ve din eğitimi konularında kesin bir dil ile yasaklayıcı ya da karşı çıkıcı söylemine göre bir farklılık taşımaktadır. Görüşlen üye tikelliklerin, "Cumhuriyete ve laik rejime tehdit" düşüncesinden ziyade, "düzenlerini sürdürebilecekleri biat eden bir toplum" düşüncesini vurgulamaları, din eğitimi

politikasını, "rejim tehdidi" ya da "laiklik elden gidiyor" gibi bir popülist kutuplaşma ile açıklamanın üyelerde bir karşılık bulmadığını göstermektedir. Bu bulgu tersten okunduğunda, Eğitim İş sendikasının kendi popülist söylemine başarılı bir şekilde eklemleyici bir pratik ortaya koyamadığını, bu anlamda da başarılı bir hegemonya projesi yürütebiliyor olduğu nitelendirmesinin tartışmalı olabileceğini göstermektedir.

5.1.2. Eğitimde Özelleştirme Politikasına Yönelik Hegemonya Mücadelesine İlişkin Sonuçlar

Bu bölümde, eğitimde özelleştirme politikasına ilişkin sonuçlar, siyasal iktidar, sendikalar ve öğretmenlere ilişkin olmak üzere sıralanmıştır.

Siyasal İktidar

Siyasal İktidarın hegemonya projesinin önemli iki ayağından birisi dinselleşme ise bir diğerinin küresel kapitalist politikaları Türkiye'de sağlamlaştırmaya çabalayan neo-liberal politikalar olduğu görülmüştür. Siyasal iktidarın bir yandan dinsel toplum ve dinsel eğitim politikaları, diğer yandan yoğun biçimde uygulanan neo-liberal politikalar, onun, kapitalizmin, Dünya'nın birçok ülkesinde, muhafazakârlık ve neo-liberalizmi uzlaştırmak elde ettiği neo-muhafazakar senteze uygun bir politika uyguladığını göstermektedir.

Siyasal İktidar'ın Kamu'ya ait kaynakların özel sektöre devredileceği konusunu bir seçim vaadi olarak duyurması, halka sesleniş yapılırken bir yandan da piyasa aktörlerine seslenerek önemli bir popülist stratejinin yerine getirilmeye, hem piyasalardan hem de halktan rıza devşirmeyi deneyen bir siyasal hamle denendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, siyasal iktidarın, yerli sermaye gibi uluslararası sermayenin yatırımlarına geniş kolaylıklar (kredi teşviki, arsa, vergi muafiyeti vs.) sağlaması, bir yandan küresel kapitalizmin küresel hegemonyasına katkı sunma işlevini yerine getirerek küresel bir hegemonyanın "alt fraksiyonu" olarak konumlanmaya, bir yanda da kendi ulusal hegemonyasını sağlamlaştırmaya bir hamle ortaya koymaya çalıştığını göstermektedir. Siyasal İktidarın, politikalarına rıza üretirken ve uygulamaya çabalarken ulusal alanda birçok sivil toplum girişimi ile neo korporatist işbirliğine girmesi ise, küreselden yerele kadar birbirini silsile gibi modelleyen bir "alt/üst fraksiyon zinciri" oluşturularak küresel hedeflerin yerel ölçekte bir hegemonya projesi dahilinde uygulanmaya çalışıldığı göstermektedir.

Kamusal bir hizmet olan eğitim alanında yaşanan piyasalaşma adımları, eğitimin her alanında sadece özelleştirmeler yoluyla değil, aynı zaman da kamusal eğitim alanlarını da piyasaların güçlenmesi için bir işgücü aracına, üniversiteleri ise piyasalara yeni olanaklar sağlasın diye bilimsel araştırma yapan bir ticari araştırma kurumuna dönüştürmeyi amaçlayan adımlar atıldığı görülmektedir. Eğitimde özel sektör yatırımları ve eğitime ve bilime yönelik bu bakış açısı, Siyasal İktidarın kapitalist söylemi oldukça önemli ölçüde benimsediğini göstermektedir. Siyasal iktidarın, dinselleşme politikalarının yanı sıra neoliberal politikalara da yoğunlukla yer vermesi, Dünya'daki neo-muhafazakâr trende de uygu biçimde, hegemonya projesi olarak, İslam dinine dayalı bir dinselleşme ile geniş özelleştirme ve piyasalaştırma adımlarını izleyen neoliberalizmin sentezlenmesiyle oluşmuş bir "İslami Kapitalizm" hegemonyasını amaçladığını göstermektedir.

Eğitim Bir Sen

Siyasal İktidar ile neokorporatist ortaklık içerisinde Eğitim Bir Sen sendikasının, siyasal iktidarın "İslami Kapitalizm" hegemonya projesinin İslami muhafazakârlaşma ayağını koşulsuz desteklemiş olduğu görülmüştü. Eğitim Bir Sen tarafından neoliberal politikaların yerleşmesi ve Eğitimde Özelleştirme politikalarına ilişkin olarak da siyasal iktidara verilen desteğin dinselleşme politikalarındaki gibi coşkulu verilmediği görülmektedir. Eğitim Bir Sen sendikasının, eğitimde özelleştirme politikalarına yönelik olarak "sol", "liberal" ve "neoliberal" jargonda kullanılan bir biriyle çelişik görünen farklı kavramları oldukça geniş bir yelpazede kullanmış olduğu görülmektedir. Kavramsal yelpazenin yanı sıra, dokümanlar incelendiğinde Eğitim Bir Sen sendikasının farklı farklı zamanlarda özelleştirme politikalarını benimsemediğini, eleştirdiğini belirten antikapitalizme ve antiemperyalizme varan söylemlerinin yanı sıra, özelleştirme politikalarının gerekliliğini vurguladığı kapitalist söylemlerin de bir geniş yelpazede bir çelişki çerisinde kullanıldığı görülmüştür.

Özellikle özelleştirmenin olumsuz etkilerine vurgu yapan söylemlerin, ülkemizde uygulanan neoliberal politikalara değinilmeden, ya da bir siyasal iktidar eleştirisi yapılmadan, ülkenin ötesinden gelen ve yansımalarına istemeden maruz kaldığımız küresel bir sorun halinde tartışılmış ve anti-emperyalist bir bağlama oturtulmaya çalışılmıştır. Kullanılan anti emperyalist söylemi, toplumsal eşitsizliklere tahammül edemeyen sol bir kaygıdan değil de, İslami bir anti emperyalizm söylemi biçiminde dile getirdiği görülmüştür. Ayrıca, kullanılan bu anti-emperyalist dilin, özellikle 2018 yılına ait olanları, siyasal iktidarın, Türkiye

ekonomisini çökertme amacında oldukları fikrine karşı antiemperyalist bir dil kullanma geçici stratejisine destek verme amaçlı olabileceği de görülmüştür. Ayrıca, 15 Temmuz darbe girişiminin etkisiyle, bazı cemaat okullarına temkinli bir yaklaşım, Eğitim Bir Sen'in eğitimde özelleştirme politikalarına yönelik olarak koşullara göre konjonktürel hareket ettiğini göstermektedir. Yine de, popülist ya da konjonktürel farklı gerekçelerle de olsa, Siyasal İktidarın özelleştirme politikalarına rıza üretme sürecinde ona kolaylık sağlamayabildiği görülmüştür. Eğitim Bir Sen'in bir Siyasal İktidar politikasına konjonktürel de olsa rıza üretme sürecindeki temkinli yaklaşımı, yapısal siyaset ilişkilerinde bir sivil toplum örgütünün iktidar tarafından yapısal belirleniminin, o örgüt ideolojik alt fraksiyon olarak konumlanmış olsa bile, pürüzsüz ve mutlak bir biçimde gerçekleşemeyebileceğini, kısmen de olsa görece özerk bir potansiyel taşıyabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, zaman zaman özelleştirme politikalarını destekleyici ifadeler de kullanılması, Eğitim Bir Sen'in özelleştirme politikalarına tamamen karşı bir şekilde siyasal iktidarın karşısında durdukları anlamına gelmeyeceğini de göstermektedir. Ancak, bu farklı tezat söylemler, Eğitim Bir Sen sendikasının, siyasal iktidarın "İslami Kapitalist" hegemonya inşasına destek sunarken, kapitalizm ayağına sunduğu destekte açık bir biçimde (tarihsel süreçte İslam'ın Kapitalizm ile ilişkilerinde sıklıkla rastlanan çelişkilere de benzeyen) çelişkilere düştüğünü göstermektedir.

Ayrıca, yöneticilerin tamamının, üyelerin ise yarısının özel okul açılmasına karşı olmadıkları, ancak yönetici ve üyelerin tamamının özel okullara yönelik olarak temkinli yaklaştıkları ve koşullu olarak olumlu baktıkları görülmüştür. Ancak özel okullara yönelik bu tereddüt, neoliberal politikalara karşı bir duruş sergilenmek biçiminde değil, sendikalarından farklı olarak, yöneticilerde 15 Temmuz etkisiyle "denetlenememe" veya "kalite yetersizliği" gibi ideolojik olmayan, pratik bir gerekçeyle, üyelerde ise, özel okullar "kalitesiz eğitim" ve "eşitsizlik" yarattığı için ortaya konulmaktadır. Özel okullara yönelik olumlu tutum ise, çeşitlilik ve devletin yükü azaltılıyor gerekçelerine dayanmıştır. Ayrıca, kimisi üst düzey olan bu yöneticilerin %75'inin, üyelerin ise tamamının sendikalarının bu konudaki resmi politikasını bilmedikleri görülmüştür. Bu bulgular, özelleştirme politikalarına karşı çıkış ve destekleme noktaları açısından yöneticilerin ve üyeler ile sendikaları arasında kısmi farklar olduğunu, bu konu ile ilgili temelden bir ideolojik örgütlenme ya da konunun tartışıldığı karar alma mekanizmalarına yeterli katılım sağlanamadığını göstermektedir.

Bu çerçevede Eğitim Bir Sen'li yönetici ve üyelerin, olumlu ve olumsuz görüşleri "eğitimde özelleştirme politikası" bağlamında değil, "özel okullar" bağlamında kalarak

ideolojik bir gerekçelendirmeye dayanmadığı görülmüştür. Buna rağmen, özel okulların varlığına karşı çıkmamaları, kendi sendikalarıyla kısmi olarak benzeşmiş olmaları ama sendikalarının resmi politikasını da bilmiyor olmaları, özelleştirme uygulamalarına, ideolojik bilince dayamayan, "pasif rıza" üreten bir konumda olduklarını göstermektedir. Buna rağmen, tikellikler tarafından özel okullar kaliteli ve yeterli bulunmamakta ve devlet okullarının iyileştirilmesi talep edilmektedir. Aslında bu nokta, sadece özel okullara değil, özelleştirme politikasına da bir tereddüt anlamına gelmekte ve özel okullar yerine devlet okullarının eğitim niteliğinin artırılması gerektiği düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. Tikelliklerin, "özel okullara karşı değiliz" yönündeki açıklamalarına rağmen, aslında özel okulları, "keşke hiç tercih etmesek" noktasında açıklamalar yapmaları, Eğitim Bir Sen sendikasında ya belirlenmiş ve bütünlük sağlanmış tutarlı bir "eğitimde özelleştirme" politikası oluşturulamadığını ya da var olan politika ile tikellikleri örgütleyemediğini, özelleştirme politikalarının tikellikler tarafından pek de benimsenmediğini göstermektedir.

Bununla birlikte, yöneticilerin büyük kısmı ve üyelerin tamamının kendi sendikalarının resmi politikalarını bilmemeleriyle birlikte, sendika çatısı altında bulunuşlarını ya kimliksel tabiyet ya da pratik beklentilere dayandırıyor olmaları, Eğitim Bir Sen sendikasında kararların "popülist tabiyet"ler ile işleyerek elde edilen pasif rıza süreçleri sonucuna dayanıyor olabileceğini, bu şekilde pasif rızalar sonucu ortaya çıkan politik durumun bir hegemonya örgütlenmesinden ziyade, bir "pasif devrim" olarak nitelendirilebileceğini göstermektedir. Ayrıca pasif rıza süreçlerinin başka birçok sendikada da benzer biçimde var olması, sendikalar ya da siyasi partiler gibi siyasal yapıların politikaların içeriğini, halka ya da üyelerine anlatan, ideolojik bilinçle örgütlenmeye dayalı Gramsci'ci bir mevzi savaşı yerine, muhafazakârlık, İslamcılık, Müslümanlık, solculuk, Atatürkçülük gibi "boşgösteren"lerden oluşan kimliksel söylem alanlarını ele geçirecek bir menevra savaşına yönelmelerinin gerekçesini göstermektedir.

Türk Eğitim Sen

Türk Eğitim Sendikasını ele alındığımızda, "eğitimde özelleştirme" karşıtı görünen konumun, oldukça karmaşık ve tek çizgide belirleyemeyeceğimiz bir politik durum içerisinde gerçekleştiği görülmüştür. Türk Eğitim Sen sendikasının, (tüzük, sendika ilkeleri gibi) politika metinlerine çok yansımada da genel olarak eğitimde özelleştirme karşıtı bir konum izlediği görülmektedir. MHP'nin siyasal bir alt fraksiyonu olarak konumlanan Türk Eğitim Sen

sendikasının özelleştirme politikalarına karşı çıkışının 15 Temmuz 2016 sonrası MHP-AKP siyasal ittifakından önceki ve sonraki olmak üzere iki döneme ayrıldığı görülmüştür. Sendika, 2016 öncesi, özelleştirme politikaları karşısında, daha sert bir eleştirel bakış açısı sergilemekte ve siyasal iktidara karşı diğer siyasal aktörlerin de yardımıyla kurulan özelleştirme karşıtı hegemonya bloğuna bir katkı sunduğu görülmektedir. Ancak Türk Eğitim Sen'in özelleştirme karşıtı politikayı ortaya koyarken, "kamusal eğitim" kavramı yerine "devlet okulu", "halk" ve "sermeye sınıfı" gibi kavramlar yerine de "zengin ve fakir" gibi kavramları kullanması, özelleştirme politikasına karşı çıkışta zaman zaman sol söylemlerden kaçındığını göstermektedir. Ancak, zaman zaman da Türk Eğitim Sen sendikasının, siyasal iktidarın IMF ilişkilerine, özelleştirme sonucu gelir dağılımı adaletsizliğine, toplumsal ayrılmaya ve eşitsizliklere vurgu yaparak grev çağrısı yapması, sadece özelleştirme politikasından değil, aslında kapitalist sistemin sonuçlarından da rahatsız olabildiğini göstermektedir. Ayrıca, özelleştirme politikasının aynı zamanda yeni dinsel cemaat ve vakıflara Milli Eğitim sistemi içerisinde alan açmak olduğuna vurgu yapması, Türk Eğitim Sen'in, Türkiye'deki kapitalizmin İslami boyutunu gözden kaçırmadığını da göstermektedir.

2016 sonrası Türk Eğitim Sen'in muhalif üslubunda ise, yavaş yavaş bir yumuşama, siyasal iktidara karşı önceki gibi, sert bir şekilde eleştiri değil de uzlaşmacı bir biçimde uyarı tarzının egemen olmaya başladığı görülmektedir. Türk Eğitim Sen'in basına da yansıdığı şekliyle MHP'ye alt fraksiyonel olma özelliğinin etkisiyle Siyasal İttifak'ın politikalarına zaman zaman bazı açılardan desteğini sunarak neokorporatist bir yakınlık da sergilemekte olduğu görülmüştür. Bu bulgu, hegemonya mücadelesinde bir siyasal aktörün, zaman zaman siyasal iktidara veya bir siyasal söyleme karşı, zaman zaman da siyasal iktidar ile işbirliğinde olabildiği, aynı konulara farklı konjonktürlerde farklı tutum alabilen karmaşık bir süreç içerisinde olabileceğini göstermektedir. Sendikal alanın bu tür bir siyasal alan olması, bir yandan sendikaları siyasal mücadele içerisine çekip onlara direnme ve mücadele olanağı sunarken, diğer yandan sendikaların, farklı siyasal üst yapılar tarafından hegemonize edilecek bir boşluk olarak görülebildiğini, ayrıca siyasal iktidar için, sendikaların, "içerme", "yönetişim" ya da "neokorporatist" stratejilerle, hegemonya inşa çabasında sivil toplum kalesini içerden fethetme olanağı olarak ortaya çıkabildiklerini göstermektedir. Bu çerçevede sendikaların, toplumu, farklı fraksiyonlardan oluşan siyasal topluma ve devlete bağlamak üzere, kendi içinden birliktelikler oluşturarak örgütlenme çabasında olan, aktörler olarak, hegemonya mücadelesinde önemli bir konum, işlev ve etki oluşturdıkları görülmektedir. Bununla birlikte, örneğin, MHP özelleştirmeden yana bir politika ortaya koyarken, Türk

Eğitim Sen'in özelleştirmelere itiraz etmesi gibi, araştırma bulguları, ne sendikalar üzerindeki yapısal belirleme çabalarının, ne de sendikaların tikellikleri belirleme çabalarının mutlak anlamda gerçekleşmesinin mümkün olmadığını, yapısal işleyişe eşlik eden, bir de "post yapısal siyasal işleyiş"in var olduğunu göstermektedir.

Türk Eğitim Sen'li yönetici ve üye tikelliklerin ise sendikalarından farklı olarak çoğunlukla özel okullaşmaya karşı olmamaları ve tamamına yakınının kendi sendikalarının eğitimde özelleştirme politikasını bilmemeleri, Türk Eğitim Sen sendikasında Eğitimde Özelleştirme politikalarına yönelik olarak kapsamlı, etkili ve tutarlı bir söylemsel bütünlük oluşturulamamış olmasının getirdiği hegemonik zafiyetin üyelere yansımış olabileceğini, tikellikler üzerinde etki yaratacak bir örgütlenmenin oluşamayabildiğini göstermektedir. Özel okulların var olmasını, ancak siyasi amaçlarla açılmış olmaması, cemaat gruplarına bırakılmaması, kamu kaynaklarının kullanılmaması gibi koşullara bağlı olarak desteklemeleri, yönetici ve üyelerin büyük bir kısmının aslında kamu kaynaklarının satılması anlamındaki özelleştirmeye değil ama özel okulların varlığına olumlu baktıklarını, mevcut Siyasal İktidarın, özel okulların açılması ile ilgili söz konusu politikalarına onay vermediklerini ve "dini cemaat ve gruplar aracılığıyla oluşan" bir dinselleşme olgusuna karşı olduklarını göstermektedir.

Ancak, siyasal iktidardan bağımsız olarak, özel okulların varlığına ilkece karşı çıkmamaları, yönetici ve üye tikelliklerin sendikalarının özelleştirme karşıtı söylemine eklenmediklerini ve bir antikapitalist konum almadıklarını göstermektedir. Buna rağmen, özelleştirme politikaları sonucunda oluşacak hak kayıplarını göz önünde bulundurmaları, kapitalizmin olumsuz etkilerine ve kamusal eğitimin olanaklarının ortadan kalkmasına yönelik bir kaygıyı da göstermektedir. Görüşme yapılan yönetici ve üye tikelliklerin, sendikalarının görüşlerini bilmemeleri ve sendikalarından farklı düşünmeleri, bir yandan sendika içi karar alma süreçlerinin demokratik işlemeyebildiğini, sendikalarından farklı düşünseler de, kimliksel tabiyetlerinden ve o grubun üyesi olmalarından dolayı sendikalarının resmi söylemine pasif rıza üretmiş olabildiklerini, ancak bir yandan da özelleştirmeler konusunda sendikal örgütlenme yetersiz olsa da her tikelliğin kendine özgü bakış açısına sahip olabileceği ve kendi özgül konumunda bir siyasal özne olma olumsuzluğunun varlığını ve hegemonya mücadelesinin, sadece yapılar arasında değil, toplumsal tikelliklerin de dahil olduğu geniş toplumsal çerçevede gerçekleşiyor olduğunu göstermektedir.

Eğitim Sen

Eğitim Sen sendikasının eğitimde özelleştirme politikalarına ilişkin kurumsal politikasına bakıldığında, bilimsel verilere dayanan, tutarlı ve bütünlüklü bir karşı hegemonya bloğu örülmeye çabaladığı görülmektedir. Eğitimde özelleştirme politikalarına karşı örülen "sol hegemonya bloğu"nın söylemsel dayanakları olan üç söylem; "Kamusal Eğitim" söylemi, "anti-kapitalist söylem", "neomuhafazakar kapitalizm" karşıtı söylemler, Eğitim Sen'in "sol sosyalist" bir üst söyleme eklemlenen bir hegemonya bloğunun bir alt fraksiyonu olarak konumlandığını ve eğitimde özelleştirme karşıtlığını, sadece AKP karşıtlığı üzerinden değil, çoğunlukla siyasal iktidarı bir küresel projenin parçası olarak görerek Kapitalizm karşıtlığı üzerinden kurmaya çalıştığını göstermektedir.

Eğitim Bir Sen ve Türk Eğitim Sen sendikaları zaman zaman kapitalizm ve özelleştirme karşıtı söylemler kullansalar da, Eğitim Sen, sermaye karşıtı bir söylem ortaya koyma ve sermaye sınıfının emek sömürsünü sınıf çatışması açısından görme, çözümünü ise sınıfsal mücadeleye dayandırma bakımından bu iki sendikadan ayrıldığı görülmektedir. Bu nedenle Eğitim Sen'in sınıfsal eşitsizlikleri derinleştirecek her hangi bir eğitim politikasına karşı çıktığını ve emekçi sınıfın özgürlüğü üzerine bir sınıfsal mücadele söylemini ortaya koyduğunu görmekteyiz. Eğitim Sen'in özelleştirme politikaları ile Siyasal İslami gruplara kaynak aktarıldığına ilişkin tespiti ise, özelleştirme politikalarını, ekonomik determinizm ile alt yapısal olarak anlamamanın yanı sıra ideolojik olan üst yapısal süreçleri de özelleştirme gibi ekonomik bir konuyu anlamlandırmada göz ardı etmemeye çabaladığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, mücadele sürecinde kısmen de olsa kimlik politikalarına yer vermeye çalışması, işçi sınıfının sınıfsal hegemonik önderliği geleneğine ek olarak, etnik ve cinsel kimlik, toplumsal cinsiyet, laiklik, çevre, çocuk hakları ve göç sorunları gibi üst-yapısal siyasal sorunlara yönelik siyasal mücadeleleri de çok bileşenli bir birlikte sürdürmeye çabaladığını göstermektedir. Ancak bu mücadele biçimlerinden hangisini önceleyeceğine ilişkin sendika içerisindeki fraksiyonel görüş farklılıkları arasındaki mücadele, bir hegemonya mücadelesinin sadece dışsal siyasal aktörlere karşı sürmediğini, ayı zamanda bir yapısal birlikteliğe içkin olarak, tikelliklerin de dahil olduğu, farklı fraksiyonel yapılar arasına oluşan iktidar tezahürleri etrafında da sürdüğünü göstermektedir.

Eğitim Sen sendikası yönetici ve üye tikelliklerin eğitimde özelleştirme politikalarına ilişkin görüşlerine bakıldığında, sendikalarının söylemlerine yönetici ve üyeler açısından farklılaşan ve ortaklaşan eklemlenme pratikleri ortaya çıkmıştır. Görüşme yapılan yönetici ve

üyelerin tamamının Siyasal İktidarın "eğitimde özelleştirme" politikalarına karşı olduğu ve kamusal, parasız, eşitlikçi bir eğitimi talep etmeleri, yönetici ve üye tikelliklerin sol sosyalist hegemonya bloğuna eklemlendiklerini ve bu sol bloğun dayanaklarından, özellikle "kamusal eğitim" söylemini oldukça bütünlüklü bir biçimde üstlendiklerini, Eğitim Sen'in "kamusal eğitim" söylemi çerçevesinde hegemonya bloğuna rıza üretebildiğini göstermektedir. Yönetici ve üye tikelliklerin İslami Kapitalizm ve neomuhafazakârlaşma karşıtı söyleme eklemlenişlerine bakıldığında, görüşme yapılan yöneticilerin büyük bir kısmının, üyelerin ise küçük bir kısmının eğitimde özelleştirme politikalarının uygulanmasında dini dernek ve vakıflara kaynak aktarma ve rant paylaşma amacının da güdülmekte olduğunu ifade etmeleri, neomuhafazakârlık karşıtı söyleme yönetici ve özellikle üye tikelliklerin eklemlenişinin "kamusal eğitim" söylemine eklemlenişleri ölçüsünde güçlü olmadığını göstermektedir.

Üyelerin İslami bir kapitalizm tespitinde bulunmamaları, Eğitim Sen sendikasının özelleştirme politikaları ile cemaatler, dini vakıflar ve İslamcı yatırımcıları ilişkilendiren neomuhafazakârlık karşıtı söylemi yeterince güçlü bir biçimde savunamamış ya da üyelerine aktaracak örgütlenme çalışmalarını yeterli ölçüde yapamamış olabileceğini, görüşme yapılan üyelerin Siyasal İslam amacıyla kaynak aktarımına karşı çıkan bir ideolojik bilinçlenmeye sahip olmayabileceklerini, ya da özelleştirme çerçevesinde ideoloji kaynaklı yatırımın Türkiye için yeni olması ve üyelerin kamusal eğitim söylemine daha aşına olduklarını göstermektedir. Yönetici ve üye tikellikler eğitimde özelleştirme politikalarına küresel kapitalizm ve neoliberalizm bağlamında karşı çıkışları ise yine kamusal eğitim söylemi kadar güçlü ve bütünlüklü bir görüntü oluşmaması, yani görüşülen tikelliklerin özelleştirme politikalarını özellikle küresel politikalara bağlı dile getirmeme durumları, Eğitim Sen örgütünün ideolojik örgütlenmesini tabana yayılacak ölçüde başarılı bir şekilde örememiş olabileceğini gösterdiği gibi, politika metinleri oluşturulurken, sendika içi tartışmaların yeterli ölçüde katılımcı yapılamamış olabileceği ve karar alma süreçlerinin yeterli ölçüde kapsayıcı olamamış olabileceği ya da kısmen pasif rıza biçiminde gerçekleşmiş olabileceğini de göstermektedir.

Eğitim Sen'in, tikelliklerin taleplerini, eğitimde özelleştirme politikalarına karşı ördüğü sol sosyalist hegemonya bloğunun "Kamusal Eğitim", "İslami Kapitalizm" ve "Küresel Kapitalizm" gibi temel üç söyleme bağladığı, ancak tikellikleri, küresel kapitalizm ve İslami kapitalizm söylemindense daha çok kamusal eğitim söylemi çerçevesinde örgütlemeyi başarabildiği, ancak özelleştirme politikalarına karşı hegemonya bloğu oluşturmak

bakımından Eğitim Sen sendikasının yine de diğer sendikalar ile karşılaştırıldığında tikellikler ile bütünleşen bir söylemsel birliktelik oluşturmakta en başarılı konumda olduğu görülmektedir.

Eğitim İş

Eğitimde özelleştirme politikasına karşı hegemonya bloğunda yer alan bir diğer sendika ise Eğitim İş sendikasıdır. Eğitim İş sendikasının "çağdaş, bilimsel, laik, demokratik, eşit, parasız ve nitelikli bir eğitim hakkı" sloganı, onun tıpkı Eğitim Sen gibi kamusal eğitim söylemine de eklemlendiğini göstermektedir. Sınıfsal eşitsizliklere, piyasalaşmaya ve küresel kapitalist politikalara karşı çıkışı kadar özelleştirmelerin İslami sermaye ve cemaatler lehine yapılmasına karşı Laik Cumhuriyet savunusu ortaya koyması, Eğitim İş'in zaman zaman "sol sosyalist" söyleme eklemlenerek Eğitim Sen ile birlikte piyasalaşmaya karşı emekçiden yana bir "birleşik cephe" oluşturmuş görüntüsü, zaman zaman da "Atatürkçü" söyleme eklemlenerek Eğitim Sen'den bu anlamda farklılaşan bir siyasal konum ortaya koyduğunu göstermektedir.

Eğitim Sen'in "*Kamusal, Eşit, Parasız, Laik, Bilimsel ve Anadilinde Eğitim*" ilkesine küçük ama önemli bir farkla Eğitim İş'in "*Eşit, Parasız, Kamusal, Laik, Ulusal ve Bilimsel Eğitim*" ilkesini koyması, Eğitim İş'in sosyalist entarnasyonel değerlerin yanı sıra ulusal değerlere biraz daha önem veren bir konumda, anti-kapitalist ve Antiemperyalist söylemlerini daha ulusal bağlam içerisine oturtmuş olduğunu göstermektedir. Ulusal değerler, Atatürkçülük, laik cumhuriyet gibi ilkelerin yanı sıra basına da yansıyan iletişimleri, Eğitim İş'in Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) ile hegemonya mücadelesinde birbirlerini güçlendirmeye çabalayan bir alt/üst fraksiyonel ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ancak, seçim bildirgelerinde de görüldüğü gibi CHP'nin özelleştirmeye bakışı, kapitalizm ve sermayeye karşıtı politikalarının olmaması, Eğitim İş'in bir alt fraksiyon olarak konumlandığı CHP'ye göre hegemonya mücadelesini daha sol bir söylem etrafında örülen hegemonya bloğuna destek vererek sürdürebildiğini, alt fraksiyonu olarak CHP ile birbirini karşılıklı bir güçlendirme ilişkisi olmasına rağmen, CHP'nin Eğitim İş'in politikalarını mutlak anlamda belirleyemediğini, bu anlamda yapısal belirleme ilişkilerinin kusursuz sürdürülemeyeceğine bir örnek daha teşkil edilebileceğini göstermektedir.

Eğitim İş sendikası, yönetici ve üye tikelliklerin tamamının siyasal iktidarın eğitimde özelleştirme politikalarına karşı olduğunu görülmektedir. Ancak siyasal iktidarın eğitim politikalarına bu karşı oluşun, hegemonya bloğuna eklemlenme pratikleri açısından yönetici ve üyelere farklı işlediği görülmektedir. Yöneticiler özelleştirme politikalarına karşı çıkışlarını sendikanın özellikle "kamusal eğitim", kısmen de "antikapitalizm" ve "İslami sermaye" karşıtı söylemlerini kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Ancak, yöneticilerin yarısı, özelleştirme politikaları ile küresel politikalar arasında bir bağ kurmadığı görülmüş, özelleştirme politikalarına karşı çıkışı kısmen İslami sermayeye kaynak aktarmaya, kısmen de Atatürk'ün "devletçilik" ilkesine bağlamaları, eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıkışın temel eksenine "Atatürkçülük" söylemini ve İslami sermaye karşıtlığını yerleştirdiklerini göstermektedir.

Üyelerin ise, tamamının hiç bir söylemsel dil kullanmadan, sadece (özel okul-devlet okulu, eşitsizlikler gibi) somut talepler şeklinde özelleştirmeye karşı çıktıkları görülmüştür. Bu bulgu, görüşme yapılan üye tikelliklerin ne "kamusal eğitim" savunusu, "kapitalizm", "neoliberalizm", "İslami kapitalizm" karşıtlığı gibi evrensel söylemlere, ve dolayısıyla ne de "sol sosyalizm" ya da "sosyal demokrasi" gibi ideolojik evrensel söylemlere eklemlenecek bir ideolojik bilinçle hareket etmediklerini, -dinselleşme politikalarında da üyelerin sendikal söyleme yaslanmadan, talepsel bir dil kullandıkları göz önünde bulundurulduğunda- Eğitim İş sendikasının, görüşme yapılan üyelere aslında potansiyel olarak hazır duran özelleştirme karşıtlığını eklemleyebilecek Gramsci'ci tabandan ideolojik bilinçlenmeye dayalı bir örgütlenme pratiği gerçekleştirmeyi başaramamış olabileceğini ya da üyeler ile bağı veya iletişimin içeriği ile ilgili aksaklıkların olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, üyelerin tamamına yakını, sendikasının eğitimde özelleştirme politikalarını bilmemesi ya da yanlış bilmesi, çoğunlukla Atatürkçü kimlikleri sebebiyle sendika çatısı altında bulunuyor olduklarını belirtmeleri, tabandan örülmüş ideolojik hegemonik bir birliktelik oluşturulamadığını gösterdiği kadar, sendika çatısı altında alınan kimi kararlara, "pasif rıza failliği" ile, yani o sendikanın kimliksel çatısında olmanın doğal getirisi olarak ortaya çıkmış "popülist tabiyet"lerin, böylece de politikalara yönelik bir pasif rızanın diğer sendikalarda görüldüğü gibi bir kez daha karşımıza çıkmış olabileceğini göstermektedir.

5.1.3. Sendikalara Üye Olmayan Öğretmenlerin Eğitimde Dinselleşme ve Eğitimde Özelleştirme Politikalarına Yönelik Konumlarına İlişkin Sonuçlar

Siyasal İktidarın eğitim politikalarına ilişkin olarak hiç bir sendikaya üye olmayan öğretmen tikelliklere bakıldığında, din eğitimi politikasında öğretmenlerin yarısının, özelleştirme politikaları konusunda ise öğretmenlerin tamamına yakınının siyasal iktidarın politikalarına karşı bir tutum belirledikleri, ancak düşüncelerini belirli bir üst siyasal söyleme bilinçli eklemlenme, belirli bir gruba, düşünceye ya da siyasal iktidarın söylemine dahil olma kaygısı gütmeyen, politikaların tamamen pratik olumsuzluklarını tespit ederek, bu olumsuzluklara karşı çıkmaya çabalayan bir noktada olduğu, bu çerçevede de siyasal iktidar ya da sendikaların yönetim ilkesine karşı bir demos ilkesi koyarak siyasal karakterli bir öznellik ortaya koydukları görülmektedir. Böylece yapısal belirleme ve örgütlenme çabalarına rağmen sendikası olmayan öğretmenlere bu çabanın yeterince etki etmediği, ya da bu öğretmenlerin kendi siyasal özne olma tarzlarını yapısal siyasal söylemlerden uzak bir konumda olarak seçtiklerini, yapısal siyasal aktörler ile ilgilenmedikleri, onlara güç katmaya ya da karşı çıkmaya çalışmadan ama var olan politikanın olumsuz etkilerini gören ve buna karşı çıkan "rıza bozucu bir faillik" sergiledikleri görülmüştür.

5.1.4. Eğitimde Dinselleşme ve Eğitimde Özelleştirme Politikalarına Yönelik Genel Verilere İlişkin Sonuçlar

Araştırmada ele alınan eğitim politikalarına ilişkin sendikalara göre ayrı ayrı değil de genel toplam bulgular üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, Siyasal iktidarın din eğitimi ve eğitimde özelleştirme politikalarına ilişkin olarak, sendikalı olan olmayan tüm katılımcıların büyük çoğunluğunun bu iki politikaya da karşı çıktıkları bulgulanmıştır. Katılımcıların tamamına yakınının, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında kalan din eğitiminin zorunlu olmaması gerektiğini belirtmeleri, görüşmeciler arasında radikal bir siyasal İslami eğilime yönelme potansiyelinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu bulgu aynı zamanda, tüm Türkiye'nin radikal İslam'a bakış açısı için bir referans olabilecek bir değer taşımaktadır. Ayrıca, katılımcıların çoğunluğunun din eğitimi ile birlikte, özelleştirme politikalarına da karşı çıkmaları, Siyasal İktidarın, neomuhafazakar (muhafazakar+neoliberal) eğilim ile inşa etmeye çabaladığı "İslami Kapitalizm" hegemonyasının bir hegemonya krizi ya da bir organik kriz içerisinde olduğunu, bu inşa çabasında, hegemonya örgütlenmesinden ziyade "pasif devrimsel" süreçlerin izlendiği de düşünüldüğünde, bu siyasal projenin

tutunabilmesi için zor aygıtının daha fazla devreye girmesinin olası olabileceğini göstermektedir.

Bununla birlikte görüşülen Türk Eğitim Sen'li üyelerin büyük çoğunluğunun özellikle Laik Cumhuriyet ve Atatürk vurguları yapmaları, onların muhafazakârlıktan ziyade Atatürkçü söyleme eklemlendiklerini ve kendi sendikalarının muhafazakâr söylem ve tikellikler üzerinde yapısal belirleme çabalarına karşı, Türk Eğitim Sen'li üye katılımcıların bu yapısal belirlemenin ötesinde kendi siyasal öznelliklerini sergileyebildiklerini göstermektedir.

Ayrıca, Toplumun muhafazakâr bir eklemlenişe eğilimi ve din eğitime ilişkin böyle sanıldığı kadar güçlü bir talebinin olmaması, hem İmam Hatip gibi dini eğitim veren okulların ihtiyaç fazlası planlandığını, hem de eğitim müfredatındaki din eğitiminin ihtiyaç fazlası planlanıp programlandığını, dolayısıyla eğitim planlaması açısından başarısız olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, katılımcıların %65'i eğitimde özelleştirme politikalarına karşı çıkmasına rağmen, %50'sinin kendi çocuğunu özel okula göndermeyi tercih edebileceğini belirtmesi, Sınıf Stratejileri (Class Strategies) bağlamında, öğretmenlerin orta sınıf olarak kendi sosyoekonomik sınıfsal konumunu yeniden üretmek ve ondan vazgeçme sonucunu üstlenmemek adına karşı olduğu sınıfsal eşitsizliklere rağmen kendi çocuğunu özel okula gönderip eşitsizlikler yeniden üreten bir konumda olabileceklerini gösterebileceği kadar, kendi alt yapısal ideolojik ve ekonomi politik temellendirmelerine rağmen, ("Atatürkçü, muhafazakâr, solcu özel okul" gibi) üst yapısal ideolojik boyutun okul tercihlerinde daha baskın olmuş olabileceğini de göstermektedir.

Bununla birlikte, söz konusu eğitim politikalarına ilişkin olarak, sendikaların çoğunda yönetici ve özellikle üye tikelliklerin kendi sendikalarının kurumsal politikasını bilmediğini belirtmesi ya da yanlış bilmesi, bu sendikalarda önemli eğitim politikalarına ilişkin kararlar alınırken, demokratik işleyen bir katılım sisteminin yeterli oluşturulmadığını, tikelliklerin politikaların içeriğine yeterince hakim olmadan sadece siyasal kimliklerinden ya da pratik beklentilerle çatısı altında olmakla her politikaya onay vermiş olabileceklerini, dolayısıyla popüler kodlara tabi olanın doğal bir uzantısı olarak "pasif rıza failliği" sergilemiş ve rıza objesine yönelik "popülist tabiyetler" nedeniyle bir "pasif rıza" devşirilmiş olabileceğini göstermektedir.

5.1.5. Türkiye'de Eğitim Politikaları Üzerine Süren Hegemonya Mücadelesinde Tikel Direniş Süreçlerine İlişkin Sonuçlar

Bu çerçevede, yapısal siyasal aktörlerin tikellikler üzerinde örgütlenme çabalarına karşın, tikelliklerin politik davranışlarının ne olduğu ve hegemonya mücadelesinin içerisinde nasıl bir siyasal konum aldıkları önem kazanmaktadır. Araştırma bulguları, sendika üyelerinin çoğunluğunun, sendikaları politika kararları alırken üyelerine danışma mekanizmalarının yeterince işlemediğini göstermektedir. Üye tikelliklerin, sendikalarını hiyerarşik yapısından şikâyet etmeleri, yapıların, kendi hiyerarşik özelliklerinden dolayı özneleri görmeyen, onların özneliklerini buharlaştırıcı ve temsil ilişkileri sayesinde yüz binlerce üyeyi pasifize edip, istenilen yönde politik olarak mobilize edebilen bir varoluşa sahip olabildiklerini göstermektedir. Sendikalarının bu hiyerarşik yapılanmalarına karşın, bünyesinde bulunan tikelliklerde; yapıların altında ezilmişliğini kabullenen ve çoğunlukla kendilerinin bir politik öznelik sergileyemedikleri kabulüne yol açan "apolitik öznelik", ya da yapısal siyasetin blokajına ve görünmez kılıfına rağmen, aslında politika uygulama esnasında ortaya çıkan bir politik sonuç olarak tikelliklerin kendilerine özgü siyasal varoluşları gibi, aynı kişide bile birbirinin içine geçebilen iki zıt olguyu ortaya çıkarabildiği görülmüştür. Örneğin, *"İlgilenmiyorum"* gibi apolitik bir özneliğin yanı sıra *"onun propagandasını yapmam"*, ya da *"sendikaya az gitmeye başladım"* gibi kendine özgü bir tikel siyasal konumlar ortaya konması, postyapısal siyasal işleyişte, mikro politik süreçlerde, demos ilkesinin, yapısal siyasetin yönetim(kratos) düzenini kesintiye uğratarak, iktidar formuna karşı yapıbozumsal bir siyasal öznelik ortaya koyabildiğini göstermektedir.

Tikelliklerin kendilerine özgü bir siyasal öznelik sergilediğini gösteren bu bulgular, onların hegemonya mücadelesinde sadece her hangi bir politikanın üst söylemine bilinçli eklemlenerek ya da politikalara tabi olarak değil (yani "aktif rıza failliği" ve "pasif rıza failliği"nden başka), aynı zamanda politikalara rıza üretmenin dışında kalan bir siyasal öznelik biçimi de sergileyerek, hegemonya mücadelesinin içerisinde yer almakta olduklarını, bu şekilde, politik söyleme eklemlenmesi hedeflenen tikelliklerin, kendi sendikası ya da bir başka siyasal aktörün her hangi bir üst söyleminin pratiği olan bir politikaya rıza üretmenin dışında kalan ve başka bir söyleme eklemlenmeden ortaya çıkan, rıza üretme hedeflerinin yapısını bozucu "Anti Rıza Failliği" sergilediklerini göstermektedir. Bununla birlikte hegemonya mücadelesinde ortaya çıkan apolitik tikel öznelik konumlarının varlığı, gerek kimliklere tabi olmakla oluşan "popülist tabiyet" ile, gerekse sendika çatısı altında olarak

nicel bir katkı sunmakla oluşan pasif tabiyet biçimlerine bağlı olan konumlanışlar, nicel kitleye, dolayısıyla geçici teyellenmiş bir pasif devrimsel kitleye dayalı bir tür hakimiyet ya da egemenlik kurulabilmesini mümkün kılabildiğini göstermektedir. Bu çalışma, elbette böylesi bir geçici politik tutunuşun, kısa zamanda bir organik krize girmeye namzet olabileceği gibi, ideolojik bilinçle eklemelenmemiş olan bu geçici kitlenin dağılmasını önlemek için zor aygıtına başvurmak zorunda kalılabileceğine ilişkin bir tartışmayı da ortaya koymaktadır.

Tikelliklerin özgül yapıbozumsal öznellikleri, tam anlamıyla mutlak bir hegemonya projesi oluşturmanın imkânsız olabileceğini, yapısal siyasal işleyişe eşlik eden bir de postyapısal siyasal işleyiş olabileceğini, tikelliklerin moleküler direnişlerinin ve karmaşık öznelliklerinin açığa çıkabildiğini göstermektedir. Sendikalara üye olan ve olmayan tüm özgül siyasal öznelerin, siyasal iktidarın politikalarında kabullenmedikleri unsurlara itiraz etmesi, projelendirilen politikaların tam da asıl tesis edilme noktasında yani uygulama esnasında politikayı planlandığı gibi uygulamaması, bir hegemonya projesinin politika basamağının boşa çıkmasına ve bu bağlamda da başarısız olmasına yol açan bir politik pratik gerçekleştirmiş olduklarını göstermektedir.

Tikelliklerin bu özgül siyasal öznellikleri, bir hegemonya projesinde, yapısal siyasal aktörün hangi evrensel siyasal söylemi ortaya koyarsa koysun, bu söylemin temsilini üzerine alan toplumsal tikelliğin, bu temsilin kusursuz gerçekleşmesini imkansız kılan bir öznellik biçimi olarak ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Yani, bir politik projenin kendi yapısal hedef ve söylemleri ile tikelliklerin politik davranışlarındaki belirsizlik ve ortaya çıkan örtüşmezliğin doğurduğu "politik sapma", söylem ile toplumsal gerçekliğin örtüşmediği, geride daima bir anlamsal ve toplumsal artık bırakan bir postyapısal ontolojik ilkeyi ve bu ontolojik ilkenin de evrensel-tikel antagonizmasının içine yerleştiği bir başka politik bağlam olan "postyapısal siyasal işleyiş" açığa çıkarabileceğini göstermektedir. Böylece, genelde yapılar arası bir ilişki olarak algılanan hegemonya mücadelesi kavramına, yapısal siyasetin ulaşmadığı uzamlarda tikelliklerin de "moleküler direniş"le dahil olabilmesi, post yapısal bir siyasal işleyişin bir politik olgu olarak ortaya konulabileceğini göstermektedir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına dayalı öneriler şu şekilde sıralanmaktadır.

5.2.1. Politika Önerileri

1- Toplumsal alanda, siyasal mücadele yürüten yapısal siyasal aktörler tarafından, kitle inşa siyasetinin demokratik, tabandan ve bilinçli örgütlenmelere dayanarak sürdürülmesi fikri dikkate alınmalıdır.

2- Özneleri dikkate alan, moleküler direnişlere ve karmaşık siyasal özneleşme olanaklarına imkan veren, özyönetim perspektiflerine dayalı, tek elden bir önderlik mekanizması yerine, çokluk fikrine dayalı demokratik yatay örgütlenme biçimleri, tüm kurumsal alanlarda, onların hiyerarşik yapılanmasını aşan bir örgütlenme biçimi olarak dikkate alınmalıdır.

3- Araştırma bulgularında kamusal eğitim üzerine oluşan talebin, özel okul talebinden çok daha fazla olmasına dayanarak, niteliği artırılmış, ve kamusal olan eğitim talebine dayalı eğitim politikalarına öncelik verilmelidir.

4- Başarılı bir eğitim politikası ve planlaması oluşturabilmek için, politikalar halkın gerçek ihtiyaç ve taleplerine talebine dayanarak oluşturulmalıdır.

5- Eğitim politikaları oluşturulurken, politikalara rıza üretme süreçleri, popülizm yerine, bilinçli performatif eklemlenmelere, demokratik katılımlara ve gerçek ihtiyaçlara dayalı olarak işlemelidir.

6- Sivil toplum örgütleri, birer legal tüzel varlık olarak, devletin yönetim mekanizması tarafından içerilme ve siyasal iktidar mekanizmasının bir parçası gibi iş görme riskini göz önünde bulundurarak, özellikle gerçek bir muhalefet işlevi görmek istiyorlarsa, onların, devlet mekanizması ile yasal, ekonomik, statüsel ya da çıkara dayalı bağlarını koparacak ya da minimuma indirecek bir anlayış geliştirilmelidir.

7- Toplumsal ve devrimci mücadele sürdüren yapısal siyaset kurumlarının, toplumdaki ve kendi bünyelerindeki bireyleri, birer özne olarak görebilecekleri ve kendi içlerinde tomurcuklanan iktidar uzamlarını parçalayacak, demokratik ve özeleştiril bir işleyişe kavuşmaları için çabalanmalıdır.

8- Kurumsal bünyelerde yer alan tikelliklerin, kendilerine ilişkin herhangi bir olumsuz koşulu değiştirmek istediklerinde ya da devrimci bir dönüşüme inandıklarında, bu dönüşümü

yapılardan beklemek yerine, önce kendilerinden başlayarak, bulundukları kurumsal yapıyı dönüştürebilecekleri, moleküler direniş gücüne sahip bir performatif siyasal öznellik geliştirmek için gayret etmeleri gerekmektedir.

5.2.1. Araştırma Önerileri

1- Bir siyasal iktidarın kendi ideolojisi doğrultusunda hegemonya tesis etmek için oluşan başka siyasal süreçlerin neler olabileceğine ilişkin araştırmalar yapılabilir.

2- Bir hegemonya mücadelesinde iktidar konumundaki siyasal aktöre karşı bir mücadele geliştiren siyasal aktörlerin başka hangi süreçlerle bu mücadeleyi yürütebileceğine ilişkin araştırmalar yapılabilir.

3- Siyasal alanın toplumun en derin hücrelerine, tikelliklerin davranışlarına kadar genişlediğini ve moleküler direnişlerin günlük yaşama içkin olduğunu göz önünde bulunduran, başka kurumsal alanlardaki mücadeleyi ele alan siyaset felsefesi ve siyaset bilimi çalışmaları yapılabilir.

4- Bir okul örgütlenmesinin tabandan demokratik bir işleyişe dayalı hegemonya projelerinden örnek alınarak oluşturabilip oluşturulamayacağına ilişkin araştırmalar yapılabilir.

5- Bir "eğitim planlamasının", bu tip bir siyasal hegemonya projesiyle nasıl başka ilişkileri olabileceğini gösteren çalışmalar yapılabilir.

6- Bir Eğitim Politikasının nasıl tesisi edildiğine ilişkin bu araştırma bulgularından başka, hangi siyasal süreçlerin gerçekleştiğini ele alan çalışmalar yapılabilir.

7- Rıza üretme, kimlik inşası, popülizm ve neokorporatizm gibi hegemonya inşa stratejilerinin başka hangi politikaların uygulanmasında etkili olduğuna dair araştırmalar yapılabilir.

8- Eğitim politikalarının demokratik yoldan uygulanıp uygulanmadığını ya da nasıl uygulanması gerektiğini ele alan araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- AB Genel Sekreterliği, (2011). "Siyasi Reformlar-1", *Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Türk Yerel Medyası AB Yolunda proje raporu*, https://www.ab.gov.tr/files/SY%C4%B0B/4_rehber.pdf (24.03.2019).
- Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan*, (çev. İsmail Türkmen). Ayrıntı yay. İst.
- Akar, D & Martı, L. (2015). "Söylem Çözümlemesi". *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*, (ed. Seggie, F.N. & Bayyurt, Y.). Ankara:Anı
- Akkaya, Y. (1996). *Neo-Korporatizm ve Türkiye'de Sendikacılık*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akkaya, Y. (2004). "Düzen ve Kalkınma Kısılacında İşçi Sınıfı ve Sendikacılık", *Neoliberalizmin Tahribatı-2-Türkiye'de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet*, (Ed: Neşecan Balkan, Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- AKP, (2002a). 2002 Genel Seçimleri Beyannamesi, <https://www.akparti.org.tr/media/318780/3-kasim-2002-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (04.01.2020).
- AKP, (2002b). Erdoğan, Acil Eylem Planı'nı Açıkladı, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-acil-eylem-planini-acikladi-110017> (12.11.2019).
- AKP, (2007). 2007 Genel Seçimleri Beyannamesi, <https://www.akparti.org.tr/media/318777/22-temmuz-2007-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (05.01.2020).
- AKP, (2011). 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Beyannamesi, <https://www.akparti.org.tr/media/318778/12-haziran-2011-genel-secimleri-secim-beyannamesi-1.pdf> (05.01.2020).
- AKP, (2018). Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, <https://www.akparti.org.tr/media/318779/24-haziran-2018-cumhurbaskanligi-secimleri-ve-genel-secimler-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (05.01.2020).
- Ak Parti-2023 Vizyonu, (2015). 4. Olağan Büyük Kongre: 2023 Siyasi Vizyonu, <http://www.akparti.org.tr/media/272148/2023-vizyonu.pdf>, (05.03.2019).
- Ak Parti Alnımızın Akıyla 9,5 Yıl, (2012). *Alnımızın Akıyla 9,5 Yıl*, <http://www.akparti.org.tr/media/272165/alnimizin-akiyla-9-5-yil-2012.pdf> (25.10.2019).
- AKP Sessiz Devrim, (2015). *2002-2014 Sessiz Devrim Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri*, AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı: Ankara
- Aksoy, Hasan Hüseyin (2005). "Küresel Kapitalizmin Kamusal Eğitime Etkileri", *Abece Dergisi*, Sayı:232, Ankara.
- Aksoy, Hasan Hüseyin, (2017). "Her Dersliği Bir Özgürleşme Alanına Dönüştürmek", *Eleştirel Pedagoji*, Sayı: 51-52, ss.4-12.

- Aksoy, H. H. (2019). "İktisadi Kalkınma Yaklaşımının Eğitimle İlişkisi ve Günümüzdeki Durumu Üzerine". *Kamucu Tavır. Birleşik Kamu İş Konfederasyonu Dergisi*, Güz, Sayı 5., ss.21-26.
- Aksoy, H. H. ve Eren Deniz, E. (2017). Teacher authority, autonomy, and authoritarianism in Turkish vocational high schools. In F. Mızıkacı & G. Senese (Eds.). *A Language of Freedom and Teacher's Authority: Case Comparisons From Turkey and the United States* (p.111-128). London: Lexington Books.
- Altunya, N. (1998). *Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi (1908-2008)*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Althusser, L. (1991). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev: Y. Alp, M. Özışık, İletişim Yayınları. İstanbul.
- Anderson, P. (1976). "The Antinomies of Antonio Gramsci", *New Left Review*, No:1 /100: s.5-77
- Anderson, P. (2007). *Gramsci: Hegemony, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji*, (Çev. Tarık Günersel), İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Anderson, P. (2011). *Batı Marxizmi Üzerine Düşünceler*, (Çev: Bülent Aksoy), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Angermuller, J. (2014). *Poststructuralist discourse analysis; Subjectivity in enunciative pragmatics*, Palgrave Macmillan UK, ebook isbn, 978-1-137-44247-5, <https://www.springer.com/gp/book/9781137442468#aboutBook>, (09.01.2018).
- Arato, A. & Cohen, J. (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori*, ed. A. Argun akdoğan, Ankara: Efil Yayınları.
- Akpınar & Aydın, (2007). "Türkiye ve Bazı Ülkelerin Eğitim Reformlarının Karşılaştırılması", *Doğuanadolu Araştırmaları*, Cilt 6, sayı 1.
- Aydoğanoglu, E. (2011). *Dünyada ve Türkiye'de Sendika - Siyaset İlişkisi*, Ankara: Kültür Sanat Sen.
- Balcı, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ball, S. J. (2003). *Class strategies and the education market: The middle class and social advantage*. New York, NY: Routledge.
- Barker, C. & Galasinski, D. (2003), *Cultural studies and discourse analysis*, Sage Publication, London.
- Başkaya, F. (2013). "Sunuş", *Akp, Ilımlı İslam, Neoliberalizm*, (ed.) Fikret Başkaya, Ankara: Ütopya yay.
- Baştürk, E. (2017). Foucaultcu İktidar Teorisinin Eleştirisi: Lacancı Bir Müdahale, *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Ocak/January 2017, 10(1), 46-67.
- Bayramoğlu, S. (2002). "Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim", *Praksis*, sayı 7, ss. 85-116
- Bianet, (2017). *Eğitim Sen: Eğitim Ticarileşme ve Dinselleşme Kısacasında*, <http://bianet.org/bianet/print/189782-egitim-sen-egitim-ticarilesme-ve-dinsellesme-kiskacinda> (12.03.2020).

- Bilgin, V. (2016). *Ümmet İçinde Millet Olmalıyız*, <http://www.memursen.org.tr/ummet-icinde-millet-olmalyiz> (29.05.2019).
- Birgün, (2017). *Din dersinde öğrenciye şeriat eğitimi*, <https://www.birgun.net/haber/din-dersinde-ogrenciye-seriat-egitimi-166582> (27.04.2020).
- Birleşik Metal-İş, (2003). *Neden Sendika, Neden Birleşik Metal iş*, İstanbul, Birleşik Metal İş yay. http://www.birlesikmetal.org/kitap/kitap_03/2003-6.pdf, (27.11.2019).
- Birleşik Kamu İş, (2019). *Laiklik Aydınlik Türkiye'nin Güvencesidir!*, <http://www.birlesikkamuis.org.tr/blog/detay/Laiklik-Aydinlik-Turkiye-nin-Guvencesidir-> (26.09.2019).
- Bobbio, N. & Texier, J. (1982). *Gramsci ve Sivil Toplum*. (Çev. Arda İpek/ Kenan Somer). Ankara: Savaş Yayınları.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*, İletişim:İstanbul.
- Boratav, K. (2002). "İktisat Tarihi (1908-1980)", *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980* içinde. (s. 297-380). cilt 4. der. S. Akşin. İstanbul: Cem Yayınları.
- Boratav, K. (2009). *Türkiye İktisat Tarihi 1908– 2009*. Ankara: İmge Yayınları.
- Bozdağ, Bekir, (2017). *Bekir Bozdağ: Merdiven altı din eğitimi büyük bir yanlışlık*, <https://t24.com.tr/haber/bekir-bozdag-merdiven-alti-din-egitimi-buyuk-bir-yanlislik,479533>
- Böke, K. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Basım Yayım ve Dağıtım Ltd. Şirketi.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of diaspora: Contesting identities*, London: Routledge.
- Bruszt, L. (2006). Making capitalism compatible with democracy: tentative reflections from the East, in. *The Diversity of Democracy: Corporatism, Social Order and Political Conflict*, (ed. Colin Crouch& Wolfgang Streeck), Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Bulut, F. (2013). "İslamcılık, Siyasal İslam ve Ilımlı İslam", içinde. *Akp, Ilımlı İslam, Neoliberalizm*, ed. Fikret Başkaya, Ankara:Ütopya yay.
- Bursa.gov.tr, (2019). *Eğitime Destek Platformu, İl Koordinasyon Toplantısı Yapıldı*. <http://www.bursa.gov.tr/egitime-destek-platformu-il-koordinasyon-toplantisi-yapildi> (10.01.2020).
- Butler, J & Laclau, E. & Zizek, S. (2009). *Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik*, çev. Ahmet Fethi, Hil yay, ist.
- Butler, J. (2015). *İktidarın Psikik Yaşamı Tabiyet Üzerine Teoriler*, (F. Tütüncü, Çev), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Buyruk, H. (2013). *Türkiye’de Öğretmen Emeğinin Tarihsel Dönüşümüne İlişkin Ekonomi Politik Bir Çözümleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara
- Büyükataman, İ. (2014). *Milliyetçi Hareket Partisi Genel Sekreteri Sayın İsmet Büyükataman’ın “meb’de yapılan adaletsiz yönetici atamaları ve öğretmenler günü”ne ilişkin yaptıkları yazılı basın açıklaması. 21 Kasım 2014*, http://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/3612/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Sekreteri_Sayin_Ismet_BUYUKATAMAN_in_MEB_de_yapilan_adaletsiz_yonetici_atamaları_ve_ogret.html (09.04.2020).

- Can, N. (2012). "Öğretmenlerin Örgütlenmeye Aktif Katılımının Engelleri" *Turkish Journal of Education*, July 2012, Volume 1, Issue 1.
- Cangızbay, K. (2013). "AKP, Korsan/Gayri Nizami Kapitalizmin İktidarındır", içinde. *Akp, İlmli İslam, Neoliberalizm*, ed. Fikret Başkaya, Ankara: Ütopya yay.
- Carnoy, M. (2001). "Gramsci ve Devlet", (Çev. Mehmet Yetiş), *Praksis*, 3, 252-278
- Carnoy, M. (2014). *Devlet ve Siyaset Teorisi* (Çev. Metin Yetiş). Ankara: Dipnot Yay.
- Cederman, L. (2001). "Political Boundaries and Identity Trade-Offs", içinde. *Constructing Europe's Identity: The External Dimension*, Lars-Erik Cederman (ed.), Boulder CO, London, Lynne Rienner Publishers.
- Cerulo, K.A. (1997). "Identity construction: New issues, new directions". *Annual Review of Sociology*, sayı 23, 385-409
- Chatterjee, P. (2019). *I am the people: Reflections on popular sovereignty today*. Columbia University Press, New York.
- CHP, (2018). *CHP 2018 Seçim Bildirgesi*, <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3> (18.03.2020).
- Cizre, Ü. (1992a). "Korporatizm ve Türk Sendikacılığı I", *Birikim dergisi*, ss. 30-38, sayı 41.
- Cizre, Ü. (1992b). "Korporatizm ve Türk Sendikacılığı II", *Birikim dergisi*, ss. 46-56, sayı 42.
- Cohen & Arato (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori*. (Argun Akdoğan çev.) Ankara: Efil
- Corson, D. (1995). *Discourse and power in educational organizations*, Hampton Press, New Jersey
- Coşkun, M. K. (2007). *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*. Ankara: Dipnot Yayıncılık
- Crouch, C. (2016). *Post-Demokrasi*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost yay.
- Crouch, C. (2006). Neo-corporatism and democracy, in. *The diversity of democracy: Corporatism, social order and political conflict*, (ed. Colin Crouch & Wolfgang Streeck), Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan, (2019). *Uluslararası "İşin Geleceği: Tehditler ve Fırsatlar" Konferansında Yaptıkları Konuşma*, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/105046/uluslararasi-isin-gelecegi-tehditler-ve-firsatlar-konferansinda-yaptiklari-konusma> (01.03.2020)..
- Çelebi, A. (2002). *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*, İstanbul: Metis.
- Çelik, A. (2007). "Yeni Sorunlar, Eğilimler ve Arayışlar: Sendikaların Yeni Dünyası". İçinde. Sazak, F. (2007), *Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar*, (der. Fikret Sazak), ss. 17-75, Ankara: Epos
- Çelik, N. B. (2000). The constitution and dissolution of the Kemalist imaginary, içinde. *Discourse theory and political analysis*, s.193-205, (ed. David Howarth & Aletta J. Norval & Yannis Stavrakakis), Manchester: Manchester University Press.
- Çelik, N. B. (2009). "Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem", içinde *Modern Türkiyede Siyasi Düşünce: Kemalizm*, ed. M. Belge, T. Bora ve M. Gültekingil, İstanbul: iletişim yay.
- Çelik, N. B. (2018). "Popülizmi Anlamak", *yenie dergisi*, Sayı 22, ss. 57-79.

- Davutoğlu, A. (2015a). *2002-2014 Sessiz Devrim Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri*, AK Parti Tanıtım ve medya başkanlığı: Ankara
- Davutoğlu, A. (2015b). Şiddetin, silahın dili sona erecek, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/siddetin-silahin-dili-sona-erecek-170587.html> (25.10.2019).
- Dede, Nezihe (2016). *Nietzsche ve Gadamer'de Hakikat Problemi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- DEK, (2004). 4. *Demokratik Eğitim Kurultayı- Mesleki ve Teknik Eğitim*, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/Mesleki-Ve-Teknik-E%C4%9Fitim.pdf> (23.03.2020).
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (1990). *Anti Oedipus- Kapitalizm ve Şizofreni 1* (A. Akay Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (1993). *Kapitalizm ve Şizofreni 2 - Bin Yayla*. (A. Akay Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1988). *A Thousand Plateaus*, (trans. by Brian Massumi), London: The Athlone Press.
- Demirdizen, D. ve Lordoğlu K. (2013). "Türkiye’de Sendika İçi Demokrasi ya da Bir İmkânsızın Arayışı mı?" *V. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Petrol-İş Yayınları, İstanbul, ss. 217-229.
- Derbis, (2019). <https://www.siviltoplum.gov.tr/sendikalara-iliskin-istatistikler> (12.10.2019).
- Derrida, J. (1983). "Excuse me, but I never said exactly so: Yet another Derridean Interview", in *On the Beach* (Glebe NSW, Australia). number 1, p.42. <http://hydra.humanities.uci.edu/derrida/so.html> (04.05.2018).
- Derrida, J. (1999). "Differance", *Toplumbilim Jacques Derrida Özel Sayısı*, çev. Önay Sözer, Sayı :10, ss. 49-61, Bağlam Yay., ist.
- Derrida, J. (2010). *Gramatoloji*, (çev. İsmet Birkan). İstanbul: BilgeSu yay.
- Derrida, J. (2006). "Şiddet ve Metafizik", *Cogito*, Sayı 47-48, ss. 62-161, İstanbul:YKY
- Dinçer, Ö. (2012). "Dinçer, "4+4+4" Eğitim Sistemini Anlattı" <https://www.haberler.com/milli-egitim-bakani-dincer-4-4-4-egitim-sistemini-3477530-haberi/> (09.08.2018).
- Direk, Zeynep, (2003). *Sonsuza Tanıklık*, İstanbul: Metis.
- Direk, Zeynep, (2018). *Cinsel Farkın İnşası: Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet*, İstanbul: Metis.
- DİSK, (1978). *Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığı Disk Eğitim Notları*, İstanbul: Disk Yayınevi.
- Diyanet, (2019). *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi*, <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/Diyanet%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kur'an%20E%C4%9Fitim%20ve%20%C3%96%C4%9Fretimine%20Y%C3%B6nelik%20Kurslar%20%C4%B0le%20%C3%96%C4%9Frenci%20Yurt%20ve%20Pansiyonlar%C4%B1%20Y%C3%B6nergesi.pdf> (17.09.2019)

- Duman, (2012). *Sınıf Mücadelesi ve Sendikal Örgütlenme: Yunanistan'da Sınıf Mücadelelerinin Tarihi ve Sosyal Güvenlik Reformu Deneyimi*<http://calismatoplum.org/sayi35/duman.pdf>, (23.05.2020)
- Eagleton, T. (2005). *İdeoloji*, (çev. Muttalıp Özcan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- EBS, (2012). *Eğitimciler Birliği Sendikası Haber Bülteni*, sayı 64.
- EBS, (2012). *Soru ve Cevaplarla 4+4+4 Eğitim Sistemi Ne Getiriyor, Neler Olmalı*,<https://www.ebs.org.tr/manset/1400/Kamu%20G%C3%B6revlileri%20Hakem%20Kurulu'na%20ba%C5%9Fvurduk> (10.09.2019).
- EBS, (2013). *4+4+4 Eğitim Reformunu İzleme Raporu*https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/4_4_4_Egitim_Reformunu_Izleme_Raporu.pdf (27.05.2018)
- EBS, (2014). *Eğitimciler Birliği Sendikası HaberBülteni*, sayı 75, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/BULTEN75web.pdf haber bülteni 2014 sayı 75, (24.03.2019).
- EBS, (2017). *Gecikmiş Bir Reform: Eğitimin Demokratikleştirilmesi*, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/gecikmis_bir_reform_mufredatin_demokratiklestirilmesi.pdf (28.09.2018).
- EBS, (2016). *Emeğin Kahramanları Maraş'ta buluştu*, http://www.ebs.org.tr/mobil/haber_detay.php?id=3691(05.05.2019)
- EDP, (2019a). *Eğitime Destek Platformu Toplantısı*, <https://www.youtube.com/watch?v=HiOcCOSnUKg> (10.01.2020).
- EDEP, (2019b). "Bitlis Medeniyet Platformu ve Eğitime Destek Platformu Tatvan'da Konferans Düzenledi", *Bitlis Bülten*, <https://www.youtube.com/watch?v=Lugi4SIsUyU> (10.01.2020).
- EDP, (2019). *Eğitime Destek Platformu Toplantısı Düzenlendi*, Manisa Medya Tv. <https://www.youtube.com/watch?v=HiOcCOSnUKg> (03.04.2020).
- Eğitim Bir Sen, (2010). *Gelecek İçin Eğitim Raporu*, Ankara: Eğitim Birsen Yayınları 41.
- Eğitim Bir Sen, (2012). *2012-2013 Eğitim-öğretim yılı dönem başı açıklaması*, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/65SAYIbuLTEN%20web.pdf (26.01.2020).
- Eğitim Bir Sen, (2015). *100 Soruda Sendikacılık ve Eğitim Bir Sen*, Ankara: Eğitim Bir Sen Yayınları
- Eğitim Bir Sen, (2017a). *Eğitime Bakış 2017 izleme ve değerlendirme raporu*, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/EGITIME_BAKIS_IZLEME_VE_DEGERLENDIRME_RAPORU_2017.pdf (13.11.2019)
- Eğitim Bir Sen, (2017b). *Özel öğretimin hali ve sorunlarının halli*, <http://denizli1.ebs.org.tr/makaleler/230/19/ali-yalcin/ozel-ogretimin-h%C3%A2li-ve-sorunlarinin-halli> (27.04.2020)
- Eğitim Bir Sen, (2018a). *Küreselleşme, Eğitim ve Sendikalar Uluslararası Sempozyumu*, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/kuresellesme_egitim_ve_sendikalar_uluslararası_sempozyum.pdf (16.04.2020).

- Eğitim Bir Sen, (2018b). *Fedakârlıklarımızın ham maddesi ideallerimizdir*, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/haberbulteni_sayi_89.pdf (12.02.2020).
- Eğitim Bir Sen, (2019a). *Tarihçemiz*, <https://www.ebs.org.tr/tarihce> (22.09.2019).
- Eğitim Bir Sen, (2019b). *Tüzüğümüz*, <https://www.ebs.org.tr/tuzugumuz> (22.09.2019).
- Eğitim Bir Sen, (2019c). *Kuveyt Eğitim Çalışanları Sendikası ile çalıştay gerçekleştirdik*, http://www.ebs.org.tr/mobil/haber_detay.php?id=5051(01.04.2020)
- Eğitim Bir Sen, (2020).<https://www.ebs.org.tr/manset/5115/dava-adami-ve-bilge-sendikaci-mehmet-akif-inan-i-rahmetle-aniyoruz> (10.04.2020).
- Eğitim Bir Sen Haber Bülteni, (2014).*Şûra Genel Kurulunda Karara Dönüşen Önergelerimiz*, Sayı 75, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/BULTEN75web.pdf (10.10.2019).
- Eğitim Bir Sen Haber Bülteni, (2016). *Geleceğimiz eğitimcilere, demokrasimiz milletimize emanettir*, sayı 82, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/bulten_82_web.pdf (11.05.2019).
- Eğitim İş, (2008). *Konfederasyonumuz*, https://www.egitimis.org.tr/files/basinyayin/50e57cc067e1b_ocak2008.pdf (20.04.2020).
- Eğitim İş, (2010c). *Öğretim birliği yasası ulusal, akılcı, laik ve bilimsel eğitimin aydınlanma devriminin aynası!*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/ogretim-birligi-yasasi-ulusal-akilci-laik-ve-bilimsel-egitimin-aydinlanma-devriminin-aynasi-715/#.Xvb69igzbIU> (10.01.2020).
- Eğitim İş 4+4+4 Raporu, (2012). *2012 - 2013 Eğitim- öğretim yılı 4+4+4 zorunlu eğitim yasasıyla başlıyor*, http://www.egitimis.org.tr/files/basinyayin/50e5903f7dd4a_444rapor.pdf (12.02.2019).
- Eğitim İş, (2012). *Kamu çalışanlarının iş güvencesi yok edilemez*, <https://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/kamu-calisanlarinin-is-guvencesi-yok-edilemez-139/> (26.03.2020).
- Eğitim İş, (2012b). *2012-2013 Eğitim Öğretim Yılı Sorunlu 4+4+4 Eğitim Yasası ile Başlıyor*.http://www.egitimis.org.tr/files/basinyayin/50e5903f7dd4a_444rapor.pdf (26.03.2020).
- Eğitim İş, (2013b). *Akp'nin eğitimi ticarileştirmesine ve siyasi hedeflerine alet etmesine izin vermeyeceğiz*,<https://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/akp-nin-egitimi-ticarilestirmesine-ve-siyasi-hedeflerine-alet-etmesine-izin-vermeyecegiz-1194/> (29.03.2020).
- Eğitim İş, (2013c). *Mesleğimiz onurumuzdur eylemi için kılıcdaroğlu'nu ziyaret ettik*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/meslegimiz-onurumuzdur-eylemi-icin-kilicdaroglu-nu-ziyaret-ettik-54/#.Xvi5-ygzbIU> (29.03.2020).
- Eğitim İş, (2014a). *Torba yasa TBMM genel kuruluna geldiği gün iş bırakıyoruz*,<http://www.egitimisistanbul1sube.org.tr/torba-yasa-tbmm-genel-kuruluna-geldigi-gun-is-birakiyoruz/> (25.03.2020).
- Eğitim İş, (2014b). *Bu daha başlangıç, mücadeleye devam!*,<http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/bu-daha-baslangic-mucadeleye-devam-1331/#.XviwuigzbIU> (25.03.2020).

- Eğitim İş, (2014c). *Meb bütçesinde yatırıma yer yok*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/meb-butcesinde-yatirimaya-yer-yok-1456/#.XvixkCgzbIU> (25.03.2020).
- Eğitim İş, (2014d). *Kamu kaynaklarıyla özel okullara kıyak*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/kamu-kaynaklariyla-ozel-okullara-kiyak-1366/#.Xvi0ACgzbIU> (15.04.2020).
- Eğitim İş, (2014e). *Chp'den eğitim-iş'e ziyaret*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/chp-den-egitim-is-e-ziyaret-1440/#.Xvi7rSgzbIU> (12.04.2020).
- Eğitim İş, (2016). *2015-2016 eğitim öğretim yılı değerlendirme raporu*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/2015-2016-egitim-ogretim-yili-degerlendirme-raporu-1803/#.XvcUGCgzbIU> (11.03.2020).
- Eğitim İş, (2016b). *Meb istatistikleri 4+4+4 eğitim sisteminin yarattığı yıkımı ortaya koydu*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/meb-istatistikleri-4-4-4-egitim-sisteminin-yarattigi-yikimi-ortaya-koydu-1632/#.Xvit5CgzbIU> (11.03.2020).
- Eğitim İş, (2016c). 65. Hükümet programında kamusal ve bilimsel eğitim yok sayılmıştır, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/65-hukumet-programinda-kamusal-ve-bilimsel-egitim-yok-sayilmistir-1784/#.XvivSCgzbIU> (11.03.2020).
- Eğitim İş, (2016d). *Demokrasi dışı arayışların panzehiri bilimsel ve kamusal eğitimi güçlendirmektir*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/demokrasi-disi-arayislarin-panzehiri-bilimsel-ve-kamusal-egitimi-guclendirmektir-1823/#.Xvi0xCgzbIU> (28.06.2019).
- Eğitim İş, (2016e). *Eğitim Eşit, Parasız, Kamusal, Laik, Ulusal ve Bilimsel Olmalıdır*, <https://www.egitimis.org.tr/files/basinyayin/5851c821995c0.pdf> (23.04.2020).
- Eğitim İş, (2017a). *Yeni milli eğitim bakanlığımız: İslami vakıflar!*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/yeni-milli-egitim-bakanligimiz-islami-vakiflar-2468/#.XvcWPYgzbIV> (15.03.2020).
- Eğitim İş, (2017b). *Akitlerin cumhuriyet ve eğitim-iş korkusu*, http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/akitlerin-cumhuriyet-ve-egitim-is-korkusu-2564/#.Xvc_8CgzbIU (15.03.2020).
- Eğitim İş, (2017c). *Eğitim iş genel başkanı kılıçdaroğlu ile görüştü*, <http://www.egitimhaberci.com/haber/49429/egitim-is-genel-baskani-kilicdaroglu-ile-gorustu.html> (29.03.2020).
- Eğitim İş, (2018). *Okullarda din istismarcılığına izin vermeyeceğiz*, <http://www.egitimis.org.tr/guncel/sendika-haberleri/okullarda-din-istismarciligina-izin-vermeyecegiz-3003/#.XvcXvigzbIV> (20.03.2020).
- Eğitim İş-Tüzük, (2018). *Tüzük 2018*, <https://www.egitimis.org.tr/files/bilgibelge/5c9dda7ba3f95.pdf> (20.03.2020).
- Eğitim İş, (2020). *Hakkımızda*, <https://www.egitimis.org.tr/egitim-is/hakkimizda/> (05.02.2020)
- Eğitim Sen, (2000). *4. Olağan genel Kurulu Çalışma Raporu*, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/II.-B%C3%B6l%C3%BCm.pdf> (22.03.2020).
- Eğitim Sen, (2005). *2005 yılı başında eğitimin durumu*, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/2005-Y%C4%B1l%C4%B1-Ba%C5%9F%C4%B1nda-E%C4%9Fitimin-Durumu.pdf> (23.03.2020).

- Eğitim Sen, (2013). *Bilimsel ve Laik Eğitimi Neden Savunuyoruz*, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/02/Bilimsel-ve-Laik-E%C4%9Fitimi-Neden-Savunuyoruz.pdf> (11.01.2020).
- Eğitim Sen, (2014). 2011-2014 Çalışma Raporu, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/9.-Ola%C4%9Fan-Genel-Kurul-%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma-Raporu-2011-2014.pdf> (10.08.2019).
- Eğitim Sen, (2014b), “Eğitim ve Bilim Emekçilerinin Yaşadıkları Sorunlar, Örgütlenme Durumları ve Sendikalaşmaları 2009 ve 2014 Türkiye Taraması”, Ankara: Eğitim Sen.
- Eğitim Sen, (2015a). *Eğitimde yaşanan dönüşümün boyutları*, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/12/E%C4%9Fitimde-Ya%C5%9Fanan-D%C3%B6n%C5%9F%C3%BCm-%C5%9F%C3%BCn-Boyutlar%C4%B1.pdf> (21.02.2020)
- Eğitim Sen, (2015b). 19. Milli Eğitim Şurasında neler oldu? <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/12/19.-Milli-E%C4%9Fitim-%C5%9Euras%C4%B1-Bro%C5%9F%C3%BCr.pdf> (15.02.2020).
- Eğitim Sen, (2015c). *Karma eğitimde çarpıtmalar ve gerçekler*, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/12/Karma-E%C4%9Fitim-Bro%C5%9F%C3%BCr.pdf> (15.02.2020).
- Eğitim Sen, (2015d). “Eğitimin Tek Derdi Din Değil”, <http://egitimsen.org.tr/egitimin-tek-derdi-din-degil/> (10.10.2019).
- Eğitim Sen, (2016a). *Mahkeme Zorunlu Din Dersini İptal Etti!*, <http://egitimsen.org.tr/mahkeme-zorunlu-din-dersini-iptal-etti/> (10.10.2019).
- Eğitim Sen, (2016b). *Eğitimin Bütün Kademelerini Dini Kurallara Göre Biçimlendirme Uygulamalarına Derhal Son Verilmelidir!*, <https://egitimsen.org.tr/egitimin-butun-kademelerini-dini-kurallara-gore-bicimlendirme-uygulamalarına-derhal-son-verilmelidir/> (10.10.2019)
- Eğitim Sen, (2016c). *Adım Adım Şeriatla Gitmeye İzin Vermeyeceğiz*, <http://egitimsen.org.tr/adim-adim-seriata-gitmeye-izin-vermeyecegiz/> (10.10.2019).
- Eğitim Sen, (2016d). *Dinselleştirmede Son Nokta: Müftü’den Milli Eğitim Yöneticilerine Ders*, <http://egitimsen.org.tr/dinsellestirmede-son-nokta-muftuden-milli-egitim-yoneticilerine-ders/> (10.10.2019).
- Eğitim Sen, (2016e). *Devlet Eliyle Cihatçı Nesiller Yetiştiriyor*, <http://egitimsen.org.tr/devlet-eliyle-cihatci-nesiller-yetisiyor/> (10.10.2019).
- Eğitim Sen, (2017a). *2017’de Eğitimde Neler Oldu?*, <http://egitimsen.org.tr/2017de-egitimde-neler-oldu/> (12.10.2019).
- Eğitim Sen, (2017b) *Hizmet Vakfı’nın Değerler Eğitimi Adı Altında Okullarda Seminer Vermesini Sağlayan Protokolü Yargıya Taşıyoruz!*, <http://egitimsen.org.tr/hizmet-vakfinin-degerler-egitimi-adi-altinda-okullarda-seminer-vermesini-saglayan-protokolu-yargiya-tasiyoruz/> (12.10.2019).
- Eğitim Sen, (2017c). *Kamusal, Eşit, Parasız, Laik, Bilimsel ve Anadilinde Eğitim*, <http://egitimsen.org.tr/mucadelemiz-laik-bilimsel-kamusal-anadilinde-ve-parasiz-egitim/> (15.04.2020).

- Eğitim Sen, (2018a). "2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Sonunda Eğitimin Durumu Raporu", <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2018/06/E%C4%9Fitimin-Durumu-Raporu-7-Haziran-2018.pdf>
- Eğitim Sen, (2018b). *2018'de Eğitimde Neler Oldu?*, <https://egitimsen.org.tr/2018de-egitimde-neler-oldu/> (02.02.2020).
- Eğitim Sen, (2018c). *MEB, Meslek Liselerini Özel Sektöre Devretmek İçin İlk Adımı Attı!*, <https://egitimsen.org.tr/meb-meslek-liselerini-ozel-sektore-devretmek-icin-ilk-adimi-atti/> (09.04.2020).
- Eğitim Sen, (2018d). *24 Haziran Seçimlerine Giderken Eğitim Ve Bilim Emekçileri Tarafıdır*, <https://egitimsen.org.tr/24-haziran-secimlerine-giderken-egitim-ve-bilim-emekcileri-tarafidir/> (08.04.2020).
- Eğitim Sen, (2019a). *2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı Başında Eğitimin Durumu*, <http://egitimsen.org.tr/2019-2020-egitim-ogretim-yili-basinda-egitimin-durumu/> (02.04.2020)
- Eğitim Sen, (2019b). *Hakkımızda*, <https://egitimsen.org.tr/hakkimizda/> (02.04.2020).
- Eğitim Sen, (2020a). *2019-2020 eğitim-öğretim yılı I. Yarıyıl değerlendirmesi*, <https://egitimsen.org.tr/2019-2020-egitim-ogretim-yili-birinci-yariyilinda-egitimin-durumu/> (02.04.2020).
- Eğitim Sen, (2015e). *Eğitimde özelleştirmenin yeni adresi: temel liseler*, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/10/Temel-Liseler.pdf> (22.03.2020).
- Eğitim Sen, (2015f). *KTOEÖS Kamusal Nitelikli Eğitim Konferasına Katıldık*, <http://egitimsen.org.tr/ktoeos-kamusal-nitelikli-egitim-konferasina-katildik/> (22.03.2020).
- Engels, F. (1992). *Sendikalar Üzerine*, İstanbul: Yorum yay.
- Ercan, F. (1998). *Eğitim ve Kapitalizm: Neo-Liberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi*. İstanbul: Bilim Yayınları.
- Ercan, F. (2006). "Türkiye'de Kapitalizmin Süreklilik İçinde Değişimi (1980-2004)- Bilgi Kuramsal Bir Çerçeve Denemesi", s.379-410, içinde. *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi*, (Der. Demet Yılmaz vd.) Ankara: Dipnot.
- Erdem, H. H. (2012). "Edgar Morin'de İnsanlık Durumu ve Geleceğin Eğitimi Düşüncesi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 2012 Bahar, sayı: 13, s. 75-88 ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com
- Erdem, M. (2015). *Milliyetçi Haraket Partisi Ankara Milletvekili Prof. Dr. Mustafa Erdem'in çalıştay açılış konuşması*, https://www.turkegitimsen.org.tr/lib_yayin/395.pdf (09.04.2020).
- Erdoğan ve diğ.(2015). "2005 Yılı Ve Sonrasında Geliştirilen Öğretim Programları İle İlgili Öğretmen Görüşleri; 2005-2011 Yılları Arasında Yapılan Araştırmaların İçerik Analizi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:23, No:1, s.171-196. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/209879> (11.10.2018).
- Erdoğan, B. (2019). *Eğitime Destek Platformu*, <http://www.nil-der.com/?Syf=18&Hbr=1079227&/E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0ME-DESTEK-PLATFORMU> (04.01.2020)

- Erdoğan, R. T. (2014). 5. Din Şurası açılış konuşması, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1548/bizim-mucadelemiz-hak-hukuk-adalet-ve-200-yildir-esirgenen-haklarin-teslimi-mucadelesidir> (27.02.2019).
- Erdoğan, R.T. (2014). *Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Memur-Sen'e Teşekkür*, <http://www.memursen.org.tr/cumhurbaskani-erdogandan-memur-sene-tesekkur-1> (22.09.2019)
- Erdoğan, R.T. (2015). *Genç Memur-Sen Türkiye Buluşması Büyük Coşkuyla Yapıldı*, <http://www.memursen.org.tr/genc-memur-sen-turkiye-bulusmasi-buyuk-coskuyla-yapildi> (22.09.2019).
- Erdoğan, R.T. (2018). *Türkiye ekonomisi, bu tür tehditler ve saldırılarla yıkılmayacak kadar güçlüdür*, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/98895/-turkiye-ekonomisi-tehditler-ve-saldirilarla-yikilmayacak-kadar-gucludur-> (02.04.2020).
- ERG, (2010), "Türkiye'de çift dillilik ve eğitim sürdürülebilir çözümler için atılması gereken adımlar", <http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/Turkiyede-CiftDillilik-ve-Egitim-Politika-Notu.pdf> (19.04.2019).
- ERG, (2011). "Türkiye'de Din ve Eğitim Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci", http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_T%C3%BCrkiyede-Din-ve-Egitim-Son-D%C3%B6nemdeki-Geli%C5%9Fmeler-ve-De%C4%9Fi%C5%9Fim-S%C3%BCreci.pdf
- ERG, (2012), Eğitim Reformu Girişimi, 4+4+4'e Geçiş Eylül 2012 Bilgi ve Politika Notları, http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_444_Bilgi_Notu_Ne_Degisti.pdf
- Ergüder, Ü. (2011). Giriş, *Sivil Toplum İzleme Raporu 2011*, İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- Evrensel, (2013). *Erdoğan Özelleştirmeleri Savundu*, <https://www.evrensel.net/haber/73890/erdogan-ozellestirmeleri-savundu> (02.03.2020).
- Evrensel, (2014). *Eğitim emekçileri grevdeydi (il, il grev haberleri)*, <https://www.evrensel.net/haber/79184/egitim-emekcileri-grevdeydi-il-il-grev-haberleri> (18.03.2020).
- Faas, D. (2010), *Negotiating political identities*, Ashgate pub., Farnham.
- Fairclough, N. (1995), *Critical discourse analysis: The Critical Study of Language*, Longman, Harlow
- Fairclough, N. (2000). *Language and power* (2nd ed.). New York: Longman
- Fidan, T. & Öztürk, İ. (2015). "Sendika Üyesi Olan ve Sendika Üyesi Olmayan Öğretmenlerin Eğitim Sendikalarına Bakışı ve Beklentileri", *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5 Sayı:2, ss.191-220
- Forgacs, D. (2010). *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935*, (İbrahim Yıldız çev.) Ankara: Dipnot Yayınları
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*. çev. Veli urhan, Birey Yay., İstanbul
- Foucault, M. (2005). *Büyük Kapatılma*. çev. I Ergüden, F. Keskin, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. çev. I. Ergüden ve O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı.

- Foucault, M. (2015). *Cinselliğin Tarihi*. çev. H.U. Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı.
- Foster, J.B. (2012). "Eğitim ve Sermayenin Yapısal krizi: ABD örneği", *Monthly Review*, 29, 49-87, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Genç, M. (2009). *Kapitalizm ve Osmanlı*, <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haberArchive&ArticleID=71251> (22.01.2017).
- Gerger, H. (2012). *Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası*. Yordam Kitap yay. İst.
- Glucksmann, C. (2012). Hegemonya ve Rıza: Politik Bir Strateji, İçinde. *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar*, (der. A. S. Sassoon), Dipnot Yayınları: Ankara
- Gökçe, A.T. (2013). "Yeni Ekonomik Düzen, Eğitim Reformları ve Eğitimin Geleceği", içinde. *Eğitim Sosyolojisi*, ed. M. Türkkahraman ve İ. Keskin, s.249-272, Lisans Yay. https://www.researchgate.net/publication/271527754_Yeni_Ekonomik_Duzen_Egitim_Reformlari_ve_Egitimin_Gelecegi/download (18.06.2017)
- Göktürk, D., Güvercin, G., Seçkin, O. (2012). "The new stream of trade unionism: The case of Eğitim-Bir-Sen in Turkey", *Neoliberal Transformation of Education in Turkey: Political and Ideological Analysis of Educational Reforms in the Age of the AKP*, Book Series: Postcolonial Studies in Education, (Ed. İnal K ve Akkaymak G.) s.109-121.
- Gramsci, A.(1999). Selection From Prison Notebook, *Essential Classics in Politics: Antonio Gramsci*, edited and translated by Quentin Hoare and Geoffrey Nowell Smith, Lodon: ElecBook
- Gramsci, A.(1986). *Hapishane Defterleri*, (Kenan Somer çev.), İstanbul: Onur Yayınları.
- Gramsci, A. (2012), *Hapishane Defterleri 3. Cilt*, Ed. Joseph Buttigieg, (Barış Baysal, çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Guattari, F. (2013). *Kaçış Çizgileri: Başka Bir Olanaklar Dünyası İçin*, (çev. Işık Ergüden), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Gülenç, N. (2018). *Çatlak Zemin*, <https://www.catlakzemin.com/kadinlar-ve-sendikalar-tablo-yahim-ama-umutsuz-degil/> (02.04.2020)
- Güler, B. A. (2003). "Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye", *Praksis*, 9. sayı, s. 93-116
- Gümüş, A. (2019). *Eğitimde yeni sistem: Uluslararası Bakalorya dincilikle harmanlanmış*, <https://ozgurdenizli.com/egitimde-yeni-sistem-uluslararasi-bakalorya-dincilikle-harmanlanmis-adnan-gumus/> (12.04.2020).
- Gündoğdu, A. (2015). *Eğitim ve Ahlak Şurası*, Eğitim Birsen, Ankara.
- Gündoğdu, A.-Memur Sen, (2014). *Gündoğdu, Habertürk'te Gündemi Değerlendirdi*, <http://www.memursen.org.tr/gundogdu-haberturkte-gundemi-degerlendirdi-1> (21.01.2019).
- Gündoğdu, A. (2015). *Eğitim ve Ahlak Şurası Açılış Konuşması*, Eğitim Birsen, Ankara.
- Hanisch, C. (1969). *The personal is political*. <http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html> (01.03.2019).
- Hardt, M. & Negri, A. (2012). *İmparatorluk*, (çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı yay. İst.
- Hardt, M. & Negri, A. (2011). *Çokluk*, (çev. Barış Yıldırım), Ayrıntı yay. İst.

- Haberturk, (2012). *Devlet özel okulları teşvik etmeli mi?*, <https://www.haberturk.com/polemik/haber/732619-devlet-ozel-okullari-tesvik-etmeli-mi> (24.02.2020).
- Hall, S. (1998). "Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik". İçinde. *Kültür, Küreselleşme, Dünya Sistemi*, Der: Anthony D. King. (Çev: G. Seçkin, Ü. H. Yoldaş). Ankara: Bilim ve Sanat Kitabevi. s: 39-61
- Hancıoğlu, F. (2014). *Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Ayrımcılığa Karşı Mücadele*, der. Yıldız Tar, s.121.128 http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/c/a/calisma_hayatinda_ayrimcilik.pdf (29.02.2020).
- Hegel, G. W. F. (1986). *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Herriot, P. (2009). *Religious fundamentalism*, New York: Routledge.
- Heywood, A. (2000). *Siyaset Teorisine Giriş*. İstanbul: Küre Yayıncılık
- Heywood, A. (2014). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Liberte Yayıncılık
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (çev. O. Özgül) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Howarth, D. (2000). *Discourse*. Buckingham: Open University Press.
- Howarth, D. & Norval, A.J & Stavrakakis, Y., (2000). *Discourse Theory and Political Analysis*. Manchester University Press.
- Howarth, D. & Stavrakakis, Y. (2000). "Introducing discourse theory and political analysis", in. *Discourse theory and political analysis*, s.1-24, (ed. David Howarth& Aletta J. Norval & Yannis Stavrakakis), Manchester: Manchester University Press
- Hürriyet Gazetesi, (2003). "Bir Yılda İki Hükümet", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-yilda-2-hukumet-163071> (10.08.2019).
- Hürriyet, (2012). *Erdoğan'dan 4+4+4 teşekkürü*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-4-4-4-tesekkuru-20242073> (22.03.2019)
- Işık İrgin, A. (2018). "Eğitim Ve Bilim İş Kolu Sendika Yöneticilerinin Değişim Eğilimleri", Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi).
- Işıklı, A. (1974). *Sendikacılık ve Siyaset*, Ankara: Odak Yayınları.
- Işıklı, A. (2003), *Gerçek Örgütlenme Sendikacılık*, Ankara: İmge.
- İba, Ş. (2013). "AKP Nasıl iktidar olmuştu", içinde. *Akp, İlmli İslam, Neoliberalizm*, ed. Fikret Başkaya, Ankara:Ütopya yay.
- İnsel, A., (2003). *Giriş*, içinde. Laclau, E. *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*, İstanbul: Birikim.
- Indipendent, (2019). *Diyanet'in Kur'an kursu kararı Süleymancılara yönelik bir tedbir olabilir*.<https://www.indyuturk.com/node/106916/haber/%E2%80%9Cdiyanet%E2%80%9C9-kuran-kursu-karar%C4%B1-s%C3%BCleymanc%C4%B1lara-y%C3%B6nelik-bir-tedbir-olabilir%E2%80%9D> (12.01.2020).
- Ives, P. (2011), *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*, çev. Ekrem Ekici, İstanbul: Kalkedon.

- Jessop, B. (2008), *Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturmak*, çev. A. Özcan, Ankara: Epos
- Jorgensen, M. & Phillips L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*, London: Sage Publication.
- Kalkınma Bakanlığı, (2018), *T. C. Kalkınma Bakanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KalkinmaSurecindeSivilToplumKuruluslariOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf> , (13.05.2019)
- Kamu Sen, (2012). *23 Mayıs'ta Memurlar İş Birakıyor*, <https://www.kamusen.org.tr/arsiv/23-mayis-ta-memurlar-is-birakiyor/1805/> (10.10.2019).
- Kamu Sen, (2013). *İmf'ye borç bitti!!! Toplam borç 564 milyar dolar oldu*, <https://www.kamusen.org.tr/arsiv/imf-ye-borc-bitti---toplam-borc-564-milyar-dolar-oldu/2160/> (11.02.2020).
- Kamu Sen, (2016). *Koncuk: 15 temmuz öncesinden farklı olunmalı ve herkes kucaklanmalıdır*, <https://www.kamusen.org.tr/arsiv/koncuk--15-temmuz-oncesinden-farkli-olunmali-ve-herkes-kucaklanmalidir/3205/> (11.02.2020).
- Kamu Sen, (2019). *Mehmet Özhaseki konfederasyonumuzu ziyaret etti*, <https://www.kamusen.org.tr/genel-haberler/mehmet-ozhaseki-konfederasyonumuzu-ziyaret-etti/4046/> (11.02.2020).
- Kamupersoneli.net (2018). *Türk Eğitim Sen Başkanı Talip Geylan'dan Liselere Geçiş Tercihlerine Yönelik Eleştiri*, <https://www.kamupersoneli.net/egitim/turk-egitim-sen-baskani-talip-geylan-dan-liselere-gecis-tercihlerine-h44378.html> (16.02.2020).
- Kaplan, S.P. (2016). "Eğitim sendikalarının toplumsal cinsiyet ve kadın politikaları: Kadın öğretmenlerde toplumsal cinsiyet farkındalığı", *SAV Katkı Kadın*, sayı:3, ss. 36-50
- Karakütük, K. (1998). "Eğitimde Mikro Planlamanın Gerekliliği", *Türkiye'de Eğitim Yönetimi* (M.Hesapçıoğlu & H.Taymaz ed.), ss. 115-126, Akara: Kültür Koleji Yay.
- Karaman, H.G ve Erdoğan, Ç. (2016). "Türkiye'deki Eğitim Sendikalarına Yönelik Bir İnceleme: Amaçlar, Beklentiler ve Sorunlar", *Sakarya University Journal of Education*, Cilt 6, Sayı 2.
- Kaynar, M. (2013). "Merkez sağ ve AKP", içinde. *AKP, Ilımlı İslam, Neoliberalizm*, (Der. Fikret Başkaya), Ankara: Ütopya yay.
- Kazgan, G. (1995). *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kazgan, G. (1999), *Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- Kazgan, G. (2000). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keane, J. (1993). *Sivil Toplum ve Devlet*, (Akın, E. E diğ. Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Keskin, F. (2014). "Giriş", içinde. Foucault, M., *Özne ve İktidar*. (çev. I. Ergüden ve O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı.
- Keyman, F. & İçduygu, A. (2003). "Globalization, civil society and citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses", *Citizenship Studies*, Vol.7, No.2.

- Keyman, F. (2006). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara: Sivil Toplum Gelistirme Merkezi.
- Keyman, F. (2010). “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kültürel Fark”, içinde *Devlet, Sistem ve Kimlik*, (der İhsan Dağı), İstanbul: İletişim.
- Kılıç, C. (2017). *Din Dersinde Öğrenciye Şariat Eğitimi*, <https://www.birgun.net/haber/din-dersinde-ogrenciye-seriat-egitimi-166582> (27.04.2020).
- Koçak, C. (2002). "Siyasal Tarih (1923-1950)". *Türkiye tarihi: Çağdaş Türkiye: 1908-1980* içinde (s.85-177). cilt 4. der. S. Akşin. İstanbul: Cem Yayınları.
- Koncuk, İ. (2015a). *Genel Başkan İsmail Koncuk’un Çalıştay Açılış Konuşması*, https://www.turkegitimsen.org.tr/lib_yayin/395.pdf (11.11.2019).
- Koncuk, İ. (2015b). *Koncuk: Türkiye Diktatöryal Anlayıştan Kurtulmalıdır*, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=10327 (12.12.2019).
- Koncuk, İ. (2016). *Bugün yeni şeyler söylemenin zamanıdır*, https://www.turkegitimsen.org.tr/lib_yayin/408.pdf (02.04.2020).
- Köker, L. (2000). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kudumo, M. (2011). *The participation and influence of teacher unions on education reforms in independent Namibia*, (basılmamış doktora tezi), University of Pretoria, South Africa
- Kurul, N. (2012). *Eğitim Finansmanı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kükürt, R. O. (2014). "Günümüzde İktidar ve Direniş Stratejileri: Gezi Direnişi’nin Demokrasi Deneyimi Üzerine Felsefi Bir Analiz", *Posseible*, sayı 5. Ss.40-56
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, (çev. Ahmet Kardam), İletişim, ist.
- Laclau, E. (2003). *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*, (çev. E. Başer), İstanbul: Birikim.
- Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*, (çev. Nur Betül Çelik), Epos, Ankara.
- Laclau, E. (2008). *Önsöz*, içinde Zizek, S. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, ss.7-13 (Tuncay Birkan çev.) istanbul: Metis
- Lenin, V.I. (1989). *Devlet ve İhtilal*, (Süleyman Arslan çev.), Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Levinas, E. (1969). *Totality and Infinity*, Trans. by Alphonso Lingis, Duquesne Universty Press, Pittsburg, Pennsylvania.
- Levinas E. (2005). *Zaman ve Başka*, (Çev. Ö. Gözel), İstanbul: Metis
- Lin N. (1976) *Foundations of social research*, Mcgraw-hill, usa. https://openlibrary.org/works/OL4288648W/Foundations_of_social_research
- Locke, J. (2004), *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, çev: Fahri Bakırcı, Ankara: Babil.
- Lordoğu, K. (2004). *"Türkiye’de Mevcut Bazı Sendikaların Liderlik ve Yönetim Anlayışları ve Bazı Sendikal Sorunlardan Örneklerle"*, *Çalışma ve toplum*, cilt1. Sayı:1, ss.81-96
- Losovsky, A. S. (1993). *Sendikalar Üzerine: Muharebe Olarak Grev*, İstanbul:İnter yay.
- Mardin, Ş. (2015). *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İstanbul: İletişim

- Marx K. & Engels F. (1987). *Alman İdeolojisi*. (Çev: Sevim Belli), Ankara; Sol Yayınları.
- Marx, K. (1992). *Sendikalar Üzerine*, İstanbul: Yorum yay.
- Marx, K. (2018). *Grundrisse*, (Sevan Nişanyan, çev.), 4. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları.
- May, T. (2000). *Postyapısasal Anarşizmin Siyaset Felsefesi*. çev. R.G. Ögdül, İstanbul: Ayrıntı
- McGregor, S. (2003). Critical science approach a primer. www.kon.org/cfp/critical_science_primer.pdf (19.09.2019).
- Meb, (2017). "Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine" https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf (11.09.2018).
- Meb, (2019). *Eğitim Bir- Sen 'Mesleki ve Teknik Eğitime Bakış' Raporunu Açıkladı*, <https://mtegm.meb.gov.tr/www/egitim-bir-sen-mesleki-ve-teknik-egitime-bakis-raporunu-acikladi/icerik/2578> (01.02.2020).
- Meb Stratejik Plan, (2009). *Milli Eğitim Bakanlığı 2011-2014 Stratejik Planı*, http://sgb.meb.gov.tr/str_yon_planlama_v2/mebstratejikplan.pdf (23.10.2019).
- Meb Stratejik Plan, (2019). *Milli Eğitim Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı*, http://www.meb.gov.tr/stratejik_plan/ (02.02.2020).
- Meclis Komisyon Tutanakları, (2012). "222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanunu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun teklifi", *Milli eğitim, kültür, gençlik ve spor alt komisyonu tutanak dergisi*, 28 Şubat 2012 Salı, Ankara: TBMM
- Megill, A. (2012). *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. (Çev.: Tuncay Birkan), İstanbul: Say Yayınları.
- Memursen, (2014). *Gündoğdu, Habertürk'te Gündemi Değerlendirdi*, <http://www.memursen.org.tr/gundogdu-haberturkte-gundemi-degerlendirdi> (11.10.2018)
- Memurlar.net, (2019). Memur sendikalarının 2019 yılı üye sayıları yayımlandı. <https://www.memurlar.net/haber/840366/memur-sendikalarinin-2019-yili-uye-sayilari-yayimlandi.html> (06.03.2020)
- MHP, (2011). *Milliyetçi Hareket Partisi 2011 Seçim Beyannamesi*, https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/MHP_2011_SecimBeyannamesi.pdf (26.12.2019).
- MHP, (2018). *Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin Genel Merkezde Düzenlediği Basın Toplantısı Konuşması.15 Ağustos 2018*, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4446/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_Bahceli_nin_Genel_Merkezde_Duzenledigi_Basin_Toplantisi_Konusmasi_15_Agu.html (07.03. 2020).
- Miessen, M. (2013). *Katılım Kabusu*, (Bülent O. Doğan, çev). İstanbul: Metis Yay
- Migliaro, L.&Misuraca, P.(2012). "Modern Bürokrasi Teorisi". *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar* içinde. (der. A. S. Sassoon), Ankara: Dipnot Yay.
- Millioğulları, K. (2015). *"Konfederasyonlara Göre İşçilerin Sendikal Tutumları Ve Sendikaya Bağlılıkları Üzerine Bir Alan Çalışması"*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (basılmamış doktora tezi).
- Mouffe, C. (2010). *Siyasal Üzerine*, çev. Mehmet Ratip, iletişim, ist.

- Mouffe, C. (2019). *Sol Popülizm*, (Aybars Yanık, çev.), İstanbul: İletişim.
- Mumcu, U. (1997). *12 Eylül ve Şeriat*, Ankara: Umag
- Müftüoğlu, Ö. (2008), "Sendikalar Varolma Koşullarını Hatırlıyor mu?", içinde. *Sendikal Kriz Yaklaşımları*, (der. Fikret Sazak), Ankara: Epos
- Mymemur.com, (2018). *İstanbul'da 60 Meslek Lisesinin Anadolu Lisesine Dönüştürülmesine TES Tepkili*, <https://www.mymemur.com.tr/istanbulda-60-meslek-lisesinin-anadolu-lisesine-donusturulmesine-tes-tepkili-99596h.htm> (25.11.2019).
- Neocleous, M. (2015). *Sivil Toplumunu Yönetmek; Devlet İktidarı Kuramına Doğru*, (çev. Bahadır Ahıska), Notabene, Ankara
- Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Cilt (2). İstanbul: Yayınodası Yayıncılık Hizmetleri.
- Newman, s. (2007). "Anarchism, Poststructuralism and the Future of Radical Politics", *SubStance*, Issue 113, (Volume 36, Number 2), pp. 3-19. <https://muse.jhu.edu/article/219430/pdf> (11.07.2017).
- Newman, S. (2006). *Bakunin'den Lacan'a; Anti-otoriterizm ve İktidarın Altüst Oluşu*, (çev. K. Kızıltuğ), İstanbul: Ayrıntı.
- Nietzsche, F. (2003). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, (çev. Ahmet İnam), İstanbul: Say yayınları.
- Nietzsche, F. (2018). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, (çev. Mehmet Ortaç), İstanbul: Ren Kitap.
- Norval, A. J. (1996). *Deconstructing Apartheid Discourse*, London-Newyork: Verso
- Norval, A.J. (2000). Trajectories of future research in discourse theory, içinde. *Discourse theory and political analysis*, s.219-237, ed. David Howarth & Aletta J. Norval & Yannis Stavrakakis, Manchester: Manchester University Press.
- Offe, C. (1999). Yeni sosyal hareketler: kurumsal politikanın sınırlarının zorlanması, (Kenan Çayır, çev.) içinde. *Yeni Sosyal Hareketler*, 53-81, İstanbul: Kaknüs yay.
- Offe, C. & Preuss, U.K. (2006). The problem of legitimacy in the European polity: is democratization the answer?, in. *The Diversity of Democracy: Corporatism, Social Order and Political Conflict*, (ed. Colin Crouch & Wolfgang Streeck), Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Olson, M. (1986). "A Theory of the Incentives Facing Political Organizations: Neo-Corporatism and the Hegemonic State", *International Political Science Review*. Vol. 7, No. 2, The State and the Public Sphere, pp. 165-189
- Öğretmenlersitesi, (2019). *Eğitim Sen'den MEB ile Dini Vakıf Ve Dernekler Arasında Yapılan İşbirliğine Tepki*, <https://www.ogretmenlersitesi.com/egitim-sen-den-meb-ile-dini-vakif-ve-dernekler-arasinda-yapilan-isbirligine-tepki/51694/> (11.10.2019).
- Öncü ve Balkan, (2014). "İslami Orta Sınıfın Yeniden Yükselişi", içinde. *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, ss. 251-290, İstanbul: Yordam Kitap.
- Özbek, M. (2004). *Kamusal Alan*, İstanbul: Hil yay.
- Özkazanç, A. (2005). "Türkiye'nin Neo-Liberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce", içinde. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, ss. 634-657, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin), İstanbul: İletişim Yay.

- Öztan, G. G. (2015). "Korporatizm: Özgürlükten Yoksun Bir Üçüncü Yol Vaadi", içinde. 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, s. 515-537, ed. H. Birsen Örs, İstanbul: Bilgi üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, A. (2006). "Küresel Hegemonya Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi Söylemi: Sivil Toplum Üzerine Eleştirel Bir Analiz", III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 465-475
- Öztürk, A. (2007). "Siyasi Kültür Bağlamında Türkiye’de Devlet Sivil Toplum İlişkisi: Sendikacılık Örneği". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, ss.1-35.
- Öztürk, A. (2010). *Postyapısalcılık*. İstanbul: Phoenix Yayınevi
- Öztürk, İ.H. (2009). "Yeni Ortaöğretim Tarih Programları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme", *The First International Congress of Educational Research*, Çanakkale <http://www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/102.pdf> (05.04.2018).
- Öztürk, M. (2007). "Türkiye’de ve Dünyada Yeni Sendikal Perspektifler”,
- Panitch, L. (1977). "The development of corporatism in liberal democracies", *Comperative Political Studies*, 10: 61. DOI: 10.1177/001041407701000104
- Panitch, L. (1981). "The limints of corporatism: Trade unions and the capitalist state", *New Left Review*, 125. <http://newleftreview.org/static/assets/archive/pdf/NLR12102.pdf> (05.02.2019).
- Panitch, L. (2002). "Emek Stratejisi Üzerine Düşünceler", (C.Kalfa), *praksis* 8, s. 91-124
- Pitkin, H. F. (2014). *Temsil Kavramı*, (Seda Erkoç, çev.) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Poulantzas, N. (2014). *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, (çev. Şule Ünsaldı), Ankara: Epos.
- Punch, K.F (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ranciere, J. (2007). *Siyasalın Kıyısında*, çev. A.U. Kılıç, İstanbul: Metis.
- Ranciere, J. (2019). *Cahil Hoca: Zihinsel Özgürleşme Üzerine Beş Ders*, Çev. S. Kılıç, İstanbul: Metis.
- Religious Tolerance, (2004). *Religious terminology: "Fundamentalism" in Christianity & İslam*. http://www.religioustolerance.org/reac_ter9.htm (12.11.2019)
- Resmi Gazete, (2019). 4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu Gereğince Kamu Görevlileri Sendikaları ile Konfederasyonların Üye Sayılarına İlişkin 2019 Temmuz İstatistikleri Hakkında Teblih, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190706.pdf> (03.05.2020)
- Revill, D.H, (2007). *Terminal behaviour and the criterion measure in education- with particular reference to education for librarianship, The vocational aspect of education*, pp. 47-51, <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03057876980000071>
- Rhodes-Purdy, M. (2015). Participatory Populism: Theory and Evidence from Bolivarian Venezuela, *Political Research Quarterly*, Volume: 68 issue: 3, page(s): 415-427, Article first published online: July 7, 2015; Issue published: September 1, <https://doi.org/10.1177/1065912915592183>

- Roy, O. (2016). *Küreselleşen İslam*, (H. Bayrı, çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Sabah.com, (2020). *Geçmiş Seçim Sonuçları*, <https://www.sabah.com.tr/secim-sonuclari> (15.03.2020)
- Saussure, F. de (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (çev. B. Vardar) İstanbul: Multilingual.
- Sartre, J.P. (2014). *Varlık ve Hiçlik*, (çev. T. Ilgaz ve G. Çankaya Eksen), İstanbul: İthake yay.
- Sarup, M. (2010). *Post -Yapısalcılık ve Postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.), İstanbul: Kırkgece
- Sassoon, A.S. (2012). *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar*, (çev. M. K. Coşkun), Akara: Dipnot.
- Savran, S. (2004). "20. Yüzyılın Politik Mirası", içinde. *Sürekli Kriz Politikaları*, (der. N. Balkan - S. Savran), İstanbul: Metis.
- Savran, G. A. (2013). *Sivil Toplum ve Ötesi, Rousseau, Hegel, Marx*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Saygın, T.(2010)."Yapısalcılıktan Postyapısalcılığa", (Öztürk, A. Der.), *Postyapısalcılık*, Phoenix Yayınları, Ankara, ss. 7-34
- Sazak, F. (2007). *Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar*, (der. Fikret Sazak), Ankara: Epos
- Sazak, F. (2008). *Sendikal Kriz Yaklaşımları*, (der. Fikret Sazak), Ankara: Epos
- Scheler, M. (2015). *Hınç*, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul: Alfa
- Schmitt (2006). *Siyasal Kavramı*, (çev. Ece Göztepe), İstanbul:Metis.
- Schmitter, P. (1974). "Still the century of corporatism?", *Rev. Polit.* (36):85–131
- Schmitter, P. (1981). "Interest intermediation and regime governability in contemporary Western Europe and North America". In *Organizing Interests in Western Europe*, ed. S Berger, pp. 285–37. New York: Cambridge Univ. Press
- Schmitter P. & Streeck, W. (1991). "From National Corporatism to Transnational Pluralism: Organized Interests in the Single European Market". *Politics Society*, 19: 133-164.
- Selvi, L. (2016). *Eğitim Sistemimiz Materyalist İdeolojiden Arındırılmalıdır*, Eğitim Bir Sen Haber Bülteni, sayı:81, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/bulten_81%20web.pdf (10.10.2019).
- Seashore, K. & Simsek, H. (2008). "Teacher unions, new unionism and shifting cultural metaphors". *Eurasian Journal of Educational Research*, 31, 93-113.
- Siviltoplum.gov, (2019). <https://www.siviltoplum.gov.tr/sendikalara-iliskin-istatistikler>, (26.03.2019).
- Smith, D. A. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*, (Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir çev.), Ankara: Dost Yayınları.
- Sönmez, M. (2014). *AKP-Cemaat Çatışmadan Çöküşe*, Ankara: Notabene
- Spivak, G.C. (2014). *Gramatolojiye Önsöz*, İsmail Yılmaz çev. Bilgesu yay.
- Şirin, H. (2009). "Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitime İlişkin Karar Alma Süreçlerine Katılımları Üzerine Bir Araştırma", *Eğitim ve Bilim*, Cilt 34, Sayı 153.
- Şen, S. (2004). *Avrupa Birliğinde Kimlik Sorunu*, Ankara Üniv. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Streeck, W.&Hasse, A.(2003). "Trade unions as political actors", in International Handbook of Trade Unions, ed. by J.T. Addison&C. Schnabel, s. 335-366, Massachusetts: Edward Elgar Publishing
- TBMM, (2001). *Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu*, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4688.html> (13.01.2020).
- TCCB, (2018). *Türkiye ekonomisi, tehditler ve saldırılarla yıkılmayacak kadar güçlüdür*, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/98895/-turkiye-ekonomisi-tehditler-ve-saldirilarla-yikilmayacak-kadar-gucludur> (01.02.2020).
- Taggart, P. (2004). *Popülizm*, (Barış Yıldırım, çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tanrıverdi, H. (2015). *Eğitim ve Ahlak Şurası*, Eğitim Birsen, Ankara.
- Taşdan, M. (2013). "Eğitim İşkolundaki Sendikalara İlişkin Öğretmen Görüşleri; Nitel Bir Araştırma", *EÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 231-265
- Taylor, C. (1960). "What's wrong with Capitalism?", in: *New Left Review* 2, 5-11.
- Taylor, C. (1990). "Modes of Civil Society". *Public Culture* 3, no. 1, s. 102-19.
- Tezel, Y.S. (2002). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Therborn, G. (1989). *İktidarın İdeolojisi İdeolojinin İktidarı* (Çev. İrfan Cüre), İstanbul: İletişim Yayınları
- Thomas, P. D. (2010). *Gramsci Çağı: Felsefe-Hegemonya-Marxizm*. (Çev. İlker Akçay ve Ekrem Ekici). Ankara: Dipnot Yay.
- Thomas, P. D. (2013). "Gramsci'de Diyalektik Hegemonya", *Felfeselogos*, 48.
- Tilly, C. (2014). *Demokrasi*, Çev. Ebru Arıcan, Ankara: Phoenix
- Timeturk, (2011). *Reuters: Erdoğan kapitalizmi eleştirdi*, <https://www.timeturk.com/tr/2011/08/18/reuters-erdogan-kapitalizm-elestirdi.html> (02.03.2020).
- Timur, T. (1997). *Türk Devrimi ve Sonrası*. Ankara: İmge Yayınları.
- Toprak, B. (1996). Civil society in Turkey. Augustus Richard Norton (Ed.), Civil society in the Middle East (s. 87-118). Leiden: E.J. Brill.
- Toprak, B. (2013). "Dinci Sağ", içinde *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Derleyen: I.C.Schink&E.A.Tonak, Belge yay: İstanbul.
- Touraine, A. (1995). *Modernliğin eleştirisi*. (çev. H. Tufan) İstanbul: YKY
- Touraine, A. (2011). *Demokrasi nedir?* (çev. Olcay Kunal), İstanbul: YKY
- Tuğal, C. (2014). *Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi*, (çev. Ferit Burak Aydar), Koç Üniversitesi Yay: İstanbul
- Türk Eğitim Sen, (2010). *Sendikalar ve Okulların Özelleştirilmesine Bakışları*, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=9885 (03.03.2020).
- Türk Eğitim Sen, (2012). *Özel Okullara Verilecek Teşvik, 200 Bin Öğretmenin 1 Yıllık Maaşıdır*, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_yazdir.php?Id=2399 (12.12.2019).
- Türk Eğitim Sen, (2007). *Milli bir sivil toplum kuruluşu: Türk Eğitim Sen*, https://www.turkegitimsen.org.tr/yazi_goster.php?Id=1725 (02.01.2020).

- Türk Eğitim Sen, (2014). *Konuk: Bu mücadele yiğitlerin ve türkiye sevdalılarının mücadelesidir*, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=5928 (02.01.2020).
- Türk Eğitim Sen, (2015). Türkiye’de din eğitimi çalıştay, https://www.turkegitimsen.org.tr/lib_yayin/395.pdf (10.01.2020).
- Türk Eğitim Sen, (2016). *Liyakatsiz yandaşlarla devlet yönetmeye devam ederseniz, başka 15 temmuz’lar kaçınılmaz olur*, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=11252 (10.09.2019).
- Türk Eğitim Sen, (2018a). *Türk Eğitim-Sen 2. Grup ilçe temsilcileri istişare toplantısı yapıldı*, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=12085 (14.10.2019).
- Türk Eğitim Sen, (2018b). Genel Başkan: “öğretmenlerimiz şamar oğlanı değildir.” https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=12262 (10.01.2020).
- Türk Eğitim Sen, (2018c). *Özel öğretim kurumları genel müdürü muammer yıldız’ı ziyaret ettik*, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=12625 (11.02.2020).
- Türk Eğitim Sen, (2018d). *Eğitimde Tasarruf Olmaz Ama İsrafa Tabi ki Hayır*, https://www.turkegitimsen.org.tr/lib_yayin/498.pdf (11.02.2020).
- Türk Eğitim Sen, (2018e). Genel başkan: “ekonomik saldırıyı da bertaraf edeceğiz.”, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=12564 (11.02.2020).
- Türk Eğitim Sen, (2018f). Genel Başkan Geylan: “öğretmenin itibarı meb’in namusudur.” https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=12229 (01.03.2020).
- Türk Eğitim Sen, (2019). *Türk eğitim sen mesleki ve teknik eğitim çalıştayı başladı*, https://www.turkegitimsen.org.tr/icerik_goster.php?Id=13078 (11.02.2020).
- Tüsev, (2011). *Sivil Toplum İzleme Raporu 2011*, İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- Urhan, B. (2005). "Türkiye’de Sendikal Örgütlenmede Yaşanan Güven ve Dayanışma Sorunları", *Çalışma ve Toplum*, 4:1, ss.57-88.
- Urhan, B. (2017). “Sendika İçi Demokrasi ve Sendika İçi Kadın Örgütlenmesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S.69, ss. 19- 58.
- Ünder, H. (2015). *Eğitimde Dinselleşme ve Laik Eğitim*, <http://sendikalmucadele.org/egitimde-dinsellesme-ve-laik-egitim-hasan-under/> (12.04.2020).
- Wintle, M. (1996), “Introduction: Cultural Diversity and Identity in Europe,” *Culture and Identity in Europe: Perceptions of Divergence and Unity in Past and Present*, ed. M. Wintle, Avebury, Ashgate Publishing Ltd.
- Wittgenstein, L. (1958), *Philosophical investigations*, (G. E. M. Anscombe çev.), Oxford, UK, Blackwell Publishers, Second Edition.
- Wittgenstein, L. (2003), *Tractatus Logico-Philosophicus*, (Oruç Aruoba, çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vacca, Guiseppe, (2012). "Aydınlar ve Marxist Devlet Teorisi", *Gramsci’ye Farklı Yaklaşımlar* (Ankara: Dipnot Yayınları) (Çev. M. Kemal Coşkun vd.).
- Vardar, B. (1998). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual.
- Yalçın, A.-Eğitim Bir Sen, (2017), *"İdeolojik kaygıların uzağında, pedagojik ilkeler ışığında yeni bir müfredat"* http://www.ebs.org.tr/mobil/haber_detay.php?id=3969(01.01.2019).

- Yalçın, A. (2017). İçinde. *Gecikmiş Bir Reform: Müfredatın Demokratikleştirilmesi*, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/gecikmis_bir_reform_mufredatin_demokratiklestirilmesi.pdf (03.01.2019).
- Yaşlı, F. (2014), *AKP, Cemaat- Sünni Ulus*, İstanbul: Yordam kitap
- Yavuz, H. (2005), *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti*. (çev. Ahmet Yıldız), İstanbul: KitapYayınevi
- Yetiş, M. (1999), "Sendikalar, Sınıf Bilinci ve Hegemonya", *Eğitim-Sen Eğitici ve Yönetici Eğitimi Seminer Notları*, Ankara Eğitim Sen, s. 60-67.
- Yetkin, B. (2010). *Popülizm ve Özal-Erdoğan*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları
- Yetkin, B. (2016). "Popülizmin Gölgesinde Siyaseti ve Siyasal İletişimi Anlamak", *Erciyes İletişim Dergisi "akademia"*; Cilt: 4, Sayı: 3, (s.68-82)
- Yıldırım, D. (2010), *2001 Krizi Sonrasında Bir Hegemonya Projesi Olarak AKP'nin Doğuşu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Yıldız, A. (2019). *Eğitim-İş milletin dini değerlerini aşağılıyor*, <http://www.corumhakimiyet.net/guncel/egitim-is-milletin-dini-degerlerini-asagiliyor-h10489.html> (12.04.2020).
- Yılmaz, (2015), *Eğitim ve Ahlak şurası*, Eğitim Birsen, Ankara.
- Youdell, D & Ball, S. J. (2007). Hidden Privatization in Public Education, Preliminary Report, Education International 5th World Congress.
- Yurdusev A. N, (1997). "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği," *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi*, Atila Eralp (der.), Ankara, İmge kitabevi.
- Zizek, S. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, (Tuncay Birkan çev.) istanbul: Metis
11. Kalkınma Planı, (2019). *11. Kalkınma Planı 2019-2023*, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> (19.12.2019)
- 2023 Eğitim Vizyonu, (2018). *2023 Eğitim Vizyonu*, http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf (19.03.2020)

EKLER

EK-1

GÖRÜŞME FORMU VE SORULARI

Sendika Üyeleri Görüşme Formu

Türkiye Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinde İktidar, Sendikalar ve Eğitimcilerin Siyasal Konumlanışları: Hegemonya, Söylem ve Kitle İnşası Üzerine Post-Yapısal Bir Yaklaşım,Doktora Tez Araştırması

GÖRÜŞME FORMU

Değerli öğretmenim,

Öncelikle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Bu görüşme, Türkiye Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinde İktidar, Sendikalar ve Eğitimcilerin Siyasal Konumlanışları üzerine analiz yapmayı amaçlayan bir Doktora Tez araştırması için veri toplamak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Görüşmeyle toplanan bilgiler, sadece bu araştırma için kullanılacak olup, araştırmada çalışanlar haricinde başka kurum ve kişilere verilmeyecek, görüşülenlerin kimliği gizli tutulacaktır. Görüşmeden daha fazla kayıtlı veri elde edebilmek ve veri güvenilirliği sağlamak amacıyla görüşmeyi izninizle ses kaydı olarak kaydetmek istiyorum. İzin veriyor musunuz? Görüşme gönüllülüğe dayalı olduğundan her hangi bir nedenle görüşmeye devam etmek istemezseniz görüşmeden çekilebilirsiniz. Sormak ya da söylemek istediğiniz bir şey yoksa görüşmeye başlamak istiyorum. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Remzi Onur Kükürt

AÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı

Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Doktora Öğrencisi

SENDİKA ÜYELERİ GÖRÜŞME FORMU

GÖRÜŞME BİLGİLERİ

Görüşme No:

Görüşülen Kişi:

Görüşme Yeri:

Görüşme Başlama ve Bitiş Saati:

GÖRÜŞME SORULARI

Kişisel Bilgiler

Bu bölümde kişisel bazı bilgilerinizi öğrenmeye yönelik sorular bulunmaktadır.

1. Cinsiyetiniz?

() Kadın () Erkek

2. Kıdeminiz?(yıl)

3. Branşınız?

4- Çalıştığınız Okul Türü?

() İlk Okul () Orta Okul () Anadolu/Fen Lisesi () Meslek Lisesi Diğer ()

5- Öğrenim Durumunuz

() Ön Lisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora

6. Sendika Üyeliğiniz;

() Eğitim Bir Sen () Türk Eğitim Sen () Eğitim Sen () Eğitim İş

7- Hükümetin eğitim politikaları hakkında edindiğiniz bilgilerin kaynakları arasında en önemli gördüğünüz üç tanesini işaretler misiniz.

Gazete() Televizyon() Sendika () Öğretmenler() Diğer Arkadaşlar ()
Sosyal Medya() İnternet() Okul İdaresi() Diğer ()

8-Sendikanın fikirlerini ve politikalarını onların en çok hangi etkinliklerinden ediniyorsunuz? Üç tanesini işaretler misiniz.

Sokak Eylemleri() Afiş ve broşürler () Sendika akademik dergileri () Sendika aktüel dergileri () Sendika okul toplantıları () Sendika web sayfaları () Sendika sosyal medya sayfaları() Sendika politika kitapçıkları () Basın açıklamaları() Diğer()

9- Sendikanızın ve diğer sendikaların kendi politikalarını üyelerine duyurmak için yaptığı etkinlikleri yeterli buluyor musunuz? Neler yapılmalı?

10- Sendikaya üye olmanızı etkileyen faktörler nelerdi?

11- Kendinizi sendikanızın bir parçası hissediyor musunuz? Neden?

Görüşme Soruları

Sendika Üyesi Öğretmenlerin Eğitim Politikalarına Yaklaşımları

Şimdi, hükümetin ve sendikaların bazı eğitim politikaları hakkında görüşlerinizi almak üzere size sorular yönelteceğim.

Din Eğitimi

Soru 12) Müfredatta din derslerinin arttırılması konusunda düşünceleriniz nelerdir? İlk ve orta öğretim kademelerinde "Din Kültürü", "Kuranı Kerim" ve "Hz. Muhammed'in Hayatı" gibi dini eğitim derslerinin yer almasıyla ilgili görüşleriniz nelerdir?

Alt Sorular:

- Hükümetin bu politikayı uygulama sebepleri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- Sizin bir öğretmen olarak din derslerinin artırılması konusunda bir talebiniz var mı? Nasıl bir talebiniz bulunmakta?
- Sendikanızın bu konudaki görüş ve politikaları nelerdir?
- Sendikanızın bu konudaki görüş ve politikaları hakkında ne düşünmektesiniz? Sendikanızın görüşlerine hangi bakımlardan katılmakta ya da katılmamaktasınız?
- Din eğitimi müfredatta artırılması uygulamasına ilişkin sendikanızın nasıl bir politika izlemesini bekliyorsunuz? Sendikanızdan bu konuda beklentileriniz nelerdir?

Özelleştirme

Soru- 14)Hükümetin, özel sektörü, eğitim yatırımlarına özendirme ve desteklemesi yönündeki düzenlemeleri hakkındaki görüşleriniz nelerdir? (açıklama: Hem yatırımcıya hem de öğrenciye, krediler, teşvikler vs. destekler bulunmakta..)

Alt Sorular:

- Hükümetin bu politikayı uygulama sebepleri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- Sizin bir öğretmen olarak eğitim alanının özel sektörün yatırımlarına açılmasına ve özel okulların açılmasına ilişkin bir talebiniz var mı? Nasıl bir talebiniz bulunmakta?
- Sendikanızın bu konudaki görüş ve politikaları nelerdir?
- Sendikanızın bu konudaki görüş ve politikaları hakkında ne düşünmektesiniz? Sendikanızın görüşlerine hangi bakımlardan katılmakta ya da katılmamaktasınız?
- Eğitim alanının özel sektörün yatırımlarına açılmasına ilişkin sendikanızın nasıl bir politika izlemesini bekliyorsunuz? Sendikanızdan bu konuda beklentileriniz nelerdir?

Tikelliklerin Siyasal Özne Olma Durumları

Sendika Üye İlişkileri

Soru -15) Sendikanız, genel olarak eğitim politikaları konularında sizin taleplerinizi ve beklentilerinizi yerine getirebilmekte mi?

Soru -16) (Sendika yöneticisi iseniz), Genel olarak eğitim politikaları konularında üyelerinizin talepleri, beklentileri ve itirazları olmakta mı? Neler?

Soru 17)Söz konusu eğitim politikaları konusunda sendikanız içerisinde görüş ayrılığı yaşıyor musunuz? Ya da yaşıyor mu? Varsa böyle bir durum nasıl aşıyor?

Karar Alma Süreçleri

Soru 18)Sendikanızda karar alma süreçleri nasıl işlemekte? Sendikanız kendi politikalarını belirlerken nasıl karar alıyor? Siz ve diğer üyeler kendinizi bu karar sürecinin bir parçası olarak hissetmekte misiniz?

alt soru:

- İşyeri temsilcilikleri okulda yeterli tartışma yürütebiliyor mu? Öğretmenlerin talep ve görüşlerini sendika yönetimine aktarma süreci nasıl işliyor? Sağlıklı ve yeterli buluyor musunuz?

Soru 19)Sendikanız, hükümetin eğitim politikalarına karar alma süreçlerine katılımı oluyor mu? Nasıl işlemekte?

- Sendikanızın ve diğer sendikaların hükümetin eğitim politika kararları belirlenirken etkileri oluyor mu? Nasıl?

Öğretmenlerin Özne Olma Durumları

Soru 20)Benimsemediğiniz herhangi bir eğitim politikası ya da uygulama ile karşılaştığınızda okul içinde ve dışında bu konularda her hangi bir pratiğiniz var mı? İtirazınız ya da bir davranış ya da eyleminiz oluyor mu? Nasıl?

Soru 21)Hükümetin herhangi bir eğitim politikasına ilişkin karar alma süreçlerine katılıyor musunuz? Nasıl ve ne ölçüde?

Soru 22)Sendikanızın herhangi bir eğitim politikasına ilişkin karar ala süreçlerine katılıyor musunuz? Nasıl ve ne ölçüde?

Soru 23)Eğitim politikalarına ilişkin hükümet kararlarının yanında ya da karşısında olmanızda sendikanızın söylem ve etkinliklerinin bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?

Sendika Üyesi Olmayan Öğretmenler Görüşme Formu

Türkiye Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinde İktidar, Sendikalar ve Eğitimcilerin Siyasal Konumlanışları: Hegemonya, Söylem ve Kitle İnşası Üzerine Post-Yapısal Bir Yaklaşım,Doktora Tez Araştırması

GÖRÜŞME FORMU

Değerli öğretmenim,

Öncelikle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Bu görüşme, Türkiye Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinde İktidar, Sendikalar ve Eğitimcilerin Siyasal Konumlanışları üzerine analiz yapmayı amaçlayan bir Doktora Tez araştırması için veri toplamak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Görüşmeyle toplanan bilgiler, sadece bu araştırma için kullanılacak olup, araştırmada çalışanlar haricinde başka kurum ve kişilere verilmeyecek, görüşülenlerin kimliği gizli tutulacaktır. Görüşmeden daha fazla kayıtlı veri elde edebilmek ve veri güvenilirliği sağlamak amacıyla görüşmeyi izninizle ses kaydı olarak kaydetmek istiyorum. İzin veriyor musunuz? Görüşme gönüllülüğe dayalı olduğundan her hangi bir nedenle görüşmeye devam etmek istemezseniz görüşmeden çekilebilirsiniz. Sormak ya da söylemek istediğiniz bir şey yoksa görüşmeye başlamak istiyorum. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Remzi Onur Kükürt

AÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı

Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Doktora Öğrencisi

GÖRÜŞME BİLGİLERİ

Görüşme No:

Görüşülen Kişi:

Görüşme Yeri:

Görüşme Başlama ve Bitiş Saati:

GÖRÜŞME SORULARI

(Sendika Üyesi Olmayan Öğretmenler)

Kişisel Bilgiler

Bu bölümde kişisel bazı bilgilerinizi öğrenmeye yönelik sorular bulunmaktadır.

1. Cinsiyetiniz?

() Kadın () Erkek

2. Kıdeminiz?(yıl)

3. Branşınız?

4- Çalıştığınız Okul Türü?

() İlk Okul () Orta Okul () Anadolu/Fen Lisesi () Meslek Lisesi Diğer ()

5- Öğrenim Durumunuz

() Ön Lisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora

6. Sendika Üyeliğiniz;

() Var () Yok () Ayrıldı Ayrıldıysa Nedeni ()

7- Hükümetin eğitim politikaları hakkında edindiğiniz bilgilerin kaynakları arasında en önemli gördüğünüz üç tanesini işaretler misiniz.

Gazete() Televizyon() Sendika () Öğretmenler() Diğer Arkadaşlar () Sosyal Medya() İnternet() Okul İdaresi() Diğer ()

8-Sendikanın fikirlerini ve politikalarını onların en çok hangi etkinliklerinden öğreniyorsunuz? Üç tanesini işaretler misiniz.

Sokak Eylemleri() Afiş ve broşürler () Sendika akademik dergileri () Sendika aktüel dergileri () Sendika okul toplantıları () Sendika web sayfaları () Sendika sosyal medya sayfaları() Sendika politika kitapçıkları () Basın açıklamaları() Diğer()

9- Sendikaların kendi politikalarını üyelerine duyurmak için yaptığı etkinlikleri yeterli buluyor musunuz? Neler yapılmalı?

Görüşme Soruları

Sendika Üyesi Olmayan Öğretmenlerin Eğitim Politikalarına Yaklaşımları

Din Eğitimi

Soru -10) Müfredatta din derslerinin arttırılması konusunda düşünceleriniz nelerdir? İlk ve orta öğretim kademelerinde "Din Kültürü", "Kur'anı Kerim" ve "Hz. Muhammed'in Hayatı" gibi dini eğitim derslerinin yer almasıyla ilgili görüşleriniz nelerdir?

Alt Sorular:

- Hükümetin bu politikayı uygulama sebepleri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- Sizin bir öğretmen olarak din derslerinin artırılması konusunda bir talebiniz var mı? Nasıl bir talebiniz bulunmakta?
- Din eğitimi politikası konusunda düşüncelerini kendinize yakın hissettiğiniz sendikalar var mı? Neden?
- Bu konuda sendikaların eleştirdiğiniz yönleri var mı? Neden?
- Sendikalardan bu konuda beklentileriniz nelerdir?

Özelleştirme

Soru- 12)Hükümetin, özel sektörü, eğitim yatırımlarına özendirme ve desteklemesi yönündeki düzenlemeleri hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Alt Sorular:

- Hükümetin bu politikayı uygulama sebepleri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- Sizin bir öğretmen olarak eğitim alanının özel sektörün yatırımlarına açılmasına ve özel okulların açılmasına ilişkin bir talebiniz var mı? Nasıl bir talebiniz bulunmakta?
- Eğitim alanının özel sektörün yatırımlarına açılması politikasına ilişkin, düşüncelerini kendinize yakın hissettiğiniz sendikalar var mı? Neden?
- Bu konuda sendikaların eleştirdiğiniz yönleri var mı? Neden?
- Sendikalardan bu konuda beklentileriniz nelerdir?

Tikelliklerin Siyasal Özne Olma Durumları

Karar Alma Süreçleri

Soru -13)Sendikalar, genel olarak eğitim politikaları konularında sizin taleplerinizi ve beklentilerinizi yerine getirebilmekte mi?

- Bu konuda sendikalardan beklentileriniz nelerdir?

Soru -14)Hükümetin herhangi bir eğitim politikasına ilişkin karar alma süreçlerine katılıyor musunuz? Nasıl ve ne ölçüde?

- Hükümet herhangi bir eğitim politikası kararı alırken öğretmenlere danışıyor mu? Öğretmen görüşlerini alacak çalışmalar yapılıyor mu?

Soru -15)Sendikaların herhangi bir eğitim politikasına ilişkin karar alma süreçlerine katılıyor musunuz? Nasıl ve ne ölçüde?

Öğretmenlerin Özne Olma Durumları

Soru -16)Benimsemediğiniz herhangi bir eğitim politikası veya uygulama ile karşılaştığınızda okul içinde ve dışında bu konularda her hangi bir pratiğiniz var mı? İtirazınız ya da bir davranış ya da eyleminiz oluyor mu? Nasıl?

Soru -17)Eğitim politikalarına ilişkin olarak, sendikaların, sizin düşüncenizin şekillenmesinde rolü oluyor mu? Nasıl bir rolü bulunmakta?

Soru 18)Hiç bir sendikaya üye olmama sebebinizi düşündüğünüzde, en güçlü etkenleri nasıl dile getirirsiniz? Neden hiç bir sendikaya üye olmadınız?

EK 2- Tablolar

Tablo 4

Sendika Üye ve Yöneticilerine İlişkin, Kıdem, Branş, Okul Türü ve Öğrenim Düzeyleri Bilgileri

Sendikalar				
Eğitim-Bir-Sen		Türk-Eğitim-Sen	Eğitim-Sen	Eğitim-İş
Kıdem/Yıl	Yönetici:30,18,17,14 Üye: 32,24,14,10	Yönetici: 34, 32,24, 22Üye: 30, 26,25, 15	Yönetici: 25,16(2), 11 Üye: 16(2), 15, 13	Yönetici: 20,18,15,14 Üye: 40, 15(2), 14
Branşı	Coğrafya(1), Sınıf(3),Çocuk Gelişimi(1), Makina(1), Teknoloji Tasarım(1),Okul Öncesi(1), Kimya(1)	Türk Dili ve Edebiyatı(1), Almanca(1), Sınıf Öğretmeni(1), Biyoloji(1), Tarih(1), Güzellik ve Bakım Hiz.(1), Tonmaister(1), Kimya(1)	Sosyal Bilgiler(1),Rehberlik(2), Sınıf(2), Coğrafya(1), Tarih(1), İngilizce(1)	Bilişim Tek.(1), Rehberlik(2), Özel Eğitim(1), Motor Teknolojisi(1), Beden Eğitimi(1),Sınıf (1), Elektrik(1)
Çalıştığı Okul Türü	İlkokul(3), Ortaokul(1), Anaokulu(1), Meslek Lisesi(4),	Meslek Lisesi(3),Anadolu Fen Lisesi(3), İlkokul(1), Üniversite(1)	İlkokul(2), Ortaokul(2), Meslek Lisesi(1), Anadolu Fen Lisesi(3)	İlkokul(1), Ortaokul(1), Meslek Lis.(3), Anadolu Fen Lis.(1), Anaokulu(1), Meslek Eğit. Merk.(1)
Öğrenim Durumu	<u>Yönetici:</u> Yüksek Lisans(1), Lisans(3) <u>Üye:</u> Yüksek Lisans(1), Lisans(3)	<u>Yönetici:</u> Yüksek Lisans(1) Lisans(3) <u>Üye:</u> Yüksek Lisans(2), Lisans(2)	<u>Yönetici:</u> Yüksek Lisans(3), Lisans(1) <u>Üye:</u> Yüksek Lisans(4)	<u>Yönetici:</u> Yüksek Lisans(2), Lisans(2) <u>Üye:</u> Yüksek Lisans(1), Lisans (3).

Tablo 5

Sendikalara Üye Olmayan Öğretmenlerin, Kıdem, Branş, Okul Türü ve Öğrenim Düzeyleri Bilgileri

Sendika Üyesi Olmayan Katılımcılar	Katılımcı Sayıları	Kıdemi/Yıl	Branşı	Çalıştığı Okul Türü	Öğrenim Durumu
Kadın	3	10, 12, 11	Sınıf Öğretmeni, Kimya, Okul Öncesi	İlkokul, Meslek Lisesi, İlkokul.	Lisans(3),
Erkek	3	33, 27, 13	İngilizce, Fizik, Din Kültürü.	Anadolu/Fen Lisesi Meslek Lisesi, Ortaokul	Lisans(2), Yüksek Lisans

EK 3

Görüşülen Kişiler ve Kodlanmış Kişisel Bilgiler

Açıklama: Görüşme yapılan sendika yöneticileri, sendika üyeleri ve sendikalara üye olmayan öğretmenlerin kimliklerini gizli tutmak ve okuma kolaylığı elde etmek amacıyla onlara numaralar yerine tarafsız ve rastgele insan isimleri atanmıştır. Bu çerçevede geliştirilmiş kodlar ve bu kodların sahibi katılımcıların tanımlayıcı özellikleri ve kişisel bilgileri aşağıdaki gibidir.

Eğitim Bir Sen

Ayhan: Eğitim Bir Sen sendikasında bir erkek yöneticidir. 12 yıldır Eğitim Bir Sen üyesidir ve 6 yıldır aynı sendikada yöneticilik yapmaktadır. 14 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. İlkokul öğretmenidir ve branşı sınıf öğretmenliğidir. Okul yöneticiliği yapmaktadır. Diğer sendikaları takip etmekte ve sosyal medyayı aktif olarak kullandığını belirtmektedir.

Mehmet: Eğitim Bir Sen sendikasında bir erkek yöneticidir. 30 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Meslek lisesinde okul yöneticiliği yapmaktadır. Makine teknolojisi öğretmenidir. Diğer sendikaları takip etmekte ve sosyal medyayı kullanmakta, ancak gerek kendi sendikasının iletişim sürecinde gerekse başka sendikaları takip etmekte telefon, broşür afiş gibi eski usul iletişim biçimlerini kullanmayı önemli bulmaktadır.

Esma: Eğitim Bir Sen sendikasında bir kadın yöneticidir. 15 yıldır Eğitim Bir Sen üyesidir ve 4 yıldır aynı sendikada yöneticilik yapmaktadır. 18 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Kendi sendikasının yanı sıra başka sendikaları da takip etmektedir. Başörtüsü kullandığı için eğitim hayatında sorunlar ve engellemelerle karşılaşmış, çalışma hayatında da başörtüsü konusunda dolaylı engellerle karşılaşmış ve bu zorluklarla mücadele etmek amacıyla Eğitim Bir Sen'i tercih ettiğini belirtmiştir.

Leyla: Eğitim Bir Sen sendikasında bir kadın yöneticidir. 15 yıldır Eğitim Bir Sen üyesidir ve sendikada yöneticilik yapmaktadır. 17 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Kendisini sendikasına ait ve sendikasının bir parçası gibi hissetmektedir. Bürokratik çevre ile iletişimde olup meb politikalarını yakından takip etmektedir.

Selim: 11 yıldır Eğitim Bir Sen sendikası üyesidir. 14 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Coğrafya öğretmenidir. Meslek lisesinde çalışmaktadır. Sosyal medyayı kullanmaya çalışmaktadır. Sendika politikaları ile ilgilenmediğini ve araştırmayı, okumayı sevmediğini belirtmekte, siyasetten fazla hoşlanmamakta, sendikaları siyaset yaptıkları için eleştirmekte, ancak sendikasını ideolojik gerekçelerle seçtiğini belirtmektedir.

Osman: Eğitim Bir Sen sendikasında bir erkek üyedir. 5 Yıldır Eğitim Bir Sen üyesidir. 10 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. İlkokul öğretmenidir ve branşı sınıf öğretmenliğidir. İnternette memur sitelerini takip etmekte, eğitim haberlerini televizyondan takip etmekte, sendika politikaları ile fazla ilgilenmemekte, kendisini sendikanın bir parçası gibi hissetmediğini belirtmektedir.

Fatma: 15 yıldır Eğitim Bir Sen sendikası üyesidir. 24 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Kimya öğretmenidir. Meslek lisesinde çalışmaktadır. Sosyal medyayı kullanmaya çalışmaktadır. Arkadaşlarının etkisiyle sendikaya üye olduğunu, kapalı(başörtülü) bir insan olmadığını, aileden bir muhafazakar geleneğe de sahip olduğunu ancak kendisini sendikanın bir parçası gibi hissetmediğini belirtmiştir.

Nur: 10 yıldır Eğitim Bir Sen sendikası üyesidir. 32 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Çocuk gelişimi öğretmenidir. Meslek lisesinde çalışmaktadır. Sosyal medyayı kullanmaya çalışmaktadır. Kıramayacağı arkadaşlarının ricasıyla sendikaya üye olduğunu, sadece Eğitim Bir Sen sendikasına üye olduğunu, başka sendikalara hiç geçmediğini, kapalı(başörtülü) bir insan olmadığını, kendisini zaman zaman sendikanın bir parçası gibi hissettiğini belirtmiştir.

Türk Eğitim Sen

Çağtay: Türk Eğitim Sen sendikasında bir erkek yöneticidir. 25 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Anadolu lisesinde Tarih öğretmenliği yapmaktadır. Branşı Tarih öğretmenliğidir. Diğer sendikaları takip etmekte ve sosyal medyayı kullanmakta, ancak eğitim politikalarını takip etme sürecinin daha çok televizyon olduğunu belirtmektedir. Diğer sendikaların okula gelen afiş ve broşürlerini de incelemektedir. Ülke bütünlüğüne önem verdiği için Türk Eğitim Sen'li olduğunu belirtmektedir.

Oğuz: Türk Eğitim Sen sendikasında bir erkek yöneticidir. 24 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Branşı tonmeisterdir. Diğer sendikaları takip etmekte ve sosyal medyayı kullanmaktadır. Diğer sendikaların afiş ve broşürlerini de incelemektedir. Sendikaların etkinliklerini yetersiz bulmaktadır. Bayrağıyla diliyle ülke bütünlüğüne önem verdiği için Türk Eğitim Sen sendikasını seçtiğini belirtmektedir.

Ayça: Türk Eğitim Sen sendikasında bir kadın yöneticidir. Sendikanın kadın kollarında çalışmaktadır. 22 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Meslek lisesinde çalışmaktadır. Diğer sendikaları takip etmekte ve sosyal medyayı kullanmaktadır. Ancak üyeler ile yüz yüze iletişimin önemini vurgulamaktadır. Diğer sendikaların afiş ve broşürlerini de incelemektedir. Türk Eğitim Sen sendikasını en güvenilir sendika olarak görmektedir.

Banu: Türk Eğitim Sen sendikasında bir kadın yöneticidir. Sendikada üst düzey yöneticidir. 34 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Branşı biyolojidir ve Anadolu lisesinde çalışmaktadır. Diğer sendikaları takip etmekte ve sosyal medyayı kullanmaktadır. Öğretmenleri, sadece çıkarları ve mevki makam beklentileri doğrultusunda sendika seçiyor oldukları düşüncesiyle eleştirmektedir. Diğer sendikaların etkinlik ve görüşlerini takip etmektedir. Sendikaların çalışmalarını yetersiz bulmakta ve iktidara yakın olmayan sendikalara yeterli örgütlenme olanağı verilmediğini savunmaktadır.

Uğur: Türk Eğitim Sen sendikasında bir erkek üyedir. 32 yıllık öğretmendir. Kurulduğu günden itibaren Türk Eğitim Sendikası üyesidir. Lisans mezunudur. İlkokul öğretmenidir ve branşı sınıf öğretmenliğidir. Sendikaların politikalarıyla hayli ilgili ve tüm sendikaları takip etmeye çalışmaktadır. Özellikle, sendikaların web sayfalarını yakından takip etmektedir.

Ural: Türk Eğitim Sen sendikasında bir erkek üyedir. 30 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Kimya öğretmenidir, meslek lisesinde çalışmaktadır. Sendikaları eleştirmekte, onları etkisiz ve güç kavgasında olarak görmektedir. Sendika etkinliklerini yetersiz bulmakta. İktidar ile işbirliği yapan sendikaları sarı sendika olarak nitelendirmekte ve eleştirmektedir. Türk eğitim Sen'i dünya görüşüne uygun olduğu için seçmiştir.

Tuğba: Türk Eğitim Sen sendikasında bir kadın üyedir. 15 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Almanca öğretmenidir, Anadolu lisesinde çalışmaktadır. Yazılı ve görsel medyayı eleştirmekte ve takip etmediğini belirtmektedir. Sosyal medyayı ise takip etmektedir. Sendikasını kendi web sayfasından takip etmektedir. Türk Eğitim Sen'i aile geleneği olduğu için, kendisini mecbur hissederek seçmiştir. Kendisini Sendikasının bir parçası gibi hissetmediğini belirtmektedir.

Esin: Türk Eğitim Sen sendikasında bir kadın üyedir. 26 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenidir, Meslek lisesinde çalışmaktadır. Geçmiş yıllarda Türk Eğitim Sen kadın kollarında çalışmıştır. Kendisini hak arayan bir emekçi ve aynı zamanda bir Türk Milliyetçisi olarak tanımlamaktadır. Türk Eğitim Sen'i kendi dünya görüşüne en uygun sendika olduğu için tercih etmiştir. Sendikaların birleşmesi gerektiğini savunmaktadır.

Eğitim Sen

Mert: Eğitim Sen sendikasında bir erkek yöneticidir. 16 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Ortaokul öğretmenidir ve branşı Sosyal Bilgiler öğretmenliğidir. Sendikaların politikalarını ve tüm sendikaları takip etmeye çalışmaktadır. Özellikle, sendikaların web sayfalarını yakından takip etmektedir. Sendika etkinliklerini ve üyeler ile iletişimini yetersiz bulmakta. Eğitim politikalarını en çok desteklediği ve kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim Sen olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Umut: Eğitim Sen sendikasında bir erkek yöneticidir. Sendikada üst düzey bir yönetici olarak görev almaktadır. 16 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Anadolu Lisesinde çalışmaktadır ve branşı İngilizce öğretmenliğidir. Tüm sendikaların politikalarını takip etmektedir. Meb'in ve diğer sendikaların politikalarını doğrudan kaynağından öğrenmektedir. Eğitim politikalarını en çok desteklediği ve kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim Sen olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini Eğitim Sen'in mücadele tarihinde her aşamasında bulunan bir aktivist ve sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Aslı: Eğitim Sen sendikasında bir kadın yöneticidir. 16 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Ortaokul öğretmenidir ve branşı Rehber öğretmenliğidir. Meb politikalarını ve tüm sendikaları, medya ve sosyal medyadan yakından takip etmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim Sen olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Duygu: Eğitim Sen sendikasında bir kadın yöneticidir. 11 yıllık öğretmendir. Mesleğe başladığından beridir Eğitim Sen'lidir. Lisan mezunudur ve Yüksek Lisans yapmaktadır. İlkokul öğretmenidir ve branşı Sınıf öğretmenliğidir. Meb politikalarını ve tüm sendikaları yakından takip etmektedir. Daha çok sol içerikli medyayı ve ayrıca sosyal medyayı yakından takip etmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim Sen olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Çağlar: Eğitim Sen sendikasında bir erkek üyedir. 16 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Anadolu Lisesi'nde çalışmaktadır ve branşı Tarih öğretmenliğidir. Meb politikalarını ve tüm sendikaları, medya ve sosyal medyadan yakından takip etmektedir. Tüm sendikaların web sayfalarını takip etmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim Sen olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Barış: Eğitim Sen sendikasında bir erkek üyedir. 11 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Branşı Rehber öğretmenliğidir. Meb politikalarını ve tüm sendikaları takip etmekte, sosyal medyayı yakından takip etmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim Sen olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Defne: Eğitim Sen sendikasında bir kadın üyedir. 13 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. İlkokulda çalışmaktadır ve branşı Sınıf öğretmenliğidir. Meb politikalarını ve tüm sendikaları fazla takip etmemektedir. Sosyal medyayı yakından takip etmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim Sen olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Yağmur: Eğitim Sen sendikasında bir kadın üyedir. 16 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Anadolu Lisesi'nde çalışmaktadır ve branşı Coğrafya öğretmenliğidir. Meb politikalarını ve tüm sendikaları takip etmekte. Yazılı ve Sosyal medyayı yakından takip etmektedir. Sendikasını yeterince aktif ve hızlı tepki veremediği için eleştirmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim Sen olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Eğitim İş

Fikret: Eğitim İş sendikasında bir erkek yöneticidir. 14 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Meslek lisesinde çalışmaktadır ve branşı Bilişim teknolojileri öğretmenliğidir. Sendikaların politikalarını ve tüm sendikaları takip etmeye çalışmaktadır. Özellikle, sendikaların web sayfalarını yakından takip etmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim İş olduğu için seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Ümit: Eğitim İş sendikasında bir erkek yöneticidir. 18 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Meslek lisesinde çalışmaktadır ve branşı Makina öğretmenliğidir. Meb politikalarını ve tüm sendikaları takip etmeye çalışmaktadır. Özellikle, sendikaların web sayfalarını yakından takip etmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim İş olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Burcu: Eğitim İş sendikasında bir kadın yöneticidir. 20 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Anadolu lisesinde çalışmaktadır ve branşı Beden Eğitimi öğretmenliğidir. Sendikaların web sayfalarını yakından takip etmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Doğa: Eğitim İş sendikasında bir kadın yöneticidir. 15 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Ana okulunda çalışmaktadır ve branşı Rehber öğretmenliğidir. Tüm sendikaları takip etmeye çalışmaktadır. Sosyal medyayı yakından takip etmektedir. Kendi dünya görüşüne en uygun sendika Eğitim İş olduğu için, bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Ali: Eğitim İş sendikasında bir erkek üyedir. 40 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Meslek lisesinde çalışmaktadır ve branşı Teknik Elektrik öğretmenliğidir. Meb politikalarını medyadan, kendi sendikasının politikalarını sendika web sayfasından takip etmektedir. Kendisini sendikasının kısmen bir parçası olarak görmektedir.

Çağdaş: Eğitim İş sendikasında bir erkek üyedir. 15 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Meslek lisesinde çalışmaktadır ve branşı Rehber öğretmenliğidir. Kendi sendikasının politikalarını sendika web sayfasından ve işyeri temsilcilerinden takip etmektedir. Sosyal medyayı

takip etmektedir. Dünya görüşüne uygun olduğu için bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Asya: Eğitim İş sendikasında bir kadın üyedir. 15 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. İlkokulda çalışmaktadır ve branşı Sınıf öğretmenliğidir. Kendi sendikasının politikalarını sendika web sayfasından ve okuldaki panolardan takip etmektedir. Sosyal medyayı takip etmektedir. Dünya görüşüne uygun olduğu ve örgütlü olabilmek için bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Ela: Eğitim İş sendikasında bir kadın üyedir. 14 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. İmam Hatip ortaokulunda çalışmaktadır ve branşı Özel Eğitim öğretmenliğidir. Sosyal medyayı takip etmektedir. Sendikasının politikalarını sosyal medyadan takip etmektedir. Dünya görüşüne uygun olduğu ve örgütlü olabilmek için bu sendikayı seçtiğini belirtmektedir. Kendisini sendikasının bir parçası olarak görmektedir.

Sendikalara Üye Olmayan Öğretmenler

Zerin: Bir kadın öğretmendir. 10 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. İlkokul'da çalışmaktadır ve branşı Sınıf öğretmenliğidir. Sosyal medyayı ve gazeteleri takip etmektedir. Sendikaları gazetelerden ve afişlerden kısmen takip etmektedir. Sendikalara uzak durmakta, ilgilenmediğini belirtmektedir. Hiçbir gruba karşı aitik duygusu yaşamak istemediği için sendikalara üye olmadığını belirtmektedir.

Ebru: Bir kadın öğretmendir. 10 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. İlkokul'da çalışmaktadır ve branşı Okulöncesi öğretmenliğidir. Sosyal medyayı yakından takip etmektedir. Sendikaları sosyal medyadan ve afişlerden kısmen takip etmektedir. Başörtüsü kullanmakta ve kendisini Eğitim Sen'e yakın bulmakta, ancak, sendikaları tek yönlü politika yaptıkları için eleştirmektedir. Siyasi parti gibi davrandıkları için sendikalara üye olmadığını belirtmektedir.

Nuray: Bir kadın öğretmendir. 12 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Meslek Lisesi'nde çalışmaktadır ve branşı Kimya öğretmenliğidir. Sosyal medyayı takip etmektedir. Sendikaları sosyal medyadan ve afişlerden kısmen takip etmektedir. Kendisine yakın bir sendika bulamadığı için sendikalara üye olmadığını belirtmektedir.

Deniz: Meslek Lisesinde çalışan bir erkek öğretmendir. 27 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Branşı Fizik öğretmenliğidir. Sekiz yıldır hiçbir sendikaya üye olmamıştır. Sekiz yıl önce Eğitim Sen'den istifa etmiştir. Sosyal medyayı kısmen takip etmektedir. Sendikaları gazeteler ve afişlerden kısmen takip etmektedir. Sendikalardan uzak durmaktadır. Siyasiparti gibi davrandıkları için sendikalara üye olmadığını belirtmektedir.

Muvaffak: Meslek Lisesinde çalışan bir erkek öğretmendir. 13 yıllık öğretmendir. Yüksek Lisans mezunudur. Branşı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliğidir. Sosyal medyayı kısmen takip etmektedir. Sendikaları ancak dedikodular üzerinden takip etmekte olduğunu belirtmektedir. Sendikaların, katılıma dayanmadığı için karar mekanizmalarını eleştirmektedir. Sendikalardan uzak durmaktadır.

Vedat: Anadolu Lisesinde çalışan bir erkek öğretmendir. 33 yıllık öğretmendir. Lisans mezunudur. Branşı İngilizce öğretmenliğidir. Bazı özlük hakları konusunda kendisine yardımcı olamadığı için yıllar önce sendikadan ayrılmıştır. Sosyal medyayı kısmen takip etmektedir. Sendikaları fazla takip etmemekte olduğunu belirtmektedir. Sendikalar, öğretmenlerin arkasında duramadığı için şuanda sendikasız olduğunu belirtmektedir.

EK 4. Etik Kurul Onay Raporu

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 09/12/2019
Toplantı Sayısı : 14
Karar Sayısı : 426

426- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Remzi Onur Kükürt**'ün "Türkiye Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinde İktidar, Sendikalar ve Eğitimcilerin Görüşleri" başlıklı tezi ile ilgili 04/11/2019 tarih ve 13/404 sayılı karar doğrultusunda yaptığı düzeltmeler Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Remzi Onur Kükürt**'ün "Türkiye Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinde İktidar, Sendikalar ve Eğitimcilerin Görüşleri" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Türkiye’de Eğitim Politikaları Üzerine Hegemonya Mücadelesinde İktidar, Sendikalar ve Eğitimcilerin Siyasal Konumlanışları” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 5 Mart 2021
Gönderim Numarası	: 1524520561
Sayfa Sayısı	: 375
Sözcük Sayısı	: 116203
Karakter Sayısı	: 844592
Benzerlik Oranı	: % 4
Savunma Tarihi	: 30.12. 2020

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin ve tek bir kaynakla eşleşme oranının %2’yi geçtiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Remzi Onur KÜKÜRT

Tarih: 05.03.2021

İmza:.....

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı: Remzi Onur KÜKÜRT

E-Posta Adresi:

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Felsefe Öğretmeni	Ankara Altındağ Bilim ve Sanat Merkezi(BİLSEM)	2017 - →
Felsefe Öğretmeni	Ankara Kazan Efes Anadolu Meslek Lisesi	2014-2017
Eğitim Görevlisi	Ankara Üniversitesi Çocuk Bilim Merkezi Çocuklar İçin Felsefe Programı	2013-2017

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Doktora	Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2020
Yüksek Lisans	Felsefe	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2007
Lisans	Felsefe	Ankara Üniversitesi DTCF	2001

Yayınlar:

YAYIMLANMIŞ ÇALIŞMALAR

Kükürt, R.O. (2019). "EĞİTİM FELSEFESİ", içinde. *Felsefeye Giriş*, Ed. Murat Arıcı, Nobel Yayınları:Ankara.(Kitap Bölümü)

Kükürt, R.O. (2017). Öteki ve Ötekileştirme: Levinas'a Dayalı Bir Kavramsal Sorgulama, *Felsefe Yazın*, sayı 23. ss. 68-75.

Kükürt, R. O. (2016). "Semiology and a Semiological Reading of Power Myths in Education". *Educational Sciences: Theory & Practice*, (KUYEB) 16, 2167–2191. SSCI.

Kükürt, R.O. (2016), "Günümüzde İktidar ve Direniş Stratejileri: Gezi Direnişinin Demokrasi Deneyimi Üzerine Felsefi Sorgulamalar"(Kitap Bölümü), ss. 227-264, ed. Senem Kurtar ve Ömer Faik Anlı, Ankara: Bibliotech Yay.

Kükürt, R.O. (2015), "A Critical Analysis of Ontological Foundations of Modern Education Understanding", *Journal of Education and Future*, Issue:7, pp. 79-99.

Kükürt, R.O. (2015), "Hegemonya, Boş Gösterenler ve Değerler Eğitimi Üzerine Felsefi Sorgulamalar", *Eleştirel Pedagoji*, Sayı 40.

Kükürt, R.O. (2014), "Modern Teknolojinin Metafiziği Üzerine Eleştirel Sorgulama", *Eleştirel Pedagoji*, Sayı 33.

Kükürt, R.O. (2014), "Eğitim Felsefesi Kongresinin Ardından", *Eleştirel Pedagoji*, Sayı 31.

Kükürt, R.O. (2009), "Üniversitelerde Bilgi Üretimi ve İktidar İlişkisi Üzerine Epistemolojik Bir Çözümleme", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Sayı:26, SS. 100-129, Ankara

Kükürt, O. (2007), "Özne Sorunu Açısından Eğiten Eğitilen İlişkisi". 16. *Ulusal EğitimBilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı*, Pegem yay.

KATILDIĞI BİLİMSEL TOPLANTILAR – KONGRELER

2-4 Şubat, 2020, Eğitim Felsefesi Çalıştayı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

02-05 Mayıs, 2018 EJER Congress, "Modern Eğitim Paradigmasının Diyalektiği Üzerine Felsefi Bir Çözümleme, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

11-14 Mayıs, 2017 EJER Congress, "Postmodernizm ve Geleceğin Eğitim Anlayışları Üzerine Felsefi Bir Analiz" Pamukkale Üniversitesi, Denizli

01-04 Temmuz, 2017 International Critical Education Congress, Totalitarian Logic of Mass Education and a Philosophical Inquiry on Violence in Education within the Frame of the Ontology of Domination, University of Athens, Atina

12-14 Kasım, 2015, Boşgösterenler ve Değerler Eğitimi, Felsefe, Eğitim ve Bilim Tarihi Sempozyumu, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

11-12 Mayıs, ICEFIC 2015, Pre-Conference Workshops, "Resource Persons and Basic Concepts of Critical Education", "The Concepts of Michel Foucault". Ankara Üniversitesi.

23-25 Ekim 2014, Uludağ Üniversitesi Uluslararası Felsefe Kongresi, "Günümüzde Demokratik Siyaset Geleneği ve Hegemonya", Uludağ Üniversitesi, Bursa

22-26 Haziran 2014, International Critical Education Congress, "A philosophical investigation on the discursive construction of social identities within education", Selanik.

21-23 Kasım 2013, Ankara Üniversitesi Eğitim Felsefesi Sempozyumu, bildiri sunumu "Eğitimde Şiddetin Metafiziği Üzerine Eleştirel Bir Çözümleme", Ankara

4-6 Ekim 2013, Ilgaz Felsefe Sempozyumu, Bildiri Sunumu "Toplumsal Kimliklerin Doğası Üzerine Ontolojik Bir Çözümleme", Çankırı Üniversitesi.

5-7 Eylül 2013, Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Osmangazi Üniv. "Kant Etiği Üzerine İnşa Edilecek Bir Ahlak Eğitimi Olanaklı mıdır?", Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye

15- 17 Mayıs 2013 Uluslararası Eleştirel Eğitim Kongresi, Bildiri Sunumu, "Eleştirel Eğitim Düşüncesi İçin Bir Teorik Açılım Olanakları Olarak Levinas Felsefesi ve Etik Özne Anlayışı", Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye

4-6 Eylül 2012, Kamusal Eğitim Sempozyumu Bildiri Sunumu "Göstergebilim ve Eğitim Metinlerine Yönelik Göstergebilimsel bir Okuma", Ankara Üniversitesi.

14-18 Haziran 2010 WCCES 14. World Congress of Comperative Education Societies (Uluslararası Karşılaştırmalı Eğitim Kongresi), “An Epistemological Investigation of Production of Knowledge and Power Relations at Universities” Başlıklı Bildiri Sunumu, Boğaziçi Üniversitesi.

01-03 Mart 2009, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi – “Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitim Fakültelerinde Lisans ve Lisansüstü Eğitimin İrdelenmesi” Konulu Çalıştay.

28- 30 Eylül 2007 Berlin Gestalt Pedagoji Eğitim Merkezi- Johannes Gutenberg- Mainz Üniversitesi “Uluslararası Gestalt Pedagoji Kongresi” (GPV- Gestaltpadagogik- Antworten auf neue Herausforderungen 2. Europäische Tagung für Gestaltpadagogik in Berlin 28-30 September 2007- Die Tagungsdauer umfasste vier Halbtage mit Vortragen, GroBgruppenaktivitäten und Workshops.)

05-07 Eylül 2007- 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi- Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi “Özne Sorunu Açısından Eğiten Eğitilen İlişkisi” başlıklı sözlü bildiri sunumu, Tam Metni Kongre Kitabında Yayımlandı.

ÇAĞRILI KONUŞMACI OLARAK YAPTIĞI SUNUMLAR

23 Nisan 2016, “Tanrıyla Karşılaşmak ya da Düşünme Krizi”, Felsefe Söyleşisi (Senem Kurtar ve Ömer Faik Anlı ile birlikte), Maarif Sanat, Ankara.

13 Mayıs 2015, ODTÜ Eğitim Fakültesi, Eğitim Felsefesi Semineri, "*Eğitimde Paradigmatik Dönüşümler: Kitlese ve Esnek Eğitim Anlayışları Üzerine Felsefi Çözümler*" adlı konuşma, ODTÜ-ANKARA

19 Mart 2015, Hacettepe Üniversitesi TIP Fakültesi, Tıp Eğitimi Anabilim Dalı, Akademik Eğitim Toplantıları, "*Modernizmden Postmodernizme Dönüşen Düşünce, Toplum ve Eğitim Anlayışları Üzerine Felsefi Sorgulamalar*" adlı konuşma, HACETTEPE-ANKARA

KATILDIĞI ULUSLARARASI AKADEMİK ZİYARETLER

15 Haziran 2011 - 15 Eylül 2011, Berlin Freie Üniversitesi, INA (International Academy) Paulo Freire Enstitüsü Bünyesinde Misafir Araştırmacı, LLP Training Programı, Berlin

Eylül 2009- Mart 2010University of London – Institute of Education IOE, Department of Educational Foundation and Policy, Erasmus Öğrenci Değişim Programı, PhD Erasmus, Londra-UK.

06/10/2009- 15/03/2010, University of London - Institute of Education (UCL-IOE), Department of Educational Foundation and Policy, Alınan Dersler:

- Media, Cultural Theory and Education
- Comperative Education
- Understanding Education Policy
- Sociology of Education